

Teixint la història en roig i negre

El text i les imatges del llibre tenen una llicència Creative Commons
Reconeixement - NoComercial - CompartirIgual 1.0

Autoria: Miguel G. Gómez

Edició: Josep Cara Rincón

Correcció: L'Entrellat SCCL (Emma Alari i Miquel Sorribas)

Disseny de la coberta: M.G.S.

Maquetació, tractament de les imatges i impressió: Descontrol Editorial & Impremta SCCL

Edicions del Centre d'Estudis Josep Ester Borràs (CEJEB)

Col·lecció: Crònica

Carrer del Balç, núm. 4, baixos

08600 Berga (Barcelona)

Tel. 938 216 747

cejeb@cejeb.org

www.cejeb.org

Primera edició en català: 2019

Dipòsit legal: B 18026-2019

ISBN: 978-84-09-13271-3

Teixint la història en roig i negre

Història de l'anarquisme
a l'Alt Llobregat i el Cardener
del segle XIX als nostres dies

Índex

Presentació.....	13
Prefaci.....	17
Introducció	19

I part

El naixement del moviment obrer	27
L'aparició dels primers sindicats.....	33
Dels sindicats a les federacions obreres	38
La Internacional i l'associacionisme	43
El cantonalisme i el carlisme en relació amb el moviment obrer.....	49
La radicalització de l'anarquisme	54
El cicle de lluites del primer Primer de Maig de 1890	62
De la propaganda pel fet al sindicalisme revolucionari. La vaga de 1897.....	72
L'anarquisme de la comarca durant el segle XIX	77
Un resum de les tendències polítiques a la ciutat del canvi de segle	84
El desenvolupament del moviment obrer	87
El sindicalisme en el canvi de segle	90
La Setmana Tràgica de 1909 al Bages	96
La creació de la CNT	101
Artés: l'avalot dels burots	110
El cicle de vagues de 1919.....	111
El pistolerisme.....	120
La CNT manresana de 1920 a 1923	127
La consolidació de l'anarquisme de l'Alt Llobregat	131

Una publicació anarquista: <i>El Trabajo</i> .	
Primera època.....	144
Altres moviments socials i culturals	145
Els ateneus de Manresa. L'Ateneu	
Obrer Manresà	151
La Segona República	157
La implantació de la Segona República	164
Una comarca insurrecta.....	168
La vaga general revolucionària de	
l'Alt Llobregat	180
El trencament intern de la CNT	192
Balanç de forces a finals de 1933	206
L'Aliança Obrera.....	213
El panorama social de 1934.....	216
El Sis d'Octubre	220
La clandestinitat durant el Bienni Negre	226
<i>El Trabajo</i> . Segona època	231
Els ateneus de Manresa. L'Ateneu	
Cultural Popular	234
Els Primers de Maig.....	238
Els grups anarquistes i les	
Joventuts Llibertàries	242
El Front Popular	251
La situació al Congrés de Saragossa de 1936.....	253
Els altres sindicats	257
Les forces reals abans del 19 de juliol	262
Guerra i revolució.....	269
El 18 i 19 de juliol	271
La transformació de la societat durant	
la guerra civil	274
Revolució i col·lectivització.....	286
La revolució a l'ensenyament.....	302
Les milícies antifeixistes	305

La rereguarda	326
Els Fets de Maig	331
La resistència revolucionària a Cardona.....	335
<i>El Trabajo</i> . Tercera època.....	342
La vida confederal.....	344
La contrarevolució.....	356
El final de la guerra.....	366
Un balanç de l'època.....	369

II part

El franquisme	381
La Segona Guerra Mundial	388
La reconstrucció del moviment llibertari als anys quaranta.....	396
La vaga de la Fàbrica Nova.....	399
La decadència del moviment llibertari.....	404
La guerrilla llibertària.....	413
Un intent de recuperació.....	421
Defensa Interior i la lluita armada contra Franco	425
Els anys seixanta a Catalunya.....	429
La reactivació de la lluita obrera i la vaga de Sallent.....	435
Els anys setanta fins a la mort de Franco.....	439
El moviment llibertari dels anys setanta	442
Un balanç del període	451
Postfranquisme i Transició	455
La Transició a la comarca.....	463
El renaixement de l'anarcosindicalisme	468
La joventut, l'autonomia i la contracultura	471
La reconstrucció de la CNT a la comarca.....	481
Les vagues i lluites obreres	488
L'assassinat d'Agustín Rueda	490

La crisi de la CNT	493
L'anarcosindicalisme durant els anys 1978-1983 a la Catalunya central	501
Els nous moviments socials	511
Els col·lectius específicament llibertaris	521
El desencant.....	525
Un balanç de l'època.....	529

III part

La democràcia.....	535
De la Transició a la reconversió	536
La nova Manresa postindustrial.....	538
La difícil supervivència de l'anarcosindicalisme..	540
L'aparició en escena de l'independentisme revolucionari a Manresa	546
L'anarquisme "autònom" dels anys noranta.....	550
L'anarquisme de caràcter més "tradicional"	556
Els moviments socials a cavall dels vuitanta i els noranta	562
La importància de l'escena musical en la politització de la joventut.....	572
El món davant del canvi de segle.....	575
El segle XXI.....	579
Els moviments socials de la comarca en el canvi de segle.....	582
El moviment de les okupacions i els ateneus	590
El feminisme autònom	601
L'anarcosindicalisme de la primera dècada del segle XXI	604
L'agitació llibertària al Berguedà	607
El frustrat salt als pobles	611
La crisi i el procés sobiranista.....	613

Els recents moviments socials a l'Alt Llobregat	623
El moviment anarquista al Bages dels últims anys	631
La repressió contra el moviment llibertari	636
L'anarcosindicalisme dels últims anys.....	640
<i>El Pèsol Negre</i> i la contrainformació	642
Perspectives	645
Annex fotogràfic	653
Annex	679
Bibliografia	687

A la meva companya Clara, que si no fos per ella segurament no hauria tingut forces per escriure. Als meus fills, Nico i Ivan, perquè són la meva alegria de cada dia.

Presentació

Amb aquesta publicació encetem la nostra col·lecció d'història: «Crònica». Algú dirà que ja n'hem fet uns quants, de llibres d'història, i és cert: els de memòries («Re-cordis») i els de rutes («Caminant»), o fins i tot els facsímils («Documents»). Els primers relaten històries explicades pels mateixos protagonistes que les van viure (memòries militants, biografies, entrevistes, etc.), els segons se centren en l'espai, la geografia, el terreny, on van passar els fets narrats (rutes, camins, etc.) i els tercers són documents que sovint parlen per si sols.

Aquest, però, ja és pròpiament un llibre d'història, i està fet per un historiador segons el mètode científic. L'autor és Miguel Gómez, *el Mike*, que és com molts el coneixem en els àmbits de compromís social. És un llibre fet per algú que estima el que fa i que pretén canviar la societat, un company que fa història, tota una garantia perquè tracti amb respecte l'objecte d'estudi i teixeixi una història amb la voluntat de fer un relat al més pròxim a la realitat del que va passar. Que la història es faci amb rigor i seguint els mètodes de la ciència social, però, no vol dir que alhora no ens pugui servir com a eina; una eina, en el cas que ens ocupa, per recuperar la història de la gent que ha estat exclosa de la història oficial, dels llibres de text de les escoles. La història de les persones pobres, treballadores, revolucionàries, de sota de tot, que van treballar per crear un món nou. I precisament l'Alt Llobregat i el Cardener, el que avui són les comarques del Bages i el Berguedà, és una terra rica en figures revolucionàries.

Aquest és un llibre que participa d'aquesta força col·lectiva que vol assolir la justícia social. I per aconseguir-la és bo saber com ho han intentat i com ho han fet, aquí mateix, un munt de gent, d'homes i de dones, de diverses generacions des de fa dos-cents anys. Es tracta, doncs, d'un llibre d'història aplicada que, com la maltractada història militant, entenem com una eina que ens pot ser útil per canviar la societat.

El company Miguel Gómez coneix les entranyes del moviment llibertari i les coneix molt bé, cosa que resulta de gran utilitat quan es fa història del moviment obrer i anarquista. El rigorós mètode que fa servir, basat en l'observació i la comparació, és una eina indispensable per a les ciències socials en la seva tasca de conèixer i divulgar. Tot plegat ens aporta molta llum a l'hora de resseguir el recorregut obrer i llibertari d'aquestes terres altes. Sovint es considera que la història d'aquests moviments arreu de Catalunya no és més que una continuïtat més o menys difuminada del que ha anat passant a la Rosa de Foc. A vegades és així, però hi ha prou especificitats i originalitats que justifiquen treballs com aquest. La vaga general revolucionària de 1932, la participació en la revolució social i en el front dins la columna Terra i Llibertat i altres, els Fets de Maig de 1937, les col·lectivitacions de camps i fàbriques, l'exili, l'activitat guerrillera i els diversos esdeveniments històrics que s'han anat produint fins a arribar als nostres dies posen de manifest que aquestes son unes comarques on l'activitat anarquista és i ha estat prou significativa.

Hi ha hagut obres importants sobre l'obrerisme i l'anarquisme a casa nostra, de les quals destaquen la de Pedro Flores o la de Jaume Serra, a part de memòries i articles diversos. Tanmateix, l'obra del Miguel Gómez ordena el que sabíem i hi aporta informació nova, inèdita. Aquest és el motiu del seu gran valor i el que fa que ens alegri tant poder

publicar-la. Amb aquesta nova publicació fem un pas més —i no pas petit— en la construcció d'un corpus literari sobre el moviment obrer i anarquista de l'Alt Llobregat i el Cardener, un corpus que volem que serveixi per fer més fàcil les lluites per la llibertat i la justícia social. Bona lectura.

Josep Cara Rincón
Centre d'Estudis Josep Ester Borràs

Prefaci

Els moviments antagonistes de l'Alt Llobregat –i el llibertari en particular, en el qual se centra aquest llibre– s'enfronten amb el profund tall generacional entre activistes que es va viure durant la dècada dels anys vuitanta del segle passat. Aquesta interrupció de la militància, causada per moltes circumstàncies, va coincidir amb la marginació dels ideals de llibertat i igualtat a la nostra societat, davant del triomf aclaparador del sistema neoliberal.

Malgrat això, sempre hi ha hagut un tènue “fil roig i negre” que ha mantingut viva la memòria llibertària des del segle XIX fins als nostres dies, tot i que a una escala molt més reduïda que en altres temps. És gràcies, doncs, a aquestes persones que han fet de pont entre generacions que ara tenim un petit entorn antagonista, llibertari o autònom, des del qual s'edita aquest llibre.

Avui en dia, el moviment del qual formem part es reconeix com a continuador de moltes lluites socials anteriors, de les quals podem extreure lliçons molt valuoses per a la nostra militància actual. No obstant això, el moviment es va reconstruir cap als anys noranta sobre bases diferents de les del moviment llibertari clàssic. Molt sovint tenim la sensació que estem inventant un nou model de relacions socials quan actuem d'una determinada manera, que es reconeix com a forma de vida llibertària, i en realitat estem rescatant, de vegades inconscientment, experiències viscudes per altres generacions de rebels, ja que la lluita per la llibertat humana ha estat una constant des del principi de la història.

La memòria històrica és un front de lluita més. No és gens casual l'afany per part d'altres ideologies de recuperar certs militants i fets de la història llibertària per als seus propòsits actuals o també de sembrar dubtes i falsos mites sobre alguns fets determinats. Una tasca important del moviment llibertari actual és investigar i analitzar el seu propi passat, sempre tenint en compte que l'arrelament llibertari al territori venia donat gràcies al seu compromís amb la gent del seu entorn. La idea llibertària era producte de les aspiracions de bona part de la població local i no pas una idea aliena al marge de la societat.

Cal tornar a conèixer i difondre els passos fets per les generacions anteriors. Aquesta obra ha de servir de fonament i d'inspiració per a nous estudis més profunds i concrets a fi d'aconseguir una comprensió d'allò que va significar l'acció llibertària amb tota la seva pluralitat a la comarca del Bages i del Berguedà, en línia amb altres estudis locals que s'estan fent en els últims temps en altres comarques. Esperem establir unes bases per avançar més profundament en aquest sentit.

Introducció

Les comarques i pobles de la Catalunya central han estat sempre llocs molt actius de militància llibertària. Les ciutats industrials catalanes, com ara Manresa, Sallent o Berga, van constituir un important baluard de l'anarquisme des del 1890 fins, aproximadament, el 1950. La classe obrera era nombrosa i vivia en unes condicions d'opressió i explotació tan dures que sovint arribava a una situació insostenible. Les idees llibertàries van aconseguir canalitzar aquest enorme malestar i el van projectar fins a atènyer la revolució social. Era un anarquisme social, socialista, basat en els sindicats i en les organitzacions pròpies del moviment obrer com ara les cooperatives, les caixes de resistència, les mutualitats, els ateneus obrers i els grups d'afinitat. Aquest treball pretén recuperar la memòria d'aquestes generacions lluitadores que ens han llegat capítols brillants de la història, com veurem. A la comarca hi ha hagut un parell de figures clau que ens ajuden a seguir el fil de l'anarquisme previ a la guerra civil. Es tracta de Pedro Flores i Emilià Martínez, militants llibertaris manresans. Tots dos ens van deixar una obra escrita i oral que cal mencionar i recomanar a qui estigui interessat en la història del moviment anarquista.

Flores va escriure una història social de Manresa titulada *Las luchas sociales en el Alto Llobregat y Cardoner*. També va elaborar una biografia del guerriller llibertari Ramon Vila Capdevila, *Caracremada*, i ens va deixar les seves memòries i unes biografies breus editades als anys noranta, *Tipos manresanos* i *Tipos manresanos II*, que ens serveixen per conèixer

situacions i vides manresanes dels anys trenta. A més va deixar molts fulls mecanografiats sobre temes diversos, molts dels quals de Manresa. Avui dia, la major part d'aquesta documentació es pot trobar a la Biblioteca del Casino de Manresa. Per la seva banda, Emilià Martínez ens va llegir uns relats orals i articles de revistes molt valuosos sobre les col·lectivitzacions a la comarca, sobre diverses vagues importants (com és la de Manresa del 1946), sobre l'anarcosindicalisme, la revolució social de 1936 i sobre la seva vida. Són molt interessants les cartes entre aquests dos militants intercanviades durant els anys setanta, que avui es poden trobar entre els papers de Flores al Casino. Martínez i Flores van viure els anys trenta i van militar des de llavors fins els anys vuitanta, quan es van retirar.

Alguns historiadors de la comarca de l'Associació Memòria i Història de Manresa van crear fa uns anys el portal web *Memòria i Història de Manresa*, que recull una part important de les lluites socials de Manresa. És un repàs força exhaustiu de la història contemporània de la ciutat, ja que parla de totes les tendències polítiques i socials que van desenvolupar-s'hi en diferents èpoques, per la qual cosa és de lectura obligada per entendre la història local. De la mateixa manera, el Centre d'Estudis del Bages difon molt de material de recerca a través de la revista *Dovella*, també fonamental per contextualitzar millor alguns períodes històrics. *Dovella* ha publicat innumerables articles de fets concrets de la ciutat en el més d'un centenar de números de la revista. La seva tasca és equivalent a la de la revista *L'Erol*, de la comarca del Berguedà, que també val la pena consultar.

Relacionada amb aquest treball tenim la col·lecció "Història Gràfica de Manresa",¹ que en diversos títols i volums cobreix els períodes de la Restauració (1874-1930), la Segona

1 Maria Gemma RUBÍ CASALS, *La Restauració: 1875-1931*; Joaquim ALOY i Jordi SARDANS, *La República: 1931-1936*; Joaquim ALOY,

República i la guerra civil (1931-1939), el franquisme (1939-1975) i la Transició a la democràcia (1975-1982). Són obres molt senzilles, basades en fotografies de la ciutat de Manresa amb un text explicatiu. Cal, però, reconèixer que aquestes fitxes ens poden servir per fer-nos una idea aproximada de la Manresa del passat. També podem trobar una història molt més àmplia a *Història de la ciutat de Manresa: 1900-1950*,² obra en tres volums que complementa la informació apareguda a la col·lecció esmentada.

Pel que fa a històries parcials d'èpoques concretes caldria mencionar el treball de Jaume Serra i Carné, que va publicar *El moviment obrer al Bages i Berguedà durant la Segona República*, obra molt interessant per conèixer els conflictes socials de la Catalunya central de l'època.³ També cal destacar el treball de Gal·la Garcia Casarramona *El moviment obrer a la comarca del Bages (1939-1982)*; el de Ferran Sardans sobre la Setmana Tràgica al Bages publicat a *El Pou de la Gallina*;⁴ l'article de Joan Adam sobre la vaga de 1946,⁵ i l'obra de Joaquim Aloy i Pere Gasol *Joves i republicans*,⁶ entre d'altres.

Respecte de la capital i la comarca bagenques podem trobar informació als blogs *Històries manresanes*, de Jordi Bonvehí, i *Manresanes que han fet història*, de Lluïsa Font i Conxita Parcerisas. Són blogs d'història social i de biografies

Ramon FONS i Pere GASOL, *La Guerra Civil: 1936-1939*; Àngels FUSTÉ, Felip GONZÁLEZ i Jordi SARDANS, *La Transició: 1975-1983*.

- 2 J. VILÀ VALENTÍ, M. RIU i BAJONA [codir.], *Història de la ciutat de Manresa: 1900-1950*.
- 3 SERRA CARNÉ també va escriure, juntament amb GARCIA CASARRAMONA, *Bages: Una història per conèixer: El moviment obrer i sindical al Bages (1939-1982)*.
- 4 Ferran SARDANS, "Manresa es revolta i crema durant una setmana", *El Pou de la Gallina*, 22-1-2013.
- 5 Joan ADAM, "La vaga del gener de 1946 a Manresa", *Dovella*, 1989, núm. 28, p. 5-13.
- 6 Joaquim ALOY i Pere GASOL, *Joves i republicans: La República a Manresa: 1931-1936*.

de persones que han tingut alguna relació amb la ciutat. I també afegim a aquest petit llistat de blogs històrics el del Centre d'Estudis Pedro Flores, de la CGT de Manresa, que es compon de centenars de microfitxes de militants de la CNT extretes del *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans* i que és el resultat d'una bona feina de recuperació de la memòria anarcosindicalista de la Catalunya central, feta generalment a partir de la tasca de Pedro Flores.

Encara falta molta, moltíssima informació pendent d'analitzar dels diferents arxius de l'Estat. No és tasca d'aquest treball fer-ho. Parlant d'arxius, també caldria afegir que diverses publicacions de la comarca es troben a l'Arxiu Comarcal del Bages com, per exemple, *La Revista del Ateneo Obrero Manresano*, *El Trabajo*, *El Pla de Bages* (de l'època de la guerra civil), *CNT del Bages* o *Txani* (totes dues de la Transició), i moltes altres que són consultables per qualsevol persona interessada.

Des de l'arxiu del Centre d'Estudis Josep Ester Borràs de Berga i la gent que hi està vinculada –o la que ho ha estat prèviament– s'ha impulsat un moviment de recuperació de la memòria històrica a la Catalunya central focalitzat en la figura dels guerrillers antifranquistes catalans, majoritàriament llibertaris. La Marxa-Homenatge als Maquis s'ha convertit en un referent en la matèria –en combinació amb les marxes-homenatge que es fan en altres llocs com les de les comarques de Lleida, Girona i la ciutat de Barcelona– i en un espai de trobada físic entre companyes i companys llibertaris. Des del Centre d'Estudis, que ara publica la meua obra, també han editat materials escrits com ara les memòries de Joan Busquets i un parell de llibres més seus, o la història de la insurrecció de l'Alt Llobregat de 1932 i la història de la publicació *Luz y Vida* de Gironella, totes dues investigacions de Josep Quevedo. La tasca del Centre s'ha completat amb la dignificació d'alguns carrers, canviant-los el nom pel de personalitats del món llibertari. De manera semblant, el grup

Amics d'Agustín Rueda de Sallent s'encarrega de mantenir viva la memòria d'aquest militant sallentí, lligant les guerri- lles antifranquistes amb les lluites obreres dels anys setanta.

Com hem dit al principi, actualment s'està fent una recerca en la història local del moviment llibertari que ha estat –i esperem que sigui en els propers anys– molt productiva. La feina del grup de Berga es pot complementar amb la del CEDALL de Badalona, el ja extingit Taller d'Estudis Lliber- taris pel cas d'Igualada, la imprescindible obra publicada a internet del grup Veu Obrera de Vilanova i la Geltrú, la tasca portada a terme per la Biblioteca Social d'Olot, Saba- dell Llibertari, Nord-est Llibertari o El Prat Llibertari, entre d'altres pobles. Cada cop és més freqüent la realització de rutes històriques anarquistes per barris i pobles que apro- pen el coneixement del passat a les noves generacions. Una altra aportació imponent és la de l'*Enciclopedia histórica del anarquismo español*, de Miguel Íñiguez de Vitoria, que recull informació de moltíssima gent llibertària.

Des d'aquí expressem la més sincera gratitud per l'ajuda rebuda per elaborar aquesta obra.

I no podríem deixar de mencionar l'actual diari llibertari bimensual de la Catalunya central, en què participen dife- rents companys i grups de la zona, *El Pèsol Negre*, així com el portal web *B Llibertari*, en què es fa difusió de notícies, campanyes i activitats del moviment llibertari local.

Pensé entonces, lamentando no haberlo hecho 20 años antes, que la historia de la CNT y del Movimiento Liber- tario sólo podía ser un hecho partiendo de la historia y monografías locales. Ello me llevó a preocuparme de recu- perar lo recuperable (muchos militantes ya habían muerto), siendo mi intención la de constituir un fondo de archivo y documentación y que, una vez caído el franquismo, una persona o comisión se encargaría de clasificar y editar la contribución histórica de Manresa y comarca... Publiqué notas en la prensa exiliada y escribí cantidad de cartas a los

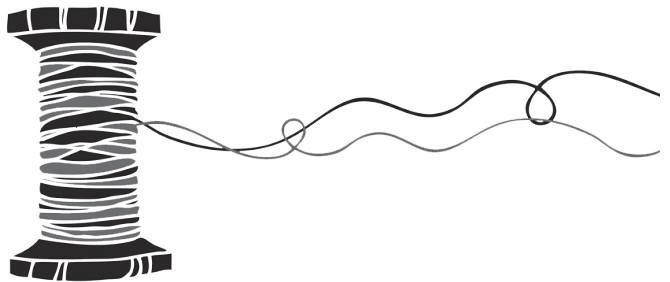
militantes de la comarca, con respuestas diversas de todos los gustos por parte de unos, la callada por respuesta de otros. Les hacía resaltar en la correspondencia el móvil de mi insistencia, que si se quería dejar constancia del aporte de la CNT en las luchas sociales, si no lo hacíamos nosotros nadie lo haría... La mayoría de los que contestaron acogían con simpatía la idea, pero unos por falta de pluma, otros por fallos de memoria, poco o nada podían decir. El caso es que el aporte quedó limitado a la colaboración de Pedro Cano, Enrique Grau, José Barber y Guillermo Codina de Manresa; Juan Buchacas de Sallent; Bartolomé Hernández, de Súria y Serrano de Monistrol... Aportaciones que las más de las veces eran autobiográficas, pero aprovechables y aprovechadas en lo que se pudo... ⁷

Pedro Flores, sobre la tasca de documentar la història

Aquesta obra es compon de tres parts diferenciades, que podrien ser tres llibres diferents. La primera és la història del moviment obrer, que va des de mitjan segle XIX fins a la derrota de la Segona República en la guerra civil. La segona engloba el període històric del franquisme i de la Transició a la societat democràtica-liberal actual. La tercera part tracta del període que va des de 1982 fins als nostres dies.

7 Pedro FLORES, *Memòries de Pedro Flores: A la recerca de l'ideal anarquista*, p. 372-373. Les cartes amb les persones que anomena es poden trobar a la Biblioteca del Casino de Manresa. Especialment interessants són les d'Enric Grau, de Guillem Codina i de Ramon Fortich, per entendre, respectivament, el funcionament dels grups anarquistes clandestins, la col·lectivització de la Pirelli i els fets de Cardona.

I PART

El naixement del moviment obrer

Per parlar del moviment obrer a Catalunya cal situar-nos a mitjan segle XIX, en plena revolució industrial. El procés d'emigració del camp a la ciutat ja havia començat amb la primera industrialització, primer amb feines de temporada i més endavant amb feines més regulars en els tallers i fàbriques. Les desamortitzacions, és a dir, les privatitzacions de les terres comunals decretades successivament al llarg del segle XIX, accelerarien el procés migratori: l'apropiació per part de la burgesia de les terres del comú va provocar l'empobriment i la desposseïció dels mitjans de vida de molta gent, que es va veure exposada a emigrar.⁸ Així va sorgir, a Catalunya com en altres indrets, el primer proletariat.

8 Sabem que a Manresa aquests béns, un cop subhastats, van valdre uns dos milions de rals. Els compradors eren tots d'origen burgès i van aprofitar-se de les desamortitzacions per adquirir moltes propietats a bon preu. La forma de pagament emprada era el paper de títols de deute. La hisenda de l'Estat, per tant, no va aprofitar aquestes vendes: "Con el plan de ventas, todas las clases de la sociedad quedan altamente perjudicadas; sólo ganan los especuladores que degradan el género humano; sólo ganan los hombres habituados a enriquecerse escandalosamente en pocos días, sin más trabajo que el de especular sobre la ignorancia y miseria de los pueblos, la injusticia y desfachatez de los gobernantes". (Álvaro FLÓREZ ESTRADA i Miguel ARTOLA GALLEGO, Obras de Álvaro Flórez Estrada, citats a Concepció LLORENS CONSCUTELL, "La desamortit-

Vet aquí com milers d'obriers i obreres del camp arriben a les fàbriques, esdevenen mà d'obra barata per treballar en les condicions més dures i van configurant una nova classe social, que serà considerada com un subjecte polític potencialment revolucionari, capaç de revertir les relacions d'opressió i d'explotació d'una classe, la burgesia, propietària dels mitjans de producció i el capital i àvida de poder i riquesa, sobre l'altra classe, el proletariat, que es veu obligat a vendre la seva força de treball a un patró, a la vegada que lluita i s'organitza per viure amb dignitat i alliberar-se de tot allò que l'esclavitza.

*

La conca del riu Llobregat va ser des de l'inici de la revolució industrial a Catalunya un lloc estratègic: era a prop de Barcelona i a més tenia rius força cabalosos. Durant el segle XVIII la ciutat de Manresa va tenir una important activitat artesanal i protoindustrial, amb molins fariners, fàbriques de pólvora i d'aiguardent, forns de pa i tallers tèxtils. Més tard, durant el segle XIX, s'instal·larien a la vora dels rius les primeres fàbriques tèxtils, com ara les de Berga, Manresa i Sallent, i les colònies industrials que van sorgir aquí i allà per tota la Catalunya central. També començà a desenvolupar-se la mineria de carbó amb l'explotació de les mines de Fígols. Aquests i altres nuclis acollirien onades de "mà d'obra" vingudes de tot arreu.

A Manresa, la història de les primeres fàbriques de filatures de cotó –també anomenades fàbriques d'indianes– data d'inicis del segle XIX, al torrent de Sant Ignasi, un dels llocs

zació de Mendizábal a Manresa", a *Miscel·lània d'Estudis Bagencs*, 1983).

més primerencs de la revolució industrial a l'Estat espanyol,⁹ on s'instal·laren deu filatures mecàniques. L'elaboració de teixits de cotó a la ciutat es remunta a l'edat mitjana, dirigida per artesans agremiats. A la cantonada del carrer Cantarell amb el torrent de Sant Ignasi –avui dia un carrer asfaltat– s'hi trobava la primera fàbrica, edificada sobre un antic molí fariner. Les primeres notícies de l'entrada en funcionament d'aquesta manufactura són de l'any 1803. La revolució industrial va arribar molt aviat a la ciutat. La primera fàbrica de filatures de cotó la van seguir d'altres que vorejaven el torrent fins al riu Cardener. Les restes originals són avui sota terra, cobertes per les fàbriques del Salt i de l'Areny, construïdes més tard. Aquestes filatures de cotó van constituir una primera etapa en la industrialització de Manresa.

La segona etapa començà el 1818 –després de la destrucció de ciutat durant la Guerra del Francès– amb l'obertura de la fàbrica dels Panyos, també coneguda com a Cal Miralda. Fou edificada seguint el model britànic i emplaçada a la vora del Cardener, amb tota una construcció de noves preses i canals. Emprava la maquinària de filar més moderna d'Espanya per fabricar tela de llana. És anterior a la fàbrica Bonaplata de Barcelona, fundada per un sallentí i considerada la més important de la primera era industrial pel fet que va ser pionera en la utilització de màquines de vapor.

A més de la fàbrica dels Panyos, mirant Manresa de nord a sud, podem trobar fàbriques com ara la de Cal Bonamossa, Cal Roca, la del Pont de Fusta (avui l'Hotel Pere III), la Cots (els actuals nous jutjats), la del Pont Vell, la de Sant Pau, la farinera Favorita i la dels Polvorers (totes dues al marge dret del riu), la fàbrica Vermella i la Blanca, la del Pont de Rajadell i el conjunt fabril dels Comdals. La majoria han

9 Àngels SOLÀ PARERA, “El carrer Cantarell i el naixement de la indústria cotonera manresana al principi del segle XIX”, *Dovella*, 2003, núm. 82, p. 7-12.

desaparegut amb l'expansió de la ciutat, d'altres queden com a testimonis muts d'un altre temps.

Una altra fita tindria lloc l'any 1859, amb l'arribada del tren a la ciutat, concretament la línia Barcelona-Saragossa, fet que va revolucionar les comunicacions, l'economia i la mentalitat de l'època. Abans, per anar a Barcelona es tardava un dia sencer; a partir d'aleshores, només una hora, pràcticament igual que avui dia. Abans del ferrocarril, uns enginyers havien tingut la idea de fer del Llobregat un canal navegable fins a Manresa. Finalment, però, l'únic canal practicable seria el canal industrial de l'Alt Berguedà.

Durant la tercera etapa de la revolució industrial al Bages (1870-1890) es "colonitzen" les conques del Cardener i el Llobregat amb noves fàbriques (a Sant Joan de Vilatorrada, Sant Vicenç de Castellet, Monistrol de Montserrat, Sallent, Balsareny, Santpedor, Gironella, Puig-reig, Berga, Solsona, etc.) i més endavant apareixen colònies industrials per tota la comarca i per les comarques veïnes. S'estimen en una vuitantena els salts d'aigua construïts per instal·lar-hi fàbriques a Catalunya central. En aquestes dècades arriba la màquina de vapor i les turbines hidràuliques i s'obren altres fàbriques a Manresa, com són la fàbrica de les Puntes, la del Guix, la de Predicadors, la Lluvià o la Pere Parera. Finalment s'edifica la fàbrica Nova de Bertrand i Serra el 1894.

Per il·lustrar el desenvolupament tècnic, apuntem que l'any 1855 s'instal·là la primera màquina de vapor a la ciutat per moure els nous telers anomenats selfactines (de l'anglès *self-acting machines*, 'telers automàtics'); el 1876 ja n'hi havia unes quinze i pel canvi de segle ja eren presents a totes les fàbriques.¹⁰ Pel que fa al transport, el 1884 es va inaugurar una nova línia de tren que arribava al Berguedà. La capital del Bages va quedar molt ben connectada tant per tren com per

10 Esteve SERRA, *La Manresa industrial: Itineraris per la història de la ciutat*, p. 1-2.

carretera, cosa que feia que tant els capitals com la mà d'obra fluïssin abundantment. També Berga, Gironella i Sallent van quedar connectades a Barcelona. Cal destacar també la indústria tèxtil de Berga, que el 1830 era el segon centre cotoner de Catalunya després de Barcelona.

Com és fàcil d'imaginar, darrere d'una indústria tan dinàmica hi havia una burgesia igualment activa i poderosa. Sense entrar en el cas concret de la burgesia de la comarca, no està de més assenyalar que el comerç colonial triangular entre Europa, Àfrica i Amèrica (que inclogué sistemàticament el tràfic de persones per treballar com a esclaves a les plantacions del Carib) va ser una font clau de l'acumulació originària de capital que possibilità la industrialització de Catalunya.

El cas és que el sector del tèxtil va produir abundants capitals. A més, la millora de les comunicacions va possibilitar que Manresa es convertís progressivament en un centre comercial destacat a finals de segle.¹¹ Així mateix, com que el Bages era una comarca amb molta vinya, la producció de vins i alcohols arribaria a tenir força importància. De tota aquesta activitat econòmica va néixer el 1863 una banca pròpia, la Caixa d'Estalvis de Manresa.

La burgesia considerava les seves treballadores i treballadors com a simple mà d'obra, poc més que bèsties. Un treballador era intercanviable a voluntat de l'amo i no tenia més drets que els de treballar i callar. Els salaris s'ajustaven per cobrir les necessitats d'alimentació i habitatge, res més. Així, la meitat o més del sou d'una família treballadora se n'anava en aliments i, de la resta, ben poc en quedava després de pagar el lloguer. No hi havia assegurances de malaltia ni d'accident. La seguretat als llocs de treball era molt escassa. La "jubilació" començava quan el treballador era despatxat

11 El 1930 era la segona ciutat catalana més important del sector del comerç.

per la seva edat i ja no trobava ningú més que el contractés, moment a partir del qual depenia totalment de la família o en el pitjor dels casos de la beneficència. Les dones estaven més mal pagades que els homes; normalment cobraven la meitat per fer la mateixa feina. Els abusos sexuals eren habituals. Com que els sous eren tan baixos, els nens i les nenes també havien de treballar –i moltes hores– a vegades ja des dels cinc o sis anys.

La ciutat dels proletaris era insalubre, estava plena de zones amb aigües estancades en contacte amb la brutícia que sortia de les fàbriques properes o la que llençava la gent mateixa als torrents i al riu. Els carrers creixien sense ordre ni concert amb edificis de dues o tres plantes. El fum sortia de les nombroses xemeneies de la ciutat i de les màquines de vapor dels trens. Tot això feia que les epidèmies fossin freqüents, com ara la de còlera de 1854, que va matar més de mil cinc-cents persones.

Els empresaris, per la seva banda, tenien unes associacions patronals basades en l'ofici; és a dir, cada ram productiu tenia la seva pròpia patronal que dictava les normatives. Les associacions patronals actuaven amb gran determinació per destruir totes les formes de resistència obrera, com ara les vagues. No tenien gens d'interès a millorar les condicions de vida de la classe treballadora. A més, després de l'anomenada edat d'or de l'economia de la comarca (1860-1880) molts fabricants marxarien a viure a Barcelona i administrarien les seves propietats des de lluny.

*

Si parlem d'organització social, caldria mencionar una forma d'organització dels treballadors i treballadores prèvia a l'existència del moviment obrer: els gremis professionals. A la ciutat de Manresa hi havia una potent composició gremial. Els gremis eren agrupacions de treballadors destriats

per oficis, com ara sabaters, assaonadors, paraires de llana, traginers o pagesos. Tenien un funcionament i unes facultats molt precises: l'assistència als malalts, la gestió de les defuncions i enterraments, l'acollida dels nous membres, la gestió dels aprenents, etc. Al segle XIV hi havia nou gremis; al segle XV, setze; al segle XVII, vint-i-dos, i al segle XVIII, vint-i-cinc, que agrupaven en els millors moments unes dues mil persones. Com veiem, van créixer en proporció al desenvolupament de la ciutat i prefiguraven la futura organització basada en societats o associacions d'ofici, les precursors del sindicalisme. Els gremis, però, tenien una estructura jeràrquica basada en l'experiència i la meritocràcia. Qui entrava com a aprenent havia de passar obligatòriament uns cinc anys sota les ordres, ben estrictes, dels oficials. Tanmateix, els gremis eren eines de la gent corrent per defensar-se d'altres estructures de poder de la societat com eren les de l'aristocràcia o l'Església. Associades als gremis hi havia les confraries, entitats religioses i comunitàries, de parròquia i de barri, que eren el teixit associatiu popular de l'època.

Però els gremis també controlaven l'economia local, cosa que els liberals van combatre. Tant era així, que les Corts de Cadis de 1813 van intentar dissoldre'ls. Malgrat això, la fi dels gremis no arribaria fins l'aprovació el 1836 d'una llei que instaurà la "llibertat industrial".¹²

L'aparició dels primers sindicats

A Catalunya, el moviment obrer va començar a organitzar-se molt aviat, seguint la llarga tradició dels gremis d'oficis, però amb unes altres formes. El primer sindicat obrer fou la Societat de Protecció Mútua de Teixidors de Cotó, constituïda

12 Joaquim SARRET ARBÓS, *Història de la indústria, del comerç i dels gremis de Manresa*, p. 185-186.

l'any 1840 a Barcelona amb uns tres mil afiliats, que ràpidament s'estendria per altres pobles i establiria el 1841 una federació, la Junta Central Directiva de les Associacions de Socors Mutus. Ara bé, els patrons de seguida li van declarar la guerra, de manera que el 1843 la Societat de Teixidors va ser definitivament il·legalitzada i els seus dirigents empresonats, aprofitant la repressió de la bullanga de la Jamància, una revolta popular contra l'Estat liberal centralista que va tenir lloc a Barcelona. Vet aquí l'actitud de la burgesia cap a l'organització de les treballadores i els treballadors. Durant dècades el crit de guerra més popular va ser "Associació o mort!", en referència a la situació d'il·legalitat i persecució sistemàtica que patien les societats obreres. Hi ha constància de l'existència el 1840 a Barcelona d'una primera cooperativa de consum. I sota el paraigua de la Societat de Teixidors es va crear el 1842 la Companyia Fabril de Teixidors, la primera cooperativa de producció.¹³

Una anècdota curiosa d'aquella època va ser el paper exercit per Josep Anselm Clavé, conegut difusor de la música i la cultura popular a Catalunya. Clavé era simpatitzant de les associacions obreres i, de fet, va col·laborar en un diari obrer anomenat *La Fraternidad*, fundat per Narcís Monturiol. El 1845 caigué pres i a la presó inventà una manera d'evitar la prohibició de l'associacionisme. A partir d'aleshores Clavé va dur a terme una tasca immensa de creació de cors i orfeons obrers, que servien perquè els treballadors poguessin trobar-se en grup evitant les persecucions. Una de les funcions dels cors era la de mantenir ocupats els obrers, lluny de les tavernes i de l'alcoholisme, que en aquella època provocava estralls; l'altra funció, més indirecta, era la de generar un entorn fraternal que propiciava que es parlés de qüestions laborals sota la cobertura de la música. També podem

13 Xavier RIPOLL, "L'associacionisme", al blog *Història del moviment obrer a Catalunya*.

imaginar-nos que molts cors en realitat eren descendents de l'associacionisme gremial previ.

Al Bages, la primera notícia d'una societat obrera data del 1844 a Santpedor. Era una societat clandestina i, malauradament, no se'n coneix ni tan sols el nom. L'any següent, l'empresa va fer un locaut (del terme anglès *lockout*, 'tanca-ment patronal') que va destruir l'associació.¹⁴ En aquells anys les autoritats es referien a les agrupacions obreres com a "societats secretes", aprofitant la legislació que expressament les prohibia.

Una altra organització obrera primerenca de la comarca fou el Mont de Pietat dels Cintaires de Seda de Manresa, fundat el 1854, una mutualitat que agrupava treballadors de les fàbriques de cintes de la ciutat. Fins al 1900 a Manresa s'hi van fundar unes trenta societats de socors mutus sota els noms de *montepíos*, germandats o cooperatives. A partir de 1875 una llei permetria que els antics gremis es reformulessin com a societats de socors mutus, que vindrien a ser una mena de seguretat social de l'època. Les germandats eren generalment associacions vinculades a la parròquia que organitzaven les festes patronals i de vegades tractaven qüestions del barri. D'alguna manera serien un precedent de les associacions veïnals.

El 1850 hi ha notícies de conflictes a Sallent, a Santpedor i sobretot a Manresa. Per exemple, a la fàbrica dels Comdals l'11 de febrer, durant una vaga, els obrers van calar foc a la palla que feien servir els animals de tracció i paralizaren totalment la producció. El sabotatge va aconseguir la readmissió de cinc obrers acomiadats.¹⁵ En aquells anys es vivia una agitació creixent.

De tota manera, l'organització de la classe treballadora va suscitar la resposta dels empresaris. Des de 1853 l'Ajun-

14 Pedro FLORES, *Memòries de Pedro Flores [...]*, p. 105.

15 *Ibidem*, p. 106.

tament de Manresa, conjuntament amb altres consistoris del voltant, va introduir una força de seguretat de vint-i-cinc homes armats pagats pels fabricants. Era una mena de Some- tent al servei de la patronal que es va posar en funcionament el 1854, just abans que entrés la Guàrdia Civil a Catalunya. Totes dues forces van conviure fins ben entrat el segle xx.

La dura lluita per aconseguir uns drets bàsics (una jornada laboral més curta, millors condicions de seguretat, augment del salari, prohibició del treball infantil i de les dones emba- rassades, etc.), i el rebuig al maquinisme¹⁶ –la substitució del treball manual humà per màquines– van provocar la vaga general de 1855 a Barcelona. Els ecos de la vaga arribaren fins a Berga, on també van tenir lloc enfrontaments entre operaris i fabricants. Malgrat totes les dificultats d'associació, es calcula que en aquell moment a Catalunya hi havia uns vuitanta mil treballadors i treballadores afiliats a les diver- ses societats obreres. Aquella va ser la primera vaga general d'una ciutat a l'Estat espanyol, i va ser ràpidament sufoca- da. Setanta militants obrers van ser deportats a l'Havana com a càstig. Malgrat això, l'any següent Barcelona tornà a revoltar-se. Aquest cop va intervenir-hi l'exèrcit molt violen- tament i va provocar una batalla que acabà amb la mort de quatre-centes persones i seixanta-tres soldats.¹⁷

¿Qué es lo que piden esas inmensas masas de trabajadoras que pueblan nuestras calles, sin manifestarse hostiles sin embargo, sin insultar a nadie, debemos decirlo en su favor, sin propasarse a nada? El derecho de asociación.¹⁸

16 Es coneix també com a *luddisme*, per Ned Ludd, un suposat líder d'una revolta contra les màquines a Anglaterra.

17 Abel PAZ [et al.], *La Barcelona rebelde: Guía de una ciudad silenci- ada*, p. 16-20.

18 Els errors ortogràfics, gramaticals i estilístics que puguin contenir tant les citacions literals extretes d'altres obres com les entrevistes orals transcrites responen al criteri de fidelitat respecte del dis-

Piden también que se fijen de un modo estable las horas de trabajo y que se constituya un gran jurado de amos y obreros que arreglen buenamente las discordias que entre ellos se susciten. Pues bien, que se forme ese jurado, nosotros también lo pedimos, también lo demandamos en nombre de la libertad, en nombre del orden, en nombre de las familias, en nombra pública tranquilidad, en nombre de Barcelona toda.¹⁹

És a dir, una vaga pacífica, convocada per qüestions que ara ens semblen de sentit comú, va ser reprimida per les tropes del general Espartero. Es vivia sota un règim suposadament progressista, però en aquest país els aristòcrates, propietaris, terratinents i empresaris sempre han tingut la llei i la força del seu costat. A conseqüència de la repressió exercida durant el Bienni Progressista (1854-1856) les classes populars van allunyar-se a poc a poc del liberalisme progressista i van apar-se al republicanisme federal.

Un dels líders del republicanisme, Francesc Pi i Margall, va introduir una qüestió que ja estava molt estesa entre les classes populars però sobre la qual probablement no s'havia teoritzat mai: el concepte de federalisme, que seria un dels principis més respectats del moviment obrer català.

De militants del Bages únicament podem conèixer els noms dels que van participar en negociacions amb la patronal. Tots ells homes i tots vinculats al sector del tèxtil. De Manresa, Ramon Pratmans; d'Artés, Valentí Rocasalba; de Berga, Josep Pla Rosal; de Cardona, Ramon Anglarill Escolà; de Moià, Josep Facetos; de Prats de Lluçanès, Josep Fàbregas, i de Sallent, Eduard Serra, Valentí Puig i Ramon Miralda.²⁰

curs original i, per tant, són volgudament reproduïts en aquesta obra (Nota de les correctores).

19 *La Corona de Aragón*, 4-7-1855.

20 Aquests noms apareixen en un escrit de delegats obrers adreçat al governador civil de Barcelona, publicat al *Diario de Barcelona* l'11 de maig de 1855. Consultat al *Diccionari de Sindicats, Sindicalistes*

Tots aquests noms apareixen el 1855. L'obrer Eugeni Pérez signaria un article a *La Antorcha Manresana* el 1859.²¹

Dels sindicats a les federacions obreres

Durant la dècada de 1860 les organitzacions obreres es van generalitzar i reorganitzar. Així, el 1863 una societat secreta va ser desarticulada a Manresa i van ser empresonats cinc dels seus components, que presumiblement eren membres de la junta d'un sindicat.

L'any 1865 va tenir lloc a Barcelona un congrés de societats obreres i cooperatives en el qual van participar delegats del Bages. El desembre de 1868, cent delegats que representaven seixanta-una societats obreres de Catalunya –entre els quals hi havia representants de Sallent i de Moià– van assistir a un congrés obrer convocat per la Direcció Central de les Societats Obreres.²² Aquesta va ser la primera organització obrera d'abast català i un autèntic laboratori del sindicalisme. S'havia constituït just després del cop d'estat progressista del general Prim de setembre de 1868, que posà fi al règim de la reina Isabel II i inaugurà el Sexenni Democràtic o Revolucionari, que donaria moltes esperances a les classes populars.

El febrer de 1869 la Direcció Central es converteix en el Centre Federal de Societats Obreres i envia dos delegats, Gaspar de Sentiñón i Rafael Farga Pellicer, al IV Congrés de l'Associació Internacional dels Treballadors (Basilea, se-

i de la Història del Moviment Obrer de Catalunya. <<http://www.veuobrera.org/00finest/855comun.htm>>.

21 *La Antorcha Manresana*, 5-6-1859.

22 Més informació a “Direcció Central de les Societats Obreres de Barcelona”, al *Diccionari de Sindicats [...]* <<http://www.veuobrera.org/index06.htm>>.

tembre de 1869).²³ Els principals capdavanters del Centre Federal serien Joan Fargas, Rafael Farga Pellicer, Joan Nuet, Gaspar de Sentiñón i Climent Bové.

També el 1869 es crea la primera gran organització sindical en l'àmbit català: la Federació de les Tres Classes de Vapor (TCV). Tenia un clar origen en el sector del tèxtil i la seva finalitat era agrupar la força de treball de tot aquest ram de la producció. Es basava en les societats d'ofici, d'estil gremial. Quan en una ciutat o poble hi havia organitzat més d'un ofici, s'hi acostumava a establir una unió o federació de societats d'ofici. Aquest sistema, propi de l'antic federalisme intrínsec al moviment obrer, ha arribat si fa no fa fins als nostres dies. Així, una societat d'ofici equivaldria a una secció sindical d'una empresa, mentre que una unió seria com un sindicat.

La Federació de les TCV va agafar força ràpidament: el 1870, l'any següent de la seva creació, declarava unes 8.500 persones federades a Catalunya. La classe obrera del Bages sempre va participar en organitzacions com aquesta. Així, al primer congrés de les TCV, el 1870, ja hi van assistir delegats de Sallent; el 1871 hi havia seccions locals de la Federació a Balsareny, la Bauma (Castellbell i el Vilar), Castellgalí, Moià, Manresa, Navarcles, Sant Benet de Bages, Sant Vicenç de Castellet i Sallent; i el 1872 a Balsareny, la Bauma, Manresa, Monistrol, Pont de Vilomara, Sallent i Sant Vicenç de Castellet.²⁴ Es pot percebre un clima de creixent entusiasme envers l'obrerisme organitzat, que s'havia desbordat a partir de la caiguda de la monarquia borbònica, amb la Revolució de

23 De fet, el primer delegat espanyol en un congrés internacional seria el maquinista Antoni Marsal Anglora, enviat al congrés de Brussel·les de setembre de 1868 (III Congrés de l'AIT).

24 Vegeu "Localitats amb secció de les Tres Classes de Vapor" al *Diccionari de Sindicats [...]* <<http://www.veuobrera.org/00fine-x/secc-3cv.htm>>.

Setembre de 1868, coneguda com La Gloriosa. El país havia entrat en una nova era.

En un altre aspecte de la protesta social, l'any 1869 hi ha notícies d'un motí a Manresa contra els alts impostos, que va acabar segons les cròniques amb “diverses víctimes” i setanta detencions.²⁵ A més, en el transcurs d'una manifestació es va calar foc al convent dels Caputxins.²⁶

*

Parlem de l'anarquisme. Aquesta tendència del moviment socialista prové de la Il·lustració i està latent en alguns projectes de socialisme de principis del segle XIX, com els d'Étienne Cabet, Charles Fourier, Robert Owen i sobretot Pierre-Joseph Proudhon, considerat un dels principals dinamitzadors de la idea llibertària. A la dècada de 1840 el moviment obrer comença un procés d'articulació a nivell internacional que donarà lloc a una organització creada a Londres el 1864: l'Associació Internacional de Treballadors (AIT). L'AIT seria la “casa gran” del socialisme i agruparia persones, grups i organitzacions de tendències marxistes, blanquistes, mazzinianes, cooperativistes, lassalianes, proudhonianes, bakuninistes —és a dir, anarquistes— i d'altres. La Internacional defensava que l'emancipació de la classe treballadora serà obra de si mateixa o no serà. Ningú no vindrà a alliberar-nos si no ho fem nosaltres.

Hem dit que a l'AIT hi havia bakuninistes, o sigui, seguidors de les tesis de Mikhaïl Bakunin. Aquests defensaven que les organitzacions que implantarien el socialisme haurien de ser organitzacions obreres de base; és a dir, sindicats. En canvi, els seguidors de Marx defensaven que la classe obrera havia de dotar-se de partits polítics per implantar el socialis-

25 Pedro FLORES, *Memòries de Pedro Flores [...]*, p. 110.

26 El convent dels Caputxins seria cremat més vegades, ja que era el casal d'un orde religiós considerat especialment reaccionari.

me; això és, partits obrers que poguessin prendre el poder estatal per construir una societat socialista.

La primera organització anarquista es va anomenar Aliança Internacional de la Democràcia Socialista (AIDS), creada el 1868. Hi van participar reconeguts anarquistes com ara el mateix Mikhaïl Bakunin, James Guillaume, Élisée Reclus, Giuseppe Fanelli, Anselmo Lorenzo... Aquest grup constituïa una tendència antiautoritària de l'AIT, que absorbí els proudhonians i altres antiautoritaris. De seguida hi hagué rivalitat amb el grup de Karl Marx, partidari d'una organització centralitzada. Era una lluita d'idees, de posicionaments i també de personalitats; postures incompatibles que portarien al trencament de la Internacional l'any 1872 al Congrés de La Haia. Els anarquistes convocarien, aleshores, un altre congrés a Saint-Imier el mateix any, que representaria oficialment l'inici d'un moviment llibertari separat de la resta del socialisme.

L'evolució de les societats obreres des del republicanisme cap a l'anarquisme té més a veure amb les actuacions dels militants locals que no pas amb les visites a Catalunya d'Élisée Reclus i Giuseppe Fanelli, enviats de l'AIDS i de l'AIT a fi d'expandir la idea del socialisme a l'Estat espanyol. Aquests militants obrers catalans i espanyols és segur que van ser influïts per les idees de l'AIDS que els va exposar Fanelli, però també cal tenir en compte el clima d'optimisme revolucionari que es vivia a Espanya en aquella època i la idiosincràsia federalista del moviment obrer autòcton, factors que feien molt raonables les tàctiques antiestatistes, apolítiques i col·lectivistes que pregonava l'AIDS. A la pràctica, l'organització anarquista a Catalunya seria un grup de militants units per un programa que operava dins les societats obreres. En concret, Sentiñón i Farga Pellicer van ser impulsors de l'Aliança de la Democràcia Socialista a Barcelona el 1870.

Amb tot, el factor decisiu per al canvi de mentalitat des del republicanisme cap a l'anarquisme seria la Comuna de París. A partir d'aleshores, el terme *anarquia* apareixeria com l'ideal de societat humana als diaris del moviment obrer. Els obrers de base de la secció espanyola de la Internacional (AIT) trigarien una mica més a rebutjar la república.

La Comuna de París contribuyó en gran manera a afianzar y hacer más honda la separación entre el obrerismo y el republicanismo. Para los internacionales, los acontecimientos parisinos demostraban claramente que la burguesía y el proletariado eran clases antagónicas, con intereses y fines radicalmente opuestos. Esto ya había sido dicho y escrito innumerables veces, pero la “Commune” fue para ellos una demostración práctica y real de la teoría clasista. La Internacional encadenó las causas y los efectos con lógica y pensó que si la burguesía republicana francesa asesinaba a los obreros y se oponía a la libertad y al federalismo, esto significaba que la república burguesa era tan enemiga del obrero como la monarquía.²⁷

Durant dècades el moviment obrer internacional, també a Catalunya, va fer actes commemoratius de la Comuna. El 18 de març era un dia per celebrar el record d'una revolució derrotada. França era considerada un país revolucionari, ja que havia fet revolucions els anys 1789, 1792, 1830, 1848 i 1871. Fins a la implantació definitiva de “La Internacional” com a himne del moviment obrer es cantava molt sovint “La Marsellesa”. Aquesta tradició duraria a Catalunya fins als anys trenta.

Caldria afegir una matisació, però. Per al moviment obrer clàssic parlar d'*anarquia* era molt semblant a parlar de *comunisme* o *socialisme*. El model de societat de l'anarquia era el

27 Josep TERMES, *Anarquismo y sindicalismo en España: La Primera Internacional (1864-1881)*, p. 128.

comunisme total, un comunisme viscut en llibertat i fraternitat. Després del Maig del 68 parlar d'anarquia ja s'equipararia més a parlar de llibertat total, entesa com un instint de llibertat que guiaria tots els aspectes de la vida quotidiana, sense necessitat d'arribar a una societat socialista o comunista, mentre que l'anarquisme clàssic, fins i tot l'individualista, sí que hi aspirava. Aquest matís és molt important, perquè el mateix terme pot donar lloc a diverses interpretacions.

Tornant al moviment obrer, hem vist que els qualificatius *llibertari* o *anarquista* eren entesos com a equivalents de *socialista* o *comunista*. El model de societat desitjada per l'anarquisme no seria gaire diferent de la volguda pel marxisme del moment; diferien en les estratègies i en les tàctiques, no en els objectius. Així, quan es parla en els textos obrers de *comunisme anarquista* o de *socialisme llibertari* el que s'està reflectint és un objectiu (socialisme, comunisme) i una estratègia (llibertària, anarquista). És a dir, arribar a una societat socialista a través de l'acció directa, l'ajut mutu, l'organització de la classe en sindicats i la insurrecció obrera, sigui aquesta una vaga general, una revolta armada, una guerrilla o la substitució d'un estat per organismes revolucionaris.

La Internacional i l'associacionisme

Aquest era el substrat amb què es va trobar la Internacional quan va enviar els seus delegats a Catalunya. La secció espanyola de l'AIT, la Federació de la Regió Espanyola (FRE-AIT), va celebrar el seu primer congrés a Barcelona l'any 1870, en el qual assistiren delegats de cent cinquanta organitzacions obreres de tot Espanya.

El capital es el gran tirano que gobierna las sociedades presentes; el capital, con su privilegio del interés, dicta las leyes a su capricho. No hay otra cuestión [...] que la de la tremen-

da lucha entre el capital y la pobreza, entre la miseria y la opulencia. La propiedad, con su privilegio de la renta, es otro de los medios de explotación con que cuenta la sociedad actual. El Estado es el guardador de estos privilegios, y gracias a ellos debe su existencia. La justicia de hoy se ocupa solamente en dirimir las disensiones que tienen los burgueses, nuestros explotadores, puesto que las cuestiones de que siempre se ocupan no son la emancipación del trabajo, ni de ningún asunto que se relacione con los trabajadores. [...] Luego, [...] está la Iglesia destinada para bendecir, divinizar la expoliación, la inicua explotación del fuerte contra el débil. Lo único que nos resta a nosotros, desheredados, víctimas del desorden social presente, es, cuando lo tenemos, el salario, fórmula práctica de nuestra esclavitud.

La hora de la redención se acerca. Nosotros queremos ejercer nuestros derechos. Aquí nos congregamos para así declararlo al mundo todo; queremos la justicia, y, por tanto, queremos que cese el imperio del capital, de la Iglesia y del Estado, para Construir sobre sus ruinas el gobierno de todos, la anarquía, la libre federación de libres asociaciones de obreros.²⁸

La FRE tenia el funcionament típic de les organitzacions federalistes. També assumia altres estructures del moviment obrer com eren les cooperatives, les societats de socors mutus (precedents de les borses de treball i del sistema de seguretat social) i les caixes de resistència per fer front a les vagues. Es desvinculava completament de la política burgesa i confiava plenament en la seva pròpia activitat per assolir la revolució social, enllaçant amb les idees de Bakunin. Com veiem en el text que acabem de citar, consideraven que l'Estat deriva del capitalisme. Per tant, com que es volia abolir el sistema capi-

28 Extracte del discurs de Farga Pellicer en l'acte inaugural del congrés de constitució de la FRE de l'AIT (Barcelona, 19 de juny de 1870), reproduït al *Diccionari de Sindicats [...]* <<http://www.veuobrera.org/00finest/870discu.htm>>.

talista, era natural abolir també l'Estat.²⁹ Segons l'historiador Josep Termes, la FRE era una unió de quatre tendències: la bakuninista, la sindicalista apolítica, la sindicalista republicana i la cooperativista.³⁰

A la FRE hi participaren també delegats de Manresa i Sallent. De les actes de la Internacional es desprèn el següent: “En Manresa y sus cercanías se trabaja a veces hasta 18 horas... En Sallent ha mejorado algo la situación, merced a la constancia de la asociación”.³¹ Entre els testimonis sobre l'estat de les societats obreres, el delegat Antonio Illa declarà, parlant de Barcelona, que la Societat de Teixidors de Vels –ell era delegat de Barcelona i de Manresa– comptava amb vuitanta membres abans de la Revolució de Setembre de 1868, i que després molts treballadors s'hi van afiliar de cop, fins a arribar a vuit-cents membres. Així, es van reunir amb els propietaris de les fàbriques i van arribar a un acord, que va ser incomplet pels amos. Això va dur la societat a fer noves aturades de producció, la qual cosa va fer minvar l'afiliació, que va baixar fins al centenar d'adhesions cap a les dates del congrés de 1870.³² S'entén que en aquell moment els obrers del Bages s'havien d'afiliar encara a la matriu de Barcelona perquè la Societat de Teixidors de Vels de Manresa es va crear el 1870.

Manresa seria la seu del primer consell directiu de la Unió Manufacturera, una federació de sindicats del ram del tèxtil

29 Aquesta percepció de l'Estat ha canviat amb el pas de les dècades a causa del coneixement que es té ara del seu origen gràcies al treball d'historiadors i antropòlegs.

30 Josep TERMES, *De la Revolució de Setembre a la fi de la Guerra Civil (1868-1939)*, p. 50.

31 Pedro FLORES, *Las luchas sociales en el Alto Llobregat y Cardoner: Contribución a la historia de Manresa y comarca*, p. 110.

32 Josep TERMES, *Anarquismo y sindicalismo en España [...]*, p. 325.

creada el maig de 1872.³³ Es tractava de la confluència de la Federació de les Tres Classes de Vapor i el Centre Federal de les Societats de Teixidors a Mà, que s'havien federat poble a poble. A finals d'any el consell va establir-se a Barcelona. El desenvolupament del sindicalisme va ser ràpid i el 1873 la FRE ja tenia més de cinquanta mil treballadors associats a tot Espanya, dels quals com a mínim uns vint-i-vuit mil eren de la Unió (entre sis i vuit mil dones), composta només amb seccions catalanes.

A més, Manresa seria la seu del setmanari oficial de l'AIT, *La Revista Social*, creat el 16 d'agost de 1872, que en els seus millors moments editava uns vint mil exemplars. El director del diari era el doctor José García Viñas, de Barcelona, i el secretari era Francesc Abayà Garriga, tintorer originari de Manlleu. La redacció del diari estava al carrer Vestals, 6, 2n de Manresa (actual carrer Na Bastardes). Al mateix lloc hi havia la seu de la Federació Local de Societats Obreres.³⁴ Com es pot deduir, García Viñas i Abayà eren bakuninistes o aliancistes. Ara bé, la relació entre la revista de la FRE-AIT i la Unió Manufacturera resulta òbvia. De fet, per evitar la repressió, oficialment *La Revista Social* era l'"Órgano de la Unión de los Obreros Manufactureros de España" i no pas de la FRE-AIT. El mes de novembre, després de dotze números editats a Manresa, el setmanari es traslladaria a la vila de Gràcia, municipi encara independent de Barcelona.

Un dels noms que coneixem és el de José Sánchez, que era el destinatari de la correspondència de la FRE a Manresa i que feia d'enllaç amb la Unió. Rebia les cartes de Francesc Tomàs, president de la junta de la FRE, i d'altres sindicats i societats obreres. Durant el I Congrés de la FRE-AIT de 1870, el representant de Manresa va ser el ja mencionat Antonio

33 Vegeu "Unió Manufacturera" al *Diccionari de Sindicats [...]* <<http://www.veuobrera.org/index06.htm>>.

34 Pedro FLORES, *Las luchas sociales [...]*, p. 111.

Illa, del tèxtil de Barcelona. Pel que fa al II Congrés de la FRE-AIT, celebrat a Saragossa el 1872, apareix el nom del barber Ignasi Perramon, de Manresa, que tindrà protagonisme en la dècada de 1890. És a dir, Illa, Sánchez i Perramon són els únics militants coneguts de Manresa durant aquella època,³⁵ tot i que Flores també esmenta els noms de Sala, Botella i Tolà, trobats a les actes de la Internacional.³⁶ Serà durant aquest congrés quan també s'afegiran a l'AIT les primeres societats del Berguedà, Alpens i Berga.³⁷

A la tardor de 1872 l'AIT tenia presència a diversos pobles de la comarca, com ara Manresa (secció de les Tres Classes de Vapor, 20 obrers i 103 obreres; Tintorers de Cotó, 17 obrers i 9 aprenents; Serrallers, 23 obrers i 1 aprenent; Sabaters, 19 obrers i 3 aprenents; Teixidors a Mà, 8; Peons i Paletes, 8; Espardenyers, 11 obrers i 11 obreres; en total, 233 membres, més la Unió Manufacturera, que figurava a part), Pont de Vilomara (130 federats), Sant Vicenç de Castellet (no hi ha dades) i la Bauma de Castellbell (202 federats). Posteriorment hi ingressarien les seccions de Fonedors de Manresa i de Teixidors de Moià.

Per contextualitzar, caldria afegir que durant el 1872 la Primera Internacional es va dividir tant a Europa com a Espanya entre partidaris de Marx i partidaris de Bakunin; és a dir, entre socialistes centralistes i socialistes federalistes, en el futur coneguts com a marxistes i anarquistes. A Espanya el nucli dels partidaris de Marx era a Madrid, on van apostar per una via política que portaria després a la creació del Partit Socialista Obrer Espanyol. Amb tot, la major part de la FRE va seguir les directrius de Bakunin i va romandre com

35 *Diccionari de Sindicats [...]* <<http://www.veuobrera.org/index02.htm>>.

36 Pedro FLORES, *Las luchas sociales [...]*, p. 142. Aquests militants van rebre un butlletí enviat des d'Alcoi el 1873 i el Consell Federal feia un nota d'allò.

37 *Luz y Vida: Portavoz del Grupo Espartaco [...]*, p. 6.

una organització merament sindical. Aquesta línia es va consolidar amb el III Congrés de la FRE-AIT, celebrat a Còrdova a finals de 1872.

La anarquía no excluye de ninguna manera la idea de organización. Lo que ella excluye es pura y simplemente el poder autoritario. En nuestras secciones se aplica esta forma de organización, es decir, la organización anarquista, en la medida en que ellas se democratizan, suprimiendo las funciones de los presidentes y disminuyendo el poder de los comités. La organización de la Internacional es anarquista, visto que en ella no hay ninguna jerarquía ni ningún poder permanente. Las representaciones son formadas por simples delegados elegidos para una función determinada y con una tarea determinada, misión que deben cumplir teniendo en cuenta las resoluciones tomadas por los camaradas que ellos representan. En la medida en que perfeccionamos nuestra organización, rectificamos todo aquello que, según nuestra aspiración, siempre progresista y libertaria, intuimos pueda encerrar un autoritarismo aunque sea solamente aparente. Cuanto más practiquemos estos principios, cuanto más radicalicemos nuestra autonomía, nuestra independencia, cuanto más afirmemos la dignidad humana, tanto más trabajaremos en favor de la Anarquía, facilitando la posibilidad de su práctica y su triunfo completo y social. Esta práctica de anarquía organizada, es lo que contraponemos al poder centralizado que postulan los partidarios de reforzar el poder del Consejo General de la A.I.T.³⁸

Precisem que el concepte *poder autoritari* tenia el seu origen en les crítiques del sector bakuninista (o anarquista) de la Internacional contra Marx i els seus seguidors. Els deien autoritaris per la forma poc transparent i poc democràtica

38 Definició d'*anarquia* apareguda a l'acta del III Congrés de la FRE, de Còrdova. L'acta es pot trobar a *Asociación Internacional de los Trabajadores: III Congreso Obrero de la Región Española [...]*.

amb què controlaven el Consell General de l'AIT. Així, els seus opositors s'autoanomenaven antiautoritaris, que és un apel·latiu que ha arribat fins avui, però que ara té un altre significat. El 1872 la paraula *antiautoritari* es podia intercanviar per *democràtic*. Avui dia pels llibertaris aquest concepte més aviat significa que s'està “en contra de tota autoritat”, sentit que agafaria a partir de finals del segle XIX.

El cantonalisme i el carlisme en relació amb el moviment obrer

El període de 1868 a 1874 va ser convuls. Com ja hem esmentat, va començar amb la revolució anomenada La Gloriosa, el setembre de 1868, quan el general Prim es va rebel·lar contra la reina Isabel II. Prim, en comptes d'implantar una república, va buscar una dinastia de monarques europeus per regnar a Espanya i va trobar els Savoia. El rei Amadeu I de Savoia tindrà un regnat molt curt, ja que quan desembarcava a la península Ibèrica va rebre la notícia que Prim havia estat assassinat. El 1872 es va reactivar una revolta carlina i monàrquica que començava a prendre ciutats i pobles del nord de Catalunya. A més, els republicans guanyaven molta força en aquells anys i les Corts eren un cau d'intrigues que expliquen l'assassinat del general. El resultat de tot plegat és l'abdicació del rei i la proclamació de la República el 1873.

No obstant això, la República seria un règim molt inestable i no duraria gaire. La revolta carlina s'agreujaria encara més. La colònia de Cuba s'havia aixecat en armes per la seva independència l'any 1868 en una revolta que duraria fins al 1878 i que costaria 140.000 víctimes mortals. A més, esclataria la revolta cantonal, impulsada pel sector més radical dels republicans. Seria especialment intensa en tot l'arc mediterrani.

El cantonalisme defensava una reconstrucció d'Espanya sota una base cantonal, des de baix. Els cantons es federarien regionalment o provincialment, i després les federacions s'organitzarien en un marc confederal. Aquest esquema coincidia en gran mesura amb el de l'anarquisme. En molts llocs la classe treballadora també es va unir a la revolució. Per exemple, a Barcelona, coincidint amb la proclamació de la República, unes deu mil persones van demanar la jornada de les deu hores diàries.³⁹

Al Bages, però, els ecos de la revolta del mediterrani espanyol, amb epicentre a Cartagena, no es van sentir gaire, exceptuant un fracassat intent d'unió a la revolta cantonal de Manresa.⁴⁰ La revolta del 9 i 10 d'abril no va passar de declaracions a favor de la república federal i desfilades festives pels carrers de la ciutat dels republicans i els soldats simpatitzants amb les armes en mà. Segons els diaris conservadors, els republicans anaven com si fos carnaval: alguns anaven ballant vestits de dona, i tots animats amb bones dosis d'alcohol cantant cançons populars. El cas és que aquest moviment no va tenir gaire empenta ni organització i va ser derrotat. Com a resultat, una quarantena de soldats del batalló d'artilleria serien empresonats per sedició i estarien presos dins la caserna del Carme fins a l'estiu. Podem deduir que la revolta hauria tingut alguna possibilitat si s'hagués preparat millor.

En aquella època havia esclatat la Segona Guerra Carlina. L'exèrcit lleial estava travessant contínuament la comarca per destruir els focus carlins (Olot, Ripoll, Vic...) i al seu torn ho feien les tropes carlines, que havien ocupat Manresa dos cops, el 1872 i el 1874. Per tota la comarca hi havia partides carlines que mobilitzaven grups de centenars d'homes

39 Xavier RIPOLL, "L'associacionisme", al blog *Història del moviment obrer a Catalunya*.

40 Lluís FERRAN TOLEDANO, *La República desde abajo: El republicanismo más allá de Pi y Margall (1873)*.

armats i que constituïen una amenaça real tot i ser incapaçs d'establir fronts de guerra. Al mateix temps, els republicans estaven mobilitzant milícies lleials que feien fora del territori aquestes partides.

Durant la República el moviment obrer es trobava també amb tota aquesta situació. De totes maneres, continuava amb el seu procés d'organització i expansió. Així, a principis de 1873 va tenir lloc la vaga de les fonerries i a finals d'any la vaga de teixidors a mà de Manresa. Francesc Torra, que era manresà, va informar la junta de la FRE d'aquestes vagues.⁴¹ També va informar de l'assalt al local de la Federació Local, que va provocar danys valorats en 606 pessetes. Els obrers sospitaven dels carlins, ja que era conegut el seu odi profund vers la Federació. Fruit d'aquesta rancúnia, per l'octubre els carlins assassinarien als afores de Manresa dos treballadors del camp partidaris de la Internacional. A finals d'any tindria lloc una potent vaga del tèxtil a Sallent, que esdevindria una vaga general que aplegaria uns mil treballadors. També es farien vagues a la fàbrica Puig i Carsi, de Monistrol, amb 390 vaguistes, i a la Manuel Batet, de Sant Vicenç de Castellet, amb 140. Doncs aquestes vagues també van estar amenaçades per les partides carlines. En aquesta situació, Francesc Torra escrivia: "Los carlistas nos hacen una guerra atroz; en muchas partes nos impiden la Asociación, con la amenaza de pena de muerte a los representantes de las secciones".⁴²

Els carlins rebien el suport dels ordes religiosos de la ciutat i les zones rurals. S'ha de dir que la seva base social més popular era la pagesia, que havia patit les crisis relacionades amb les desamortitzacions dels béns comuns. Suposadament defensaven la restauració dels furs catalans i les lleis pròpies de Catalunya abolides el 1714, però a la pràctica eren una

41 *Actas de los Consejos y Comisión Federal de la Región Española: 1870-1874.*

42 *Ibidem.*

força molt reaccionària i clerical que no dubtava a contractar mercenaris o obligar els nois dels pobles a anar a la guerra.

Allà on prenién un poble, s'acabava el sindicalisme. El bloqueig de les ciutats i l'escassetat de matèries primeres obligaven les fàbriques a tancar. Els carlins van conquerir Manresa a primers de 1874. La ciutat estava defensada per tropes de molt baixa qualitat: "La guarnición se componía de los batallones de Francos 7º y 14º y de cuatro compañías de América. El núcleo de defensores lo formó la fuerza de este regimiento y algunos pocos voluntarios, pues los restantes de los dos batallones no hicieron más que beber, robar e incendiar".⁴³

Tanmateix, la caiguda de la Primera República no va significar la mort del sindicalisme. La Federació Regional Espanyola es va reunir clandestinament a Madrid el juny de 1874 per celebrar el seu IV Congrés. En aquest acte es va decidir que la comissió federal de la FRE quedaria emplaçada a Barcelona, i així va ser durant molts anys. La FRE encara comptava amb 112 societats adherides el 1876, 73 a mitjans de 1877 i només 48 el 1881. Manresa constava entre les federacions locals afiliades.⁴⁴ Evidentment, en aquell moment el sindicalisme tenia un perfil més discret ateses les persecucions.

Pel que fa a l'Aliança, després del IV Congrés de la FRE de 1874 es produeix el que Anselmo Lorenzo anomena el Jurament de Manresa. Seguint amb l'esperit de les societats secretes, que van proliferar molt durant el segle XIX, el metge García Viñas volia reactivar l'Aliança a Espanya. Viñas, que havia viscut a Manresa, havia assistit a les conferències de Fanelli a Barcelona.

43 Podeu consultar l'informe de Joaquín de la Llave a César ALCALÁ, "Carlos VII nos relata la III guerra carlista", al web *Tradición Viva del Círculo Carlista*.

44 Josep TERMES, *Anarquismo y sindicalismo en España [...]*, p. 272.

Lorenzo, estant a Barcelona, va comentar a García Viñas la necessitat de crear un organisme, un nucli de “militants il·lustrats” que treballessin a la FRE per donar consciència als treballadors afiliats de base. Viñas, content amb el que acabava de sentir, va convidar Lorenzo a una reunió amb una dotzena de companys per dinar. Aquest grup d’homes, entre els quals hi havia militants com ara Josep Llunas, Francesc Tomàs o Farga Pellicer, van explicar a Lorenzo que ells ja formaven un nucli que havia fet un “jurament solemne” per tal de fer tornar la FRE a una línia revolucionària. El jurament l’havien fet en una reunió a Manresa, d’aquí el nom.⁴⁵

En aquells moments els anarquistes més revolucionaris creien que la Federació s’havia tornat moderada, allunyada de la via de la insurrecció obrera. Viñas tenia una postura radical, i era contrari fins i tot a convocar vagues que no fossin insurreccionals. El nucli de juramentats controlava la Comissió Federal de la FRE. Però això no suposava gaires problemes per a la base sindical, ja que la Federació havia acceptat l’existència de l’Aliança des del Congrés de Còrdova de 1873. Lorenzo faria al llibre *El Proletariado Militante* un balanç crític de les influències de l’Aliança sobre l’organització obrera.

*

El 1878 va tenir lloc un altre motí a Manresa, provocat per una nova protesta contra els impostos, que va ser conegut com l’avalot dels consums. Aquest cop la repressió va ser especialment dura a la ciutat: quinze persones mortes. També va tenir repercussió a Gironella, entre altres pobles catalans. La massacre va provocar tal enrenou que les protestes polítiques van arribar al Congrés dels Diputats. En aquella època

45 Juan José MORATÓ, “Anselmo Lorenzo”, a *Líderes del Movimiento Obrero español, 1868-1921*, p. 23.

la màxima autoritat de la força pública (policial) era Cánovas del Castillo, futur president del Govern espanyol.

És interessant fer notar una característica del sistema democràtic liberal, molt evident al segle XIX: el cens electoral. Si a la ciutat de Manresa el nombre d'habitants oscil·lava entre uns quinze i uns vint mil, només podien votar uns tres o quatre mil homes, precisament els caps de les famílies que ostentaven les rendes més altes.

La radicalització de l'anarquisme

La destrucció de la República també va afectar seriosament el moviment obrer, que veuria les seves organitzacions prohibides i els seus locals clausurats fins al 1881, any a partir del qual les associacions obreres tornarien a ser tolerades, fet que obriria un nou cicle organitzatiu. Així, en pocs mesos es va fundar la Federació de Treballadors de la Regió Espanyola (FTRE),⁴⁶ seguint la tradició de la FRE. La iniciativa havia sortit de Farga Pellicer, Josep Lluнас i Antoni Pellicer, entre d'altres, però es veia com una imperiosa necessitat del moviment obrer. Entre els acords del I Congrés de la FTRE, celebrat a Barcelona el setembre de 1881, destaquen l'aprovació dels estatuts de la federació i la declaració de principis en què manifestaven que eren col·lectivistes respecte a la propietat i anàrquics o autonomistes en la manera d'entendre l'organització social.⁴⁷ En un sol any van arribar a tenir prop de 58.000 membres federats en 218 associacions locals, com era la de Manresa, que declarava 107 membres al II Congrés de la FTRE, celebrat a Sevilla el setembre de 1882.

46 També coneguda com a Federació Obrera (FORE), segons "Federació de Treballadors de la Regió Espanyola (FTRE)" al *Diccionari de Sindicats [...]*.

47 JUST CASAS SORIANO, "La CNT i Catalunya", a XAVIER OLIVERAS (et al.), *Anarquisme i pobles [...]*, p. 29, nota 5.

La important Unió Manufacturera també va reparèixer el 1881, i l'any següent va celebrar un congrés a Reus (24-26 de març), amb assistència de delegats de quaranta-set societats, en el qual va decidir que s'adheriria a la FTRE. Al congrés hi van anar delegats de Balsareny, la Bauma, Manresa, Monistrol, el Pont de Vilomara, Puig-reig, Sallent i Sant Vicenç de Castellet. L'adhesió a la FTRE va comportar que la secció de les Tres Classes de Vapor de Manresa, més moderada, se'n separés, tot i que altres seccions locals de les TCV van optar per quedar-se dins de la Unió Manufacturera. I és que, en la forma federalista d'organitzar-se, una societat o associació es federa o es defedera segons la seva voluntat, quan així ho decideix la seva afiliació. Un cop més coneixem un altre nom propi, Pere Sabata, cintaire, gràcies al fet que va ser l'enviat manresà de la Unió al congrés de Reus. Altres noms de l'època són els de membres de la societat de velers Josep Camps, Manel March, Pere Enrich, Joan Cosina i Maurici Solàs.

En el ram del tèxtil de Catalunya es calcula que hi havia prop de quatre mil afiliats a la FTRE i entre vuit i deu mil a les TCV. Els anarquistes eren majoritaris a l'alta muntanya i les TCV, al Barcelonès i la costa.⁴⁸

Cal aclarir que la moderació sindical de les TCV, que no desitjaven una revolució obrera, coincidia amb un apoliticisme i antiautoritarisme bastant freqüent entre la classe obrera dels Països Catalans del moment. La participació política estava vedada a la gent de baix, que no podia ni votar, mentre que els partits liberals i conservadors es repartien els governs⁴⁹ de la forma més barroera: comprant vots, fent votar els morts o impeding que votessin els contraris, de vegades amb violència física. Aquest caciquisme de la política

48 Pere GABRIEL SIRVENT, *Classe obrera i sindicats a Catalunya, 1903-1920*, p. 29.

49 El procés s'anomenava "el turno pacífico". A cada legislatura li tocava governar a un dels dos partits.

espanyola allunyava la classe obrera de la política, de la qual no volia saber res. En un ambient com aquest el socialisme democràtic no tenia cap possibilitat de prosperar. En conseqüència, les TCV van evolucionar cap a un “sindicalisme pur”, centrat en qüestions materials immediates, lluny també de les aspiracions dels anarquistes.

L'organització sindical espanyola, la FTRE, patiria contínues crisis internes, dividida entre els anarcocol·lectivistes, partidaris del sindicalisme, i els anarcocomunistes, partidaris de l'organització informal dels treballadors i del comunisme anarquista. Les lluites entre tendències sobre qüestions tàctiques es donaven també dins de l'Aliança, o del que en quedava. El cas és que, segons denunciava Anselmo Lorenzo, la lluita es portava a un terreny personal: n'hi havia prou d'enviar una carta amb calúmnies per expulsar segons qui, com de fet li va passar a ell mateix.⁵⁰ Lorenzo descriu com van enviar-se una sèrie de cartes amb acusacions falses contra la Comissió Federal, de la qual era membre, i la Federació Local de Barcelona va provocar una crisi que se saldaria amb una renovació de la Comissió. Això va tenir lloc a la conferència de la “comarca catalana” celebrada a Manresa. Aquest va ser l'últim acte de l'AIT a Espanya, perquè a partir d'aleshores la FTRE ja no s'hi sentiria vinculada.

Aquestes lluites entre tendències o persones sorgien enmig d'un fort clima repressiu, malgrat que els sindicats eren legals en aquells moments. Efectivament, el 1883, la FTRE es va veure colpejada pel cas de la Mano Negra a Andalusia,⁵¹

50 Anselmo LORENZO, *El Proletariado militante: Memorias de un anarcosindicalista*, p. 283.

51 “Mano Negra” va ser el nom amb què la policia va batejar una organització anarquista que en teoria tenia la finalitat d'assassinar terratinents andalusos. La banda era una invenció de la policia, tot i que en realitat hi havia un clima de rebel·lió en el camp andalús de l'època que feia creïbles ficcions com aquesta entre la burgesia.

en què el moviment llibertari va ser durament reprimit, cosa que empitjoraria encara més les tenses relacions internes dels sindicats.

A l'Alt Llobregat el conflicte laboral més important d'aquella època va ser el de la colònia Pons de Puig-reig de 1883. El conflicte es va allargar durant els mesos d'abril i maig, sense que en coneguem gaires detalls, excepte que el poble estava ple de patrulles de la Guàrdia Civil. A finals de maig una dona, Dolors Rodergas, va ser detinguda per barallar-se amb una altra d'una família d'esquirols. Després hi ha notícies de trets contra la fàbrica i dos anys després una petita bomba contra la casa de l'administrador, sense causar danys personals.⁵² Un altre conflicte laboral d'importància tindria lloc l'any següent, el 1884, a Santpedor, amb una vaga que durà catorze setmanes.

Però en general l'època fou d'expansió econòmica i d'obertura de fàbriques noves. Tant era així que els anys del període 1878-1888 es coneixerien per ser els de la febre d'or catalana. No pocs fabricants es farien rics i iniciarien nous projectes empresarials. Aquesta febre de l'or també es donà al camp, on la superfície ocupada per boscos era molt més reduïda que l'actual a causa de la gran expansió del conreu de la vinya, que durà fins a la dècada de 1890, amb l'arribada de la fil·loxera. Arran de la crisi de la vinya, gran part dels jornalers agrícoles anirien a treballar a les fàbriques.

Al congrés de Barcelona de 1888 la FTRE quedaria dividida entre una organització purament sindical, els Pactes d'Unió i Solidaritat, també coneguts com a Federació Espanyola de Resistència al Capital (FERC),⁵³ i una organització específicament anarquista, l'Organització Anarquista de la Regió

52 Josep OLLER VILA, "Les lluites obreres de 1890", *L'Erol*, 1990, núm. 32, p. 27-31.

53 Vegeu "Pacto de Unión y Solidaridad de 1888", al blog *La Alcarria Obrera*, 25-11-2008.

Espanyola (OARE).⁵⁴ Els Pactes es basaven en associacions sindicals poc estructurades, unides en moments puntuals de lluites comunes com ara les vagues, una mena d'assemblees autònomes de treballadors. En el congrés fundacional de l'OARE, celebrat a València l'octubre de 1888, es va dissoldre formalment la FTRE. Els delegats van rebutjar els Pactes perquè creien que abocaven la classe obrera al reformisme sindical i deixaven de banda la revolució. L'organització no va assolir una adhesió estable i es va dissoldre l'any següent, el 1889. Els Pactes, per la seva banda, durarien fins al començament de la dècada de 1890. Com veiem, aquestes organitzacions informals eren només organitzacions sobre el paper. Cap d'elles va tenir incidència a l'Alt Llobregat.

En l'aspecte intel·lectual i teòric, el moviment va començar la producció sistemàtica de premsa i de literatura llibertària. A més, es van organitzar dos certàmens socialistes (llibertaris) a Reus i a Barcelona els anys 1886 i 1889, respectivament. En aquestes trobades el moviment debatia aspectes teòrics de la societat llibertària postrevolucionària i es va reproduir la discussió entre anarcocol·lectivisme i anarcocomunisme. Al segon certamen s'aprovaria com a himne anarquista la cançó "Hijos del pueblo", presentada per l'alacantí Ricard Carrenca. L'única participació d'un militant manresà seria la de Josep Martrus, que va representar l'Agrupació Socialista de Manresa al congrés de Reus.⁵⁵

A poc a poc s'obre pas un nou concepte, que es coneix indistintament com a *comunisme anarquista*, *comunisme llibertari* o *anarcocomunisme*, que defensa la consigna "de cadascú segons la seva capacitat, a cadascú segons la seva necessitat", que xoca amb els anarcocol·lectivistes, que pro-

54 Vegeu "Organització Anarquista de la Regió Espanyola (OARE)" al *Diccionari de Sindicats [...]*.

55 Xavier CUADRAT, *Socialismo y anarquismo en Cataluña (1899-1911): Los orígenes de la CNT*, p. 23.

posen una retribució segons el mèrit i la quantitat produïda per cada persona. Els màxims teòrics del corrent comunista llibertari van ser Piotr Kropotkin i Errico Malatesta. Com s'ha dit, en aquell moment l'anarcocomunisme és partidari de l'organització informal i il·legal.⁵⁶ La polèmica es va tancar anys després gràcies a la intervenció de Fernando Tarrida del Màrmol, Ricardo Mella i Anselmo Lorenzo, que van encunyar el terme *anarquisme sense adjectius*,⁵⁷ que indicava que no eren importants els matisos de l'anarquisme sinó el fet d'estar adscrits a una mateixa ideologia. Així i tot, encara predominava en les societats obreres el corrent anarcocol·lectivista, liderat per Josep Llunas o el mateix Ricardo Mella. Cap al final de segle, partidaris d'una tendència i de l'altra anirien preferint l'anarquisme sense adjectius. Tal va ser el cas de Mella i Malatesta.

Durant les primeres dècades de la història de l'anarquisme, els militants llibertaris propagaven la Idea no tant en forma obrerista, o sigui creant sindicats –això ja ho feien els mateixos obrers–, sinó amb la divulgació cultural de les idees. Apareixien als ulls del poble com a autèntics apòstols de l'anarquia, i voltaven per viles i ciutats difonent les idees llibertàries. L'anarquisme quedava vinculat a unes idees racionalistes i científiques que combatien la influència de l'Església i de la religió i que impulsaven l'alfabetització, un oci sa, una alimentació equilibrada i la higiene i la cura del cos, a part de l'organització de la classe treballadora i la revolució social cap a un món nou. L'anarquisme buscava crear una cultura popular que desafés l'hegemonia de la burgesia. Veurem que en el futur això serà clau en el seu desenvolupament.

56 Francisco de Paula FERNÁNDEZ GÓMEZ, “El camino hacia la informalidad y la fobia anti-organizativa”, al blog *Movimiento Anarquista en España*, 13-1-2006.

57 “*Anarquía sin adjetivos*”, de Tarrida del Màrmol”, al blog *La Alcarria Obrera*, 25-12-2007.

*

Una part del moviment obrer –no necessàriament anarquistes ni socialistes–, en desacord amb aquesta línia antiorganitzativa seguida per la FTRE, s’acostaria a la Unió General de Treballadors (UGT), creada a Barcelona l’any 1888.⁵⁸ Per exemple, bona part de les Tres Classes de Vapor (TCV), entre els quals hi havia els delegats manresans (Pere Botifoll i Ramon Cunyí Sunyer) i berguedans, s’hi va afegir. Però, com hem vist, aquesta unió no volia dir que les TCV s’haguessin adscrit a la socialdemocràcia. Aquest socialisme no arrelaria a Catalunya realment fins als anys trenta, com veurem més endavant. De fet, la representació manresana enviada als congressos de la UGT no deixava de ser simbòlica: 284 afiliats al primer congrés, el 1888 (societats de paletes, fusters, blanquers i cintaires de seda); cap representació al segon, el 1890; 180 adherents al tercer, el 1892 (paletes i fusters); i cap representant a partir d’aleshores. Aquest fet vol dir que la socialdemocràcia podria haver arrelat al territori –com ho demostra la presència d’agrupacions socialistes durant tota la dècada a Manresa, Puig-reig, Navarcles i Sallent– però en general les bases sindicals de les TCV van mantenir-se apolítiques. Al canvi de segle només hi arribaria el grup manresà.

La UGT no va aconseguir atraure les associacions obres de Catalunya perquè era vista com una entitat que no respectava el federalisme. Els líders del Partit Socialista van traslladar la seu ugetista a Madrid, cosa que va fer que les associacions catalanes decidissin crear la seva pròpia organització. No obstant el fracàs de la implantació de la UGT, veurem que la idea dels Pactes d’Unió i Solidaritat, com ara les vagues de solidaritat, havien calat entre les societats obres de finals del segle XIX.

58 Sobre la UGT, vegeu “Unió General de Treballadors (UGT)” al *Diccionari de Sindicats [...]*.

Les iniciatives unitàries també sovintejaven. El 1891 va tenir lloc un congrés obrer ampli amb representació de societats obreres anarquistes i socialistes. Hi va anar un delegat de Sallent.

*

En l'àmbit internacional, gràcies al congrés anarquista internacional de Londres de 1881, l'anarquisme es va restablir com a moviment polític després d'uns anys de certa decadència. Els debats d'aquest congrés giraven entorn de la forma organitzativa adequada per al moviment anarquista. Uns, amb Carlo Cafiero al capdavant, defensaven petits grups d'acció revolucionària; d'altres, com ara Kropotkin i Malatesta, proposaven una sèrie d'organitzacions públiques, com era la ja dissolta AIT, amb un grup intern d'anarquistes, com era l'Aliança. En aquest mateix congrés els anarquistes van mostrar una certa predilecció per l'acció violenta a fi d'impulsar la revolució i la dispersió en grups petits d'afinitat. Després del congrés el moviment quedarà fragmentat i només mantindrà organitzacions sindicals públiques a Espanya i als Estats Units.⁵⁹ Per això la socialdemocràcia marxista va proliferar tant en aquella dècada, mentre que molts anarquistes van quedar vinculats a la propaganda pel fet, que combinava l'optimisme revolucionari amb la desconfiança en les masses obreres.

El sindicalisme llibertari va viure una prova important als Estats Units l'any 1886. A Chicago una vaga general per la jornada de les vuit hores va ser atacada per la policia després de l'explosió d'una bomba. Ràpidament la policia, la patronal, els mitjans de comunicació, polítics i jutges van fer responsables de l'atemptat vuit anarquistes molt destacats en el món

59 Juan AVILÉS, "Un punto de inflexión en la historia del anarquismo: El congreso revolucionario de Londres de 1881", *Cuadernos de Historia Contemporánea*, 2012, vol. 34, p. 164-169.

sindical de la ciutat, que no tenien res a veure amb els fets. D'aquests, cinc van ser executats, fet que va desencadenar una reacció internacional del moviment obrer. L'anarquisme als Estats Units va quedar desarticulat. No obstant això, el moviment socialista internacional farà bandera d'aquests fets i assumirà les reivindicacions dels obrers de Chicago: la jornada laboral de vuit hores i el Primer de Maig com a dia de lluita.⁶⁰

El cicle de lluites del primer Primer de Maig de 1890

A Barcelona es va començar a celebrar el Primer de Maig l'any 1890 amb el lema del diari anarquista *El Productor*: “No conseguiremos la jornada de ocho horas con pacíficas manifestaciones y con peticiones inútiles y serviles, sino imponiéndonos, y la imposición está en la huelga”.⁶¹ A Madrid es va fer només una manifestació simbòlica el 4 de maig, un diumenge, convocada pels socialistes, però a Barcelona es va convocar vaga general indefinida a partir del dia 1. El 2 el governador civil va proclamar l'estat de guerra. Això no obstant, el dia 5 alguns sectors (sabaters, portuaris, tramviarers, tintorers, paletes, forners, carreters...) van aconseguir la jornada de vuit hores, tot un èxit per als vaguistes i els anarquistes que propugnaven la vaga.

A Manresa pel Primer de Maig de 1890 dues mil persones es van manifestar de manera pacífica, malgrat que la ciutat era en aquells moments un autèntic polvorí.⁶² I és que l'any

60 Miguel A. BADAL, “Los orígenes del Primero de Mayo”, *Humanismo y Acracia*.

61 Manuel PÉREZ LEDESMA, “El Primero de Mayo de 1890: Los orígenes de una celebración”, *Tiempo de Historia*, 1-5-1976, núm. 18, p. 4-17.

62 Montserrat PERRAMON AUGUÉ, “Les vagues del 1890 a Manresa”, *Dovella*, 1990, núm. 35-36, p. 33-36.

1890 va ser particularment conflictiu a l'Alt Llobregat, on el malestar social regnava a causa de les deplorables condicions laborals, que eren pitjors encara que al pla de Barcelona. Així, a les fàbriques del Bages i Berguedà es cobrava la meitat de sou que a la plana i es treballava més de setanta hores setmanals, i fins a vuitanta hores en alguns casos, mentre que a Barcelona l'habitual eren seixanta-quatre hores. La jornada típica començava a les cinc del matí i acabava a les vuit del vespre. Algunes persones, a banda de treballar dotze, catorze i quinze hores, havien de recórrer uns quants quilòmetres a peu –no poques vegades des d'altres municipis– per arribar a la feina, un temps de desplaçament que se sumava a la inacabable jornada laboral. Això, sense comptar que la feina no s'acabava en sortir de la fàbrica sinó que continuava a casa amb les tasques domèstiques i la cura dels infants i els vells, responsabilitats que la norma masclista imperant feia recaure gairebé exclusivament en les dones. Cal recordar també que el treball infantil a les fàbriques estava completament generalitzat. A més, des de l'any 1888 els fabricants havien anat augmentant la longitud de les peces de tela entre un 15 i un 20%, de manera que els obrers i obreres havien de produir més pel mateix preu.

A tota aquesta explotació extrema, cal afegir-hi la negativa de la patronal a reconèixer les societats obreres i les seves demandes i el recurs sistemàtic a la represàlia contra qualsevol treballador que gosés queixar-se o reclamar res. Davant d'aquesta situació, el moviment obrer es reorganitza a l'Alt Llobregat. El febrer de 1890 es refan les Tres Classes de Vapor de Manresa, sindicat que coexisteix amb la Federació de Societats d'Oficis, d'àmbit local, a la qual estava adherida la Societat de Cintaires.

Les TCV de Manresa convoquen un míting per la primera quinzena de març de 1890 al pati de davant de l'església del Carme, al qual assisteixen més de quatre mil obrers i obreres. S'hi defensa la necessitat de l'associació obrera, es denuncien

les pèssimes condicions de treball, els abusos patronals i es remarca la gran desigualtat salarial i horària entre la plana i la muntanya, fet que no era conegut fins aleshores per la classe treballadora manresana.⁶³ A partir d'aquesta trobada es comença a plantejar la possibilitat de convocar una vaga general. Fer vaga al segle XIX no només implicava que la persona en qüestió deixava de cobrar, sinó que s'arriscava a perdre la feina i a ingressar en una "llista negra" de manera que altres empreses rebutjaven contractar-la. Fins i tot, hi havia el perill de ser detingut o apallissat immediatament per les forces policials o parapolicials, sobretot pel cos del Sometent. La vaga era, per tant, una mesura desesperada, si bé la situació social era també motiu de desesperació.

El dia 22 de març la vaga esclata a la fàbrica de cintes de Sebastià Vintró, de Manresa, coneguda com la fàbrica dels Dolors, davant de la negativa del patró a reconèixer una representació obrera que demana una millora en la tarifa salarial i horària, tal com reclamen les TCV. La patronal manresana, com a represàlia a la vaga, no només acomiada les treballadores de la Vintró sinó que també tanca les portes d'altres fàbriques,⁶⁴ un locaut que arribaria a Llobregat amunt fins a Berga i que afectaria unes sis mil persones.

63 Sobre les relacions i diferències entre el pla i la muntanya pel que fa a les estratègies patronals i l'organització obrera, vegeu els estudis de Carles ENRECH *El pla contra la muntanya. La crisi de la indústria tèxtil del pla i la colonització fabril de la muntanya (1874-1904)* i *Indústria i ofici. Conflictes socials i jerarquies obreres a Catalunya tèxtil (1881-1923)*.

64 Les fàbriques que feren el locaut foren la Pere Parera, la del Pont Vell, la dels Panyos, la Pau Serrano, la del Salt, la de la Torre, la de Rajadell, la Cavaller, la dels Dolors, la Cots, la de Fabrés, l'Arenys, la de les Fontetes, la dels Polvorers, la dels Comdals, la del Paperer i la de Joan Gallifa (Joaquim FERRER, *El primer "1er de maig" a Catalunya*).

El 27 de març les TCV, seguint els Pactes d'Unió i Solidaritat, convoquen una vaga del tèxtil a tot Catalunya. Hi participen les seccions de Barcelona i de vint-i-dues localitats catalanes més, i aconseguen un seguiment de més de cinquanta mil obrers i obreres entre el 22 i el 31 de març. Els empresaris, en sentir-se acorralats i pressionats per les autoritats, accepten negociar, cosa que causa el retorn immediat a la feina. Aquesta petita victòria fa que obrers de tot Catalunya s'afiliïn en massa a les TCV, que a mitjan 1890 comptaran amb 21.000 associats. Altres localitats de la comarca, com són Santpedor, Sallent, Gironella o Puig-reig, se sumen a les reivindicacions i també assoleixen millores considerables després d'amenaçar amb noves vagues.⁶⁵

Cal dir que el moviment va ser tan massiu gràcies sobretot a la influència de la solidaritat entre les dones treballadores del tèxtil, que constituïen més de les tres quartes parts de la força de treball en el sector. A la vegada, aquestes vaguistes transmetien i contagiaven la lluita als seus barris, on es despertava alhora empatia i suport cap a la vaga iniciada. Es coneix la celebració d'un míting a la plaça Gispert de Manresa al qual assistiren unes vuit mil persones, la majoria dones.⁶⁶ En aquest acte van intervenir-hi delegats de la Federació Obrera Catalana de Barcelona, Vilanova i la Geltrú, Sallent, Manresa i d'altres llocs. Entre els oradors sobresortí Josep Juliachs de Vilanova i la Geltrú, localitat que havia destacat en la vaga de les setmanes anteriors. Pau Bruguera i Josep Blavia hi parlarien en representació de l'organització

65 Miquel IZARD a *Revolució industrial i obrerisme: Les Tres Classes de Vapor a Catalunya (1869-1913)*, p. 97, dona unes xifres de seguiment de la vaga segons els diaris *La Publicitat* (28-3-1890) i *El Obrero* (4-4-1890) en ascens. A Gironella eren 520 vaguistes el març i 700 a l'abril, mentre que a Puig-reig passarien de 900 a 1.500.

66 Pedro FLORES, *Las luchas sociales [...]*.

obrera local. En aquesta època també van celebrar-se mítings a l'Ametlla de Merola i al local Cal Negre de Berga.⁶⁷

Malauradament és molt difícil trobar noms propis de les primeres militants sindicals, ja que la història ha silenciats sistemàticament el paper de les dones en les lluites socials. Pel que fa als homes, de les TCV coneixem els noms dels seus negociadors Antoni Sagués, Esteve Vidal, Pere Elias (president de les TCV de Manresa) i Josep Pàmies, així com els d'alguns delegats del sindicat enviats a fer mítings, com els esmentats Blavia i Bruguera. També coneixem els delegats dels fusters Pau Ferrer i Manel Rubiralta. Caldria afegir el nom del barber Ignasi Perramon (esmentat més amunt en referir-nos a l'AIT), que col·laborava amb la publicació republicana *La Montaña*. Pel que fa als cintaires, tenim alguns noms d'aquesta societat: Pere Molist, Josep Torra Guitart, Llorenç Montané o Josep Almas. A Sallent hi havia Víctor Ferrer, director de la publicació lliurepensadora local *Lo Llobregat* durant la dècada del 1880.

El 12 d'abril s'arriba a un acord consistent en un augment del salari d'un dotze per cent de mitjana i la reducció de la jornada de treball a setanta hores a la setmana, repartides en dotze hores diàries de dilluns a divendres i deu hores el dissabte. El diumenge era dia de descans obligat. El torn de nit hauria de ser d'un màxim de cinquanta-dues hores a la setmana, nou hores diàries de dilluns a divendres i set hores el dissabte; diumenge, també descans setmanal. Malgrat que actualment a Occident ens semblin unes condicions d'esclavatge, en aquell temps significava una millora significativa respecte a l'anterior situació i una victòria fruit de la vaga.

67 Arran d'aquests mítings s'afilià a les TCV la gran majoria de la plantilla de la colònia de l'Ametlla de Merola i de la fàbrica de Cal Lluís Nè, de Berga. La vaga a Berga va comptar amb una junta obrera. El 12 de maig van aconseguir les seves peticions i van guanyar la vaga (Josep OLLER VILA, "Les lluites obreres de 1890", *L'Erol*, 1990, núm. 32, p. 27-30).

De fet, l'ambient d'eufòria era tan gran a Manresa que es va celebrar un míting obrer a la caserna del Carme, al qual van assistir les autoritats locals i militars de la ciutat.

En aquest clima s'arriba a l'1 de maig de 1890, que, com ja hem dit abans, a Barcelona va tenir un fort impacte. La manifestació barcelonina va ser la més gran que es recordava, amb cent mil persones segons les organitzacions convocants. Va transcórrer sense incidents. A tot Europa es van celebrar centenars d'esdeveniments per commemorar els màrtirs de Chicago i reivindicar la jornada de les vuit hores. Era la primera vegada que el moviment obrer internacional actuava alhora i va constituir tota una fita històrica. No va ser un dia de vacances, sinó de vaga general. Com que va tenir un seguiment tan gran, les autoritats no van gosar prohibir-la.

En aquest punt podem veure les diferències entre el moviment socialista i l'anarquista. Els primers es conformaven amb les manifestacions del dia 1, o ni tan sols amb això, ja que a diverses ciutats van esperar fins al dia 4, que era diumenge, per sortir al carrer. Per contra, els sectors anarquistes, i també els sindicalistes com ara les TCV, defensaven la vaga general indefinida per assolir les vuit hores. Per tant, l'1 de maig va ser l'inici d'una vaga que duraria en alguns llocs fins al dia 10. Com a resultat d'aquest esforç, en alguns oficis es va aconseguir la jornada de vuit hores, com hem vist, i en la majoria dels altres, millores substancials. Amb tot, la ciutat de Barcelona estava literalment ocupada per l'exèrcit i la Guàrdia Civil, en estat de guerra des del dia 2. Les tropes van carregar contra els grups d'obriers; en resposta, van esclatar alguns petards, que provocaren danys menors.

A Manresa el dia 1 es va celebrar un acte al teatre El Buen Retiro, on s'aprovà un document de protesta contra la repressió dirigit a l'Ajuntament i signat per representants de les societats obreres. L'escenari estava guarnit amb una gran bandera vermella que deia: "Manifestació Universal del Primer de Maig – Acords Congrés de París – Jornada legal de

vuit hores”. La reivindicació d’aquests acords podria interpretar-se com una sintonia amb la Segona Internacional, que s’havia creat en un congrés a París el juliol de l’any anterior. Ara bé, també a París durant els mateixos dies, es va celebrar un altre congrés obrer de tipus possibilista i alhora antiautoritari, en el qual van participar les Tres Classes de Vapor i en què intervingueren Escayola, Comaposada i Caparà.

A la resta del Bages i del Berguedà la vaga era general. Per tot arreu hi havia manifestacions importants, entre les quals cal destacar els actes de Sallent, on tot el poble estava paralitzat per la vaga: la manifestació va aplegar més de dues mil persones, un nombre semblant al de Manresa malgrat la diferència de població. A les deu del matí van fer un míting al saló Vilaseca i després van anar cap a l’Ajuntament, on el comitè de vaga, format per Víctor Ferrer, López Montenegro, Escaler i Roig, va lliurar un document a l’alcalde.⁶⁸

A l’Alt Llobregat la vaga de l’1 de maig també va continuar els dies següents, durant més d’una setmana. La demanda de la jornada de vuit hores era considerada una utopia, però gràcies a aquesta vaga indefinida la classe obrera local havia començat a fer passos per igualar les seves condicions laborals a les de Barcelona, més beneficioses. Mentrestant, l’ambient es crispa perquè els patrons no estan complint l’acord que han firmat: les jornades laborals segueixen sent de més de dotze hores. Els dies passen.

El 25 de maig comença una vaga de les cintaires, afiliades a la Societat de Cintaires, per millorar els salaris. Hi participen set-centes treballadores. Pocs dies després es posen en vaga de solidaritat altres seccions de les TCV de Manresa i Sallent. A Navarcles i Santpedor també hi haurà vagues del tèxtil. La conflictivitat continuarà durant un mes i mig. El nombre de persones sense feina el juny de 1890 rondava les quatre mil a la comarca. El malestar resultant fa que hi hagi

68 Joaquim FERRER, *El primer “1er de maig” a Catalunya*, p. 94-95.

discrepàncies entre les TCV i la Societat de Cintaires (de la Federació de Societats d'Oficis), cosa que provocaria certa confusió i desunió entre la classe treballadora local.

Per primera vegada l'Ajuntament, dirigit pel liberal Joaquim Solà Solernau, s'hi involucra i organitza una comissió d'ajuda a les persones sense feina, que vindria a ser una mena de subsidi d'atur. Així i tot, en aquells moments els sindicats criticaven aquest tipus de socors obrer, ja que era una manera d'amagar el fet que els patrons no havien complert amb les condicions pactades mesos enrere.

Despreciem donchs la caritat d'aquells que no son justos. Volguem justícia, sí, però no caritat [...] abans que caritatiu s'ha de ser just perquè en cas contrari és com si un tingués la generositat de fer caritat a un pobre amb els diners del mateix pobre.⁶⁹

Cal dir que si les institucions públiques van anar implantant, amb el temps i amb comptagotes, una paga a qui no tenia feina, la jubilació o els diversos serveis de protecció sanitària, va ser perquè el moviment obrer ho havia estat exigint. Quan hi havia locauts o acomiadaments massius, la situació social del poble era tan insostenible i explosiva que les institucions preferien concedir una paga que enfrontar-se a un perillós conflicte social. Cal recordar que la gent gran era generalment acomiadada quan arribava a certa edat i havia de ser mantinguda per la seva família, que les dones no disposaven de permís de maternitat, i fer una vaga indefinida significava no tenir cap ingrés durant el temps que durés el conflicte. La llei de retir obrer, que seria com la primera pensió de jubilació, no seria aprovada fins al 1908.

69 Josep OLIVERAS SAMITIER, "La Ciutat de les Bases de Manresa", *Dovella*, 1992, núm. 41, p. 41-44. Cita un extracte dels periòdics *La Fraternidad* i *La Montaña*.

Seguint amb el relat, a principis de juny, els fabricants de l'Alt Llobregat declaren un locaut amb l'excusa d'una crisi en la demanda de productes tèxtils. A primers de juliol, unes vuit-centes persones es concentren al local social de les TCV, al carrer del Born de Manresa, i es manifesten de forma pacífica cap a l'ajuntament, on lliuren un document amb les seves reivindicacions al batlle de la ciutat. La vaga rebrota a partir del moment en què els empresaris, el dia 12 de juliol, acomiaden de les fàbriques de Manresa tots els representants de les TCV. La vaga de protesta, que s'origina de manera gairebé improvisada, no només té molt de seguiment en les seccions de les TCV sinó que s'hi afegixen altres branques del cotó i també paletes, manyans, tintorers, cinters, fusters i sabaters, en una mena de vaga general que s'estendrà des de Manresa per tota la comarca i més enllà i que acabaria involucrant fins i tot el sector agrari i el comerç.

Aquest rebrot de la repressió per part dels fabricants, i de la vaga de resposta, té molt a veure amb el fet que els conservadors havien tornat al poder a Espanya en substitució dels liberals. A Manresa, el nou alcalde conservador, nomenat el 23 de juliol, era Pedro Arderiu Banqué, partidari dels empresaris.

El 17 de juliol es proclama la vaga general a tota la ciutat de Manresa, amb les mateixes reivindicacions que a la vaga del març. En aquesta ocasió es crea una caixa de resistència consistent en racions d'aliments i una xarxa d'ajuda mútua i de solidaritat. Dins d'un ambient molt tens i amb una calor sufocant, el Sometent ataca una manifestació de quatre-cents obrers i obreres de la fàbrica de Cal Gallifa, a Sant Joan de Vilatorrada i es produeix una dura batalla campal entre les forces de l'ordre i les treballadores, que acaba amb moltes persones ferides.⁷⁰ El Sometent, per cert, havia passat de ser

70 Concretament es diu que el representant del sindicat, Ignasi Per-ramon Mir, vingut de Manresa, va tenir una reunió amb l'alcalde

una milícia per protegir els camins i les propietats de les accions dels bandolers a ser una mena de força paramilitar al servei dels empresaris. Respecte a aquests fets esdevinguts a Sant Joan, caldria afegir que l'amo de Cal Gallifa, Francesc Gallifa i Parera, era també l'alcalde del poble, i la seva família dominava el municipi i fins i tot la parròquia. Els Gallifa tenien un imperi tèxtil, ja que a més d'aquesta fabrica de Sant Joan en tenien una altra a Manresa (al carrer del Bruc) i encara una altra, La Plantada, a Cardona.⁷¹ Entre totes donaven feina a cinc-cents treballadors i treballadores.

El 22 de juliol es declaren en vaga de solidaritat els obrers cotoners de la ciutat de Barcelona, dos dies després s'hi afegeixen els de tot el pla de Barcelona, l'Alt Llobregat i el litoral, i el dia 25 es proclama la vaga general a tot Catalunya. La vaga va ser total a l'Alt Llobregat i fins i tot es van tancar els comerços i els bars. Tot i així, amb l'ajut del Govern i de la repressió policial, aquesta segona part de la vaga representaria un desgast definitiu per a les TCV, que van anar perdent afiliats i seccions. La situació es tornava insostenible i la vaga va finalitzar el 31 de juliol sense haver assolit les reivindicacions plantejades. A l'Alt Llobregat no es reobririen les fàbriques fins el 19 d'agost.

de Sant Joan i el director de la fabrica de Cal Gallifa. L'alcalde no s'atenia a raons, mentre que el director semblava més raonable. De totes maneres, la discussió va pujar de to fins que l'alcalde va ordenar al Sometent apuntar les armes contra la multitud. El sereno de la fàbrica va disparar i va ferir el treballador Josep Pereta. Al cap d'un any es va celebrar el judici. Tant Perramon com Pereta i un altre sindicalista, Joan Puigpiquer, serien condemnats a quatre mesos d'arrest per delictes de coacció. El Sometent fou condecorat. El sereno també. En aquest cas la història no parla de molts ferits, sinó únicament de Pereta (Toni SOLANELLES MOLLAR, *Sant Joan de Vilatorrada: Història en imatges: 1880-1979*).

71 Toni SOLANELLES MOLLAR, *La indústria*.

Aquest cop, la derrota va ser total. El sindicalisme va quedar desfet. Un total de tretze persones van ser empresonades i la patronal va imposar càstigs molt estrictes, com ara acomiadaments a les fàbriques o fins i tot l'expulsió de famílies senceres de les colònies industrials, que es trobarien amb els mobles al carrer i es veurien obligades a marxar de la comarca, on ningú no els donaria feina.⁷² De totes maneres, aquesta vaga iniciaria un procés de conscienciació de la classe treballadora local i faria palès el seu endarreriment organitzatiu respecte a Barcelona. A part d'això, la via reformista de les TCV quedava definitivament bloquejada. Aquesta era la Manresa de les Bases de Manresa.

*De la propaganda pel fet al sindicalisme revolucionari.
La vaga de 1897*

A Barcelona el moviment anarquista entraria en una fase efervescent i insurreccional que el duria a adoptar una postura d'enfrontament directe amb l'Estat –i per extensió, amb els seus representants– per tots els mitjans possibles, incloses les bombes. A més, l'època coincideix amb la decadència definitiva dels Pactes d'Unió i Solidaritat.

Al principi, els petards i les bombes eren conseqüència directa dels conflictes laborals. Els objectius eren els capatassos, els empresaris sense escrúpols o algun policia implicat en casos de tortures. Per exemple, el 1888 esclata un petard al carrer Vallfonollosa de Manresa (just al costat del local dels sindicats) col·locat a l'entrada d'un edifici on vivia un

72 Va ser el cas de l'Ametlla de Merola, d'on van ser expulsades trenta famílies, o el de la colònia industrial de Cal Pons, a Puig-reig, d'on van ser acomiadades i foragitades unes cent cinquanta persones.

empresari; i el 1891 té lloc un procés contra Jaume Navés i José Letrilla, de Berga, acusats de col·locar un petard que no va arribar a esclatar a casa del patró de la colònia Rosal.

A poc a poc els atacs comencen a apuntar més amunt. A Barcelona, l'ambient era de gran conflictivitat social. L'assassinat del general Martínez Campos en una desfilada militar, les bombes del Liceu durant una òpera i l'explosió del carrer Canvis Nous durant una processó –tot durant l'any 1893– van obrir un nou cicle d'enfrontaments contra els estaments militars, la burgesia i l'Església.⁷³ Era el que es va conèixer com a *propaganda pel fet*. En realitat, l'autèntica propaganda pel fet era la que feien els apòstols de l'anarquia dels quals hem parlat abans: predicar amb l'exemple. Amb tot, a causa d'una mala interpretació, el concepte es relaciona amb els atemptats.

Aquests fets també comportarien una severa repressió. Les bombes del Liceu o la de Canvis Nous de Barcelona van provocar la detenció de més de quatre-cents anarquistes i l'execució de cinc d'ells, més un altre que es va suïcidar a la presó. Les autoritats volien escarmentar els anarquistes –i erradicar l'anarquisme– empresonant tots aquells militants que havien signat algun article a la premsa obrera i llibertària, tinguessin a veure o no amb la posició de la propaganda pel fet. D'aquesta manera els presos constituïen, per dir-ho així, el sector més ideològic, pedagògic i intel·lectual del mo-

73 L'onada d'atemptats importants va començar arran de la vaga de pagesos de Jerez de la Frontera d'aquella primavera, que va acabar amb cinc execucions, les quals van desencadenar una gran indignació popular que també es va veure reflectida entre el proletariat barcelonès. A Barcelona van ser executats una dotzena d'anarquistes: Paulí Pallàs per l'assassinat de Martínez Campos; Santiago Salvador, Mariano Cerezueta, Manuel Archs, Josep Codina, Josep Sabat i Jaume Sogas per les bombes del Liceu, i Tomàs Ascheri, Lluís Mas, Josep Molas, Joan Alsina i Antonio Nogués per la bomba de Canvis Nous.

viment. Finalment el procés deixaria la xifra de presos en vuitanta-set. Tots ells foren terriblement torturats al castell de Montjuïc de forma sistemàtica. Segons una notícia del *Diario de Avisos*, entre els detinguts hi havia alguns coneguts de Manresa i comarca.⁷⁴ Quan les creixents protestes internacionals van fer massa incòmoda la posició de l'Estat, aquest va deportar seixanta-tres dels presos al Regne Unit obligant-los a pagar el passatge de la seva butxaca.

Aquests fets van detonar protestes per tot Europa i van motivar que el 1897 un anarquista italià, Michele Angiolillo, executés com a venjança el president del Govern espanyol, Antonio Cánovas del Castillo, fet que va provocar tot un terratrèmol polític. L'atemptat coincidia en el temps amb la guerra de Cuba. L'espiral d'acció, repressió i venjança va deixar pràcticament desarticulat el moviment anarquista, únicament present a les societats obreres que quedaven actives al marge d'aquests conflictes.

*

De forma contemporània al Procés de Montjuïc, el mes de març de 1897 va esclatar una vaga al Bages que duraria quaranta dies. El moviment obrer tornava a reorganitzar-se i demostrava novament la seva combativitat.

La tensió ja venia de lluny: l'escletxa entre classes era enorme i la consciència d'això cada dia es feia més gran. Els insults i les humiliacions d'un bàndol a l'altre eren una constant. De fet, el clima social a Manresa estava tan crispat que durant els carnivals de 1897 l'alcalde de la ciutat, Francesc Gallifa i Gomis, va prohibir portar màscares. El conflicte començà quan els propietaris de la fàbrica Nova, de la família

74 “Los Remedios”, *Diario de Avisos de Manresa*, 13-3-1897. Un dels detinguts era López Montenegro.

Bertrand Serra,⁷⁵ van imposar a cada operari atendre quatre telers en comptes dels dos que atenien fins aleshores. El 5 de març va començar una vaga espontània i el 6 es va celebrar una assemblea al local de les Tres Classes de Vapor, del carrer Vestals.

La vaga s'estendria per altres fàbriques que també havien fet el mateix moviment de duplicar la feina de les treballadores. El dia 14, davant de la situació de vaga, la fàbrica Nova va anunciar un locaut. Fou imitada per la fàbrica Regordosa, del Pont de Vilomara, el 17. És el senyal perquè la resta dels patrons imposin els quatre telers a tothom. El dia 17 també se celebrà un míting obrer al Teatre Gayarre, en el qual intervingueren els sindicalistes Casas, Rosal i Sala per parlar de la vaga.

Durant els dies següents comencen a haver-hi detencions. Entre d'altres, la de tres comitès de vaga sencers, així com dotzenes d'altres treballadors. La patronal pensava que un cop detingut el comitè, la vaga moriria per si sola. Malgrat tot, la vaga seguia enmig d'una total censura de la premsa. De manera que es va avisar la Guàrdia Civil d'altres pobles. Recordem que en aquells moments s'estava produint la

75 La fàbrica també era coneguda com Los Remedios, perquè es trobava al barri del Remei. Fou fundada per Manuel Bertrand Salses i Eusebi Serra Clarós. La societat dels Bertrand i Serra tenia més de 1.000 treballadors en les seves fàbriques (de Manresa, Sant Fruitós i Barcelona). El 1894 ja era l'empresa més gran de Manresa amb un 10% de la població activa local i uns 20.000 fusos. A més, tenia la màquina de vapor més gran de la ciutat, de 600 CV. L'hereu de la companyia fou Eusebi Bertrand Serra –Manuel Bertrand estava casat amb una filla del seu soci–, que seria el responsable de construir la fàbrica Nova, inaugurada el 1925. Deu anys més tard seria considerat el fabricant més important del món de la indústria del cotó, amb 80.000 fusos, 1.500 telers i una plantilla de 2.000 treballadors dividits en diverses fàbriques, entre les quals la colònia Güell.

guerra de Cuba; feia un mes que els Estats Units havia declarat la guerra a Espanya.

Davant de la coactiva presència policial de guàrdies a cavall i amb el pes dels dies no treballats i no cobrats, alguns obrers decideixen abandonar la vaga. El dia 31 de març tornen a la feina rodejats de guàrdies. Centenars de vaguistes esperen fora que els esquirols acabin la feina i marxin a casa. A la porta de la fàbrica la Guàrdia Civil carrega contra la gent concentrada i es produeix la detenció de cinc persones. Aquell mateix dia es fa una manifestació espontània demanant la llibertat dels presos de la vaga que acaba a la casa de l'alcalde. A partir d'aleshores cada dia la fàbrica estarà custodiada per guàrdies, de manera que les vaguistes assetjaran els esquirols a casa seva. A les dones els tallen el monyo, símbol d'honradesa, i als homes els colpegen, insulten o els abaixen els pantalons al carrer.

Diu Flores que les dones del tèxtil solien portar unes tisorres penjades de la cintura, amb les quals punxaven els cavalls dels guàrdies en els moments d'enfrontaments, cosa que inevitablement produïa la caiguda dels genets. En un d'aquests aldarulls la població aconsegueix alliberar al carrer Santa Llúcia dos homes i dues dones que els guàrdies portaven detinguts. Deu parelles més de la Guàrdia Civil serien enviades a Manresa; el Sometent també estava mobilitzat. Els conservadors i la reacció demanen la declaració de l'estat de guerra i que surti l'exèrcit. La patronal també reacciona i reparteix 1.160 pessetes entre 1.160 treballadors que havien hagut de deixar la feina en contra de la seva voluntat. Una pesseta pel sou perdut de dos mesos.

El 6 d'abril hi ha un altre xoc quan les vaguistes recorren els barris buscant esquirols. Els busquen a casa seva. Alguns encarregats o *xivatos* van ser despullats a la força. Aquest atac és respost amb deu detencions més. Les càrregues de guàrdies a cavall solien ser inútils perquè sempre arribaven tard. Els

atacs eren fugaços i es desplaçaven molt ràpidament. Els vaguistes eren capaços d'actuar en dotzenes de llocs a la vegada.

A partir del 6 d'abril no hi ha més notícies als diaris, ja que entra en vigor una censura total en la premsa com a imposició de l'alcalde. Després de la vaga algun diari publicarà notes de queixa sobre aquestes imposicions. La vaga acabarà el 15 d'abril, després de quaranta dies de lluita. Es va aconseguir una victòria mínima, ja que van baixar de quatre a tres els telers per persona, i no totes les fàbriques van complir l'acord. La patronal el va signar però no pensava complir-lo. En algunes fàbriques es van produir noves mostres de descontentament. La majoria dels detinguts van ser alliberats al cap d'uns dies. A diferència de la derrota de 1890, ara es veia que la victòria en una lluita social era possible.

L'anarquisme de la comarca durant el segle XIX

No hi ha gaire informació sobre l'anarquisme al Bages abans de 1900. El que se sap és per referències biogràfiques o gràcies als arxius de la Primera Internacional que es troben a la Biblioteca Arús de Barcelona. Es coneix –Flores hi fa referència– que el 1853 hi havia a Barcelona una societat icariana –partidaris de crear comunitats comunistes ideals– que tenia ramificacions al Bages. Es va establir al Poblenou, a la zona de l'actual avinguda Icària. La xarxa icariana seria la primera organització socialista antiautoritària de la història de la comarca. No obstant això, la primera organització pròpiament anarquista amb membres de la comarca, l'Aliança per la Democràcia Socialista, es va fundar més tard, l'any 1870.

Encara que no es coneixen gaires noms propis d'aliancistes bagencs, en la correspondència recollida per Pedro Flores podem veure fàcilment que es consideraven anarquistes, ja que les salutacions que es feien els delegats i secretaris de les societats obreres del Bages eren del tipus: “Salud y liqui-

dación social”, “Salud, Anarquía y Colectivismo”, “Salud y Colectividad”, etc.⁷⁶ D’aquests delegats es coneix el nom de José Sánchez, de la Unió Manufacturera i de l’AIT, i que molt probablement estava també en relació amb l’Aliança. Sánchez era qui rebia la correspondència d’altres seccions de l’AIT i de la junta de la FRE. També es veuen entre les firmes dels sindicats els cognoms de Sala, Botella i Tolà. El contacte a Berga era Domingo Carmelo.

A Barcelona hi ha més evidències sobre la doble militància, a l’Aliança i a l’AIT, de diverses figures del moviment (Rafael Farga Pellicer o García Viñas en són exemples), així que devia ser també el cas d’altres militants del Bages, com posa de manifest el Jurament de Manresa de 1874, del qual ja hem parlat. En definitiva, no hi ha dades biogràfiques més precises.

Ja que Francesc Abayà va instal·lar-se a la ciutat per causa de la Unió Manufacturera i *La Revista Social*, és molt probable que ell fos responsable de dinamitzar el sector aliancista l’any 1872. García Viñas visitaria la ciutat també molt sovint, però Abayà s’hi quedaria. Abayà fou un dels impulsors de la Unió a tot Catalunya, formà part del Consell Directiu inicial en qualitat de secretari d’exterior o d’expansió, i seria membre dels sis primers consells. En període revolucionari, el 1873, va assistir al V Congrés de la Unió Manufacturera (Barcelona, 1 i 2 de juny de 1873) i va fer la proposta de donar “armas para los trabajadores para que éstos puedan defender las garantías y las libertades ante las fuerzas reaccionarias”.⁷⁷ Abayà seria empresonat al castell de Montjuïc durant la gran repressió que seguiria a la bomba del Corpus, l’any 1896.

Del període comprès entre 1880 i 1890 tampoc no hi ha gaire informació. Es tracta d’un període en què predominaven les organitzacions més clandestines, i les societats

76 Pedro FLORES, *Las luchas sociales [...]*, p. 144-152.

77 “Abayà Garriga, Francesc” al *Diccionari de Sindicats [...]*.

obreres més afins a l'anarquisme no intervenen gaire a l'Alt Llobregat. De fet, aquests militants s'anomenen a si mateixos "liberals" o "lliurepensadors". En coneixem alguns noms, com ara Víctor Ferrer, de Sallent, o Ramon Subirana i Miquel Vila, de Manresa, aquest últim president i secretari del Centre Local de Societats Obreres a finals de la dècada de 1880.

Es tracta de gent que bascula entre el republicanisme i l'anarquisme, com per exemple Ignasi Perramon Mir, una de les filles del qual va morir i va ser enterrada amb un ritual laic, fet que constituí un gran esdeveniment a la ciutat. A més, a la nombrosa comitiva hi figuraven els maçons de la lògia Bruch⁷⁸ i els espiritistes del Centre Unió Fraternal Espírita de Manresa o de la Societat d'Estudis Psicològics. L'existència d'un corrent antiespiritista i antimacó encapçalat pels jesuïtes dóna idea de la por que creaven els grups lliurepensadors i ateus, que també havien sorgit en pobles més petits com ara Sallent o Balsareny. Hi influïa, i molt, el record de les juntes revolucionàries de principis de segle, dirigides per militars maçons, que havien ajusticiat religiosos.

No es pot confondre aquesta confluència entre idees lliurepensadores amb la bohèmia, típica de les grans ciutats, com eren Londres, París o Barcelona. A la capital catalana

78 La lògia maçònica Bruch de Manresa, número 293 entre les lògies hispàniques, fou fundada el 1884 i duraria fins al 1896, any de proscripció de la maçoneria per ordre del Govern de Cánovas del Castillo. La maçoneria tindria una etapa de gran expansió durant la dècada de 1880, en la qual va arribar a tenir 222 lògies a tot Espanya. De la lògia Bruch sortiria la lògia Jespus d'Igualada. La maçoneria tornaria a la legalitat el 1903 amb només 14 lògies, cosa que evidencia la crisi patida pel moviment. Des d'aleshores gaudiria d'una nova època de gran expansió durant els anys de la Segona República. Fruit d'aquest creixement es constituïria el 1935 el triangle (una categoria menor que una lògia) Rubricatum de Manresa, que serien els maçons perseguits pel franquisme.

hi havia un grup d'intel·lectuals i artistes afins al moviment modernista que mostraven simpaties per l'anarquisme individualista. Això va acabar bruscament amb el Procés de Montjuïc. De totes maneres, no va tenir cap influència a les comarques, però indica una gran vitalitat de les idees de la llibertat.

La indefinició canvia quan el llibertari aragonès José López Montenegro arriba a Sallent per fer-hi de mestre. Nascut a Saragossa, va ser participant de la FRE des del 1872. Després, entre 1884 i 1886, seria director del diari anarcocomunista *Los Desheredados*, de Sabadell. Allà seria company sentimental de Teresa Claramunt. Hem vist abans el nom de López Montenegro entre els membres del comitè de la vaga de 1890 de Sallent. Va ser un dels introductors a Catalunya d'algunes de les idees del sindicalisme revolucionari francès, com ara la defensa de la tesi de la vaga general. De fet, seria delegat en el frustrat intent de crear una organització sindical successora de la FTRE al congrés obrer de Madrid de març de 1891, que es quedaria en una mera continuació dels Pactes d'Unió i Solidaritat.

A banda de mestre fundador del Centre Sallentí d'Ensenyança Laica, també va ser l'impulsor d'una biblioteca pública de Sallent; *pública* entesa en el sentit d'educació popular. Cal no confondre-la amb la biblioteca pública de Sallent fundada més tard, el 1919. També sabem que en aquesta localitat el 1891 hi havia un grup llibertari anomenat La Vida, animat per López Montenegro, del qual *El Pèsol Negre* de 2002 es feia ressò.⁷⁹ Un altre nom d'aquest poble és el d'A. Puigneró, que signà un article a *La Tramontana* el 1893. Malauradament els articles publicats als diaris solien ser escrits sota pseudònims o inicials.

79 “Programa del grupo anarquista de Sallent, titulado La Vida”, *El Pèsol Negre*, febrer-març 2002, núm. 9, p. 5-6.

El 10 de novembre de 1891 es va dur a terme una conferència contra la religió a càrrec de López Montenegro. També se'n faria més tard una altra sobre els màrtirs de Chicago juntament amb Errico Malatesta. Malatesta i Pere Esteve van visitar Manresa el desembre de 1891, en el marc d'una gira de conferències per tot Catalunya organitzades per aquest últim.

Montenegro seria més tard condemnat durant el Procés de Montjuïc de 1896 i després emigraria a l'Argentina i a l'Uruguai. Va ser autor de diverses obres, entre les quals *La aurora: Catecismo de la república democrática federal* (1882), *El botón de fuego: Catecismo libertario* (1902) i *La naturaleza (poema), nociones de geología i zoología para los trabajadores* (1902), aquestes dues últimes escrites a l'Argentina. Montenegro tornarà a Barcelona, on morirà en la misèria el 1908.

En aquells anys, a Manresa, les associacions anarquistes –presumiblement es tractava del grup impulsor dels Pactes d'Unió i Solidaritat a la ciutat– es reunien en un local dels cintaires al carrer la Codinella, 3, 1r, mentre que els socialistes es trobaven al Cafè Santo Domingo, i les societats obreres es reunien a l'Ateneu Obrer⁸⁰ o al local del carrer Vestals, 6, i en altres llocs. Al local de la Codinella també es té notícia d'un acte de Carbó, Vives, García, Puig i Pi, que va concloure López Montenegro.⁸¹ Els anarquistes van tenir un cert protagonisme en la convocatòria dels Primers de Maig de 1891-1893, amb mítings-conferències conjunts entre les TCV, els socialistes i els anarquistes. En una altra notícia referida al 1893 es dona el detall que els anarquistes ja no tenien local. Hi havia una forta repressió política i es van prohibir els actes del Primer de Maig, que aquell any només se celebrarien públicament a Sallent, organitzats pels

80 Josep OLIVERAS SAMITIER, “La Ciutat de les Bases de Manresa”, p. 54.

81 *El Vigía Manresano*, 17-10-1891.

rabassaires i els anarquistes locals, mentre que els de Manresa quedarien reduïts a una excursió. Els manifestos anarquistes eren anònims.

Apareixen més noms d'anarquistes de la comarca detinguts durant la dècada de 1890 per vinculació a troballes de petards: Joan Bernan Pujol, Lorenzo Gili, Benito Bosch, Juan Zorita Calvés o Pedro Botifoll. Aquest últim, no obstant, estava vinculat al socialisme. Ja hem vist que va ser delegat de Manresa al Congrés fundacional de la UGT de 1888. Botifoll seguiria actiu en el moviment obrer local fins a la dècada de 1910, encara com a delegat de societats obreres dins la Federació Local.

Pel que fa a la propaganda i a la premsa, durant aquella època els anarquistes del Bages escrivien als diaris republicans locals. Els republicans simpatitzaven amb el moviment obrer organitzat i deixaven la seva premsa perquè els obrers es poguessin expressar. Alguns d'aquests diaris van ser *La Montaña*, *La Tribuna*, *El Eco Posibilista*, *El Centro*, *El Puente de Alcolea* o *El Grito del Pueblo*. El republicanisme encara era molt majoritari entre els obrers. De fet, *La Montaña* i el seu successor *La Montaña Republicana* serien les publicacions oficials de les societats obreres fins almenys la segona dècada del segle xx. Per descomptat, la militància anarquista també enviava articles a diaris anarquistes de Catalunya com eren *El Productor*, *La Guerra Social* o *La Tramontana*.

De fet, *La Tramontana*, el primer diari anarquista editat en català, tenia una amplíssima xarxa de corresponsals que enviaven cartes explicant la situació local o tota mena d'anècdotes. De l'Alt Llobregat hi havia corresponsals a Manresa, Sallent, Gironella i Puig-reig, i es rebien també cartes des d'Avinyó, Berga, Castellbell i el Vilar, Monistrol de Montserrat, Navarcles i Sant Fruitós de Bages. Cal destacar la cobertura de la vaga de 1890, moment en què *La Tramontana* establiria una caixa de solidaritat que va recollir 1.124 pessetes.

Quant a la ideologia imperant entre els anarquistes de l'Alt Llobregat, no es pot resseguir la polèmica entre anarcocol·lectivisme i anarcocomunisme per la falta d'actes i de publicacions sobre els debats interns. És d'imaginar, però, la presència de les dues tendències: anarcocol·lectivistes dins de les societats obreres i anarcocomunistes impulsant els grups específics.

Val a dir també que el sindicalisme socialista o reformista no va tenir mai cap oportunitat a la comarca a causa de la derrota de la vaga de 1890. No és que les TCV fossin simpatitzants del socialisme, però en aquells anys estaven en contacte amb la UGT. Una victòria les hauria estabilitzat i consolidat al territori.

A tot Espanya les idees anarquistes predominaven més que les socialistes. Així, el 1896 s'estimaven en 7.000 els militants socialistes, amb 17.000 simpatitzants, i en 26.000 els militants anarquistes, amb 54.000 simpatitzants.⁸²

*

Hem deixat el relat sobre el moviment anarquista internacional a la dècada del 1880. Durant la dècada següent el moviment continuarà molt fragmentat. Una part important romandrà activa en els grups d'afinitat revolucionaris, en la militància cultural i en la producció intel·lectual. Però també hi havia una part d'anarquistes que no estaven d'acord amb la manca total d'organització. Aquest sector va afegir-se a la Segona Internacional, socialista, que es va fundar el 1889 a París, com hem dit. En un principi era unitària i heterogènia, amb diversos tipus de tendències socialistes, però els partits laboristes i marxistes es van imposar àmpliament i

82 Agustín HAMON, *El Socialismo y el Congreso de Londres: Estudio histórico*, p. 58-59, citat per Xavier CUADRAT a *Socialismo y anarquismo en Cataluña (1899-1911): Los orígenes de la CNT*, p. 30.

van expulsar els altres corrents socialistes. El sector anarquista va ser expulsat durant el IV Congrés de la Segona Internacional, celebrat el 1896 a Londres.

Paral·lelament, a França hi començava a haver una confluència entre anarquistes i sindicalistes. L'any 1895 es fundà la Confederació General del Treball (CGT), que era una fusió entre sindicats i borses de treball.⁸³ El 1906, durant el IX Congrés de la CGT francesa, s'aprovaria l'anomenada Carta d'Amiens, que establia els principis i tàctiques del sindicalisme revolucionari, i que influiria poderosament en gran part del moviment obrer internacional. Els anarquistes socials, un cop expulsats de la Segona Internacional, van participar en la construcció del sindicalisme revolucionari en els seus territoris respectius. El sindicalisme revolucionari és revolucionari perquè vol que els sindicats, com a organitzacions de base, siguin la columna vertebral de la societat socialista.

Quinze o vint anys de finals del segle XIX marcats per una certa desconexió entre la classe treballadora i el moviment anarquista van comportar que aquest quedés superat pel marxisme i el laborisme reformista. Amb el sindicalisme revolucionari es pretenia recuperar el terreny perdut, però tardaria almenys una dècada a donar fruits.

Un resum de les tendències polítiques a la ciutat del canvi de segle

El moviment obrer de la Catalunya central es va configurar durant les últimes dècades del segle XIX en dues onades:

83 Les borses de treball eren en un principi agrupacions de treballadors i recursos per buscar feina. Però van anar més enllà, assegurant als seus associats menjar i alguns serveis. Alhora, esdevien un important espai de socialització obrera.

la primera durant el Sexenni Revolucionari (1868-1874) i la segona des de la derrota de la vaga de 1890 fins al final de segle. L'anarquisme, com hem vist, faria la seva aparició a les comarques centrals gràcies a la Internacional; concretament, gràcies a un seguit de militants vinculats a l'Aliança.

A banda de certa presència d'idees reaccionàries i clericals entre la classe treballadora local, les inclinacions progressistes solien girar entorn del republicanisme. Tanmateix, amb el republicanisme van arribar també noves idees i pràctiques: el laïcisme, la maçoneria, l'espiritisme, l'ateneisme, l'ideal de perfecció, el lliurepensament, etc. Tot això seria molt ben rebut per l'anarquisme, que fins i tot ho assimilaria entre els seus principis i pràctiques fins a transformar-ho en l'ateisme, l'amor lliure, l'educació lliure, l'autocapacitació obrera... Per això l'anarquisme de 1872 té una naturalesa diferent de l'anarquisme de 1900.

Durant la dècada de 1880 el predomini republicà coincidiria amb uns anys de desorganització de l'anarquisme. Això explica que algunes societats obreres s'acostessin a la UGT. Així i tot, va continuar existint un nucli anarquista dins el Centre Obrer.

A la ciutat de Manresa, la vaga de 1890 va resultar clau per a un canvi de mentalitat entre la classe treballadora. El conflicte va durar tants mesos i va agrupar tanta gent que va aconseguir posar sobre la taula la importància de l'acció col·lectiva. La derrota del moviment va provocar una crisi en l'estructura de les entitats sindicals del moment, que eren de tendència apolítica.

És a partir de 1891 quan comencen a tenir més ressò les iniciatives dels anarquistes i ja s'integrarien plenament en la idiosincràsia del moviment obrer manresà. A partir d'aleshores seria habitual la participació d'anarquistes en tots els mítings obrers, al costat d'oradors proletaris que potser no tenien una ideologia definida o que eren republicans. Però l'anarquisme com a moviment tornà a entrar en crisi arran

de les bombes del Liceu i el Procés de Montjuïc, després del qual la majoria dels militants llibertaris es van centrar en l'activitat laboral i sindical. Aquesta decisió demostraria ser la més encertada en la dècada següent.

El desenvolupament del moviment obrer

La població manresana havia crescut ràpidament des de la industrialització de la ciutat. La revolució industrial va provocar una allau d'immigrants del món rural català –venien especialment de tots els pobles del Bages, l'Anoia, l'Alt Urgell, els Pallars i la Segarra– i més tard també de l'Aragó –de la franja catalanoparlant–, que arribaven a les fàbriques buscant feina. La població de Manresa havia passat dels 18.537 habitants de 1877 als 25.121 de 1897, un fort increment del 39% en vint anys, la qual cosa la col·locava com la quarta ciutat més poblada de Catalunya, després de Barcelona, Reus i Tarragona.⁸⁴

A la ciutat de 1900 hi havia vint-i-set fàbriques, dedicades majoritàriament al tèxtil, amb una força d'unes quatre mil treballadores i treballadors, que representaven el 50,32% del total de persones assalariades de la ciutat. Per citar-ne només unes quantes, podem anomenar la de les Obagues, la dels Dolors, La Favorita, la dels Polvorers, la Blanca, la Vermella, la dels Comdals o la Bertrand i Serra, de les quals avui en dia només queden les ruïnes i algunes xemeneies.⁸⁵ La ciutat era eminentment industrial i suposava tota una potència

84 A partir del començament de segle entrà en una fase de decadència i fou superada per l'Hospitalet, Terrassa i Sabadell el 1930.

85 *Revista del Regió7*, 18-1-2014.

econòmica dins l'economia catalana. Caldria destacar també l'elevat índex d'atur obrer, que afectava 734 persones.⁸⁶

Amb el canvi de segle s'inicia una nova etapa, la quarta, de la revolució industrial manresana, esperonada per l'arribada de l'electricitat a la ciutat. Durant aquests primers anys es va construir l'empresa generadora d'electricitat l'Anònima, al centre del municipi, i la Catalana, a les afores. En aquests primers anys també es construïran altres fàbriques, com ara la de Perramon i Badia, la de Carreras, les farineres la Florinda i l'Albareda o les d'alcohol Cal Cura i la Manresana. És en aquesta època quan arriba la línia de tren des de Martorell, que connecta la ciutat amb el Baix Llobregat i el Barcelonès. Igualment, des dels anys vint es va desenvolupant una incipient indústria química amb la Pirelli i una indústria del metall amb empreses com ara Oxigen i Construccions Metàl·liques (l'actual Lemmerz), la Metal·lúrgica Tèxtil o la Maquinària Industrial.

Aquesta nova etapa d'industrialització de Manresa coincideix amb l'explotació minera de les potasses de Súria, Sallent i Cardona, i la mineria del carbó a l'Alt Berguedà. I per poder explotar aquests recursos als anys vint s'obriria una línia de ferrocarril, el carrilet.

Al tèxtil majoritàriament hi treballaven dones (66%) i nens i nenes (25%). Tenien una vida dura, amb torns d'onze a catorze hores al dia. Sobre les dones, el metge higienista Pere Pallàs va escriure que vivien en un ambient de tristesa i avorriment.⁸⁷ La gent habitava en pisos petits, amb falta d'higiene, mala alimentació i aigua contaminada. La tuberculosi estava a l'ordre del dia. El fum del carbó cremat de les fàbriques sortia constantment per les desenes de xemene-

86 J. VILÀ VALENTÍ, M. RIU i BAJONA [codir.], *Història de la Ciutat de Manresa, 1900-1950*, vol. 2, p. 45.

87 Maria Gemma RUBÍ CASALS, *La Restauració: 1875-1931*, vol. 2, p. 71.

ies de la ciutat, cosa que feia que a Manresa hi hagués una perpètua atmosfera de boirum, que contaminava l'aigua, l'aire i la vegetació dels horts propers. Això sense parlar de les colònies industrials, que en la pràctica eren com presons, regides amb normes molt estrictes, clericals i semifeudals, ni de la mineria, en què no hi havia cap mena de seguretat laboral. La legislació de 1900 que regulava el treball infantil era menystinguda constantment. La burgesia no tenia cap respecte per la legislació laboral. No existien els convenis col·lectius.

Ante el calor asfixiante a que estamos sometidos, nos hace trabajar en medio de otra asfixia, o sea a una temperatura de 60 atmósferas de calor, y para completar sus instintos inhumanos nos cierra herméticamente todos los huecos de las vidrieras para que nosotras, sus víctimas, nos asfixiemos más rápidamente.⁸⁸

La mortalitat infantil, fins als cinc anys, constituïa el 49% de la mortalitat total de la ciutat. Un terç dels infants no arribaven als sis anys. Jacint Carrió recordava que Manresa era una ciutat plena de nens orfes i buida de gent gran, perquè l'esperança de vida era curta. També hi havia epidèmies, com la de còlera de 1854, amb 1.000 víctimes a Manresa, o la de 1885, que s'emportà la vida de 145 persones.⁸⁹ La broncopneumònia de 1912 provocà la mort de 40 infants, i la grip de 1918 va matar 250 persones. L'analfabetisme era un altre problema per a la classe obrera, tot i que començava a reduir-se; segons un cens de 1895, el 59,8% de la població no sabia ni llegir ni escriure. Tot això, afegit a les dures

88 Carta oberta apareguda a *El Trabajo*, 1-6-1922, núm. 1, p. 2, firmada per Las Tejedoras.

89 Maria Gemma RUBÍ CASALS, *La Restauració: 1875-1931*, vol. 1, p. 60.

vagues de la dècada anterior, ens suggereix que la relació entre les classes socials de la ciutat no podia ser bona. El proletariat tenia consciència d'aquest fet i s'estava començant a organitzar.

El sindicalisme en el canvi de segle

L'organització sindical més estable de l'estat era la UGT. Durant la dècada anterior la seva força havia oscil·lat entre els 5.000 i els 7.500 afiliats; és a dir, no havia aconseguit aglutinar la majoria de les societats obreres en una gran central sindical socialista. El 1899 decideixen traslladar la seu de Barcelona a Madrid per estar més a prop de la directiva del Partit Socialista, motiu pel qual la classe obrera de Catalunya crearà les seves pròpies organitzacions unitàries. Malgrat això, el canvi de segle accelera el creixement de la UGT i passa de 15.000 afiliats el 1900 a 40.000 l'any 1905. Eren sobretot madrilenys, bascos i asturians. De Catalunya només n'hi haurà uns 2.000 tot i estar en un moment d'apogeu. Les societats d'obriers del ferro, de les fàbriques tèxtils i del sector d'arts i oficis de Manresa mantindrien la relació amb la UGT entre el 1899 i el 1903, mentre que en el període 1904-1905 tan sols la mantindrien les dels metal·lúrgics i els fonedors, adherides a la Federació Metal·lúrgica Espanyola de la UGT.

Tanmateix, del 13 al 15 d'octubre de 1900 se celebra a Madrid un altre congrés obrer amb l'intent de crear una organització sindical al marge de la UGT. El congrés té un caràcter explícitament llibertari, ja que es convoca des de les pàgines de *La Revista Blanca*, editada per Joan Montseny i Teresa Mañé. L'organització resultant pren el nom de Federació de Societats Obreres de Resistència de la Regió Espanyola (FSOR-RE), que és la continuació d'altres organitzacions obreres que hem vist abans, com ara la FRE, la FTRE, els Pactes d'Unió i Solidaritat / FERC i l'OARE. Hi

assisteixen 63 delegats en representació d'uns 200 sindicats i societats de resistència –una de les quals era de Manresa–, que englobaven prop de 52.000 treballadors i treballadores. El 1901 la FSOR ja en representa uns 75.000.

Ara bé, la UGT i la FSOR no van ser els únics processos organitzatius aglutinants de la classe obrera. Entre el 8, 9 i 10 de setembre de 1899 es crea la Federació de l'Art Fabril i Tèxtil, que substitueix tant les Tres Classes de Vapor com la Unió Manufacturera i que s'instal·la a Manlleu. De moment és una organització només de nivell català, i hi té representades, de la comarca, Cardona, Castellbell i el Vilar, Castellfollit, Manresa, Monistrol, Sallent i Sant Vicenç. Manresa també hi té un paper destacat i esdevé la seu del II Congrés de la Federació, l'any 1900. En aquest segon congrés s'hi adhereixen un total de 40.000 treballadores i treballadors, un cop estesa a l'àmbit estatal.

A la Manresa de 1900 hi ha 22 societats amb 3.500 membres, cosa que denota la gran força de la indústria tèxtil de la ciutat. En el Congrés de Manresa, al qual assisteixen 85 delegats, decideixen que la Federació no entri a la UGT. La Federació tenia una publicació pròpia, anomenada *La Revista Fabril*, i políticament s'encabia dins del republicanisme amb alguna influència de l'anarquisme. Tanmateix, el fracàs de la vaga del tèxtil de 1903 anirà deteriorant l'organització, que el 1904 comptava encara a Manresa amb 13 societats i 800 afiliats.⁹⁰ Finalment, acabarà absorbida entre 1917 i 1920 per la CNT.

Cal destacar que en aquesta època ja apareixen els primers noms de dones enviades com a delegades a un congrés, el de Mataró de 1899, VI Congrés de la Unió Fabril Cotonera.

90 J. VILÀ VALENTÍ, M. RIU i BAJONA [codir.], *Història de la Ciutat de Manresa, 1900-1950*, vol. 2, p. 46.

Hi van assistir Victòria Puig i Maria Botifoll, representants manresanes del ram del cotó.⁹¹

Així doncs, en el canvi de segle hi ha tres grans organitzacions sindicals: la UGT, de caire socialista; la Federació de l'Art Fabril i Tèxtil, sindicalista, i la FSOR, més llibertària. Estem parlant de prop de 150.000 treballadors i treballadores organitzades en tot l'Estat entre les tres federacions, fet que feia preveure nous esdeveniments.

L'Estat espanyol amb prou feines s'estava recuperant de la derrota militar de les guerres de Cuba i de Filipines i de la pèrdua de les últimes colònies. El retorn de milers de soldats va augmentar també el nombre d'aturats. El 1901 es van produir una sèrie de vagues que van escalfar l'ambient. A Barcelona diverses vagues sectorials conflueixen i es retroalimenten. Finalment, el 14 de febrer de 1902 es convoca una vaga general indefinida. La vaga acabarà amb la declaració de l'estat de guerra a tota la província de Barcelona i amb la intervenció de l'exèrcit contra les barricades aixecades pels vaguistes. El resultat: cinc-centes persones detingudes, tres-centes ferides i un centenar mortes. Una nova massacre contra la classe treballadora. La derrota de la vaga va significar la desfeta de la FSOR i l'enfonsament de l'anarquisme a Barcelona, moment que aprofitarà el republicanisme liderat per Alejandro Lerroux per intentar ocupar l'espai polític que deixaven buit els llibertaris.

*

Malgrat que la vaga general va tenir molta incidència a Manresa, amb el Sometent armat protegint els convents de la ciutat, va acabar en un altre fracàs general, tret d'alguna victòria parcial, com que els paletes de la ciutat van aconseguir la jornada de vuit hores quan van entrar en vaga el gener. La

91 “Victòria Puig” i “Maria Botifoll” al *Diccionari de Sindicats [...]*.

classe obrera no tenia experiència en lluites d'aquesta mena per doblegar la patronal en els nivells més alts, però sí que podia doblegar la d'alguns gremis.

Fins aquesta època es podria dir que políticament la classe obrera manresana és, en general, o bé apolítica o bé partidària del republicanisme, per bé que hi ha petits grups d'obrers influïts per l'anarquisme i pel socialisme. La prova d'això seria l'elecció del republicà Maurici Fius i Palà com a alcalde de la ciutat en tres biennis diferents de principis del segle xx. Havia estat republicà federal la dècada anterior, però a hores d'ara ja era republicà deslligat de tota tendència. La seva tasca més significativa per als obrers de la ciutat seria la creació de l'Escola d'Arts i Oficis. Seria una entitat de formació professional a fi de crear quadres tècnics per a les nombroses empreses de la zona. L'escola estaria situada en una ala del col·legi de Sant Ignasi i aplegaria uns tres-cents alumnes per curs. Fius i Palà fou un polític estimat per les classes populars i institucionalitzaria la celebració del Primer de Maig. Un altre gest seria la ràpida organització d'una expedició de socors al Pont de Vilomara amb motiu de l'explosió d'una caldera de vapor que provocà la mort de set treballadors i nombrosos ferits el 1902.

Aquesta figura contrastava amb la presència habitual d'alcaldes conservadors vinculats a les nissagues del sector tèxtil. Aquests empresaris esdevinguts polítics també serien responsables de la creació de la Cambra de Comerç de Manresa. Políticament serien afins al regionalisme català i més tard, a la Lliga. Això no impedia, però, que quan el rei Alfons XIII venia la comarca –normalment amb l'objectiu d'inaugurar infraestructures o de visitar grans empreses– competissin per oferir-li la millor benvinguda.

Tornant al sindicalisme, el moviment obrer agafa des de 1900 una dinàmica unitària que esdevé imparable: tot i haver patit fracassos com la vaga de 1902, el 1904 es va crear la Unió Local de Societats Obreres de Barcelona (i altres de

similars a diversos pobles), que no va tenir continuïtat però que va crear les bases per a un nou intent. Contràriament a la dinàmica catalana, a Manresa aquell mateix any quedava dissolt el Comitè Local de Societats Obreres, a causa de la crisi organitzativa del sector del tèxtil català. En el període 1904-1906 tindrien lloc diverses vagues de les societats cintaires, però eren el cant del cigne. El clau el reblaria la riuada de 1907, que va deixar inutilitzades desenes de fàbriques del Cardener i va comportar que més de deu mil persones es quedessin sense feina. Aquell dia seixanta dones es van salvar pujant a la teulada de la fàbrica on treballaven, al costat del Pont Vell. L'alcalde Armengou, que lideraria les tasques de salvament i les obres de reconstrucció, tindria bona fama entre les classes populars manresanes. La riuada i la crisi del sector marcarien el final de la Federació del Tèxtil i de les possibilitats d'una tercera via sindicalista pura allunyada de vies revolucionàries.

El 1907 neix la Federació Local de Societats Obreres – Solidaritat Obrera de Barcelona. Aquest nou sindicat és la resposta a la creació patronal de Solidaritat Catalana, una entitat burgesa que aglutinava moltes organitzacions patronals del territori català. Per la seva banda, Solidaritat Obrera és un punt d'inflexió en el llarg procés organitzatiu de la classe obrera: era una central sindical unitària, ja que entre la seva afiliació hi havia un sector socialista, que va preferir aquesta nova central abans que la UGT, un sector d'obriers republicans i, per descomptat, un sector de llibertaris, que tornaven a agafar força dins les societats obreres, esdevingudes sindicats per influència francesa. Amb la central sindical naixeria també el famós diari homònim. L'any següent es convertirà en una confederació de nivell català. En el congrés que va celebrar el 1908 –aleshores ja tenia 12.500 afiliats– hi van participar diverses societats de Manresa: picapedrers, arts i oficis, cintaires del cotó, serradors, blanquers, paletes i em-

pleats de comerç,⁹² representades per Espinal, Coldefons, Menserré, Fabra, Comaposada, Vilajuana i D. Gómez. Antoni Fabra i Josep Comaposada eren dirigents socialistes de fora de Manresa, de manera que és possible que l'agrupació socialista manresana tingués alguna influència sobre les societats que representaven, serradors i paletes. També hi havia una societat de Berga. A Solidaritat Obrera també hi trobem noms coneguts lligats a la ciutat de Manresa, com ara el del veterà Francesc Abayà, que representava el ram de l'aigua i l'art fabril.

*

Les vagues de 1902 i de 1909 van causar dues grans davallades del moviment obrer, que estava en fase de consolidació de la seva capacitat organitzativa. La repressió a tot l'Estat s'havia cobrat centenars de víctimes mortals, milers de detinguts –per exemple, dues mil persones van ser processades després de la Setmana Tràgica– i diverses execucions sumarials, com ara la del pedagog Francesc Ferrer i Guàrdia.⁹³ Les vagues generals d'aquells anys no havien estat estrictament “revolucionàries”, ja que els objectius per convocar les aturades no ho eren, tot i la violència desplegada. D'aquestes dues experiències traumàtiques la classe obrera va treure'n la conclusió que les tàctiques parlamentàries no eren útils en el context espanyol: els polítics o bé traïen la voluntat dels seus partidaris o bé eren incapaços d'aconseguir cap canvi beneficiós per a la classe treballadora a les Corts espanyoles. El que calia era que la classe obrera s'organitzés autònomament, per

92 J. VILÀ VALENTÍ, M. RIU i BAJONA [codir.], *Història de la Ciutat de Manresa, 1900-1950*, vol. 2, p. 44. Els noms surten de Miguel ÍÑIGUEZ, *Enciclopedia Histórica del Anarquismo Español* (entrada “Solidaridad Obrera”).

93 Vegeu l'acusació contra Ferrer i Guàrdia a “Alegato del Fiscal contra Ferrer Guardia”, *La Alcarria Obrera*, 14-12-2011.

si mateixa. L'organització li donava força, cohesió, objectius i esperança. Una altra conclusió era la superació del societarisme per formar sindicats.

La Setmana Tràgica de 1909 al Bages

Seguint la política colonialista i imperialista que el caracteritzava, l'Estat espanyol va voler reconstruir el seu imperi colonial i recuperar-se de la humiliant derrota de les guerres de Cuba i Filipines de finals del segle XIX. Segons els pactes acordats amb Alemanya, Anglaterra i França en la Conferència Internacional d'Algesires, el 1906, a Espanya li pertocava una línia costanera al nord del Marroc. Òbviament, el repartiment del nord d'Àfrica s'havia fet sense el coneixement ni l'aprovació dels seus habitants. En aquesta regió marroquina s'hi van descobrir reserves de potassa i d'altres minerals, que ràpidament els capitalistes espanyols van voler explotar. Hi havia una família en particular que tenia molts interessos miners al Marroc: eren els marquesos de Comillas, antics traficants d'esclaus a Cuba.

El 9 de juliol de l'any 1909 una rebel·lió de rifenys armats va atacar les mines espanyoles i va fer molts soldats morts. Immediatament el Govern va cridar a la mobilització de quaranta mil homes, la gran majoria dels quals eren reservistes casats i amb fills i majoritàriament procedents de Catalunya. La Setmana Tràgica comença arran de l'embarcament de l'exèrcit de reservistes al port de Barcelona, quan les famílies dels soldats provoquen aldarulls per impedir l'embarcament dels seus fills, marits, pares o germans. A Manresa, el batalló que ocupava la caserna del Carme, anomenat batalló de Caçadors de Reus i compost d'uns 750 soldats, va sortir el dia 10 cap a Barcelona i després va navegar rumb a Melilla en un vaixell propietat dels marquesos de Comillas.

El 26 de juliol, sota l'influx d'aquests fets i davant la carestia de la vida, es convoca a Barcelona la vaga general. En poques hores la ciutat queda aturada del tot. A Manresa les notícies de la vaga arriben l'endemà. Aquell dia les autoritats declaren l'estat de guerra a tota la província. Com a conseqüència, a Manresa s'instaura la llei marcial, que fan complir els escassos soldats que queden a la ciutat i la Guàrdia Civil. Els republicans, tot i que teòricament estaven a favor de la vaga, frenen la resposta popular durant dos dies. El 29 al matí la vaga, ja incontenible, paralitza Manresa. S'aixequen les vies del tren de Barcelona i les de Berga. Gremi a gremi, sector a sector, la classe obrera es posa en vaga. Primer els sabaters, després els tintorers, després totes les fàbriques... i finalment els comerços. Els vaguistes recorren els carrers al migdia pacíficament, constatant l'èxit total de la vaga. L'alcalde Joan Gomis, de tendència carlina, era de vacances.

Arriben gradualment notícies que la revolució havia esclatat a Sabadell i que a Barcelona hi ha forts enfrontaments armats, però Manresa resta tranquil·la. A la caserna del Carme hi queden quaranta o seixanta soldats; la Guàrdia Civil patrulla els carrers. La ciutat està presa pels manifestants, que cremen el ban de declaració de l'estat de guerra penjat a la porta de l'ajuntament. Aquest fet inflama els ànims i la massa corre ja incontenible pels carrers sota crits a favor de l'anarquia, la república i la revolució. Es cremen les casetes dels burots (oficines de recaptació d'impostos) i tres convents de monges: el de les Caputxines (carrer Talamanca), el de les Serventes del Sagrat Cor de Jesús (plaça Montserrat) i el de Sant Francesc. Les autoritats locals es veuen obligades a reconèixer que la situació se'ls ha escapat de les mans i criden el Sometent.

Comencen a concentrar-se a Manresa les forces del Sometent, en reforç de la Guàrdia Civil. Davant d'aquesta revolta oberta, els soldats també surten al carrer. Comencen protegint la Seu i l'ajuntament, dos possibles objectius de la

multitud. Quan la revolta intenta alliberar els presos, tancats als calabossos dels antics jutjats al costat de la Seu, es produeixen els primers tiroteigs amb els guàrdies, i tres persones resulten ferides. Com que entre els voluntaris del Sometent hi havia coneguts militants carlins, els insurrectes amenacen de cremar el Casino Carlí i altres edificis públics desprotegits. S'intercanvien nombrosos trets en diferents enfrontaments per tot Manresa. Els bombers mentrestant intenten apagar que cremen.

En un d'aquests xocs, a la muralla de Sant Domènec, és ferit de mort, a ganivetades, un membre del Sometent que també era alcalde de barri, Joaquim Cardona. La notícia vola per la ciutat i els integrants del Sometent surten en persecució de tots els vaguistes que troben. Els soldats també efectuen trets: maten Francesc Barcardit Rivera i fan tres ferits més. Així mateix, l'exèrcit fa nombroses detencions.

L'endemà reprenen l'activitat alguns tallers petits, però no les fàbriques. La ciutat està presa per l'exèrcit i la Guàrdia Civil, amb controls en tots els camins. El dilluns següent la majoria de les empreses obren, amb forts contingents de soldats que també vigilen les portes de les fàbriques i els ferrocarrils.⁹⁴

*

La resta de la comarca del Bages també es va veure afectada per la vaga de juliol de 1909. A Monistrol de Montserrat, per exemple, els vaguistes van enviar un grup d'uns *quaranta* homes a Sant Vicenç de Castellet, important nus ferroviari, on van destruir rails i vagons i *van* tallar les línies telegràfiques. Dotze dels vaguistes, acusats de rebel·lió militar, serien condemnats a cadena perpètua, i la resta a diferents penes de presó.

94 Més informació a: Ferran SARDANS, "Manresa es revolta i crema durant una setmana", *El Pou de la Gallina*, 22-1-2013.

Moià i Artés també van proclamar la vaga general. Hi va haver alguns aldarulls, i els pobles van organitzar una vigilància permanent, alarmats pels rumors d'un atac dels escamots reaccionaris. A Cardona també hi va haver aldarulls. A Balsareny la vaga va durar tres dies.

Súria ja havia patit una altra revolta el 9 de febrer d'aquell mateix any 1909, arran de la mort d'un jove de vint-i-un anys. L'origen del conflicte es remuntava a la riuada de 1907: per recaptar diners, l'Ajuntament va instal·lar burots, decisió que va comportar molta polèmica. Els cacics van haver de contractar vigilants per evitar que s'assaltessin les casetes dels burots, i un dia, durant una discussió, un vigilant va disparar contra el noi esmentat. Pel que fa a la vaga general del juliol, les monges van abandonar Súria, en veure la situació de la resta del país.

*

La repressió va començar immediatament després de la revolta. Les organitzacions obreres, lliurepensadores i republicanes van ser clausurades i molts dels seus líders, arrestats i processats. Tota la premsa obrera i republicana va quedar suprimida.⁹⁵ Alguns diaris conservadors van promoure una campanya de delació que va portar nombrosos obrers a la presó. A la comarca una seixantena de persones van ser empresonades, entre elles Francesc Serra, *el Xato*, acusat de la

95 Per reflectir la composició d'aquest entorn antagonista, un bon exemple seria la llista d'adhesions al "Mítting i manifestació per la llibertat de pensament i opinió", celebrat a Manresa el gener de 1910. Les entitats firmants eren: Centre Republicà, Centre Nacionalista Republicà, Joventut Republicana, Joventut Radical, Agrupació de Lliurepensadors, Agrupació Socialista, Grup Espiritista i societats obreres de Cintaires, Fonedors, Paletes, Picapedrers i Tintorers.

mort del sometent Joaquim Cardona.⁹⁶ Cinc dels processats van ser condemnats a mort, però al final els van commutar la pena per trenta anys de reclusió.

El nou governador de Barcelona va ordenar dos-cents des-terraments, i més de dues mil persones van haver d'exiliar-se. Els tribunals militars van processar un total de 1.725 persones, en van condemnar 59 a cadena perpètua i 17 a pena de mort. Finalment, els executats foren cinc: Josep Miquel Baró, cap de la rebel·lió a Sant Andreu i membre del Partit Republicà Nacionalista Català; Eugenio del Hoyo, guàrdia de seguretat que es va unir a la insurrecció; Antoni Malet, acusat d'enfrontar-se a les forces de l'ordre i d'atacar una església a Sant Adrià del Besòs; Ramon Clemente Garcia, obrer carboner acusat d'haver ballat amb unes mòmies de tombes profanades del convent de les Jerònimes, i Francesc Ferrer i Guàrdia, pensador anarquista i reconegut pedagog. Segons totes les evidències, el fundador de l'Escola Moderna no havia tingut res a veure amb els fets de juliol de 1909, però l'Estat volia que el seu afusellament servís de càstig exemplar. El procés contra Ferrer i Guàrdia va ser tot un judici polític contra l'anarquisme i una excusa per escapar el moviment de la pedagogia racionalista i clausurar més de 122 escoles laiques a tot el país. Aquestes execucions, i especialment la de Ferrer i Guàrdia, van provocar una onada d'indignació en

96 Com que el Xato no el van poder responsabilitzar de la mort de Joaquim Cardona, li carregaren la crema de l'església de Sant Domènec. El Xato i un altre anarquista, Antonio Blanch, *el Toyo*, restarien a la presó molts anys. Un cop, durant la guerra civil, estant a Tarragona, es van trobar per casualitat la persona que els havia delatat el 1909, Ramon Jorba. Li van prendre 50.000 pessetes, que van dividir a parts iguals entre les Joventuts Llibertàries de Tarragona i les de Manresa. Blanch, milicià de la Primera Centúria Roja de Manresa, moriria en un accident de cotxe el 25 de desembre de 1936 als afores de Tarragona. Pedro FLORES, *Las luchas sociales [...]*, p. 181.

moltes ciutats europees i llatinoamericanes, on es van produir forts disturbis davant les ambaixades espanyoles.

En paral·lel a la repressió desfermada, es van fer nombrosos mítings catòlics.

La creació de la CNT

Després de la insurrecció que va acabar rebent el nom de Setmana Tràgica, tot i que popularment es coneixia com la Revolució de Juliol o la Setmana Gloriosa, el desenvolupament de les organitzacions obreres va quedar aturat durant uns mesos. L'impuls d'altres regions espanyoles, però, va crear un clima favorable a la fundació d'una gran central sindical a tot l'Estat. El congrés de constitució de la Confederació Nacional del Treball (CNT) se celebrà el 1910 al Palau de les Belles Arts de Barcelona, com a culminació del procés organitzatiu de les societats obreres de Catalunya i arreu. Es veia com una entitat unitària que aplegava totes les societats obreres que no volien afiliar-se a la UGT, i fins i tot declaraven la seva intenció de confluïr en un futur amb aquesta central socialista per assolir la unitat obrera. Havien passat per diverses fases de desorganització i d'organització (amb la FRE, la FTRE o la FSOR) i el procés havia acabat amb la creació d'una nova entitat que agrupava els treballadors (uns trenta mil afiliats), que els donava un objectiu finalista (l'emancipació dels treballadors mitjançant la revolució), que adoptava les tàctiques del sindicalisme revolucionari (vaga, sabotatge, boicot i *label*)⁹⁷ i es complementava amb

97 *Label* vol dir 'etiqueta' en anglès. El *label* sindical, o simplement *label*, era una marca, una etiqueta que atorgaven els sindicats a les empreses que tractaven bé a la seva plantilla o que tenien alguna mena de relació cordial amb el moviment revolucionari. D'aquesta manera la classe treballadora s'assegurava que els seus diners no anaven a parar mai a l'enemic de classe. També s'ator-

borses de treball, cooperatives de consum, mutualitats i caixes de resistència.

Com que aquest congrés significava l'extensió de la Solidaritat Obrera a tot Espanya, els socialistes es van retirar de la nova organització i es van centrar en la UGT. D'aquesta manera començaven a predominar els llibertaris i els sindicalistes apolítics, ja que un altre efecte de la Setmana Tràgica va ser el descrèdit del republicanisme demagògic de Lerroux i del parlamentarisme.

L'any següent, del 8 a l'11 de setembre de 1911, va tenir lloc a Barcelona el I Congrés de la CNT –que cal no confondre amb el congrés de constitució–, la primera declaració del qual va ser la proclamació de la vaga general revolucionària contra la guerra del Marroc. La vaga va esclatar el 16 de setembre de 1911 i immediatament es va declarar l'estat de guerra a tot l'Estat. Es van fer cinc-cents detencions preventives, que farien fracassar la vaga a la capital catalana. Amb tot, la vaga es va estendre per tot Espanya, sobretot a Bilbao. Aquell mateix dia la CNT va quedar il·legalitzada. Aquesta situació duria l'anarquista Manuel Pardiñas a atemptar mortalment contra el president del Govern espanyol, José Canalejas, el novembre de 1912.

A l'Alt Llobregat les coses no anaven tan bé. Els sindicats havien quedat desfets després de la vaga de 1909 i de la crisi del tèxtil, tan important per a la comarca. Per aquest motiu al congrés de constitució de la CNT no hi va anar cap sindicat, i al primer congrés només hi va enviar la seva adhesió la Societat de Tintorers de Manresa i comarca. A partir de 1913 es crea la Federació Local de Sindicats.⁹⁸ Com a curiositat, la

gava a aquelles empreses que seguien les recomanacions dels obrers i que es negaven a produir i emprar productes deficients o adulterats.

98 Cada sindicat aportaria dos delegats a la Federació Local. Entre els anys 1912 i 1917, la Federació estigué presidida respectivament per Pere Botifoll, Joan Casajoana, Lluís Domènech, Joan

primera societat obrera de la zona que va adoptar el nom de sindicat va ser el Sindicat Ferroviari de la Companyia Manresa-Berga-Guardiola, creat a finals de 1912 a partir de la vaga ferroviària del mes d'octubre. El 1912 també es va constituir la Unió d'Obrers Metal·lúrgics i similars o Unió Metal·lúrgica, com a forma organitzativa d'aquest sector en auge. Pel que fa al Sindicat Fabril i Tèxtil, no es formaria fins el 1916.

Durant aquells anys la conflictivitat obrera disminuï, tot i que es produïren vagues importants el 1912 i el 1913, com va ser la vaga del metall de Manresa, iniciada a la Casa Abellanet, que durà 275 dies i aconseguí la jornada de nou hores.⁹⁹ La vaga, que va ser molt dura, va assolir la reorganització del moviment obrer local, amb múltiples mítings en què intervingueren oradors de Terrassa, Sabadell i Barcelona.¹⁰⁰

La vaga del tèxtil de Barcelona també tingué ressò al Bages i afectà prop de cent mil treballadores i treballadors. Es treballava encara en jornades de dotze i tretze hores, més

Pascual, Josep Rosell i Pere Serra. El local era al carrer Talamanca, 3, tot i que també s'utilitzava el Centre Republicà del carrer Vestals, 10.

99 Es diu que fins i tot l'Ajuntament va ajudar les víctimes del locaut que va seguir la vaga (J. VILÀ VALENTÍ, M. RIU i BAJONA [codir.], *Història de la Ciutat de Manresa, 1900-1950*, vol. 2, p. 49). Segons el diari *La Montaña Republicana*, el secretari de la Federació Local d'aleshores, Lluís Domènech, va traïr la vaga signant un pacte amb l'Ajuntament i els empresaris, a canvi d'una feina al municipi. Després va participar en una candidatura política de l'alcalde Llatjós, intentant arrossegar els obrers. Domènech seria expulsat de les societats obreres de manera fulminant per aquestes maniobres. Pel que fa al fabricant Abellanet, també conseller municipal, es va descobrir amb posterioritat un desviament de fons públics de l'aigua potable en benefici seu.

100 Els oradors foren Enric Rueda, Ullod, Casellas, Rius, Bertran, Pinyon, Isidro Fàbregas, Manuel Gisbert, Ramon Aljó, tots de Barcelona. De Terrassa, Aligué, Hermias Busqué i Grau; i de Sabadell, Manyosa i Bru Lladó. Dades de *La Montaña Republicana*.

de seixanta hores a la setmana. La vaga, impulsada per les dones, va fer que s'implantés al tèxtil català la setmana anglesa (dissabte i diumenge com a festius), cosa que suposava una important victòria. Començava una lenta reorganització del sector tèxtil i arran de la vaga es constituí la Federació Nacional de l'Art Tèxtil i Fabril, amb la notable absència de les comarques de l'Alt Llobregat. Podem observar que com que la CNT pateix una persecució legal són les federacions d'ofici (metall, transport, tèxtil...) les estructures que continuen la lluita laboral.

Pel que fa a altres poblacions, a Súria es va fundar l'Agrupació Obrera el 16 de juliol de 1912 al carrer Sant Jaume, 28, 2a, el mateix any que va començar l'exploració de la potassa.

El 1914 la CNT quedava novament legalitzada. Poc temps després va esclatar la Primera Guerra Mundial. A Espanya el proletariat no estava segur que l'Estat romangués neutral en el conflicte, així que durant dos anys l'activitat principal va ser la propaganda contra la guerra, a banda de contra la manca de feina i la carestia de la vida. En l'àmbit local, l'acció sindical seguia el seu ritme habitual de mítings obrers i vagues en empreses. En dóna fe la participació manresana a l'assemblea estatal de societats obreres a Mataró el 1914, organitzada per la Federació Nacional de l'Art Fabril i Tèxtil, que tractà sobre la crisi econòmica. Manresa hi estigué representada per Sala i Vidal, que va proposar la vaga general com a mitjà per combatre la indiferència de les autoritats envers el poble, a les quals donà vuit dies de termini per evitar-la. No va guanyar aquesta posició, però és indicativa de la confiança que ja tenia l'organització obrera local.¹⁰¹

101 Joan ZAMBRANA CAPITÁN, "La Asamblea Nacional de Sociedades Obreras, Mataró, 18-10-1914", p. 11. Les societats representades per Sala i Vidal eren: Associació Obrera de les Arts del Llibre de Manresa; Peons Paletes de Manresa; Constructors Mecànics de Manresa i Rodalies; Fideuers de Manresa i Comarca; Fusters de Manresa i Rodalies; Tintorers de Manresa; Carreters i Bastaixos

L'any 1916 es produí un pacte a nivell estatal entre la CNT i la UGT per declarar una vaga general amb els motius esmentats. En aquells moments la Confederació ja es trobava sota la influència de Salvador Seguí i el seu equip, el pes del qual es notaria més endavant. La vaga es va dur a terme el 18 de desembre d'aquell any: va ser un èxit de seguiment i d'alguna manera va influir en el Govern perquè no s'involucrés en el conflicte bèl·lic. La bona resposta d'aquella política va fer que les dues organitzacions sindicals seguissin col·laborant i que el 14 d'agost de 1917 convoquessin una vaga general revolucionària, que va durar quatre dies. La repressió va ser duríssima, amb setanta-un morts, centenars de ferits i uns dos mil detinguts a tot Espanya. La participació dels socialistes i els republicans en aquesta vaga va reforçar la posició de sindicalistes i anarquistes, que hi havien tingut un paper dinamitzador.

La Federació Local manresana també hi va participar. Manresa va quedar paraitzada durant una setmana sencera, del 13 al 19 d'agost. Malgrat el to no violent de la vaga, el Govern va declarar l'estat de guerra i va mobilitzar-hi l'exèrcit (el batalló de la caserna del Carme). De fet, la vaga general venia precedida d'una vaga ferroviària impulsada pel Sindicat Ferroviari des del dia 10 d'agost, que va fracassar per la ràpida militarització del ferrocarril. La censura de la premsa era total i, per tant, queden poques informacions de la vaga a la comarca excepte les fonts orals, moltes de les quals s'han perdut. La vaga va tenir ressò a poblacions com ara Sant Vicenç de Castellet o Fígols, en què es van produir sis i onze detencions, respectivament. A pesar dels dos mil detinguts a tot Espanya, la CNT no va quedar desorganitzada i fins i

de Manresa; Metal·lúrgics i Similars de Manresa i Rodalies; Cintaires de Cotó de Manresa; Unió Ferroviària, Secció Autònoma de Manresa-Nord; Constructors de Calçat de Manresa; Constructors de Carrosseria i Ferro de Manresa i Rodalies, i Comitè de la Federació Local de Manresa.

tot muntaria gires de propaganda per les comarques a finals d'any.

Sota l'efecte de la vaga de l'any 1917, i també dels ecos d'una llunyana revolució a Rússia, la CNT catalana convocarà un congrés regional al barri de Sants de Barcelona pel juny de 1918, conegut com el Congrés de Sants. La Federació Local de Societats Obreres de Resistència de Manresa, que tenia la seu al carrer de les Piques, va ser representada al congrés per Joan Balet i Marià Surroca i va declarar 450 afiliats.

Al Congrés de Sants es posa en marxa una reestructuració de les societats gremials i d'ofici en sindicats i federacions d'indústria, reorganització que en molt poc temps suposarà tot un èxit. Es va començar a parlar d'anarcosindicalisme, una fusió entre el sindicalisme revolucionari i l'anarquisme, un sindicalisme encapçalat per anarquistes que prefigura una societat anarquista o comunista llibertària. Aquest congrés regional certificarà el naixement de la Confederació Regional del Treball de Catalunya (CRTC), la branca catalana adherida a la CNT. Dins d'aquesta CRTC hi havia federacions provincials, comarcals i locals, així com sindicats únics d'indústria que tenien la pretensió d'acabar formant grans federacions d'indústria. La Federació Comarcal de l'Alt Llobregat i el Cardener (també coneguda en els documents interns com a Manresa-Berga o Bages-Berguedà) era una de les més potents de la CRTC.

L'enorme capacitat d'acció de la CNT radicava en les seves seccions sindicals, que era la forma que havien pres les antigues societats obreres gremials. Qui negociava amb l'empresa era la secció, no pas el sindicat. Però si la secció convocava una vaga, s'hi solidaritzaven les altres seccions i, per extensió, el sindicat del ram. El segon nivell el conformava el sindicat únic del ram, que agrupava totes les seccions sindicals d'un mateix ram industrial. El sindicat tenia la capacitat d'aprovar o denegar les convocatòries de vagues de les

seccions; per tant, aquestes havien perdut autonomia respecte de l'època de les societats. El tercer nivell era la federació local de sindicats únics, que ja tenia la capacitat de paralitzar l'activitat industrial en un territori. Hi havia un altre nivell, aprovat al III Congrés, de 1931, que no es va desenvolupar adequadament fins al IV Congrés, de 1936, i que es basava en la federació dels sindicats de la mateixa indústria. Seguint aquest esquema es va constituir a Manresa el Sindicat Únic Metal·lúrgic el 1918.

Les seccions funcionaven amb assemblees d'afiliats. Aleshores nomenaven delegats sindicals i aquests anaven als plens i plenàries dels sindicats amb els acords segellats per la secció. D'aquesta manera s'evitava que els delegats poc escrupolosos poguessin manipular els acords de l'assemblea. Als sindicats només hi assistien els militants, i les assemblees del sindicat no eren gaire freqüents. Es feia assemblea bé per comunicar o bé per decidir qüestions extraordinàries, com podia ser la federació amb un altre sindicat. En aquestes assemblees es prenia la decisió per majoria. A la federació local només hi anaven els representants dels diferents sindicats, també amb els acords segellats. La CNT també controlava les borses de treball; de fet, en principi, cada secció sindical tenia la seva borsa, tot i que a vegades era el sindicat únic qui la gestionava. Aquesta estructura havia fet que la CNT s'avancés a la patronal, que seguia ancorada en una estructura gremial. La patronal s'actualitzaria després de la vaga de La Canadenca.

Al II Congrés de la CNT, celebrat a Madrid el desembre de 1919, la CNT manresana ja està representada per dotze sindicats (Federació Local; Sindicat Únic de l'Alimentació, 350 afiliats; Arts del Llibre, sense dades; Dependents de Barbers, sense dades; Mercantil, 505; Construcció, 450; Fusta, 515; Metall, 410; Pell, 200; Cotó, 5.000; Cintes de Cotó, 220; Carreters, 245) i declara una xifra de 7.895 afiliats (d'una població obrera de 9.500 persones). Hi assisteixen delegats de

Manresa (Carreters, Cintaires, Alimentació, Fabril i Tèxtil, Metall, Barbers, Construcció i Fusta), Balsareny (Sindicat Únic, 1.003 afiliats) i de Callús (secció d'Art Fabril), Cardona (secció d'Art Fabril), Castelladral (Oficis Varis, 400), Monistrol-Castellbell (Sindicat Únic, 1.200), Navarces (secció d'Art Fabril), Sallent (Oficis Varis, 1.500), Santpedor (secció d'Art Fabril), Sant Joan de Vilatorrada (secció d'Art Fabril), Sant Vicenç de Castellet (secció d'Art Fabril) i Súria (Sindicat Únic, 300). A més, la comarca enviaria representacions de la Federació del Ram de l'Aigua de l'Alt Llobregat (12.000 afiliats) i de la Federació de l'Art Fabril de l'Alt Llobregat (onze poblacions amb 42.300 afiliats). El Berguedà estava representat per Berga (Fusta, 1.067) i les seccions d'Art Fabril de Fígols, Gironella, Olvan i Puig-reig. En total el Bages-Berguedà hi enviava una representació de 67.665 treballadors.¹⁰²

Podem veure que hi ha alguna cosa que no encaixa en aquestes xifres, ja que la població obrera de les dues comarques era de 23.795 i 9.415 respectivament. També veiem que hi ha massa números rodons. L'historiador Pere Gabriel té la teoria que els delegats obrers, quan el comitè els preguntava, consideraven tota la plantilla d'un centre com a afiliada, sense tenir en compte les cotitzacions.

En aquests anys sorgeix a Manresa una nova generació de militants: entre altres, Isidre Casajuana, els germans Figueras, Parcerisas *Roset*, Benet Oriol, Balbina Pi Sanllehy,¹⁰³ Antoni Ribes, Ramon Vives, Marià Surroca, Joan Balet, Montserrat Torralba o Carme Comas. També del Berguedà hi ha representació (Tèxtil, Aigua i Fusta).¹⁰⁴

102 Pere GABRIEL SIRVENT, *Classe obrera i sindicats a Catalunya [...]*, p. 405-417.

103 Mare de la coneguda cantant Teresa Rebull, que en realitat es deia Teresa Soler Pi.

104 Seria de justícia també citar alguns noms del Berguedà, ja que estaven en contacte directe amb els del Bages. En paraules de Pep CARA i Jordi JANÉ a "El moviment obrer al s. XX: L'altra

Des de 1918, la CNT de Manresa tindrà la seu al carrer Casanova, 7. El 1922 neix també el setmanari *El Trabajo*, dirigit per Josep Espinalt i Vilà, amb seu al carrer Caputxins, 37, 2n 2a. Malgrat la gran força que guanya la CNT durant el període 1919-1920, tot seguit es produeix un cert descens de l'activitat vaguística, a causa de la repressió patronal i governamental.

A escala estatal la CNT passa de 15.000 afiliats el 1915 a 81.000 el 1918, 700.000 pel II Congrés, de 1919, i gairebé un milió el 1920, de manera que esdevé un actor principal a Catalunya com a representant hegemònic del proletariat. La classe treballadora s'unificava en una mateixa organització.

Les causes d'aquesta explosió podrien ser la conjunció d'una època revolucionària a Europa, amb la crisi econòmica del final de la Gran Guerra, amb l'encert de l'estratègia dels sindicats únics i, després, amb l'efecte propagandístic que va suposar la gran victòria obrera de la vaga de La Canadencia. Finalment, cal matisar que si el Congrés de Sants va ser eminentment pràctic, el Congrés del Teatre de la Comèdia de Madrid (II Congrés, 1919) va establir un objectiu ideològic, el comunisme llibertari, que substituïa l'ambigua declaració de 1911: l'emancipació dels treballadors.

cara de la industrialització berguedana”: “Puig-reig: Esteve Gorgas Serra i Joan Pons Viñeta, que en fou secretari i president. Gironella: Manuel Guixé; Manuel Lladó Cortina; Ignasi Llimós Gracia; Jordi Moncunill; Lluís Pagerols Masforrell Pallot; Prudenci Pei; Emili Riu; Josep Viladomiu, que fou tancat a la presó en aquests anys per la seva actuació; Ramon Plarromaní Mas, que fou ferit d'un tret al pulmó durant les seves lluites contra els sindicats lliures. Berga: Just Lacau Peralta; Maria Tarrés Tarrés, *la Canyoneta*, una de les poques dones sindicalistes de la qual tenim notícia a la nostra comarca. Fígols: Manuel Peralta Berbal, que potser no es coneix gaire, però que fou un dels organitzadors del sindicat miner de Fígols el 1917”.

Artés: l'avalot dels burots

Ens allunyem una mica de Manresa per parlar d'una revolta en un poble proper. Com tants altres pobles, Artés vivia sotmès al caciquisme, en aquest cas de la família burgesa de Can Berenguer, que tenia el monopoli industrial i el control directe de tots els càrrecs públics i fins i tot religiosos de la vila, cosa que significava un progressiu empobriment de les classes populars. La situació d'opressió, explotació i de misèria era insostenible i va esclatar a partir de la voluntat consistorial de cobrar un nou tribut mitjançant els burots, que eren unes duanes que cobraven impostos d'entrada sobre certs articles als pobles. A Manresa, als odiats burots ja se'ls havia calat foc durant les revoltes de 1869, 1878 i 1909.

La revolta va esclatar el dia que entrava en vigor l'impost, el 2 de gener de 1917. Botiguers, pagesos i obrers es van revoltar contra l'Ajuntament i contra la família Berenguer, que van demanar la intervenció de les forces d'ordre públic, si bé aquestes no van aconseguir apaivagar l'avalot i, en conseqüència, l'equip consistorial va dimitir. La situació trigaria uns dies a tornar a la normalitat, i a finals de mes entrarien al nou consistori els detractors del caciquisme. Els set-cents obrers de Can Berenguer, reunits en un cafè, van constituir-se en societat de resistència.

Arran de la revolta, els mateixos treballadors van construir una fàbrica cooperativista, Cal Sitges, també coneguda com la Tèxtil o la fàbrica Nova, com a competència directa al monopoli de la fàbrica de Can Berenguer. A més, es refundaria l'Orfeó, es crearien dues escoles noves i dos metges s'instal·larien al poble, signes evidents de la regeneració de la vida civil de la vila.

El cooperativisme és una antiga forma d'autogestió obrera i es posa en pràctica en la mesura de les possibilitats dels treballadors. Sovint xoca amb els interessos de l'antic règim i, a Artés, això volia dir Can Berenguer. El 3 de març la fàbri-

ca dels cacics va tancar portes durant mig any amb la clara intenció de crear un clima de misèria econòmica i desmoralitzar la població després de la seva victòria del mes de gener. La gent d'Artés va haver de buscar feina per altres poblacions de la comarca. Quan la fàbrica dels amos va tornar a obrir portes, de les set-centes persones que hi treballaven abans només en van ser readmeses cent seixanta.

La fàbrica Nova va ser inaugurada el 5 d'abril de 1918. Per il·lustrar la victòria popular aconseguida en l'avalot dels burots, el seu butlletí es diria *El Dos de Janer*. Malauradament la fàbrica no va tenir sort i el 1922 va haver de ser traspasada a dos inversors capitalistes del tèxtil. Les instal·lacions mantindrien l'activitat fins a la dècada de 1980, aleshores sota el nom d'Hilaturas Artés, SA,¹⁰⁵ i avui dia és la biblioteca municipal d'Artés Cal Sitjes.

El cicle de vagues de 1919

Entre els anys 1918 i 1923 els carrers de Barcelona es van convertir en un autèntic camp de batalla entre pistolers a sou de la patronal i grups d'obriers armats.

L'inici d'aquests conflictes el podem atribuir al final de la Primera Guerra Mundial, que havia produït una acumulació de capitals sense precedents. Les empreses catalanes exportaven armes als contendents de la Gran Guerra, que pagaven a bon preu. Amb aquesta pràctica la indústria metal·lúrgica catalana va expandir-se i onades de nous obrers van assentar-se a Barcelona. La conflagració, però, va acabar-se el novembre de 1918. D'altra banda, la patronal començava a estar espantada davant l'èxit de la Revolució Russa i, sobretot, davant les poderoses vagues convocades per la CNT, com eren la de

105 Jordi BONVEHÍ, "La revolta dels burots d'Artés: Un exemple de caciquisme al Principat", *El Principat*, 2-1-2016.

1917, les sectorials de 1918 o la de La Canadenc de 1919, que va assolir la implantació per primera vegada de la jornada laboral de vuit hores.

La Canadenc era una companyia elèctrica de Barcelona, creada amb capital canadenc, d'aquí el nom. Els treballadors demanaven una millora de les condicions laborals i una reducció de la jornada laboral, fins a les vuit hores. L'empresa va acomiadar vuit obrers per haver organitzat un sindicat. Immediatament els 117 treballadors de la secció sindical van iniciar una vaga i van ser també acomiadats. Aleshores es va activar tot l'engranatge de la CNT (els sindicats únics) i es va convocar una vaga general de solidaritat al mateix temps que s'organitzava una caixa de resistència. La vaga es va estendre com la pólvora i es va tallar el flux elèctric de la ciutat. Va quedar, per tant, paralitzada la indústria i també el servei de tramvies. Els sindicats d'arts gràfiques van instaurar la "censura roja": es negaven a publicar als diaris notícies contràries a la vaga. Davant d'aquests fets, el governador militar de Barcelona, el capità general Milans del Bosch,¹⁰⁶ va decretar la militarització dels serveis, cosa que va fer que els obrers es presentessin a la feina però negant-se a treballar. En conseqüència, les presons es van omplir de vaguistes.

El conflicte va pujar de nivell quan la CNT va convocar la vaga general a tot Catalunya. El Govern central decreta l'estat de guerra a la província de Barcelona, si bé intentant que les dues parts arribessin a un acord. Després d'unes setmanes la vaga assoleix totalment els seus objectius i acaba amb un míting sindical a la plaça de braus de Les Arenes de Barcelona davant de vint mil persones eufòriques. Tan forta va ser la pressió popular que el Govern va acceptar la jornada laboral de vuit hores. Així i tot, encara quedaven desenes de vaguistes detinguts.

106 Aquest militar va ser l'avi d'un dels líders del cop d'estat de 1981.

En efecte, la victòria obrera va motivar una cadena de reaccions. D'una banda, aquell mateix mes d'abril va néixer la Federació Patronal Espanyola, que immediatament va aprovar una mesura per la qual un treballador acomiadat per fer vaga quedaria readmès si retornava el carnet de la CNT. De l'altra, la patronal estava aliada estretament amb Milans del Bosch i va aconseguir desencadenar una segona vaga general posterior a la de La Canadencia per augmentar així la repressió sobre els dirigents obrers i la CNT en general. El motiu va ser que Milans del Bosch no va voler deixar en llibertat trenta-quatre treballadors presos, sotmesos a la seva jurisdicció. La patronal també va rearmar el Sometent de Barcelona.

Entre la patronal i l'exèrcit van crear un terrible clima repressiu. Entre l'abril i el juliol es van produir milers de detencions –quinze mil d'aquestes persones encara estaven empresonades els primers dies d'agost– i setanta mil acomiadaments en diferents locauts. Uns tres mil obrers van passar per les masmorres del castell de Montjuïc i es van habilitar diversos vaixells-presó. Malgrat tota aquesta repressió, la classe treballadora seguia resistint.

La batalla entre la patronal i els sindicats acabaria per enfonsar el Govern del comte de Romanones, que no volia cedir als dictats dels militars i dels membres de la patronal barcelonina, que exigien mesures més contundents.¹⁰⁷ Amb tot, Romanones ja havia cedit a la pressió obrera, de manera que no tenia cap suport de la burgesia. Va ser succeït en la presidència del Govern al cap de mig any per Antonio Maura, enemic visceral dels anarquistes i dels sindicalistes, responsable de l'execució de Ferrer i Guàrdia.

107 De fet, Romanones va presentar la seva dimissió perquè la patronal catalana va expulsar de la ciutat –obligant-lo a punta de pistola a agafar un tren cap a Madrid– el representant del Govern espanyol, que havia fet d'intermediari entre patrons i obrers durant el conflicte de La Canadencia.

*

Durant el període 1918-1923 es van succeir diferents vagues a Manresa, la més important de les quals fou la dels dependents del tèxtil del 1918. L'any següent, tal com hem vist, es produí un increment en els conflictes laborals i en la lluita de classes. A Barcelona la situació era molt delicada, cosa que feia que qualsevol conflicte pugés d'intensitat enormement. A Manresa el 8 d'agost de 1919 es va declarar una vaga del tèxtil que va començar a la fàbrica Roca i Carné. Aquell mateix dia els soldats es van col·locar a l'entrada de les fàbriques. El motiu de la vaga era que la inflació que patia el país feia que els salaris no fossin suficients per comprar els productes bàsics. Per tant, a més d'una millora en les condicions laborals, es demanava una pujada salarial. Ara bé, amb soldats a les portes dels centres de treball no es podia treballar. És a dir, la vaga declarada pel sindicat es va convertir en un locaut.

El 21 d'agost entrava en vigor la jornada de vuit hores, que els empresaris de Manresa es van negar en rodó a aplicar. La vaga, per tant, continuava. Al mes de setembre es van produir diverses detencions. Testimonis com ara Enric Grau recorden que els diumenges hi havia cua per visitar la presó. Malgrat això, seguien les negociacions.¹⁰⁸ El 2 de setembre

108 Segons Pedro FLORES a *Las luchas sociales [...]*, la Federació Local estava composta per Ramon Vives, Frances Salí, Amadeu Rosell, Isidre Casajuana, Montserrat Torralba, Dolors Cases, Carmen Comas, Narcisa Tañá, Manuela Vallés, Paula Solé, Rosario Coma, Maria Mas, Teresa Garriga, Josefa Solé, Felicitana Arderius, Mònica Ferré, Teresa Erill, Josefa Vilalta i Maria Ferrer. Quatre homes i quinze dones. Val la pena remarcar que amb aquesta composició era la primera vegada que predominaven les dones en una organització obrera. Això era perquè el sindicat ja havia patit moltes detencions d'homes i els que quedaven es volien reservar per a tasques exclusivament de la Federació Local i per fer de piquets de la vaga.

finalitzava la declaració de l'estat de guerra a la província de Barcelona, que havia estat instaurat des de les vagues de la primavera. Els locauts d'agost havien deixat sense feina vint-i-cinc mil treballadors a Catalunya.

L'alcalde de Manresa, Fius i Palà, rebia fortes pressions dels fabricants. Es queixava dient que “la intransigencia obrera no permite la solución del conflicto”.¹⁰⁹ El dia 5 de setembre la comissió obrera respon als fabricants que són ells qui tenen la responsabilitat del conflicte atesa la “perfidia y maldad de los patrones”.¹¹⁰ El 12 de setembre el governador civil envia José Martínez i Villar amb plens poders per resoldre el conflicte. Com que aquest delegat plenipotenciari xocava amb l'autoritat de l'Ajuntament, Fius i Palà se'n va de vacances a Puigcerdà i deixa la ciutat en mans del secretari Arola. La seva decisió és vista com una fugida vergonyosa i el governador li ordena que torni immediatament a la feina.

Martínez Villar s'asseu amb les dues parts el dia 14 de setembre, primer amb els obrers i després amb la patronal. No hi ha concòrdia possible. Aquell dia apareix Fius i Palà a la plaça Major i és esbroncat per la gent que hi havia, majoritàriament obrers. Martínez intenta afeblir la postura de la CNT afegint a la taula negociadora nous gremis (i fins i tot confraries religioses) a fi de diluir la força obrera amb altres reivindicacions diferents. Davant de la impossibilitat de l'acord, el governador imposa un laude, una decisió a mig camí de les dues parts, que entra en vigor el dia 15 però que tampoc serà respectat, ja que s'interpretava com una victòria dels obrers que els fabricants no podien tolerar. Segons la resolució els sous pujarien un 10% i la jornada es reduiria una hora als torns de dia i dues als torns de nit. Havien assolit la jornada de deu hores. Tot i que no era el que es demanava, el fet era que s'estaven igualant les condicions laborals de

109 *El Pla de Bages*, 2-9-1919.

110 *Ibidem*, 5-9-1919.

Manresa a les de ciutats més afavorides com eren Terrassa o Sabadell. Amb aquest pacte, el dia 21 els sindicats van acceptar tornar a la feina i els fabricants van aixecar el locaut. Durant aquesta vaga, com ja havia passat altres vegades, la premsa local no informava del que succeïa.

La Guàrdia Civil patrullava a cavall per la ciutat i l'Església va intentar un contraatac. Els jesuïtes van convocar un míting a la plaça Sant Domènec en el qual van escridassar els sindicats i van proferir tota mena d'acusacions falses de tal manera que el públic, majoritàriament obrer, es va ofendre i xiular. L'endemà els jesuïtes van repetir el míting. Aquest cop els va caure una pluja de tomàquets i patates. La Guàrdia Civil va carregar contra el públic.¹¹¹

Com que hi havia centenars de treballadors i treballadores acomiadats des de l'estiu, en altres empreses la vaga continuava igualment. Estaven en vaga els sectors del tèxtil, el metall, el cotó i part del comerç. Però també hi havia un locaut d'aquestes indústries, amb el qual la patronal volia ofegar els sindicats. Per contra, la classe obrera es trobava amb els ànims molt exaltats: l'atac feroç dels fabricants havia provocat la consolidació i legitimació dels sindicats als ulls de tot el poble.

Malgrat tot, la patronal seguia negant-se a reconèixer els sindicats i imposava el pacte de la fam. No donava feina a qui estigués sindicat. Per demostrar-ho havien d'estripar el carnet a la porta de la fàbrica. Per orgull els obrers s'hi negaven. La situació de les famílies era tan greu que algunes noies joves es van haver de prostituir. En aquest sentit val a dir que un dels escàndols del moment era que entre els clients més assidus hi havia el rector de la Seu.¹¹² Els menjadors populars eren comuns als barris obrers: "En Sallent, con la solidaridad

111 Notes d'Enric Grau. Biblioteca del Casino de Manresa. Fons Pedro Flores, carpeta VII.

112 *Ibidem*.

que recibíamos establecíamos cocinas donde al mediodía y por las noches los huelguistas podían venir a buscar la comida que querían”.¹¹³

El 23 d'octubre va celebrar-se un ple del Comitè Regional a Manresa, presidit per Salvador Seguí. Només van transcendir al públic qüestions d'àmbit secundari, però podem dir amb seguretat que a la reunió s'hi van tractar amb profunditat els fets que havien tingut lloc a Catalunya els últims mesos. En aquelles mateixes setmanes s'estava formant també el Sindicat Lliure, impulsat des del Foment del Treball.

L'ambient del moment podria il·lustrar-se amb l'anècdota següent: a Gironella els treballadors van rodejar la caserna de la Guàrdia Civil cantant “La Marsellesa”; hi va haver un autèntic motí, encara que a causa de la censura no en queden més notícies.

Del 3 al 12 de novembre va tenir lloc un altre locaut que impedia treballar i que va afectar 45.000 obrers. La premsa indicava que les portes de les fàbriques obririen definitivament el 14, però algunes empreses van continuar tancades després d'aquest pacte. Molts empresaris es negaven a readmetre la gent més destacada dels sindicats. Cal dir que la patronal estava dividida en dues línies: hi havia un sector més dur, partidari de sotmetre els obrers per la força, que havia impulsat aquest locaut, i un de més dialogant, partidari de millorar les condicions de vida a fi de no deixar-los en mans dels radicals. Aquesta divisió de posicions també es dirimia per les armes.

Tornant al relat, el conflicte ja feia quatre mesos que durava i la majoria dels fabricants seguien sense reconèixer els sindicats com a organismes de representació i agrupació obrera. Argumentaven que no podien negociar amb delegats

113 Joan Butchacas, carta a Pedro Flores. Biblioteca del Casino de Manresa. Fons Pedro Flores, carpeta XI.

sindicals, acusaven els obrers d'indisciplina i lamentaven la manca d'autoritat dels poders públics.

L'1 de desembre de 1919 la patronal va tornar a imposar un nou locaut (a la comarca començà el dia 9). Només havien passat dues setmanes d'una precària treva que es trencava per totes bandes. Aquest cop el locaut es va aplicar a tot Catalunya i va deixar sense feina uns 150.000 obrers, 7.000 dels quals de l'Alt Llobregat. La condició de la readmissió era que els obrers deixessin el carnet del sindicat a la porta de l'empresa. Aleshores, com a resposta, els sindicats van convocar una vaga general indefinida.¹¹⁴ El conflicte s'anava estenent en el temps i això repercutia en l'economia, que restava aturada. El locaut s'estengué fins a Sallent, Súria, Sant Joan de Vilatorrada i altres poblacions.

A finals de mes la patronal declara sense vergonya que solament acceptarà els contractes individuals i no reconeixerà els convenis col·lectius. A més, es prohibeixen definitivament totes les vagues i s'obliga cada obrer a acceptar un reglament dictaminat per la mateixa patronal. Aquesta mesura és contestada amb manifestos sindicals i des de les pàgines de *Solidaridad Obrera* demanant la unitat obrera davant la burgesia. La CNT acabava de celebrar el seu II Congrés, a Madrid, i tenia els ànims molt alts. Els sindicats estaven eufòrics davant l'explosiu creixement de l'últim any i l'onada de lluites socials i sindicals, que s'estenien com una taca d'oli per tot Espanya. A més, havien conegut les notícies de les revolucions europees, que semblaven imparables.

El 7 de gener es comet un atemptat a Barcelona contra el cap del Foment del Treball, Fèlix Graupera. Immediatament se suspenen els diaris obrers i són detingudes més d'un centenar de persones. Àngel Pestaña se n'escapa per poc. El 23 de gener de 1920 el governador militar, Milans del Bosch, decre-

114 J. VILÀ VALENTÍ, M. RIU i BAJONA [codir.], *Història de la Ciutat de Manresa, 1900-1950*, vol. 2, p. 52.

ta la clausura de diversos sindicats, com ara els de Badalona, Olesa de Montserrat i Manresa, entre d'altres, amb l'excusa que no havien complert tots els tràmits per legalitzar-se. La patronal es nega a reconèixer els sindicats i pressiona les autoritats. El 27 de gener tota la comarca queda paralitzada. Les presons de Catalunya tornen a estar tan plenes que noranta-nou sindicalistes i vint "agitadors" són enviats al castell de Montjuïc i s'habilita el vaixell Barceló com a presó. A Manresa es fan quaranta-sis detencions, i a Puig-reig són detingudes nou persones més, que després són traslladades a Manresa, i així a cada poble.

Cansat de la situació d'ingovernabilitat a Barcelona, el Govern central decideix pressionar perquè patronal i sindicats arribin a un acord d'una vegada. El 7 de febrer, Milans del Bosch perd la paciència amb les negociacions i dissol tant les associacions obreres com les patronals. Per tant, malgrat que afectava les organitzacions obreres, la mesura es considerava un càstig contra la patronal davant de la seva nul·la predisposició a cedir. El Govern central, doncs, ordena la reobertura de les empreses i el 12 de febrer es torna a la feina. A continuació Milans del Bosch dimiteix "per malaltia", sotmès a grans pressions per totes les bandes. Els obrers aconsegueixen aguantar aquest tremend embat.

Era un any d'un conflicte duríssim que no va guanyar ningú. La patronal va intentar doblegar la classe treballadora, extorsionant-la amb la manca d'ingressos, i no ho va aconseguir. El resultat va ser un "empat" entre la patronal i els sindicats. De totes maneres, els sindicats van sentir-se guanyadors, ja que havien aguantat un any sencer de contínues lluites socials i sindicals i la patronal no havia pogut derrotar-los ni inclinar la balança a favor seu. Ningú no havia arribat a entregar el seu carnet de la CNT, cosa que constituïa tot un orgull per al sindicalisme.

La classe treballadora havia arribat a tal punt d'organització i fortalesa que se sentia invencible gràcies als sindicats.

La CNT sumava més de tres quarts de milió d'afiliats a tot l'Estat a finals de 1919 i, possiblement, un milió al primer trimestre de 1920. Els patrons van decidir posar fi a aquesta situació d'una forma expeditiva. A partir d'aleshores la patronal practicaria una guerra bruta contra el sindicalisme: a trets. El Govern central, per la seva banda, va signar la llei de fugues,¹¹⁵ que donava autoritat a la policia per disparar si algú intentava fugir un cop li havien donat l'alto.

El pistolisme

La patronal catalana va seguir tres mètodes per lluitar contra "l'amenaça obrerista": pressionant els polítics i autoritats locals que, com sempre, aprovaven lleis que els beneficiaven, declarant locauts i tancaments de fàbriques per ofegar econòmicament les famílies, i contractant pistolers per eliminar els líders obrers.

Els patrons disposaven del capital necessari per contractar mercenaris europeus, molts d'ells veterans de la Primera Guerra Mundial. Durant els anys 1919 i 1920 es va iniciar una autèntica ofensiva contra els dirigents de la CNT. Els pistolers de la patronal es van agrupar en organitzacions semimafioses com ara la banda de Bravo Portillo, la del baró de König o el Sindicat Lliure.

Per la seva banda, la CNT va optar per una defensa activa i armada contra aquest assetjament, amb accions contra objectius patronals, membres del Sindicat Lliure i alguns policies, carcellers i polítics. Entre 1919 i 1923 la violència arriba a límits espectaculars. El Paral·lel i el Poble-sec de Barcelona eren barris controlats pels membres del Lliure, que sovint

115 La llei de fugues va ser aprovada durant el Govern d'Eduardo Dato, el 20 de gener de 1921. Aquesta seria la causa de la seva execució en mans d'un grup d'acció anarquista.

feien incursions al Raval i a Sant Antoni, feus anarquistes, davant la passivitat policial.

A l'octubre de 1919 tenen lloc a Manresa dos atemptats contra industrials locals.¹¹⁶ El dia 1, el vicepresident de la Cambra de Comerç de la ciutat, Pere Oliveras i Serra, cau assassinat a trets a la cantonada entre el carrer Magnet i la carretera de Cardona. Anava acompanyat d'un altre empresari, que resulta ferit però salva la vida. El 6 del mateix mes és ferit de bala l'industrial vetaire Francesc Costa, que és traslladat a Barcelona.¹¹⁷ Dies després es farien unes quantes detencions a Manresa i Sant Vicenç de Castellet. Els llibertaris tenien sospites que es tractava d'una revenja entre empresaris i que concretament qui havia comès el crim era Isidre Viñals i la seva banda.¹¹⁸

L'11 de gener de 1920 es va produir un altre atemptat contra l'industrial Lladó. La premsa no en dona gaire informació, però els llibertaris tornen a pensar en una altra revenja entre empresaris: un sector dels fabricants era partidari de la línia dura contra el moviment obrer, mentre que l'altre preferia negociar. Està demostrat que els primers volien imposar la seva posició per tots els mitjans possibles. El que no està demostrat és l'autoria dels fets. Unes setmanes més tard, per un conflicte laboral, l'encarregat de la impremta Miquel i Companyia, Ignasi Reguant, seria agredit a cops de martell a la carretera de Cardona.

116 Anteriorment, només hi havia hagut alguns petards relacionats amb conflictes vaguistes. En serien una excepció els explosius col·locats a la Seu i la Cova de Manresa l'octubre de 1914, amb una evident connotació anticlerical. Segons *Bages Ciutat*, Joaquim Ribas Llonch, de Monistrol de Montserrat, fou detingut per aquests fets.

117 Francesc COMAS, *Històries de Manresa*, p. 62.

118 Notes d'Enric Grau. Biblioteca del Casino de Manresa. Fons Pedro Flores, carpeta VII.

El cos policial no era gens imparcial. Els caps de la policia estaven comprats pels patrons perquè fessin els ulls grossos amb els membres del Sindicat Lliure. En canvi, aplicaven una política de repressió sistemàtica contra la CNT. La policia no dubtava mai a aplicar la llei de fugues per assassinar gent innocent.¹¹⁹ Sovint, els agents de l'ordre públic aturaven algú que els era sospitós de ser membre de la CNT per demanar-li la documentació i, un cop donada la conformitat, li disparaven quan aquest es girava d'esquena per prosseguir el seu camí. Una altra pràctica repressiva era la detenció dels militants cenetistes que cobraven les cotitzacions als sindicats com si fos una activitat il·legal. D'aquesta manera ofegaven econòmicament l'organització i la feien caure en perillosos atracaments o robatoris per aconseguir fons. Per aquest motiu van ser detinguts Joan Gasullas (el 1920, per cobrar cotitzacions pel Sindicat del Metall) i Vicente Giner (el 1921, del Sindicat del Transport), tots dos de Manresa. Acompanyant les actuacions policials també hi havia el Sommetent, que patrullava amb armes llargues.

L'espiral de violència es retroalimentava i aviat es cobrava víctimes innocents, morts innecessaris que generaven un estat de psicosi col·lectiva a totes les capes de la societat barcelonina. La "pau" no va arribar fins al cop d'estat del general Miguel Primo de Rivera, l'any 1923, amb la promulgació del toc de queda i la il·legalització de la CNT, titllada de terrorista i antiespanyola pel nou règim. L'etapa del pistolisme va significar un bany de sang, que va afectar fins i tot un altre president del Govern central espanyol, Eduardo Dato, ajusticiat a Madrid per un grup anarquista per haver signat la llei de fugues.

119 Segons Pedro FLORES a *Memòries de Pedro Flores [...]*, el 1923 es va editar a Manresa un llibret anomenat *Ideas y Tragedia*, en què es feia una relació bastant ajustada de les víctimes d'aquesta pràctica. No ens ha estat possible consultar-lo.

En pocs anys van morir més de quatre-centes persones en uns vuit-cents atemptats. Entre els assassinats de sindicalistes hi trobem figures com ara Salvador Seguí, Evelio Boal, Pau Sabaté, Eusebi Carbó o l'advocat obrerista i cenetista Francesc Layret. Entre els morts hi havia quaranta patrons i vint-i-nou encarregats d'indústries catalanes, cent seixanta-vuit cenetistes, vuitanta-dos obrers (confosos amb membres de la CNT), trenta policies, tres advocats de la CNT i quaranta-dos pistolers del Sindicat Lliure, i també d'altres no identificats ni reconeguts (majoritàriament de la CNT).¹²⁰

*

Manresa no va quedar lliure d'aquesta violència. El dia 25 d'agost de 1922 el sindicalista Àngel Pestaña va venir a la ciutat a fer un míting al Teatre Nou i va ser atacat al carrer Cantarell. Ja havia agafat un altre camí perquè a l'estació el grup que l'acompanyava va veure gent sospitosa, cosa que els va fer prendre mesures de precaució. Pestaña anava acompanyat de Bruno Lladó, de Sabadell. El relat local diu que Viñals i un altre home es van presentar a l'estació i van assegurar que eren companys de la CNT. Els van portar pel camí dels corrals, la plaça d'en Creus i Santa Llúcia, i al carreró de Cantarell els esperaven dos homes més. Els pistolers van disparar.¹²¹ Afortunadament no van aconseguir matar-lo, però el van deixar greument ferit. Pestaña va ser traslladat a l'hospital de Sant Andreu, molt a prop d'allà, i va poder salvar la vida. Donant-lo per mort, els autors de l'atemptat van anar a Barcelona a cobrar la recompensa. Hi havia tot un complot per assassinar-lo, orquestrat entre Martínez Anido (autor intel·lectual de la llei de fugues i de la guerra bruta contra els

120 Ferran VITAL, "El Pistolerisme", *Sàpiens*, 27-3-2010.

121 Eren Isidre Miquel Viñals, Joan Pladevilla, Carles Baldrich i Ramon Ródenas.

anarquistes i sindicalistes), una part de la patronal i el Sindicat Lliure. La policia va detenir com a responsables Isidre Viñals, president del Lliure de Manresa,¹²² Joan Pladevilla, àlies *Joan el de la Manta*, i Vilajoana, *el Tronqui*.

La repercussió va ser molt important per als sindicats de Manresa, de manera que el sector del tèxtil es va declarar en vaga com a protesta. Hi havia centenars d'obrers a la ciutat esperant sentir el míting. Alguns havien vingut dels pobles. Pestaña va tenir una escorta armada cenetista a l'hospital de Sant Andreu. Amb tot, un cop assabentats que no havien assolit el seu objectiu, els pistolers van anar a l'hospital a assassinar-lo, però van tornar a fracassar. Aquest intent va desencadenar un escàndol al municipi i, després d'uns quants assassinats més, el cas va arribar al president del Govern, Sánchez Guerra, que més tard destituïria Miguel Arlegui com a cap de la policia de Barcelona, cosa que provocaria la dimissió immediata de Martínez Anido. Aleshores es va produir una certa relaxació de la repressió a Catalunya.

En la cárcel de Manresa, gime un hermano nuestro: ¡Isidro M. Viñals, Presidente de los Libres de Manresa!

La turbamulta manresana lo moteja de asesino. A él que daría cien vidas, si las tuviera, por esa turbamulta que lo censura y escarnece. A él que despreciando dádivas, bienes-tares, la tranquilidad de su hogar y su vida misma, empuñó resuelto y con la voluntad de un convencido, la bandera sindical que en medio del arroyo dejaron, mancillada, los secuaces del Sindicalismo Único, que mangoneaban en los destinos de las clases obreras manresanas.

La traición que cometieron el 25 de Agosto contra Ángel Pestaña, se la quieren cargar a nuestro admirable compañero.¹²³

122 Diuen que Viñals després de complir la pena emigraria a Sallent per escapar de possibles represàlies, però allà tothom li va fer el buit. Viuria la resta de la seva vida tancat a casa.

123 Així disculpava el Sindicat Lliure la seva implicació en els fets: "El atentado contra Ángel Pestaña y los Libres".

A finals de 1922 arribà a Manresa Joan Garcia Oliver, que fugia de les persecucions de Barcelona, convidat per Josep Espinalt, ja que a la capital hi havia problemes amb el Sindicat Lliure, com hem vist.¹²⁴ L'aparició del Lliure a Manresa va comportar la desafiliació de la CNT del Sindicat de Cambrers i el de Paletes, que esdevingueren autònoms. Els pistolers del Lliure els havien amenaçat de mort.

Garcia Oliver treballava de cambrer al cafè Alhambra, també conegut com La Gàbia, situat al passeig Pere III. Un dia va reconèixer uns pistolers del Sindicat Lliure. Entre ells hi havia José Luis Laguía, sospitós de ser l'autor de l'assassinat de Salvador Seguí a Barcelona. L'Alhambra fou el lloc triat per venjar l'atemptat de Pestaña. El 6 d'abril de 1923 es produeix un tiroteig amb el resultat de quatre ferits, tots ells membres del Lliure: el secretari general, el tresorer i dos pistolers.¹²⁵ Darrere aquesta acció hi havia el grup anarquista Los Solidarios, i l'historiador llibertari Abel Paz també inclou Francisco Ascaso com a responsable.¹²⁶ Arran del tiroteig, Garcia Oliver, Joan Figueras Rusiñol i Francesc Roig¹²⁷ (o Roigé, segons la font) –ambdós membres del Sindicat Fabril

124 Joan GARCIA OLIVER, *El Eco de los pasos*, p. 73.

125 *Ibidem*, p. 75. Vegeu també *La Vanguardia*, 7-4-1923: els ferits ressenyats van ser Manuel Fernández Cortés, tresorer del Sindicat Lliure de Manresa; Eduard Folch-Galvany i Lorenzo Martínez Egea, del Lliure de Barcelona, i Domingo Altamiras. No es diu res de Laguía. Ricardo SANZ a *El sindicalismo y la política: Los "Solidarios" y "Nosotros"* diu que Laguía va resultar mort.

126 Abel PAZ, *Durruti en la Revolución española*, p. 95. Garcia Oliver no l'esmenta, però es pot deduir de les seves paraules.

127 A *La Vanguardia* del 8-4-1923 es donen els noms de Juan García Oliver, Juan Puig Pons i José Espinalt Vila. Espinalt quedaria en llibertat. A Navarces serien detinguts en relació amb aquest succés els obrers Francisco Morató i Valentín Estrada, i a Barcelona Josefa Merenis. Tots tres quedarien en llibertat. En aquest cas, Joan Figueras Rusiñol és un sospitós, que serà detingut més endavant.

i Tèxtil de Manresa— van ser jutjats en rebel·lia el 23 d'octubre de 1923 i condemnats els dos primers a dotze anys de presó; finalment, però, van acabar complint-ne tres i quatre, respectivament, al penal de Burgos. Després d'aquests fets hi va haver més detencions, com ara la d'Espinalt, Joan Puig Pons, Joaquim Serra Augé Roset i altres membres del seu equip amb la clara intenció governativa de tancar el setmanari *El Trabajo*.

Pel que fa a Espinalt, segons Garcia Oliver va participar el 1920 en un viatge sindical a Madrid juntament amb altres membres de la CNT catalana. El motiu oficial era el de negociar amb la patronal la creació d'un comitè cotoner per enfortir la indústria tèxtil. Hi havia, però, un altre motiu. El cas era que Garcia Oliver, Espinalt, Medir Martí i un altre company, a qui anomenaven *el Pelao*, tenien la missió d'estudiar els passos de l'intermediari, que no era un altre que el president del Govern, Eduardo Dato. Era una operació secreta ordenada pel secretari del Comitè Regional, Antoni Soler i Pey, company de Roser Dolcet. Aquesta informació seria utilitzada pels executors de Dato (Pedro Mateu, Ramon Casanellas i Lluís Nicolau) el 8 de març de 1921 a la Puerta de Alcalá de Madrid.¹²⁸

Aquesta anècdota no indica que Espinalt¹²⁹ fos un “home d'acció”, sinó que es prestava a aquestes activitats clandestines perquè estava d'acord amb les operacions de l'organització i, com hem vist abans, va convidar Los Solidarios a la ciutat per solucionar de forma expeditiva el problema dels pistolers del Sindicat Lliure. A banda d'això, la figura d'Espinalt des-

128 Joan GARCIA OLIVER, *El Eco de los pasos*, p. 51-54.

129 Espinalt havia estat actiu en les vagues de 1919, i va ser detingut el 24 de setembre. Posteriorment seria representant de Manresa en el Congrés de Madrid de la CNT. Més tard seria l'enviat de Manresa al congrés regional de Blanes de 1922. El 1925 va signar des de la presó, juntament amb Pestaña i Peiró, un manifest demanant que la CNT tornés a reactivar-se.

tacaria més aviat per la seva capacitat organitzativa. Pel que fa a la presència de Garcia Oliver a Manresa, segons la premsa, aquesta es remunta com a mínim al 6 d'abril de 1921, quan va ser detingut per extorsió per exigir als patrons el pagament de quotes d'entre cinc mil i deu mil pessetes.

La CNT manresana de 1920 a 1923

La patronal no va saber encaixar la derrota de gener de 1920 i va iniciar una forta onada terrorista contra els obrers. Ja no tenia més remei que acceptar que els treballadors estaven sindicats. No obstant això, els faria pagar cara aquesta ofensa. A la tardor va produir-se un rebrot del conflicte laboral, de manera que a l'octubre la patronal va impulsar un nou locaut massiu que va durar dues setmanes. Els sindicats van respondre amb una nova onada vaguista. Així, el conflicte tornava a activar-se, excepte que aquest cop els empresaris més modestos van traïr les intencions dels grans patrons i van abandonar el locaut; volien pactar. És degut a aquest conflicte que van deportar Salvador Seguí i trenta-cinc sindicalistes més a Maó. Tanmateix, com hem vist abans, era una època en què la patronal també emprava la guerra bruta contra els sindicats: el 30 de novembre queia assassinat a trets l'advocat de la CNT Francesc Layret. Els sindicats van organitzar una vaga de protesta com a resposta. Els responsables mai no van ser descoberts. Els crims es repetien dia rere dia.

Després de patir una crisi els anys 1920¹³⁰ i 1921 (any de gran caiguda industrial, que faria disparar la taxa d'atur

130 El 10 de novembre de 1920 hi hagué un míting al Teatre Nou per causa de la vaga de la fàbrica de vidre. El míting estava presidint per Espinalt i hi van intervenir Pericàs, de Gironella, Gardenyes, de Monistrol, Lola Ferrer, i Mira, de Manresa. Representant el Comitè Regional hi havia Canela, Consuelo Rodrigo i Libertad Ródenas. Podem notar el relatiu alt nombre

forçós fins a un 27% del cens obrer, unes dues mil persones), la CNT manresana va poder reorganitzar-se i va estabilitzar vuit sindicats cap al 1923: Fabril i Tèxtil, Metal·lúrgic, Pell, Construcció, Alimentació, Transport, Arts Gràfiques i Fusta. Era una conseqüència de la nova consigna dins de l'anarquisme de revifar els sindicats i convocar noves vagues com la del transport de Barcelona d'aquell mateix any. A Manresa també va predominar aquesta tendència perquè els sindicats de la ciutat estaven ben connectats amb les decisions de l'organització de Barcelona.

Una de les prioritats de la Federació Obrera manresana era trobar un nou local més adient al creixement dels sindicats. Aquest va ser a partir d'aleshores un dels temes més importants de l'activitat de l'organització. El 15 de març de 1923 es va celebrar un míting sindical al Teatre Nou. Hi participarien Balbina Pi,¹³¹ Lluís Artal, Josep Fíguls, Alfonso, Aguilar, Espinalt i Pestaña.¹³²

L'1 de maig de 1923 es va fer un altre míting important a la ciutat, presidit per Josep Espinalt, director del setmanari *El Trabajo*. A l'acte hi participaren oradors com ara Amorós, Artal, Sinca, Griñó, Capdevila, Solanas i el mateix Espinalt. El 17 de maig hi va haver una altra assemblea molt nombrosa al Teatre Nou, per parlar del local. El 30 d'abril va tenir lloc una festa pro local al Teatre Conservatori, en la qual s'obtidria un benefici de 10.041 pessetes, una quantitat molt important per l'època. "Para que rabie la burguesía", escrivia el Comitè Local al setmanari confederal *El Trabajo*. Hi va participar el cor de la Unió Manresana i un tenor italià. El 30 de maig el festival es va repetir, i en aquella ocasió es

de dones oradores. El conflicte va seguir durant unes quantes setmanes més.

131 Segons GARCIA OLIVER a *El Eco de los pasos*, el 1931 la militant Balbina Pi va cosir les primeres banderes roges i negres a Barcelona per la gran manifestació del Primer de Maig.

132 *El Trabajo*, núm. 35.

va obtenir una suma de diners molt superior. Els sindicats també aportaven recursos que recollien entre la seva afiliació. La CNT cada cop es mostrava més forta i organitzada. El 16 de juny se celebrà un altre míting.

Es presentia una contestació. Entre la recomposició de la CNT, el tiroteig de l'Alhambra i el cas surrealista de l'excomunió d'*El Trabajo*, del qual parlarem més endavant i per la resposta a la qual va ser perseguit Espinalt, estava clar que les forces reaccionàries no deixarien passar més ofenses.

El 12 de juliol un altre míting al Teatre Nou fou desallotjat per la Guàrdia Civil a cops de culata i de porra que van deixar centenars de persones ferides de diversa gravetat. Després els guàrdies van assaltar el local sindical i van detenir Espinalt i Argelés, director i gerent del diari, respectivament. Més tard foren detinguts Griñó, Fierro, Vigatà, Falcin i d'altres. La indignació va esclatar a la ciutat i els detinguts van ser alliberats ben aviat. No obstant això, el sindicat volia aconseguir el seu local i va convocar una nova festa el 10 d'agost.

Relacionat amb el gran recapte de diners per crear una casa del poble, el 18 de juliol es va produir un intent frustrat d'atrancament a l'entitat bancària Padró Hermanos, situada al carrer Guimerà. En aquesta sucursal s'hi guardaven els diners aconseguits per la CNT, de manera que se sospitava que els autors de l'acció eren membres del Sindicat Lliure. Uns dies després, en un tiroteig amb la policia moren dos suposats atracadors a Canet de Fals, que no tenien res a veure amb el Lliure. La premsa local deixava entreveure que era un robatori vinculat amb els grups d'acció anarquistes. Resumint, els fets són tan confusos que podrien haver estat obra de qualsevol sector.

La repressió que rebia la CNT a Barcelona i la força que havia tornat a agafar a Manresa van fer que el Comitè Regional decidís en un ple celebrat a Lleida a finals de juny el seu trasllat a la capital del Bages. Al ple es va recollir que

Manresa tenia ja 7.542 afiliats.¹³³ Espinalt seria designat com a secretari general de la Confederació Regional del Treball de Catalunya (CRTC). Malauradament, aquest comitè no va poder consolidar-se atesos els esdeveniments polítics que estaven a punt de tenir lloc i el 5 de setembre tornaria a Barcelona. L'assetjament de les autoritats era continu i el 25 d'agost, després d'un nou míting al Teatre Nou, va ser detingut Joan Peiró, que era un dels oradors.

El general Primo de Rivera va protagonitzar un cop d'estat el 13 de setembre de 1923 amb el consentiment del rei Alfons XIII, i com a resultat d'això la majoria de sindicats van ser declarats il·legals. En aquells moments estaven a punt d'obrir-se les sessions parlamentàries sobre el desastre d'Annual, la batalla del Rif en què van perdre la vida més d'un miler de soldats espanyols. L'Estat es volia estalviar donar explicacions.

A conseqüència del cop d'estat dotzenes de sindicalistes de l'Alt Llobregat van ser detinguts sense motiu. Només es tractava d'un avís: el nou Govern no toleraria cap alteració de l'ordre públic. D'aquesta manera, el Centre Obrer del carrer Casanova de Manresa va ser objecte d'escorcoll el 18 de setembre, acte en el qual van ser detingudes deu persones, que quedarien en llibertat ràpidament. Durant algun temps els cenetistes manresans van intentar mantenir els sindicats oberts, però finalment, a principis de 1924, la CNT va quedar dissolta. Per sobreviure i prosseguir amb certa activitat algunes seccions sindicals es van afegir al sindicalisme catòlic.

La realitat era que hi havia grups d'acció que havien preparat alguna mena de rèplica al cop d'estat. El 24 de setembre, a la carretera de Rubí, la Guàrdia Civil donà l'alto a un vehicle que portava suposadament tres caixes de llaunes de llet condensada, dins de les quals, però, va descobrir que

133 Joan MANENT PESAS, *Records d'un sindicalista llibertari català, 1916-1943*, p. 68.

hi havia unes cent bombes que estaven destinades a Terrassa i Manresa. Les havien muntat en una foneria de Sants que estava a càrrec de Los Solidarios. Van ser detinguts els tres ocupants del cotxe: Domingo (*Minguet*) Solà Tresserres, Joan Pinyol Martínez i Lluís Artal.¹³⁴ Havia estat una mala idea fer aquesta operació durant l'execució d'uns anarquistes a Terrassa. Era l'excusa perfecta per eliminar els sindicats.

L'endemà la Guàrdia Civil escorcollà i destrossà el local sindical del carrer Arbonès de Manresa i detingué Josep Espinalt, Raimon Argelet Santamasas, Joan Puig Pons, Joan Pons Lluset, Josep Soriano Lasilla i Josep Lladó Vilanova, que passarien uns mesos a la presó local.¹³⁵ Aquestes detencions van ser seguides d'altres a Manresa i Navarces, fins a desmantellar el sindicalisme comarcal. En aquest sentit, el 15 d'octubre van ser traslladats a la presó Model de Barcelona Espinalt, Soriano, Puig, Argelet (o Argelés), Joan Arnau, Marià Prat, Josep Solà, Pere Pujol, Joan Font, Joan Illa i Federico Nos.¹³⁶ El judici no arribaria fins al 1925.

La consolidació de l'anarquisme de l'Alt Llobregat

A partir de la creació del setmanari *Tierra y Libertad*, a principis del segle xx, l'anarquisme de tot Espanya tindrà un mitjà

134 Pedro FLORES, *Las luchas sociales [...]*, p. 207.

135 A *La Vanguardia*, 25-9-1923, p. 4, es dona una relació dels fets. Es van fer dues batudes diferents (quatre detinguts al Centre Obrer i cinc més en altres domicilis), a part dels tres detinguts al cotxe de Rubí. En total, dotze detencions. Això es relata a la mateixa pàgina en què es descriu d'una forma sensacionalista l'execució a garrot vil de dos presos anarquistes de Terrassa, Saleta i Pasqual Aguirre, per atracar la Caixa d'Estalvis d'aquella ciutat, acció en la qual va morir el membre del Sometent Castilla. Els condemnats van cridar "¡Viva la anarquía!" abans de morir.

136 *La Vanguardia*, 17-10-1923.

d'expressió propi. Així doncs, hi trobem també referències concretes a les comarques catalanes: des de finals del segle XIX hi ha una continuïtat de grups llibertaris, com es pot deduir dels fets de la Setmana Tràgica, en què hi ha relats que parlen de “visques a l'anarquia” entre la multitud manresana. És a dir, la Idea està latent i durant moments de gran eufòria agafa força. Pel que fa a grups de principis de segle, es tenen notícies del grup Siempre Viva, de Manresa, i Germinal, de Sallent.¹³⁷

Segons les referències que apareixen a *Tierra y Libertad* durant aquells anys s'esmenta Manresa setanta-tres vegades; Balsareny, cinc; Castellgalí, una; Gironella, vint-i-una; Berga, set; Olvan, quatre; Pont de Vilomara, nou; Sallent, catorze; Sant Vicenç de Castellet, vint-i-set, i Súria, onze. És a dir, hi havia una presència provada i contínua de militants anarquistes, i no només d'activistes obreristes. Es tracta de llistats de grups d'afinitat anarquista que enviaven delegats a conferències regionals, nacionals, i fins i tot internacionals, com va ser la de Londres de 1914, que finalment no es va fer, davant l'esclat de la Primera Guerra Mundial.

És gràcies a aquestes llistes¹³⁸ que tenim coneixement del nom d'una sèrie de grups llibertaris presents a la comarca

137 GUSTAVO IGLESIA Y GARCÍA, *Caracteres del anarquismo en la actualidad*, p. 292-297, citat a Pere GABRIEL SIRVENT, *Classe obrera i sindicats a Catalunya [...]*, p. 63-65.

138 Buidatge de l'autor dels números de *Tierra y Libertad* d'entre 1904 i 1923. El setmanari ofereix els següents noms i inicials, que presumiblement pertanyien als grups esmentats: de Berga, Vicente Roderga i Miquel Frau; de Fígols, Melchor Espinosa i Lluís Martínez; de Manresa, Josep Fíguls, Pau Vilaseca, Manuel Vilajuliu, Juanito Vilaseca, Martí Prunell, Joan Roquera, Martí Saumel, Mariano Saborio, Narciso Picoret i J. Sellarés; de Puig-reig, Josep Pons; de Sallent, J. Ció i F. Clarà; de Sant Vicenç de Castellet, Lorenzo Griñó, Dámaso Marqués, Amadeo Morros i Ramon Expósito. A més d'aquests noms, apareixen també les següents inicials: de Bagà, J. B.; de Balsareny, V. S.; de Cas-

durant els anys 1914 a 1919 (el 1918 és quan n'hi ha més en actiu). A Manresa hi havia Humanidad Libre, Los sin Patria, Ciencia y Trabajo, Los sin Patria y sin Hogar; a Castellgalí, Pont de Vilomara i Sant Vicenç, Luz de Tres Pueblos; a Sant Vicenç, Hacia el Porvenir, i a Gironella, Amor y Verdad.¹³⁹ A Humanidad Libre hi pertanyia Sebastià Casanovas, que era mestre de l'Ateneu Obrer Manresà, i que va ser detingut per col·locar un petard al convent de les Monges Reparadores, que va causar danys materials, per venjar-se de la repressió de la Setmana Tràgica.

El motiu de l'aparició d'aquests noms és que des de 1907 es van començar a fer trobades de grups amb la intenció de coordinar-se. A Amsterdam, després del congrés anarquista internacional de 1907, s'havia creat una oficina internacional de relacions anarquistes, i s'intentava crear-ne una de semblant a Espanya. No obstant això, aquesta iniciativa no va fructificar pel poc interès de la majoria de grups llibertaris i les condicions repressives a les quals es va enfrontar el moviment anarquista ibèric a partir de 1909. Pel que fa a la comarca, en aquest mateix any hi ha dues referències sobre conferències en contra del republicanisme de Lerroux a la Federació Local manresana, els oradors de les quals tenien l'objectiu de combatre la influència del lerrouxisme sobre la classe obrera.¹⁴⁰

Cap al 1912 sorgeixen les primeres federacions regionals de grups anarquistes. Van començar a crear-se a iniciativa de *Tierra y Libertad* i d'alguns grups de l'Estat espanyol.

tellbell i el Vilar, S. B.; de Gironella, J. R.; de Fígols, B. I.; de Manresa, G. H., J. T. i R. C.; de Monistrol de Montserrat, J. E., R. R. i J. M.; de la Pobla de Lillet, J. C. i J. P.; de Puig-reig, D. F.; de Sant Vicenç de Castellet, E. V., i de Súria, J. F.

139 Joan ZAMBRANA CAPITÁN, *El anarquismo organizado en los orígenes de la CNT (Tierra y Libertad 1910-1919)*, p. 964.

140 Joan ZAMBRANA CAPITÁN, *El movimiento obrero catalán en el periódico Solidaridad Obrera (1907-1919)*, p. 291.

D'aquesta manera, el desembre de 1913 es va constituir la Federació Catalana de Grups Anarquistes, seguint la proposta del grup barceloní Idea y Acción. La funció d'aquesta federació era preparar-se per al congrés internacional que s'havia de celebrar a Londres, que, com hem dit, no es va poder dur a terme per l'esclat de la guerra europea. Durant la Gran Guerra, la Federació es va inclinar cap a una activitat antibel·licista: va fer una edició de quaranta mil manifestos i dotze mil pasquins contra la guerra. A partir de 1916 l'activitat de la Federació queda paralitzada, i ressorgeix el 1917 amb la campanya pels presos socials i contra la carestia de la vida.¹⁴¹ Tornant a la comarca, l'any següent el grup anarquista Los sin Patria, de Manresa, fa una sèrie de conferències sobre l'escola racionalista a la seu de la Federació Local. L'educació popular era una de les prioritats principals dels militants anarquistes.

La reconstrucció de la CNT de 1915-1916 és producte d'una consigna entre els grups anarquistes de Barcelona. En bolcar-se en la revitalització dels sindicats, molts grups anarquistes van deixar d'existir. Aquesta és la causa de la paralització de la Federació Catalana de Grups Anarquistes. Respecte de la indubtable tendència llibertària de la CNT, Manuel Buenacasa diu que al Congrés de Sants de 1918 "de los asistentes, diecinueve de veinte partes son anarquistas". Si bé segurament és una exageració, denota que s'havia trencat l'equilibri entre sindicalisme i anarquisme que hi havia hagut fins aquell any, en favor de l'últim. I, de fet, no era anarquisme, sinó anarcosindicalisme.

Una altra font per trobar militants anarquistes és la premsa local. A *La Montaña Republicana*, entre 1911 i 1916, escriuen articles relacionats amb l'anarquisme Liberto Vila, Celestí Abayà, Arturo Burés i Acracio Fernández Moreno. Com s'ha dit abans, el setmanari republicà era la tribuna dels

141 *Ibidem*, p. 1081-1085.

llibertaris que va difondre àmpliament els conflictes obrers i va centrar-se en el cas de Ferrer i Guàrdia i l'ensenyament racionalista. Com s'ha comentat també, els dirigents obrers locals del moment solien ser republicans que es van anar decantant a poc a poc pel sindicalisme revolucionari, com ara Josep Fíguls, Josep Rosell, Antoni Mas o Pasqual Ramos.

Podem veure que hi havia un moviment anarquista latent durant la dècada de 1900-1910 que va guanyar protagonisme a partir de la Setmana Tràgica. L'efecte de la revolta i la repressió va radicalitzar molts obrers, que entrarien a militar al moviment anarquista dels anys posteriors. Entre 1910 i 1915 es formen ideològicament, ja que els sindicats són sovint il·legalitzats, i a partir de 1915 entren en un període d'expansió.

En el període 1919-1923, com hem vist, els grups entren en una dinàmica d'enfrontament armat contra la patronal i, de nou, la seva activitat és predominantment clandestina. Cal dir que dins d'algunes seccions sindicals comencen a aparèixer grups de militants que formen una força de xoc, els quals es coneixerien com a grups d'acció. Són militants armats i estan disposats a vendre cara la seva pell. Estan en contacte amb altres grups semblants i creen un entramat que és difícil d'historiar.

Hi ha grups afins que també es fusionen. Un cas paradigmàtic fou Los Solidarios, producte de la fusió dels grups anarquistes Crisol i Los Justicieros amb altres grups anarcosindicalistes de Barcelona. Un participant de Los Solidarios de l'època, Ricardo Sanz, explicava que el grup tenia uns vint components amb una àmplia xarxa d'unes vuitanta persones per tot l'Estat.¹⁴²

Manresa va ser molt important en la història d'aquest grup. Per exemple, el 12 de novembre de 1920 fou jutjat en aquesta ciutat el llibertari Mariano Escartín en un consell

142 Ricardo SANZ, *El sindicalismo y la política: Los "Solidarios" y "Nosotros"*.

de guerra per suposades injúries a l'exèrcit. Escartín seria un dels responsables de l'atemptat del 4 de juny de 1923 de Los Solidarios contra el cardenal Soldevila de Saragossa, finançador i instigador del Sindicat Lliure. Un altre nom vinculat a la ciutat seria el de Ramona Berni, nascuda a Mollerussa. Berni entra en contacte amb Los Solidarios a Barcelona el 1923 amb la seva amiga Pepita Not, futura companya de Ricardo Sanz. S'instal·la a Manresa el 1934, comença a treballar a la fàbrica Nova i viu al passatge Sansa, 4.¹⁴³ Berni participaria activament en la reconstrucció de la CNT després de l'escissió trentista. Finalment, no ens hem d'oblidar de la presència de Joan Garcia Oliver a la ciutat en diverses ocasions ni de la seva amistat amb Espinalt i altres militants locals com ara Figueras i Roigé, detinguts amb ell, tots tres membres de la xarxa de relacions de Los Solidarios.

Caldria destacar també la presència de dones vinculades a aquest entorn militant a cavall entre els grups d'afinitat i els sindicats: entre d'altres, Ramona Berni, Pepita Not, Roser Dulcet, Balbina Pi, Josepa Merenis, Laura Fierro, Maria Salmaurí, moltes d'elles amb relació amb Manresa. Específicament, Berni, Dulcet i Salmaurí viurien a Manresa en diverses etapes de la seva vida.

La influència de Los Solidarios a la ciutat va ser determinant per crear un ambient propici per a la consolidació d'un anarquisme revolucionari, ja que abans d'aquesta època els grups anarquistes eren generalment grups de cultura i propaganda que actuaven dins dels sindicats. D'aquests anys també es coneixen alguns noms vinculats al gremi dels cintaires, com són els de Francesc Casajuana, Riudesind Costa o Domènec Figueras, germà del cambrer Joan Figueras.

El 1923 se celebra un congrés anarquista a Madrid, en el qual es crea la Federació Nacional de Grups Anarquistes, que donarà peu al Comitè de Relacions Anarquistes, que servirà

143 Meritxell GUÀRDIA SERENTILL, *Biografia de Ramona Berni i Toldrà*.

de coordinació entre els diferents grups de tots els territoris de l'Estat. Estratègicament es dona la consigna que tots els llibertaris d'acció havien d'entrar als sindicats. El Comitè era una estructura insurreccional, ja que estava fent els primers passos per derrocar el Govern. Més endavant, durant la dictadura, no dubtaria a buscar aliances amb altres forces (nacionalistes catalans i bascos, republicans, comunistes, militars enfrontats amb Primo de Rivera...) per portar-ho a terme. Era una organització prèvia a la creació de la FAI que defensava la independència del sindicalisme respecte de totes les opcions polítiques, incloent-hi la llibertària:

Es vital que el sindicalismo se desarrolle y actúe, respecto a nosotros, del mismo modo y con la misma independencia que nosotros, como organización, tenemos en relación con él. Es necesario no confundir un ideal que es eminentemente humano con una idea que simplemente se relaciona con la clase social.¹⁴⁴

En aquells anys es donava una pugna entre un sector de la CNT de tendència marxista (liderat per Joaquim Maurín i Andreu Nin), que havia arribat a controlar la Secretaria Nacional i el Comitè Regional de Catalunya, i el sector llibertari (dividit al seu torn en sindicalista i anarquista "pur"). Durant aquest període la CNT va estar adherida a la Internacional Sindical Roja, creada pels bolxevics a Rússia com a organització internacional de sindicats. Els llibertaris, però, van controlar un altre cop la central sindical i van retirar la seva adhesió el 1922 un cop es van assabentar millor del que passava a Rússia. També cal dir que la informació no arribava gens fluidament.

144 "A los anarquistas...", *Tierra* [L'Havana], 13-11-1924; *El Libertario* [Buenos Aires], 15-12-1924.

Durant la dictadura de Primo de Rivera també al Bages van néixer diversos grups d'afinitat anarquista. Tenim notícia de les activitats d'aquests grups des de 1924. Per exemple, Enric Grau recorda que, aquell any, gairebé tots els membres del grup d'afinitat de Casalet van ser detinguts i apallissats a comissaria.¹⁴⁵ Era la continuació, per mitjà de la repressió, del desmantellament de les estructures del sindicalisme a la comarca. Aquell any també hi hagué una reunió de grups de treballadors de Manresa i Terrassa per formar una organització anarquista. Entre ells també hi havia Josep Corbella, representant de Súria, on els treballadors es reunien al cafè Cal Quim, situat al carrer Àngel Guimerà, 44.¹⁴⁶

Aquest revifament culmina el 1925 amb la celebració d'una reunió clandestina de representants de grups anarquistes de Catalunya prop de la riera de Cornet, afluent del Cardener, al costat de Manresa. Hi participen delegats de la mateixa ciutat de Manresa, Súria, Sant Vicenç de Castellet, Santpedor, Gironella i d'arreu de Catalunya. Del Bages-Berguedà es coneixen els noms de Josep Campos (*Jep el de la pipa*), Josep Grau, Enric Grau, J. Picazo, J. Corbella, Font, Toquero, Grinyó, Poblata, Vaqué, Viladomiu i Pijoan, entre d'altres,¹⁴⁷ uns trenta militants en un principi, que destacaran durant la dècada següent. Aquests grups de la comarca es mobilitzarien el 1926 per l'intent insurreccional d'un sector de l'exèrcit, que comptava amb el suport de catalanistes, republicans i sindicalistes.

La Comarcal Bages-Berguedà és en aquell moment una de les més desenvolupades de Catalunya i d'Espanya. Probablement just després del Barcelonès era el territori més organitzat. Uns mesos abans de la fundació de la FAI, el març de 1926 va tenir lloc un ple regional de grups anarquistes, en

145 Pedro FLORES, *Las luchas sociales [...]*, p. 210.

146 Josep REGUANT, *Súria: Història en imatges (1894-1975)*.

147 Pedro FLORES, *Memòries de Pedro Flores [...]*, p. 210.

què estaven representats els següents grups de l'Alt Llobregat: Luz, Temis, El Reflejo Libertario, Ni Amo ni Dios, Ni Patria ni Rey, La Eterna Llama, El Fulminante i El Vencedor, a banda dels grups de cultura de Puig-reig i Navàs.¹⁴⁸

També resulta d'interès fer un llistat de les publicacions rebudes per correu que la policia va requisar entre 1924 i 1925 al local dels sindicats del carrer Casanova: *Tiempos Nuevos*, de Barcelona; *El Progreso*, *Tierra* i *Nueva Luz*, de L'Havana; *Solidaridad*, de Chicago, i *La Protesta*, de Buenos Aires.¹⁴⁹ Aquests diaris ens donen una idea de la gran xarxa de relacions internacionals de l'anarquisme local.

A finals de 1928, Enric Grau¹⁵⁰ parla d'una Federació Local de Grups Anarquistes composta per tres grups que formen la FAI de Manresa: el grups Bakunin, Los sin Patria y sin Hogar i El Vencedor. L'assemblea de coordinació es va fer en una quadra que hi havia a la casa del militant Florenci Mas. Després va tenir lloc un ple intercomarcal de grups llibertaris i es va crear el Comitè de Relacions Anarquistes a Manresa, situat a casa de Víctor Bayo, a l'Era d'en Firmat, 23, integrat per Bayo, Corbella, Grau i Simó Rubio.

Al grup anarquista de Grau i Rubio també hi havia Ramon Delpaix, Pedro (o Pere) Ferrer, conegut com a *Pere Boig* (o *Boix*) per la seva audàcia, Manolo i Sacristán. Aquest últim va ser detingut amb Rubio el 13 de novembre de 1930 quan enganxaven cartells antimilitaristes. Els van condemnar a tres anys de presó, si bé en proclamar-se la República van quedar en llibertat.

L'anarquisme de la zona també tenia grups a Gironella, com era el d'Amor y Verdad, en què actuaven Josep

148 Juan GÓMEZ CASAS, *Historia de la FAI [...]*, p. 100.

149 AHCM. Lligall 23.

150 Notes d'Enric Grau. Biblioteca del Casino de Manresa. Fons Pedro Flores, carpeta VII.

Viladomiu, Benito Cadena, Ramon Faura, Pau Porta i Joaquim Penina. Aquests dos últims marxarien a l'Argentina el 1929, on Penina es convertiria, malauradament, en un màrtir del moviment obrer argentí. A Monistrol de Montserrat hi havia Joaquín Serrano i Francesc Barrera; a la Pobla de Lillet, l'activista anomenat Joan Vila, *el Tres Tres*, titellaire, que va recórrer detingut totes les casernes de la comarca. A Castellbell i el Vilar, Pedro Cano; a Sant Vicenç, Jané, Agustí Castella i Llorenç Grinyó; a Fígols, el grup El Fulminante, amb Manuel Ruiz, Vaqué, Pedro Bascompte, Casimiro Peralta i Baltasar Martínez, i a Berga hi havia el grup La Eterna Llama, amb Miguel Bueno, que va celebrar el Primer de Maig de 1929 amb cinc explosius, i el seu cunyat, Miquel Bonet, entre d'altres.

En fi, en aquests moments de finals dels anys vint hi havia pràcticament un grup anarquista a cada poble, amb militants molt implicats i convençuts de les idees llibertàries.

El 1927 es va celebrar una conferència de grups anarquistes a València. En aquesta conferència es va fundar la Federació Anarquista Ibèrica (FAI), que fusionava la Federació Nacional de Grups Anarquistes, la Unió Anarquista Portuguesa i la Federació de Grups Anarquistes de Parla Espanyola a l'Exili, composta per militants exiliats a França. La funció més important de la FAI era garantir la presència anarquista dins els sindicats i tornar a impulsar la CNT, que romania paralitzada des de 1924.¹⁵¹

151 “En la conferencia, los grupos se organizaron de modo que los problemas sindicales se abordaron fusionando los diferentes puntos de vista de los anarquistas que también eran miembros de la organización sindical, de las cooperativas, etc. La cuestión sindical predominaba en las actividades de los grupos. Es decir, que el grupo se formó con el único propósito de estar activo en las filas sindicalistas” (José LLOP, *El movimiento libertario español: Pasado, presente y futuro*, p. 290).

Pel que fa a les activitats, aquests grups principalment es dedicaven a la propaganda i l'agitació. Per exemple, durant la campanya de 1927 contra l'execució de Nicola Sacco i Bartolomeo Vanzetti, els anarquistes de Manresa omplien la ciutat de fulletons. Ja des de 1922 s'havien publicat notícies del cas d'aquests dos militants italoamericans a les pàgines d'*El Trabajo*. Més tard, el 1929, la federació de grups anarquistes manresans va omplir els murs de la ciutat amb octavetes antimonàrquiques. Els anarquistes també estaven actius als ateneus obrers i altres espais de la classe treballadora, com ara els (pocs) sindicats legalitzats o les cooperatives.

Tota aquesta activitat propagandística no impedia que continuessin les activitats revolucionàries. Recordem que a partir del període 1919-1923 els grups anarquistes han passat de ser grups ideològics a ser grups d'acció armada. En aquest cas caldria parlar del grup anarquista de Sùria, format per Enrique Flores, Manuel Pino, Torrens, Josep Farriols i altres treballadors de les mines de potassa. També hi havia participat Corbella, però aleshores ja havia marxat del poble. El 2 d'octubre de 1929 el rei Alfons XIII, va visitar les mines i el grup tenia preparat un atemptat, que era encàrrec del Comitè Regional de la CNT. Van consultar-ho amb altres grups clandestins de la comarca i finalment van desestimar l'acció, ja que a més del rei era segur que hi hauria tècnics, periodistes, curiosos i també miners; un atemptat en aquestes condicions podia provocar una massacre.

La CNT no era una pas organització homogènia. Ja sabem que hi coexistien diverses visions i tendències. En aquells moments se'n podien distingir tres de molt clares: la primera, la sindicalista neutra, partidària de tornar a la legalitat i aliada de les conspiracions amb els republicans que tenien lloc, defensada per Pestaña; la segona, l'anarcosindicalista, partidària d'arribar al comunisme llibertari a través del sindicalisme, defensada per Joan Peiró, i la tercera, l'anarquista, que entenia que els sindicats havien d'actuar com a

grups anarquistes, defensada per Buenacasa i Magrinyà. Es pot entendre aquesta última posició perquè eren normalment militants joves sense experiència sindical i, en general, participants de grups d'acció. Les dues primeres volien la consolidació del sindicat abans de llançar-se a una revolució social.

Consideraven que la República havia de ser una “república federal i social”, que beneficiés la classe obrera i que fos contrària al sistema centralista espanyol, per arribar posteriorment al socialisme llibertari després d'un pacte ampli amb altres sectors de la societat, com ara les classes mitjanes i la pagesia. Tenien bones relacions amb els republicans i, de fet, molts obrers d'idees republicanes estaven afiliats a la CNT. Estaven prefigurant la futura tendència trentista.

Un altre cas totalment diferent de just aquesta època era el del farmacèutic de Castellbell i el Vilar Wenceslau Dutrem Solanich, que era llibertari. Dutrem havia estat conegut, o amic, de Mateu Morral, durant la seva estada a Madrid. En el període 1919-1922 va exercir de farmacèutic a Castellbell, i després s'instal·laria a Barcelona. Dutrem va inventar l'Erotyl, un precedent de la Viagra, i els seus fills exercien de metges durant la guerra civil al front d'Aragó. Dutrem s'exilià a Mèxic, on segons una crònica seria el metge de capçalera de Lev Trotski.¹⁵² Pedro Cano¹⁵³ relata que Dutrem feia conferències sobre anarquisme a Castellbell i Sant Vicenç de Castellet.

Una altra anècdota que cal recordar d'aquests temps és la de l'intent d'assassinat de Primo de Rivera que tindria lloc a

152 Joan VALLS PUEYO, “Wenceslau Dutrem i Solanich, un farmacèutic de Castellbell i el Vilar [...]”, *Dovella*, 2012, núm. 111, p. 39-48.

153 Cano havia abandonat la casa materna amb tretze anys rumb cap a Amèrica. Allà va estar a l'Argentina, l'Uruguai i el Brasil, on viuria en una colònia anarquista.

Barcelona el 2 d'agost de 1926. El frustrat executor fou Domingo Massachs Torrente, natural de Barcelona i resident a Sallent des de feia tres mesos. Massachs era anarquista, vegetarià, esperantista, membre de la Cooperativa Obrera Germanor i també membre del grup excursionista d'aquesta entitat. Fou qualificat de neurastènic i d'excèntric per alguns testimonis i així apareixia a la premsa. Havia estat detingut dues vegades, una per blasfèmia i l'altra per un suposat intent d'atemptat contra el general Arlegui. És poc probable que els grups anarquistes de la comarca tinguessin res a veure amb aquest atemptat; el més probable és que Massachs actués pel seu compte.

*

Tornant a l'anarquisme internacional, de 1906 a 1907 el moviment accepta i impulsa el sindicalisme revolucionari. A poc a poc es creen grans sindicats arreu del món, en què els militants llibertaris tenen un paper destacat, com ara la IWW als Estats Units, la FORA a l'Argentina, la FORU a l'Uruguai, la COB al Brasil, la CGT a França, la USI a Itàlia, la SAC a Suècia, la CGT a Portugal, etc. L'anarquisme arriba a llocs on mai no havia arribat abans: Sud-àfrica, Austràlia, Nova Zelanda, Algèria, Xina, Japó, Corea... La Revolució Russa, que certifica la possibilitat de canvis socials radicals i profunds, facilita que les idees revolucionàries siguin reconegudes i adoptades per molts moviments populars. De fet, l'anarcosindicalisme va ser un dels corrents més dinàmics del moviment obrer entre 1919 i 1921.

Als anys vint, però, un cop acabada l'onada revolucionària, en alguns països d'Europa i Amèrica Llatina el bolxevisme aniria substituint lentament l'anarquisme i el sindicalisme revolucionari. El moviment llibertari internacional arribarà als anys trenta molt afeblit, exceptuant l'Estat espanyol i alguns altres països, com ara Bulgària, Paraguai, Bolívia o Corea.

Una publicació anarquista: 'El Trabajo'. Primera època

Tot i que hi van haver publicacions obreristes anteriors, com per exemple *La Lucha*, *La Mujer Moderna* i *El Consultor del Obrero*, totes tres de Manresa, publicades el 1903, 1904 i 1909 respectivament, *El Trabajo*¹⁵⁴ és la primera publicació anarquista del Bages amb un recorregut sòlid. Va tenir un impacte importantíssim en el moviment obrer de la Catalunya central, cosa que es veu reflectida en la repressió que també patiria aquest diari i sobretot els seus redactors.

*El Trabajo*¹⁵⁵ va gestar-se en un ple comarcal de sindicats el març de 1922 i va aparèixer per primer cop al juny del mateix any. Ja que cap impremta de la comarca s'atrevia a publicar aquest diari "subversiu", els sindicats van haver de comprar una màquina per editar-lo, per a la qual cosa van iniciar campanyes de subscripció que difonien per les fàbriques i les mines. El darrer número correspon al 6 de setembre de 1923 i presumiblement va ser l'últim d'aquella època, atès que va ser clausurat arran del cop d'estat del general Primo de Rivera. Aquesta primera època del setmanari (1922-1923) es caracteritza per un context molt convuls que li causaria una inestabilitat crònica.

Igualment, el setmanari aporta una informació de gran utilitat sobre la gravetat de la qüestió repressiva, dels presos i la complexa tasca de denúncia de tota aquesta situació. En aquest sentit, és molt destacable la decisió de crear unes colònies escolars a la comarca per als fills dels caiguts en mans del pistolisme patronal a Catalunya.

Una altra qüestió és la importància de la cultura i de la pedagogia al món llibertari. A diferència d'altres moviments

154 A l'Arxiu Comarcal del Bages es troben tots els números d'*El Trabajo*.

155 Pep CARA, *'El Trabajo': Setmanari portaveu dels comitès de la CNT de les comarques del Berguedà i del Bages (1922-23, 1931-34, 1937-38)*.

socials, el llibertari vol crear una cultura pròpia al marge de la burgesa per tal de fer possible el canvi social. Veiem aquesta tasca a través del setmanari perquè fan servir el mateix periòdic com a difusor i, sobretot, perquè podem observar la mobilització i els progressos que fa el projecte de creació d'una casa del poble que havia de ser la seu dels sindicats i d'una escola racionalista.

Un cas curiós és que la publicació va ser excomunicada pel bisbe de Vic per herètica i calumniosa contra l'Església. La resposta del diari va ser un article-manifest humorístic signat per Josep Espinalt en què es reafirmava en la seva heretgia. Espinalt va ser processat per injúries i desacatament a l'autoritat eclesiàstica a finals del mes de maig de 1923. A més, a la redacció es va rebre una carta d'amenaça de mort contra Espinalt, Artal i Magre, signada pel Comitè d'Acció de Barcelona del Sindicat Lliure.

Així mateix, en aquells anys el moviment llibertari va desenvolupar diversos treballs de publicació. Per exemple, el comitè pro presos publicaria el 1923 el llibre *¡Remember! (1920-1922): Nuestro Folleto*, sobre el pistolisme. El 1924 Arnaldo Sopelana publicaria *Lo que he visto en Norteamérica* i Felipe Aláiz, *El poeta condenado a muerte*, totes dues a càrrec de l'equip d'*El Trabajo*. De fet, la primera obra publicada data de 1903; era una peça de teatre de José Fola Iqurbide que es deia *Por la manchada*.

De la zona de la Catalunya central hi havia poques publicacions llibertàries, a excepció dels butlletins. Només a Gironella hi ha constància d'un diari, anomenat *Vida Sindical*, que es va editar el 1926, durant la dictadura.

Altres moviments socials i culturals

Hem vist que des del segle XIX hi ha a Catalunya unes idees polítiques, ètiques o humanistes que són una barreja entre

republicanes, anarquistes, socialistes, lliurepensadores, liberals, franc-maçòniques, etc. Doncs bé, fins ben entrat el segle xx, ja en el període 1918-1923, tot aquest eclecticisme progressista d'una part de la societat no es traduiria en una adhesió definitiva a l'anarquisme.

Dins d'aquell entramat, cal parlar de la primera publicació feminista de Manresa: *La Mujer Moderna*, que data de 1904. Aquesta revista, que també tenia connotacions de classe, era publicada per Sofia Quer, que pràcticament redactava tots els articles malgrat que tenia col·laboracions d'altres dones, com ara Josefina Pujol o Trinitat Sais. Quer era esposa del farmacèutic Manuel Font, que tenia el negoci al carrer Urgell, motiu pel qual la revista també conté publicitat de productes curatius.¹⁵⁶ El feminisme local tenia el seu origen en les reunions que feia la Societat de Dones a principis de la dècada de 1890.

El 1920 va aparèixer a Manresa l'Agrupació Naturista Llibertària, la primera d'aquest tipus a la comarca, que durant la República tindria ramificacions a altres pobles. Al diari *El Pla de Bages* Pere Sorribas, militant naturista, va escriure un article titulat "La regeneración humana por el naturismo", en què presentava el seu ideari. Es tractava no només de nudisme, sinó també de seguir una dieta vegetariana, de no tastar l'alcohol, el tabac ni el cafè i de tenir una moralitat impecable. Sorribas era conegut com *el Vegetarià*. Després de la guerra civil la família Sorribas va portar una masoveria a la masia Casasayas de Rocafort, utilitzada com a base guerrillera per grups com ara el de Marcel·lí Massana, fins que va ser descoberta el 24 de juny de 1949 i van haver de marxar a França.

156 Lluïsa FONT GARCIA, "Sofia Quer i Roca", al blog *Manresanes que han fet història*.

A les pàgines d'*El Trabajo* de 1922 i 1923 diversos militants naturistes, com ara el Doctor Antich, publicaven una columna parlant d'aquesta moral anarquista.

A esto venimos los naturistas a arrancar de los lupanares y antros de corrupción a la juventud ahita de alcoholismo, tabaquismo, prostitución y juego, y enseñarle las maravillas de nuestra Madre Natura. Juventud que aún puedes regenerarte, ven a nosotros; te esperamos con los brazos abiertos.¹⁵⁷

La revista *Pentalfa* va elaborar diversos reportatges i entrevistes a grups naturistes de tot Espanya. El 1927 seria el torn de l'Agrupació Naturista Manresana, i anys després la publicació informaria que aquest col·lectiu llegia diverses conferències de la llevadora naturista Ramona Perera de Capo, entre les quals una titulada “Dos palabras a las mujeres”, sobre higienisme, alimentació vegetariana (que considerava científica i racional) i coneixença del cos. En aquest sentit es difonien les idees de la trofologia, un naturisme integral i una dieta per regenerar malalties, de Nicolás Capo.

Aquestes idees tindrien molta influència entre els grups de les Joventuts Llibertàries dels anys trenta. De fet, el naturisme i l'anarquisme sovint queden entrelaçats en l'amalgama de moviments lliurepensadors de l'època. Així mateix, el naturisme gaudiria de bona acceptació dins dels ambients llibertaris; en aquest sentit és paradigmàtica la foto d'uns presos anarquistes despullats i fent un castell humà en el pati de la Model el 1933, on van ser empresonats a causa d'una de les insurreccions dels anys trenta, i entre ells n'hi havia uns quants del Bages. Durant els anys trenta

157 Aquest és l'últim paràgraf de la presentació del Grup Naturista a les pàgines d'*El Trabajo* de juny de 1922. Es pot veure molt clar l'esperit redemptor i fins i tot messiànic del naturisme.

l'Agrupació Naturista Llibertària organitzaria excursions a la platja, que és d'on surten les conegudes fotografies de persones nues a les platges de Gavà. Durant la guerra de 1936, l'Agrupació aportaria un grup de milicians a la columna Terra i Llibertat.¹⁵⁸

*

Una altra iniciativa cultural, però no obrerista, va ser la introducció de l'esperanto. A Catalunya aquesta llengua auxiliar de nova creació, coneguda com la *internacio lingvo* (llengua internacional), va arribar a començaments del segle xx. El primer grup es va fundar a Barcelona l'any 1904. L'impuls inicial de l'esperanto es deu, sorprenentment, a militars liberals i francmaçons, si bé la nova llengua de seguida va atreure l'atenció dels lliurepensadors d'arreu i va ser adoptada per republicans, catalanistes, anarquistes, artistes i fins i tot per alguna institució de l'Estat.

Els primers grups esperantistes del Bages, uns dels primers de Catalunya, daten també de 1904 i de 1905. Es van fundar a Manresa i a Cardona. El president del grup de Manresa va ser Miguel Expectante i el secretari, Eduard Segarra. Tenia la seu a l'Ateneu Obrer Manresà. A Cardona, el president va ser Ramon Subirà, que també participava en el grup de Manresa. Els grups escrivien al primer butlletí esperantista, anomenat *Espero de Katalunjo* (*Esperança de Catalunya*), en què, per cert, també col·laborava Salvador Dalí. El butlletí estava escrit en esperanto, català, castellà i francès.

L'esperanto va tenir un desenvolupament espectacular i va ser adoptat en moltes organitzacions socials i culturals, molt heterogènies políticament. El moviment obrer també es va entusiasmar amb la nova llengua; per exemple, la Federació Obrera de Sabadell va editar butlletins en aquest idioma. A la ciutat de Barcelona hi va haver grups anarquistes

158 Pedro FLORES, *Memòries de Pedro Flores [...]*, p. 195-196.

i esperantistes com ara Paco kaj Amo (Pau i Amor) o Tero kaj Libero (Terra i Llibertat). Tan gran va ser el creixement de l'esperanto a Catalunya que el V Congrés Internacional d'Esperanto, de 1909, es va celebrar a Barcelona, just després de la vaga de la Setmana Tràgica, la repressió de la qual va interrompre durant un temps el desenvolupament de la llengua internacional. El grup Cielarko, de Manresa, va enviar una delegació al congrés. El 1910 es va fundar la Federació Catalana Esperantista, que duraria fins a l'any 1939.¹⁵⁹

A Manresa, el 1922 un grup d'intel·lectuals van fundar l'entitat esperantista Bela Espero (Bella Esperança), que facilitava l'ensenyament gratuït de l'idioma i mantenia contactes amb esperantistes d'arreu. El diari *El Trabajo* afirmava que la majoria de gent interessada i estudiosa de l'esperanto era de classe treballadora i que l'agrupació proletària havia fet més per l'esperanto que els burgesos del Casino.

L'acte més famós de l'esperantisme manresà seria el XVIII Congrés Català d'Esperanto de la Federació Catalana Esperantista, organitzat per Bela Espero a la capital del Bages el 1936. Aquests congressos incloïen sempre uns *internaciaj floroj ludoj* (jocs florals internacionals), que es van dur a terme a la sala d'actes del Casino amb premis per a obres originals i per a traduccions d'obres catalanes.¹⁶⁰ El congrés agrupà una munió d'esperantistes d'arreu de Catalunya i d'altres nacionalitats. Al Grup Escolar Renaixença (actualment Institut Renaixença) es va inaugurar una exposició esperantista que aplegava centenars de llibres, revistes i altres materials gràfics de tot el món editats en esperanto. L'extraordinària vitalitat esperantista dels anys de la República quedarà estroncada per la guerra civil i el franquisme.

159 FRANCESC POBLET FEIJOO, *Els inicis del moviment esperantista a Catalunya*.

160 "Bela espero: El XVIII Congrés Català d'Esperanto", a *Memòria. cat.*

*

Un altre moviment d'arrel socialista, democràtica i antiautoritària va ser el cooperativisme, plasmat en societats obreres que tenien com a objectiu primordial que els seus socis poguessin aconseguir productes bàsics de qualitat i a preus baixos, gràcies a la compra mancomunada a l'engròs, que estalviava intermediaris. Una cooperativa de consum començava amb la posada en marxa d'una botiga que proveís els associats d'aliments i altres articles de primera necessitat. Una altra prioritat era aconseguir un local social, que servís com a espai de trobada, reunions i esbarjo i que pogués acollir diversos usos culturals, educatius i lúdics (teatre, ball, cant coral, concerts, conferències, certàmens literaris, classes per a petits i grans, biblioteca, etc.). Habitualment es començava llogant algun establiment i, quan la cooperativa estava prou consolidada, es comprava el local o fins i tot es construïa un nou edifici adequat a les necessitats i aspiracions de l'entitat. També cal dir que algunes cooperatives van arribar a generar sistemes de pensions i subsidis autogestionats, mitjançant la creació de fons col·lectius.

Les cooperatives estaven molt esteses pel Bages. Es té constància que n'hi va haver a Manresa (per exemple, l'actual seu del sindicat pagès del carrer Jorbetes era una cooperativa agrària, fundada el 1931), a Súria (cooperativa que encara funciona, amb el nom d'Unió de Cooperadors de Súria),¹⁶¹ Balsareny (Cooperativa Obrera, fundada el 1930, i Mútua Balsarenyenca, 1907-1916), Callús (Cooperativa Obrera, 1925-1926, i Unió Callussenca, 1923-1966), Sant Fruitós (L'Agrícola, des de 1893 fins a l'actualitat), Avinyó (L'Avinyonenca Cooperativa Obrera, 1921-1929), Castelladral (La

161 Sobre la cooperativa de Súria, vegeu *La Unió de Cooperadors de Súria, cooperativa de consum (1917-1992)*, estudi a càrrec de l'Institut per a la Promoció i la Formació Cooperatives de la Generalitat de Catalunya, publicat el 1992.

Flor de Maig, 1929-1930), Artés (La Reguladora, fundada el 1917), Navàs (Cooperativa Obrera La Fraternitat, 1922-1940, i la Cooperativa Obrera Germanor, 1913-1925), Navarclés (La Navarclina, 1899-1900, La Unió, 1913-1916, i La Nova Economia, 1924-1925), El Pont de Vilomara (Cooperativa Popular La Vilomarenca, 1932-1940, i La Creu de Vilomara, 1936-1958), Sallent (La Familiar, 1921-1922, Germanor, 1909-1940, i Unió Sallentina, 1915-1920), Sant Feliu Sasserra (Cooperativa Obrera Santfeliuena, 1922-1929), Castellbell i el Vilar (La Constància, situada a la Bauma, 1918-1929) i Sant Vicenç de Castellet (La Formiga, 1921-1929, i La Popular Santvicentina, 1936-1960).

Alguns dels locals eren tan grans que podien acollir actes de centenars de persones, i hi havia sindicats que els feien servir com a seu, com és el cas de Sant Fruitós, o per reunir-s'hi, com ara el local social de la Cooperativa Obrera Manresana, fundada el 1903 i situada al carrer Bonsuccés cantonada amb Esquilets, que després de la guerra civil esdevindria el Teatre Apolo. Tampoc no van faltar les cooperatives de producció: durant el període republicà es va posar en marxa la Cooperativa Obrera La Moderna, que fabricava ampolles i altres elements de vidre.

Les cooperatives tenien molta importància en la vida pública dels pobles respectius, ja que es convertien en autèntics poders econòmics a mesura que el nombre de socis creixia. La dècada de 1930 van ser anys d'esplendor per al moviment cooperativista.

Els ateneus de Manresa. L'Ateneu Obrer Manresà

Els orígens dels ateneus a Manresa s'han de buscar en èpoques tan primerenques com el 1863, quan es va intentar crear l'Ateneu Manresà de la Classe Obrera. Aquesta va ser la primera temptativa de formar un ateneu, malgrat que mai no

es va obtenir el permís de les autoritats per obrir-lo. De totes maneres, en els anys següents es formaria el Cercle Manresà Artístic i Industrial, que faria el paper d'ateneu entre els obrers. Abans d'això hi havia hagut alguns casinos d'artesans d'esbarjo, afins als gremis i les germandats.

El 5 de juny de 1887, aprofitant una relaxació en la legalitat espanyola el Cercle, que aleshores en deien el Círcol, es transformarà en l'Ateneu Obrer Manresà. Tenia la finalitat de promoure la cultura entre la classe obrera: “La ilustración popular bajo el punto de vista más alto y sin ninguna clase de prejuicio; teniendo en cuenta la escasez de medios del obrero manual”.¹⁶² En els seus inicis estava situat al passeig Pere III, al costat del Casino, que era l’“ateneu” de la burgesia local. Posteriorment, l'Ateneu va mudar-se a un local situat al carrer del Born, 13, principal.

La inauguració del Círcol va ser boicotejada pel Centre Obrer, que denunciava a les pàgines de *La Tramontana* el seu caràcter burgès.¹⁶³ En altres articles publicats al mateix diari un articulista assegurava que a la ciutat hi havia dos ateneus: el recentment inaugurat dels “que porten mitges d'estam” (a qui dedicava epítets com ara “liberals de sagristia” i “republicans de pega”) i el dels “que porten barretines vermelles”.¹⁶⁴

Impulsades pel Círcol i pel Centre Obrer, hi havia dues escoles laiques que portaven els mestres Lluís i Ernestina (segons *La Tramontana*; no en coneixem els cognoms). Les escoles eren tan combatudes per l'Església que havien de canviar de local cada pocs mesos. Amb la inauguració de l'Ateneu Obrer, les escoles quedarien fusionades en els seus locals. En aquella època la coral humorística Tro Gros, de Manresa, també era perseguida per l'Església pel seu tarannà irreverent i anticlerical. També hi havia una llei per la

162 *Revista del Ateneo Obrero Manresano*, desembre 1892, núm. 1.

163 *La Tramontana*, 3-6-1887, núm. 311, p. 4.

164 *La Tramontana*, 6-5-1887, signat per “Un que no sap”.

qual les reunions públiques s'havien de fer amb la presència d'un testimoni que actuava com a censor i que si volia podia suspendre l'acte. Per exemple, es va suspendre una reunió de dones el 1892 perquè una oradora va defensar el Carnestoltes. Un altre cas va ser l'excomunió d'Ignasi Perramon, el 1883, per haver publicat les obres *Guerra a la guerra* i *El amor a la caridad*.

El 1893 va néixer la *Revista del Ateneo Obrero Manresano*. En aquells moments l'Ateneu era de caràcter republicà i a la seva publicació hi van col·laborar figures destacades del republicanisme com, per exemple, Francesc Pi i Margall.

Durant les primeres dècades del segle xx, l'Ateneu va dur a terme una tasca educativa i també benèfica per a la gent de la classe treballadora. Al local de l'Ateneu s'hi impartien classes d'ensenyament primari en català i més endavant s'hi donarien cursos nocturns per a adults, útils de cara a la seva formació personal i professional. Una companyia de teatre hi celebrava quinzenalment funcions teatrals. També acollia una agrupació coral, una acadèmia de música i l'associació d'esperanto. Va acabar absorbint també la societat obrera El Porvenir del Siglo XX. Cap al 1910-1914 hi ensenyaven els professors Joan Saló (pàrvuls), Hilari Moya (elemental) i Pere Riera Vidal (superior). L'Ateneu d'aquesta època estava presidit per Àngel Amat Tenas. S'hi celebraven actes culturals cada cap de setmana i també participaven en els mítings obrers i en els Primers de Maig de la ciutat. El 1920 l'Ateneu tenia una biblioteca amb uns quatre-cents llibres; per comparar, val a dir que la de la Federació Local de Sindicats en tenia tan sols cent, i només la biblioteca pública tenia més volums.

L'any 1922 l'Ateneu es va traslladar al carrer les Piques, 1, on es va crear una escola fundada sota els principis de

Ferrer i Guàrdia.¹⁶⁵ No era una escola anarquista sinó racionalista (mixta, laica i científicista). Hi participava gent socialista, republicana i anarquista, indistintament, col·laborant a l'Ateneu i a la seva escola. Ensenyaven conreus, sembra, excursions, fauna, literatura, poesia... Com veiem, la qüestió escolar no era un tema menor. Abans de la República a Manresa només hi havia dues escoles, i totes dues religioses, per això l'escola de l'Ateneu tenia tanta importància.

Durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), l'Ateneu va viure moments de certa decadència. No van faltar les crides a la participació i a omplir de vida les seves sales. Una de les iniciatives d'aquells anys va ser la creació de la Ràdio Club Manresa, a partir d'un grup de radiooients que es reunien a l'Ateneu precisament per això: per escoltar la ràdio. Tot i que el grup es constitueix el 1923, la ràdio no sonarà fins a l'agost de 1934. Una altra iniciativa seria la creació de la cooperativa d'habitatges de les Cases Barates, l'any 1926, que va ser un projecte de la societat civil en el qual participarien la cooperativa de periodistes, l'associació de premsa, el centre de dependents, la Cooperativa Obrera i l'Ateneu.

Una altra qüestió de conflicte seria de tipus sociolaboral. Cap al 1930, amb l'obertura política regnant, els sindicats van tornar a la llum pública. Un dels primers a organitzar-se seria el Sindicat de Músics, que en gran mesura seria impulsat per membres de l'orquestra de l'Ateneu Obrer. L'any següent, ja sota el règim republicà, els músics negociarien unes bases amb la junta de l'Ateneu, cosa que va comportar un conflicte intern.

165 Vegeu "La pedagogia de Francisco Ferrer, de José Antich", a *Acracia.org*.

Tanmateix, aquest no era l'únic ateneu de la zona, sinó que en molts pobles¹⁶⁶ anaven sorgint grans casals i ateneus obrers, seguint la tendència general. Aquest era el cas de l'Ateneu Gironellenc, que destacava per les seves classes nocturnes per a obrers. Un altre cas similar seria el de Navàs, on la cooperativa obrera La Fraternitat tenia una escola que portava l'anarquista aragonès Juan Teruel Munuera, des del 1927 i fins que va ser expulsat del poble arran de la revolta d'octubre de 1934.

166 Altres associacions de les quals tenim notícia són l'Ateneu Obrer d'Avià, fundat el 1913; la Societat Obrera d'Oficials de Paletes de Berga, de 1900; la Societat d'Asserradors Mecànics de Berga i rodalia, de 1904; la Cooperativa Obrera de Carbur, de 1914; L'Obrera Berguedana, de Berga, de 1917; el Cercle d'Obrers de Casserres, de 1909; la Cooperativa Obrera de l'Alt Llobregat, de la Pobla de Lillet, de 1907; la Unió Obrera d'Olvan, de 1912, o la Unió Obrera de Puig-reig, de 1907 (Pep CARA i Jordi JANÉ, *El moviment obrer al s. XX [...]*). I com aquestes, moltes més que no citem perquè es faria massa llarg.

La Segona República

Parlem ara de l'època més important per a l'anarquisme ibèric, els anys trenta del segle xx. Aquesta dècada va ser la culminació d'un llarg procés d'acumulació de forces i d'experiències que havia començat un segle abans. La Segona República marca el període de màxima influència del moviment llibertari en la història de la comarca. La revolució social que esclatarà l'any 1936, i que serà profunda, radical i ambiciosa, és el resultat de dècades d'agitació, propaganda i formació entre la classe treballadora, que portarà a terme una de les transformacions econòmiques i socials més completes de la història al món. Però fem primer un repàs del context local.

El Bages va passar de tenir 80.965 habitants el 1923 a 101.355 el 1936; és a dir, un creixement d'un 25% en només tretze anys. El 1936 era la tercera comarca més poblada de Catalunya. El 1930 Manresa té uns 30.000 habitants, un 13% dels quals són nascuts fora de Catalunya, i és una ciutat petita en plena expansió. A l'inici de la guerra civil ja tindrà uns 35.000 veïns i veïnes, un creixement notable que la convertirà en la setena ciutat catalana més gran. Adquireix una densitat poblacional molt alta: hi viu molta gent en poc terreny. La població dels pobles miners (Cardona, Súria i Sallent) va augmentar en un 50% entre 1923 i 1930, gràcies a l'onada migratòria provinent del sud d'Espanya. Pel que fa al Berguedà, aquesta comarca va passar dels 35.000 habitants del 1923 als 40.000 el 1936. En general, la gent nouvinguda a Catalunya va canalitzar les seves aspiracions a través de

la proposta revolucionària de la CNT-FAI, motiu pel qual sovint s'ha dit que la FAI estava formada fonamentalment per murcians. En realitat, però, aquesta immigració, a més de Múrcia, provenia també d'altres províncies com ara València, Alacant, Almeria, Jaén, Granada, Albacete, Saragossa, Osca o Terol.

La immigració venia a Catalunya cercant un futur millor, fugint de la crisi de la mineria (en el cas de Múrcia) o de la del camp (en el cas d'Andalusia). Sovint arribava gent de pobles on no existia la CNT, com era el cas dels que venien d'Almeria o Albacete. És a dir, la teoria de la conspiració d'una suposada invasió anarquista des de l'estranger és falsa. Majoritàriament les persones immigrades es feien anarquistes i sindicalistes un cop instal·lades a Catalunya, sota la influència del moviment obrer autòcton i esperonades per les condicions miserables en què es trobaven un cop arribades aquí.

Pel que fa a la importància econòmica de la comarca, hem de dir que la regió del Bages-Berguedà era una zona amb molt de pes en la indústria del tèxtil. De tot el teixit de cotó fet a l'Estat espanyol, a Catalunya se'n produïa el 93,6%. I d'aquest percentatge el 61,1% es fabricava a les comarques de l'Alt Llobregat i el Cardener. Era la principal indústria, tot i que també hi havia empreses metal·lúrgiques, foneries i químiques, com era la recentment instal·lada Pirelli. També destacava la mineria, que donava feina a unes 3.700 persones al Bages.¹⁶⁷

Els anys trenta s'emmarquen dins d'una crisi econòmica internacional coneguda com la Gran Depressió, iniciada el 1929. Per tant, els conflictes socials també tindrien relació amb una crisi de sectors claus per a l'economia catalana, com eren el tèxtil, la metal·lúrgia i la mineria. La recessió econòmica en un context d'alta organització obrera produeix

167 Jaume SERRA CARNÉ, *El moviment obrer al Bages [...]*, p. 25.

l'enfonsament de la legitimitat de la República, incapaç de donar una vida digna a la població més humil, que buscarà alternatives.

*

Durant la dictadura de Primo de Rivera els sindicats de la CNT havien quedat fora de la llei. La gent sovint havia de recórrer a afiliar-se a altres sindicats catòlics o a disfressar l'activitat laboral reivindicativa d'activitat cultural utilitzant els ateneus. Malgrat la derrota que havia suposat el cop d'estat de 1923, el moviment llibertari va saber sobreviure en la clandestinitat i fins i tot en va sortir reforçat políticament.

La dictadura de Primo de Rivera en cap moment es pot considerar un període estable. D'una banda, una part de l'exèrcit conspirava contra la monarquia –no oblidem que Alfons XIII havia donat suport a un dictador– per instaurar una república democràtica semblant a la de França, Alemanya o Anglaterra, que eren el model liberal d'aleshores. De l'altra, els republicans i els socialistes també començaven a conspirar contra la dictadura. A aquests sectors s'hi van sumar els anarcosindicalistes i anarquistes, que no deixaven passar cap oportunitat per sabotejar el règim dictatorial.

Les vagues obreres de 1927 i 1928 inicien una tendència cap a la desestabilització social i política del país. Concretament, a Sallent, Manresa, Berga i la Pobla de Lillet va tenir lloc una vaga del tèxtil per aconseguir la jornada de les vuit hores (aprovada el 1919 i encara no vigent en la pràctica) que va durar unes nou setmanes, segons cada fàbrica, i en què es van produir enfrontaments a pedrades entre les obreres, en la seva majoria dones, i la Guàrdia Civil. Hi va haver moltes detencions. En aquest cas es va assolir una victòria: els fabricants van acceptar una jornada de vuit hores i quart. El quart d'hora era la dignitat dels amos. Els treballadors recuperarien aquests quinze minuts l'abril de 1931.

A Súria l'any 1929 es va viure una dura vaga minera que va implicar uns sis-cents obrers¹⁶⁸ i que es va conèixer com la vaga de les nou setmanes. Les reivindicacions eren: no treballar més de vuit hores seguides, menjar a l'aire lliure, no treballar el diumenge i augmentar el sou en 2,50 pessetes diàries. Malgrat la llarga durada, la vaga va fracassar i només es va aconseguir un augment de 0,40 pessetes al dia.¹⁶⁹ L'any següent es repetirà la vaga, que acabarà igualment en derrota. Aquests vaguistes suriencs durant els anys de la dictadura havien fet servir les estructures del Sindicat Lliure¹⁷⁰ i són els que nodriran massivament els sindicats miners de la CNT de la República quan aquesta torni a la legalitat el 1931.¹⁷¹ Caldria dir que aquesta pràctica no va ser cap excepció, sinó que va ser una tàctica utilitzada per altres seccions sindicals, com fou el cas de diverses seccions del tèxtil de Manresa.

El gener de 1930 es produeix un canvi de règim i el gabinet de Primo de Rivera és substituït pel del general Berenguer. El seu govern serà conegut com la Dictablanda, perquè era més tolerant. La CNT comarcal reinicia la seva activitat semipública. El 28 de març la Federació Local de Manresa obre un local al carrer Urgell, 12. Per activar l'organització se celebra un ple intercomarcal al bosc del Suanya, en què es reafirmen els principis, les tàctiques i les finalitats de la Confederació

168 Sonia del RÍO SANTOS, *Corporativismo y relaciones laborales en Cataluña (1928-1929) [...]*, p. 41.

169 Josep REGUANT, *Súria: Història en imatges (1894-1975)*.

170 El Sindicat Lliure, un cop instaurada la dictadura de Miguel Primo de Rivera, va esdevenir un sindicat real que va afiliar massivament la classe obrera. El 1929 comptava amb una afiliació d'unes 190.000 persones a tot Espanya. Malgrat això, el Lliure no va poder consolidar-se i sobreviure a la proclamació de la República.

171 Així i tot, la Federació Local de Sindicats de Manresa va publicar una nota l'1 de maig de 1931 al seu setmanari, *El Trabajo*, en què s'especificava que no seria admès ningú que durant la dictadura hagués actuat contra de la Confederació.

i, concretament, es rebutgen totalment els comitès paritaris de la dictadura. El míting del Primer de Maig, celebrat al Teatre Kursaal amb Sebastià Clarà, no seria gaire concorregut encara.

A l'estiu de 1930 es fan a Manresa diverses campanyes de propaganda llibertària organitzades per la incipient federació de sindicats. A principis d'agost arriba un delegat del Comitè Regional, Àngel Pestaña, demanant diners per una impremta nova per al diari *Solidaridad Obrera*. A finals d'agost s'omplen el Kursaal i el Teatre Conservatori amb actes multitudinaris encapçalats per personatges carismàtics com ara Àngel Pestaña, Joan Peiró i Sebastià Clarà. Això serà el tret de sortida per començar a reorganitzar el moviment sindical del Bages, que molt ràpidament formarà els sindicats de Fusta, Alimentació i Metal·lúrgia.

En un d'aquests esdeveniments, la Federació Local de Sindicats de Manresa acorda en assemblea magna, celebrada al Gran Kursaal, aportar 15.000 pessetes per posar en marxa *Solidaridad Obrera* amb seu a Barcelona. En realitat aquests diners s'havien recaptat a fi d'obrir una casa del poble anys enrere, com s'ha vist abans, però com que no es podia obrir cap local dins la legalitat perquè la CNT era una organització il·legalitzada, van fer un préstec al diari confederal. També hi aportaria una gran quantitat de diners el militant de Sant Vicenç de Castellet Llorenç Grinyó.

A la tardor de 1930 esclata la vaga de la fàbrica Pirelli, que es perllongarà seixanta-sis dies. El sector de la fusta també es declara en vaga, que durarà vint-i-un dies. Les cinc foneri- es de Manresa (Abellanet, Desverns, Ubach, Illa i Alegre) també van estar en vaga durant trenta-set dies.¹⁷² Els conflic- tes se succeeixen, la vida social s'escalfa. Entre finals de 1930 i gener de 1931 la CNT de Manresa fou capaç de reorganitzar set sindicats. La CNT de Monistrol de Montserrat també farà

172 JAUME SERRA CARNÉ, *El moviment obrer al Bages [...]*, p. 33.

un míting a l'octubre de 1930 i després organitzarà el sindicat, legalitzat pels sindicalistes Barrera i Joaquín Serrano. A Berga Ramon Casals, àlies *Ramonet Xic*, serà un destacat impulsor del Sindicat Tèxtil del poble i de la Federació Local. El sindicalisme s'escampa com una taca d'oli per tota la comarca. El 6 d'octubre de 1930 se celebra un Ple Intercomarcal clandestí al bosc de Suanya. Hi fou present Àngel Pestanya en representació del Comitè Regional.

El 19 de novembre la Federació Local convoca vaga general en protesta contra la repressió i per la llibertat de premsa i d'associació. La ciutat queda paralitzada i es fan diverses detencions, com ara la del sindicalista Fernando Trigo. Com a protesta es forma una manifestació espontània que es dirigeix a l'ajuntament amb la intenció de concentrar-se davant de la presó. Com que no es permet que arribi a la presó ni que el comitè de vaga parli davant l'edifici del consistori, la manifestació enfila cap a la Cambra de Comerç i l'ocupa. Corbella es dirigeix a la multitud animant a continuar la mobilització fins a l'alliberament de tots els presos socials.

El 12 de desembre Sebastià Clarà, director de *Solidaridad Obrera*, va fer una conferència a l'Associació de Dependents (ADCI) al seu local, situat en una sala del Teatre Conservatori. Clarà intentaria persuadir, sense èxit, els membres d'aquest sector perquè ingressessin a la CNT, entenent que l'organització obrera es veuria enfortida amb l'entrada d'"intel·lectuals". El cas és que els dependents i comerciants tenien una mentalitat més de petita burgesia que de classe obrera. Molts eren partidaris de la Lliga, tot i que també hi havia un sector republicà.

Tanmateix, el dia 12 de desembre de 1930 passaria a la història per la vaga general contra la dictadura i la monarquia. Hi havia un pacte a nivell estatal contra la monarquia entre republicans, socialistes i llibertaris. A Manresa també es va constituir un comitè revolucionari local que participava en el moviment. Sota el crit de "I omplirem els carrers de bar-

ricades i llavors tots podrem cridar: sang i foc i llibertat!”¹⁷³ Manresa, Navàs i Sallent van quedar paralizades durant tres dies, la qual cosa va comportar la clausura dels sindicats i diverses detencions, com ara la de Fernando Trigo, un altre cop, després que la Guàrdia Civil el colpegés perquè sí a l’American Bar. Segurament era una revenja per la vaga anterior. Quan s’aixecava de la cadira, sense cap motiu li van trencar dues costelles amb les culates de les escopetes. La policia no deixava que anessin dues persones juntes pel carrer i dissolia qualsevol conat de manifestació. De totes maneres, les notícies de la pallissa a Trigo van inflamar els ànims i el carrer es va omplir de gent. Les autoritats van substituir els guàrdies per soldats per por d’un aldarull. La CNT, que havia establert contactes estratègics amb membres de l’exèrcit per fer caure la dictadura, com el tinent Guijarro en el cas de Manresa, esperava que el batalló se sublevés a favor del poble, aprofitant que els ànims estaven molt encesos. Amb tot, la conspiració no va prosperar.

En aquesta vaga revolucionària es va produir una confluència entre una vaga obrera i la revolta de part de l’exèrcit. Arran del motí del batalló de Jaca, que va prendre el poble i va amenaçar de caure sobre Osca, els dos capitans que dirigien la sublevació, Fermín Galan i Ángel García Hernández, van ser afusellats. Els executats es van convertir en màrtirs de la República, cosa que va ajudar a fer caure el règim monàrquic.

173 Pedro FLORES, *Memòries de Pedro Flores [...]*, p. 43.

La implantació de la Segona República

Sí. La República! La República! Amb quina il·lusió, amb quin entusiasme, amb quina fe i esperança de justícia i llibertat es rebé la República! Quin espectacle el de la gent, tothom al carrer en grups petits o grans, en manifestacions espontànies omplint els carrers i crits i visques i abraçades i cants populars de tota mena... I les presons obertes als milers de presos socials i els centenars d'exiliats tornant alegres cap a casa! Qui no ho ha vist no es pot imaginar l'espectacle meravellós d'un poble passant, de sobte, de l'esclavitud a la llibertat. És quelcom inexplicable.¹⁷⁴

Després de les eleccions municipals del 12 d'abril, que van donar la victòria a les opcions republicanes, el poder local de Manresa va quedar en mans d'una junta provisional republicana integrada per quaranta-dues persones i encapçalada per Joan Selves i Carner. Segons Joaquim Amat-Piniella, Manresa va ser la segona localitat que va proclamar la República. Els militars de la caserna del Carme preparaven una possible resposta armada contra el nou règim, però finalment van optar per no fer-ho.¹⁷⁵

La República arribava a Manresa amb gran eufòria entre les classes populars, empeses per les esperances de canvi. El cor de la Unió Manresana va sortir cantant "La Marselesa" pels carrers, inundats per milers de persones. En tots els pobles van tenir lloc mostres d'eufòria sense precedents. A Berga, per exemple, van manifestar-s'hi tres mil persones,

174 Emilià MARTÍNEZ ESPINOSA, "La revolta de l'Alt Llobregat", entrevista publicada al *Regió7* el 20-2-1982 amb motiu del cinquantesè aniversari de la revolta de l'Alt Llobregat. Es pot consultar també a *Memòria.cat*.

175 Joaquim ALOY i Pere GASOL, *Joves i republicans: La República a Manresa: 1931-1936*, p. 18-22.

també cantant “La Marsellesa” i “Els Segadors”. Era la manifestació més gran que es recordava.

En tot això, la CNT no va perdre l'oportunitat de posar sobre la taula les reivindicacions de la classe treballadora. El dia 15 d'abril la Federació Local convocaria una manifestació massiva a Manresa amb un to desafiant però confiat. S'exigia: *a*) desarmar el Sometent i els civils als quals havia donat armes el Govern anterior, *b*) dissoldre la Guàrdia Civil i destituir el jutge, el secretari municipal i el director de la presó, *c*) promulgar la llibertat d'associació i destruir els fixers que tenia la policia sobre persones contràries a la monarquia, i *d*) legalitzar la CNT.¹⁷⁶

Amb aquests punts una delegació anarcosindicalista es va entrevistar amb la junta provisional i va assolir totes les seves demandes, excepte la dissolució de la Guàrdia Civil, decisió que el Consistori no podia fer complir. D'altra banda, Joan Selves¹⁷⁷ va demanar que la CNT acceptés el nou ordre republicà i que desconvocés la vaga que havia proclamat per al 14. Fins i tot va oferir-los assumir les tasques de consergeria, agutzil i funcionariat de l'Ajuntament, cosa que els llibertaris van rebutjar. Els representants anarcosindicalistes estaven d'acord a respectar la República, però van argumentar que depenien de la decisió dels sindicats. Després de la reunió el representant de la CNT, Josep Corbella, va informar la multitud reunida a la plaça de les decisions acordades.¹⁷⁸ Els sindicats tornaven a la legalitat.

176 Jaume SERRA CARNÉ, *El moviment obrer al Bages [...]*, p. 36

177 Joan Selves i Carner fou nomenat alcalde provisional de Manresa fins a les eleccions municipals. El va substituir Lluís Prunés, d'Esquerra Republicana de Catalunya.

178 Joaquim ALOY i Pere GASOL, *Joves i republicans [...]*, p. 22. Segons Enric Grau, a cada carreró que dona a la plaça Major hi havia un company armat amb bombes de mà i pistola en cas que vingués la Guàrdia Civil. No tenien clar el comportament d'aquest cos en uns moments confusos com aquells, en

En l'àmbit català, la Generalitat també va oferir a la CNT que participés en el nou Govern, però la proposta va ser rebutjada de la mateixa manera. A tot arreu hi havia casos similars, entre els quals cal destacar el de Sabadell, on els llibertaris van acceptar entrar a formar part de l'Ajuntament provisional, cosa que portaria molta cua en el futur.

Uns dies després, la Confederació publicà un article en què s'especificava la línia d'acció que caracteritzava l'anarcosindicalisme. Remarcaven l'acció directa com a procediment de lluita i explicaven els principis federalistes pels quals s'organitzaven els sindicats de baix a dalt: començant des de l'individu i passant per la secció, el sindicat, la federació local, la comarcal, la regional i fins arribar a la nacional. La seva finalitat reconeguda era el comunisme llibertari, entès com un sistema de convivència moral, social i econòmic de la societat. I la forma d'aconseguir-ho era la revolució social, per mitjà de la qual les classes productores prendrien possessió dels mitjans de producció.¹⁷⁹

La CNT manresana comptava amb un nou grup de dirigents sindicals: Marià Prat, Benet Oriol, Valentí Pinyol, C. Santfeliu, Lluís Canals, Emilià Martínez, Lluís Grau, Lluís Viñas, Josep Torredadell, Lluís Canals, Manuel Porta, Jerònim Solé, Pedro Parra, Josep Garcia, Sebastià Andrés, Joan Bohigas, Marià Fornells, Joan Monell, Constanci Bitlloch, Jaume Armengol o Marcel Augés, entre d'altres. Cap al mes de maig de 1931 l'organització obriria un centre obrer al passeig Pere III, 45, que seria la seu social de la CNT, al local on fins aleshores hi havia hagut el Centre Republicà. En aquest espai hi tindrien seu els sindicats del Fabril i Tèxtil, el Metal·lúrgic i el de l'Alimentació, entre d'altres.

què el poble demanava la dissolució dels civils mentre aquests pensaven en un cop d'estat. Notes d'Enric Grau. Biblioteca del Casino de Manresa. Fons Pedro Flores, carpeta VII.

179 *El Trabajo*, núm. 4, p. 1.

A més, la CNT començava a expandir-se per tota la comarca, obrint sindicats en pobles on no hi havia hagut cap estructura prèvia i organitzant conferències i mítings per les colònies industrials. Durant els primers mesos de la República es van crear nous sindicats i la classe obrera s'hi afiliava en massa. A l'agost-setembre de 1931 a Manresa hi consten 8.575 afiliats d'un total d'11.400 treballadors censats. És a dir, les tres quartes parts de la població obrera de la ciutat estan amb la CNT. Manresa és la dotzena població amb més militància de tot l'Estat¹⁸⁰ i la cinquena de Catalunya. Caldria aclarir que aleshores la gent no s'afiliava directament a la CNT com avui dia, sinó que primer s'era membre d'un sindicat i després aquest ingressava a la Confederació en bloc.

Per seguir donant dades, al III Congrés de la CNT, celebrat a Madrid entre els dies 10 i 16 de juny de 1931, hi van estar representats els sindicats de Manresa (Barbers, 70 afiliats; Construcció, 560; Fabril i Tèxtil, 3.200; Cambrers, 54; Fusta, 600; total: 4.484), Santpedor (Sindicat Únic, 450 afiliats), Súria (Sindicat Únic, 400) i Gironella (1.500); en total, 6.834 afiliats de la comarca.

Els sindicats de l'Alt Llobregat van ser representats al III Congrés per José Alberola, que tenia una posició anarquista "purista" i era contrari a la creació de les federacions d'indústria. Fígols, Cardona, Súria i tres sindicats de Manresa van votar en contra d'aquesta proposta organitzativa, però tres altres sindicats de Manresa van votar-hi a favor.¹⁸¹

Més tard, respecte del ple de sindicats de la CNT a Catalunya, celebrat a primers d'agost, trobem aquestes dades: Manresa (Alimentació, 435 afiliats; Metall, 625; Fusta, 700; Fabril i Tèxtil, 5.244; Construcció, 600; Transport, 321; Pell,

180 "Tercer Congrés Confederal de la CNT: Madrid, 11-16 de juny de 1931", al *Diccionari de Sindicats* [...].

181 Eulàlia VEGA, "Radicals i moderats a Barcelona i el seu entorn: Una reflexió sobre les seves causes", p. 365.

650; total: 8.575), Cardona (Sindicat Únic, 1.400), Navàs (Únic, 1.000), Monistrol (Únic, 1.600), Moià (Indústria, 86), Sant Joan de Vilatorrada (Únic, 376), Fígols (1.405) i Gironella (2.000).¹⁸² El total comarcal havia pujat ja a una afiliació de 16.442. En aquells moments la presència de la Confederació a Catalunya era de 307.449 afiliats.

Veiem, per tant, que les xifres ballen entre aquests dos plens. També es pot apreciar que els sindicats miners importants (hegemònics a Súria, Balsareny o Sallent) no hi consten, ni tampoc apareixen dades de llocs on se sap que hi havia organització, com ara Berga, Sant Fruitós, Sant Vicenç de Castellet, Navarcles, el Pont de Vilomara, Puig-reig o la Pobla de Lillet. De totes maneres, queda clara la fortalesa del sindicalisme revolucionari a la comarca del Bages. Més tard, la Intercomarcal sencera de l'Alt Llobregat i el Cardener tindria 23.186 persones afiliades, i era, doncs, una de les proporcions més altes de tot l'Estat: si a Barcelona el percentatge de població afiliada respecte a la població obrera total era d'un 55%, a l'Alt Llobregat era d'un 66%.

A començaments de 1932 Pestaña assegurava que la CNT havia repartit 1.200.000 carnets, 400.000 dels quals a Catalunya. Si bé això no vol dir que tothom romangués afiliat, dóna idea que en aquells moments el sindicalisme revolucionari organitzava la classe treballadora.

Una comarca insurrecta

Tot seguit [de proclamar-se la República] s'obriren els sindicats i els treballadors corregeren a afiliar-se, tothom s'afiliava i, naturalment, plantejava el seu problema a la feina. Tothom tenia afers i reclamacions per a exposar al patró i, en

182 “Ple de Sindicats de la Confederació Regional del Treball de Catalunya (CRTC)”, al *Diccionari de Sindicats [...]*.

primer lloc i més radicalment, els represaliats, els acomiadats vuit anys enrere que volien tornar al lloc d'on se'ls havia tret injustament. Aquells 8 o 10 anys de rebre injustícies i humiliacions a dojo, de sofrir i callar foren, tanmateix, motiu d'una gran experiència i reflexió per a la majoria dels treballadors, que adquiriren consciència de classe i coneixement dels seus drets com a productors i persones.¹⁸³

L'arribada de la República a Catalunya implicà una dissociació entre els nous mandataris republicans i socialistes que havien assolit el poder, d'una banda i el poble treballador, que encara estava sotmès a les condicions laborals de l'antic règim, de l'altra. Durant els primers mesos del nou règim, el Govern republicà no aplicà cap mesura important que afectés positivament la vida dels treballadors: ni reforma laboral, ni reforma agrària, ni reforma eclesiàstica, ni reforma de l'exèrcit... I això, en plena crisi econòmica, la Gran Depressió, que ja començava a generar atur forçós, que a Manresa era d'unes cinc-centes persones. En aquesta situació, a l'estiu de 1931 ja es manifestava un malestar generalitzat.

A Catalunya la lluita de classes va pujar de to molt ràpidament. La classe treballadora passava a l'ofensiva i no s'acontentava amb la situació en què es trobava el 1929. Es reclamaven reformes que la beneficiessin de debò. A l'estiu les lluites laborals, agrícoles i també per l'habitatge (amb la vaga de llogaters a Barcelona) van crear un ambient de revolta generalitzada contra la patronal i contra els monàrquics reaccionaris que s'havien disfressat de republicans per seguir al poder. Com hem vist, més de 300.000 obrers catalans es van afiliar a la CNT durant els mesos estivals. El Govern només podia contenir les ambicions dels treballadors amb la força de les armes.

183 Emilià MARTÍNEZ ESPINOSA, "La revolta de l'Alt Llobregat", *Regió7*, 20-2-1982.

Com a exemple podem citar la vaga de la Telefònica, d'àmbit estatal, durant el juliol de 1931. Va ser una vaga molt dura, plena d'actes de sabotatge, i va ser reprimida directament per l'exèrcit, sobretot a Sevilla, on va fer trenta morts i dos-cents ferits. A Manresa, on també estava convocada, la Guàrdia Civil va ocupar les instal·lacions de la companyia telefònica el 6 de juliol.¹⁸⁴ El governador civil va enviar-hi dos-cents guàrdies civils, que van actuar com a forces d'ocupació, cosa que va fer que els obrers s'indignessin. La ciutat va quedar paralitzada per la vaga general durant tot el dia 7, convocada com a protesta. La Federació Local va enviar una delegació per negociar amb Francesc Macià, que estava de viatge a Vic. Macià va intercedir per retirar els guàrdies i la vaga general es va desconvocar l'endemà. Vint-i-tres treballadors serien readmesos fruit de la pressió obrera. Malgrat això, la vaga de telèfons revifaria i encara continuaria durant més d'un mes, caracteritzada per molts actes de sabotatge.¹⁸⁵

184 Grau informa que la FAI va activar un grup d'acció amb motiu d'aquesta vaga compost per Corbella, Grau, Cano, Camps (*Jep el de la pipa*), Soler, Esmolet, Sevilla i Manolo. Es van dedicar a fer petits sabotatges. Aquest grup, amb més persones, estarien al capdavant de la revolta de gener de 1932 a Manresa. Notes d'Enric Grau. Biblioteca del Casino de Manresa. Fons Pedro Flores, carpeta VII.

185 El sindicat de la Telefònica va començar la vaga com a sindicat autònom i va ingressar a la CNT amb el pas dels dies. *El Dia* del 16 de juliol relata l'assemblea dels obrers telefònics celebrada el dia abans al Gran Kursaal de Manresa. La presidia Sánchez, telefonista local, i hi van intervenir els telefonistes Moreno i Torrent del comitè de Barcelona, així com Ossorio de part del de Manresa. Completaven les intervencions Casanova de la Federació Local i Pedro Cano de la Comarcal oferint "ajuda incondicional" de la Confederació. L'acte va acabar amb grans aplaudiments i amb crits de "Visca la vaga i visca la Confederació Nacional del Treball!".

Els guàrdies van ser substituïts per 320 soldats de reemplaçament, que anirien a la caserna del Carme. La CNT exigia la retirada del batalló de l'exèrcit de la ciutat, reivindicació que va tenir el suport dels regidors del Partit Federal,¹⁸⁶ mentre que ERC defensava la seva presència per motius econòmics: un batalló implicava centenars de persones consumint als comerços propers. El ple de l'Ajuntament del 26 de gener de 1932 agrairà unànimement a l'exèrcit la seva intervenció durant la revolta de l'Alt Llobregat.¹⁸⁷ Més d'un republicà hauria de lamentar les implicacions que tindria aquesta decisió el Sis d'Octubre de 1934.

Durant tota la República les vagues a Manresa van ser constants. Comencen, com ja hem vist, a finals de 1930. Durant els primers mesos del període republicà les vagues s'apaivaguen una mica, ja que el moviment obrer està a l'expectativa de què farà la República. Però pel maig la situació ja no s'aguanta més i s'inicia un important cicle vaguista semblant al de 1919. Les vagues, doncs, s'agreugen i es fan cròniques. La burgesia no vol millorar les condicions de treball ni acceptar les demandes de les organitzacions obreres, i els polítics es veuen impotents.¹⁸⁸

Al llarg de 1931 es va produir una onada de vagues en diversos sectors: els forners, els sabaters, el sector fabril i tèxtil, el del transport, el la fusta, la Pirelli i, sobretot, el sector del metall i la mineria... i només parlem de Manresa i comarca. Per exemple, els obrers del transport de la capital del Bages

186 S'ha de dir que al ple municipal del 24 de juliol el regidor Salvador Reguant va declarar que l'estada del batalló a la ciutat no seria més que de repressió contra els treballadors i que li estranyava molt que la qüestió obrera es volgués resoldre només amb metralla (actes de plens municipals de l'Ajuntament de Manresa, 24-7-1931).

187 *Ibidem*, 26-1-1932.

188 El Consistori tractaria el problema de l'atur forçós creant una brigada per portar a terme diferents obres públiques.

es van negar a descarregar el cotó que provenia del port de Barcelona, ja que els estibadors d'aquella ciutat estaven en vaga. Malgrat això, els esquirols van fer fracassar la vaga, i la Federació Local manresana va cridar al boicot de l'empresa Germans Mora, responsable de contractar-los. Per la seva banda, les institucions van respondre amb molta fermesa.

Algunes vagues anaven més enllà. A tall d'exemple podem esmentar la vaga de la mineria que va tenir lloc a Cardona el 13 de juliol. Per tal d'apaivagar-la es van enviar tres-cents soldats de l'exèrcit, dirigits pel general Batet, i cinquanta-sis miners van ser acomiadats.¹⁸⁹ Els miners afirmaven al periòdic sindical que “los obreros nos incautamos las minas y formamos guardias continuas para poder responder del orden de todo”.¹⁹⁰ Dos autobusos plens de guàrdies van ser enviats a Súria per reinstaurar l'ordre. En arribar-hi, els miners els van rodejar i desarmar i van aconseguir ràpidament la readmissió dels acomiadats i l'expulsió dels guàrdies.¹⁹¹ Podem veure aquí un preludi de l'afany col·lectivitzador de la classe obrera de l'època,¹⁹² i també com l'autodefensa obrera es pot convertir fàcilment en milícies. A Sallent el sector de la construcció també va fer vaga durant catorze setmanes. A Manresa, a partir d'agost-setembre de 1931 entrarien en vaga el sector de la premsa, la metal·lúrgia, l'art fabril i tèxtil, arts i oficis, els forners, el calçat i, altre cop, el transport. El 4 de setembre es va convocar una vaga general contra la repressió que va aturar l'activitat a Manresa i diversos pobles de la comarca.¹⁹³ La vaga seria a la pràctica tota una insurrecció, amb forts aldarulls a Barcelona. Més endavant en veurem

189 Jaume SERRA CARNÉ, *El moviment obrer al Bages [...]*, p. 43.

190 *Solidaridad Obrera*, 24-7-1931.

191 Pedro FLORES, *Memòries de Pedro Flores [...]*, p. 229.

192 El 5 d'agost Pestaña va fer un míting al Gran Kursaal instant als obrers que es preparessin per prendre els centres de treball.

193 A *Memòria.cat* es poden veure alguns documents a “Crisi econòmica, vagues i conflictivitat social: Documents”.

els motius. Són vagues que marquen un ambient de lluita col·lectiva. Al cap i a la fi, la Revolució Russa havia començat només catorze anys abans.

Des del Govern s'impulsen uns comitès paritaris per arbitrar en els conflictes formats per empresaris, Govern i sindicats. La UGT els acceptà, però la CNT es negà en rodó a participar-hi. No obstant això, la CNT, després de sis mesos de tenses negociacions, va acceptar uns convenis col·lectius entre els empresaris i els sindicats, anomenats bases o pactes col·lectius. És a dir, es tractava d'una negociació directa entre les parts afectades, l'empresa i la secció sindical, que emanava del vell principi llibertari de l'acció directa: negociacions sense intermediaris. Les bases normalment eren ignorades per molts empresaris, si bé eren una reivindicació molt estesa entre la classe treballadora, ja que estaven pensades per regular les relacions laborals de forma estable. Fàbrica per fàbrica, taller per taller i sector per sector, es van anar signant bases durant els primers anys de la República, començant pel tèxtil, no sense lluita per part dels obrers i obreres. Cada aprovació d'unes bases laborals era producte d'una lluita d'un sector sencer.

La negociació de les bases del tèxtil, per exemple, va durar dos mesos, amb l'amenaça permanent de la vaga general de les vint mil persones que treballaven al sector a la Catalunya central.¹⁹⁴ Així, durant les negociacions de les bases d'aquest sector els sindicats, que eren molt ambiciosos, van presentar un apartat de principis en què s'especificava que el seu objectiu era el comunisme llibertari. En un altre apartat es volia negociar la forma de participació dels obrers en els afers de l'empresa. Els fabricants van negar-se rotundament

194 Però la patronal no es rendia, i contraatacava proposant una "assegurança" per maternitat que a la pràctica era un descompte de 15 cèntims del salari per hora de les dones. És a dir, l'assegurança era per a la patronal, en cas que la dona tingués fills.

a acceptar punts com aquests, la qual cosa va fer endarrerir el procés. “Se firman en Barcelona unas bases, en cuyas decisiones hemos agotado paciencia y dinero y, si nos descuidamos, no tendrán más valor que el papel higiénico”.¹⁹⁵

*

Cal afegir que dins dels acords que van donar lloc al primer Govern de la República, de signe progressista, es va fer una concessió a la dreta, que va fer-se càrrec de la gestió de l'ordre públic. El ministre de Governació, Miguel Maura, es va assegurar de tenir “llibertat d'acció” respecte d'altres ministres republicans a l'hora de portar a terme la seva tasca. Per això va mantenir la Guàrdia Civil, instrument repressiu de la monarquia, malgrat que les organitzacions obreres en demanaven la dissolució. En comptes d'això, aquest cos va ser investit d'una nova legitimitat per actuar impunement. En les vagues de la pagesia habitualment actuava amb violència, dissolent a trets les manifestacions de treballadors del camp i provocant nombrosos morts i ferits. El ministre de Treball, el socialista Largo Caballero, aprofitaria la seva posició per afavorir el sindicat UGT i declarar la guerra a l'anarcosindicalisme amb la seva política social.

Durant el mes de maig de 1931 va proliferar la crema de convents i esglésies per tot l'Estat: Madrid, València, Màlaga, Jerez, Sevilla, Còrdova, Cadis, Sanlúcar de Barrameda, Alacant, Algesires, Vitòria... Les masses havien passat a l'ofensiva i no dubtaven a atacar també la premsa de dretes o els actes públics d'aquests partits. Els xocs més importants serien els de Sevilla, Bilbao i Pasajes, amb desenes de morts.

Al setembre la pagesia andalusa va començar a ocupar terres exigint una reforma agrària. A més, a Toledo, Salamanca, València i altres llocs hi va haver vagues generals

195 *El Trabajo*, 16-1-1932.

locals demanant drets fonamentals com són el dret de reunió i manifestació, el d'organització o fins i tot el de llibertat d'expressió. El món rural vivia sota un règim d'ocupació.

No només actuava la Guàrdia Civil violentament, sinó que en aquest primer any de la República es va constituir una policia nova: la Guàrdia d'Assalt. El Govern central no es fiava de la lleialtat de la Guàrdia Civil, policia històricament vinculada a la monarquia, però en comptes d'eliminar-la va constituir una força policial diferent. La Guàrdia d'Assalt se centrava en les ciutats, i era sovint l'encarregada de dissoldre els tumults, motins i vagues vinculades a les reivindicacions populars.

De fet, també a partir del mes de setembre es van agreujar les vagues generals de caràcter local. Per exemple, en un parell de mesos van declarar-se vagues a Saragossa, Granada, Santander, Salamanca, Barcelona, Cadis i altre cop Granada. També hi havia hagut moltes vagues sectorials, que sovint xocaven violentament contra les institucions republicanes. Concretament, a Barcelona ciutat en tindrien lloc quaranta-una només el mes d'agost.

La vaga general de Barcelona del 4 de setembre, que també va tenir repercussió a l'Alt Llobregat, es va convocar en resposta al tractament humiliant que el mateix governador civil va donar als cinquanta-set presos governatius (o sigui, presos per ordres del Govern, sense passar pel jutjat) que havien estat detinguts el mes anterior a Barcelona per la seva implicació en diverses vagues laborals i també en la important vaga de lloguers de la ciutat, en la qual van participar unes cent mil famílies i que va posar en qüestió la propietat privada. Oriol Anguera de Sojo, el governador civil, acompanyat d'algunes autoritats de la ciutat, va cridar els presos un per un i els va insultar greument a la cara. Aquest fet va comportar un motí a la presó Model que va ser brutalment reprimat. Les cròniques parlen de centenars de presos ferits i de divuit morts. La Federació Local de Barcelona va respondre amb

una vaga general de quaranta-vuit hores, a la qual les autoritats van respondre tirotejant els locals sindicals i fent noves detencions, aquest cop més de tres-centes,¹⁹⁶ moltes de les quals van anar acompanyades de tortures a la comissaria de Via Laietana.

En una República que por sarcasmo se titula poco menos que “República de trabajadores”, Anguera de Sojo pisotea la Ley encarcelando gubernativamente a los militantes nuestros que manifiestan públicamente sus ideas; se recoge la prensa obrera como se recogían en tiempos de la Inquisición los libros de “herejías”, se coarta con toda la saña del legalismo ilegal la libertad de palabra pública y se encarcela al conferenciante. Anguera de Sojo, el satélite de Maura y Largo Caballero, hace todo esto y mucho más: llena las cárceles, y a defecto de ellas habilita los barcos. Procesos por delito de imprenta a granel; ya no hay garantía ni para hablar ni para escribir. Bajo su égida se han practicado leyes de fuga y se ha apaleado a los presos. ¿Qué falta más para que este [sea el] segundo virreinato de Martínez Anido? Faltan únicamente las bandas del Barón Koening, de Bravo Portillo y de Lasarte, y el programa anidesco, de represión y vesania habrase reimplantado bajo los designios de Anguera de Sojo. Hay sindicatos clausurados y militantes en prisión; la patronal afila sus uñas como en los buenos tiempos de Miró y Trepát y Graupera. Que la Ley sea apabullada por las garras de un general acéfalo o de un magistrado bilioso tanto monta o monta tanto.¹⁹⁷

Aquesta vaga iniciaria un mes bastant convuls a tot Catalunya, durant el qual va destacar un rebrot de la vaga de telèfons. Aquest cop el grup d'acció de l'Alt Llobregat va fer volar un seguit de pals elèctrics, de manera que part de

196 Manel AISA PÀMPOLS, *La huelga de alquileres y el Comité de Defensa Económica*.

197 *El Trabajo*, 17-10-1931, núm. 19, p. 1.

Barcelona va quedar a les fosques, i també va sabotejar uns quants pals telefònics que van tallar les comunicacions de la línia Barcelona-Manresa-Lleida. Això tenia lloc el 25 de setembre. Entre els presos governatius de Manresa hi havia Francisco Sauquillo, Antoni Catllà, Pere Pallisa i Francesc Canellas, detinguts per delictes de coacció. En altres paraules, per fer piquets. Van ser alliberats al novembre.

En aquest context d'increment de vagues arribem a l'hivern de 1931-1932. Els fets de la primera setmana de 1932 inflamen tremendament la situació.

Tot va començar a Castilblanco (Badajoz), el 31 de desembre, quan la Guàrdia Civil dispara contra una manifestació pacífica de jornalers. Els obrers responen i linxen els quatre guàrdies, que són assassinats per la ira popular.¹⁹⁸ Dies després d'aquests successos, la Guàrdia Civil dispara contra una manifestació de jornalers de Zalamea de la Serena (Badajoz) i fa dos morts i tres ferits, com a venjança per Castilblanco. A Épila (Saragossa), el 2 de gener de 1932 una manifestació de cinc-cents vauquistes de la fàbrica sucrera del poble és dissolta a trets per la Guàrdia Civil; dos morts més i moltes persones ferides de bala. El 3 de gener, una manifestació de pagesos a Xeresa (València) rep la Guàrdia Civil amb insults i pedres. Els guàrdies treuen les armes de foc i fan quatre morts i tretze ferits. A Arnedo (La Rioja), el 5 de gener la Guàrdia Civil mata onze persones en una altra manifestació. Tots els guàrdies implicats van ser absolts.

Al Congrés dels Diputats es va demanar el cessament del responsable de la Guàrdia Civil, el general Sanjurjo, que va passar a dirigir el cos de Carabiners. Sanjurjo, cinc mesos després, organitzarà un cop d'estat contra la República des de Sevilla, que fracassarà gràcies a una vaga general convocada

198 Sis persones van ser condemnades a mort. Més tard se'ls va comutar la pena per cadena perpètua.

en aquesta ciutat per la CNT i els sindicats comunistes.¹⁹⁹ Les dretes reaccionàries mai no van voler acceptar la República i la boicotejaven des de les institucions i des dels llocs de poder on es trobaven: exèrcit, cossos policials, Església, judicatura, funcionariat, ajuntaments, cos diplomàtic, etc. La República tenia nou mesos de vida i encara no s'havien aprovat lleis que afavorissin clarament la classe obrera. Totes estaven bloquejades a les Corts.

I arribem a un moment culminant quan a l'Alt Llobregat esclata la vaga general revolucionària el 18 de gener de 1932. Pocs dies abans, Buenaventura Durruti, Vicente Pérez (*Combinia*) i Arturo Parera (secretari general del Comitè Regional català)²⁰⁰ havien arribat a la comarca a fer una gira d'agitació revolucionària per Manresa, Fígols, Sallent i Cardona. Comentant els fets ja esmentats ocorreguts en altres pobles del país i recordant les condicions en què vivien van escalfar-se molt els ànims. L'ambient era explosiu. Durant la gira Durruti va ser rotund:

Dijo a los trabajadores que era necesario reemprender la revolución que habían dejado en suspenso los republicanos y socialistas; que la democracia burguesa había fracasado; que la emancipación total de la clase obrera solamente podía conseguirse mediante la expropiación de la riqueza social que detentaba la burguesía y suprimiendo el Estado. Aconsejó a los mineros de Fígols que se prepararan para la lucha

199 Des de les pàgines d'*El Dia* de Manresa es demanaria obertament desencadenar "la revolució" per aquest motiu. Durant els dies d'agost de 1932 es descobriria un complot monàrquic a Moià liderat pels rics del poble. També el Sometent de Navàs seria desarmat per desafecció a la República.

200 Quan aquests militants van anar a Fígols els va acompanyar el conegut historiador llibertari Max Nettlau, que va aprofitar l'ocasió per visitar els arxius de Berga amb de Josep Ester.

final, y les enseñó la manera de fabricar bombas con botes de hojalata y dinamita.²⁰¹

Malgrat aquestes paraules val a dir que els militants dels grups d'afinitat de les conques mineres ja feia setmanes que es reunien per conspirar i segur que no necessitaven consells per fabricar bombes. Entenien que la situació era molt greu, atès l'estat d'ànim dels obrers, i que calia estar preparats. A més, tant els grups de la FAI com els marxistes del Bloc Obrer i Camperol feia setmanes que rebien un degoteig de persones descontentes amb la situació social. La mina era un cau de malestar, amb jornades de treball interminables a quaranta graus als pous i poca ventilació, sense seguretat, havent de treure el carbó a cabassos o amb sacs a l'esquena, i sabent que amb quaranta anys quedaves físicament acabat...

El mes de diciembre de 1931 fue pródigo en conspiraciones. Allá, en lo alto de la montaña de San Cornelio, todas las noches nos reuníamos en una casa o en otra, a conspirar. Todo estaba preparado para el levantamiento general del país.²⁰²

Un altre fil per resseguir l'origen de la vaga era el tèxtil. Les vagues del sector van començar a l'estiu, però es van agreujar a partir de la tardor, un cop fracassaren les negociacions

201 Alejandro GILBERT, "Durruti", citat per Abel PAZ a *Durruti en la revolución española*, p. 314. De fet, un assistent (Balthasar Martínez) explicaria més endavant que la conferència seria per parlar de política i per animar els treballadors a preparar-se culturalment i moralment. Cal afegir que el ple regional de grups anarquistes de Catalunya celebrat el 25 i 26 de desembre considerava la revolució social a Espanya ineludible i proposava l'ocupació de fàbriques i terres, com s'havia fet en la fàbrica Duro Felguera d'Astúries. Els oradors anarquistes havien de traspasar aquestes resolucions al moviment obrer de les comarques.

202 Alba BOIXADER i ROSA SERRA, "Memorias de un deportado", *L'Erol*, 2007, núm. 94, p. 8-10.

de les bases del tèxtil amb la patronal. A tots els pobles s'hi feien mítings i assemblees que demanaven un acord i exigien la implicació de les autoritats locals republicanes. En el cas de Manresa la vaga s'iniciaria el mes de novembre i duraria aproximadament un mes. El comitè local de vaga del tèxtil estava compost per José Carmena Antolín, Valentí Pinyol Canudas, Luis Belmonte Sanz, Presentación Costa Solé, Lourdes Urbana i Rosa Dachs Casas. La vaga general del tèxtil de l'Alt Berguedà es decidiria en assemblea el 17 de gener. Una dada important: a l'assemblea hi eren presents com a delegats observadors Manuel Pérez i Juan Yepes, miners de Fígols.

La vaga general revolucionària de l'Alt Llobregat

A les colònies industrials hi havia una relació semifeudal entre el patró i els obrers i obreres. A més de treballar-hi, la colònia també era casa seva. Sovint s'obligava a fer tots els consums a l'interior de la colònia, comprant en botigues que també eren propietat del patró. Els amos també s'encarregaven de l'educació dels infants, que eren separats per sexes i educats normalment per sacerdots que anaven a les colònies a evangelitzar. Plantejar-se fer vaga en aquestes condicions era molt arriscat.

De l'alçament de l'Alt Llobregat podríem dir també que fou com un esclat de ràbia i de desesperació dels treballadors per les condicions d'explotació i esclavatge en què els tenia el neofeudalisme industrial i sense que veiessin cap perspectiva de canvi i millorament.²⁰³

203 Emilià MARTÍNEZ ESPINOSA, "La revolta de l'Alt Llobregat", *Regió7*, 20-2-1982.

Després d'aquella assemblea del 17 de gener de 1932, l'endemà les obreres –ja que eren sobretot dones– de la fàbrica tèxtil de Fígols es declaren en vaga contra l'augment del cost de la vida, els sous baixos i l'amenaça de reducció de les plantilles i de noves rebaixes salarials. El Sometent, que actuava a les ordres dels patrons, és enviat al poble a reprimir els piquets que volen evitar que els esquirols puguin accedir a les fàbriques tancades. Les vaguistes puguen, doncs, als pous miners de Sant Josep i Sant Corneli a demanar ajuda solidària per a la seva vaga.

Els miners se solidaritzen totalment amb les treballadores del tèxtil, ja que ells també tenen reivindicacions pròpies: els vuit-cents miners de Fígols treballaven en condicions miserables, sense ventilació a les galeries, sense condicions de seguretat i amb salaris molt baixos.²⁰⁴ L'empresa minera acabava d'acomiarar trenta homes i es negava a readmetre'ls. Quan arriba la demanda d'ajuda, decideixen ràpidament en assemblea afegir-se a la vaga. En qüestió de dues hores els vaguistes desarmen el Sometent, els capatassos de les mines i també el sacerdot, i es posen a buscar armes per les explotacions mineres, d'on aconsegueixen dinamita i uns quants revòlvers. No ataquen, però, la caserna de la Guàrdia Civil, que queda tancada per dins. Aquell mateix 18 de gener s'apoderen de l'Ajuntament de Fígols i la vaga s'estén a Berga.²⁰⁵ Les fleques d'aquesta població donen pa gratuït a les obreres que no poden cobrar salaris per causa de la vaga. Arriben rumors que a tot Espanya s'ha proclamat el comunisme llibertari.

204 *Ibidem*.

205 Jordi BONVEHÍ, “L'estat de setge de gener de 1932”, al blog *Històries Manresanes*, 26-11-2013. Malgrat la situació de vaga, els plans de conspiració revolucionària de Berga són descoberts per la Guàrdia Civil, que detén tot el grup d'acció en un pis a prop de l'Ajuntament, en què troba vuitanta-cinc bombes de mà i armes llargues i curtes.

Cuando dimos el grito de la revolución social, todos nos secundaron, todo el mundo estuvo de acuerdo. Siempre hay alguno que no lo ve bien, pero en general todos lo veían bien, ¡cómo no lo iban a ver bien con lo mal que vivíamos!²⁰⁶

El 19 de gener les notícies arriben a Manresa. Fàbrica a fabrica, empresa a empresa, milers de treballadores i treballadors del tèxtil se sumen a la vaga que havia començat al Berguedà. S'organitza una assemblea intercomarcal de sindicats i tots els pobles decideixen convocar la vaga general.²⁰⁷ Ràpidament es tallen les comunicacions fent volar els pals telefònics, aixecant barricades a les entrades dels pobles i tallant les vies del tren. Grups d'obriers armats arriben a Manresa. El grup d'acció revolucionària local s'activa.

Els pobles miners de Sallent, Súria i Cardona també se sumen a la vaga i ocupen els seus respectius ajuntaments, penjant banderes negres i roges al balcó del consistori, cremant els arxius de la propietat, creant milícies obreres armades i proclamant el comunisme llibertari. A Súria també desarmen el Sometent. A Navarcles i Balsareny es proclama el comunisme llibertari, mentre que Gironella i Puig-Reig declaren una vaga general de braços caiguts, que no és revolucionària. Els trens funcionen amb normalitat, conduïts per "personal revolucionari", malgrat que a Sallent els revolucionaris havien aixecat les vies. Els 1.500 miners de Sallent i Balsareny participen en la vaga revolucionària. De fet, la consigna era: "Sallent serà per a la revolució social el que

206 Cristina BORDERÍAS MODÉJAR, *La insurrección del Alto Llobregat [...]*, citada a: Jesús GIRÁLDEZ MACÍA, *Creyeron que éramos rebaño [...]*, p. 45.

207 L'assemblea se celebrà a Gironella. Tots els sindicats, excepte el de Fígols, van rebutjar convocar una vaga general revolucionària. Com es veurà a continuació, malgrat aquesta decisió, la vaga sí que esdevindria revolucionària en molts pobles. Aquesta divergència provocaria futures ruptures internes dins el sindicalisme.

Jaca fou per a la revolució democràtica".²⁰⁸ Els miners prenen el control del polvorí i assalten la casa de la vila, on hi ha les armes del Sometent.

Els dies següents la vaga rebrota i s'escampa a altres territoris del País Valencià i de l'Aragó, com ara Sollana, Castel de Cabra o Alcorisa. Els treballadors d'aquests pobles formen piquets que s'apoderen dels ajuntaments i desarmen els guàrdies. El poder civil demana ajuda a Madrid.

Immediatament es proclama la llei marcial i es treu l'exèrcit al carrer per acabar amb la vaga general i derrotar els treballadors. La ciutat de Manresa és envaïda per les tropes que surten de la caserna del Carme. Altres batallons arriben en tren i en autocar des de Barcelona, Lleida, Figueres, Girona i Barbastro. La seva primera acció militar és la clausura de la Federació Local de Sindicats de Manresa i la detenció de tothom que hi ha dins del local sindical del passeig Pere III. Al carrer Joc de la Pilota un home dispara contra els soldats sense provocar ferits.²⁰⁹ A Cardona va resultar ferit Jesús Torres, que s'havia negat a despenjar la bandera vermella i negra de l'ajuntament davant els soldats, un gest que costaria una pallissa a tots els que l'acompanyen. Una altra versió diu que el dispararen amb els braços en alt. A poc a poc les tropes van recuperant la resta dels pobles insurrectes fins que cau Fígols, en últim lloc, el 23 de gener.

208 *El Dia*, 23-1-1932.

209 Grau pensa que era Pere Ferrer, àlies *Pere Boig*, que actuava pel seu compte. A la correspondència de Flores amb Josep Barber s'indica que els llibertaris estaven en contra d'aquest comportament unilateral, perquè s'havia decidit no emprar la violència. Notes d'Enric Grau. Biblioteca del Casino de Manresa. Fons Pedro Flores, carpeta VII. Pedro FLORES, a *Las luchas sociales [...]*, p. 234, afirma que un guàrdia anomenat Clarindo Sandón resultà ferit de bala en una cama durant el segon dia de la vaga de Manresa, i un altre, Patricio Gómez, patí una ferida al cap en tirar-se a terra. És plausible que es tracti del mateix episodi.

No és gens exagerat dir que del 18 al 23 de gener de 1932 a la conca de l'Alt Llobregat es va viure sota el comunisme llibertari. El procés revolucionari es va enfocar en tres tasques que coordinava el Comitè Revolucionari: les milícies, l'economia i l'administració. L'economia es va reestructurar seguint les idees llibertàries. Per exemple, es van abolir el diners i per adquirir productes es van imprimir vals, que atorgava el Comitè. La producció va quedar estructurada partint del treball voluntari, incloses les mines, i el consum s'organitzà seguint el model cooperatiu. A Súria el Comitè va prohibir l'alcohol i el joc. Durant el curt període revolucionari es van fer plans per crear escoles, biblioteques, banys públics, etc. A Fígols el Comitè, situat al raval de Sant Corneli, va convocar unes eleccions per triar els delegats de la Comuna, que seria la institució civil i administrativa de la nova societat postrevolucionària.²¹⁰ Triarien vuit delegats i un delegat general, Manuel Prieto.

S'ha d'entendre, com feia notar Andreu Nin, que proclamar el comunisme llibertari era prendre el poder polític.²¹¹ Declaracions com la del Comitè de Sallent, que anunciava que “pone en conocimiento del proletariado de esta villa que todo aquel que esté en disconformidad con el programa que persigue nuestra ideología será responsable de sus actos”, o els de Cardona i Súria, que deien que els lladres serien passats per les armes, no deixen lloc a dubte sobre qui exercia el control polític en aquell moment.

Tanmateix, el fet que es tractés en la pràctica d'una “revolució pacífica” va desmuntar molts clixés de les dretes sobre l'anarquisme o sobre les revolucions obreres. A Sallent els insurrectes van respectar l'ajuntament per petició de l'alcalde.

210 PUPLO, “La Insurrección del Alto Llobregat de 1932”, *Alasbarri-cadas.org*.

211 Andreu NIN, *La huelga general de enero y sus enseñanzas*.

A Súria els miners van entrar a l'ajuntament, van trobar una caixa amb quatre mil pessetes i no la van tocar.

En todos los pueblos se da el mismo espectáculo. Los trabajadores saludan con alboroto el triunfo de la revolución social. Se incautan de los Ayuntamientos, izan banderas negras o rojas, anulan el dinero, compran por medio de vales. Pero en ningún sitio se comete un saqueo o un desmán; ni en una sola aldea creen los trabajadores que el éxito ha de liberarles de la dura faena cotidiana.²¹²

Súria cau en poder de l'exèrcit just després de Manresa. Era inútil una resistència violenta. El cap local de la revolta, Ramon Val, entrega als soldats unes trenta armes llargues i dues-centes pistoles que havien recollit entre els miners, així com una gran quantitat de dinamita. Mentrestant, un grup havia anat a Cardona a alertar els insurrectes d'aquell poble. En últim lloc cauria Fígols, on les forces de l'ordre requisarien trenta-un fusells i unes quantes tones de dinamita.

Tot i que la vaga no havia produït cap vessament de sang a l'Alt Llobregat, van ser empresonades un mínim de 214 persones, de les quals 150 van anar a parar a la presó de Manresa, 44 van ser traslladades a la Model de Barcelona i 20 van ser deportades a Canàries (i després a l'Àfrica) en el vaixell *Buenos Aires*.

L'anècdota –possiblement sensacionalista i exagerada per la premsa– seria que, estant detinguts la majoria dels miners de Fígols –les fotos clàssiques de la revolta mostren una filera de presos lligats amb cordes custodiats per la Guàrdia Civil–, uns quants (quatre-cents segons la premsa) van escapar-se a

212 *Tierra y Libertad*, 6-2-1932, que reproduïx l'article d'Eduardo de Guzmán per al diari *La Tierra*, citat per Abel PAZ a *Durruti en la revolución española*, p. 316.

iniciativa de Ramon Vila. Van ser detinguts a Guardiola del Berguedà. Eren massa nombrosos per passar desapercebuts.

Vet aquí la llista de presos: de Sallent, Antonio Moreno Alarcón, Antoni i Eduard Solé Falcón (germans), Ginés Navarro Muñoz, Juan Giménez Parra, Julián Campos Travé, Lázaro Ayllón Mayor, Pascual Torres Hernández, José Lisca, Josep Xixons i Joan Teres; de Fígols, Manuel Prieto García, Bartolomé Ponce García, Francisco Quesada Lara, José Orozco Gallardo, Manuel Peralta Bernal, Salvador Lozano Ruiz, Victoriano Sánchez Martínez i Ramon Vila Capdevila; de Cardona, Diego Mañaz Sánchez, José Rupérez Sanz i Valentín Serrano Pagán; de Manresa, Florenci Mas Givall, Ramon Escudé Bombay, Àngel Ferrer i Josep Horta Zanuy; de Súria, Climent Girona Prades, Galindo, Guzmán, Ramon Val i Manuel Gangas; de Navarcles, Josep Soldevila, Enric Mates, Josep Cunill, Antoni Casari i Josep Olivells; i de la Nou de Berguedà, Julián García Klente. Tots eren membres de la Intercomarcal de l'Alt Llobregat i el Cardener.²¹³ El 18 d'abril seria detingut a Manresa Juan Yepes de Fígols, considerat un dels líders de la revolta, així com Valentí Pinyol i Benet Oriol, respectivament president i secretari del Sindicat Fabril i Tèxtil de Manresa.

213 Llista recopilada per Pedro Flores a *Las luchas sociales [...]*. D'altra banda, a *Solidaridad Obrera*, 2-3-1932, p. 1, se citen setanta-nou noms de presos governatius diferents: de Fígols, Ramon Vila, Alberto Robles, Antonio Girado, Àngel Baqué, Ginés Arnaz, Isidre Vilalta, Marcelino [Manuel] Prieto, José Sánchez, Juan Santos, Francisco Puntero, Antonio Plelgrín i José Gracia; de Súria, Antonio Senet, Fernando López, Julio García, Antonio Meca, Francisco Ibar, Juan García, Bartolomé Hernández, José Quintana, Manuel [del] Canto, Berlarmino Castaño, Manuel Lozano i Juan Miguel; de Cardona, Ginés Clemente, Gabriel Piedra, Bartolomé Escanes, Francisco Muñoz, Juan Simón i Antonio Perellón; de Manresa, Leoncio Sanlleivi [Sanllehí]. La resta són de fora del Bages. Els cinc militants mencionats de Navarcles també surten d'aquesta llista i no de la de Flores.

He aquí las paradojas de la República española: mientras los 110 prisioneros del Buenos Aires son deportados sin juicio (y la mayoría de ellos no han intervenido en los hechos de Fígols), los monárquicos conspiran libremente, los grandes propietarios rurales dejan yermas las tierras y los campesinos se mueren de hambre. La famosa “Ley de defensa de la República” no se ejerce contra los enemigos de ésta, sino contra los obreros, cuyo único delito es ser consecuente y fiel a su clase.²¹⁴

La revolta de l'Alt Llobregat va espantar tremendament les altes esferes de la República i de seguida es va crear un ambient de linxament. Al Congrés dels Diputats es van celebrar unes tenses sessions en què l'única oposició a la deportació vindria dels escons dels republicans federals. Socialistes i catalanistes farien costat al president Azaña i el seu ministre de Governació, Casares Quiroga, que exigien la deportació dels detinguts a l'Àfrica. Parlaven d'un complot de la monarquia per derrocar la República utilitzant els anarquistes. La idea de la deportació era il·legal, pròpia de règims autoritaris. La cambra donaria suport al president entre les protestes dels federals.

Finalment, el nombre total de deportats a bord del *Buenos Aires* seria de 121. En sortirien de Barcelona 108 i la resta s'hi afegirien a València i Cadis. Entre d'altres, a la llista hi havia coneguts militants com ara Tomàs Cano Ruiz, Bru Lladó, Francisco Ascaso i Buenaventura Durruti.²¹⁵ Partirien amb destinació a Fuerteventura el dia 10 de febrer de matinada perquè no els poguéssin veure ningú. De l'Alt Llobregat serien deportats al voltant d'una vintena de militants obrers, dels quals cal destacar els catorze de Sallent.²¹⁶ La majoria dels

214 Carta d'Émilienne Morin a *Le Libertaine*, 14-2-1932.

215 Pedro FLORES, *Las luchas sociales [...]*, p. 235-237.

216 De Sallent, Juan Jiménez Parra, Salvador Lozano Ruiz, Antonio Moreno Alarcón, Ginés Navarro Muñoz, Ramon Rivera Soler, Antoni Soler Falcó, Eduard Soler Falcó, Pascual Torres Hernán-

121 deportats no havien tingut res a veure amb la revolta; fins i tot hi havia militants que estaven a la presó els dies de la insurrecció.

Les penalitats que patiren els deportats van ser denunciades per la premsa llibertària. Estaven tots reclosos a la bodega del vaixell, dormien a terra sense matalàs, menjaven racions insuficients... En arribar a Fuerteventura la burgesia canària protestà enèrgicament rebutjant la presència de perillous revolucionaris a casa seva; de manera que el *Buenos Aires* partí cap a Dakar i després cap a Fernando Poo (illa de Guinea Equatorial), on es tornaria a donar una situació idèntica, amb la protesta de les autoritats colonials. Finalment els van portar al desert, a Villa Cisneros, al Sàhara Occidental. En tot això, cal esmentar les diferències ideològiques entre anarquistes i comunistes que esclatarien al vaixell.

Tants canvis de clima amb unes condicions tan poc higièniques van provocar greus malalties. Entre els afectats hi havia Antoni Solé de Sallent. Intentaren evacuar els malalts a Las Palmas, però les ordres no van arribar a temps per una negligència, que va ser una constant en aquella deportació. Com a resultat Solé va morir. Al seu poble, només conèixer la notícia, la plantilla de la mina i la fàbrica del Malpàs va fer una vaga de vint-i-quatre hores (el sector del tèxtil no va voler fer-la). Solé va ser enterrat al cementiri de Las Palmas en una cerimònia organitzada per la Federació Obrera de Gran Canària, de la UGT. Davant aquesta situació, i després de diversos motins dels deportats, els van dividir en grups i en van alliberar uns quants. Finalment van ser tots alliberats a causa del cop d'estat de Sanjurjo. Com que no es volia que

dez i Domingo Xixons Revellat; de Fígols, Antonio Méndez Zamora, Manuel Peralta Peral, Manuel Prieto García, Francisco Quesada Lara i Victoriano Sánchez Martínez; de Súrria, Guzmán Valls Guallart; de Manresa, Florenci Mas Gibal; de Cardona, Jerónimo Torreballedas Colell. Llista recopilada per Jesús GIRÁLDEZ MACÍA a *Creyeron que éramos rebaño [...]*, p. 237-238.

coincidissin anarquistes i reaccionaris en la deportació sahariana se'ls va haver d'indultar. Al setembre es va celebrar a Barcelona un míting que va ser una mostra espectacular de suport: va aplegar unes vuitanta mil persones a Montjuïc en solidaritat amb els deportats.

Tornant a la comarca, la revolta de l'Alt Llobregat i el Cardener va tenir com a conseqüències la clausura dels sindicats durant setmanes o mesos —el 2 d'abril s'aixecà la clausura de la Federació Local manresana i a Berga, Fígols i Cardona a l'agost—, la deportació a l'Àfrica en vaixell d'un centenar de militants cenetistes, nombrosos detinguts, la generalització de petits artefactes explosius com a resposta a la repressió, una divisió a l'interior de la CNT respecte a com s'havia gestionat la vaga —els dirigents de la CNT s'havien oposat a convocar una vaga general d'abast més ampli— i la ruïna econòmica dels sindicats atesa la quantitat de presos que havien d'assumir. El comte d'Olano, propietari de l'empresa de Fígols Carbons de Berga, SA, va acomiadar tota la plantilla i va readmetre la gent que considerava més dòcil. En total va acomiadar definitivament un centenar de miners, que van haver d'abandonar casa seva i la comarca del Berguedà perquè van passar a constar en llistes negres. Les bases laborals quedarien trencades. A més, els líders trentistes van ser desplaçats dels llocs de més responsabilitat de la CNT. No obstant aquesta lluita interna, el sindicat va romandre unit de portes enfora, i al març i abril va posar en marxa una campanya a Manresa de denúncia de la República:

Hemos de estar forzosamente contra esta República capitalista, antidemocrática, de traiciones y tiranía.

Esto no es la República con la que soñó en su buena fe el pueblo español el 14 de abril.

De Alcalá Zamora a Largo Caballero, de Maura a Casares Quiroga, todos los partidos y todos los hombres que en el parlamento fabrican leyes y decretos son cómplices de una de las mayores estafas que nos han hecho a los trabajadores de España.

Sin pudor ni vergüenza en los días de la demagogia electoral, perjuros en el momento de realizar sus promesas de gobierno, ante los clamores de justicia del pueblo famélico y esquilado por los Borbones, no han sabido encontrar otra cosa que la ley llamada de la “Defensa de la República” que dando carta blanca a la guardia civil y a los chulos de asalto amordaza nuestra prensa, restringe nuestros derechos ciudadanos y llena las prisiones del país de militantes obreros.

Estamos decididamente contra la República de mentiras y traición que legaliza prisiones gubernativas como hicieron Primo y Anido, y mata en las bodegas del “Buenos Aires”, lejos de nuestra tierra, a nuestros compañeros y hermanos de clase.²¹⁷

Una altra conseqüència de la vaga va ser que aquesta es va expandir per altres llocs, esperonada per les deportacions. A Barcelona els sindicats havien convocat una vaga pel 23 de gener, quan ja era tard i la ciutat estava ocupada per l'exèrcit. El Comitè Nacional no va veure viable una vaga general més àmplia, cosa que portaria cua. No va ser aquest el cas de molts pobles de Catalunya, l'Aragó, València, Sevilla o Màlaga. El 15 de febrer, per exemple, els anarquistes van ocupar l'ajuntament de Terrassa i hi van hissar la bandera vermella i negra. La repercussió de la insurrecció de l'Alt Llobregat va durar pràcticament tot el mes de febrer. A les fàbriques de Manresa alguns treballadors van ser acomiadats, però gràcies a les vagues de solidaritat van ser readmesos. Aquest va ser el cas de Benet Oriol a la fàbrica Lluvià, i de Maria Belmonte i Valentí Pinyol a la Fàbrica Nova. Els fills de Manuel Prieto,

217 *El Trabajo*, 9-4-1932, editorial de la portada.

un dels deportats, van haver de ser acollits pels sindicats de Gironella, a causa del boicot total al qual va quedar sotmesa la seva família.

Hi havia estat de guerra, amb l'exèrcit i la Guàrdia Civil fent controls i escorcolls arreu; en aquesta situació, el 25 de maig es van produir noves detencions a Manresa, quan es va descobrir un polvorí amb 85 bombes en una casa del carrer del Carme. En van detenir el propietari, el carreter Pere Ballús. També al carrer Circumval·lació, 56, es va descobrir un altre dipòsit d'explosius, aquest cop amb 14 bombes. Va ser detinguda la inquilina del pis, Anna Santamaria, que era la dona de Ballús. Santamaria va declarar que no hi tenia res a veure i va incriminar altres individus que freqüentaven l'immoble. Arran d'aquesta delació van ser detinguts Maties Cubero Macià, paleta, acusat de ser el traficant i transportista de les armes, José García Narváez i Lluís Sabartés.²¹⁸ Malgrat les acusacions, tots tres quedarien en llibertat al cap de pocs dies per manca de proves. Amb tot, encara hi va haver més detencions, com ara les de Josep Pardinàs o Eusebi Sobrerroca, que pagarien amb penes de presó. El dia 28 apareixerien abandonats entre vint-i-cinc i trenta cartutxos de dinamita al parc del Castell, descobrint que va fer augmentar la situació d'alarma social. Aquests fets van comportar la suspensió per ordre judicial del míting que la Federació Local pretenia celebrar al Teatre Kursaal i que no havia pogut fer per al Primer de Maig. Finalment el dia 30 de maig es va escorcollar un domicili de Sallent, situat al carrer Unió, 21, on s'estava reunint el comitè pro presos de la localitat. Hi van ser detinguts, i alliberats dos dies després, els llibertaris Juan Alcón, Benet Cano, Miquel Comellas, Jaume Escolar, Domènec Fitó, Salvador Manyalich i Josep Moradell.

218 Jordi BONVEHÍ, "La ciutat de les bombes", al blog *Històries Manresanes*, 15-4-2014.

La situació que es vivia a la comarca era de psicosi. Les forces policials encara pensaven que els anarquistes podien intentar un altre aixecament i sotmetien els sindicats a una vigilància molt rigorosa. Hauria estat una repressió fora de lloc si no fos perquè aquella primavera havia estat plena de vagues a tot Espanya que no estalviaven accions violentes, entre les quals cal destacar episodis com van ser les vagues del camp d'Andalusia o els xocs del Primer de Maig a Madrid, Còrdova o Badajoz.

En resum, podríem considerar que la revolta de l'Alt Llobregat i el Cardener va ser a la vegada un moviment espontani i un aixecament revolucionari organitzat: el detonant va ser espontani i obeïa a causes merament sociolaborals, però alhora la resposta dels grups anarquistes estava preparada, ja que feia temps que es proveïen d'armes i explosius i que examplaven la xarxa de grups d'acció i de defensa.

El trencament intern de la CNT

A l'estiu de 1931 diversos líders obrers com ara Joan Peiró, Sebastià Clarà, Ricard Fornells o Àngel Pestaña, entre d'altres, havien signat un manifest que seria conegut com el *Manifest dels Trenta*.²¹⁹ I d'aquell nom, la tendència d'aquell sector seria anomenada trentisme. Els trentistes eren els militants de la CNT que l'havien dirigida durant la dictadura de Primo de Rivera i el procés de reconstrucció de 1930-1931. A molts sindicats de Manresa predominava la línia partidària d'aquest corrent.

Des de finals de 1931 els trentistes van ser desplaçats dels comitès superiors i de la premsa confederal per una nova militància impacient, partidària de la revolució immediata,

219 Originalment publicat a *L'Opinió* (Barcelona), 30-8-1931 i a *La Tierra* (Madrid), 1-9-1931.

aprofitant que la República no estava consolidada. Després de la publicació del manifest, la Confederació Regional de Llevant va denunciar l'entesa que hi havia a Catalunya entre la direcció confederal i el recentment creat partit d'Esquerra Republicana de Catalunya. Al setembre, l'administració de *Solidaridad Obrera* passaria de les mans de Joan Peiró a les de Felipe Aláiz, afí a les posicions més radicals. Aquest sector més radical del moviment anarcosindicalista havia anat preparant el terreny des del mateix abril de 1931, quan es crearen els primers quadres de defensa, i durant l'estiu havia anat guanyant la direcció de la majoria dels sindicats de Barcelona i, com veiem, també del diari més important.

La revolta del gener de 1932 va suposar un terratrèmol intern, perquè en teoria tant la Federació Local de Barcelona com el Comitè Regional van tramitar la informació als sindicats, amb la proposta d'una vaga general, però aquesta no es va poder dur a terme perquè el moviment de l'Alt Llobregat ja havia estat derrotat. Quan el 23 es va proclamar la vaga general a Barcelona les tropes ja estaven patrullant els carrers i la vaga va fracassar.

Això va suposar un descrèdit important per a la direcció confederal, que apareixia com a massa moderada als ulls de la base. La lentitud de la tramitació de la proposta de vaga era molt sospitosa des del punt de vista dels més radicals. La pressió va empènyer Pestaña a dimitir del Comitè Nacional i va ser substituït pel faista Manuel Rivas. El Comitè Regional de Catalunya viuria una situació idèntica: va dimitir Emili Mira, afí a Pestaña, i el va substituir Gilabert, també membre de la FAI. Tot això es va dirimir en el tumultuós ple regional de sindicats a Sabadell.

Aquest ple venia precedit d'un polèmic article de Frederica Montseny a *El Luchador* que acusava els trentistes directament de còmplices. Considerava que els contactes amb els republicans eren una prova de la ineptitud dels comitès superiors. Joan Peiró respondria amb idèntica força acusant

els radicals de portar la CNT a un suïcidi tàctic. Les deportacions havien sacsejat les bases anarquistes i molta gent que havia donat un temps de treva a la República trencaria tota relació amb els polítics, que havien votat una mesura inconstitucional a propòsit.

I en efecte, l'abril de 1932 a Sabadell, les dues tendències s'enfrontarien durament. D'una banda, la gestió de Pestaña al capdavant del Comitè Nacional va ser qüestionada per Garcia Oliver per no haver convocat una vaga general com demanaven les regionals aragonesa i valenciana. El debat seria llarg, i és que s'estava resolent una mala actuació del Comitè Nacional que havia provocat la deportació dels anarquistes en el vaixell *Buenos Aires*. El sector més revolucionari entenia que una vaga general de protesta hauria impossibilitat un fet com aquest. Garcia Oliver argumentà que Pestaña no ho havia consultat amb la resta del Comitè Nacional i per això demanà la seva dimissió, que finalment es produiria.

De l'altra, en el debat es va originar un dur enfrontament dialèctic entre Felipe Aláiz i Josep Robusté pel control de *Solidaridad Obrera*. Aláiz havia estat empresonat arran del moviment revolucionari del gener. Robusté, afí a Pestaña, havia assumit de manera interina la direcció del diari. Conscient de les divisions tàctiques existents, donaria veu a figures del sector trentista, com ara Joan Peiró. Però l'elecció de Robusté no era del gust d'Aláiz, que el va acusar de ser responsable de la seva detenció. En el ple de Sabadell les impugnacions van ser tantes que l'equip de *Solidaridad Obrera* va dimitir i va ser substituït per un a càrrec de Llibert Callejas, afí a Aláiz.

L'últim dia del ple, la delegació de Sabadell va abandonar-lo considerant que se li havia negat injustament la paraula a Igualada, sobre el tema de *Solidaridad Obrera*. A partir d'aleshores Sabadell se situaria en rebel·lia respecte de la Confederació argüint que estava controlada per la FAI. Al seu torn, la Regional de Llevant acusava els de Sabadell de

supeditar-se als interessos d'ERC, pel fet que en el moment de la proclamació de la República havien acceptat entrar a formar part de l'Ajuntament provisional. La Federació Local de Sabadell seria expulsada al setembre d'aquell any per negar-se a pagar la quota pro presos i a cotitzar. Diversos sindicats, però, es van negar a reconèixer l'expulsió i van establir relacions amb Sabadell.

Fent un repàs del ple de Sabadell ja es pot comprovar una caiguda d'afiliació respecte a l'agost anterior. Al ple hi havia representats 223.732 treballadors amb 187 delegacions. Així i tot, s'argumentava que hi havia uns 50.000 afiliats en altres sindicats de Barcelona i Montblanc que no podien enviar ningú al ple, amb la qual cosa quedava una xifra no tan llunyana a la de l'agost de 1931. De totes maneres els trentistes es queixaven que molts sindicats donaven xifres d'afiliació molt inflades.²²⁰

De l'Alt Llobregat hi constaven Callús (250 afiliats), Castellbell i el Vilar (1.000), Manresa (Alimentació, 200; Fusta, 400; Metall, 400 i Fabril i Tèxtil, 5.000; total, 6.000), Navàs (350), Sant Joan de Vilatorrada (90), Súria (sense dades). Els delegats eren Melitó Ferrer i Estanislau Feliu (representant els sindicats de Manresa i Callús), Ramon Cornadó i Delfí Soler (de Castellbell i el Vilar), Marcel Augés (del Metall de Manresa), Joan Figueras, Leonci Sanllehí (del Comitè Intercomarcal), Benet Oriol i Luis Belmonte (del Fabril i Tèxtil de Manresa) i Joan Sarri (de Navàs). La baixada d'afiliació s'explicava per la situació d'il·legalitat de la majoria de sindicats de la Intercomarcal.

220 Com seria el cas descobert al ple de Construcció de Barcelona, representat per Garcia Oliver. Aquest sindicat hi havia anat en representació de 20.000 treballadors, però es va determinar que només en tenia 15.000. El sindicat per defensar-se afirmaria que en realitat en tenia 40.000 i que li resultava impossible recollir les cotitzacions.

Els sindicats de Manresa també es van enfrontar entre si al ple. La Federació Local impugnà el Sindicat de la Construcció, però aquest argumentà en la seva defensa que s'havia apartat de la Federació perquè s'havia negat a signar els llibres d'associacions del Govern Civil, obligatoris per a totes les entitats legals. Presentar comptes al Govern Civil era facilitar el control social i es negaven a fer-ho.

De les reunions mantingudes pels sindicats descontents naixerien els Sindicats d'Oposició de la CNT, oposats als sindicats controlats pels anarquistes de la FAI i el seu entorn. Consideraven que l'actuació de la FAI estava destrossant la feina constructiva dels sindicats. I per disputar-los la Confederació van crear una nova organització al gener de 1933, la Federació Sindicalista Llibertària (FSL), oposada a la FAI. A Manresa la junta del Sindicat d'Oposició del Fabril i Tèxtil s'expressava en aquests termes:

No ignoramos que el sector faísta de esta localidad tiene constituido un Sindicato llamado de Oficios Varios. Conviene que los trabajadores estén sobre aviso. Cotizar en este sindicato significa alimentar a los que hasta ahora, dentro de nuestros sindicatos han obrado según las consignas de la F.A.I.; significa alimentar a los que inspirados por la F.A.I. han venido sembrando en nuestras organizaciones obreras el odio entre hermanos y la ausencia absoluta de sentido de responsabilidad.²²¹

A les pàgines del setmanari *El Trabajo*, portaveu de la CNT manresana, hi abundaven els articles referents a la "dictadura de la FAI" sobre alguns sindicats i sobre el Comitè Regional. També denunciaven el biaix tendenciós favorable a la FAI de *Solidaridad Obrera* i consideraven que de vegades el to de *La Soli* era insultant.

221 *El Trabajo*, 4-2-1932, núm. 74, p. 1.

A la comarca, la gestió de l'ajuda per superar la repressió de la revolta de Fígols també va ser causa de divisions. D'una banda els presos i els deportats no van voler rebre ajuda dels trentistes, a qui acusaven d'haver-se negat a estendre la vaga. De l'altra, els trentistes van denunciar la intromissió de la xarxa de solidaritat muntada al voltant del periòdic *El Luchador*, de la família Urales i de tendència anarquista "purista". Els trentistes només reconeixien la xarxa de solidaritat organitzada pel comitè pro presos del Comitè Regional. Els retrets mutus contribuïen a crispar l'ambient. Per exemple, els presos anarquistes i tots els comitès pro presos de la comarca exigien l'expulsió de Pestaña de la CNT. Els plens intercomarcals de juny i d'octubre de 1932 també constatarien i aprofundirien la divisió interna.

A Manresa la Pirelli va estar de vaga durant sis setmanes, entre finals de 1932 i principis de 1933, però els vaguistes van patir una derrota que provocaria la dissolució del sindicat de la CNT a l'empresa. Durant aquelles mateixes setmanes els trentistes feien l'efecte d'estar més preocupats per la seva lluita de poder contra els partidaris de la insurrecció que de guanyar les vagues i lluitar pels interessos de la classe treballadora. Això comportava que cada assemblea fos convulsa i que sovint s'arribés als insults i a les mans, i fins i tot alguna vegada s'havien disparat trets a l'aire per posar fi a alguna baralla. La situació havia arribat a un punt de no retorn.

A una escala més general, la violència política i social havia arribat a límits insuportables. En un any i mig de República s'havien produït 30 vagues generals locals, 3.600 vagues parcials i 161 suspensions de publicacions i periòdics. Com a conseqüència d'aquesta conflictivitat, en els primers anys republicans es van produir 400 morts, 2.000 persones

ferides, 9.600 detencions i 160 deportacions,²²² xifres molt més elevades que durant la dictadura de Primo de Rivera. Els revolucionaris desencadenaren tres insurreccions: la vaga revolucionària de l'Alt Llobregat de gener de 1932, la insurrecció del 8 de gener de 1933 i la insurrecció del 9 i 10 de desembre de 1933. En deien “gimnàstica revolucionària”, que era preparar-se per la revolució impulsant-la. Als diaris anarquistes s'exaltava la revolució: “Fuera de la revolución proletaria, para nuestras generaciones, de la post-guerra mundial, [el sindicalisme sense finalitat revolucionària] es una cosa tan vieja e inútil como fue el cristianismo para los descendientes de la Revolución francesa”.²²³

La tendència “revolucionària”, també anomenada faista, considerava que no s'havia de perdre temps i que la revolució s'havia de desencadenar abans que la República es consolidés, aprofitant el creixent malestar obrer i popular. El corrent s'identificava amb la FAI tot i que dins d'aquesta organització no hi havia unitat de pensament –hi havia molts grups federats a la FAI de tipus culturals, pacifistes, individualistes, etc.– i, a més, molts altres grups anarquistes de tendència revolucionària no estaven federats a la FAI, com era el cas del grup Nosotros en aquells moments, format pels militants Garcia Oliver, Ascaso, Durruti, Sanz, Jover, Vivancos, etc. Generalment, aquest sector revolucionari dominava els sindicats de la mineria, els transports, la fusta i la construcció. A més, els comitès pro presos i els comitès de defensa solien ser els organismes d'enllaç entre la CNT i la FAI.²²⁴

222 “La CNT en la Segunda República”, al web de la CNT de la Federació Provincial de València.

223 *Tierra y Libertad*, 8-4-1932, article de Garcia Oliver titulat “Desde la línea de fuego”.

224 Comitès constituïts per persones que militaven a la vegada en la CNT i en la FAI, vinculant les decisions de les dues organitzacions. En el llenguatge confederal de l'època s'anomenava “la trabazón CNT-FAI”.

Per al corrent revolucionari la situació era senzilla: si hi havia tanta afiliació i tanta organització –a primers de 1932 la CNT tenia unes 11.000 persones afiliades al Bages–,²²⁵ si la classe obrera estava passant tantes penalitats i si es disposava d’unes quantes armes, el que havia de fer una organització que s’autoanomenava revolucionària era fer la revolució. No entenien com era possible que els trentistes encara volguessin consolidar la República. Els deien “bombers” o “apagafocs”. Justament, el que calia era desencadenar totes les forces possibles per superar-la immediatament, abans que es consolidés. El proletariat havia demostrat estar a favor de la revolució, com indicava la insurrecció de Fígols.

En aquest sentit, a la comarca es va crear un comitè de defensa format per Vicente Satina, Ramon Planas i Josep Soler Castella, de la Federació Local de Sindicats de Manresa, i Josep Aliet i Jep Campos, de la Federació Local de Sallent, que guardava un dipòsit d’explosius que va ser descobert. Abans de la insurrecció del 8 de gener, havien obtingut uns explosius d’una barraca de les graveres de Puigberenguer de Manresa. Aquest comitè estava encarregat de dirigir el procés d’insurrecció a la comarca i tenia contacte amb membres dels grups de defensa dels pobles (com ara Casto Ballesta, de Sallent, o Celestí *l’Esmolet* i Solé, de Berga i Cercs respectivament) i a través d’ells amb la xarxa de grups anarquistes de la comarca.

La vaga insurreccional del 8 de gener de 1933 va provocar dos morts a Sallent (Andrés Martínez, de divuit anys, i Francesc Codina, de vint), cinc ferits i vint-i-un detinguts.²²⁶ Era resultat d’una nit plena de troteigs, la detonació de diversos artefactes explosius i l’assalt de la caserna de la Guàrdia Civil, que va resultar incendiada. L’endemà, els reforços policials

225 Jaume SERRA CARNÉ, *El moviment obrer al Bages [...]*, p. 70.

226 *Ibidem*, p. 73.

van trobar cent bombes en un escorcoll al local de la CNT sallentina i van posar fi a la revolta. El local del sindicat seria l'últim reducte, i Juan Yepes va quedar ferit al braç quan onejava la bandera blanca de la rendició. A Manresa van esclatar dues bombes més i la Guàrdia Civil va trobar un amagatall amb cinc-cents cartutxos de dinamita. A Monistrol de Montserrat van detenir setze persones més, que després negarien tenir cap implicació en els fets, però que serien durament torturades.

Aquesta temptativa del 8 de gener, organitzada per diversos grups anarquistes vinculats a Nosotros a través dels comitès de defensa, va deixar un total de trenta-dos morts en tot l'Estat. Destaquen els terribles fets de Casas Viejas, en què catorze pagesos van ser assassinats per la força pública, la qual cosa va tenir un impacte enorme en tots els mitjans de comunicació i va provocar la caiguda del Govern d'Azaña. La fiscalia va demanar quaranta penes de mort a diversos participants d'aquestes insurreccions locals, petició que es va desestimar. A les poblacions de Montcada i Ripollet es va proclamar el comunisme llibertari.

Aquesta va ser la gota que va fer vessar el got pels trentistes. Consideraven que la gimnàstica revolucionària era un suïcidi tàctic i van organitzar-se per recuperar la CNT, com hem dit abans. És en aquest moment quan apareixen els Sindicats d'Oposició. Diversos sindicats catalans trentistes es van reunir a finals de gener de 1933 a Manresa a fi de celebrar una conferència sindical de la seva tendència. Signaren el document de la conferència els sindicats Fabril i Tèxtil, Metall, Llum i Força, Alimentació, Fusta i Transport de Manresa, i els sindicats únics de Callús, Castellbell i el Vilar, Sant Vicenç de Castellet, Pont de Vilomara i d'altres del Berguedà, com ara Puig-reig, Gironella i Berga (Cal Rosal).

Segons l'opinió dels sindicats de Sabadell, aquest caràcter més marcadament anarquista trencava amb l'apoliticisme tradicional de la CNT. En el ple regional de març de 1933

s'intentaria reconduir la situació per evitar l'escissió. El punt més important que calia tractar seria la situació de Sabadell. I aquí es va evidenciar l'enorme diferència d'opinions que feien impossible un acord. Els sindicats de Manresa actuarien com a defensors de la posició de Sabadell i sotmetrien el Comitè Regional a contínues impugnacions, actuant amb gran bel·ligerància. Cardona, per contra, defensaria la posició del Comitè Regional atacant durament els sindicats de Manresa i Sabadell.

La situació social seguia sent turbulenta. A Sallent hi va haver una vaga minera el març de 1933 amb tancament a la mina de 180 miners; van esclatar tres bombes i es va intentar una vaga general que el Sindicat Fabril i Tèxtil no va seguir. El conflicte tenia origen directe en la revolta del gener, quan els revolucionaris van ser acomiadats de la mina en tornar de la presó. A Cardona 139 miners es van tancar a la mina a 700 metres sota terra durant dues setmanes del mes d'abril, i l'empresa va respondre amb un locaut. La vaga minera també afectaria a Súria. Dels detinguts de Sallent, tres van iniciar una vaga de fam a la presó de Manresa. Gràcies a la vaga minera i a l'ambient de conflicte i crispació generat, els acomiadats serien readmesos. La plantilla de la fàbrica de ciments Asland també va estar de vaga durant el mes de març. Les manifestacions i els mítings recorrien la comarca.

A l'abril van començar diverses vagues sectorials a Barcelona com foren la de la construcció, la del port o la de transports. Al maig la Federació Local va convocar una vaga general de quaranta-vuit hores a la capital. La vaga desencadenaria una repressió brutal i centenars de detencions, possiblement més d'un miler, i seria durament qüestionada pels trentistes per la seva mala preparació i execució. A diferència de la vaga de setembre de 1931, aquesta va tenir molt poca incidència a l'Alt Llobregat. No obstant això, el 10 de maig desenes de sindicats van ser clausurats governativament, entre els quals els de la conca minera catalana, que

veuriem els seus locals tancats tota la resta de l'any, malgrat les queixes al governador civil, que en aquests moments era Selves i Carner. A mitjans d'any *Solidaridad Obrera* quantificava en uns 9.600 els presos de la Confederació a tot Espanya.

Amb totes aquestes notícies de rerefons, i moltes més que parlaven de violència desenfrenada i repressió governamental sense miraments, al juny de 1933 es celebrà a Barcelona el I Congrés dels Sindicats d'Oposició. Representaven unes 26.000 persones afiliades de Catalunya, de les quals 10.090 eren de l'Alt Llobregat.²²⁷ El congrés venia precedit d'un nou manifest signat per cinquanta personalitats del moviment llibertari en què acusaven la FAI d'exercir una "dictadura" sobre la CNT que la portava al precipici. A la tardor de 1933, molts d'aquests sindicats serien expulsats de la CNT, de l'oficial, per negar-se a pagar la quota pro presos, que era obligatòria per als sindicats.

Seguint amb la crisi interna de la CNT manresana, el 8 de juliol hi va haver un intent de recuperar per la força la impremta d'*El Trabajo* per part d'una manifestació anarquista que va aplegar a unes cinc-centes persones després d'un míting del sector revolucionari. La manifestació va tallar la carretera de Cardona davant del local, que va haver de ser defensat per la Guàrdia Civil amb les armes en mà, baioneta calada, i per un bon nombre de militants trentistes. La ciutat va contenir la respiració davant la batalla campal que va estar a punt d'escenificar-se. Igualment, en dues assemblees la tensió va provocar incidents, agressions o fins i tot trets a l'aire amb una pistola de fogueig.

Davant les eleccions del 19 de novembre de 1933 la proposta dels anarquistes és l'abstenció, com en tantes altres ocasions. Tan massiva va ser la campanya i tanta influència va tenir la propaganda abstencionista que els republicans

227 Jaume SERRA CARNÉ, *El moviment obrer al Bages [...]*, p. 73.

van perdre el Govern central, que va quedar en mans del centredreta. També va tenir-hi certa importància, sovint poc valorada, el fet que el PSOE no va repetir coalició amb els republicans i que en general les esquerres estaven molt dividides.

A Catalunya les esquerres només estaven representades per les candidatures d'ERC i del Front Obrer, que a Manresa tenia un pes testimonial. A tots els murs de la ciutat hi apareixia pintada en quitrà la consigna “¡Compañeros, no votar!”, a la qual ERC va respondre des del seu diari amb el titular “Abstener-se de votar és votar la Lliga”.

Els anarquistes revolucionaris, per no quedar-se amb la sensació d'haver contribuït a l'ascens d'uns partits clarament antirepublicans i reaccionaris, van emprendre una nova insurrecció el 9 desembre de 1933, preparada setmanes abans de les eleccions. La insurrecció va demostrar no estar gaire ben organitzada i va provocar prop d'un centenar de morts (vint-i-cinc pel descarrilament d'un tren a Puçol), un altre centenar de ferits i unes set-centes detencions arreu de l'Estat. El moviment revolucionari va tenir importància a pobles de l'Aragó, la Rioja, el Bierzo, el País Valencià, Extremadura... i a les ciutats de Saragossa, Barcelona, L'Hospitalet i Gijón. Es va fer notar a tot Espanya.

A Manresa es van produir diverses explosions que van tallar les torretes d'electricitat. La vaga insurreccional convocada pel 9 de desembre acabaria amb nou detencions²²⁸ de resultes de la col·locació de tres bombes, una de les quals va ser la bomba a les obres de la Seu de Manresa. Per aquesta ocasió havia vingut a Manresa Cristóbal Aldabaldetrecu, en nom del Comitè Regional, a fi d'organitzar un comitè

228 Pedro FLORES, a *Las luchas sociales [...]*, p. 262, cita com a detinguts Joan Figueras, el ferroviari Casas, Francisco Monfort, Joan Sabartés i diversos treballadors de la Pirelli: els tres germans Blanco, Rafael Núñez i Ramon Planas. De tots, l'únic amb participació activa en els fets fou Planas.

revolucionari local, que comptaria amb Demians i Fidel Torres.²²⁹ Aquest comitè, juntament amb els diferents grups d'acció que existien en alguns sindicats (Cautxú, Ferrocarril, Minería, Construcció, etc.), estaven en relació directa amb el Comitè de Defensa de Barcelona i, a la vegada, amb el grup Nosotros, que el dirigia.²³⁰ De fet, el Comitè de Barcelona havia demanat explosius a Manresa, que Corbella els va proporcionar, fets a la foneria Desverns. Novament el fracàs d'aquest moviment provocaria la sortida de més sindicats de la Confederació.

Al Bages la Federació Sindicalista Llibertària (FSL) era l'òrgan polític dels trentistes, tot i que aquests es negaven a reconèixer que era una organització política. Publicava el butlletí *Cultura Libertaria*. Els Sindicats d'Oposició manresans van aconseguir controlar l'entorn llibertari local; és a dir, l'Ateneu Cultural Popular, l'Ateneu Obrer i el setmanari *El Trabajo*. També van obrir altres agrupacions sindicalistes revolucionàries en alguns pobles i va tenir una forta influència sobre els sindicats. A l'estiu de 1933 un grup de quaranta-tres militants manresans va signar un manifest en què s'adherien

229 Hi ha una disparitat d'opinions. Flores, a *Las luchas sociales [...]*, considera que la visita d'Aldabatreu i companyia era pel 8 de desembre, mentre que Enric Grau diu que van venir a preparar la del 8 de gener de 1933. Sigui com sigui, és obvi que en cada ocasió venia un delegat dels comitès de defensa de Barcelona que activava els grups d'acció de la comarca. Notes d'Enric Grau. Biblioteca del Casino de Manresa. Fons Pedro Flores, carpeta VII.

230 Nosotros tenia una àmplia xarxa de contactes per tot l'Estat, i fins i tot dins de les forces de seguretat, a les casernes de soldats, als carabiners, a altres sindicats, etc. També tenia una relació directa amb els diferents comitès de defensa i grups d'acció del territori. Nosotros entrarà a la FAI a partir de 1934, un cop descartada definitivament la via insurreccional practicada entre 1932 i 1933.

al *Manifest dels Trenta*.²³¹ Tanmateix, a tot Espanya la FSL no tenia més de sis-cents militants el 1933. No pretenien ser una organització gran.

La FSL no va seguir el camí d'Àngel Pestaña amb el Partit Sindicalista, fundat a finals de 1933. Pestaña defensava una estratègia flexible que combinava la política electoral amb l'acció directa, sense renunciar a les seves conviccions anarquistes. Pensava que calia entrar en la política electoral, però alhora construint el sindicalisme, i deixar la revolució social per a més endavant, quan el proletariat estigués més preparat, cosa amb la qual coincidí amb el trentisme. Amb tot, els trentistes veien el partit com una greu desviació del seu esperit fundacional i com una escissió. El Partit Sindicalista era un bon argument en mans dels enemics dels trentistes, que els feia aparèixer com a polítics oportunistes. Al Bages el partit mai no va tenir gaire importància.

Els sindicats opositors es van estructurar per sectors (tèxtil, metall, fusta, etc.). A Manresa, al recentment creat Ateneu Sindicalista, va celebrar-s'hi durant el 9 i 10 de juny de 1934 el ple de sindicats del metall de Catalunya, en què hi havia representats uns catorze mil treballadors i dotze sindicats. El mes de juliol de 1934 la FSL va celebrar el seu primer congrés, en el qual va ratificar els seus principis (tot el poder per als sindicats durant el període de transició al socialisme

231 Els quaranta-tres eren: Lluís Canal, Ramon Colell, Emili, Colell, Lluís Segarra, Francesc Comellas, Salvador Camps, Enric Ribas, Pere Fitó, Josep Solana, Josep Grau, Ramon Parcerisas, Pere Sabrià, Aureli de la Cruz, Ramon Farré, Jesús Gómez, Jeroni Puig, Joan Gasset, Melitó Farré, Lluís Brau, Antoni Augés, Jaume Sala, Antoni Camps, Josep Puig, Josep Planas, Manuel Porta, Miquel Casanovas, Josep Vila, Josep Casasayas, Jaume Farré, Miquel Mira, Marià Prat, Valentí Piñol, Benet Oriols, Andreu Nardi i Marcel Augés (Jaume SERRA CARNÉ, *El moviment obrer al Bages [...]*).

llibertari) i les seves tàctiques (donar suport a l'Aliança Obrera contra el creixement del feixisme, com veurem).

El moviment trentista no va tenir l'oportunitat de desenvolupar-se plenament, en part també com a conseqüència de la gran repressió governamental, que desorganitzava els sindicats. Però el que era més important, i que no van saber veure, era que la classe obrera ja estava preparada per a la revolució. El gir d'una bona part del proletariat vers opcions revolucionàries no era degut a l'acció de l'anarquisme en particular, sinó a una combinació de factors: la politització de la societat,²³² el procés d'organització de la classe obrera en partits i sindicats, la crisi econòmica dels anys trenta, la constatació que la República no havia generat beneficis tangibles, i la tendència revolucionària adoptada per un sector considerable del Partit Socialista i la UGT²³³ des de la primavera de 1933 (després de l'ascens de Hitler al poder). La revolució, però, necessitava una organització.

Balanç de forces a finals de 1933

Com a resum, veiem que la CNT catalana acabaria dividida en dues organitzacions diferenciades a l'estiu de 1933. Una

232 Cal ressenyar el treball de Jaume SERRA CARNÉ "Notes sobre la politització a Manresa durant la Segona República".

233 La radicalització del socialisme espanyol és un tema estudiat per Bernardo DÍAZ NOSTY a *La comuna asturiana: Revolució de octubre de 1934*. Les Joventuts Socialistes, la regional d'Astúries, una part del socialisme del País Basc, de València i de Madrid i alguns sindicats de l'uetisme com ara la poderosa Federació de Treballadors de la Terra o els ferroviaris començaven a desencantar-se de la República i defensar postures de tipus bolxevic. No oblidem que només feia quinze anys que havia tingut lloc la Revolució Russa. A partir de les eleccions de 1933, aquest sector del socialisme agafaria molta força dins les seves organitzacions.

considerava que l'altra era reformista, polititzada i pactista, i la contrària argumentava que hi havia una dictadura de la FAI sobre la CNT i acusava l'altra de destrossar els sindicats amb la seva peripècia aventurera. El procés d'enfrontaments interns, l'exacerbació de rancors personals i la repressió de les autoritats van fer que l'índex d'afiliació decreixés dramàticament. Per tant, la CNT va quedar molt malmesa per causa de l'escissió, si bé també per una evident mala gestió del Comitè Regional en qüestions sindicals.

A més, a partir de mitjans d'any el Govern de la Generalitat va aprofitar aquesta feblesa dels anarcosindicalistes per iniciar una campanya violenta contra l'entorn llibertari de Barcelona i va arribar pràcticament a il·legalitzar molts sindicats. El catalanisme iniciaria una doble ofensiva contra l'anarquisme, d'una banda a través de la repressió policial i de l'altra per mitjà de la pressió de la premsa, que no estalviava la difamació. L'objectiu era treure de la direcció de la CNT el sector revolucionari i imposar-n'hi un altre de més favorable al republicanisme.

Tots aquests factors impediien la normalització de l'acció sindical i deixaven desorganitzats milers de treballadors, que buscarien altres alternatives, com ara els partits o altres sindicats.

Per tenir una perspectiva de la situació sindical a Catalunya podem fer un balanç numèric dels quatre sindicats principals. La Confederació Regional del Treball de Catalunya (CRTC, la CNT catalana) pel ple de sindicats de març de 1933 havia perdut un terç de la seva força respecte al 1931: ara tenia 208.821 afiliats. Aquest seria l'últim ple amb la participació dels Sindicats d'Oposició. A finals d'any molts sindicats van quedar desorganitzats entre les divisions i la repressió. La situació de crisi seria tal que a la ciutat de Barcelona només es rebien entre 20.000 i 25.000 cotitzacions

d'un total teòric de 72.000 afiliats.²³⁴ És a dir, possiblement l'afiliació de la CNT rondava les 170.000 persones a tot Catalunya, però només cotitzaven realment uns 50.000 membres, acció que resultava impossible de dur a terme amb normalitat per culpa de la repressió. El segon sindicat més important ja era la UGT, que havia crescut fermament i ara comptava amb 36.000 afiliats, segons les seves pròpies dades, a tot Catalunya. La tercera força eren els Sindicats d'Oposició, amb aproximadament 26.000 treballadors. Finalment, la quarta força era la dels comunistes dissidents afins al Bloc Obrer i Camperol (BOC),²³⁵ que van fundar una confederació sindical a mitjan 1932, en un principi amb 10.000 afiliats. Les divisions dins la CNT, tanmateix, van produir un degoteig de sindicats expulsats per tot Catalunya que van confluïr en aquest moviment. A finals d'octubre de 1933 presumien de ser al voltant de 30.000 treballadors (possiblement n'eren 20.000).²³⁶

El BOC no havia pogut prosperar dins la CNT perquè al III Congrés (Madrid, juny de 1931) es va incloure una limitació, un vet, pel qual les persones que militaven en algun

234 Andy DURGAN, *Comunismo, revolución y movimiento obrero en Cataluña 1920-1936: Los orígenes del POUM*, p. 120. Durgan cita un informe dels sindicats de Sabadell. També considera que tota la Regional Catalana devia tenir uns 130.000 cotitzants en total.

235 Partit marxista producte de l'escissió de tota la branca catalana del Partit Comunista d'Espanya, l'any 1930. El BOC donava molta importància a la preparació intel·lectual i política dels seus membres i, per tant, els seus quadres eren molt qualificats. En aquells moments, el 1933, a Manresa rondaven els 50 membres. El BOC va tenir una escissió el 1931, partidària de seguir amb el PCE, que a Catalunya es diria Partit Comunista Català (PCC). Comptava amb només 11 membres a Manresa el 1933 i amb 35 l'any 1936. El PSUC manresà de 1936 provindria de la Unió Socialista de Catalunya (USC), ja que el PCC era residual.

236 Andy DURGAN, *Comunismo, revolución y movimiento obrero en Cataluña 1920-1936 [...]*, p. 134.

partit no podien tenir cap càrrec als sindicats. Era una mesura aprovada per fer front al sector marxista (PCE i BOC) que existia dins la Confederació. D'aquesta manera van ser expulsats els sindicats comunistes entre 1931 i 1933 i no van poder participar en els plens regionals.

La gran majoria d'aquests sindicats expulsats o auto-expulsats, trentistes o del BOC, eren de fora de Barcelona. Conseqüentment, la CNT havia perdut gran part de la implantació a les comarques i ciutats de l'interior (Manresa, Mataró, Manlleu, Montblanc, Sabadell, Terrassa, Valls...) i, a més, havia perdut el lideratge del sindicalisme a les províncies de Lleida, Girona i Tarragona.

A l'Alt Llobregat hi havia 13.050 cotitzants segons el ple intercomarcal, dels quals 3.335 eren de Manresa. En aquest moment la CNT de Manresa quedà dividida entre els Sindicats d'Oposició, amb 2.425 afiliats, i els sindicats oficialistes, amb 1.010 afiliats.²³⁷

Al ple regional celebrat a Barcelona al març de 1933, dins del bloc opositor hi havia els sindicats de Puig-reig (1.000 afiliats), Callús (300), Castellbell i el Vilar (300), Sant Joan de Vilatorrada (150), el Pont de Vilomara (250), Sant Vicenç de Castellet (Oficis Varis, 700; Construcció, 700), Berga-Cal Rosal (900), Gironella (1.400), Manresa (Fabrill i Tèxtil, 1.500; Transport, 100; Fusta, 400; Metall, 300; Alimentació, 125; Llum i Força, sense dades); en total, 8.125 afiliats. L'afiliació del bloc oficial era: Manresa (Construcció i Ferroviaris, 200

237 Aquestes xifres d'afiliació apareixen a *Solidaridad Obrera*, 14-3-1933, p. 5. La situació encara era més precària. Gonçal MAZAÑA BOIX, a *Història del moviment llibertari a les comarques del Bages-Berguedà*, p. 11, dóna aquests números: Fabrill i Tèxtil, 35 afiliats; Construcció, 75; Pell, 13; Cautxú, 30; Ferroviaris, 85; Oficis Varis, 40; total, 278 afiliats. És probable que després de l'escissió molts afiliats deixessin de pagar la cotització i quedés una base més petita els mesos immediats a l'escissió. La recuperació vindria a finals d'any.

afiliats), Sallent (1.000); Navarcles (230); Moià (40); Cardona (475); Balsareny (100); Navàs (400) i Súria (250); en total, 2.470 afiliats. Podem veure que els sindicats del Berguedà no hi estaven representats.

Uns dies més tard els dos sectors, oposició i oficial, actuarien definitivament de manera separada i tenim diferents quantitats. Pel que fa a la Comarcal, la xifra és de 5.550 i 3.415 respectivament, i pel que fa a Manresa ciutat és de 2.325 i 1.010 respectivament; en total, entre Manresa i comarca, 7.875 (oposició) i 4.425 (oficial). El sector del tèxtil quedava vinculat en general al voltant de la línia trentista i la mineria al voltant de l'oficialista. Al Berguedà la xifra era de 3.500 afiliats als Sindicats d'Oposició i de 1.570 als oficials. Aproximadament el 60% de l'afiliació cenetista quedava organitzada amb l'oposició. A més de tot això, alguns sindicats de la CNT havien quedat sota la influència del BOC (la majoria de Monistrol de Montserrat i seccions del Pont de Vilomara i Manresa). No serà fins a l'any 1936 que les dues organitzacions cenetistes tornaran a recuperar-se.

Després de l'escissió, a Manresa la CNT-FAI (el sector oficial) només quedaria formada pel Sindicat del Cautxú (la Pirelli) i el de Ferrocarrils. Ràpidament es va reconstituir Oficis Varis i Construcció i, més tard, Pell i Barbers. Segons Mazaña i Boix, i confirmat per Pedro Flores, s'observa un greu col·lapse d'afiliació en els mesos de març i abril de 1933, amb només 278 militants. Però en aquella època comencen a arribar als sindicats nous joves radicalitzats per les passades vagues i insurreccions, que acabaran formant les Joventuts Llibertàries i revitalitzant el moviment anarquista local. De fet, en algun cas es descriu que a inicis de 1934 l'organització cenetista vivia un ambient d'eufòria i ja veien la revolució a tocar, cosa que contrasta amb l'evidència quantitativa. Sembla, però, que a finals de 1933 ja havien tornat a sobrepassar els 2.000 afiliats. Segons les dades de les votacions per triar un nou director de *Solidaridad Obrera* a finals de 1933, de

Manresa van votar els sindicats Fabril i Tèxtil (1.500 afiliats), Cautxú (300), Construcció (300), Ferroviaris (210) i Oficis Varis (100). També van participar en la votació els sindicats únics de Gironella (600) i de Navàs (500).²³⁸

La FAI, quant a organització, no va tenir mai gaire força, uns 1.400 militants a Catalunya dividits en 206 grups d'afinitat. La major part de la militància anarquista no pertanyia a aquesta organització, sinó que estava majoritàriament enquadrada en els sindicats, que tenien els seus propis grups d'acció, en els ateneus i sobretot en les Joventuts Llibertàries, que ja veurem en detall més endavant. Quan parlem del binomi CNT-FAI de la comarca, hem d'entendre que la FAI era més simbòlica que real. Només reflectia el caràcter anarquista i revolucionari de la CNT.

Com recorda Garcia Oliver, el sector revolucionari no es va imposar de cop, sinó que va guanyar secció a secció, sindicat a sindicat i ram a ram fins a prendre el control de les estructures del moviment llibertari de Barcelona i de molts pobles del voltant. Era un moviment de base que reflectia la situació política del moment entre la classe treballadora. De cap altra manera es podia imposar l'anarquisme.

Una altra cosa que cal tenir en compte: a partir d'ara podem considerar que l'afiliació que quedava ja simpatitzava amb l'anarquisme, ja que aleshores hi havia una forta competència dins el món sindical. En aquests anys, 1933-1936, ni els trentistes ni els comunistes dissidents del BOC no van saber entendre l'arrelament real de l'anarquisme entre la classe obrera catalana i donaven per morta la CNT. És a dir, en aquest punt podem considerar que les 4.500 persones afiliades a la CNT de l'Alt Llobregat i el Cardener formaven part del moviment llibertari.

L'altra gran força de Catalunya era Esquerra Republicana de Catalunya (ERC). Si la Lliga va representar durant els anys

238 *Solidaridad Obrera*, 2-12-1933.

vint els interessos de l'alta burgesia catalana, les contínues negatives de Madrid a resoldre les peticions catalanes, així com la connivència de la Lliga amb la dictadura de Primo de Rivera i, per tant, l'acceptació del centralisme espanyol, van radicalitzar el moviment catalanista. El 1931, doncs, va aparèixer una nova força política, ERC, que va tenir molta influència entre la petita burgesia i sobretot al camp. ERC esdevindria un moviment de multituds i amb desenes de milers d'afiliats. A més, tenia gran influència sobre la Unió de Rabassaires (pagesos) i els sindicats del comerç. Dins del partit hi convivien diversos corrents polítics, des de filomarxistes a filofeixistes.

Durant el 1931 ERC fins i tot es considerava propera a la CNT, possiblement perquè volia dirigir el moviment sindical, i no hi ha dubte de la bona entesa entre les dues formacions en aquella època. Per exemple, a *El Dia*, òrgan d'expressió de l'ERC de Manresa, s'anunciaven els actes de la CNT i es publicaven articles de valoració d'aquests. També hi ha evidència del gran nombre de vots que rebia ERC des de l'afiliació confederal. Quan votaven, ho feien sempre pels republicans, mai pels socialistes o pels comunistes, ja que sabien que si els enfortien els farien la competència després. A partir de la radicalització de la CNT a finals de 1931, aquesta bona relació es va trencar del tot.

Una excepció a aquesta tònica va ser Navàs, on les relacions entre republicans i anarcosindicalistes serien de gran cordialitat. La majoria de militants d'ERC militaven també a la CNT. El cas paradigmàtic fou Pere Prat Bernardich, membre de la Fraternitat Republicana, de la Cooperativa Obrera La Fraternitat i de la CNT de Navàs. Es va presentar com a cap de llista de la coalició d'esquerres a les eleccions municipals de 1931 i va guanyar. Prat Bernardich va haver de dimitir de l'alcaldia acusat per l'oposició de no haver reaccionat davant la insurrecció anarquista de gener de 1933. Més tard militaria a ERC i durant la guerra participaria en el

Consell Municipal com a representant de la CNT (i no dels republicans). Com es pot deduir, a Navàs durant la Segona República la CNT mai no va patir persecucions, excepte durant el Bienni Negre.

L'Aliança Obrera

A iniciativa de Joaquim Maurín sorgeix la idea de formar aliances obreres. Es tractava de fer un front comú d'organitzacions obreres per enfrontar-se al feixisme. El fenomen del feixisme s'havia estès per Europa i ara començava a arrelar a Espanya entre la militància dels partits de dreta que no s'havien cregut mai la República. L'antifeixisme apareixia com una necessitat vital, per evitar seguir els passos d'Alemanya, que el 1933 havia vist com Adolf Hitler arribava al poder. A Catalunya l'Aliança Obrera es va constituir al desembre de 1933.

A Manresa, però, les organitzacions d'esquerres es van avançar a l'Aliança Obrera. Els Sindicats d'Oposició de la CNT i el BOC manresans convocaren una assemblea conjunta amb altres forces l'agost de 1933, que es va celebrar al Teatre Kursaal. S'hi van reunir, a banda de les dues forces convocants, la Federació Sindicalista Llibertària, l'Ateneu Sindicalista de Divulgació Social, la Unió Socialista Catalana (USC),²³⁹ la UGT, la Unió de Rabassaires, la Cooperativa

239 La USC i la Federació Catalana del PSOE van establir contactes per unificar-se a nivell català durant el 1933. Finalment la federació socialista es va fer enrere i es van trencar les negociacions. Malgrat això, a Manresa, l'agost de 1933 es van unificar els dos partits, que tenien uns 50 i 30 militants respectivament. Cap a finals de 1934 aquesta força comptava amb uns 100 afiliats a Manresa. La USC va néixer d'una escissió més catalanista del PSOE de Catalunya el 1923. Tenia una línia bastant moderada, més propera a ERC que al comunisme, però s'aniria bolxevit-

Obrera Manresana i diversos sindicats autònoms de la ciutat.²⁴⁰ Posteriorment s'hi afegiria el Partit Català Proletari, d'ideologia marxista-leninista. En aquesta assemblea es va crear el Comitè d'Enllaç Antifeixista de Manresa.

Davant de la crisi econòmica, que feia fracassar les vagues, els Sindicats d'Oposició proposaven: *a)* establir una negociació unitària amb la patronal; *b)* buscar alternatives econòmiques; *c)* reduir les hores de treball a quaranta-quatre hores setmanals perquè tothom pogués treballar; *d)* interessar les autoritats locals en la temàtica social. Els Sindicats d'Oposició demanaren l'abstenció per a les eleccions de novembre de 1933, però no per a les eleccions municipals del mes de gener de 1934, en què van donar llibertat de vot.

A les eleccions municipals d'aquell mes de gener, dretes i esquerres es van enfrontar en dues grans coalicions: Defensa Ciutadana i Concentració d'Esquerres respectivament. A Manresa la coalició guanyadora va ser la segona, d'esquerres, per uns 1.200 vots de diferència. La tensió era molt forta aquells dies i la celebració de la victòria electoral va desembocar en aldarulls, durant els quals s'assaltaren els locals conservadors i els diaris també de dretes *Pàtria* i *El Pla de Bages*. Aquest últim havia denunciat que a la plaça Gispert uns desaprensus havien ensenyat unes pistoles a fi que les monges no poguessin anar a votar. La tensió seguiria quan la primera mesura del nou alcalde de Manresa, Francesc Marçet, va ser expulsar tretze treballadors municipals de dretes.

Després de les eleccions els Sindicats d'Oposició van convocar a Manresa una manifestació a la qual van participar cinc mil persones demanant al nou Ajuntament un pla

zant durant el Bienni Negre. (Jaume SERRA CARNÉ, *El moviment obrer al Bages [...]*, p. 99-101).

240 Eren els sindicats següents: Sindicat Autònom de Vetaires, El Ràdium, Associació de les Arts del Llibre, Sindicat d'Indústries Elèctriques, Associació de Cambrers i Cuiners La Nova Aliança, i Sindicat Autònom de la Construcció (*Ibidem*, p. 107).

d'obres públiques, laïcitat a les escoles i la dissolució del Sometent.²⁴¹ La CNT d'oposició s'estava apropant progressivament als comunistes dissidents del BOC, als socialistes de la USC i als republicans d'ERC en les lluites diàries i, indirectament, en les seves posicions polítiques.

El Comitè Antifeixista es va implicar també en les protestes socials i va convocar una vaga general de vint-i-quatre hores a Manresa amb motiu de la vaga general de Catalunya del 13 de març de 1934, convocada per l'Aliança Obrera. La resposta a la vaga va ser molt àmplia sobretot en indrets on la CNT-FAI era més feble, com ara Manresa, Callús, Monistrol, Castellbell i Vilar i Sant Vicenç de Castellet. L'aturada va servir per denunciar el feixisme i la repressió exercida contra els locals i la premsa obrera i per reivindicar la llibertat dels presos. La vaga a escala catalana tenia un objectiu indirecte, que era el d'atraure l'Aliança a la CNT, però com que els partits obrers van tenir un paper molt important en el desenvolupament de la vaga, els Sindicats d'Oposició es van queixar dient que les vagues les havien de convocar els sindicats i no els partits. Van deixar clar que no participarien mai més en una altra vaga en les mateixes condicions.

L'Aliança Obrera i els comitès antifeixistes s'estenen durant aquests mesos a Sant Vicenç de Castellet, Sallent, Callús, Puig-reig i el Pont de Vilomara.²⁴² De fet, caldria aclarir que a més de l'antifeixisme l'Aliança Obrera va impulsar diversos fronts únics de forces obreres per impulsar lluites sindicals i socials. Destacaven el Front Únic contra l'Atur Forçós, el Front Únic dels rams de Llum i Força, Mercantil, Arts Gràfiques, Metal·lúrgic o Fabril i Tèxtil, tots de l'àmbit català. Els fronts eren una manera de practicar la unitat obrera en qüestions concretes i d'unificar la classe treballadora en els conflictes. El Front Únic del ram Fabril i Tèxtil i Cotoner va

241 *El Trabajo*, 15-1-1934.

242 Jaume SERRA CARNÉ, *El moviment obrer al Bages [...]*, p. 109.

ser creat a Manresa a l'agost de 1934 amb 39 sindicats trentistes, ugetistes i autònoms.

El panorama social de 1934

Altres conflictes notables d'aquells mesos, ja sense relació amb el Comitè Antifeixista, van ser diverses vagues sectorials i d'empresa. A Cardona quaranta-quatre miners es van tancar a la mina i vuit-cents van fer vaga. El sector del metall, els cambrers i contramestres, la fàbrica de l'Anònima de Manresa, la fàbrica Asland de Castellar de n'Hug, la Puig i Font de Monistrol de Montserrat... Tots farien vagues a la primavera de 1934. Amb tot, la vaga més important esclataria a Sallent.

El 10 de març va començar una vaga molt dura, amb mil sis-cents miners, que va acabar amb més de quatre-cents acomiadaments.²⁴³ La direcció de Potasses Ibèriques, SA, de Sallent, deia que la productivitat era molt baixa, que es treballava poc, que hi havia desordre i que l'empresa perdia diners. Amb aquests arguments van suprimir les primes als miners de l'interior i, com a conseqüència, esclatà la vaga. De seguida l'empresa va portar esquirols des de Galícia. No els van dir que serien esquirols, sinó que se'ls donaria feina. Aquests van ser rebuts malament al poble i dos d'ells van resultar ferits per un artefacte explosiu. També van reclutar esquirols vinculats a Estat Català. Es van fer vint-i-cinc detencions i es va acusar dels fets Diego Navarro i el seu cosí José Pérez Navarro. Diuen que en el seu interrogatori, sota tortures infligides pel guàrdia d'assalt Anguita, va intervenir-hi Miquel Badia, cap de serveis de la Comissaria General d'Or-

243 *Ibidem*, p. 89. Entre aquests acomiadats hi havia militants com ara Manuel Ruiz Cintas o Paulí Malsand, que passarien a militar a Manresa.

dre Públic de la Generalitat. El diputat federalista Barriobero assistiria els Navarro en la seva defensa judicial. El dia 22 els miners van guanyar el judici i se'ls va retornar la prima.

Tot aquest clima explosiu feia que a Sallent la situació fos gairebé incontrolable. Així, el 5 de maig, un grup de tres-cents treballadors sense feina van protestar davant les autoritats civils del poble. Els guàrdies van carregar i se'ls va respondre a pedregades. Dos dies després arribarien al poble uns quaranta nens de Saragossa, fills dels vaguistes d'aquella ciutat, però davant d'aquella situació tan tensa els van tornar a Manresa i d'aquí a Saragossa un altre cop. D'això ja en parlarem més endavant.²⁴⁴

Tornant a la vaga minera, el dia 4 de juliol se suprimeix una altra prima, la comunitària, i un treballador és acomiadat per indisciplina. Això desencadena una altra vaga. Aquest cop, però, és declarada il·legal pel conseller de Treball, de manera que el sindicat és clausurat, la companyia fa un locaut i a poc a poc va readmetent els treballadors. Dos miners esquiroles són assassinats per un grup d'acció i el poble és ocupat per la Guàrdia Civil i el Sometent. Aleshores esclaten dues bombes i es fa volar la línia elèctrica, fet que deixa sense llum la mina i provoca la interrupció de la feina. Arran d'aquests incidents són detinguts quatre membres del sindicat miner.

Josep Dencàs, conseller d'Interior de la Generalitat, quan estava de visita per Sallent, declararia que "la FAI presenta batalla i nosaltres l'acceptem". El 27 d'agost es publicà un edicte en què es donava tres dies a la gent acomiadada per abandonar Sallent, sense especificar on anirien. Deu de les persones detingudes van ser enviades a Barcelona. Era el "pacte de la fam": qui molesta no treballa. Caldria afegir que l'empresa no va obtenir gaires beneficis, ja que la majoria dels esquiroles gallecs en menys d'un any s'afiliarien a la CNT

244 *El Pla de Bages*, 6-5-1934 i 7-5-1934.

i el sindicat tornaria a recuperar força. A més, per desgràcia seva, el febrer de 1936 l'empresa seria obligada a readmetre tots els acomiadats del 1934, que ja eren revolucionaris convençuts.

A banda de la vaga minera de Sallent i d'altres llocs, també hi havia successos que impactaven tota la comarca. Aquests sortien reflectits a la premsa amb una barreja d'espant i odi sensacionalista: els obrers eren uns salvatges que havien perdut tot respecte per l'ordre i l'autoritat. El 7 de març esclata una bomba que provoca un incendi que destrueix totalment la fàbrica de filats de la Pobla de Lillet. Els diaris recalquen que això deixava sense feina dos-cents obrers. A Castellar de n'Hug hi ha la vaga de la fàbrica Asland. A Monistrol, durant la vaga de Puig i Font, en un atracament es roben els sous dels obrers. A Súrria un grup d'una quinzena d'obriers apedreguen l'obra de teatre anomenada *El divino impaciente*. A Manresa un enterrament laic es converteix en una manifestació pel mig del passeig Pere III. Aquests actes, típics d'una secció de successos d'un diari qualsevol, són part de la guerra de classes en curs, reconeguda fins i tot pel diari de dretes *El Pla de Bages*.

Aquest diari, però, no es quedava aquí, sinó que amb la voluntat d'escalfar l'ambient contra els socialistes, barrejava aquests fets locals amb els de Barcelona i Madrid, ciutats que vivien un període àlgid de vagues, robatoris i atemptats. A Madrid en uns mesos hi hagué atemptats amb petites bombes contra José Antonio Primo de Rivera, contra el ministre de Governació i contra el Congrés dels Diputats. És a dir, la situació social s'anava caldejant progressivament. Molts actes violents es presentaven com a obra del moviment obrer, que de fet era molt actiu en aquella època. A més, l'extrema dreta començava a deixar-se veure. Tot això creava un clima de crispació generalitzat. Si mirem les pàgines del setmanari

anarquista *Tierra y Libertad* tindrem la mateixa sensació de polarització de la societat però des de l'altre cantó.

No tot quedava reduït a l'enfrontament entre el moviment obrer i l'Estat. Com ja hem vist abans, va haver-hi un tiroteig durant les eleccions municipals del gener de 1934. La premsa de dretes va estar agitant el panorama polític local amb fets com aquests. Pel març a Manresa es produeix un atemptat que deixa un home ferit, Marià Homs, i l'autoria del qual no queda clara. Els regidors d'ERC, però, el titllen obertament d'atemptat feixista. Un mes després és respost per un altre atemptat, amb resultat de dos homes ferits de bala a la plaça Valldaura. Tant els regidors de la Lliga com la premsa de dretes acusen els republicans. Pot ser que fos obra d'un escamot? L'enfrontament s'acabaria resolent a l'Ajuntament amb una condemna de tota mena de terrorisme, vingués d'on vingués.

Durant la vaga general de Saragossa d'abril-maig de 1934, un grup de quaranta nens saragossans van venir refugiats a Manresa. Els vaguistes aragonesos van haver d'enviar els seus fills a Catalunya per poder aguantar amb èxit la vaga general. *Solidaridad Obrera*, diari confederal de Barcelona, va convocar una subscripció solidària que va tenir molt de seguiment i es va poder organitzar l'allotjament de centenars de nens en cases de persones solidàries amb la vaga. A Sallent, com dèiem uns paràgrafs més amunt, la situació era tan complicada que els pares i mares dels infants van preferir que tornessin a casa. Era el sector faista o anarquista de la CNT manresana qui acollia aquests nens durant unes tres setmanes. Aquests gestos solidaris prefiguraven un món nou que s'anava gestant a foc lent. Cada vaga era una guerra social que s'havia de guanyar a qualsevol preu, amb tots els mitjans. La vaga general de Saragossa va desgastar el moviment obrer local i possiblement va influir decisivament perquè el 19 de juliol de 1936 en aquesta ciutat l'aixecament militar feixista no fos

respost amb una vaga revolucionària armada sinó amb una vaga de braços caiguts.

És en aquest context de lluites socials quan la CNT “oficial” es recuperaria ampliant la seva influència entre el jovent. Molts militants joves s’incorporarien als sindicats i militants d’altres poblacions vindrien a viure a la comarca.²⁴⁵

El Sis d’Octubre

Un reflex de la divisió cenetista és la revolta del 6 d’octubre de 1934. Ja se sabia que el Govern de Semper, electe el desembre de 1933, cauria, però no se sabia encara amb qui hauria de formar govern Lerroux. La revolta es va produir quan finalment va ser la CEDA, considerat un partit filofeixista, qui va entrar al Govern central. Aleshores l’Aliança Obrera va convocar una vaga general de rebuig al nou Govern a tot Espanya. Els socialistes s’havien afegit al moviment perquè no volien que es repetís a Espanya el cas austríac i perquè tenien l’ambició de tornar a governar com a factor d’estabilitat.

El BOC va intentar fins a l’últim moment que entressin a l’Aliança la CNT i la FAI, però aquestes només ho van fer a Astúries, Madrid i algunes localitats concretes de l’Aragó,

245 FLORES, a *Las luchas sociales [...]*, fa esment dels germans Chela, les germanes Malsand, els germans Godes, les germanes Colet, els germans Castellón, els germans Aranda, Agustín Flores, Casado, Pradas, Benítez, Tacias, Priego, Asencio, Fornells... com a nous incorporats. També menciona Manuel González, José Gordi, els germans Carrasco, Paulí Fernández, Alfonso Haro i un nucli de Sallent que vivia a Manresa, entre els quals hi havia Manuel Ruiz, Yepes, Malsand, Jesús García, Gabriel Piedra, els germans Alarcón, Girona, Lozano i altres. En tot això cal destacar la presència de dones militants: Rosario Dolcet, Ramona Berni, Coloma Balcells, les germanes Chela, les germanes Malsand, Maria Salmaurí...

Andalusia, el País Basc i el País Valencià, però no a escala estatal. A Catalunya el predomini de la posició cenetista més radical faria impossible l'enteniment amb l'Aliança.

La vaga només va ser revolucionària a Astúries perquè la situació va escapar de qualsevol control de les organitzacions impulsores. A Catalunya la vaga també va ser convocada per l'Aliança Obrera, però aquí els sectors catalanistes que governaven van aprofitar l'ocasió per intentar assolir la independència de Catalunya, o com a mínim un estat català dins una república federal espanyola. De fet, això era producte d'una pressió de les bases d'Esquerra Republicana i de la mateixa Aliança, més que no pas un desig de la Generalitat. D'aquí la manca de resistència. ERC va negociar amb el Govern central fins a l'últim moment per treure-li més concessions, però el carrer ja estava mobilitzat i les bases d'Esquerra exigien la proclamació de la República catalana. De fet, pel BOC, que era el partit que liderava l'Aliança, la República catalana era un pas previ per proclamar la República Socialista Federal, i eventualment la Unió Ibèrica de Repúbliques Socialistes. Per tant, volien forçar el catalanisme a la ruptura amb l'Estat espanyol.

Si repassem els titulars d'alguns diaris de dretes de Manresa podem veure que d'alguna manera ja preveien un aixecament de les esquerres. *El Pla de Bages* era molt clar: "Defensem-nos del plebeisme", "Cal superar la lluita de classes", "L'anarquia al camp", "Malestar", "Guerra civil"... Aquests eren dia rere dia els titulars del diari conservador durant la tardor de 1934. La mala maror venia de lluny.

Els anarquistes bagencs en un principi es van desvincular de la revolta, que veien com una acció partidista d'ERC poc beneficiosa per a la classe obrera, tot i que es van sumar expectants a la vaga. Els Sindicats d'Oposició, però, donaven suport al moviment plenament, ja que participaven en l'Aliança Obrera.

El 6 d'octubre la manifestació de la vaga va aplegar unes cinc-cents persones a Manresa, que era poc per l'època, i era realment poc quan es parlava de “revolució”. L'Ajuntament de la ciutat, d'ERC, es va adherir també al moviment revolucionari. A Sallent fins i tot l'Ajuntament va proclamar la República catalana. La revolta d'octubre va ser ràpidament derrotada pel batalló de l'exèrcit que hi havia a la capital del Bages sense disparar ni un sol tret. A Manresa hi va haver un centenar de detinguts, entre els quals hi havia el mateix alcalde, Francesc Marcet.

Aquell 6 d'octubre de mal record va tenir poca importància a Manresa, pel que respecta al carrer. No hi va haver altra cosa que una mena d'exhibició migrada i pobra, formada per uns quants escamots –com un parell de dotzenes– i un altre parell de gent d'Aliança armats amb carrabines, alguna escopeta fins i tot, que van desfilar pel centre de la ciutat. La sublevació fou fàcilment dominada i tots vam “pagar el pato”: van tancar els sindicats i tant els trentistes com els diguem-ne faistes van ser empresonats. Les conseqüències foren que s'anà desfent l'Aliança Obrera i el trentisme també.²⁴⁶

A l'alba del dia 6 havien tingut lloc altercats a Manresa: els vaguistes del BOC havien assaltat el local del Partit Radical, on van cremar el retrat d'Alejandro Lerroux, i també havien assaltat l'armeria del carrer Magnet.²⁴⁷ La ràdio feia arengues revolucionàries i anunciava que Lluís Companys parlaria a les vuit del vespre. El BOC va convocar una manifestació a la

246 Emilià Martínez Espinosa, representant de la CNT, citat per Jordi SARDANS i Pere GASOL a “Manresa: Els fets del 6 d'octubre i les seves repercussions”, *Dovella*, 1983, núm. 11, p. 35.

247 Miquel BACARDIT GAMISANTS, “Magí Gamisans ‘Gamis’, un home de poble: Relat històric de la vida d'un idealista com tants n'hi havia a la Catalunya del segle xx”, *Dovella*, 2012, núm. 110, p. 41.

plaça Major, de la qual ja hem parlat, i una comissió va entrar a l'ajuntament per exigir la proclamació de la República catalana i la dissolució dels ordes religiosos. Les autoritats municipals van acceptar aquestes peticions i des del balcó de la casa consistorial de la ciutat un representant dels Sindicats d'Oposició va llegir la proclama revolucionària. Més tard l'Aliança Obrera va celebrar un míting a la plaça de braus del Congost davant unes quatre mil persones. Ara sí que era molta gent. Aquell somni acabà de matinada, després de la sortida de les tropes del batalló, al qual es van rendir ràpidament els sublevats.

La CNT-FAI no va ser convidada a participar en la vaga revolucionària, cosa que probablement n'explica el fracàs absolut. De totes maneres, probablement tampoc no hi hauria participat. Els anarquistes eren partidaris de la "unitat al carrer" i no veien amb bons ulls aquesta vaga, que tenia un caràcter tan marcadament polític, i consideraven que estava orquestrada des de dalt. Pensaven que la del 6 d'octubre seria una vaga més. Com ja hem vist abans, aquell any estaven més que acostumats a les vagues i realment ningú no s'esperava el que va passar.

Quan van veure tota la ciutat controlada per l'Aliança, la CNT-FAI va alertar els seus comitès de defensa formats al Bages el setembre de 1934 per Paulí Malsand, Jesús García i Pedro Flores, entre d'altres²⁴⁸ per si havien d'enfrontar-se amb la Guàrdia Civil i l'exèrcit d'una banda, o amb els escamots –milicians catalanistes– d'Esquerra Republicana i Estat Català de l'altra, que els havien estat provocant des de feia temps. Al local de CNT contínuament hi acudia gent per informar i informar-se'n. Allà es van assabentar de la situació d'Astúries. Hi havia notícies que en algunes comarques s'estava implantant el comunisme llibertari. A Sabadell, Terrassa, Vilanova i la Geltrú i Mataró l'Aliança Obrera dominava la

248 Pedro FLORES, *Memòries de Pedro Flores [...]*, p. 66.

situació. Enmig de la confusió, la CNT ràpidament va contactar amb l'Aliança Obrera, que tenia la seva seu al local del CADCI, a la Muralla del Carme.

La vaga del 6 d'octubre es va notar molt a la comarca, especialment a Sant Vicenç de Castellet, on es va calar foc a una església i dos religiosos van resultar ferits de bala quan els revolucionaris disparaven contra les imatges de les esglésies. A Navàs una altra església va resultar cremada i el rector del poble, de tendència reaccionària, va ser mort a mans dels revolucionaris.²⁴⁹ A Monistrol la CNT va aprofitar la situació per aconseguir quinze pistoles, segons la versió de Joaquín Serrano.²⁵⁰ Van poder esquivar la repressió i cap dels vint-i-cinc detinguts del poble no seria cenetista. Amb tot, en general no hi va haver gaires incidents importants i l'exèrcit va controlar la situació ràpidament. Alguns representants de l'Aliança van intentar que les tropes entreguessin les armes a la milícia popular, sense èxit. L'Aliança va rebutjar una proposta de la CNT de rodejar la caserna del Carme i la de la Guàrdia Civil.

Quan la vaga va ser derrotada els anarquistes, malgrat les promeses d'inexistents partides de milers d'escamots armats, intentarien revitalitzar el moviment revolucionari, com a mínim per solidaritzar-se amb la insurrecció d'Astúries. Per aquest motiu es portaren a terme diverses insurreccions locals i es proclamaria el comunisme llibertari a Granollers i a Sant Boi. A Manresa els llibertaris tenien dos grups organitzats dins de la caserna del Carme. Per exemple, en aquells moments es trobava fent el servei militar Josep Pellicer, llibertari valencià. Juntament amb uns quants companys llibertaris de l'interior de la caserna, com ara el sargent López,

249 Jordi ALGUÉ, Miquel ARCEDA, Ester LLOBET, Rossend SELLARÉS i Arcadi VILÀ, *Silencis: República, guerra civil i repressió franquista a Navàs (1931-1945)*.

250 Biblioteca del Casino de Manresa. Fons Pedro Flores, carpeta XI.

van intentar amotinar el batalló el 9 d'octubre, un altre cop sense èxit.²⁵¹ Aquest grup era, presumiblement, un comitè antimilitarista de la CNT que operava dins les casernes.²⁵²

Com en altres moviments insurreccionals anteriors, els llibertaris volien deixar la comarca sense electricitat i mobilitzar tots els seus efectius. Però quan van contactar amb l'Aliança Obrera, aquesta ja estava guanyada pel derrotisme. Així, el comitè revolucionari va enviar una delegació a Barcelona per conèixer la situació de primera mà. Allà es van assabentar de la derrota de Companys i també que els llibertaris havien recuperat molts fusells que els escamots catalanistes havien amagat al clavegueram de la ciutat. La revolta d'octubre a Manresa va acabar aquí, el dia 9.

Segons les memòries de Flores, el sergent López actuava d'agent doble, d'una banda col·laborant amb els revolucionaris i declarant-se anarquista, i de l'altra fent complir estrictament les lleis i delatant companys llibertaris. López va perdre la vida el 19 de juliol de 1936 enfrontant-se a la classe obrera de Barcelona.

Durant sis mesos l'Ajuntament va quedar dissolt, en mans del comandant de la caserna militar de Manresa, Luís Menéndez Maseras. A tot el Bages començaria una onada repressiva amb unes tres-centes detencions (més de set mil a tot Catalunya), de les quals no es va lliurar el moviment llibertari, que va veure detinguts en un primer moment Aranda, Emilià Martínez i Felipe Díez, mestre racionalista, i

251 Miquel AMORÓS, *José Pellicer: El anarquista íntegro*, p. 76-77.

252 La CNT tenia dos tipus de grups formats per militars d'idees llibertàries i d'altres "socialment avançades" com ara les federalistes: uns eren grups clandestins de soldats de reemplaçament, els esmentats comitès antimilitaristes; i els altres eren grups d'una organització anomenada Apoyo Mutuo, present a Barcelona i a l'aeròdrom del Prat de Llobregat el juliol de 1936. (Just CASAS SORIANO, *Els fets de juliol de 1936 a Barcelona: Els protagonistes i les víctimes*, p. 66 i 71).

després Guillermo Alarcón, Paulí Malsand, Gabriel Piedra, Jesús García, Cristóbal Girona, Julio Peñalver, Josep Prat, Carlos Mindo, Jaume Arnau, Joselín, Pellicer... Tots detinguts durant mesos. En total, noranta-set persones van ser processades.

A més, la patronal va començar una ofensiva, negant-se a reconèixer les bases laborals i acomiadant quatre-cents miners de Sallent, cent de Cardona i quatre-cents cotoners més de Monistrol de Montserrat.²⁵³ Durant el 1935 tota l'esquerra política estava il·legalitzada. La Guàrdia Civil va estar setmanes patrullant per tot arreu en formació militar. També apareixerien a la ciutat les joventuts del partit de Gil Robles, les Juventudes de Acción Popular (JAP). Actuaven com a força paramilitar, assetjant la gent d'esquerres, ajudant la policia o denunciant els revolucionaris del Sis d'Octubre.

A resultes de tot això, la vida civil de 1935 es polaritzaria. Per exemple, l'excalde Marcet, un cop en llibertat, seria objecte d'un intent d'atemptat feixista contra la seva vida. Així mateix, els republicans d'ERC i els regionalistes de la Lliga acabarien a cops de puny més d'una vegada.

La clandestinitat durant el Bienni Negre

Flores explica a les seves memòries²⁵⁴ com funcionava el Comitè de Defensa. A l'estiu de 1934, els anteriors responsables, Josep Aliet i Ramon Planes, van haver de marxar de la ciutat perquè estaven a punt de detenir-los. De manera que Enric Grau, de la Federació Local, va buscar alguns companys que volguessin fer-se càrrec del Comitè. Com ja hem dit abans, Malsand, García i Flores van acceptar. Les seves tasques eren buscar explosius i traslladar-los per la comarca, cercar ama-

253 Jaume SERRA CARNÉ, *El moviment obrer al Bages [...]*, p. 119.

254 Pedro FLORES, *Memòries de Pedro Flores [...]*, p. 71-74.

gatalls i dipòsits apropiats, i aprendre a fabricar explosius. Amb aquest objectiu va venir Liberto Sarrau des de Barcelona, que va ensenyar-los a fabricar les que més tard serien conegudes com “les bombes de la FAI”. El Comitè comptava amb cinc fusells Winchester, portats des del clavegueram de Barcelona, on els havien abandonat els escamots d’Estat Català durant la revolta del Sis d’Octubre de 1934. Però sobretot el que tenien eren explosius. Sostreien dinamita de les mines de Sùria, i la ciutat de Manresa estava plena d’amagatalls. Com a mesura de seguretat el secretari de la Federació Local –teòricament– només coneixia un sol nom dels membres del Comitè de Defensa.

Aquests comitès estaven en contacte directe amb militants concrets dels sindicats, de les Joventuts i dels pobles. Podríem anomenar-los “quadres de defensa”, tot i que era una xarxa bastant informal. En cas d’algun esdeveniment important eren capaços d’activar en qüestió d’hores els seus companys més decidits i entre tots parilitzar una fàbrica i entre diversos grups, tot un poble. Alguns d’aquests també estaven actius a les fàbriques i actuaven pel seu compte per imposar per tots els mitjans possibles el “poder obrer”. Un d’aquests militants recorda que durant tot el període republicà va dur una pistola a sobre; fins i tot anava a treballar armat. Aquests comitès i quadres de defensa no constituïen una organització armada separada de la classe treballadora: eren la facció armada de la mateixa classe treballadora. Treballaven en les mateixes fàbriques que la resta de la població sense viure-hi al marge. Un exemple d’aquest poder obrer seria la vaga de la Fàbrica Nova de l’abril de 1932. Els llibertaris imposarien la vaga per obligar la direcció a acomiadar un treballador que s’havia negat a afiliar-se a la CNT i, sobretot, perquè havia tingut un comportament contrari als interessos de la Confederació durant la vaga general anterior.

La CNT i la FAI van celebrar diversos plens clandestins durant el 1935, en els quals es reflexionà sobre la situació

del moviment obrer. Ja en plena Revolució d'Astúries, l'11 d'octubre de 1934, el Comitè Nacional dels Comitès de Defensa constata el fracàs de la gimnàstica revolucionària, que atribuï a la manca de preparació i a una improvisació que provocaven una repressió innecessària contra les forces revolucionàries, com evidenciava el fet que estaven enmig d'una insurrecció a Astúries i que la CNT-FAI de moltes províncies estava totalment en quadre, sense poder reaccionar si ho hagués volgut. En la mateixa línia, la Federació de Grups Anarquistes de Barcelona celebraria un ple el gener de 1935 de gran importància per la ponència aprovada: es recomanava preparar-se per a una llarga guerra, crear comitès i quadres de defensa, estudiar l'enemic i preparar estocs d'armes.²⁵⁵

L'organització confederal comarcal es va reestructurar en un ple comarcal celebrat el juny de 1935 al bosc del Suanya. El Comitè Comarcal va tornar a Manresa, des de Gironella, on havia estat domiciliat abans. Una nova generació de militants, ja presents a les Joventuts Llibertàries, va agafar les regnes del sindicat: Manuel Ruiz, Víctor Serra, Manuel González, Enric Grau, Ramon Farré i Pedro Flores formaren part del nou comitè.

255 “La revolución social no puede ser interpretada como un golpe de audacia, al estilo de los golpes de Estado del jacobinismo, sino que será consecuencia y resultado del desenlace de una guerra civil inevitable y de duración imposible de prever. [...] Si el golpe de Estado exige en los tiempos modernos una gran preparación técnica e insurreccional, elementos y hombres perfectamente adiestrados para el fin perseguido, una guerra civil requerirá con mucha más razón un aparato de combate que no puede improvisarse al calor del mero entusiasmo, sino estructurarse y articularse con la mayor cantidad posible de previsiones y de efectivos” (fragment de la ponència del Ple de la Federació de Grups Anarquistes de Barcelona de gener de 1935, citat per Agustín GUILLAMÓN a *Insurrección: Las sangrientas jornadas del 3 al 7 de mayo de 1937*, p. 307-310).

En general, la majoria d'organitzacions d'esquerres estaven fent el mateix. La classe obrera no havia estat derrotada el Sis d'Octubre. De fet, hi havia vagues il·legals a moltes localitats, com ara Manresa, que esclataven per la complicada situació social que es vivia en aquell moment. Feia l'efecte que les autoritats militars identificaven la CNT com la força més perillosa del moment. Els representats manresans del Govern Militar van publicar un comunicat en el qual s'identificava l'anarquisme amb els atracaments de bancs i s'equiparaven les cotitzacions sindicals amb el finançament del terrorisme. Vegem per què.

En un conflicte sindical, el del ram del Metall de Manresa, van ser detinguts a l'agost de 1935 quatre delegats reunits al parc del Castell de Puigterrà.²⁵⁶ A la seva detenció van acudir diferents grups de policies, que intercanviaren trets de pistola entre si, i van acusar els sindicalistes dels trets, quan no portaven armes.

Seguint la vida social de la comarca, trobem un atracament del Banc Comarcal de Crèdit de Gironella a finals de 1935. El robatori no va tenir èxit i la policia perseguí el grup d'homes armats per tot el poble. El grup va ser descobert i arrestat en una muntanya propera. Els detinguts eren Salvador Tensa Gener, Llibert Ros Garro, Àngel Martínez Jerez, Francesc Rosanyeu Fortea i Vicenç Ferrer Cruzado. Se'ls acusava també de l'atracament de la fàbrica Coromines de Gavà. Ros Garro era membre de les Joventuts Llibertàries de Barcelona, de manera que els atacs mediàtics contra els llibertaris estaven servits. En aquest mateix sentit, de repressió contra l'anarquisme més il·legalista, trobem algunes batusses durant aquesta època contra el bar Casa Lola del carrer Joc de la Pilota, lloc freqüentat per alcohòlics, bohemis i

256 Eren Joaquim Bacardit Vilalta, Francisco Castillo Tortosa, Emilio Maroto Herrero i Francisco Armero Baras.

prostitutes, però que també feien servir alguns revolucionaris per rebre o comprar armes de foc.

És a dir, sense haver-hi una situació de normalitat democràtica, la vida política i social es veia sacsejada cada poques setmanes per ensurts mediàtics relacionats amb els grups revolucionaris i sindicalistes.

Del 25 al 28 de gener de 1936 es va celebrar a Barcelona una Conferència Regional Extraordinària de Sindicats de la CRTC en la qual es va debatre la relació amb la UGT i amb els Sindicats d'Oposició, i el posicionament davant de les properes eleccions. No es va arribar a cap acord respecte als dos punts tractats, així que es va decidir que cada poble fes el que considerés oportú respecte al primer punt, i que es donaria llibertat de vot i no es faria una campanya abstencionista respecte al segon. Aquesta decisió va estar força condicionada per l'existència d'uns trenta mil presos polítics, que s'entenia que amb un govern d'esquerres podrien aconseguir l'amnistia.

Al ple hi van estar representats els següents sindicats de Manresa: Ferroviaris, Cautxú, Fabril i Tèxtil, Construcció, Oficis Varis i Federació Local per J. Andrada, Jaume Arnau, Ramon Ferrer, Paulí Malsand, Andrés Riera i G. García; els Miners de Súria per J. Canó i M. Pino; els Miners de Sallent per Francisco García i José Solsona; i Oficis Varis de Gironella per Ramon Faura.

A l'assemblea local prèvia al ple, celebrada a la Cooperativa Obrera, la FAI de la comarca va estar totalment en contra de donar suport al Front Popular a les urnes. No va ser aquest el posicionament, però, de la major part de la CNT. Durant aquells dies previs a les eleccions, a Manresa circulaven uns fulls signats per la CNT amb una crida a l'abstenció. Com que la Federació Local no hi tenia res a veure va treure un comunicat en què animava a no fer cas de les crides a no votar.

En termes generals, la població es va radicalitzar en dos blocs: dretes i esquerres. La repressió de 1934 va tenir com a resposta una progressiva unió de les esquerres, que de rebot va provocar la unió de les dretes per poder obtenir la victòria a les eleccions, unes eleccions forçades per una crisi política dins del Govern del Bienni Negre (1934-1936).

'El Trabajo'. Segona època

Durant el període republicà, entre els anys 1931 i 1934, el setmanari *El Trabajo* va tornar a ser el portaveu de la Confederació fins que el 1934 fou clausurat pels fets del Sis d'Octubre. En la primera època estava dirigit per Marià Prat.²⁵⁷ Cap a finals de 1933 Prat va abandonar la direcció i va ser rellevat per l'igualadí Josep Anselmo. Al setmanari hi van col·laborar altres periodistes llibertaris com ara Ricard Fornells, Bellagamba, Nono, Ramon Ferret, Pedro Escoda o Jaime Ruches, entre molts d'altres. També es publicaren articles d'altres diaris anarquistes i confederals, com va ser el cas de *Solidaridad Obrera* o *Combate Sindicalista*. *El Trabajo* també va comptar amb les aportacions teòriques de diferents autors anarquistes internacionals com ara Luigi Fabbri, Volin, Cornelissen o Malatesta, entre d'altres.

El setmanari reflectia la vida quotidiana de la CNT manresana. També dedicava una plana a documentar la vida dels sindicats de la comarca. Destacaven, lògicament, les notícies laborals, i donaven molta informació sobre conflictes, reunions i plens sindicals i mítings obrers, i de bona part de les lluites socials i polítiques de la comarca. També hi havia

257 Prat seguí el camí dels trentistes cap a la UGT durant la guerra, però poc després es reincorporà a la CNT. Va exiliar-se a França, on va ser presoner dels alemanys, que el van lliurar a les autoritats franquistes. Va ser afusellat el 1942.

anuncis de festivals de recaptació de diners i altres demandes de donatius per fundar escoles racionalistes i ateneus o per atendre les necessitats dels presos. De fet, durant tot el 1932 i el 1933 en cada número el comitè pro presos publicava un article sobre els nombrosos detinguts de la Intercomarcal Bages-Berguedà. Així mateix, els redactors del setmanari dedicaven també molts esforços a la formació i al debat entre militants amb articles que, de fet, estaven preparant el terreny per a la Revolució de 1936. Eren articles que parlaven del municipi lliure, del consell d'economia, de l'organització dels camperols, dels comitès de fàbrica i del comunisme llibertari.

Al setmanari s'hi poden seguir perfectament les conseqüències de l'escissió de la CNT i els motius que la van provocar. És bastant eloqüent la manca de referències a la insurrecció de l'Alt Llobregat i el Cardener del gener de 1932: el diari va ser tancat per ordre de les autoritats i no va tornar al carrer fins a l'abril d'aquell any. Però en cap moment s'expliquen els fets que havien tingut lloc. El diari actua amb total normalitat, parlant dels presos sense esmentar la raó per la qual se'ls havia represaliat, cosa que tothom coneixia però de la qual les autoritats no permetien que es parlés.

A partir del maig de 1933 el periòdic es mostra molt bel·ligerant contra la FAI i es posiciona clarament a favor dels Sindicats d'Oposició. De fet, publica nombrosos anuncis de la sortida del diari *Combat*, organisme dels trentistes catalans. Es mostra igualment contrari als comunistes del BOC, als quals acusa de voler controlar la Confederació. El BOC a Manresa tenia influència sobre dos sindicats adherits a la CNT, que serien expulsats el 1932. El corrent trentista, que controla el setmanari, publica els debats i transmet les seves idees centrals: unitat obrera, front únic sindical (amb la creació de diferents fronts únics sectorials com ara el fabril i tèxtil, cotó, metall...), Aliança Obrera, antifeixisme, la possibilitat d'una guerra europea o espanyola... A més, es nota

un canvi radical d'enfocament ideològic, que passa de les lloances al comunisme llibertari i l'anarcosindicalisme típiques de la premsa confederal a un èmfasi en el sindicalisme revolucionari com a idea transformadora de la societat, però sense oblidar la història (com ara la reivindicació de Salvador Seguí i de Nèstor Makhnò) o el periodisme de denúncia. El diari s'imprimia al carrer Carrió, 5, baixos, fins al moment de l'escissió, en què es va traslladar a la carretera de Cardona, 32. La impremta seria destrossada pels soldats que van reprimir la revolta d'octubre de 1934.

Altres publicacions de les comarques de l'Alt Llobregat fetes per anarquistes van ser *Luz y Vida* i *Les Fulles Populars*, de Gironella, i *La Llum*, de la Poble de Lillet. La primera publicació era un periòdic quinzenal que tenia per subtítol "Periòdic obrer defensor dels oprimits", estava editada pel grup anarquista Espartaco, de caràcter trentista, i s'imprimia a la mateixa impremta que *El Trabajo*. Pel que fa a la segona publicació de Gironella, era un òrgan del grup de la FAI Amor y Verdad.²⁵⁸ Els dos grups representaven tendències oposades dins dels sindicats de la CNT de Gironella, que arribarien al trencament el 1933 i es reunificarien el 1936. La publicació de la Poble de Lillet era un diari fet entre republicans, marxistes del BOC, sindicalistes i anarquistes. Durant la Revolució de 1936 s'anomenaria *Horitzons Nous* (amb el subtítol "Portaveu de la revolució") i seria el periòdic de les forces revolucionàries de la localitat.²⁵⁹

Hi havia altres publicacions d'interès, de les quals caldria destacar la revista *Ara*. Era d'avantguarda cultural i buscava la "modernitat" a tota costa. Destacava per promoure el

258 Aquest grup el formaven Josep Viladomiu, Ramon Faura, Manuel Lladó, Francesc Vicente i Luciana Cadena (Pep CARA i Jordi JANÉ, "El moviment obrer al s. XX [...]").

259 Pep CARA, "Fa cinc anys que va sortir el primer Pèsol Negre", *L'Erol*, 2001, núm. 70, p. 27-37.

surrealisme i l'individualisme, descrit com a “lliure de prejudicis i d'adscripcions a cap literatura de classe”, el que els obrers haurien anomenat individualisme burgès. A les seves pàgines parlava de music-hall, jazz, cinema, ràdio... Era més o menys la revista de l'elit cultural manresana:

L'integren Josep Martí Farreres, Joaquim Amat-Piniella, Josep M. Niubó, Joan Baptista Claret, Francesc Padró i Joaquim Nubiola, i hi col·laboren com a il·lustradors Evarist Basiana, Joan Vilanova, Joan Cots i Estanislau Vilajosana. La majoria d'aquests personatges són molt joves (Amat-Piniella, per exemple, és nascut el 1913) i els imbueix un esperit modern, contestatari, antiburgès, anti-jocfloralesc, eclèctic i individualista.²⁶⁰

Els ateneus de Manresa. L'Ateneu Cultural Popular

Fins als anys trenta l'anarquisme no va poder crear el seu propi ateneu, sinó que va participar en l'Ateneu Obrer Manresà. L'obertura d'un ateneu propi es va dur a terme a l'octubre de 1931, aprofitant els diners que havia recaptat la CNT abans de l'època de Primo de Rivera, un total de 23.357 pessetes, de les quals 15.000 van servir per posar en marxa *Solidaridad Obrera*.

La gent llibertària en principi volia l'obertura d'una escola racionalista a imitació de la barcelonina Escola Natura del Clot, dirigida per Joan Puig Elias, que havia vingut de gira a Manresa a interpretar l'obra de teatre *El último galeote* a finals de 1930, i amb la seva pedagogia havia sembrat una llavor a la ciutat. Un grup de militants llibertaris va proposar a la

260 David TORRES, “La Revista *Ara* (1930-1932) i la recepció de l'avantguarda a Manresa”, *Dovella*, 1995, núm. 50, p. 17-20.

Federació Local de crear una escola racionalista. Finalment, es va constituir un consell de vint-i-cinc socis (Juan Valdés, Josep Aliet, Ramon Farré, Enric Grau, etc.) que tindria la missió de recaptar diners per obrir-la i de fer conferències difonent les idees racionalistes.

El consell, però, finalment va decidir crear una entitat nova, independent dels sindicats, que pogués gestionar apropiadament: l'Ateneu Cultural Popular, que va estar al carrer Mesquita, 12 (actual carrer Joan XXIII), davant de la Fàbrica Nova, i va gaudir d'un suport massiu de la classe obrera.

Tanmateix, no van abandonar la seva prioritat inicial i, paral·lelament a la creació de l'ateneu, es va gestar l'escola racionalista, que també va obrir les portes a l'octubre de 1931. En un primer moment el centre estaria a càrrec del veterà mestre aragonès José Alberola recordem que havia assistit al Congrés de Madrid de 1931 com a delegat de la Federació Comarcal, assistit per Joaquina Colomer (companya de Nònit Puig), i més tard el rellevaria Felip Díez.²⁶¹ Caldria afegir que en un principi l'escola i l'ateneu eren dues entitats diferents, fins que en una assemblea l'escola va decidir afegir-se a l'ateneu.

L'escola no va quedar al marge dels enfrontaments interns de l'escissió de 1933 i l'ambient calaria entre els nens i nenes. Alberola intentaria sense èxit apartar el projecte del conflicte: les mares dels infants, però, que eren majoritàriament del Sindicat d'Oposició del Tèxtil de la Fàbrica Nova, el tenien per un radical purista i li van fer boicot. Així, Alberola presentaria la seva dimissió i deixaria l'escola en mans de l'uruguaià José Carreño, fins que arribà Díez, enviat per Puig Elias.

L'escola tampoc no va lliurar-se dels atacs externs que patia el moviment anarquista i va ser clausurada durant el Bienni Negre (1934-1936). Hi havia un reaccionari a la

261 Pedro FLORES, *Memòries de Pedro Flores [...]*, p. 223.

ciutat, el doctor Isidre Alabern, cap de l'Associació Catòlica de Pares de Família, militant de la CEDA, que va estar durant anys exigint a les autoritats que tanquessin el centre. El 1934 el doctor va enviar a *El Pla de Bages* un article que deia que a l'escola racionalista s'ensenyava els infants a utilitzar la pistola i fabricar bombes, i que era un centre satànic on els nens orinaven sobre un crucífix. Era del mateix tipus de gent que s'havia escandalitzat el 1931 quan es va obrir la piscina pública, on podien nedar juntes persones dels dos sexes. El mestre Díez fou empresonat fins al 1936 per causa d'aquesta campanya.

A l'escola racionalista de l'Ateneu Cultural Popular hi participaven seixanta-cinc alumnes i a l'escola de l'Ateneu Obrer Manresà, seixanta més.²⁶² Durant la República es van crear escoles racionalistes a Navàs, Gironella, Balsareny, Puig-reig, Sallent i Súria. Centenars de nens i nenes van passar per les escoles racionalistes amb els professors José Cabra, Joan Call, Juan Teruel o P. Puig.

Després del triomf del Front Popular, l'escola i l'Ateneu Cultural Popular reobriren el mes d'abril de 1936 al carrer Sobrerroca, 42. Tot i això, el local era massa petit per totes les activitats que s'hi havien de fer. Així, pocs dies després de l'inici de la guerra civil, un grup de militants de l'ateneu van confiscar el convent de les Filles de Sant Josep, al carrer Sant Miquel, 11 (que durant la guerra passaria a dir-se carrer de Ferrer i Guàrdia), i el van convertir en la nova seu de l'entitat, que a partir d'aleshores es coneixeria popularment també com a Ateneu Popular Llibertari. En aquella època el presidia Josep Moncunill, i el secretari era Jaume Picas. Aquest edifici, encara propietat de les Filles de Sant Josep, és on es troba avui dia l'Ateneu Popular La Sèquia.

262 Joaquim ALOY i Jordi SARDANS, *La República: 1931-1936*, vol. 1, p. 72.

Un altre ateneu llibertari va ser l'Ateneu Cultural de Divulgació Social, amb seu en uns baixos d'una cantonada del carrer del Pedregar, 15,²⁶³ creat a finals de 1932, que va aplegar la joventut anarquista. Cal no confondre'l amb l'Ateneu Sindicalista de Divulgació Social o Centre d'Estudis Socials (carrer Urgell, 12), que va estar vinculat al trentisme i actuava de local de l'Agrupació Sindicalista Llibertària, afí als Sindicats d'Oposició.

Durant el període republicà hi ha notícies d'un altre ateneu republicà. Seria el local dels federalistes, que es deia Centre Federal o Ateneu Republicà Federal, fundat l'any 1932. Per la seva banda, l'Ateneu Obrer Manresà seguia amb la seva activitat habitual, com sempre un espai clau en el moviment associatiu de la ciutat. Per fer-nos una idea de la força d'aquesta entitat, durant el mes de maig de 1932 l'Ateneu Obrer va enviar una carta a l'Ajuntament comunicant que disposava d'uns set-cents socis.²⁶⁴ Pel 1935 ja en tenien nou-cents. Durant la República havia creat nous grups com ara la penya Ni Cinc, una penya d'escacs o l'Orquestrina Tarda, i donava suport a les cooperatives de cases barates, que construïen edificis a la ciutat.

Un altre ateneu important va ser l'Ateneu Popular de Manresa, creat l'octubre de l'any 1936, ja durant la guerra civil, que era un ateneu sense una tendència predominant que reivindicava “posar tota l'activitat cultural, científica i creativa per damunt de tota ideologia” i volia ser vist com una “universitat dels obrers”.²⁶⁵ Van participar-hi noms coneguts de l'esquerra de la ciutat com ara Carles Costa (POUM), Marcel·lí Font (PSUC), Francesc Perramon (POUM) i Nònit

263 Pedro FLORES, *Memòries de Pedro Flores [...]*, p. 273.

264 “Document de declaració de socis de l'Ateneu Obrer Manresà”, a *Memòria.cat*.

265 Joaquim ALOY i Jordi SARDANS, *La República: 1931-1936*.

Puig (Unió de Rabassaires). Estava situat a la Casa Torres, de la plaça d'en Creus, tot i que durant un temps va ocupar el local de Sobrerroca, 42, anteriorment gestionat per l'Ateneu Cultural Popular. L'Ateneu Popular havia estat proposat per diverses personalitats l'any 1935, entre les quals figurava l'escriptor Amat-Piniella.

Els Primers de Maig

Un aspecte que pot resultar curiós sobre el moviment obrer clàssic és com celebrava el Primer de Maig, la Festa del Treball. La influència de l'esperit de la Il·lustració que impulsava l'anarquisme és evident en els actes culturals que envoltaven aquesta celebració clau en el calendari anarquista.

La Festa del Treball ja se celebrava des de 1890. En un primer moment, 1891-1893, la iniciativa era dels anarquistes i es feien sortides al camp perquè els actes a la ciutat estaven prohibits, però el Procés de Montjuïc aturaria aquesta dinàmica. La celebració dels Primers de Maig va quedar en mans d'algunes societats (paletes i fusters) que organitzaven actes privats al seu local. La següent notícia és de 1896. Aquest cop diverses societats d'oficis (fusta, arts, oficis i professions, i vidre) van convocar una jornada del Primer de Maig per les millores salarials, la llibertat dels presos i la jornada de vuit hores. El Teatre Gaiarre, del carrer Damas, 2, va quedar-se petit amb la intervenció dels socialistes Toribio Reoyo i José Comaposada.

A partir de 1898 la iniciativa va ser de la Federació del Tèxtil, que presentà unes bases reivindicatives com ara la jornada de nou hores, la fi del treball a preu fet i un salari mínim. A la gira del Primer de Maig de 1899, també organitzada per la Federació, hi van anar sis mil persones. El 1900 es viu un revifament del moviment obrer i el comitè preparatiu del Primer de Maig es reuneix el 28 d'abril al Teatre Gaiarre.

L'endemà, l'orquestra de la Joventut Manresana tocaria pels carrers i el dia 1 la jornada començaria amb un toc de diana a les sis del matí per tal de tancar les fabriques obertes. A les deu es reuniria al Gayarre per assistir a un míting i després la comitiva aniria d'excursió a Sant Pau acompanyada de la música de la Joventut Manresana. La marxa al camp amb els estàndards i les bandes de música servia per demostrar força i unitat.

A partir de la crisi del tèxtil, aquest sector deixarà d'organitzar els Primers de Maig, que quedaran en mans de socialistes i republicans. Així, el 1902 hi hauria dos mítings (un de cada sector polític), una caminada a Sant Pau, acompanyats aquest cop de l'orquestra L'Empordanesa, i per acabar la jornada un ball al casino El Porvenir del Segle XX. L'alcalde Fius i Palà també aniria a Sant Pau acompanyant els obrers. L'any 1903 tornarien a haver-hi els dos mítings, però aquest cop la gira seria pels terrenys del Poble Nou, propietat de l'Ajuntament. A la gira del Primer de Maig de 1904 hi assistirien entre tres i quatre mil persones, cosa que significava la meitat de la població obrera local. Els següents anys la iniciativa seria dels socialistes i ja en menor mesura dels republicans. Els anarquistes continuaven desapareguts i les societats del tèxtil començaven a declinar. En les celebracions de 1909 i 1910 l'Ajuntament mostraria el seu suport gràcies a l'alcalde Fius i Palà.

Després de la Setmana Tràgica, els Primers de Maig deixarien de celebrar-se a la ciutat, fins que els va recuperar la Federació Local de Sindicats de la CNT el 1912. La jornada començava amb el tradicional toc de diana, un míting a les deu seguit d'una caminada de mil persones fins al consistori per exigir les reivindicacions que s'havien demanat al míting, seguidament una conferència al local de la Federació, tarda de cine i teatre, i per acabar un ball al Centre Republicà. Els anys següents, fins a la dècada dels vint, seguirien el mateix

patró, alternant els locals dels republicans i els sindicats amb l'Ateneu Obrer i el local de la Unió Manresana.²⁶⁶

El 1923 el festival obrer estava destinat a la compra del local per crear una casa del poble. El programa incloïa dues obres de teatre (*El sexo débil*, comèdia, i *Yo no mato*, drama), amenitzades pel Sindicat Musical Manresà, la coral de la Unió Manresana i l'actuació del tenor italià Miguel Artelli.

El 1931 la CNT va convocar pel 30 d'abril un festival al Gran Kursaal en què van gaudir dels cors de l'Ateneu Obrer Manresà i del Sindicat Musical Manresà. També es van presentar peces de teatre dramàtic escenificades per artistes locals. Després, ja el dia 1, va tenir lloc un míting a l'antic Cafè Condal, al passeig Pere III. Els beneficis de tots els actes van ser destinats a l'escola racionalista, que buscava finançament.

L'any següent el moviment llibertari acabava de sortir de la clandestinitat, després de la clausura dels sindicats arran de la revolta de gener de 1932. El 30 d'abril, també en un Gran Kursaal ple de gom a gom, es va representar una obra de teatre d'Eduard Borràs titulada *El proceso de Ferrer*, en què s'escenificava l'acusació i execució de Francesc Ferrer i Guàrdia en mans del Govern. Després va actuar el cor de la Unió Manresana, amb l'orquestra del Sindicat Musical per amenitzar els intermedis. Pel Primer de Maig l'Ateneu Cultural Popular convidava tothom a una excursió al bosc de les Marçetes. Era un dia escollit per les famílies obreres per passejar i aprofitar el dia. Es parlava de cultura i de política, i sobretot la gent se socialitzava en un ambient de llibertat. Aquest any no va tenir lloc cap míting sindical, ja que els oradors que havien de venir estaven encara en un ple a Sabadell.

266 María RODRÍGUEZ CALLEJA, *El 1er de Maig a Catalunya (1890-1918): Afirmació, lluita i festa*. En aquesta tesi doctoral tan meticulosa es pot seguir el relat dels diversos Primers de Maig.

El Primer de Maig de 1934 els Sindicats d'Oposició van fer-se càrrec dels actes. Aquest cop l'obra de teatre del 30 d'abril va fer-se al Teatre Conservatori. Es va representar l'obra de Julià Gorkin *La guerra estalla mañana*. La part musical estava amenitzada pels cantants Guadalupe Pueyo i Pedro Parcerisas. L'endemà es va fer una excursió multitudinària. No menys de tres mil persones van anar a la font del Calvet a gaudir d'una jornada de jocs i esbarjo. Van actuar-hi els cors de la Unió Manresana i de l'Ateneu Obrer. L'Ateneu Obrer va organitzar la Festa de l'Arbre al bosc de l'Oller; tal importància va prendre l'esdeveniment que fins i tot sortia anunciat al diari de la Lliga, *El Pla de Bages*.

Amb tot, això no era exclusiu de Manresa. Més o menys en cada poble es repetien aquesta mena d'actes ludicopolítics. L'excursió que va organitzar el grup Espartaco, de Gironella, el 7 de juliol de 1933 a Ribes de Freser va comptar amb la participació de més de dues-centes persones. Van haver de mobilitzar-se nou omnibusos per traslladar-les. El 1934 a Sallent els grups anarquistes van organitzar una "gira llibertària", una excursió, a la font de Lladó de Puig-reig juntament amb grups d'aquest poble que va aplegar centenars de persones. Pel Primer de Maig de 1936 els anarcosindicalistes de Súria van organitzar una excursió a la font d'Antius.

El grup excursionista Endavant, de Manresa, feia també excursions a altres pobles com ara Cardona o s'Agaró, i el Centre Excursionista del Bages les feia fins i tot a Mallorca o Andorra. El grup esperantista Bella Espero també feia les seves sortides, a l'igual de la Cooperativa Obrera, que també tenia un grup excursionista. En aquella època els ateneus i els grups excursionistes feien aquesta tasca social que dècades després assumiria el moviment veïnal.

No hi ha tants detalls d'altres anys, però se sap que a la dècada de 1910 se solia anar d'excursió pel Primer de Maig a la font del Soroll, al Llobregat. Cantaven cançons, feien jocs,

s'impartia alguna conferència... Normalment estaven envoltats per la Guàrdia Civil.

Falta informació sobre el 1933, que ens podem imaginar que va tenir lloc un acte similar. A *Solidaridad Obrera* de maig de 1936 es diu que pel Primer de Maig havien sortit milers de persones a una excursió-mítting convocada pels sindicats.

Durant tots els anys vint i trenta, sempre que les autoritats ho permetien, els sindicats i partits organitzaven esdeveniments que combinaven política, cultura, arts, oci i socialització. Aquí podem trobar una característica transversal als moviments llibertari, socialista i republicà, que era la reivindicació de l'esperit de la Il·lustració. No seria difícil demostrar que aquests moviments es consideraven fills d'una mateixa branca.

Per exemple, a la primavera de 1936 se celebraren els següents actes commemoratius: el 14 d'abril, el cinquè aniversari de la República, amb actes al carrer, sopar popular, concerts públics, etc.; el 19 d'abril l'Ateneu Obrer va celebrar la Festa de l'Arbre, amb excursió, plantada d'arbres i orquestra; el 23 d'abril, el Dia del Llibre, per Sant Jordi; el 30 d'abril i el Primer de Maig, amb els actes esmentats, en cada tendència del moviment obrer, a banda d'un festival al Gran Kursaal a benefici de les famílies d'uns obrers que havien mort en un accident a la fàbrica Carreras, SA; el 30 de maig, els Jocs Florals, que a més aquell any van coincidir i es van agrupar amb el Congrés Català d'Esperanto, al qual ja ens hem referit, en què també hi havia llibertaris, republicans espanyols i catalans i socialistes.

Els grups anarquistes i les Joventuts Llibertàries

Al passatge Sense Nom, 8, 1r, (també conegut com l'Era de l'Esquerra, actual carrer de la Renaixença) hi tenia des de 1933 el local l'Agrupació Pro Cultura Faros. Aquest grup,

homònim d'un altre grup de Barcelona,²⁶⁷ l'havien creat el 31 d'octubre de 1931 militants de la Federació Local i el consell de l'escola racionalista. El president d'aquesta agrupació era Enric Grau i el seu primer local havia estat al carrer Barreres. Durant el 1931 la Federació Local de Sindicats i l'Agrupació Pro Cultura Faros van estar recaptant diners per a l'obertura de l'Ateneu Cultural Popular i de l'escola racionalista, dels quals ja hem parlat, i que es van posar en funcionament a l'octubre d'aquell mateix any.

Recordem que a la ciutat hi havia una petita federació local de grups anarquistes composta de tres grups d'afinitat. Més tard Sallent també crearia la seva federació local. Si entre 1930 i finals de 1931 la finalitat de tothom era organitzar els sindicats i que funcionessin correctament, a finals de 1931 la prioritat va ser l'obertura de l'Ateneu.²⁶⁸ Després, esclatà la vaga insurreccional de l'Alt Llobregat i durant un temps el moviment llibertari quedaria desorganitzat. Però a escala més general, entre 1932 i 1933 s'estava donant una profunda reorganització dels grups anarquistes i de la FAI.

En aquests anys es van crear centenars de grups llibertaris per tot arreu. A la comarca hi ha notícia dels següents grups: de Manresa, Sol de Oriente, Aspiración Ácrata, Los Vengadores de Sallent (compost per sallentins que vivien a Manresa), Rojo y Negro i Los Consecuentes (definit com a grup individualista i contrari al trentisme); de Cardona,

267 Grup fundador de l'Ateneu Llibertari Faros, situat al carrer Mistral de Barcelona. El 1932 el grup manresà publica una nota en la qual demana al de Barcelona un contacte per relacionar-s'hi.

268 A les pàgines de *Tierra y Libertad* de primers de 1932 es publiquen les actes del ple regional de Catalunya de les Joventuts Llibertàries, celebrat durant els dies 25 i 26 de desembre de 1931. Entre els diversos punts de l'ordre del dia destaca l'actitud de la Comarcal de l'Alt Llobregat (una de les quatre que existien), que exigia "hablar menos y hacer más". Només quinze o vint dies després va esclatar la revolta de Fígols.

Adelante, Justicia y Libertad, Amor y Libertad, un grup antimilitarista i Luz y Amor (grup artístic llibertari); de Sallent, Germinal, La Peña Invencible, Aurora Naciente, Árbol Libertario, Constancia Libertaria i Los Nuevos; de Súrria, Unión Libre, Sol Ácrata i Los Sin Fronteras; de Navarcles, Ideal Anárquico; de Sant Fruitós, Germinal; de Monistrol de Montserrat, Grupo Pro Cultura Eterna Llama; de Navàs, Rayo Libertario; de Berga, Volcán; de la Pobla de Lillet, Las Rebeldes del Pirineo (grup exclusivament de dones); de Fígols, Fulminante.²⁶⁹

Aquests grups fan pública la seva adhesió a la FAI entre 1932 i 1936.²⁷⁰ Això, però, no vol dir que no hi hagués més grups encara. De fet, la major part de la desena de grups d'afinitat de la Federació Comarcal actius en el període 1926-1928 seguien existint. En total podem calcular en més de tres-centes les persones vinculades als grups de la FAI a l'Alt Llobregat, reunides en uns trenta grups i tres federacions locals. Cal remarcar que alguns grups estaven compostos per gent molt jove, com eren els casos d'Aspiración Ácrata (Manresa), Justicia y Libertad (Cardona), Pro Cultura (Monistrol), Las Rebeldes del Pirineo (la Pobla de Lillet) i Los Sin Fronteras (Súrria).

El grup de Monistrol havia publicat a *Solidaridad Obrera* una nota en què deia haver passat d'una dotzena de joves a prop d'un centenar.²⁷¹ Això no volia dir cent membres que cotitzessin, sinó tota la xarxa de relacions del grup, però tanmateix ens serveix per fer-nos la idea que darrere de cada grup hi havia realment molta gent i fàcilment podríem multiplicar per tres la influència real dels grups de la FAI. Eterna

269 Noms extrets dels números de *Tierra y Libertad* publicats entre 3-6-1932 i 3-4-1936.

270 Al ple nacional de regionals de la FAI de gener de 1936 hi van estar representats 225 grups de Catalunya, dels quals 18 eren de l'Alt Llobregat.

271 *Solidaridad Obrera*, 3-5-1932.

Llama ingressaria a la FAI el novembre de 1932, animant la resta de grups juvenils a fer-ho en comptes de crear una organització juvenil independent.

Pel que fa a les activitats, una de les més significatives va tenir lloc el 1931, entre els mesos de maig i juny, a diversos pobles del Bages i del Berguedà. Era l'homenatge al militant Joaquim Penina, anarquista de Gironella assassinat a l'Argentina pel règim del general Urriburu. Penina va arribar a Buenos Aires el 1922. Immediatament va entrar en contacte amb els anarquistes del gremi de la construcció. Es va traslladar a Rosario, on va militar a la Federación Obrera Local Rosarina. Penina va destacar com a propagandista sindical i anarquista. Per aquest motiu va ser detingut diverses vegades. També va ser un dels promotors de les vagues de Rosario de 1928. Després del cop d'estat d'Urriburu, el setembre de 1930, el nou Govern reaccionari va decretar "passar per les armes" tota persona opositora al Govern, de manera que molts anarquistes, comunistes i sindicalistes van ser detinguts i torturats pels partidaris del nou règim. Penina va ser detingut i afusellat l'11 de setembre. El seu cos no va aparèixer mai i va convertir-se en la primera víctima de les terribles dictadures argentines del segle xx. El carrer principal del seu poble natal, Gironella, va rebre el seu nom. De fet, la publicació del *Luz y Vida* es feia a Joaquim Penina, 91, 1r 2a.

També entre 1932 i 1934 s'estaven creant grups afins al trentisme, com ara Espartaco, de Gironella,²⁷² l'Agrupació Sindicalista Llibertària, de Puig-reig, o el Centre d'Estudis Socials, de Manresa. De fet, el trentisme havia aprovat que les seves organitzacions es conformarien com a agrupacions sindicalistes llibertàries. Cadascuna tindria diverses seccions (cultura, organització, tàctica i joventut) i un consell

272 Grup format per Manuel Guixé, Lluís Pagerols i Josep Pujal, entre d'altres (Pep CARA i Jordi JANÉ, "El moviment obrer al s. XX [...]”, *L'Erol*, 2001, núm. 70, p. 27-37).

organitzatiu de sis persones. A la pràctica, però, no arribarien a crear una estructura gaire sòlida.

Tornant a Manresa, després de l'escissió de la Confederació el 1933, l'Agrupació Pro Cultura Faros entraria en crisi. La causa era l'acusació falsa sobre infidelitats de les dones dels presos de la insurrecció de 1932. Imaginem-nos el cas. Uns homes presos per haver fet una revolució fallida reben notícies que les seves dones assisteixen a conferències sobre l'amor lliure al local de Faros. Les enraonies dels malpensats o de qui volia semblar zitzània inventant-se orgies van suposar un autèntic problema per als homes de l'agrupació.

Cansats d'explicar-se, cediren el local a la Federació Local de Sindicats, que quedava adherida a la CNT oficial, ja que els Sindicats d'Oposició s'havien quedat amb el local del carrer Urgell. Quan es dissolgué Faros, l'any 1934, l'agrupació cedí la seva biblioteca a l'Ateneu Cultural Popular. D'altra banda, el Sindicat del Cautxú, controlat per anarquistes, tenia llogat un local al carrer de la Dama. Quan la Federació Local es trasllada al local del passatge Sense Nom, es muden també allà.

Paral·lelament, durant el 1933 un bon nombre de joves va obrir l'Ateneu Cultural de Divulgació Social, impulsat pels joves llibertaris Rafael Alarcón, Jaume Arnau, Casimir Font, Andreu Riera, Paulí Malsand, Fuentes, etc. Aquest ateneu va tenir una vida curta, ja que al cap de pocs mesos es va traslladar del carrer Pedregar al passatge Sense Nom, també amb la Federació Local.

Quan la repressió de la insurrecció de desembre de 1933 va obligar a tancar els locals, el grup impulsor de l'Ateneu Cultural de Divulgació Social decidí fundar un grup de joves llibertaris, cap al febrer de 1934.²⁷³ Segons alguna font

273 FLORES, a *Las luchas sociales [...]*, dóna una llista de joves vinculats a les Joventuts Llibertàries: els germans Alarcón, els

es va fundar en una reunió a la torre de Santa Caterina. Cal dir que la premsa anarquista ja des de finals de 1933 estava impulsant la creació de Joventuts Llibertàries, un cop estabilitzada la FAI. Els primers grups de les Joventuts van ser els de Madrid i de Granada, organitzats el 1932. Les Joventuts de Súria existien també des de 1932 i van ser conegudes a la premsa llibertària per una excursió que organitzaren a l'agost d'aquell any i una altra a l'abril de l'any següent. A l'estiu del 1934 el grup de joves llibertaris de Súria va fer una crida perquè tots els pobles també possessin en marxa grups de joves. Aquesta era la consigna.

Un cop creats uns quants grups, a finals de 1934 va tenir lloc un ple comarcal al qual assistiren delegacions de Manresa, Súria, Cardona, Sallent i Balsareny. En aquest cas el comitè va quedar format per Andreu Riera, Ramon Farré i Jaume Arnau. Farré va anar com a representant de Manresa al ple regional celebrat a les Planes de Barcelona el desembre de 1934, que donaria peu a la creació de l'organització catalana de les Joventuts Llibertàries.

A Catalunya les Joventuts Llibertàries van ser una secció juvenil de la FAI dedicada a la cultura i a la propaganda. Per tant, els seus grups eren també a la pràctica grups de la FAI. Predominava la idea de no crear una organització separada. A la resta d'Espanya, però, les Joventuts eren una organització independent de la CNT i de la FAI, que es deia Federació Ibèrica de Joventuts Llibertàries (FIJL). Les Joventuts Llibertàries de Catalunya no ingressarien a la FIJL fins al 1937. Aquesta diferenciació tenia el seu origen en l'escissió trentista. A Catalunya els joves llibertaris es van sentir obligats a fer

cinc germans Chela, Víctor Serra, els germans Malsand, Casimir Font, Antonio Torrentallé, Enric Grau... Després el grup s'ampliaria amb els germans Castellón, José Llana, Ramon Tassias, Manuel Benítez, Salvadora Cotet, Agustín Flores, Josefina Goda, Manuel Girona, Jacinto Pradas...

costat a la FAI atesa la força del trentisme als sindicats. No volien ser simples grups de cultura, sinó que volien assumir la seva responsabilitat dins del moviment llibertari.

La seva consigna general era viure conforme a la moral anarquista, contraposada a la moral burgesa. Algunes persones eren naturistes i vegetarianes. La seva intenció era servir d'exemple a la joventut obrera d'entre divuit i vint-i-cinc anys i estendre al màxim possible les idees anarquistes. Transformar la ment de les persones servia per transformar la societat.

A la comarca es van constituir grups juvenils a tots els pobles grans exceptuant Navarcles i Fígols. A l'abril de 1935, sota l'ambient repressiu del Bienni Negre se celebraria el primer ple intercomarcal al bosc de les Marcetes. Hi van assistir delegats de Súria, Cardona, Sallent, Manresa i Balsareny.²⁷⁴ Andreu Riera representava el Comitè Comarcal i José Majos el Regional. Dues setmanes després es tornarien a reunir en ple, aquesta vegada al bosc del Suanya, on van discutir àmpliament de la moral anarquista: volien desterrar els "vicis" predicant amb l'exemple. En aquesta trobada Riera deixaria de ser secretari del Comitè Comarcal i el substituirien Flores, Paulí Malsand²⁷⁵ i Jesús García. Aquests mateixos tres militants eren alhora membres del Comitè de Defensa CNT-FAI intercomarcal de 1934. El 22 d'abril se celebraria el ple, o congrés, regional de Catalunya, en què guanyaria la idea de reunificar-se amb la resta de les Joventuts Llibertàries espanyoles, cosa que portarien a terme durant la guerra. L'organització catalana publicaria *Ruta* a partir de maig de 1936.

274 L'Ateneu Llibertari de Balsareny es fundarà el 1934 i s'ubicarà a la plaça Macià, 4.

275 Vegeu Jordi BONVEHÍ, "Paulí Malsand Blanco", al blog *Històries Manresanes*, 12-6-2008.

Pedro Flores ens dona els noms d'alguns militants de les Joventuts: a Manresa, Joan Asensio Sánchez, Joan Parcerisas (*el francès*), Josep Figueras, Josep Pla, Josep Belmonte, Manuel Ruiz Cintas, Josep Piñol, Anton Ferrer, Ignasi Codina... i el 1936 també destacarien els joves Emilio Gómez, Àngel Sánchez, Pilar Martín, Aurèlia Magnet i Zurita Cervelló, entre molts d'altres; a Sallent, Jaume Cruselles, Josep Dot, Cristóbal Ballesta, els germans Haro, José Iglesias, Ricardo Álvarez i José Pérez Navarro; a Balsareny, els germans Monte i Diego Flores; a Cardona, els germans Ramírez, els germans Fortich, Antonio Malpica, Antonio Guerrero, Emilio Ramos, Martín Zomeño i Ramos Collado; a Súria, José Casquel Galera, Francisco Hernández, Martínez i Fernández; a Sant Vicenç, els germans Griñó; a Gironella, Penina (germà de l'afusellat a l'Argentina) i Joaquín Delgado; a Berga, Ramon Casals, Josep Ester, Josep Casafont i Josep Bach (les Joventuts de Berga no es van crear fins al 19 de juliol de 1936).

Les Joventuts de Manresa van comptar en un principi amb un centenar de persones, amb nuclis a tots els barris obrers i a les fàbriques.²⁷⁶ A l'estiu de 1936 ja eren 250. A la comarca el total possiblement seria d'uns 500 militants (Navarcles en tenia 30, Súria 50, Balsareny 34...)²⁷⁷ A diferència de la FAI, que s'estructurava segons grups d'afinitat tancats per després formar una federació local, les Joventuts formaven agrupacions locals i després se subdividien en nuclis o grups de barri o de fàbrica. I tot i que tènicament les Joventuts pertanyien a la FAI, a la pràctica funcionaven de manera totalment autònoma, com es veurà el 1937.

A l'octubre de 1935 es va convocar el segon ple intercomarcal, amb la participació de Manresa, Súria, Cardona, Sallent, Balsareny, Gironella i Berga. Aquest cop també les Joventuts

276 Entrevista de l'autor a Josep Quevedo.

277 Dades segons les actes de constitució dels grups de les Joventuts Llibertàries, facilitades per Pep Cara.

es van declarar antimilitaristes davant la situació política europea.²⁷⁸ Es trobaven en un context de clandestinitat, però difonien premsa anarquista com ara *Voz Confederal*, *FAI*, *Tierra y Libertad* i *Juventud Anárquica*, i tenien una multicopista pròpia per fer pasquins. L'any 1936 tenien grups a moltes fàbriques i a totes les barriades de Manresa. Serà aquesta joventut la que encapçalà la reconstrucció de la CNT i la FAI a la comarca després d'haver patit l'escissió amb el trentisme. Donaran a la CNT una certa "qualitat militant", ja que fins aleshores els militants sindicals típics provenien de l'activisme laboral i tenien una politització força superficial, cosa que havia posat de manifest l'escissió de 1933, quan la majoria dels quadres sindicals van optar pel trentisme.

Les Joventuts Llibertàries de Manresa van impulsar també el grup excursionista Germinal, en una època en què l'excursionisme va tenir un gran auge, com hem vist. També hi havia llibertaris al grup excursionista Endavant, engegat pel BOC, situat a la carretera de Vic, 54. Caldria dir que durant el 1934 els joves del BOC intentarien sense èxit convèncer les Joventuts Llibertàries del poble per crear un front juvenil.

A més, recordem que una bona part de la militància juvenil estava en relació amb l'Agrupació Naturista de Manresa. Fruit de l'exploració de les idees llibertàries que es va fer durant els anys vint, l'anarquisme va agafar diferents influències d'altres moviments antiautoritaris. Si ja tenia influències de l'individualisme, l'esperantisme i el cooperativisme, també va començar a identificar-se amb el naturisme, el vegetarianisme i l'higienisme. En aquest sentit també caldria parlar d'un dels primers articles trobats sobre l'alliberament animal, que data del 5 de novembre de 1936, i que es pot llegir a *El Pla de Bages*. El llibertari Francesc Solani hi fa una crítica al mercat de Puigmercadal per tenir desenes o centenars d'ocells en gàbies. Diu que rebutja profundament la domi-

278 Pedro FLORES, *Memòries de Pedro Flores [...]*, p. 274.

nació d'altres éssers vius per part de l'home. L'Agrupació Naturista arribaria a tenir un grup esportiu propi.

En resum, podem veure que a la Catalunya central hi havia una mena de “societat paral·lela” constituïda per un entramat de sindicats llibertaris, grups anarquistes, les Joventuts Llibertàries, ateneus, escoles racionalistes, mitjans de comunicació alternatius, grups naturistes, grups excursionistes, etc. Aquesta societat aplegava milers de persones que creien en un altre món i que l'intentaven construir cada dia. No es pot concebre la revolució social de 1936 sense tenir en compte l'acció d'aquesta societat paral·lela sobre el context polític i social de l'època.

El Front Popular

Havíem deixat el relat de Manresa el 1935, sota el mandat del militar Menéndez Maseras, que era l'alcalde-gestor de la ciutat després de la dissolució del Consistori arran dels fets del Sis d'Octubre de 1934. El 14 de maig de l'any següent la situació política es va relaxar una mica i es va nomenar un ajuntament civil liderat per l'alcalde Josep M. Servitje, de la Lliga. Era un govern de dretes integrat per membres de la Lliga, d'Acció Popular Catalana (la CEDA a Catalunya), del Partit Radical de Lerroux i carlins.

Les importants diferències entre els partits del Govern espanyol i els escàndols de corrupció en què s'havia vist involucrat ja cap a finals del 1935 van obligar a convocar eleccions generals per al 16 de febrer de l'any següent. Aquests fets van despertar un gran interès en la política partidista. Les esquerres es van col·ligar en el Front Popular, anomenat Front d'Esquerres a Catalunya, compost per republicans, socialistes i comunistes i amb Esquerra Republicana de Catalunya al capdavant.

A Manresa el míting electoral va aplegar unes 3.500 persones, cosa que feia preveure un fort impuls de les esquerres. La participació va batre el rècord històric a la ciutat, amb un 83,5% de votants sobre el cens. Si a l'Estat espanyol el Front Popular va guanyar les eleccions, a Catalunya la diferència encara va ser més marcada. Els 9.986 vots del Front d'Esquerres a Manresa van derrotar els 7.137 vots del Front Català d'Ordre. A Manresa el percentatge de vot sempre havia estat alt, per sobre del 70%. L'increment de participació en les eleccions de 1936 (uns 2.000 vots més del que era habitual) feia palès que la classe obrera havia decidit votar.

Després de les eleccions es restituïrien els ajuntaments de 1934 i a Manresa Francesc Marcet va tornar al govern municipal. El Front d'Esquerres va guanyar en totes les localitats amb població obrera i les dretes van guanyar als pobles més petits (Aguilar de Segarra, Castelladral, Granera, Mura, Sant Mateu de Bages i Talamanca). Els resultats més favorables percentualment per a les esquerres van ser a Navarcles, Súria, Sallent i Sant Vicenç de Castellet, on gairebé duplicaven en vots a les dretes.

A partir de la victòria del Front Popular la situació política es va deteriorar perquè la dreta mai no va acceptar la derrota. D'una banda s'estava tramant una conspiració dins l'exèrcit per organitzar un cop d'estat. De l'altra durant la primavera de 1936 es va estendre un terrorisme de dretes instigat per la Falange, les joventuts del partit de Gil Robles i els carlins. A tot això cal sumar-hi una campanya mediàtica i política de dretes destinada a desestabilitzar el Govern republicà.

Això tenia lloc just quan les esquerres revolucionàries havien alliberat els presos en massa, estaven ocupant terres a Extremadura, duïen a terme llargues vagues i parlaven amb un to plenament revolucionari. Entre uns i altres la violència política es traduïa en assassinats, uns 250 només entre febrer i juliol, o en la simbòlica crema d'esglésies, que la dreta entenia com autèntiques declaracions de guerra.

A Manresa de les diverses vagues destaca el cas de la mort de set obrers en accident laboral a la fàbrica Carreras dels Dolors, el 7 de març. El seu enterrament va ser un gran acte de multituds. Segons les cròniques hi van assistir unes quinze mil persones, amb representacions i corones de condol de tots els sindicats i partits d'esquerres.

La situació al Congrés de Saragossa de 1936

La victòria del Front Popular a les urnes, gràcies en part a la decisió de la CNT de no fer una crida a l'abstenció, va generar una gran eferescència social. Molts presos foren alliberats per multituds concentrades a la porta de les presons. Els pagesos d'Extremadura començaren una campanya d'ocupació de terres i les vagues obreres es van disparar fins als límits de 1931. En general es respirava un ambient unitari que arrossegava totes les forces d'esquerra. Les centrals obreres i alguns partits polítics aprofitarien aquest ambient d'obertura política per celebrar els seus congressos. La CNT es trobarà pel Primer de Maig de 1936 a Saragossa, seu del IV Congrés Confederal.

Poc abans de la guerra civil les dues CNT manresanes, els Sindicats d'Oposició i la CNT oficial, tenien respectivament 3.614 i 1.582 afiliats. A tot Catalunya els Sindicats d'Oposició sumaven 42.360 afiliats,²⁷⁹ davant els 142.789 que tenia la CRTC. És a dir, el pes del trentisme a Catalunya era d'un terç respecte a la resta de la Confederació catalana. Al Bages-Berguedà, però, era a l'inrevés: els trentistes duplicaven la CNT-FAI. No obstant això, l'esperit unitari que es vivia en

279 Al Congrés de Saragossa hi anaren, de part dels Sindicats d'Oposició, representants de 34.600 treballadors. Possiblement l'afiliació total de Catalunya als Sindicats d'Oposició era de prop de 50.000 persones.

aquells moments va fer que la majoria de l'oposició, liderada per Joan Peiró i els Sindicats d'Oposició de Mataró, tornés a la CNT. Era l'adopció a la pràctica d'un pluralisme tàctic dins la CNT.

En alguns llocs l'oposició es negà a tornar. Aquest fou el cas de Sabadell i de sindicats de Manresa, que en totes dues localitats mantenen pràcticament inalterada la seva afiliació respecte del 1933. Josep Moix, de Sabadell, autèntic dirigent dels Sindicats d'Oposició d'aquella ciutat, es va afiliar a la Unió Socialista de Catalunya (USC) en secret el 1933. A poc a poc el seu grup d'afins entraria en relació amb els socialistes, i amb l'esclat de la guerra civil formarien el nucli dur del PSUC de la ciutat. De manera similar, els manresans Marcel Augés i Benet Oriols havien contactat amb la USC el 1935 i seguirien els mateixos passos. Tanmateix, el Sindicat Fabril i Tèxtil d'Oposició celebrà una assemblea al Teatre Goya de Manresa a finals de juny de 1936 en què es va decidir el retorn a la CNT, que es faria efectiu el 18 de juliol.²⁸⁰

Els següents sindicats del Bages van enviar representats al Congrés de Saragossa: Manresa (Cautxú, 254; Construcció, 150; Fabril i Tèxtil, 350; Ferroviaris, 200; Oficis Varis, 128; Pell, 500; total: 1.582), Monistrol (Oficis Varis, 556), Navarces (Únic, 56), Navàs (Únic, 140), Sallent (Miners, 721), Balsareny (Únic, 158), Cardona (Únic, 200), Sant Vicenç de Castellet (Únic, 57) i Súria (Únic, 275).²⁸¹ Del Berguedà només hi havia representats Gironella (Únic, 330) i Puig-reig (Únic, 105). En total, 4.180 afiliats, un nombre una mica menor que després del trencament de 1933. Manresa havia guanyat 572 afiliats, mentre que la resta de la comarca n'havia perdut 817.

280 Gonçal MAZAÑA BOIX, *Història del moviment llibertari a les comarques del Bages-Berguedà*, p. 15-16.

281 Juan Pablo CALERO, "Vísperas de la revolución: El congreso de la CNT (1936)", *Germinal*, abril 2009, núm. 7, p. 97-132.

Al Berguedà la CNT d'Oposició predominava al Baix Berguedà (Gironella, Puig-reig, Berga - Cal Rosal), mentre que la CNT oficial ho feia a l'Alt Berguedà (Fígols, Bagà, la Pobla de Lillet). Diversos sindicats donarien suport a la reunificació de la CNT posteriorment al Congrés de Saragossa, ja que no tots havien pogut enviar-hi delegats. De fet, es calcula que en aquesta comarca hi havia uns 2.000 afiliats confederals, encara que al congrés només n'hi hagués representats 435. Alguns sindicats, com va ser el cas dels de Fígols, la Pobla de Lillet o Sant Fruitós, no havien assistit al congrés perquè estaven en procés de reestructuració.

Les xifres d'afiliació, molt baixes en comparació amb les de 1931, ens mostren una CNT que ha patit una dolorosa crisi interna. No obstant això, es pot considerar que els sindicats estaven en un període de reconstrucció després de gairebé dos anys il·legalitzats. Així, per exemple, la Confederació Regional de Llevant (País Valencià, Múrcia i Albacete), l'única que va fer un ple just abans de la guerra, celebrat el 12 de juliol de 1936, declarava que en aquell moment tenia 73.569 afiliats.²⁸² A les pàgines de *Solidaridad Obrera* es parla d'un mes de juny d'eufòria organitzativa i s'informa del reingrés de certs Sindicats d'Oposició a la CNT, com ara el del Metall i el Fabril i Tèxtil de Sallent o el Sindicat Únic de Castellbell i el Vilar. S'estima que al juliol la Confederació ja superava els 200.000 afiliats a tot Catalunya, de manera que havia tornat als nivells de 1933.

L'entrada d'una nova generació de militants llibertaris a Manresa, a través de les Joventuts i també gràcies a l'arribada de militants d'altres pobles, es comença a notar en l'organització dels sindicats, amb una nova vitalitat que es percebrà durant la guerra civil, a la qual aquests sindicats arribaran en plena fase de creixement.

282 *Solidaridad Obrera*, 14-7-1936.

La part més coneguda del Congrés de Saragossa va ser la declaració del concepte confederal del comunisme llibertari. A la pràctica era un programa polític i social en què el moviment llibertari explicava el seu model de societat. Era un compendi dels treballs sobre el comunisme llibertari que havien circulat profusament en els ambients anarquistes i dels textos sobre l'organització de la societat que es publicaven als diaris confederals. A *El Trabajo*, de Manresa, s'hi podien llegir articles d'aquest tipus. El comunisme llibertari era assumit per tota la CNT i tot el que l'envoltava. L'ambient d'eufòria que vivia el moviment obrer el podia confirmar el míting que va fer la CNT després del congrés. Segons la premsa anarquista en aquest míting hi van assistir 250.000 persones, un nombre exagerat però que descriu les esperances d'un canvi social que ja veien imminent. El 17 de maig la CNT faria un altre míting colossal a la plaça de braus Monumental de Barcelona davant d'unes 100.000 persones.

Del comunisme llibertari van parlar-ne Francisco Ascaso i Antonio Ortiz a Sallent durant un míting el juny de 1936. Com sabem, però, el grup d'afinitat d'Ascaso i Ortiz, Nosotros, estava organitzant la resistència obrera a Barcelona. El mateix 17 de juliol, Ortiz i Ricardo Sanz, també de Nosotros, impartien una conferència a Navarcles. La presència a Barcelona de diverses desenes de miners de Sallent durant els dies de juliol ens permet intuir que també havien anat a demanar ajuda i, de pas, alertar la militància de la comarca de l'imminent cop d'estat militar.

Es podria considerar un element important el fet que durant els mesos de maig a juliol totes les comarques rebessin la visita d'oradors de la Confederació per explicar els acords del Congrés de Saragossa i exposar com funcionava el comunisme llibertari en un sentit pràctic. Per la Catalunya central hi passarien Frederica Montseny, Francisco Carreño, Roser Dolcet, Jacinto Borràs, Alejandro Gilabert, Alfonso Nieves, Mariano Vázquez i Francisco Arín, entre d'altres. En aquests

actes no només es tractaven qüestions sociolaborals o es parlava de comunisme llibertari en abstracte, sinó que també s'explicava la postura de la Confederació sobre la política del moment o fins i tot la fórmula per constituir comitès per expropiar les empreses capitalistes.

No podem obviar tampoc el ple regional de l'Art Fabril i Tèxtil celebrat el 30 i 31 de maig a Sabadell. Al ple hi anirien els Sindicats d'Oposició del ram del tèxtil de la comarca (Gironella, Puig-reig, Manresa...), assumint ja la seva futura reintegració en la CNT (Sabadell es faria enrere), però deixant la decisió a l'assemblea de cada sindicat. Amb tot, l'acord més important va ser que, davant la crisi que patia el sector i que obligava algunes fàbriques a tancar dos o tres dies a la setmana, els obrers proposaven l'ocupació de la fàbrica i negociar amb l'Estat d'expropiar-la. Al cap de pocs dies esclataria un moviment vaguístic a França que consistiria en l'ocupació de centenars de fàbriques i que seria tractat als diaris obrers catalans. És a dir, tenim un precedent de la futura revolució en la mateixa dinàmica d'aquells dies, que coincidia amb l'impuls de les federacions d'indústria de la CNT i una orientació més concreta cap als problemes del camp acceptant la cooperativització.

Els altres sindicats

Al marge de l'anarcosindicalisme, es van formar altres sindicats al Bages durant el període republicà. La UGT no havia tingut gens d'èxit a la comarca, almenys fins a finals dels anys vint. És amb la dictadura de Primo de Rivera quan aconseguix consolidar una militància estable. Es beneficia de la permissivitat que el Govern central té cap a la UGT i que és negada a la CNT i als comunistes. La UGT manresana es va refundar l'any 1931 –trencant oportunament amb l'etapa de suport tàcit a la dictadura. Estava impulsada pels socialistes

Florenci Clariana, Melcior Mascunill, Marcel·lí Font i Rafael Ramos. En poc temps, la UGT va crear sis sindicats, que tenien uns sis-cents afiliats en total. La seva trajectòria sindical durant la República seria molt discreta, però va saber aprofitar els problemes interns de la CNT i va assolir just abans de la guerra civil la xifra d'uns mil afiliats.²⁸³ Tenia el local al carrer Codinella, 1, 2a, i utilitzava de seu social la Cooperativa Obrera Manresana, al carrer dels Infants, 16, 2n. Durant el 1934, la UGT i la Unió Socialista de Catalunya (USC) editarien una publicació mensual titulada *Defensa Obrera*. En aquesta publicació es pot comprovar que la bolxevització de la USC havia tingut lloc ja abans del primer número, de l'abril.

La UGT catalana va créixer fermament durant la República, passant d'uns 17.000 afiliats el 1934 a uns 60.000 el juliol de 1936. Ara bé, quan esclatà la guerra civil es produí una allau d'afiliacions: el mes d'octubre de 1936 registrava uns 435.000 afiliats a Catalunya (uns 30.000 al Bages-Berguedà). La causa d'aquest creixement tan massiu va ser el decret de sindicació obligatòria, signat per la Generalitat a l'agost de 1936, que obligava a tots els treballadors a estar afiliats a un sindicat. Alhora, els dos sindicats majoritaris, la UGT i la CNT, van absorbir altres forces sindicals, entre les quals els sindicats autònoms. De totes maneres tanta afiliació no es va traduir en militància sindical, ja que aquesta estava gairebé sempre amb la CNT, com es comprovarà amb les col·lectivitzacions o la sortida de les milícies antifeixistes, amb una majoria anarcosindicalista aclaparadora.

Un altre sindicat important de Manresa va ser l'Associació de Dependents del Comerç i de la Indústria (ADCI), vinculat a Esquerra Republicana. Des que es va crear el 1905 tindria

283 Jaume SERRA CARNÉ, *El moviment obrer al Bages [...]*, p. 94.

una important implantació al sector del comerç. Canvià el nom pel de Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI), però recuperà la denominació inicial arran de la il·legalització i clausura que patí durant la dictadura de Primo de Rivera. Tenia la seu al primer pis del Teatre Conservatori, situat a la muralla de Sant Domènec amb Jaume I, a sobre de l'actual bar Miami. Durant la República es va reorganitzar i va tenir un fort creixement que va resultar en prop de 1.000 afiliats el 1936, com a resultat de la sindicació del sector del comerç. Recordem que durant el període republicà es va anar produint un procés de politització de totes les capes socials, i la ciutat de Manresa era el segon centre de comerç de Catalunya, amb 144 comerços especialitzats el 1930. A Catalunya, el CADCI va tenir uns 20.000 afiliats. Els màxims dirigents a Manresa eren Rafael Corvinos, Lluís Vilarasau, Flor de Lis i Jacint Carrió. A l'esclat de la guerra l'ADCI ja tenia un nucli dirigent procliu al comunisme, en l'òrbita del PSUC (Corvinos, Flor de Lis, Viñals...), que creixeria gràcies a l'ingrés a la UGT a l'agost de 1936.

La Unió de Rabassaires (UR), fundada el 1922, també va aconseguir implantar-se al Bages sota l'impuls de Jaume Sallés i Figueres, de Sant Vicenç de Castellet, que seria més endavant diputat d'ERC. La UR del Bages dels anys trenta estava liderada per Nònit Puig, que provenia de l'anarquisme però que durant la República va entrar a ERC.²⁸⁴ Les relacions entre els rabassaires i Esquerra Republicana van ser molt estretes durant el període republicà. El sindicat agrari defensava els interessos dels pagesos no propietaris que treballaven la terra. El 1932 hi havia 3.000 pagesos bagencs

284 Entrevista a Gentil Puig i Moreno, fill de Nònit Puig: "El Maig del 68 va ser una parida que va donar el fill anys més tard amb noves formes de militància contràries als estalinians".

afiliats al sindicat agrari, d'un total de 23.000 a tot Catalunya. La CNT catalana també intentarà organitzar la pagesia, però fou la UR qui aconseguí capitalitzar millor el camp català. De fet, l'any 1933 al setmanari *El Trabajo* un articulista anarquista rabassaire anomenat Wolney Solterra apuntava a una aliança estratègica entre les centrals sindicals CNT i UR, entenent la primera com a urbana i industrial i la segona, rural i del camp.

Durant el 1936 la UR radicalitzà la seva postura i ja durant la guerra civil s'apropà políticament al PSUC a causa de la seva política centralitzadora i anticoll·lectivista. No obstant això, va romandre com un sindicat autònom i no es va afegir ni a la UGT ni a la CNT. Durant la guerra, al Bages la UR tenia més de trenta seccions en diversos pobles. Juntament amb l'Alt Penedès, el Bages era la comarca més organitzada de la UR, que havia absorbit molts sindicats i cooperatives agrícoles dels pobles.

Arran de les disputes internes de la CNT durant la República, trobem a Manresa el Sindicat Autònom de Vetaires. Aquest sindicat va ser expulsat de la CNT a finals de 1931 per la seva vinculació amb l'organització marxista BOC. Cap al 1936 va remuntar en afiliació i organització interna, i va arribar a tenir uns 530 afiliats.²⁸⁵ El seu secretari era Isidre Casajuana, que seria membre del comitè central del BOC. A Monistrol de Montserrat també hi havia un altre sindicat autònom vinculat al BOC, igualment expulsat del sindicat únic local de la CNT. Tenia uns 1.600 afiliats abans de l'expulsió, però va minvar fins als 300 tot just un any després.²⁸⁶ El seu líder va ser Josep Beltran i Blanqué, un dels caps del BOC local. Al Pont de Vilomara hi havia un altre sindicat

285 Jaume SERRA CARNÉ, *El moviment obrer al Bages [...]*, p. 67.

286 *Ibidem*.

autònom que el 1936 tenia 111 afiliats. A la Pobla de Lillet hi havia un sindicat dependent del BOC des de 1932. Dos anys després declararia 170 afiliats, i el 1936 en tindria 124. També hi havia certa presència de membres del BOC a Berga, Fígols (entre els quals destacava el militant Manuel Prieto), Gironella, Puig-reig i Guardiola. La tàctica dels sindicats “autònoms” (autònoms dels anarquistes) va crear una base sindical afí al POUM amb una mica més d’un miler de treballadores i treballadors afiliats.

El BOC i l’Esquerra Comunista d’Andreu Nin es van fusionar el 1935 i van crear el Partit Obrer d’Unificació Marxista (POUM). Els sindicats partidaris del POUM van crear el maig de 1936 la Federació Obrera d’Unitat Sindical (FOUS), una branca sindical de vida curta. Els Sindicats d’Oposició de la CNT també s’hi van afegir, intentant crear la tercera central sindical de Catalunya. Al mes de setembre la FOUS va entrar en bloc a la UGT amb intenció de dominar-la, amb clara voluntat “entrista”. Reivindicaven 60.000 treballadors afiliats el mes de maig de 1936. Durant el 1934 el diari del BOC, anomenat *Front*, va editar-se a Manresa. El diari del POUM de la comarca va ser *Avant*. El POUM tenia el local al carrer Joc de la Pilota, 10.

També caldria parlar d’una altra societat obrera independent, El Ràdium, sindicat dels contramestres del tèxtil. De fet, era un gremi que es va fundar després de la vaga del tèxtil de 1916 a Barcelona, i va tenir ramificacions per diversos pobles i ciutats de Catalunya. Va ser un sindicat independent de tota ideologia. De la mateixa manera que la CNT, els comunistes i el CADCI, El Ràdium va ser il·legalitzat durant la dictadura de Primo de Rivera. Va convocar dues vagues, el 1932 i el 1934, a Barcelona i a Manresa. Alguns dels seus delegats tenien una doble militància i estaven també a la CNT. Malgrat haver estat considerada una “aristocràcia obrera” de treballadors privilegiats, després de la revolta militar del

juliol de 1936 El Ràdium s'integrà a la CNT, per bé que va mantenir una relativa autonomia.²⁸⁷ Tenia el local al carrer Guimerà 28, 2n.

Quant als partits d'esquerra a part d'ERC, que tenia agrupacions a tots els pobles i era el partit més ben organitzat (amb uns 1.500 militants entre tots els pobles el juliol de 1936), cal recordar el partit marxista Unió Socialista de Catalunya (USC), que feia coalició amb ERC. El 1933 la USC manresana havia absorbit l'Agrupació Socialista Obrera, un partit vinculat a la Federació Catalana del PSOE que tenia la seu al local de l'ADCI. Cap al 1936 la USC comptava amb un centenar de militants. El POUM de la comarca tenia aproximadament la mateixa militància. Amb tot, a l'estiu de 1936, un cop iniciada la guerra, la USC va convergir amb el Partit Comunista de Catalunya (PCC) i el Partit Català Proletari (PCP), partits marxistes que entre els dos sumaven una mica menys de cent militants més a la comarca; i d'aquesta fusió sorgí el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC).

Les forces reals abans del 19 de juliol

A banda de l'ADCI i la UR, que tenen un origen particular i sorgeixen de l'organització de sectors molt poc sindicats abans de la República (comerç i pagesia), podem veure que la divisió de la CNT va permetre l'aparició i consolidació de la UGT i dels sindicats del POUM. La UGT de 1936 actuarà com un imant, atraient altres forces com ara els sindicats vinculats amb la USC, el POUM i el CADCI, a més de molts sindicats autònoms sense ideologia predominant. A partir de la guerra civil es converteix en una gran força sindical que

287 Jaume MARQUÈS MIR, *Història de l'organització sindical tèxtil "El Ràdium"*.

disputarà l'hegemonia a la CNT. Part dels Sindicats d'Oposició (que tenien uns 7.500 afiliats a la comarca) convergeixen en aquesta nova UGT.

El PSUC fou la força política que monopolitzaria els càrrecs més importants de la UGT, marginant els militants del POUM, que havien entrat amb intencions de crear un nou sindicat massiu de tipus revolucionari. No ho van aconseguir perquè, com reconeixera el gener de 1937, els seus quadres sindicals de la comarca eren al front. La realitat era que ja abans del 19 de juliol de 1936 la UGT catalana estava totalment copada pels comunistes estalinistes. La sintonia entre PSUC i UGT arribà a ser tan gran que el 29 de setembre s'establí que per ser membre d'una junta directiva del sindicat era "convenient" ser membre del partit.²⁸⁸

A Manresa els Sindicats d'Oposició de la CNT treballaven conjuntament amb aquests partits des de 1933. A l'estiu de 1936 les relacions entre la CNT d'oposició i la USC són bastant bones, almenys molt millors que amb la CNT oficial, pel que es refereix als líders trentistes, ja que la base sindical es considerava anarcosindicalista. Així, tenim l'exemple de Marià Prat, important militant dels d'Oposició, que pensava que l'autèntic anarcosindicalisme estava encarnat per la CNT d'oposició. En canvi, Marcel Augés derivaria a poc a poc cap a una línia més bolxevitzant.

A Manresa, al contrari que en la majoria de llocs, els Sindicats d'Oposició de la CNT no tornaren a unificar-se formalment amb la resta de la CNT. A l'estiu de 1936 són el grup de sindicats més nombrós de la ciutat, i per les seves diferències amb la FAI i els anarquistes s'afegiren a la UGT, tret del Fabril i Tèxtil. Aquesta decisió es va prendre per mitjà d'un referèndum celebrat del 31 d'agost al 6 de setembre, en el qual l'opció d'afegir-se a la UGT va guanyar per 3.165 vots

288 David BALLESTER, "L'instrument sindical" del PSUC durant la guerra civil: *La UGT de Catalunya (1936-1937)*.

contra 449.²⁸⁹ Per tant, es creà de sobte un sindicat ugetista de més de 6.000 afiliats, que seria el més gran de la ciutat. Cal afegir que l'ingrés a la UGT d'aquests sindicats venia precedit de l'entrada en bloc d'altres sindicats autònoms (ADCI, Vegetaires, Construcció, etc.), la qual cosa ja havia creat un clima més favorable encara a la UGT dins els Sindicats d'Oposició. Tanmateix, les bases dels Sindicats d'Oposició que no estaven conformes amb la decisió tornarien un altre cop a la CNT, com de fet faria el Sindicat Fabril i Tèxtil.

En resum, abans del cop d'estat tenim quatre grans blocs sindicals a Catalunya: la CNT, la UGT, la FOUS i els Sindicats d'Oposició. Cadascú és una gran força per si mateixa i respectivament tenen 142.000, 65.000, 50.000 i 45.000 afiliats. L'afiliació a la comarca era, també respectivament, de 4.200, 1.000, 1.200 i 7.500 membres. Des del punt de vista del POUM, els comunistes i els socialistes, l'anarcosindicalisme (CNT-FAI) estava seriosament tocat, si bé encara arrossegava molts treballadors. Recordem que a l'agost de 1931 la CNT per si sola tenia més de 300.000 afiliats a Catalunya. Entre maig i juny de 1936 arriben a aquest nombre entre les quatre forces sindicals.

No obstant això, la reunificació amb part del trentisme va significar per a la CNT un increment d'uns 35.000 membres de cop a tot Catalunya. A aquesta nova afiliació caldria afegir-hi la gran quantitat de nous sindicats i nous afiliats que va rebre la confederació a l'estiu tot just abans de la guerra, producte de la reconstrucció de molts sindicats, cosa que faria que la central superés els 200.000 membres a Catalunya. Els historiadors normalment cometen un error metodològic en tractar les dades d'afiliació. Si recullen l'afiliació dels congressos, encara que sigui fiable, en realitat serveix com una

289 Jaume SERRA CARNÉ, *El moviment obrer al Bages [...]*, p. 127. Aquesta informació també és corroborada per Lluís CANAL a "La nostra posició és justa", *El Pla de Bages*, 18-9-1936, p. 1 i 2.

fotografia d'un moment concret. No tenen en compte la línia ascendent de les forces revolucionàries. Al mes de maig havien passat poques setmanes de la tornada a la llum pública de molts sindicats, que encara estaven rebent afiliacions que havien perdut abans.

De la mateixa manera, poumistes, trentistes i estalinistes ignoraven que el moviment llibertari de la comarca ja havia acabat un procés de reestructuració i de canvi de mentalitat, que va tenir lloc el 1935, durant la clandestinitat. D'entrada, el moviment anarquista s'havia decantat definitivament per la unitat obrera. Això ho veurem durant la guerra, però ja es podia notar des de la campanya electoral de febrer de 1936. De fet, el canvi d'actitud ja s'havia notat durant la revolta del Sis d'Octubre i va quedar plasmat amb l'acceptació d'una unitat d'acció CNT-UGT al Congrés de Saragossa.

D'altra banda, els sindicats anarcosindicalistes s'havien pogut refundar gràcies una militància jove i idealista que es va constituir en la columna vertebral del moviment, vinguda en un moment d'auge de les idees revolucionàries. Un altre factor era que molta gent havia vist durant el Sis d'Octubre l'acció erràtica de Companys, que va afavorir els llibertaris en el sentit que a Catalunya quedarien com el moviment imprescindible per portar a terme una revolució. Si el POUM comptava amb un centenar de militants a la comarca i entre els quatre partits que formarien el PSUC tenien al voltant de 150 militants, la militància llibertària de la comarca era de més de 200 per la FAI i de 500 per les Joventuts. Estem parlant de quadres militants, no de persones afiliades, que eren entre 600 i 800. També superaven de llarg el nombre de militants que tenien les agrupacions trentistes. Per bé que no tothom era militant amb formació i objectius clars, la militància llibertària era bastant més nombrosa que la de la resta d'opcions polítiques obreres juntes. Només ERC podia competir amb els llibertaris de la comarca: al maig de 1936

tenia prop de 1.500 socis a l'Alt Llobregat (650 de Manresa, 300 de Sallent, 109 de Súria, etc.).

Quant a la militància llibertària podríem distingir, a grans trets, tres perfils sociològics segons les generacions de militants. La primera generació és la que va liderar les lluites sindicals del període 1917-1923. Durant aquella època lluitava pel reconeixement i la legalitat dels sindicats. Volien consolidar-los i estructurar-los correctament per convertir-los en eines d'alliberament de la classe treballadora. Per tant, podem entendre la seva actitud durant el període conflictiu de 1932-1933. Entenien que els sindicats a penes acabaven d'assentar-se i que el radicalisme faista estava fent perillar tota l'estructura sindical. Aquesta generació, que durant la República tenia entre trenta i quaranta anys, acabaria formant el trentisme de la comarca i també formant part del BOC i el POUM. Durant la guerra impulsarien el moviment col·lectivista i la socialització de l'economia, ja que normalment eren molt respectats a les empreses pels seus companys.

La segona generació és la que visqué l'època del pistolerisme i es formà políticament durant la clandestinitat. Va donar vida a la FAI comarcal entre 1926-1928. Els seus militants arribaren a la República amb vint o vint-i-cinc anys i volen la revolució a tota costa. Eren menys nombrosos que la generació anterior perquè es van formar en un moment d'il·legalitat dels sindicats. Durant la guerra, ja amb vint-i-cinc o trenta anys, tindrien el lideratge polític del moviment llibertari (càrrecs importants dins la CNT-FAI, càrrecs institucionals, el CENU, etc.).

Finalment, la tercera generació militant és la que arribà a la proclamació de la República amb una edat compresa entre els tretze i els setze anys. S'afiliaren als sindicats perquè treballaven des de molt joves. Compartien la necessitat de la revolució immediata. El 1934 formaren les Joventuts Llibertàries amb edats d'entre setze i vint anys, i davant la crisi interna que patia CNT ja assumien responsabilitats des

d'aquella època. Durant la guerra formarien el gruix de les milícies i dels quadres del moviment llibertari.

Guerra i revolució

L'any 1936 va arribar el moment en què es posaren en pràctica moltes de les idees llibertàries que s'havien elaborat extensament durant els setanta anys anteriors. No es va produir un assalt revolucionari planificat per part de la classe obrera, a l'estil de la Revolució d'Astúries, sinó que va ser la reacció de terratinents, cacics, grans burgesos, exèrcit, Església i feixistes la que es va avançar a una revolució que creien inevitable. El cert és que la classe obrera havia perdut la por. La seva ofensiva social durant la primavera de 1936 va ser tan gran que les forces reaccionàries van decidir combatre-la militarment. La lluita parlamentària s'havia acabat. De fet, la Comuna Asturiana de 1934 va influir poderosament en la psicologia obrera de tot Espanya. Astúries constatava que es podia derrotar militarment l'exèrcit. L'havien aturat durant quinze dies i, per tant, amb més determinació, preparació i armament estaven segurs de la victòria. El poble havia après una lliçó molt important.

Una guerra civil no s'explica per una única raó. Normalment hi ha una confluència de factors polítics, socials, econòmics, psicològics i personals. Un d'ells va ser el fet que la dreta espanyola mai no va acceptar la República, que veien com una anomalia històrica que calia combatre. Ho van fer des del primer dia, organitzant intents de cops d'estat com fou el del general Sanjurjo de 1932. Van evolucionar del suport a la monarquia borbònica de 1930 vers un republicanisme feixista, imitant el model alemany o l'italià.

D'altra banda, la classe obrera, ja madura i ben organitzada, es va decantar per la revolució social. Així, des dels primers anys del període republicà, a poc a poc les bases socialistes van desplaçar-se cap a l'esquerra. Cap al 1934 aquesta evolució és evident, i la vaga de camperols d'Extremadura i la Revolució d'Astúries ho confirmen. Era un fet que les Jovenuts Socialistes, els pagesos, els miners i una part del Partit Socialista s'estaven bolxevitzant; és a dir, estaven apostant per una via revolucionària en comptes del parlamentarisme.

També el moviment anarquista va agafar molta força abans del 19 de juliol de 1936. Es beneficiava de l'ambient general d'enfrontament entre dretes i esquerres que radicalitzava tots dos bàndols. En molts llocs tenien preparats quadres de defensa, armes i uns sindicats cada cop més convençuts que la imminent rebel·lió militar només se la derrotaria amb la revolució social. L'anarquisme havia aprovat l'aplicació del comunisme llibertari al Congrés de Saragossa, que era un pla per construir un país llibertari. Però quan va arribar l'hora de la veritat es van trobar amb un Estat fragmentat, amb grans territoris predominantment confederals sota el control de l'exèrcit feixista (Andalusia occidental, l'Aragó, Galícia, Lleó, Mallorca...). De forma instintiva, la tàctica fou centrar-se en la guerra per derrotar el feixisme a fi d'alliberar aquests territoris i començar la reordenació de l'economia a la rereguarda. Totes dues decisions van ser cobertes eficaçment, i eren les que demanaven les bases cenetistes.

Aquesta va ser la funció dels preparatius revolucionaris que van aturar el cop d'estat feixista a Catalunya, Madrid, el País Valencià, el País Basc, Astúries, Màlaga i altres zones. Els grups revolucionaris ja havien creat les seves forces paramilitars, com era el cas de les Milícies Antifeixistes Obreres i Camperoles (MAOC) dels comunistes, les milícies socialistes o els Comitès de Defensa de la CNT. També s'havien iniciat i consolidat els contactes amb soldats i oficials a les casernes, i el proletariat havia començat a la primavera d'aquell fatídic

1936 un procés d'armament i formació de tipus paramilitar. Les dretes estaven fent el mateix: la Falange, les Juventudes de Acción Popular (JAP) i els carlins tenien grups paramilitars armats.

Però el factor decisiu per a l'anarquisme era polític. Negar-se a dissoldre els poders estatals –que de fet ja estaven derrotats el 20 de juliol– va ser la gran desfeta política de l'anarquisme en la Revolució de 1936. Aquesta difícil situació provocarà amargues disputes durant la guerra, i sobretot després a l'exili, entre el sector partidari de l'acció unitària antifeixista o frontpopulista, que es resumeix bé amb la frase “primer guanyar la guerra i després fer la revolució”, i el sector partidari de dissoldre l'Estat i imposar el comunisme llibertari al país. Des de la distància no és fàcil entendre aquest dilema. Al juliol de 1936 tothom pensava que la guerra duraria dos o tres mesos i que després de prendre Saragossa, Osca, Terol, Mallorca o Còrdova la postura de força de la CNT seria incontestable a tot l'Estat i no només a Catalunya.

El moviment llibertari de l'Alt Llobregat també estava travessat per aquests debats. I, com veurem més endavant, va adoptar la postura unitària antifeixista, seguint el camí marcat des de Barcelona.

El 18 i 19 de juliol

A la tarda del 18 de juliol el moviment llibertari comarcal es va reunir amb caràcter d'urgència. Havien arribat les primeres notícies sobre la revolta de l'exèrcit espanyol al Marroc. Els informes no eren clars, però pintaven una situació molt greu. La censura als mitjans de comunicació era total. A tot estirar transmetien optimisme: que la situació estava controlada, que hi havia algun problema a Sevilla, que Melilla estava en poder dels sublevats... La resta de partits, les institucions, tothom, també estaven pendents de la ràdio. Ara bé,

qui es va moure amb decisió a Manresa va ser el moviment llibertari.

A la reunió del dia 18 van participar-hi el Comitè Intercomarcal de la CNT, la Federació Local de Sindicats, les Joventuts Llibertàries, la FAI i el Comitè de Defensa comarcal, i allà es va decidir formar un dispositiu de defensa. De fet, els joves tenien prevista una excursió aquell dissabte amb el grup Germinal, que van haver de suspendre, i van quedar convocats a la seu dels sindicats. Tenien molt poques armes. Els grups del Sindicat de Químiques havien fabricat unes quantes bombes de mà, hi havia una certa quantitat de dinamita que havien portat de les mines de Súria en dos camions i els grups de defensa havien assaltat les armeries de la ciutat. Cada poble feia el mateix i s'armava com podia. Els sindicats d'altres pobles enviaven gent a informar-se a Manresa i tornaven a casa amb instruccions. Però el batalló de la caserna del Carme restava tranquil, malgrat les simpaties a favor del cop d'estat de bona part dels oficials.

Les hores passaven sense incidents i la CNT es va reunir amb els Sindicats d'Oposició. Es va convocar una assemblea al Teatre Conservatori, que va tenir lloc el vespre del dia 19. Aquesta assemblea seguia per ràdio els esdeveniments de l'aixecament militar. La revolta ja afectava Còrdova i Cadis i havia saltat a Madrid i Barcelona, on els militars havien sortit al carrer i els obrers els estaven enfrontant. Segons Flores,²⁹⁰ l'assemblea estava oberta a tots els partits antifeixistes, però cap d'ells va enviar delegacions. No obstant això, també hi ha versions que el contradiuen i declaren que allà mateix les forces polítiques reunides van decidir crear el Comitè del Front Popular i de l'Aliança Obrera, en el qual participarien gairebé tots els partits i sindicats antifeixistes. De fet, la CNT va ser l'única organització que va declinar afegir-se al Comitè. El que sí que queda clar és que aquella nit es va ocupar el

290 Pedro FLORES, *Memòries de Pedro Flores [...]*.

Casino de Manresa, que va passar a ser la seu del Comitè. El Casino (l'“ateneu” dels burgesos) serà conegut des d'aleshores com a Casa del Poble.

L'únic incident seriós d'aquells dies seria un “aixecament” a Santpedor, el dia 19 a les onze de la nit. La CNT va rebre l'avís que el poble sencer estava sota el domini dels feixistes. Ràpidament començaren a sortir diversos camions carregats de voluntaris amb totes les armes que havien pogut trobar. En realitat només es tractava del capellà del poble, que s'havia atrinxerat a l'església i estava disparant des del campanar. Amb dos cartutxos de dinamita es va acabar el problema. En aquelles hores des de Manresa i Santpedor es podia veure llum sobre el cel de Sant Joan de Vilatorrada. Era l'església d'aquest poble, que ja cremava.

De Sallent i Súria havien sortit dies abans del cop d'estat uns quants miners cap a Barcelona, on van participar en la batalla urbana del 19 de juliol, en la qual el poble va derrotar l'exèrcit. Aquests van ser els primers milicians del Bages, mobilitzats prèviament a la revolta militar. Eren grups d'acció que estaven en contacte amb el grup *Nosotros* i amb el Comitè de Defensa de Barcelona.²⁹¹ Després marxarien cap al front d'Aragó amb la columna Durruti. Els comitès de defensa confederals i els sindicats de l'Alt Llobregat i el Cardener van controlar les zones mineres ràpidament i el mateix dia 19 estaven preparats per assegurar Manresa i tota la Catalunya central.

Seria ingenu pensar que no hi havia en marxa una conspiració de les dretes a la Catalunya central. A Manresa el 19 de juliol uns cinquanta carlins i falangistes locals es van reunir al teatre Els Carlins, esperant la sublevació del batalló, cosa

291 *Nosotros* va dirigir el Comitè de Defensa de Barcelona i va comandar la batalla contra la revolta militar a la ciutat comtal els dies 19 i 20 de juliol de 1936. Alguns dels membres del Comitè de Defensa intercomarcal eren Josep Solsona Carré, Genís Navarro Muñoz i Josep Riera Fàbregas, tots tres de Sallent.

que no es va produir. També van participar en la conspiració colpista uns vint-i-cinc carlins a Gironella i un grup de la CEDA de Berga. Era tan evident que estava a punt de passar alguna cosa, que les autoritats republicanes van ajuntar tota la Guàrdia Civil de la comarca del Bages a la Cova de Sant Ignasi per tenir controlat el cos. Lluís Companys, en un acte públic a Manresa el dia 17 de juliol, ja havia expressat la seva preocupació per la situació.

La transformació de la societat durant la guerra civil

El perill més important era el batalló de l'exèrcit acantonat al mig de la ciutat de Manresa, que afortunadament no es va rebel·lar. La Guàrdia Civil també va romandre fidel a la República, la qual cosa va evitar incidents contra els obrers. Durant la primera setmana de la guerra els disturbis i els saquejos s'apoderaren de la comarca, i es van cremar diverses esglésies, començant per la de Sant Joan de Vilatorrada. A Manresa el dia 22 es va calar foc a la dels Caputxins i la del Carme, el 23 a la de Sant Pere Màrtir i el 25 a la Seu.

El dia 20 vint-i-cinc voluntaris de la CNT baixaren a Barcelona per informar-se de primera mà de la situació i per aconseguir armes. Un grup tornà en cotxe després de reunir-se amb el Comitè Regional i l'altre, en tren amb l'armament (fusells de la caserna de Sant Andreu),²⁹² que va ser rebut a l'estació del Nord de Manresa amb un bany de multituds. Posteriorment, el Comitè de Defensa de la CNT del Bages-Berguedà va contactar amb Barcelona i des d'allà van enviar dues camionetes carregades de fusells, i amb aquest ar-

292 Una de les accions més transcendents d'aquells dies va ser la presa dels obrers de la CNT d'un arsenal de més de vint mil fusells de la caserna de Sant Andreu. Aquestes foren les armes que garantiren la revolució.

mament també un petit grup de milicians del barri barceloní de Gràcia, dirigit pels militants de la comarca Asensi i Solé (probablement Eduard Solé de Sallent). El Comitè va confiscar les cotxeres dels autobusos Manresa-Berga i va constituir el Comitè de Milícies Antifeixistes, de caràcter comarcal. A Sallent s'hi va instal·lar una fàbrica d'armes dirigida pel Comitè en uns tallers requisats. Totes aquestes armes serien les que utilitzaria la columna Terra i Llibertat en sortir el setembre.

El 28 de juliol el Comitè del Front Popular es va canviar el nom pel de Comitè Revolucionari Antifeixista. Estava presidit per Marcel Augés (Sindicats d'Oposició i Partit Sindicalista) i amb Isidre Casajuana (POUM) de secretari. Hi participaven en aquest moment el POUM, la Unió de Rabassaires, els Sindicats d'Oposició, l'Associació de Dependents, el PSC, la UGT i la USC. De la CNT en les reunions hi participaven Enric Grau, Emilià Martínez, Felip Díez i Pere Cano, entre d'altres.²⁹³ La CNT i la FAI discrepaven en algunes qüestions en aquell moment –sobretot en el nomenament de Marcel Augés com a president– i per això no s'hi afegiren i mantingueren el seu propi Comitè de Milícies Antifeixistes.

Aquest Comitè de Milícies, però, duraria només dues setmanes, fins que la CNT i la FAI manresanes van acceptar entrar al Comitè Revolucionari Antifeixista.²⁹⁴ De forma similar, a Berga també s'hi va crear el Comitè de Milícies Antifeixistes, impulsat per la CNT, i el dia 25 es va transformar en el Comitè Revolucionari. A tots els pobles van sorgir comitès revolucionaris similars que aplegaven totes les forces antifeixistes, segons la correlació existent en cada municipi. La Generalitat va acceptar la creació d'aquests comitès a través del Diari

293 *Ibidem*, p. 39.

294 Joaquim ALOY i Jordi SARDANS, *La República: 1931-1936*, p. 46.

Oficial de la Generalitat del 21 de juliol.²⁹⁵ En general, als pobles petits els comitès estaven impulsats pels Rabassaires i les agrupacions locals d'ERC, mentre que als pobles industrials hi predominava la CNT.²⁹⁶ En menor mesura hi contribuïen el POUM i la UGT. A grans trets, qui va controlar el territori fou una aliança entre catalanistes i llibertaris secundats pels comunistes i socialistes.

Entre les primeres mesures pràctiques del Comitè Revolucionari hi va haver la clausura dels diaris de la dreta manresana (*El Pla de Bages*, *Diario de Avisos*, *La Voz de Manresa* i *Seny*) el dia 23 de juliol. Curiosament, el director del conservador *Diario de Avisos* es va afiliar a la CNT l'any 1937, tot i que el diari va romandre independent. *El Pla de Bages* es

295 DOGC, 21-07-1936, p. 1 i 2. El decret signat per Lluís Companys ordenà la creació de milícies ciutadanes i la constitució de comitès locals de defensa amb la finalitat “d’acabar d’anihilar a tot Catalunya els últims nuclis feixistes existents i prevenir-se contra possibles perills de fora”. Per tant, els comitès foren organismes legals.

296 Presència llibertària als Comitès Revolucionaris locals del Berguedà i el Bages: Berguedà. Berga: Just Lacau Peralta, Josep Ester Borràs, Ramon Casas Orriols i d’altres; Fígols: Joan Raja, Sebastián Fernández Mayo, Antoni Maüll i d’altres; Gironella: Josep Subirà Fígols; Puig-reig: Zacaries Parcerisa Mosoll i Alfonso Gallego Díaz, entre d’altres. Bages. Artés: Francesc Capdevila Vilanova, Felip Aguilar Prat, Adjutori Raure Lladó, Climent Santacreu Tort, entre d’altres; Balsareny: Joan Navarro González, Salvador Vilà Magrinyà, Josep Joan Cots Serra i Diego Carmona Martínez; Cardona: Genís López Hernández, Josep Navarro Vergara, Joan Fortich Camps, José Herrada Rodríguez; La Coromina: Rafael Nevado, Pedro Brocas, Antoni Castell, José Hernández, etc.; Navarcles: Ramon Forcat Mir, Rafael Capdevila Comeran, etc.; Sallent: Àngel Castelar, Ginés Navarro Muñoz, Joan Butchacas Vilaseca, Domingo Xixons Ravetllat, Josep Solsona Carré, Isidre Flotats Caus, Casto Ballesta Urrea, Josep Riera Fàbrega; Súria: Bartolomé Hernández Sáez, Josep Farriols Santamaria, etc.

va convertir en una cooperativa, afí al POUM. La CNT no va tenir cap diari afí fins a la publicació d'*El Trabajo* el maig de 1937; fins aleshores publicava un butlletí intern.

El 10 d'agost, com hem dit, la CNT i la FAI finalment entraren al Comitè Revolucionari i es dissolgué el Comitè de Milícies; així, actuarien des d'aleshores de forma unitària. A més, durant aquells primers dies de la guerra es fundà el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), com a resultat de la confluència de diversos partits marxistes. Així, el Comitè s'amplià per reflectir aquests canvis i va quedar amb tres representants de la CNT, tres dels Sindicats d'Oposició, tres de la UGT, dos d'ERC, dos del PSUC, dos de la FAI, un de la UR, un del POUM i un altre repartit a mitges entre Estat Català i el Partit Federalista. El president del Comitè va ser Rafael Corvinos (UGT) i el secretari, Josep Corbella²⁹⁷ (CNT). Nou representants de sindicats i nou dels partits.

Aquí podem veure amb claredat els diferents corrents polítics de la ciutat. En podem comptar quatre. El corrent anarquista era el principal del Comitè Revolucionari Antifeixista, ja que entre la CNT i la FAI hi havia cinc representants (Josep Corbella, Joan Yepes, Enric Grau, Antoni Camps i Josep Casasayas). El corrent trentista hi tenia tres representants (Josep Ferràndiz,²⁹⁸ Marcel Augés i Andreu Nardi), que constaven com a Grup Sindicalista Revolucionari. Els marxistes n'hi tenien cinc: tres de la UGT i dos del PSUC. Els catalanistes n'hi tenien tres: dos d'ERC i un

297 Corbella venia dels grups de la FAI i dels Comitès de Defensa. Durant els primers dies de la guerra havia participat decidivament en la creació d'un comitè de milícies antifeixistes de caràcter comarcal. Jordi SARDANS, "Josep Corbella: una vida de pel·lícula", *Regió7*, 29-6-2011.

298 Ferràndiz i Nordi (o Nardi) tornarien a la CNT al setembre de 1936, mentre que Augés passaria al PSUC.

dels Rabassaires.²⁹⁹ Pel que fa a Isidre Casajuana, del POUM, també representava Estat Català i el Partit Federal. El Comitè seria reestructurat novament uns dies després arran de l'entrada dels Sindicats d'Oposició a la UGT.

El 21 de juliol es va iniciar un procés de concentració de les forces socialistes i comunistes que donaria lloc al PSUC a Catalunya. Aquest procés de fusió dels partits també es va repetir amb el sindicalisme, ja que la UGT també va començar a absorbir els sindicats autònoms des de primers d'agost (empleats públics, cambrers de La Nova Aliança, construcció, vetaires, fotògrafs, estudiants...), l'Associació de Dependents (ADCI) i finalment els Sindicats d'Oposició, cosa que li va comportar un creixement espectacular a la ciutat. Cap al mes de maig de 1937 la nova UGT manresana reivindicava 12.791 afiliats, i sobre el paper era la principal central sindical de la ciutat,³⁰⁰ amb 27 sindicats. També cal tenir en compte que a l'agost de 1936 va entrar en vigor l'obligatorietat d'estar afiliat a algun sindicat, com ja hem vist anteriorment, cosa que va provocar que la petita burgesia es decantés per la UGT.

Tot i que les institucions estatals van deixar de ser respectades –ni se les escoltava, de fet–, l'Ajuntament de Manresa no va ser dissolt formalment. Durant unes vuit o deu setmanes va ser una institució buida que només va aprovar el canvi de nom dels carrers, que en realitat ja havien estat rebatejats pel poble. La Casa de la Vila es va salvar gràcies al prestigi de l'alcalde, Francesc Marcet Artigas (ERC), que després dels fets del Sis d'Octubre de 1934 havia passat uns mesos a la presó per haver participat en la revolta. Així mateix, va confiscar la Cambra de Comerç, va expulsar els funcionaris

299 J. VILÀ VALENTÍ, M. RIU i BAJONA [codir.], *Història de la Ciutat de Manresa, 1900-1950*, vol. 1.

300 Joaquim ALOY i Jordi SARDANS, *La República: 1931-1936*, p. 56. Jaume SERRA CARNÉ, *El moviment obrer al Bages i al Berguedà durant la Segona República*, p. 127.

reaccionaris i va iniciar els tràmits per la construcció del pont de la Reforma.

Durant la guerra es va viure un singular moment en què els anarquistes participaven en les institucions, fent costat als partits republicans. Era una exigència de la base, que preferia una acció unitària amb altres forces obreres i antifeixistes. La prova va ser la unanimitat dels resultats de les votacions que van decidir la línia estratègica del moviment llibertari durant la guerra. Allò va comportar futures disputes internes, ja que era un fet que anava contra l'esperit radical de l'anarquisme. La CNT hauria pogut “anar a pel tot”³⁰¹ a Catalunya el 20 de juliol; o sigui, dissoldre la Generalitat de Catalunya i instaurar el comunisme llibertari. No ho va fer perquè volia esperar a alliberar Saragossa i Mallorca abans de donar el següent pas. Amb tot, aquesta oportunitat no va arribar mai. Saragossa no va caure i l'Estat central es va reconstruir i va derrotar finalment la revolució social.

Fos com fos, les bases anarcosindicalistes van expropiar els béns i propietats de la burgesia i van constituir un contrapoder propi. Era la postura majoritària, la de “guanyar la guerra fent la revolució”. En el cas de Manresa, ja hem parlat de l'Ateneu Cultural Popular i l'expropiació de l'edifici de les Filles de Sant Josep. També un grup llibertari va expropiar la torre del fabricant Marià Batlle (anomenada Nofre Batlle o Nofravalles), propietari de la fàbrica de Ca l'Arenys i de la Fàbrica Vermella, que estava situada davant de la Cova de Sant Ignasi, que fou la seu de l'Agrupació Naturista Llibertària durant la guerra civil. L'Agrupació tenia una junta presidida

301 “Ir a por el todo”, o instaurar el comunisme llibertari, era la proposta de Joan Garcia Oliver davant de les delegacions de la CNT i del moviment llibertari al ple de sindicats del dia 23 de juliol. Aquesta assemblea va ser clau per a la història de l'anarquisme a Espanya. La postura de Garcia Oliver va resultar derrotada i en comptes d'això es va optar per una col·laboració amb la Generalitat i les altres forces antifeixistes.

per Vicenç Basullas i Zurita Cervelló. Les Joventuts Llibertàries ocuparen una església a la plaça Valldaura, 2, on obriren l'Ateneu Llibertari de Joventuts Llibertàries. La Federació Local de la CNT confiscà el col·legi dels Germans de les Escoles Cristianes de La Salle, situat al carrer Esquilets, local que per les seves grans dimensions passà més tard a ser una escola. Aleshores la CNT ocupà cap al mes d'octubre l'edifici d'Àngel Guimerà, 48-50. La CNT va instal·lar-se també en altres locals, com ara el de la Plana de l'Om, 6, propietat de la família Gallifa (on també s'afincà l'Associació pro Infància Obrera), o el del passeig Manuel Ruiz Cintas, 26, principal (el primer tram de l'actual passeig Pere III). Altres llibertaris, barreja entre FAI i CNT, ocuparen la Casa Torrens, on instal·larien diversos locals sindicals i el Comitè de l'Escola Nova Unificada (CENU).

La confiscació d'edificis va estar molt estesa durant les primeres setmanes de la guerra. El POUM va ocupar la seu de la Lliga Catalana, el Centre Regionalista, i també va ocupar la seu del diari conservador *El Pla de Bages*, vinculat igualment a la Lliga. Les joventuts del POUM van ocupar la seu de les joventuts de la Lliga, el teatre Els Carlins. El PSUC, el local del Partit Carlí. La UGT, el convent dels Infants (carretera de Vic, 20), que després passà al PSUC, moment en què la UGT es traslladà al convent de Sant Francesc. Les joventuts d'ERC, el local del Partit Radical...³⁰²

A Súria la CNT va confiscar el xalet de les mines, a la carretera Manresa-Balsareny, i el local de la Lliga, situat a la cantonada del carrer Diputació amb avinguda de l'Ajuntament, local que utilitzarien per fer-hi les assemblees. El Comitè de Milícies Antifeixistes de Súria va ocupar la casa del metge Quinquer i el col·legi de les monges. La UGT surienca es quedà el Centre Catòlic. A Berga les Joventuts

302 J. VILÀ VALENTÍ, M. RIU i BAJONA [codir.], *Història de la Ciutat de Manresa, 1900-1950*, vol. 2, p. 137.

Llibertàries van expropiar un edifici deshabitat propietat dels hereus d'Antoni Rosal, situat a la plaça Catalunya, 5-6-7. Aquest local seria la seu de l'Ateneu Cultural i d'una cooperativa de paletes, un menjador popular i un taller de confecció de jerseis per al front. La CNT berguedana va ocupar al seu torn un edifici propietat del bisbe de Solsona, situat al carrer Cardona, 1, que era el local de la CEDA i un centre catòlic. Tenia cafè, sala d'espectacles i un pati per a l'afiliació.³⁰³ Pel que fa al PSUC i la UGT berguedanes, van expropiar el Casino Berguedà. A Moià la CNT va ocupar la Vila Auter, a Gironella el convent dels Germans de les Escoles Cristianes, a Sant Fruitós la casa de Cal Carrió, a Sallent la casa de la rectoria³⁰⁴ i el convent del Sagrat Cor i a Monistrol de Montserrat les Dominiques, per esmentar alguns exemples.

Els comitès antifeixistes van controlar la situació fins a l'octubre de 1936. L'1 d'octubre es va crear un òrgan superior, el Comitè Intercomarcal Manresa-Berga, que agrupava els diferents comitès dels municipis de la comarca, però just el dia 9 arribà el decret de la Generalitat pel qual es dissolien els comitès revolucionaris locals. La CNT catalana havia acceptat a finals de setembre entrar al Govern de la Generalitat de Catalunya, i una de les primeres decisions que va prendre aquest nou Govern va ser precisament la dissolució dels comitès revolucionaris dels barris i pobles. Era una

303 A Ramon FELIPÓ ORIOL, "Papers del Berguedà a Salamanca" (*L'Erol*, 2004, núm. 83, p. 9-21), s'hi poden llegir aquestes i altres expropiacions de locals a la ciutat de Berga.

304 Al diari *La Vanguardia* del 12-01-2017 es relata la troballa de 7,6 quilos de dinamita i 450 granades del model FAI que estaven amagades des de la guerra civil en un fals envà de la rectoria de Sallent. Les obres a l'edifici van deixar al descobert els explosius, que van ser ràpidament confiscats pels Mossos d'Esquadra. Com a anècdota, la CNT actual va demanar que els tornessin els objectes trobats (un cop desactivats) a fi d'integrar-los en algun arxiu o museu.

cessió molt important, tot i que momentàniament no tenia transcendència a la pràctica. Es posava fi així a la duplicitat comitès-ajuntaments.

Així doncs, el nou Ajuntament de Manresa el componien trenta-tres consellers (nou de la CNT, nou d'ERC, sis del PSUC, tres del POUM, tres d'UR i tres d'Acció Catalana Republicana) i estava presidit pel cenetista Josep Corbella, que seria nomenat alcalde. Tot i que la UGT no hi estava representada formalment, els sis membres del PSUC eren afiliats d'aquest sindicat. Aquest va ser l'inici d'una disputa entre el POUM i el PSUC dins de la UGT, ja que per una maniobra dels estalinistes el sindicat no tenia representació a l'Ajuntament. La CNT s'asseguraria de controlar tots els càrrecs més importants, com ara els de Seguretat i Defensa, Economia o Indústria. També va controlar la caserna militar (l'antiga caserna del Carme) a través de Víctor Serra, que va ser nomenat comissari polític de la caserna.

Seguint la correlació de forces polítiques de les eleccions de febrer de 1936, a la vegueria central la immensa majoria dels ajuntaments estarien a càrrec d'ERC, que era el partit més important de la regió. La CNT només presidiria, a banda de Manresa, Berga amb Just Lacau, Casserres amb Daniel Puigoriol, Talamanca amb Jaume Singlas, Gaià amb Josep Codina, Marganell amb Francec Flori i Avinyó amb Miquel Torrens.

*

Una de les tasques més simbòliques empresa pel Comitè Revolucionari va ser l'enderrocament de les esglésies. L'Ajuntament, tot i estar-hi en contra (en l'època de l'alcalde Marcet, d'ERC), va ser pressionat per dur a terme la iniciativa i fins i tot finançar-la, cosa que va comportar-li la ruïna econòmica (en l'època de l'alcalde Corbella, de la CNT). Es van crear brigades de treballadors formades per uns sis-cents

aturats de Manresa i van començar a enderrocar les esglésies que feien de tap en els carrerons estrets de la ciutat. També la Seu va estar a punt de ser demolida.³⁰⁵ Es deia que la Seu, com els altres edificis de l'Església, suposava un insult per als milicians que anaven a donar la vida al front. Alguns exaltats amenaçaven, fins i tot, de fer-la volar amb dinamita. A finals de setembre l'enderroc estava a punt de començar. El doctor Lluís Puig va posar-se a recollir signatures per evitar la destrucció de l'edifici, però no va trobar ningú que volgués signar la petició, fet que evidència que a la ciutat hi havia un clima de por a les represàlies.³⁰⁶

La gent de cultura, d'esquerres i tal, com per exemple Lluís Rubiralta, es va dedicar a anar salvant peces importantíssimes de les esglésies, però què podia fer? Alguns intentaven influir en el Comitè Revolucionari i van anar-los a veure però els hi havies de plantejar molt suaument perquè si no et podien matar perfectament. Per tant, això es resumeix a una paraula: por. Era una situació caòtica, la gent era diferent, la ciutat era diferent. Et trobaves milicians pel carrer, camions amb milicians i milicianes. El paisatge canvià completament. En aquest moment de revolució, és quan surt lo millor, i també lo pitjor de l'espècie humana.³⁰⁷

Després de diverses visites de determinades persones al Comitè Revolucionari, que aconseguien endarrerir les obres d'enderrocament de la Seu, l'edifici es va salvar definitivament gràcies a l'arquitecte Josep Gudiol de Barcelona, afiliat a la CNT, enviat per Ventura Gassol (conseller de Cultura de la Generalitat), que va poder convèncer la Federació Local

305 Joaquim ALOY BOSCH, "L'enderrocament de les esglésies: Les obres públiques", a *Memòria.cat*.

306 Joaquim ALOY, Ramon FONS i Pere GASOL, *La Guerra Civil: 1936-1939*, vol. 1.

307 Entrevista a Joaquim Aloy, feta per Judit Suárez Gutiérrez i publicada a *Ibidem*, p. 79.

de Manresa del valor artístic de l'edifici.³⁰⁸ Entre els suports de Puig i de Gudiol per mantenir la Seu hi havia el d'Enric Grau, representant de la FAI, i el d'Emilià Martínez, de la CNT. L'enderroc, doncs, es va limitar a la demolició de l'agulla neogòtica del campanar de l'edifici. La Seu va ser utilitzada durant el 1938 com a alberg per als refugiats que arribaven a la ciutat i com a garatge d'ambulàncies.

L'edifici de la nostra Seu, amb la Cova per pedestal, és la millor vista artística del país. La Seu pot ésser un museu, una biblioteca –àdhuc si voleu un magatzem de serradures– però seguint l'exemple de Barcelona, mai es pot enderrocar, com tampoc enderrocaran allí les muralles romanes, ni la plaça del rei. Lamentem que no tinguem idealistes capaços de saber el que és l'art, perquè si un poble no sap apreciar això, tampoc no sabrà comprendre què és el valor poètic, musical o literari. Jo, Zurita Cervelló, naturista, bohemí, poeta, pintor i anarquista des de l'any 1909, desitjo i aspiro que encara que els meus ossos es quedin al camp de batalla, els pobles com Manresa, en la qual he passat els millors anys de la meua vida i on vàreig venir a buscar terra per plantar el meu fill, sigui un poble sempre progressiu i espiritual, on hi hagi anarquistes, de cultura sòlida i cor lleial.³⁰⁹

La majoria dels béns artístics de les esglésies es van traslladar a la Cova de Sant Ignasi, edifici convertit en museu i en magatzem del patrimoni artístic de la ciutat. Altres obres importants fetes per aquestes brigades de construcció van ser la canalització del torrent de Sant Ignasi, l'asfaltat d'alguns carrers o la reurbanització del carrer de la Pirelli.

308 Jordi BONVEHÍ, “El gran soviat de Manresa”, al blog *Històries Manresanes*.

309 Zurita CERVELLÓ, “Per Manresa i per l'ideal, no enderroqueu la Seu”. *El Pla de Bages*, 5-10-1936.

*

Després de la conformació del nou govern local, la CNT va encapçalar totes les alcaldies de l'Ajuntament de Manresa durant la resta de la guerra civil. El 1938, l'alcalde Josep Corbella,³¹⁰ cridat a files, va haver de marxar al front. Fou substituït per Joaquim Fornells, també de la CNT. D'aquest Fornells la gent no en guarda un bon record, ja que al novembre de 1938 fugí a França amb un grup de persones i fou detingut a la frontera acusat de contraban. La CNT l'expulsà i nomenà Emilià Martínez com a nou alcalde, càrrec que va tenir fins a l'entrada de les tropes franquistes a la ciutat. En aquest punt potser hem de tenir en compte la situació de contrarevolució que es vivia el 1938, en què eren freqüents els muntatges i les acusacions sense fonament contra elements partidaris de la revolució social. Aquest ben podia haver estat el cas de Fornells. O també que veient la derrota segura dels republicans volgués "preparar-se" per a l'exili...

En el terreny polític, a la Catalunya central, que passaria a ser la setena vegueria, se celebrà una assemblea de consells municipals entre el 15 i el 17 de febrer de 1937 que continuava amb l'ambient revolucionari dels anteriors comitès antifeixistes o revolucionaris (segons el poble). La reunió va discutir sobre els sous dels empleats municipals, sobre l'equiparació dels salaris dels regidors entre tots els municipis i sobre algunes qüestions tècniques dels ajuntaments per consensuar criteris. També es va parlar de l'abastiment d'aliments i del subministrament energètic. Amb aquesta finalitat es va aprovar la creació d'un pantà a Cabrianes.

De manera semblant a la reordenació territorial de Catalunya aprovada durant la República, molts carrers van ser

310 Corbella va estar des de setembre de 1937 a càrrec de la secció de control econòmic de la Comissió Assessora Política de la CNT-FAI-JL, que aleshores era el comitè executiu del moviment llibertari. Agustín GUILLAMÓN, *La represión contra la CNT y los revolucionarios [...]*, p. 462.

rebatejats durant la guerra amb noms de personalitats o símbols de la Il·lustració o de les esquerres. Però això no es va quedar només en els noms de les vies públiques, sinó que també molts pobles van canviar de nom, i d'aquesta manera ho va aprovar oficialment la Generalitat el 30 de juny de 1937. Així, Monistrol de Calders va passar a dir-se Monistrol de Bages, Sant Salvador de Guardiola a Guardiola de Bages, Sant Vicenç de Castellet a Castellet de Llobregat, Sant Joan de Vilatorrada a Vilatorrada del Cardener, Sant Fruitós de Bages a Riudor de Bages, Santpedor a Graner de Bages o Santa Maria d'Oló a Oló.³¹¹ Els noms religiosos van ser eliminats de la toponímia catalana.

Revolució i col·lectivització

La derrota de la sublevació militar a Catalunya del 19 de juliol de 1936 va deixar un buit polític que de mica en mica ompliren els diferents comitès antifeixistes que s'anaven creant als pobles i ciutats catalanes. Quan va tornar la calma els treballadors es van adonar que molts patrons havien fugit del país o estaven amagats per por dels obrers "incontrolats" i no volien fer-se càrrec de les seves empreses. La classe treballadora va començar un procés de confiscació de fàbriques i terres que es coneixeria com a col·lectivització.

La col·lectivització de la producció per part dels obrers no va ser gens casual. Aquest procés va ser possible perquè gran part dels treballadors havien interioritzat les idees llibertàries i col·lectivistes a través de la formació i la propaganda anarcosindicalista, duta a terme en ateneus, sindicats i cooperatives, així com en publicacions de fulletons i de llibres

311 Ignasi CUADROS, "Els topònims municipals de la 7a Regió durant la Guerra Civil i la Revolució de 1936". *Dovella*, 1989, núm. 33, p. 57-59.

d'autors com ara Isaac Puente, Cornelissen, Abad de Santillán, Gaston Leval i d'altres, que explicaven detalladament com funcionava el comunisme llibertari i com s'autogestiona una empresa. A les pàgines d'*El Trabajo*, *Solidaridad Obrera*, *CNT*, *Estudios*, *Tierra y Libertad*, entre altres diaris, s'hi publicaven debats actualitzats sobre aquests temes.

La classe treballadora anhelava crear una nova societat sense classes i sense explotació, una societat socialista que acabés amb els mals del capitalisme. Per aconseguir-ho considerava indispensable la substitució de la propietat individual per la col·lectiva i l'establiment d'un nou tipus de poder, basat en l'exercici de la democràcia directa a partir dels centres de treball (des de la secció sindical), organitzant-se en successius nivells de coordinació sectorial (mitjançant el sindicat únic) i territorial (mitjançant la federació local de sindicats) fins a arribar al conjunt de la societat.

La proposta de la col·lectivització es va treballar molt des de les seccions sindicals, a nivell de taller o d'empresa, arran d'un congrés que finalment no es va poder celebrar. El 1933 s'havia convocat a Madrid un congrés de la CNT però per la situació social, explosiva en aquell moment, no es va poder dur a terme. No obstant això, les seccions sindicals i alguns sindicats van debatre els punts del congrés que incloïen el funcionament de la futura societat comunista llibertària. Així, l'any 1936 moltes seccions sindicals ja tenien molt assumit el tema de la col·lectivització, malgrat que podria fer l'efecte contrari, que l'ocupació d'empreses per part de la plantilla va ser espontània, ja que no hi havia hagut cap consigna des dels comitès superiors de la CNT.

La fórmula de la col·lectivització era que cadascú continués al seu lloc de treball. Se substituïa el director per un comitè de fàbrica, de control o d'empresa (segons el cas), compost per un delegat de cada secció, escollit pels treballadors de la mateixa secció. Aquest comitè de fàbrica es reunia quan era necessari amb l'objectiu de fiscalitzar la marxa de

l'empresa i comunicar-ho als altres treballadors. La col·lectivització havia d'estar controlada pels sindicats, i al comitè d'empresa se li afegia un delegat de cada sindicat amb la missió de vigilar que l'empresa no es desviés de la línia establerta. Totes les col·lectivitzacions de l'Alt Llobregat van seguir aquest model.³¹²

Al Bages es van col·lectivitzar gairebé totes les grans empreses. La primera fou Ferrocarrils de la Generalitat, amb 1.100 treballadors, que el 22 de juliol celebrà una assemblea general en què el dirigent cenetista Emilià Martínez va proposar la col·lectivització. Els treballadors van acceptar la proposta i l'empresa restaria col·lectivitzada fins al final de la guerra. Les línies que explotava aquesta companyia eren Barcelona-Manresa, Martorell-Igualada, Manresa-Olvan, Olvan-Guardiola, Manresa-Súria i Bordeta-Port.

El día 24 de julio, en Manresa, reunidas la CNT y la UGT ferroviarias, acordaron proceder a la incautación de la Compañía General de Ferrocarriles Catalanes... Este acuerdo fue refrendado oficialmente por el Comité Revolucionario Antifascista y el Gobierno de la Generalidad de Cataluña, haciéndose cargo de todo el pasivo, activo y material de la misma, para su explotación definitiva. Se nombró un Comité de ambas organizaciones para regentar los ferrocarriles catalanes con la intervención de un delegado de la Generalidad, que tan sólo tiene por misión examinar la labor que se hace.³¹³

Aquesta col·lectivització va ser proposada perquè després de l'aixecament militar ningú no sabia ben bé què fer. Alguns treballadors s'havien allistat a les columnes antifeixistes

312 Emilià MARTÍNEZ ESPINOSA, "Com es va portar a terme la col·lectivització dels Ferrocarrils de la Generalitat", text datat el 2-10-1982 i reproduït a *Memòria.cat*.

313 *Solidaridad Obrera*, 4-9-1936.

que sortien cap al front. D'altres esperaven passivament ordres a les estacions de Manresa i Martorell. Consegüentment, l'expropiació de l'empresa i la reactivació per part dels treballadors semblava la cosa més natural. Si el 22 de juliol se celebrà l'assemblea general, el 23 el carrilet ja tornava a estar operatiu.

Altres empreses col·lectivitzades van ser la fàbrica d'alcohols i begudes carbòniques, Casa Jorba, la Pirelli, la Bertrand i Serra, Casa Alter, la Fàbrica Nova, la fàbrica de vidre La Moderna, Maquinària Industrial, Oxigen i Construccions Metàl·liques, etc. Per gestionar totes les empreses del tèxtil col·lectivitzades es va crear un consell local de ram que funcionaria com si fos un trust. El Sindicat de Transports va col·lectivitzar l'empresa d'autobusos i va començar utilitzant dinou autobusos, sanejant els deutes i igualant els sous.³¹⁴ També hi va haver col·lectivitzacions de terres com ara la finca Les Torres, de Sant Joan de Vilatorrada, a iniciativa de membres de la CNT.

La fàbrica de la Pirelli, per exemple, era part d'una col·lectivitat més gran, que englobava les fàbriques de Manresa, de Torredembarra i de Vilanova i la Geltrú, a banda de la comercial Pirelli de Barcelona i una altra fàbrica a Barcelona que no havia estat mai abans propietat de la Pirelli però que actuava subcontractada. La Col·lectivitat Pirelli donava feina a un total d'uns 2.700 treballadors, 632 dels quals eren de Manresa. La propietat, com que era estrangera, es va respectar, però la gestió de l'empresa va quedar en mans dels treballadors. En teoria estava previst que quan acabés la guerra es negociaria un acord amb els propietaris italians amb la idea de quedar-se amb l'empresa.

El procés de col·lectivització es va dividir en diferents etapes fins al final de la guerra. Caldria distingir una primera etapa que s'estengué des del juliol fins al novembre de 1936,

314 "El transporte en Manresa", *Tierra y Libertad*, 27-2-1937, p. 5.

que és l'etapa que comprèn els fets descrits fins ara, i que acaba amb l'aprovació del decret de col·lectivitzacions de Catalunya. Segons aquest decret totes les empreses amb més de cent treballadors quedarien sota el règim de col·lectivitzacions. Fou una mesura impulsada per la CNT, que controlava el Consell d'Economia de la Generalitat. En aquesta etapa les col·lectivitzacions estaven sota el control dels sindicats. A partir del decret a Manresa es van col·lectivitzar noves empreses, com ara Filatures Bach, Sederries Balcells, la fàbrica Vives, la Miquel Trapé, la Perramon i Badia, Metal·lúrgica Tèxtil, la Minorisa, els forns de pa, les barberies, etc. Al Berguedà els cinemes de Berga van ser col·lectivitzats, igual que les fàbriques (Cal Rosal, Cal Bassachs o Cal Monegal, entre d'altres) i les mines foren gestionades per un comitè de control obrer des del juliol, ja que els propietaris havien fugit.³¹⁵

Pel que fa a tot el procés col·lectivista viscut a Catalunya, s'estimen en unes 4.500 totes les empreses sota règim de col·lectivització i en 2.000 les empreses sota règim de control obrer, segons el qual la propietat era encara privada però la plantilla controlava la producció. Aquest nombre, que no s'ha pogut certificar totalment mai, representava més d'un 70% de les empreses de Barcelona i rodalia. Quant a les agrupacions, que eren la federació d'empreses col·lectivitzades d'un mateix ram, a tot Catalunya n'hi havia quaranta-vuit, mentre que a la setena vegueria només n'hi havia set: quatre a l'Anoia, dues al Bages (Carrosseries i Indústria del Pa de Manresa) i una al Berguedà.³¹⁶ També hi havia l'Agrupació de la Indústria de la Foneria i la de la Indústria de la Construcció, però mai no serien reconegudes per la Generalitat.

Això indicava certa descoordinació econòmica sectorial entre comarques. La gran majoria de les agrupacions eren

315 DOGC, 28-7-1936, p. 3.

316 Antoni CASTELLS DURAN, *Les col·lectivitzacions a Barcelona (1936-1939)*, p. 90.

a Barcelona i les comarques del voltant. En una reunió del congrés regional de la Indústria de l'Edificació, Fusta i Decoració, el sindicat de Manresa va retreure a Barcelona que el model de socialització que aquesta proposava implicava “matar” les col·lectivitzacions. Barcelona va replicar que les empreses col·lectivitzades només miraven pels seus interessos locals sense atendre l'interès del sector.³¹⁷ És a dir, hi havia un conflicte latent entre l'autonomia de cada empresa i les necessitats econòmiques generals. Un altre punt conflictiu era el bloqueig que feien les agrupacions d'ERC i del PSUC a anar més enllà de la mera empresa col·lectivitzada. Aquest era el límit de l'alliberament; més enllà no hi anirien.

La manca d'experiències prèvies va generar molta improvisació i nous problemes. Emilià Martínez recordava que tenia “problemes, disgustos, enrabiades amb gent –per cert, no gaire nombrosa– individualista; individus irresponsables que, fins i tot, de vegades es deien i es creien idealistes i revolucionaris –per més pega– gent matussera, inadaptada, inconscient...”. Clarament va tenir un problema amb aquesta gent, com podem comprovar amb el to del seu escrit.³¹⁸ El cas és que eren molts els que davant la revolució que estaven vivint pensaven que la primera cosa que calia abolir era el treball. El problema era que per consolidar la revolució era imprescindible guanyar una guerra, i això només es podria fer treballant, de manera que en cada sindicat hi havia sindicalistes com l'Emilià que no deixaven que els treballadors abaixessin la guàrdia. De fet, la Federació Local es va manifestar el novembre contra les festes que interrompien l'economia o, fins i tot, en contra que a cada enterrament

317 *Ibidem*, p. 52.

318 Emilià MARTÍNEZ ESPINOSA, “Notícia breu, amb comentaris, de l'inici, a Ferrocarrils Catalans (el Carrilet), de la revolució col·lectivista de l'any 36”, *Dovella*, 1983, núm. 10, p. 11-20.

d'un milicià hi anés tota la plantilla de la fàbrica perquè suposava perdre tot un dia de feina.

Recorda Martínez, en canvi, que molts tècnics i administratius, i fins i tot “amos” d'empreses com ara els de les fàbriques d'El Salt i Els Polvorers, van passar a formar part dels comitès d'empresa o fins i tot de la direcció, col·laborant amb la producció. Altres fabricants ajudarien a col·locar el producte a l'estranger o gestionarien l'arribada de matèries primeres a Catalunya. En la majoria dels casos els contactes eren semiclandestins, més aviat perquè els empresaris volien mantenir els vincles amb les seves fàbriques, cosa que els beneficiaria després de la guerra a l'hora de reclamar el negoci.

Els maldecaps més grans eren d'abastiment, ja que la guerra impedia que moltes matèries primeres arribessin a les fàbriques. Aquesta situació, per exemple, feia que es tinguessin els tallers aturats sense activitat amb la gent a casa seva cobrant els jornals. També molts quadres sindicals importants eren al front i, per tant, la rereguarda se'n ressentia. Finalment, no podem oblidar que els comunistes del PSUC, com que no estaven d'acord amb les col·lectivitzacions, feien per boicotejar-les. De fet, l'adhesió de l'Associació de Dependents (ADCI) a la UGT havia comportat també l'adhesió de les classes mitjanes, habitualment de dretes i profundament antisocialistes. Això era causa d'una batalla interna dins de la UGT entre el PSUC i el POUM, que no va acceptar mai la presència de la petita burgesia dins de la UGT.

Entre els efectes positius de les col·lectivitzacions trobem la racionalització de recursos i la gran millora de les condicions laborals. El fet de tenir poder de decisió en els processos productius no tenia tanta rellevància com la que tenien les mesures de protecció i benestar dels treballadors com eren les baixes laborals o de maternitat cobrant un sou, cosa mai vista abans.

A partir del segon Govern, presidit per Josep Tarradellas des del desembre de 1936, la Generalitat va imposar

gestors en fàbriques, serveis i mines i va intentar controlar la producció, marginant financerament les empreses que no col·laboraven. Es va pervertir el concepte de col·lectivització, ja que fins i tot la Generalitat el reivindicava. El Govern parlava de revolució, però sempre enfocat en la idea de la revolució nacional catalana. Com a resposta, els sindicats de base de la CNT començaren a demanar la “socialització” del sector; és a dir, no només l’empresa havia d’estar sota el control obrer, sinó tota la gestió, el transport i el comerç del ram sencer. Aquestes diferències eren part del conflicte entre revolució i contrarevolució que esclataria el maig de 1937. No obstant això, les empreses encara van seguir mantenint els comitès de control i de fàbrica fins al final de la guerra.

A Manresa només dos sectors econòmics van quedar totalment col·lectivitzats (és a dir, socialitzats): el ram de la pell i el dels espectacles, que incloïa el Gran Kursaal, l’Olympia, el Goya i el Conservatori. En aquest últim, fins i tot, tots els treballadors, des dels actors als taquillers, tenien els mateixos sous. Per contra, al sector del comerç hi va haver una disputa entre la UGT i la CNT. La UGT havia absorbit un sindicat de caràcter petitburgès, l’ADCI, que s’oposava a la col·lectivització. Proposaven com a alternativa funcionar amb cooperatives. Una excepció en aquest sector va ser la Casa Jorba, que es va col·lectivitzar a la seva manera per evitar ser col·lectivitzada per la CNT. Caldria dir que dins de la UGT el sector que provenia dels Sindicats d’Oposició de la CNT i del POUM estava generalment a favor de les col·lectivitzacions, com era el cas del Sindicat de Forners de la UGT, impulsor de l’Agrupació de la Indústria Flequera, o el Sindicat del ram de la Pell. L’Ajuntament, per la seva banda, va municipalitzar l’escorxador, la central lletera i Ràdio Manresa.

Les mines de potassa de Síria també van ser col·lectivitzades.³¹⁹ L'empresa Mines de Potassa de Síria era de capital belga. Des del dia 20 de juliol l'empresa va estar en poder del comitè obrer. El dia 23 el consolat de Bèlgica va contactar amb el comitè i va entrar en negociacions amb la Generalitat i el Govern central. Bèlgica amenaçava de portar el cas al Tribunal de La Haia. La CNT va haver de publicar una llista de vuitanta empreses "immunes" a la col·lectivització, per estalviar-se problemes internacionals, entre les quals hi havia Mines de Potassa de Síria.³²⁰ Aquest fet era un reconeixement de la complexa realitat en termes de la propietat legal de les empreses.

Hem de tenir en compte que les empreses que tenien una finalitat exportadora, com eren les mines de potassa, corrien el perill que el seu producte fos embargat als ports estrangers obeint les denúncies dels seus antics propietaris. Aquesta era una de les causes principals del decret de col·lectivitzacions de la Generalitat que, segons el seu responsable, el cenetista Joan P. Fàbregas, pretenia legalitzar la situació de les empreses col·lectivitzades a fi d'estalviar-los problemes legals en les exportacions. Segons el dret internacional un govern legítim, en aquest cas el català, podia assumir el control d'uns béns que li són essencials en una situació anòmala, com és la guerra.³²¹ Finalment, amb decret del 6 de desembre de 1937, Mines Potàssiques de Síria, Explotacions Potàssiques

319 Albert FÀBREGA ENFEDAQUE, "Les lluites pel control de 'Minas de Potasa de Síria, S.A.' durant el primer any de la Guerra Civil (1936-1937)". *Dovella*, 2012, núm. 109, p. 36-40.

320 Josep PEIRATS, *Los anarquistas en la crisis política española (1869-1939)*.

321 Aquesta tesi es pot trobar a la biografia de Joan P. Fàbregas, que forma part del llibre de Philippe BOURRINET [*et al.*] *Biografías del 36 [...]*, i que el mateix Joan P. FÀBREGAS va desenvolupar al seu llibre *Vuitanta dies al govern de la Generalitat: El que vaig fer i el que no em deixaren fer*.

Col·lectivitzades de Cardona i Potasses Ibèriques Col·lectivitzades de Sallent van ser agrupades i confiscades totes tres per ordre de la Generalitat i van passar sota control d'una

comissió interventora fins al final del conflicte bèl·lic.³²² Les mines funcionarien com una sola empresa amb el nom de Sals Potàssiques Col·lectivitzades, sota titularitat de l'Estat però controlada pels comitès.

Les indústries de guerra no van ser col·lectivitzades, sinó que van passar a dependre de la Generalitat fins a mitjan 1937, quan van passar a mans del Ministeri de Guerra. La indústria bèl·lica comprenia des de la producció de matèries primeres fins al muntatge i transport del material de guerra. Al Bages van tenir aquesta finalitat les empreses Unió Nacional d'Explosius (Cardona), Brom i Laboratori de Química Orgànica (Súria), la Pirelli (Manresa), Maquinària Industrial (Manresa) i Oxigen i Construccions Metàl·liques (Manresa i Sallent, l'actual Lemmerz). Totes aquestes empreses tenien els seus comitès de control, i la producció i les condicions laborals i salarials quedaven sota supervisió sindical.

La primera empresa requisada per fabricar armament va ser Construccions Metàl·liques, a Sallent, que a finals de 1936 donava feina a quatre-cents treballadors, i de la qual el president Tarradellas diria, elogiant-la: "No parecen obreros que trabajen por una semana, sino unos artífices que trabajan con devoción idealista y disciplina de soldados".³²³ Aquesta empresa va ser de les primeres que el Comitè de Milícies Antifeixistes de la comarca, dirigit per Solé, va impulsar a l'inici de la revolució.

322 DOGC, 6-12-1937, p. 1021-1022.

323 Francisco Javier de MADARIAGA FERNÁNDEZ, *Las industrias de guerra de Cataluña durante la Guerra Civil*, p. 679.

L'habitatge va ser un altre àmbit socialitzat. En aquella època en deien “municipalització de la riquesa urbana”. La gent va romandre a casa seva, sense haver de pagar lloguers durant mesos,³²⁴ i quan pagaven ho feien directament als sindicats. Concretament, els lloguers es van començar a cobrar el mes de març de 1937³²⁵ (aprovat pel Consell Municipal el dia 27) entre les queixes dels més revolucionaris, ja que a partir d'aquell moment els habitatges passaven a ser propietat del municipi. De fet, el 20 de febrer el Consistori donaria la consigna de no pagar lloguer fins que no entrés en vigor la nova normativa. La disputa real, però, estava entre els cetistes, que opinaven que la gestió de l'habitatge havia de dependre dels sindicats de construcció –sector que patia una greu crisi–, i els comunistes, que opinaven que els habitatges havien de ser municipalitzats sota gestió del municipi.

Al final es va optar per aquesta segona opció. El Consell Municipal necessitava diner líquid, i la forma més senzilla d'aconseguir-lo era cobrant els lloguers dels pisos. Els llogaters eren convocats per carrers o per districtes de la ciutat, un cop el municipi havia pres possessió de la propietat privada urbana; fins i tot partits i sindicats que havien requisat edificis havien de pagar els lloguers. Les empreses havien de pagar fins al 3% del valor del local. Els propietaris, però, com a compensació pel fet d'haver estat expropiats, no havien de pagar lloguer per viure a casa seva. Amb la municipalització també es podia pagar el sou dels porters i conserges, que

324 Si pagaven lloguer, ho feien als sindicats. Concretament, al Sindicat d'Administracions Públiques en el cas de Barcelona o al de Construcció de Manresa. Com que aquest sector estava municipalitzat, els llogaters havien de pagar el lloguer a la Casa del Poble, situada al passeig Manuel Ruíz Cintas, 35, el Casino. Són tan freqüents les crides a pagar, que s'entén que no tothom anava de pressa a pagar les factures.

325 Al diari *El Pla de Bages* apareix el comunicat de l'Ajuntament durant tot el mes de març.

a partir d'aleshores passaven a ser personal municipal. Els diners recaptats es van dedicar a obres públiques com ara la construcció o rehabilitació de nous habitatges, l'enderroc de les esglésies i l'edificació de refugis antiaeris.

En realitat el Consell Municipal era dirigit en aquesta tasca pels sindicats de construcció de la UGT i de la CNT a través d'un comitè de control. A Catalunya la municipalització va ser una tàctica utilitzada des dels municipis per treure poder als sindicats que controlaven aquest important sector de l'economia, el del sòl urbà i la construcció. Així, la Generalitat va imposar al juliol una municipalització de l'habitatge més beneficiosa per als propietaris que la de l'Ajuntament de Manresa, de manera que els municipis deixarien de beneficiar-se'n i els diners recaptats serien gestionats per una caixa immobiliària, que entraria en vigor a l'agost. Les nacionalitzacions sovint es van utilitzar de la mateixa manera, a fi de desarmar econòmicament els sindicats revolucionaris, com per exemple es va fer amb moltes empreses col·lectivitzades reconvertides en fàbriques d'armament. Hi ha exemples d'empreses que van ser nacionalitzades i que mesos després es van haver de tornar a col·lectivitzar per la mala gestió dels nous administradors. A partir de mitjan 1937 la UGT demanava la militarització del transport, mesura que seria una altra fórmula per sostreure el control obrer de les empreses.

En resum, després de l'esclat de la guerra es produí un allau d'expropiacions d'empreses, normalment perquè els amos havien fugit. La fase d'ocupacions de fàbriques durà fins a l'octubre. A partir d'aquell mes la Generalitat recuperà el control de la situació i legislà en un principi a favor dels treballadors, per mitjà del decret de col·lectivitzacions. Aquest decret encara allargaria el període d'expropiacions unes setmanes més, fins al desembre. A partir d'aquell moment, amb el canvi de govern (amb la presidència de Tarradellas i l'exclusió del POUM de la Generalitat) canvià també la postura governamental, que dificultaria legalment

noves expropiacions. Els decrets de s'Agaró de Tarradellas posaren legalment la revolució contra les cordes. Podríem dir que els militants de la CNT al Govern de la Generalitat volien “legalitzar” la revolució per blindar-la, mentre que els membres d'ERC i del PSUC la volien controlar legalment, per després atacar-la.

De totes maneres, les empreses que ja estaven sota el control dels treballadors s'agruparien seguint les directrius dels sindicats, que a la primavera de 1937 intentarien socialitzar rams i sectors sencers. És en aquest moment quan es dona la batalla entre revolució i contrarevolució. Finalment, a partir de la segona meitat de 1937 l'economia nacionalitzada guanya molt de pes relatiu. Les municipalitzacions i nacionalitzacions col·loquen sota el control de les institucions els sectors estratègics de l'economia: fàbriques de guerra, químiques, serveis, transports i mines.

Al camp també va arribar el ressò de l'economia col·lectiva. La Unió de Rabassaires (UR) va agafar una línia més radical que l'habitual. Nònit Puig defensava la idea de crear un sindicat a cada poble i que “la terra ha d'ésser sense excepció propietat comunal administrada pel sindicat o bé per l'Ajuntament. La terra no podrà ser propietat de ningú”.³²⁶ La CNT catalana també estava a favor de la col·lectivització agrària, però la seva feblesa al sector va impedir un desenvolupament més profund. Sigui com sigui, tot i que defensava la col·lectivització de la terra, també reconeixia la petita propietat agrícola individual. La col·lectivització de la terra a la Catalunya central no va arribar als nivells de les Terres de l'Ebre, de les comarques de Lleida o de Girona, de la perifèria de Barcelona o de l'Aragó.

D'una banda, es van crear col·lectivitats agrícoles a Avinyó, Balsareny, Calders, Navarcles i el Lluçanès, impulsades

326 *El Pla de Bages*, 23-12-1936.

per la CNT o, en algun cas, pels sindicats agraris afins a la UR. I d'altra banda, de manera menys formalitzada que les col·lectivitats, hi va haver moltes finques que abans de la guerra pertanyien a gent de dretes que van ser confiscades pels pagesos pròxims a les organitzacions agràries d'esquerres a Manresa, Cardona, Moià, Rajadell o Sant Joan. Aquestes organitzacions van gaudir d'un creixement espectacular. Així, la UR comptava a mitjan 1937 amb més de 100.000 afiliats, i la Federació Catalana de Treballadors de la Terra, adscrita a la UGT, afirmava tenir a començament de 1938 uns 80.000 afiliats. La CNT, per la seva banda, en tenia uns 51.000 el juny de 1937 i uns 90.000 a començament de 1938. En alguns pobles de l'Alt Llobregat hi va haver sindicats camperols confederals,³²⁷ no obstant, podem deduir que molts dels pagesos afiliats a la CNT estaven dins dels sindicats d'oficis varis de cada localitat. També podem parlar d'un cert retard de l'organització confederal al camp en comparació amb

327 Al ple confederal de camperols de Catalunya celebrat el gener de 1937 van enviar-hi representants els següents sindicats: Aguilar de Segarra, Artés (100 afiliats), Balsareny, Manresa (40), Monistrol (50), Navàs (40), Navarcles i Vilatorrada (6).

Al ple de juny de 1937 hi van assistir delegats de la Col·lectivitat de Camperols Lliures de Gironella (53 afiliats), la Col·lectivitat Camperola Horta d'Avinyó CNT-AIT (40), Monistrol de Bages, Oló, Sallent (5), Súria i el Comitè de Relacions Camperoles del Cardener i l'Alt Llobregat.

Per últim, al ple de gener de 1938 hi van participar sindicats d'Artés, Avinyó, Balsareny, Callús, Castellbell, Col·lectivitat de Gironella, Manresa, Monistrol de Bages, Monistrol de Montserrat, Navàs (45), Navarcles (55), Oló, Riudor, Col·lectivitat CNT de Sallent (25), Sasseria, Solsona (30), Col·lectivitat Agrària El Porvenir de Súria, Valls de Torruella, Vilatorrada i el Comitè de Relacions Camperoles.

Font: credencials i delegats als comicis de la Federació Regional de Camperols de la CNT. Centre Documental de la Memòria Històrica (Salamanca). PS-Barcelona-9201. Consultat en els documents reproduïts de l'Arxiu Comarcal del Bages.

altres comarques, en especial les de les Terres de l'Ebre, el Segrià, el Baix Llobregat o l'Alt Empordà. La UR faria una gran demostració de força el 18 d'octubre de 1936 amb una manifestació de 10.000 pagesos pels carrers de Manresa per demanar una reforma agrària al conseller, que estava en una reunió en aquesta ciutat.

El comerç seria el taló d'Aquil·les del moviment revolucionari. Normalment, el PSUC, ERC i la UR formaven un bloc contrari a qualsevol mesura socialitzadora del comerç. Per exemple, a Manresa aquest tema no es va posar mai sobre la taula, contràriament a alguns pobles, en què les botigues dels reaccionaris es van requisar i ajuntar en cooperatives populars al servei de la població (veurem l'exemple de Cardona més endavant).

En aquest sentit, Sallent va ser un exemple extrem. La CNT controlava la Conselleria de Proveïments del poble. A més, tenia la Cooperativa Confederal, que només podien utilitzar els afiliats. El 23 d'abril de 1937, a iniciativa dels llibertaris, es va convocar una assemblea general a una plaça per discutir la col·lectivització de les botigues. A l'assemblea hi van anar 1.500 persones (de les 7.500 que tenia Sallent). La col·lectivització del comerç seria acceptada per unanimitat. Per tant, aquesta demanda arribaria al ple del Consell Municipal, on seria paralitzada. ERC es va abstenir d'emetre opinió, al·legant que només faria el que la Generalitat considerés legal; així, era un vot en contra. La UGT i la UR s'hi van oposar totalment, mentre que el POUM va romandre indiferent. A la sessió del 4 de maig la CNT va dissoldre la Conselleria de Proveïments i aquesta funció va ser ocupada per una comissió formada per ERC, la UR i la UGT. La CNT

en va quedar al marge i va gestionar la Cooperativa Confederal, que abaixaria els preus per als seus afiliats.³²⁸

Un altre tema de debat públic impulsat pel moviment llibertari va ser la depuració dels rius Llobregat i Cardener a fi que arribessin al Baix Llobregat amb les aigües netes. Recordem que aleshores les aigües residuals de pobles i fàbriques anaven a parar directament als rius. A aquesta contaminació s'hi afegia el greu problema de la salinització del Llobregat i el Cardener causat per la mineria de potassa. Hi havia la proposta de fer noves canalitzacions per depurar les aigües, que serien construïdes per obrers aturats.³²⁹ A Cardona s'hi pretenia construir una nova presa, i també una altra a Cabrianes, mentre que a Súria s'hi van fer unes canalitzacions depuradores. Pel que fa al servei de distribució d'aigua, Sallent va municipalitzar les empreses La Sallentina i Aigües de Cabrianes, SA, com també farien altres pobles.

Un altre avenç revolucionari important, no vinculat amb l'economia sinó amb la revolució que vivia la societat, va ser la creació d'una sala d'avortaments a l'hospital de Manresa.

Finalment, també van aparèixer diverses monedes locals als pobles. L'Ajuntament de Manresa va emetre el 14 de maig de 1937 400.000 bitllets d'una pesseta i 200.000 de cinquanta cèntims. Després, a l'octubre, va sortir una nova emissió de moneda. A tot arreu hi havia monedes locals. Més tard, la Causa General del franquisme indicava com a delictes punibles l'adopció de moneda local i perseguia tots els signataris com si haguessin emès moneda falsa.

328 Informe de la Federació Local de la UGT de Sallent, 25 de maig de 1937. Arxiu Comarcal del Bages. ACBG31-6-T-262.

329 *Solidaridad Obrera*, 20-9-1936.

La revolució a l'ensenyament

Un altre aspecte de la revolució viscuda a Catalunya va ser l'ensenyament. La derrota de l'alçament feixista va accelerar els canvis de l'època. Una de les conseqüències va ser la creació del Comitè de l'Escola Nova Unificada (CENU), per decret del 27 de juliol de 1936. Aquest comitè, similar al Comitè de Milícies Antifeixistes de Catalunya o al Consell d'Economia, estava impulsat pel moviment llibertari. De fet, el càrrec de secretari estava en mans del pedagog sallentí Joan Puig Elias, que havia estat mestre de l'Escola Farigola el 1918 i de l'Escola Natura del Clot anys després, totes dues a Barcelona.

Amb l'objectiu d'organitzar l'ensenyament es van constituir durant el mes d'agost una sèrie de delegacions comarcals del CENU, entre les quals hi havia la del Bages. La seu del CENU del Bages estava situada a la plaça Fius i Palà, 1, al pis principal de Ca la Buresa (Casa Torrens). La delegació comarcal estava formada totalment per professionals de l'ensenyament: dos representants de la CNT (el mestre racionalista Felip Díez, de l'Ateneu Cultural Popular, i el mestre Ignasi Codina), dos representants de la UGT (el mestre Jaume Sellarès i el professor de l'Escola d'Arts i Oficis Josep Font) i dos més de la Generalitat però nomenats pel CENU (el director de l'Escola d'Arts i Oficis, Antoni Ivers, i el mestre Josep Torra). El comitè estava presidit per Díez i Ivers hi feia de secretari.³³⁰

A Manresa el canvi revolucionari en l'àmbit pedagògic es va traduir en l'increment de l'escolarització, en un impuls a l'escola racionalista d'inspiració anarquista, en el naixement de centres educatius obreristes no vinculats al CENU,³³¹ com

330 “El CENU i l'educació en temps de guerra”, a *Memòria.cat*.

331 Tenim alguns noms de mestres del sindicat de Professions Liberals, secció de Mestres, de la CNT-AIT de la guerra, vinculats a

ara els dels ateneus, i en la confiscació de les escoles religioses. Tot i que els anarquistes havien impulsat el CENU no tothom estava d'acord amb la institució i hi havia qui actuava pel seu compte creant escoles autònomes.³³²

L'ensenyament públic era complementat per aquests centres obreristes, com era el cas de l'Ateneu Obrer Manresà, l'Escola del Poble (situada a l'edifici dels Infants i depenent del PSUC-UGT) i l'Ateneu Cultural Popular, de tendència llibertària i racionalista. També hi havia una escola de música gestionada des de baix. Era un moment en el qual les orquestres estaven afiliades als sindicats com si fossin una secció sindical.

Tota aquella tasca educativa, però, es va ressentir del transcurs de la guerra i l'absentisme escolar va augmentar. Els mestres també podien ser mobilitzats militarment i, per tant, el seu lloc era ocupat per persones amb menys experiència. D'altra banda, com que es feien imprescindibles els hospitals de sang davant l'arribada de soldats ferits del front, moltes escoles es van reconvertir per complir aquesta funció. Per exemple, l'alumnat dels grups escolars Llibertat i Cardener va reubicar-se a l'Ateneu Cultural Popular.

Finalment, l'any 1938 el Ministeri d'Instrucció Pública –la Generalitat va ser dissolta el 1937– va aprovar una mesura molt polèmica que obligava les escoles a depurar els alumnes

les escoles del CENU: Francesc Oller Costa, Isabel Oller Costa, Francesc Ramírez Tormo, Emili Boix Rovira, Evarist Basiana Arbiell, Lluís Ballús Puig, Cecilia Ribas d'Andreu, Joan Roviro Vilaplana, Alfred González Caiña, Josep Xarau i Hierro, Monserrat Portelles Vallès, Genoveva Costa, Assumpció Tomàs Suades... Es poden trobar a: "CENU", a *Memòria.cat*.

332 Josep GONZÁLEZ AGAPITO, "L'anàlisi del CENU en un discurs de Josep Puig i Elias", *Educació i Història: Revista d'Història de l'Educació*, juliol-desembre 2008, núm. 12, p. 151-152.

que eren fills de pares hostils a la República. La mesura acabaria sent anul·lada.³³³

*

El novembre de 1936 es va crear una escola d'art basada en el teatre amateur, l'Escola Proletària de l'Art Escènic. L'origen era heterogeni. Hi convivia diversos corrents obreristes però sota la direcció del conseller de Cultura de Manresa, el membre del POUM Carles Costa. El seu partit havia confiscat el local de la Joventut Carlina (l'actual teatre Els Carlins). El setembre de l'any següent la institució va intentar convocar sense èxit el I Congrés del Teatre Revolucionari a Manresa. Estava convocat per un consell, impulsat per l'Escola Proletària, en el qual també participaven el Consell Municipal, l'Ateneu Popular, l'Ateneu Obrer Manresà, l'Ateneu Cultural Llibertari, el cor Anselm Clavé, el Cercle Artístic, les Joventuts Llibertàries, la Unió Manresana i Ràdio Manresa. Durant el 1937 l'Escola Proletària va intentar contínuament sense èxit impulsar un congrés nacional de les arts escèniques.

Una altra iniciativa de la revolució seria una llar d'infants situada a la plana de l'Om, 6, en un edifici propietat de Joan Gallifa que era la seu de l'Associació dels Infants. El mestre Felip Díez seria l'encarregat de fer una gira de conferències explicatives de la tasca de la llar d'infants i el CENU s'encarregaria de recollir les contribucions solidàries per portar-la a terme. Arribaria ajuda de tota la comarca en forma de diners o materials. L'Associació també tindria cases de colònies, habilitades en cases expropiades a persones de dretes a Rajadell i Santa Maria d'Oló. També pel que fa a la infantesa, la

333 Jordi BONVEHÍ, "L'escola manresana durant la guerra civil", al blog *Històries Manresanes*, 23-5-2016.

revolució va substituir el Nadal per la Setmana de l'Infant, reflectint l'esperit laic del moment.

La ràdio era una entitat molt important a la ciutat. Tenia un miler de socis i una programació molt àmplia dedicada a la música, el teatre, el teatre infantil, la tècnica, el cinema, la jardineria... Editava una revista i de tant en tant celebrava esdeveniments i gal·les als teatres.

Les milícies antifeixistes

La primera unitat gran que va sortir de Manresa cap al front, el 2 d'agost de 1936, seria la dels soldats acantonats a la ciutat que no s'havien aixecat contra la República. Era el 4t Batalló de Metralladores de la caserna del Carme, format per quatre-cents soldats de lleves i militars professionals i comandat per Luis Menéndez Maseras. El batalló va quedar sota les ordres de la columna del coronel Villalba a Barbastro i fou assignat al front d'Osca per recuperar la capital de la província.

Abans del cop d'estat, uns quants soldats de la caserna del Carme –la majoria eren joves que hi feien el servei militar– estaven en contacte amb els grups anarquistes, als quals passaven informació sobre els moviments i les idees dels seus oficials. Era el cas, per exemple, del llibertari valencià Josep Pellicer, futur delegat de la columna de Ferro, que ja hem mencionat; també Juan Chela, de Manresa, o Farràs, de Balsareny.

Després del 19 de juliol va haver-hi soldats que van desertar del batalló i van unir-se als militants anarquistes locals. Junts van confiscar vint metralladores de la caserna i el 23 de juliol van poder omplir fins a tres vagons de tren a l'estació del Nord. També es van endur material de la Pirelli i dinamita de les mines de Súrria i Cardona. Un cop a l'Aragó aquest

grup llibertari, que ja comptava amb seixanta voluntaris, fou conegut com a centúria Paso a la Idea. Estava a càrrec de Manuel Ruiz Cintas,³³⁴ que va morir a l'agost a Barbastre a mans de membres d'una altra unitat de la CNT i Izquierda Republicana, producte d'una confusió. Per la seva banda, el llibertari manresà Juan Chela es trobava a Osca fent el servei militar. Quan es produeix la sublevació ell i un grup de companys deserten i s'emporten set metralladores, que més tard donen al grup Paso a la Idea, en què casualment hi havia el seu germà Julián. Un altre militant d'aquesta unitat va ser Ramon Delpaix, considerat com el primer manresà mort al front.

La centúria Paso a la Idea estaria durant un temps sota les ordres de la columna Trueba - Del Barrio, ja que es trobava al seu sector del front d'Osca. Aquesta columna, posteriorment coneguda com a columna Carles Marx, era majoritàriament del PSUC - UGT, i era la unitat de referència on es van allistar els pocs comunistes i socialistes de la comarca. Era comandada per Manuel Trueba, miner de Súria que havia sortit de Catalunya arran de la repressió de la revolta de 1932 i havia marxat a la Unió Soviètica. Però la columna, que en un principi era molt heterogènia, va desfer-se de tots els milicians confederals pel sistema de donar-los permís i no tornar-los a readmetre quan tornaven. Aleshores, el grup Paso a la Idea passaria a la columna Ascaso, de la CNT; i durant la militarització, a la primavera de 1937, s'afegiria ja com a batalló a la 125a Brigada Mixta de la 28a Divisió i participaria en la batalla de Terol.

A més de la centúria Paso a la Idea, també durant els primers dies de la guerra sortí del Berguedà la centúria Dinamiters de Fígols, composta per més d'un centenar de voluntaris que incloïen gent del Berguedà, Sallent i Balsareny,

334 Biografia de Manuel Ruiz Cintas: Jordi BONVEHÍ, "Homenatge a l'anarquisme manresà", al blog *Històries Manresanes*, 28-2-2012.

i que s'uniria a la columna Durruti. Aquesta unitat naixia d'aquells miners que ja eren a Barcelona per la batalla del 19 de juliol, dirigits per Pablo Ruiz,³³⁵ i que van participar en els combats de les Rondes i el Paral·lel i en l'assalt a les Drasanes. Els Dinamiters sortirien amb la resta de la columna Durruti el 24 de juliol desfilant per la Diagonal, convertits en la primera centúria, el lloc d'honor. Un cop al front rebria nous grups de voluntaris, especialment del Berguedà. Mesos més tard aquesta unitat es convertiria en una agrupació de cinc centúries (l'equivalent a un batalló) amb uns quants grups més de l'Alt Llobregat. Dintre d'aquests grups hi havia gent que va rebutjar la militarització i va abandonar el front enduent-se'n les armes. Formarien part de l'Agrupació dels Amics de Durruti. Un altre grup confederal sortiria de Manresa cap al front d'Osca el 14 d'agost, on s'integraria a la columna Ascaso.

Entre les primeres unitats del Berguedà que van sortir cap al front hi havia un grup afí a ERC, que va partir el dia 24 de juliol en direcció Saragossa. Un altre grup, aquest cop del POUM, sortiria també cap a Saragossa i s'afegiria a la columna Balada - Oltra i després a la Lenin, situades al sector de Sarinyena.

En l'intent de conquerir l'illa de Mallorca, l'agost de 1936, hi participaren dos grups d'Estat Català de l'Alt Llobregat i un altre de trenta-cinc milicians del POUM dirigits

335 Agustín GUILLAMÓN, *Insurrección: Las sangrientas jornadas del 3 al 7 de mayo de 1937*, p. 85. Pablo Ruiz, entrevistat pel diari *La Noche*, de Barcelona, el 24 de març de 1937, explicà que havia estat membre del comitè revolucionari de Fígols de la revolta de 1932. Ruiz seria delegat de centúria a la columna Durruti, sector Gelsa (Aragó). Aquest sector, contrari a la militarització, marxaria del front amb les armes i confluiria amb les bases anarquistes barcelonines en procés d'autocrítica i de radicalització. Ruiz seria un dels líders de l'Agrupació dels Amics de Durruti, una de les organitzacions que destacaria durant els Fets de Maig.

per Magí Gamisans i Carles Costa. Desembarcaren a Portocristo i patiren una dotzena de morts i molts ferits. Després del fracàs de l'operació van tornar a Barcelona al setembre de 1936. Un altre grup d'Estat Català sortiria cap a Saragossa a finals d'agost.

El Comitè Revolucionari de Manresa va impulsar una unitat plural, formada per milicians d'ERC, de la UGT, el POUM, el PSUC, Estat Català i de la CNT - Sindicats d'Oposició, que seria coneguda com la Primera Centúria Roja, amb uns cent setanta-cinc voluntaris manresans, cardonins i suriencs. La unitat va ser enviada el 28 de setembre al front d'Osca, a Fornillos, com a reforç del 4t Batalló de Metralladores de Manresa que, com hem dit, ja havia marxat al front el 2 d'agost, i havia estat dividit en tres grups. La Primera Centúria Roja era dirigida per Josep Ferràndiz, membre de la CNT d'Oposició, i pel capità Àngel Ramírez com assessor militar. Els caps polítics eren Josep Anselmo, David T. Caus, Francesc Escuder, Ignasi Sáez i Andreu Nardi. Tenia una unitat motoritzada i un grup de la Creu Roja.

Després de la militarització aquesta unitat va ser dissolta pel fet de ser afí al POUM i els seus integrants van passar majoritàriament a la 153a Brigada Mixta, l'antiga columna Terra i Llibertat. En aquell moment la centúria comptava amb poc menys de tres-cents milicians. Segons els llibertaris, la Primera Centúria Roja era una iniciativa dels Sindicats d'Oposició, als quals pertanyien molts dels milicians. Tanmateix, la premsa tant del POUM com la del PSUC la consideraven una unitat seva.

Després d'un bombardeig al golf de Roses, a l'Alt Empordà, a finals d'octubre de 1936, la premsa republicana va cridar a la mobilització general. Pel que fa a Manresa, es van allistar centenars de voluntaris de tots els partits i sindicats a la Casa del Poble. Segons els plans militars del Govern de la Generalitat, havien de reforçar la província de Tarragona, perquè es temia un atac feixista en aquelles terres. Així

doncs, es va enviar una caravana de camions amb material i voluntaris i un tren amb dos mil milicians a bord. Es dona la circumstància que entre aquesta partida hi havia un grup d'Estat Català del Bages, que en teoria s'havia d'unir a la Primera Centúria Roja però que s'havia quedat enrere. A més, un grup del Partit Sindicalista del Bages s'havia allistat amb el capità Eduardo Medrano, membre del mateix partit, que també havia estat enviat des de Mataró a defensar la zona.

La columna de defensa costanera estava comandada per Rafael Corvinos (UGT - PSUC), Ramir Toran (POUM) i Enric Grau (CNT). Era una columna heterogènia, composta per gent d'ERC, Estat Català, la UGT, el POUM, el PSUC i la CNT. També tenia una secció de la Creu Roja i una unitat de la Guàrdia Nacional Republicana (GNR, l'antiga Guàrdia Civil). Es va desplegar per tota la província de Tarragona: un batalló a l'Ampolla (del POUM i ERC - Estat Català), un altre a l'Ametlla de Mar (UGT i ex Sindicats d'Oposició), un altre a Sant Carles de la Ràpita sota el comandament d'Enric Grau (CNT-FAI) i l'altre a Salou (guàrdies i els cinquanta milicians del Partit Sindicalista).³³⁶ Alguns d'aquests grups anirien posteriorment a combatre al front de Terol.

Durant la militarització, cap al desembre de 1936, alguns d'aquests batallons passarien a integrar el 3r Regiment de la 2a Divisió de l'Exèrcit Popular de Catalunya. Aquest regiment, que es formà a Manresa amb soldats de lleva, es reorganitzà, després dels Fets de Maig de 1937, en la 138a Brigada Mixta de la 33a Divisió de l'Exèrcit Popular de la República. La 138a Brigada estaria sota les ordres del guàrdia civil basc Mauricio García Ezcurra i del comissari cenetista Modesto Cubas, i la 33a Divisió seria dirigida pel comandant Eduardo Medrano i el comissari polític Josep Robusté, tots dos del Partit Sindicalista. La brigada va ser destinada a Andalusia, però ràpidament va ser desplaçada al front de

336 *El Pla de Bages*, 31-10-1936.

Guadalajara.³³⁷ Altres batallons de la costa serien afegits a la 224a Brigada Mixta.

Altres unitats de la comarca serien la centúria UGT-CNT de Castellet de Llobregat, composta en un 60% per membres de la UGT i la resta de la CNT i el POUM, que sortiria cap a Barcelona el 14 de novembre de 1936. El POUM bagenc encara enviaria dos grups més, un al novembre, per reforçar la columna Lenin, i un altre al desembre, per reforçar la Primera Centúria Roja. El PSUC de la comarca va organitzar també un parell de centúries a la primavera de 1937. Així mateix, un grup dels federals va sortir cap a Saragossa. Això, sense oblidar que per Manresa hi passaven els trens que anaven cap al front i que sovint, quan hi feien parada, milers de persones els rebien com a herois entre crits d'alegria. No era estrany que s'hi sumés algun grup espontani.

En definitiva, fent recompte, de les comarques de l'Alt Llobregat i el Cardener van partir cap al front, entre juliol de 1936 i maig de 1937, entre 4.800 i 5.000 milicians, dels quals uns 1.000 eren soldats i guàrdies. Dels 4.000 restants, el 38% eren de la CNT;³³⁸ l'11% de la UGT-PSUC; el 8% d'ERC i

337 Sobre aquesta brigada, vegeu "138 Brigada Mixta", al web *Memoria republicana*, de la Sociedad Benéfica de Historiadores Aficionados y Creadores (SBHAC).

338 El càlcul estimatiu seria de 800 de la columna Terra i Llibertat, 500 del batalló d'Enric Grau, 125 de la centúria Paso a la Idea, 130 de la centúria Dinamiters de Fígols, 40 de la centúria de Castellet de Llobregat, un mínim de 100 en altres grups que van marxar per lliure a les columnes Durruti, Aguiluchos, Ascaso i d'altres, i uns 200 més dels primers relleus i dels cenetistes enrolats en columnes d'altres tendències polítiques. En total, s'aproximen als 1.900 milicians. En el cas de Sallent, segons dades de subsidis i pagaments a milicians de la CNT sallentina a les quals s'ha tingut accés (documents de l'Arxiu Nacional de Catalunya ANC1-1-T-6565, 6566, 6567 i 6568), es pot comprovar l'evolució de la milícia confederal d'aquesta població

d'Estat Català; el 6% del POUM; un 8% dels Sindicats d'Opoció; 50 milicians del Partit Sindicalista, i 25 dels federals. És a dir, l'esforç de guerra de la CNT del Bages-Berguedà suposava prop de la meitat del total de milicians, si només comptem les milícies de voluntaris dels sindicats i partits. Amb la militarització i la crida a files de milers de joves, les fonts orals del moviment llibertari calculaven que a finals de 1937 a l'Exèrcit Popular hi havia uns deu mil combatents de la Confederació.³³⁹

Cada grup polític organitzava recaptés de diners i materials per al front. Eren molt freqüents els concerts, els balls, els mítings i les festes en solidaritat amb les milícies. Aquests actes afavorien que la gent se sentís part de l'esforç de guerra. Durant setmanes les milícies van ser mantingudes pels comitès revolucionaris locals i les organitzacions obreres, fins que el Comitè Central de Milícies Antifeixistes i la Generalitat se'n van fer càrrec. Tot i així, no deixava de ser un exèrcit

entre setembre i desembre de 1936. Així, les milícies sallentines de la CNT tenien un total de 142 membres al setembre, 187 a l'octubre, 166 al novembre i 167 al desembre. Pel que fa a les columnes, al mes de setembre hi havia 137 milicians sallentins a Terra i Llibertat (3a centúria), a l'octubre 162, al novembre 122 i al desembre 124. De la resta d'unitats, només destacaria el grup que combatia a la columna Los Aguiluchos, amb unes 17 o 18 persones, mentre que a la resta de columnes el nombre de voluntaris sallentins era molt marginal. En total només hi havia quatre dones. Pel que fa a les Joventuts Llibertàries de Cardona, comptabilitzaven 18 milicians seus amb la columna Terra i Llibertat, 9 amb la columna Ascaso i 2 amb la columna Durruti. Arxiu Comarcal del Bages. Col·lecció de documents del Bages espoliats pel franquisme [reproducció d'originals del Centre Documental de la Memòria Històrica (Salamanca)]. Guerra, exèrcit i milicians, Bages. ACBG31-6-T2-23.

339 Gonçal MAZAÑA BOIX, *Història del moviment llibertari a les comarques del Bages-Berguedà*, p. 29.

de treballadors sostingut econòmicament i moralment per l'esforç de la classe treballadora.

Per últim, no podem deixar de desmentir el mite que el Comitè de Milícies Antifeixistes era la CNT. És cert que l'anarcosindicalisme hi tenia més pes polític que la resta d'organitzacions per si soles. Potser només la Generalitat i els partits que li donaven suport podien competir amb la CNT. Però no hem d'oblidar que la CNT decideix dissoldre el Comitè de Milícies en un ple de l'agost de 1936, un mes abans de la seva dissolució efectiva. En lloc d'aquest organisme, els llibertaris van acceptar participar en el Govern de la Generalitat.

Hi ha una anècdota curiosa relacionada amb aquests fets. Com que la formació d'un govern entrava en contradicció amb els principis anarquistes, la CNT va fer la proposta de crear un Consell de Defensa de Catalunya. La resta de sindicats i partits ho van acceptar, però amb la condició que s'anomenés Consell de la Generalitat. De manera que, en la pràctica, estaven reconstruint el Govern de la Generalitat.

Dins d'aquest Consell, creat el 27 de setembre de 1936, la CNT assumeix la Conselleria de Defensa (Francesc Isgleas) i la Secretaria General de la Conselleria (Garcia Oliver). Durant el mes d'agost s'està preparant l'Exèrcit Popular de Catalunya, que militaritza *de facto* les milícies. Per tant, els responsables principals de la militarització de les milícies populars de Catalunya i Aragó no eren altres que militants de la pròpia CNT. Recordem que estem parlant d'uns mesos en què no es podia legislar res que no estigués acceptat pels anarcosindicalistes.

*

Els cenetistes de la Catalunya central s'enquadrarien majoritàriament en la columna Terra i Llibertat, organitzada per la CNT-FAI de l'Alt Llobregat i Cardener, i que sortiria des de

Barcelona cap al front de Madrid el 7 de setembre de 1936 en un acte multitudinari, amb milers de persones congregades a l'estació de tren. Primer en van dir columna Roja i Negra, però un cop a Barcelona es van assabentar que ja hi havia una columna que es deia així, de manera que van canviar de nom pel de Terra i Llibertat.

La columna Terra i Llibertat estava formada per entre vuit i deu centúries de les comarques centrals, tot i que hi ha conflicte entre les fonts sobre els detalls de la seva composició. Segons Flores, hi havia una centúria de Súria, una altra de Cardona, dues de Manresa, una altra de grups de Navarcles, Sant Fruitós, Sant Vicenç, Esparreguera i Olesa de Montserrat i dues centúries del Berguedà. Flores no esmenta cap centúria de Sallent, però està demostrat que n'hi havia una.³⁴⁰ Segons l'*Enciclopedia del anarquismo español*, hi havia una centúria de Gironella-Berga, una de Balsareny, una altra de Sallent, una de Navarcles-Artés, una d'Esparreguera, dues de Manresa i la vuitena seria de gent de diversos pobles. En aquest cas no s'esmenta cap centúria de Súria o Cardona. Finalment, *Solidaridad Obrera* deia que eren deu les centúries.³⁴¹ Tanmateix, les últimes investigacions d'arxiu indiquen que la columna tenia inicialment sis centúries i que, a més dels militants de la CNT i de la FAI del Bages i el Berguedà, també se n'hi van enrolar del Vallès Occidental, Barcelona i Badalona.³⁴²

340 Pedro Flores no l'esmenta a les seves memòries, però aquesta centúria apareix a Josep Maria SOLÉ SABATÉ [dir. científic], *Una revolució en plena guerra*, en què s'indica que hi havia 128 milicians de Sallent (una mica més d'una centúria) a la columna Terra i Llibertat quan aquesta estava operant al front de la serra de Gredos.

341 *Solidaridad Obrera*, 12-9-1936.

342 Gonzalo BERGER MULATTIERI, *Les milícies antifeixistes de Catalunya: 21 de juliol-31 de desembre de 1936*, p. 183.

La columna Terra i Llibertat va partir cap al front de Madrid comandada per Germinal de Sousa i Diego Abad de Santillán. Per això la columna també seria coneguda, breument, com a columna Santillán. Un cop al front, s'hi va afegir la centúria andalusa Dinamiteros de Linares i, a partir del 12 d'octubre, s'incorporaria a la columna una centúria d'uns 150 milicians anomenada Sacco i Vanzetti,³⁴³ en homenatge als dos anarquistes italoamericans executats el 1927, equipada amb dues bateries de 105 mm, però amb només cinc artillers.³⁴⁴

L'organització confederal de les columnes del centre va nomenar com a delegats de la columna José Ramos, per la CNT, i Germinal de Sousa, per la FAI.³⁴⁵ Abad de Santillán havia tornat cap a Catalunya de seguida i Ramos, ferroviari de Barcelona, perdria la vida als combats de Bargas de Toledo el 27 de setembre, de manera que la columna quedaria definitivament sota el comandament de Germinal de Sousa. El comitè de guerra estava format per Tomàs Asensio, José Martínez, José Pérez, Josep Viladomiu, Josep Farriols, Pere Fitó, Soler, Joan Moles i Jaume Cruselles. El 10 d'octubre es van enviar des de Barcelona algunes centúries de reforç amb

343 Gonzalo BERGER, *Les milícies [...]*, p. 178-179. Berger explica que la Bateria Sacco i Vanzetti estava formada principalment per milicians de la CNT i de la FAI de Barcelona, comandats pels anarquistes alemanys Paul Czakon i Ernst Günter. Aquesta centúria va combatre primer a Santa Olalla (Toledo) i més tard a Bargas (Toledo), i va haver de retirar-se totes dues vegades. Després que els delegats fessin un informe de la situació al front de Madrid queixant-se de la falta d'aprovisionaments, de coordinació i d'instrucció prèvia, l'1 d'octubre el capità Rasilla es faria càrrec de la centúria, i el 12 d'octubre passà definitivament a les ordres de la columna Terra i Llibertat.

344 Adam MAJÓ GARRIGA, "Josep Piñol Dulcet: 17 anys de guerra. 1936-1953", p. 6.

345 Pedro FLORES, *Memòries de Pedro Flores [...]*, p. 161.

450 combatents, sense armes. Un cop a Aranjuez, el Govern central va obligar-los a tornar a Catalunya.

Segons Abad de Santillán, la columna tenia la funció secreta de prendre el control de l'or del Banc d'Espanya, que seria destinat a les fàbriques d'armament de Catalunya.³⁴⁶ La Confederació no va atrevir-se a portar a terme aquesta acció, i l'or finalment seria enviat a Cartagena per destinar-lo després a Rússia, lluny dels anarquistes.

La columna va ser enviada al front de la serra de Gredos, entre les províncies d'Àvila, Toledo i Madrid (a pobles com ara Bargas de Toledo, Cabañas de la Sagra, Sotillo de la Adrada, San Martín de Valdeiglesias, El Tiemblo o Robledo de Chavela). El seu baptisme de foc seria el 13 de setembre a Sotillo de la Adrada, juntament amb la columna del Rosal, comandada per Cipriano Mera i el tinent coronel Del Rosal. La Terra i Llibertat va patir moltes baixes però va mantenir les posicions. Més tard, però, van haver de replegar-se cap a Madrid per la pressió de l'enemic, que va guanyar-los la rereguarda i els va obligar a deixar enrere dues centúries atrapades a les immediacions de Robledo de Chavela. Aquestes dues centúries van poder salvar-se per si soles aprofitant un contraatac de les forces republicanes.

Per la seva banda, la centúria Sacco i Vanzetti es va desplegar a Santa Olalla (Toledo). Va entrar en combat sense cap experiència prèvia i va patir greus pèrdues que la van fer replegar-se fins a Maqueda. Va ser enviada a Carabanchel a reagrupar-se, i al cap de pocs dies va tornar al front de Toledo. Els delegats de la centúria es queixaven amargament de la manca de material, de la inexperiència, de la duplicitat i

346 Diego ABAD DE SANTILLÁN, *Por qué perdimos la guerra: Una contribución a la historia de la tragedia española*, p. 330. Versió corroborada pel testimoni del milicià de la columna Terra i Llibertat Jaume Cruselles (responsable de l'estadística de la columna) a "Parlem amb... Jaume Cruselles", *El Pèsol Negre*, primavera-estiu 2017, núm. 73, p. 16.

contradicció de les ordres que rebien de dalt, de la falta de suport aeri, de la nul·la col·laboració entre artilleria i aviació...

A primers d'octubre trobem la columna Terra i Llibertat defensant l'aeròdrom Cuatro Vientos, a Getafe, i la carretera Madrid-Toledo. En aquells moments el comitè de guerra estava compost de Sansa, Ginestat, J. Martínez, Asensio, Lozano, Casals i Carmona.

El 15 d'octubre la columna Terra i Llibertat, que comptava amb vuit centúries, és reintegrada a la columna del Rosal i és destinada a Tarancón (Conca) i d'aquí a la serra d'Albarracín, entre Conca i Terol. Va defensar els municipis de Priego, Huete, Zaorejas, Peñalén, Beteta, Cueva de Hierro, Peralejos de las Truchas, Carrascosa de la Sierra, Valdecuenca i Gea de Albarracín, entre d'altres. En aquests moments el comitè de guerra de la columna Terra i Llibertat estava format per Ildefonso González, Soler i Joan Butchacas.

Al novembre una part de la columna, concretament la bateria Sacco i Vanzetti i els Dinamiteros de Linares, van participar en la defensa de la Casa de Campo de Madrid, integrats en les unitats defensives republicanes durant la batalla de Madrid. Per la seva ubicació, altres unitats de la columna van trobar-se de casualitat amb el Govern republicà que fugia de Madrid cap a València. Van interceptar el ministre Indalecio Prieto i alguns milicians van estar a punt d'afusellar-lo. La CNT ràpidament va donar ordres de deixar-lo anar. De resultes d'aquest conflicte el comitè de guerra de la columna va dimitir i se'n va haver de nomenar un de nou, compost aquest cop per Manuel Garcia, Flores, Pérez Navarro, Peñarroya, Manuel Benítez i J. Martínez.

La columna del Rosal construí un hospital de sang a Villaluenga, Toledo, que era atès per metges i infermeres vinguts de Catalunya. L'hospital va donar servei a tots els pobles del voltant i va crear petites filials a les quals podien acudir tant els ferits del front com la gent del poble. La Sanitat Con-

federada –aquest era el nom que rebia– no es limitava només a la guerra sinó que feia una tasca social.

El 21 de gener de 1937³⁴⁷ la columna, que es trobava a la zona de Conca, amb el front dividit entre el sector de Priego i el de Valdecuenca, estava composta per cinc centúries, una secció de metralladores, un grup d'investigació, un altre de propaganda, un de sanitat, un de proveïments, unde transports, dues bateries i tres tancs blindats. En aquests moments la primera centúria estava formada per grups de Badalona, Balsareny, Gironella, Manresa, Santpedor i Súria. Els seus delegats eren Tomás Villanueva Lahoz i Fabián Villanueva, de Molins de Rei. La segona centúria era de voluntaris de Manresa i Conca, amb el delegat José García Crespo, de Manresa. La tercera la formaven grups de Barcelona i Sallent, i n'eren delegats Joan Buchacas Vilaseca i Diego Pérez Navarro, tots dos de Sallent. La quarta estava formada majoritàriament per milicians de Cardona, i el seu delegat era Josep Benteu Martínez, d'aquell poble. Per últim, a la cinquena centúria hi havia grups de Monistrol i Olesa de Montserrat, Badalona, Barcelona i Terrassa. Els delegats eren els terrassencs Fernando Díaz González i Juan Paredes Garcia.

Les baixes de la columna havien sigut tan nombroses que havien de ser cobertes per milicians de la Confederació Regional del Centre de la CNT. De fet, el 13 de gener havia dimitit Germinal de Sousa com a protesta pel deplorable estat de la columna. Al febrer la 2a bateria de la Sacco i Vanzetti tenia només un canó i cinc obusos.³⁴⁸ També cal esmentar que a partir d'aquest mes, per contagi de l'ambient del moment, les dones madrilenyes de la columna van ser

347 Actes de les reunions de la columna Terra i Llibertat dels dies 21 i 25 de gener de 1937, conservades a l'Institut Internacional d'Història Social d'Amsterdam (IISH), Fons CNT 94H, citades per Gonzalo BERGER, *Les milícies [...]*, p. 77 i 271.

348 Gonzalo BERGER, *Les milícies [...]*, p. 149.

obligades a abandonar-la i les catalanes que hi restaven van ser relegades a tasques d'intendència.

La columna Terra i Llibertat, després de la militarització, que en aquest cas va tenir lloc entre març i juny de 1937, es convertiria en la 153a Brigada Mixta. La qüestió de la militarització va suscitar molt de debat entre els milicians de la columna.³⁴⁹ Els que l'acceptaven van posar com a condicions: que aquells que volguessin poguessin abandonar i tornar a casa sense problemes, continuar tenint la CNT com el seu referent, seguir depenent de la Generalitat i no del Govern central, i que la reorganització es fes a Catalunya. De fet, aquesta columna es va negar sempre a cobrar subsidis del Govern de la República i només acceptava els de la Generalitat, que, per cert, no havien arribat fins el mes de novembre de 1936. Finalment es va aprovar la militarització i al voltant de la meitat dels milicians es van donar de baixa. Entre els qui no van seguir a primera línia hi ha noms coneguts com ara el de Joan Figueras, Ramon Casals, Josep Viladomiu, Josep Bach o Josep Ester Borràs, i d'altres, que es reintegrarien en la vida de la rereguarda.

El comandament de la nova Brigada 153 quedaria a càrrec d'Antonio Sebas Amorós i el comissariat polític va recaure en Francisco Señor Martínez, tots dos de la CNT. Els batallons (609, 610, 611 i 612) estaven capitanejats per Antonio Ferrándiz García, Feliciano Llach Bou, àlies Leal, Francisco Fausto Nitti i Víctor Gómez Goiri. La brigada tenia un diari que es deia Nueva Era, de tipus anarquista. El batalló 609, anomenat Ulisses, provenia de la columna Terra i Llibertat; el 610, del

349 Segons les actes citades per Gonzalo BERGER, a la primera centúria la majoria votaria que no a la militarització; a la segona, la tercera i la cinquena va guanyar el sí, però a condició de reorganitzar-se a Catalunya, de poder marxar qui volgués i de seguir depenent de la CNT i la Generalitat com a referents; i la quarta centúria quedaria dividida en dues meitats.

batalló de la Muerte, de la CNT;³⁵⁰ el 611 de l'antiga centúria cenetista Los Ciervos,³⁵¹ i el 612, de reclutes i dels tres-cents milicians que tenia la Primera Centúria Roja. La 153a Brigada Mixta va ser afegida a la 44a Divisió, i posteriorment a la 28a Divisió de l'Exèrcit de l'Est. Dels trenta-dos comissaris de la brigada (a nivell de companyia, batalló, serveis i estat major), només dos no eren de la CNT.³⁵²

Sobre la militarització, Pedro Flores recorda:

El voluntariado ya es casi inexistente, al contrario, cantidad de voluntarios de los primeros días han causado baja, significando que si queremos, como debemos, continuar la guerra hay que movilizar (movilizar es imponer), obligar y esto sólo lo puede hacer el ejército. Por otra parte, no convirtiéndonos en ejército, y menguando el voluntariado, nuestra fuerza en armas acabaría en breve para quedar en cuadro debido a las bajas cuando se produjeran operaciones de envergadura.

Es decir, que a la par que nuestras fuerzas armadas disminuían, las de los demás sectores políticos aumentaban mediante las quintas movilizadas.

[...] con toda la fuerza de mis sentidos era enemigo de la militarización. Pero, por otra parte estábamos inmersos en una cruel realidad, con la que difícilmente podía equilibrar los sentimientos y el deber, siendo esta vez víctima de lo segundo.³⁵³

-
- 350 Gonzalo BERGER, *Les milícies [...]*, p. 203. Batalló format el 28 de desembre a partir de voluntaris catalans i internacionals. Eren reacis a la militarització; en el moment de la seva incorporació a la 28a Divisió, el batalló estava format per 380 homes.
- 351 Era part de les unitats alpines desplegades en el sector de Jaca i Sabiñánigo. Era una centúria catalana que feia d'enllaç entre aquestes unitats alpines i les desplegades al voltant d'Osca.
- 352 Informe sobre el comissariat de la 153 BM. AHN. PS-A-52, 47, 1.
- 353 Pedro FLORES, *Memòries de Pedro Flores [...]*, p. 147-148.

Durant el procés de militarització, una part de la columna Terra i Llibertat va estar acantonada a Binèfar i Montsó, a la província d'Osca, i els altres batallons de l'antiga columna eren a Barcelona. I així arribaria la columna a l'època dels Fets de Maig, dividida i a la rereguarda. A l'Aragó diverses unitats confederals es van reunir per decidir la seva posició respecte del que estava succeint a Barcelona. El batalló Ulisses, juntament amb la 127a Brigada Mixta, dirigida per Màximo Franco, van estar a punt de caure sobre Lleida per defensar la revolució.³⁵⁴ Els batallons que s'estaven reorganitzant a Barcelona, a la caserna Espartaco (antiga caserna dels Docks de l'avinguda Icària), no prendrien part en els Fets de Maig, tot i que van haver d'aixecar barricades per defensar-se d'un atac de la propera caserna Karl Marx, del PSUC.

A pesar de mi juventud, no dejaba de asimilar la realidad de la situación, y si al igual que Máximo, que también era joven, me llamaba la acción, no dejaba de ver y comprender lo álgido de la situación y que responder a la provocación era la guerra civil en el área republicana, que indudablemente aprovecharía Franco para ganar la guerra.³⁵⁵

Un cop militaritzats, els llibertaris de l'antiga columna Terra i Llibertat es van reorganitzar en l'agrupació Titans Llibertaris, amb la finalitat de controlar políticament la brigada i els seus batallons. Així, controlaven el comissariat polític i també van arribar a imposar el nomenament de companys anarquistes per als llocs clau de la brigada.³⁵⁶ Tenien la mis-

354 Pedro FLORES, *Memòries de Pedro Flores [...]*, p. 251.

355 *Ibidem*, p. 159.

356 A ANTONIO GARULO SANCHO, *Recuerdo de una vida en España* (Fundación Bernardo Aladren), es poden llegir les memòries d'un militant socialista aragonès que durant la guerra seria comissari de diverses brigades, entre les quals hi havia la 153a BM. No era simpatitzant llibertari en absolut, els criticava molt du-

sió també d'evitar que es creessin classes i jerarquies, i es negaven a rebre privilegis per rang, com ara sous més alts o menjar especial, que socialitzaven entre tothom. Així, per exemple, al ferit de guerra Ignasi Codina³⁵⁷ li van pagar un braç ortopèdic amb els diners que en teoria corresponien a l'oficialitat del batalló.

Dins la 24a Divisió, dirigida pel cenetista Miguel Vivanos, la 153a Brigada Mixta va combatre a la batalla de Belchite, on les unitats confederals van patir greus pèrdues en encapçalar l'assalt al poble, al qual van poder entrar el 5 de setembre de 1937. De poc va servir, perquè que el poble estava totalment en ruïnes. De fet, es diu que l'assalt de Belchite servia per distreure les tropes anarquistes de la dissolució de les col·lectivitats agràries de l'Aragó per part del general Lister, que complia ordres del Govern de la República.

Per aquella època Antonio Sebas va ser substituït al capdavant de la brigada per Antonio Teresa Miguel, nét de l'anarquista Domingo Germinal. Teresa era basc i havia estat comandant del batalló confederal biscaí Isaac Puente fins a la caiguda de Biscaia i Santander sota el domini de les tropes nacionals. I com que la guerra seguia demanant més soldats, arribaven noves exigències d'allistar-se a l'Exèrcit Popular. Els llibertaris que havien d'incorporar-se a l'exèrcit solien fer-ho sense anar a la unitat assignada i es dirigien a una de

rament. Però retrata molt vívidament l'animadversió existent entre els dirigents comunistes de la 30a Divisió i els llibertaris de la brigada. El seu relat és d'interès també perquè menciona un Comitè Internacional Ibèric Anarquista, que descriu com un organisme polític dels llibertaris de la brigada (p. 134). És a dir, que l'Agrupació Titans Llibertaris era part d'aquest comitè, o bé era la mateixa estructura amb dos noms diferents.

357 Codina venia de les Joventuts Llibertàries i del grup excursionista Endavant. Després va ser mestre racionalista i membre del CENU. Quan el van cridar a files va ingressar a l'Exèrcit Popular de la República.

la CNT. En aquest cas trobem en Ramon Vila Capdevila, que havia participat en la columna de Ferro fins a la militarització, i que aleshores era a la rereguarda. En tornar a ser mobilitzat va anar a la 153a Brigada Mixta.

Durant l'ensorrament del front d'Aragó, a la primavera de 1938, la 153a Brigada Mixta es trobava just al bell mig de l'assalt franquista (al sector de Fuendetodos, el poble de Francisco de Goya) i va quedar destrossada, de manera que va retrocedir com va poder fins al riu Segre. Les restes es van reagrupar a Baldomar. Flores recorda que la brigada semblava un campament nòmada. Necessitarien un mes per reorganitzar-se a Artesa de Segre (Lleida).

Com a càstig per haver-se retirat, el 19 d'abril de 1938 la 153a Brigada Mixta va ser adjuntada a la 30a Divisió de l'Onzè Cos de l'Exèrcit, comandada pels comunistes Alberto Arrando i Francisco Galán. Antonio Teresa fou destituït entre amenaces d'afusellar-lo. Altres llibertaris serien detinguts per diferents motius, generalment acusats de deserció, arran de la retirada del març. Els comandants estalinistes van efectuar tèrboles maniobres polítiques dins la brigada per assassinar o fer empresonar els comandants llibertaris dels batallons i de les companyies.³⁵⁸

Alguns militants van haver de passar a les brigades de la columna Durruti per salvar la vida.³⁵⁹ L'ocasió perfecta perquè els comunistes es fessin definitivament amb el comandament de la 153a Brigada vindria a l'octubre de 1938, amb l'assassinat no resolt d'Enric Rigabert, comissari socialista de

358 Aquests fets es relaten a Josep PEIRATS, *La CNT en la revolución española*, p. 212-216.

359 Pedro FLORES, *Las luchas sociales [...]*, p. 280. Flores recorda que José Pérez Rando, José Piñol, Manuel Benítez, Juan Martínez Flores, Emilio Gómez, Gregorio Cayuela i Diego Navarro buscaren refugi a la rereguarda per por de ser assassinats.

la brigada.³⁶⁰ Els anarquistes van ser acusats immediatament i es va produir una ronda de detencions i fins i tot un afusellament. Josep Ester Borràs va haver de fugir a la rereguarda per aquesta causa.

Sota el comandament del comunista Antonio Núñez Balsera i d'Emilio Callizo Valle com a cap de l'estat major, la 153a Brigada va participar en la batalla de l'Ebre, al sector del Segre, l'agost de 1938. La unitat va ser utilitzada com a tropa de xoc. L'11 d'agost el batalló 610, dirigit pel comandant Llach, va creuar el riu per ocupar el lloc que havia deixat un batalló de carabiners. Aquest batalló deixava enrere molt de material que seria aprofitat pels llibertaris. En part gràcies al material i en part per la seva pròpia tenacitat, el batalló 610 va aconseguir resistir durant vuit dies a set atacs consecutius, amb un 30% de baixes (uns dos-cents soldats morts). La gesta la liderà el naturista llibertari Juan Asencio, capità de la 2a Companyia de Metralladores. La nit del 13 creuà el riu el batalló 609 per reforçar posicions. Així i tot, l'èxit de l'operació

360 Josep PEIRATS, *Los anarquistas en la crisis política española*, p. 244-245. Tal era la maniobra comunista per controlar o anul·lar les unitats dels llibertaris, que el 17 d'octubre de 1938 els grups culturals de la 26a Divisió (antiga columna Durruti) van dirigir al Comitè Nacional una carta en termes enèrgics: "El caso de la 153 Brigada es el más próximo a nosotros [...] El despotismo de los mandos, constituidos por los peores elementos; la procaz actividad de los comunistas ha llegado [...] a un extremo intolerable. Se trata de una cuestión de vida o muerte para muchos compañeros, militantes activos de nuestro Movimiento [...] Las últimas noticias [...] no pueden ser más graves [...] Los compañeros de la 153 Brigada están dispuestos a vender cara su vida [...] La causa de los compañeros de la 153 Brigada es nuestra causa, la causa de los libertarios de la 26 División, por lo que significamos la posibilidad de que se vea colmada nuestra paciencia, caso de que a nuestros hermanos de la 153 les ocurra lo que a todos [...] interesa precaver y evitar".

seria atribuït a la direcció de la 30a Divisió, que aconseguiria un seguit d'ascensos.

Un interessant relat sobre l'agitada vida de la 153a Brigada Mixta ens el dona Àngels Casanovas en la seva biografia de Miquel Carreras Costajussà.³⁶¹ L'autora descriu les operacions militars de la brigada des de la batalla de l'Ebre fins al replegament de la tardor de 1938. També narra diversos casos tèrbols que van tenir lloc a la brigada, com ara la mort del protagonista del relat, Miquel Carreras. Això sí, cal tenir en compte que Casanovas no tenia simpaties per les idees revolucionàries. En el relat es fa patent la degeneració de la guerra, s'assenyala la separació entre l'estat major i la tropa, es posen de manifest les borratxeres dels primers mentre els segons passaven tota mena de privacions, cosa que també relataria Flores. Casanovas conclou que Carreras va ser assassinat perquè havia cridat l'atenció sobre els excessos de l'estat major i dels comissaris, cenetistes. Els enemics de l'anarquisme haurien aprofitat aquesta ocasió per canviar la direcció de la brigada.

En definitiva, l'historiador llibertari Josep Peirats ajuda a relatar el destí de la columna Terra i Llibertat, a mercè de les decisions que venien de dalt, d'un àmbit que escapava a tota influència de la CNT:

Al producirse el desastre de Aragón en la primavera de 1938 [en referència a la 153a Brigada Mixta] siguió la misma suerte que la 24 División, que había sido privada de sus mandos. Seguidamente fue agregada a otras Divisiones que tenían mando comunista, hasta caer en la órbita de la 30 División. La jefatura de la Brigada y la mayoría de los mandos fueron alcanzados por la codicia comunista mediante una serie de maniobras cuyo estilo es inconfundible. Jefes y oficiales sospechosos de anarquistas eran destituidos, pasaban

361 Àngels CASANOVAS ROMEU, *Miquel Carreras Costajussà (1905-1938)*. Parla de la 153a Brigada Mixta a partir de la pàgina 315.

a la condició de disponibles o eran traslladats a altres unitats en fronts apartats. Sota diversos pretextos havien estat desposseïts de seus mandos els comandants Teresa y Leal [Feliciano Llach]. Aquest últim havia estat el heroi de la delicada operació a través del riu Segre, efectuada en agost de 1938, en suport de la ofensiva republicana del sector del Ebro.³⁶²

Finalment, durant l'ofensiva franquista sobre Catalunya, la brigada va defensar primer Juncosa, després la serra del Montsant, seguidament Igualada i finalment Santa Coloma de Queralt. Les últimes notícies de la brigada es van tenir durant la defensa de Vic, el dia 26 de gener de 1939.³⁶³ Després, la majoria dels seus combatents van acabar als camps de concentració de la platja de Sant Ciprià, al Rosselló francès. Caldria afegir que mentre la majoria d'unitats republicanes es dissolien en el caos d'última hora, el batalló Ulisses, integrat pel que quedava de la columna Terra i Llibertat, "que no tenia disciplina" i que no era militar, encara tenia quatre-cents combatents i va entrar a França unit.³⁶⁴

En total, durant la primera part de la guerra, unes tres quartes parts dels milicians del Bages eren de la CNT. Més endavant, milers de joves més van ser mobilitzats per participar en l'Exèrcit Popular. S'estima que als fronts de guerra van deixar-hi la vida més de 500 manresans.³⁶⁵ Manresa era una

362 Josep PEIRATS, *Los anarquistas en la crisis política española*.

363 Sobre la història de la 153a Brigada Mixta, vegeu "153 Brigada Mixta", al web *Memoria republicana*, de la Sociedad Benéfica de Historiadores Aficionados y Creadores (SBHAC).

364 Pedro FLORES, *Memòries de Pedro Flores [...]*, p. 224.

365 Es pot consultar una llista de noms dels morts de milicians i soldats. Com es pot veure la majoria són persones d'altres ciutats i pobles que morien a Manresa. Els milicians i soldats de Manresa van ser atesos en altres pobles, fenomen que suposaria un estudi encara per fer. Joaquim ALOY, Ramon FONTS i Pere GASOL, "Noms i cognoms de les víctimes mortals", a *Memòria.cat*.

ciutat de rereguarda i va estar plena d'hospitals per atendre els nombrosos ferits i la riuada de refugiats que la inundaven. De Súria es calculen en 58 els morts als fronts. Del Berguedà, 410, un percentatge realment elevat. La xifra total de catalans morts al front ronda els 38.500³⁶⁶ (sense comptar amb tota la gent morta en altres circumstàncies), cosa que equival a l'actual població d'Igualada i que ens dóna una idea de com de terrible va ser el conflicte bèl·lic.

La rereguarda

Pel que fa a la vigilància de la rereguarda cal dir que durant les primeres setmanes la situació va ser caòtica, amb grups de persones cremant esglésies de manera festiva i amb grups armats buscant gent de dretes, religiosos i feixistes per tal d'ajustar comptes.

Per intentar posar ordre, el Comitè Antifeixista va encarregar la missió de crear una "policia revolucionària" a Nònit Puig, de la Unió de Rabassaires. Puig va comptar amb una vintena de milicians. Però un mes després va ser substituït pel cenetista Antoni Camps, ja que el grup de Puig també va cometre excessos. Més tard el també cenetista Josep Casayas estaria a càrrec dels milicians de la rereguarda.

Des de la premsa obrera es repetien declaracions demanant "fermesa" contra els feixistes amagats. Així, el militant del POUM Germinal Torres deia que calia "establir el terror revolucionari".³⁶⁷ En aquell moment tothom veia normal que el nou sistema revolucionari apliqués la violència contra els seus detractors i enemics. Estaven en guerra. *El Dia*, diari

366 Jordi OLIVA LLORENS, "El cost humà de la Guerra Civil de 1936-1939: Els combatents morts". *Recerques: Història, economia, cultura*, 1994, núm. 30, p. 87-102.

367 *El Pla de Bages*, 10-11-1936.

d'Esquerra Republicana, no es quedava enrere i exigia “aplicar la pena de mort als traïdors” i “netejar la rereguarda”, i aplaudiria un grup de la UGT que va detenir el fabricant Pere Vintró titulant la notícia amb un expressiu “bon servei”.

A Sant Joan de Vilatorrada va ser conegut el cenetista Genís Pesarrodonà, àlies *el Pipero*, cap de les patrulles del poble. El Pipero va morir en una escaramussa amb un feixista anomenat Josep Grau i va rebre un comiat d'heroi en un acte de multituds. Probablement Grau fou mort per un altre integrant del grup de Pesarrodonà, no pel mateix Pipero. Tot i així, aquest després seria tan vilipendiat pel franquisme que arribaria als nostres dies sota la imatge d'assassí sense escrúpols.³⁶⁸ Però malgrat la mala premsa posterior, a les pàgines d'*El Dia* apareixia com un heroi antifeixista.

Casos com el del grup de Pesarrodonà es van donar en molts altres pobles. Els grups patrullers de Sallent eren els més actius. Anaven a altres pobles com ara Cabrianes, Artés o Sant Fruitós buscant feixistes, capellans i gent de dretes. L'historial d'aquests grups sallentins va ser tristament famós pels diversos casos d'abusos o robatoris comesos per membres armats de les seves patrulles revolucionàries. La Federació Local de la FAI de Manresa publicaria un comunicat a mitjans de setembre exigint posar fi a tots els abusos, demarcant-se de tota violència injustificada, que considerava impròpia de les idees llibertàries.

Cal aclarir que els comitès revolucionaris tenien la tasca de controlar el seu territori immediat. Els comitès podien formar patrulles per fer escorcolls a les cases de la gent de dretes o imposar-los multes. Era durant aquests registres quan podien produir-se actes de violència, o que algú del comitè o de la patrulla decidís que havia d'eliminar aquelles persones i se les emportés. En molts pobles els comitès i les

368 Toni SOLANELLES MOLLAR, *Sant Joan de Vilatorrada: Història en imatges: 1880-1979*.

patrulles sovint eren ben bé el mateix, mentre que en altres casos eren dos cossos diferenciats.

Les conselleries de Defensa i Seguretat van estar sempre en mans dels cenetistes. Primer mitjançant la Comissió de Milícies i la Comissió de Defensa del Comitè Revolucionari Antifeixista, a càrrec de Josep Ferràndiz³⁶⁹ i d'Enric Grau respectivament, i més endavant a través de la Conselleria de Governació de l'Ajuntament de Manresa, a càrrec del cenetista Antoni Camps. Després dels Fets de Maig de 1937, la seguretat va passar a mans de la Generalitat, que va enviar una força de guàrdies d'assalt. En algunes entrevistes³⁷⁰ s'atribueixen directament els excessos de l'inici de la guerra al cap de Defensa, Enric Grau. De fet, alguns assassinats eren actes de venjança desaprovats per les organitzacions revolucionàries, com fou la mort del vigilant municipal del barri de Vic-Remei de Manresa, Jaume Ferrer,³⁷¹ ocorreguda l'agost

369 Ferràndiz morirà a la serra del Montsec mentre cobria la retirada dels seus companys de la 153a Brigada Mixta. El Casino de Manresa, ara Casa del Poble, va ser anomenat Casal Josep Ferràndiz.

370 En una entrevista publicada al *Regió7* el 1984 (Josep ALERT PUIG, "Qui era Rafael Corvinos?"), Rafael Corvinos, d'UGT-PSUC, afirmava: "Tot el Comitè era contrari que es matés i maltractés, però tots acceptàvem la responsabilitat quant a les detencions d'aquells que tenien una gran culpabilitat en la repressió del 6 d'octubre, o en conductes malèvols de la patronal o dels que consideràvem perillosos per ser espies de l'enemic o estar capacitats per boicotejar la feina antifeixista de les autoritats manresanes". En la mateixa entrevista, reconeixia i defensava la imposició de "sancions econòmiques a favor de les persones perjudicades o com un impost de guerra" i atribuïa la responsabilitat de la violència al cap d'investigació i vigilància del comitè, que "era de la FAI". O sigui, tothom estava d'acord amb la nova correlació de forces, però en cas d'haver-hi violència culpaven la FAI.

371 Segons el sindicalista anarquista Enric Grau Calafell, Jaume Ferrer "el va matar un bèstia de la CNT i el fet no fou aprovat

de 1936. La mort d'un agent de policia al carrer en plena llum del dia va espantar molt els partits republicans. A partir d'aquell moment la policia municipal va deixar de patricular els carrers.

Pel que fa a Berga, la influència de Ramon Casals va evitar qualsevol acte de represàlia contra les persones de dretes o els religiosos. Malgrat tot, a la comarca del Berguedà van resultar morts una vintena de religiosos.

En l'anomenada "repressió d'esquerres", del Bages van morir unes cent cinquanta persones de dretes. D'aquestes, al voltant d'un centenar van ser assassinades durant els tres primers mesos de la guerra.³⁷² La majoria dels morts (concretament, el 35%)³⁷³ eren religiosos i gent que militava en partits de dretes (a la Lliga o la CEDA i els carlins). També s'ha de dir que una cinquantena van morir fora del Bages (sobretot a Barcelona i Cervera). Dels assassinats produïts, la xifra va ser particularment alta a Manresa, Sant Fruitós i Monistrol de Montserrat. A la masia Vallorbina, al municipi de Riner (Solsonès), hi va haver una massacre: nou persones van ser executades al mes de desembre per una partida de Cardona. Al conjunt de la Catalunya central, el nombre total de morts s'aproparia als cinc-cents, comptant que l'exèrcit republicà en retirada va executar al voltant d'un centenar de persones.

A mode de conclusió, avui dia es pot afirmar que aquests assassinats van ser completament contraproductius per a les idees transformadores. Els enemics de la revolució van utilitzar-los políticament per als seus interessos i van cultivar durant dècades la sensació de por i caos d'aquells dies. Com

per l'organització". A Joaquim ALOY i Pere GASOL, "Documents de la repressió a la rereguarda republicana" hi ha reproduccions de material original consignat a l'Arxiu Comarcal del Bages.

372 Joaquim ALOY, Ramon FONS i Pere GASOL, *La Guerra Civil: 1936-1939*, vol. 1, p. 283.

373 *Ibidem*, p. 288.

que a més els partits d'esquerres es van desmarcar dels fets i els van adjudicar en bloc als llibertaris, i aquests no van poder parlar amb veu pròpia en el futur, vet aquí els elements del mite històric que presenta els anarquistes com uns assassins. Cal recordar que les organitzacions llibertàries també condemnaven la violència exercida per qualsevol membre de qualsevol de les organitzacions republicanes quan aquesta no seguia els canals establerts (comitès, milícies i tribunals populars).

La “justícia revolucionària” es va reconstruir també completament d'acord amb un nou estat de les coses. Seria el comitè pro presos de la CNT qui es faria càrrec de tot l'aparell jurídic de Manresa. El comitè estava compost per Josep Garcia, del Sindicat de la Construcció, Isidre Arnau, del Fabril i Tèxtil, i Ramon Tàssies, del Cautxú. Sota les seves ordres es col·locaria tot el personal previ, molts dels quals van mostrar un suport total a la nova situació.³⁷⁴

Dins d'aquest capítol caldria esmentar que Flores dona compte de l'actuació del Comitè de Milícies a principis d'agost, quan va jutjar sumàriament a la plaça Francesc Macià de Manresa una sèrie d'individus de dretes condemnant-los a mort davant de la gent. Flores relata³⁷⁵ com la majoria de militants confederals estaven en contra d'aquesta mesura, que els semblava com de la Revolució Francesa. No obstant això, la Guàrdia Civil de 1939 informava en els arxius de la Causa General que la justícia roja no havia actuat al poble.

Deixant de banda aquesta situació anòmala, la gran majoria dels tràmits fets pels tribunals populars del partit judicial de Manresa eren sobretot casos de divorci. Declara Flores que curiosament la major part eren gent de classe

374 Pedro FLORES, *Las luchas sociales [...]*, p. 347.

375 *Ayer y Hoy de todo es algo*. Biblioteca del Casino de Manresa. Fons Pedro Flores, carpeta V, p. 22-23.

mitjana subjecta a la moral burgesa i catòlica, catalogada com a “benpensant”.

També cal esmentar alguns casos en què la milícia de Manresa o d'altres pobles va exigir que el director de la presó els fes entrega de certs presos de dretes a fi d'ajusticiar-los. Així va passar el dia 28 d'agost de 1936: van treure nou persones de la presó i les van executar a la Creu del Coll i a la carretera de Collbató. El comitè de Sant Vicenç de Castellet va ser acusat dels fets.³⁷⁶

Els Fets de Maig

El maig de 1937 va passar a la història com el mes en què va esclatar una guerra dins de la rereguarda del bàndol republicà. El conflicte es va produir entre els sectors partidaris de la revolució i els partidaris d'un estat fort que fos capaç de guanyar la guerra. Cadascun dels bàndols estava representat per les corresponents organitzacions: d'una banda els anarquistes i els militants del POUM, i de l'altra els comunistes i els republicans catalanistes. A Barcelona es van produir enfrontaments armats que van durar quatre dies i van fer uns cinc-cents morts. Aquests enfrontaments, però, havien estat precedits de xocs entre revolucionaris i contrarevolucionaris des d'inicis d'any.

Entre els revolucionaris de Barcelona durant els Fets de Maig hi havia un grup de miners de Sallent que van aixecar la barricada de les Rambles cantonada amb carrer Hospital, col·laborant amb l'Agrupació dels Amics de Durruti.³⁷⁷ Eren

376 Pere GASOL PUJOL, “Manresa: Els morts a la rereguarda republicana (1936-1939)”, a *Memòria.cat*.

377 Aquest és l'origen pel qual Jaume Balius, un dels impulsors de l'Agrupació dels Amics de Durruti, tindrà relació amb els miners de Sallent, Súria i Cardona, poble on es refugiaria el setembre de 1937, fugint de la repressió de Barcelona.

a Barcelona per fer pressió al Govern de la Generalitat, que havia de decidir sobre l'exportació de la potassa a l'estranger, i perquè es pogués formar un consell nacional d'exportació de sals potàssiques “amb representació dels obrers de cada mina”.³⁷⁸

A la comarca del Bages, afortunadament, aquesta “guerra civil dins la Guerra Civil” va tenir-hi poc impacte. Hi havia una bona entesa entre els partits i els grups antifeixistes. Malgrat tot, les relacions corrien el perill d'empitjorar, ja que dies abans (el 27 de febrer) dels anomenats Fets de Maig el llibertari Paulí Hernández fou assassinat pel militant comunista Florenci Clariana. Clariana seria absolt per haver-lo matat “en defensa pròpia” en un cas que no estava gens clar, ja que els cenetistes deien que no hi havia hagut cap discussió prèvia. A Balsareny s'havia produït un altre xoc al mes de novembre que enterbolí les relacions polítiques i socials del poble. En tot cas, la majoria dels problemes entre els cenetistes i els comunistes venia de les denúncies que la UGT feia contra la CNT, a la qual acusava de coaccionar ugetistes perquè s'afliessin a la central anarcosindicalista.³⁷⁹

Durant els Fets de Maig la Guàrdia d'Assalt va ocupar els edificis claus de la Telefònica, Correus i Telègrafs i Ràdio Manresa. No hi va haver trets al carrer ni incidents greus.³⁸⁰ Entre els dies 7 i 12 de maig la premsa local va haver de patir la censura. La CNT manresana va evitar el conflicte en tot

378 GENERALITAT DE CATALUNYA, *Crònica de la Guerra Civil a Catalunya*, vol. 2, p. 759-760.

379 Per exemple, la UGT denunciava coaccions per part de transportistes de Manresa, de treballadors del tèxtil de Castellbell i el Vilar i de Cal Rosal a Berga. Després dels Fets de Maig, membres de la UGT de Cardona van ser acomiadats de la mina. A Fígols totes les botigues van ser clausurades i només es podien comprar productes a la cooperativa de la CNT.

380 Joaquim ALOY, Ramon FONS i Pere GASOL, *La Guerra Civil: 1936-1939*, vol. 1, p. 95.

moment i fins i tot va renunciar als centres de comunicació que havia controlat fins aleshores.

Pel que fa al POUM, el PSUC el va atacar durament assenyalant-lo de ser un partit “traïdor” i “feixista”. El dia 12 el PSUC manresa decretà l’expulsió de tots els militants o afiliats al POUM que hi havia a la UGT.

A Sallent els dies dels Fets de Maig van ser tranquils, però aquell mes es van produir dos incidents. Primer, a principis de mes, va desaparèixer el cenetista Pedro Mollart. Un grup de milicians se’l va endur en un cotxe i mai més se’l va tornar a veure. I després, la nit del 17 de maig, va esclatar una caixa d’explosius que transportaven uns militants de l’Agrupació dels Amics de Durruti del poble. Un integrant del grup va perdre la vida i un altre va perdre un braç. Tot i així, el poble seguiria sent gestionat per un consell municipal plural amb bastant de pes de la CNT. Més tard, el juny de 1937, un militant del PSUC de Castellbell i el Vilar, Francesc Tort, va patir un intent d’assassinat.

A partir del mes de juny de 1937, el nou Govern republicà de Negrín i el Govern de la Generalitat van impulsar una campanya destinada a anorrear el poder territorial de les forces revolucionàries. Un d’aquests moviments seria dissoldre els ajuntaments que no havien estat constituïts conforme a la llei de l’octubre de l’any anterior. Amb aquest fi va anar a Cardona una partida de guàrdies procedent de Manresa dirigida per Marcel Augés, excenetista i ja aleshores militant del PSUC. Però l’Ajuntament de Cardona era una continuació del Comitè Revolucionari del 19 de juliol i, de fet, era un organisme de la revolució. En poc temps els miners i els obrers van desarmar els guàrdies, van prendre el control del poble i van detenir l’alcalde per connivència amb els ocupants. Cardona es mantindria aïllada fins a finals de mes. A la Plana de Vic i en alguns pobles de l’Empordà es va donar una situació semblant.

Els Fets de Maig van marcar el final simbòlic del període revolucionari. La majoria d'empreses col·lectivitzades van seguir sota el control dels seus treballadors, però els comitès revolucionaris van ser dissolts i la força que tenia la CNT va quedar minimitzada. A finals d'agost la Generalitat va disposar més de vuit-cents guàrdies per “mantenir l'ordre” a les comarques catalanes. De fet, la Generalitat va conquerir amb les armes algunes comarques, fent massacres mai atribuïbles a les forces revolucionàries com les del principi de la guerra. Era una guerra oberta entre les forces d'ordre públic i el poder popular. I sovint la victòria de les primeres implicava una severa venjança contra els revolucionaris del 19 de juliol.

El PSUC va fer campanya contra el POUM fins que el Govern de València –capital de la República des del novembre de 1936– va decidir il·legalitzar el partit el 16 de juny de 1937 perquè el considerava deslleial a la República. Al Bages els van clausurar tots els locals; el conseller de Cultura d'aquest partit, Carles Costa, va ser substituït per un altre conseller d'ERC; la seva organització de suport al front, Socors Roig del POUM, va ser dissolta, i el 9 de juliol es va clausurar el diari *El Pla de Bages*,³⁸¹ que controlava el POUM des dels primers dies de la revolució.³⁸² La plantilla del diari va afiliar-se a la CNT, com faria gran part del POUM per esquivar la repressió. També la Centúria Roja, la milícia més afí al POUM de l'Alt Llobregat, va ser dissolta el mateix dia.

El POUM sempre va ser un partit revolucionari, favorable a les col·lectivitzacions i el cooperativisme com a via d'arribar al socialisme. Exigia la nacionalització dels sectors econòmics estratègics (la banca, el comerç exterior, la terra...), la municipalització de l'habitatge, la fusió de les mi-

381 Tenia la impremta al carrer Arbonés, 15.

382 J. VILÀ VALENTÍ, M. RIU i BAJONA [codir.], *Història de la Ciutat de Manresa, 1900-1950*, vol. 2, p. 141. A *El Pla de Bages, 14-9-1936*, p. 2, podem veure el col·lectiu editorial: director, J. M. Tresseres; redacció, Francesc Perramon, Carles Costa i Lluís Vilarasau.

lícies partidistes (de la CNT, del PSUC, del mateix POUM) en un sol exèrcit proletari unitari, la fusió de la CNT i la UGT en un sol sindicat, i la creació d'un govern obrer i camperol. Exigien un govern obrer que imposés la dictadura del proletariat. Amb tot, a l'hora de la veritat participaven en totes les institucions republicanes (burgeses) com també feia la CNT. Fins i tot el poumisme actuava de forma responsable, criticant durament el PSUC des de la tardor de 1936 quan aquest ja s'estava postulant com el partit de la classe mitjana, però sense atacar-lo directament i apel·lant al sentit revolucionari de les bases comunistes.

La resistència revolucionària a Cardona

L'explotació de la mineria a Cardona va començar als anys vint, i va implicar l'arribada al poble de centenars de famílies treballadores del sud de la península Ibèrica, que s'instal·larien a la nova barriada de La Coromina. Aquest factor de segregació espacial seria clau durant tota la dècada dels trenta, per la gran esclatxa política i social que significaria entre la població local i la nouvinguda. Al poble ja hi havia un sindicat d'oficis adherit a la CNT, però el 1930 es fundaria el Sindicat Únic Miner, que immediatament prendria el lideratge del sindicalisme local pel seu gran nombre d'afiliats.

L'aparició d'aquest sindicat és rebuda amb força indiferència per la població local,³⁸³ com constata la manca d'ajuda activa per a la vaga de la primavera-estiu de 1931. Així i tot, la CNT era vista com el sindicat unitari del proletariat. Per això, a l'agost tenia uns 1.400 afiliats. Com en altres pobles miners, les condicions de la mina eren tan dures que les constants

383 Ramon FORTICH, *Apuntes históricos de la Cardona bimilenaria e historiografía del 14 de abril de 1931 al 1 de febrero de 1939*.

gires de propaganda van aconseguir instaurar entre els treballadors una consciència revolucionària.

El gener de 1932 els miners es van unir al moviment insurreccional que havia començat a Fígols. Van apoderar-se del poble i van proclamar el comunisme llibertari. La barriada de La Coromina bullia d'iniciatives: menjador popular, projectes culturals, un principi de milícies, etc. No obstant això, al poble de Cardona la població va romandre aliena al moviment, hostil fins i tot. Com que el sindicat va quedar clausurat després de la derrota de la insurrecció, al poble va iniciar-se una deslegitimació sistemàtica de la CNT i dels anarquistes que aquests no van poder contrarestar. És durant aquests mesos quan hi arrelaria un sindicat de la UGT, que organitzaria el sector fabril i tèxtil, i apareixeria el BOC.

El març de 1933 la CNT de Cardona comptava amb només 475 afiliats. Enviarien com a delegat al ple regional Jesús Torres,³⁸⁴ que havia tingut un paper important el gener de 1932. Malgrat la crisi, el Sindicat Únic Miner encara va tenir forces per sumar-se al moviment insurreccional del 8 de desembre de 1933. Fortich recorda³⁸⁵ que un grup compost per Martín Zomeño, Juan i Gaspar Lorente, José i Ramon Alcaide, Cristo Clemente i Joan i Ramon Fortich va patricular els carrers del poble. Eren el grup que dirigia la insurrecció d'aquell moment.

Després del període de clandestinitat que va seguir els fets del Sis d'Octubre de 1934, ERC va prendre la iniciativa i es va apropar a La Coromina per demanar que els miners votes-sin a les eleccions de febrer de 1936. La CNT no va prendre cap decisió com a organització, però no va veure amb mals ulls el fet que centenars de famílies –recordem que la gran

384 Membre del grup Justicia y Libertad, format per Jesús Torres Martínez, Francisco Tendeiro Silva, Ramon Arjona Zapata, Pedro Brocas Martínez i Joan Fortich Camps. AHN. PS-D-837. Document proporcionat per Josep Quevedo.

385 Ramon FORTICH, *Apuntes históricos de la Cardona bimilenaria* [...].

majoria no eren catalanes– votessin aquest cop. Es veia molt necessari tornar a una situació de legalitat. Els vots cenetistes van ser clau per derrotar a la Lliga, que a Cardona tenia un discurs d'ultradreta. Per tant, gràcies als vots de la CNT, Esquerra Republicana va guanyar les eleccions.

En aquell any al Congrés de Saragossa va anar-hi Martín Zomeño com a delegat del Sindicat Únic, representant només dos-cents afiliats. Podem veure una gran caiguda en l'afiliació, que tanmateix es recuperaria setmanes després i que al juliol seria quantitativament semblant a la de 1933.

D'aquesta manera arribem al 19 de juliol. Al poble de Cardona en principi tot va restar tranquil. Un grup mal armat de miners va anar a Solsona, on la situació era més tensa a causa de la forta presència de persones de dretes. Zomeño i Fortich van enviar el bisbe de Solsona a Andorra acompanyat de membres d'ERC per evitar possibles represàlies contra el religiós, ja que hi havia gent que el volia executar.

Un altre aspecte de l'arribada de la guerra al poble va ser l'enviament d'un camió amb sis tones d'explosius a Barcelona, el 20 de juliol. És bastant probable que hi hagués també algun miner de Cardona entre la partida de voluntaris que van baixar de Fígols i Sallent a Barcelona per contribuir a la derrota de la sublevació militar, i que sortirien amb la columna Durruti cap a l'Aragó el 24 de juliol. La CNT local comptava amb un comitè de defensa format per Joan Sallarès Rosell, Antonio Peñarroya Millán, José Herrada Rodríguez, Martí Clemente Segura i Victoriano López Acosta.

Durant els dies de juliol i agost al poble hi havia dos comitès: el de Cardona i el de La Coromina. Un era dirigit per l'Ajuntament (ERC) i l'altre, per la CNT, amb un comitè d'enllaç per coordinar-los. A finals d'agost els dos comitès es van fusionar i van passar a ser dirigits per l'alcalde republicà Josep Torrents, tot i que els sindicats encara hi tenien

molt de pes.³⁸⁶ Aquests controlaven el Consell de Defensa del poble, que estava compost de quatre membres de la CNT (Agustí Galera, Martín Zomeño, Josep Cortez i Manuel Medran) i tres de la UGT.

Les expropiacions van ser immediates, ja que algunes persones de dretes van abandonar el poble. D'aquesta manera es van expropiar alguns comerços, que serien agrupats en la Cooperativa Única Popular, el local de la qual estava situat a casa de l'exalcalde Torres. El comerç i els serveis del poble quedarien socialitzats entre els dos sindicats. La UGT instal·laria la seva seu a l'edifici de les Carmelites, mentre que la CNT ho faria al Patronat Obrer. I, per descomptat, les fàbriques (La Plantada, La Costa i El Paperer) i les mines (Unió Espanyola d'Explosius, que després es diria Explotacions Potàssiques Col·lectivitzades) quedarien col·lectivitzades. La UGT, des de la Conselleria d'Economia, impulsaria una cooperativa de construcció.

La indústria, però, no va poder ser socialitzada sota un pla de conjunt, com proposava el cenetista Zomeño. La propietat privada encara prevalia en la societat cardonina de 1936-1937, i ERC n'era el màxim defensor, negant-se a anar més enllà de la gestió col·lectiva de les fàbriques. La manca de matèries primeres feia que les fàbriques només poguessin treballar tres dies a la setmana.

386 Composició del Consell Municipal, octubre de 1936: Presidència: Joan Torrens (ERC); Defensa i Guerra, Josep Navarro (CNT); Economia, Finances i Cultura: Joaquim Martí (ERC) i Martí Zomeño (CNT); Proveïments; Ginés López (CNT); Treball: Manuel Athane (UGT); Transports: Paulino Lorente (UGT); Sanitat: Ramon Gisperts (ERC); Agricultura: Joan Rovira (UR) i Josep Vila (UR); Dipositari Municipal: Zomeño (CNT). Domènec MARTÍNEZ MUÑOZ, "Organització municipal i economia de Cardona durant la Guerra Civil (1936-1939)", *Cardener*, 1983, núm. 1.

Un altre factor que cal tenir en compte és que al camp encara no havia arribat l'esperit col·lectivitzador i els pagesos no simpatitzaven gaire amb els obrers "ateus, extremistes i dinamiters" de la CNT, que veien com a estrangers. La majoria de pagesos ingressaria a la Unió de Rabassaires. Això no obstant, la gent del Sindicat de Treballadors del Camp col·lectivitzaria la finca El Mujal, respectant sempre les finques petites.

En definitiva, hi havia un conflicte d'interessos larvat, que s'arrossegava des de 1930 i que esclataria el maig de 1937. Tot començà a finals del mes d'abril amb un grup de milicians de la columna Terra i Llibertat que estaven al poble de permís. Des de la Cerdanya arribaven notícies dels enfrontaments entre revolucionaris i contrarevolucionaris, i uns quants milicians van anar a Bellver, on el 27 d'abril tingué lloc una emboscada en què morí un company de Cardona, Antonio Raja Noguera. Això electrificava l'ambient entre els revolucionaris cardonins. A més, dos delegats de la CNT local eren a Barcelona tot just quan la Guàrdia d'Assalt intentà prendre la Telefònica el dia 3 de maig. Així, quan van arribar les notícies de Barcelona dels Fets de Maig, els revolucionaris van prendre la central telefònica i van establir vigilància per tot el poble. En aquest ambient els cenetistes van notar un moviment sospitós de la gent de les Joventuts d'Esquerra Republicana i els rabassaires.

Al local de la Unió de Rabassaires s'ajuntaren cent cinquanta persones la tarda del dia 4 de maig. Navarro, conseller de Defensa, va descobrir que un membre d'ERC havia dut un fusell a la trobada, de manera que els llibertaris pensaren que es tractava d'un complot per prendre el poble i actuaren immediatament. Un cop acabat l'acte d'ERC, un grup de cenetistes armats van anar cap al local i se situaren a l'exterior. De cop i volta, algú va disparar uns quants trets de fusell des de les finestres del local i va fer un mort, José Torres Martínez, de la CNT. Els cenetistes atacaren el local fins que

tothom es va rendir. En el tiroteig es va produir un mort, un rabassaire, i dos ferits. L'atac estava dirigit per Jesús Torres.³⁸⁷

La nit del 4 al 5 de maig els llibertaris, dirigits pel conseller de Defensa, prengueren el control del poble. Els revolucionaris van detenir disset membres del bàndol catalanista en l'enfrontament del dia anterior, però posteriorment la xifra seria més gran, i els van imposar multes d'entre 500 i 1.000 pessetes a fi de pagar-ne 3.000 a la vídua de Raja i 3.000 a la de Torres. L'alcalde quedaria revocat per l'oposició de la CNT, la UGT i el POUM, que convocarien un nou consell municipal format per aquestes organitzacions, ja que ERC i la UR retirarien els seus representants com a protesta.

A efectes pràctics, el nou Consell Municipal, constituït el dia 5, quedaria format íntegrament per la CNT i la UGT, que al poble no estava influïda per l'estalinisme, i presidit en un primer moment per Josep Navarro i, dos dies més tard, per Joan Fortich. El Consell fins i tot va emetre moneda pròpia el 13 de maig. Dies més tard el miners vinculats a ERC serien acomiadats. A l'enterrament de Torres hi assistiria també la gent del PSUC que, sorprenentment, a Cardona havia optat per la neutralitat.

Aquests fets van provocar l'espantada de tota la gent que no era partidària de la revolució i unes dues-centes persones van abandonar el poble. Després es diria que eren dues-centes famílies. El cas és que Cardona quedà en poder dels "incontrolats", com els anomenava *El Dia* de Manresa, fins al mes de juliol.³⁸⁸

387 Informació extreta del procés penal efectuat pel jutge Alfonso R. Dranguet de Berga, *Apuntes aclaratorios para la correspondiente instrucción del sumario N° 14 de 1937 del juzgado de Berga, Sobre rebelión en Cardona el día 5 de mayo último pasado*. AHN. MAD-462-27-16. Proporcionat per Josep Quevedo.

388 Aquesta revolta contra la República era única en tot Catalunya, per la seva radicalitat i la seva durada. Malgrat això no està historiada i no s'ha pogut aprofundir en el tema. Es pot seguir a

Al juliol, un grup de la Guàrdia d'Assalt enviat des de Manresa i capitanejat per Marcel Augés intentà prendre el control de la situació a Cardona, però no se'n sortiren. Augés es queixà que Navarro l'havia encanonat amb una pistola mentre trucava a Manresa. La Confederació ordenà l'alliberació d'Augés. Uns dies després arribà una nova expedició de guàrdies d'assalt que van detenir a Navarro, Ramon i Agustí Fortich, Pombo, Mil, Peñarroya i José Monegal, president del POUM local, que van ser enviats al jutjat de Berga. Durant el trasllat uns guàrdies que eren de la CNT de València intentaven tranquil·litzar els revolucionaris, a qui reconeixien com dels seus. No obstant això, vint companys armats van protegir els detinguts fins a les dependències de la presó de Berga. Ramon Fortich recorda que el comitè de suport de Berga es portaria molt bé amb ells, i que Josep Ester els va proporcionar fins i tot unes pistoles al segon dia d'estar presos.

Aquesta situació anòmala, revolucionària, duraria fins al mes d'octubre. Després de la detenció de Navarro i Fortich, seria Paulino Llorente, de la UGT, qui assumiria el Consell Municipal. Però a partir d'octubre s'instal·laria al poble un batalló de l'exèrcit i una unitat del Servei d'Informació Militar, i el Consell Municipal seria gestionat successivament per dos alcaldes comunistes assignats per la Generalitat: Llorenç Sanz i Josep López.

Malgrat això, Cardona seguiria sent un poble fortament llibertari. Per exemple, Fortich encapçalaria el comitè de control de la mina, que a partir del 17 d'octubre seria propietat de la Generalitat i després de l'Estat. I també s'hi faria el març de 1938 un míting monstre a càrrec de propagandistes

les pàgines d'*El Dia*, diari d'Esquerra Republicana, del 5, 15, 18, 20, 22 de maig i del 10 i 12 de juny. Els diaris del POUM i de la CNT de la comarca van ignorar totalment aquesta revolta revolucionària.

de la CNT i la FAI. En aquells moments ja només quedaven uns cent cinquanta soldats, que s'ocupaven d'un centre d'internament de presoners de guerra. La Causa General de Cardona adjudica a aquests soldats la mort per maltractaments de dos presoners de dretes i algunes detencions buscant emboscats als pobles petits, a finals de 1938.

'El Trabajo'. Tercera època

El 8 de maig de 1937 tornava als carrers de la comarca el diari setmanal *El Trabajo*, degà de la CNT manresana. Aquest cop, en la seva tercera època, a càrrec de Juan Cuevas, destacava per sobre de tots els altres diaris comarcals pel seu disseny modern, carregat d'imatges i vinyetes còmiques. Si mirem el nou format ens vindrà al cap ràpidament la revista Ara de principis de la dècada dels anys trenta, que era una publicació d'avantguarda cultural, excepte que aquest era un diari sindical.

El setmanari arribava en un moment convuls, després dels Fets de Maig, quan encara no es tenia clar què passava a Barcelona. En total se'n conserven vuit números, l'últim dels quals correspon al 19 de juliol de 1937, quan es va fer una edició especial en color verd. Flores afirma que el diari va arribar fins al 21 de juny de 1938, però els números a partir de juliol de l'any anterior no es conserven. La manca crònica de paper en el bàndol republicà i la nova conjuntura política en la qual la mateixa CNT estava acceptant "congelar" la revolució va provocar el tancament de nombrosos diaris. *El Trabajo* seria un d'aquests mitjans desafortunats.

Pel que fa al contingut, a les pàgines del setmanari hi apareixerien sobretot articles que tracten de la unitat sindical i, com era d'esperar, del desenvolupament de la guerra i dels progressos de la revolució. També van publicar-s'hi articles

sobre la dona o el jovent, així com anàlisis dels sectors de l'electricitat o el carbó, o de la indústria adobera d'Igualada.

Políticament el setmanari seria molt proper a la línia oficial de la CNT catalana en aquells moments. És a dir, una línia d'unitat antifeixista en què no tenia cabuda una altra alternativa revolucionària autònoma. Així doncs, des de les editorials del periòdic s'explicaria la idea del comitè executiu del moviment llibertari, que era una forma de disciplinar tot el moviment obligant-lo a seguir les decisions emanades de dalt, dels comitès superiors que ara esdevenien en un comitè executiu semblant als dels partits polítics. Per justificar la mesura parlaven de "plenomania", terme despectiu per referir-se a l'excés de d'assemblees, plens i comicis sindicals i, a més, equiparaven la convenció permanent –cosa que equivaldria a reunir-se en assemblees cada poc temps– amb el parlamentarisme. Com veiem, estaven recurrent a un "tabú" de l'anarquisme, el parlamentarisme, per justificar la centralització del moviment i la disciplina. En l'últim número hi apareixia l'enigmàtica frase "El castigo no representa la ley. La ley no necesita el castigo". Podria ser interpretada com un lema anarquista més, però el moment en el qual s'estava dient deixava entreveure que el diari exigia més (auto)disciplina de la militància o, en altres paraules, que la base acatés les decisions dels comitès superiors.

Podria pensar-se que els llibertaris havien deixat de banda els mitjans de comunicació locals en un moment crucial com l'estiu i la tardor de 1936. Aquesta mancança evident la van suplir amb la creació d'un quiosc de premsa llibertària a la plaça Sant Domènec, que difonia les capçaleres tradicionals del moviment com ara les de *Solidaridad Obrera* i *Tierra y Libertad*.

La vida confederal

Tant la CNT com la UGT van rebre una allau d'afiliacions, perquè en aquells moments de gran excitació social era obligatori ser membre d'algun d'aquests sindicats. Cadascun declarava xifres astronòmiques de forma propagandística. Però el que era real era la tendència d'un gran creixement. La UGT va acollir molta gent de dretes, mentre que la CNT va rebre generalment la gent republicana. Amb tot, amb excepcions de les dues bandes.

Així, la CNT catalana passa de 161 sindicats al Congrés de Saragossa de maig de 1936 a 327 al ple de sindicats de la CRTC celebrat a finals de setembre del mateix any. En aquell ple els sindicats havien de decidir si acceptaven la participació en el Govern de la Generalitat. La resposta va ser afirmativa. No obstant això, els altres dictàmens van ser favorables a aprofundir la revolució social en l'economia a través de l'extensió de les col·lectivitzacions d'empreses. La Comarcal va estar representada al ple amb 26 sindicats, fet que reflectia una estructura sòlida però encara no recuperada del tot, perquè no hi van anar tots els sindicats de la comarca. Entre els assistents hi havia, de Manresa: Fusta, Fabril i Tèxtil, Metal·lúrgia i Construcció; de Sallent, Construcció, Minería, Fabril i Tèxtil i Metal·lúrgia; de Berga, Fabril i Tèxtil, Metal·lúrgia, Construcció, Transport i Sindicat Únic de la colònia Rosal; de Castellbell i el Vilar, Calders, Puig-reig, Gironella, Navàs, Solsona, Cardona, Sant Fruitós i Monistrol de Montserrat, sindicats únics o d'oficis varis; de Balsareny, Construcció; de Súria, Miners; de Fígols, Miners; més la Federació Comarcal de Llevadores de l'Alt Llobregat. La CNT de Manresa va crear a partir de l'esclat de la guerra civil els sindicats de Professions Liberals, Estudiants, Art del Vestir, Espectacles, Barbers i Perruquers, Terra, Sanitat, Transports i Distribució i Administració.

Les temàtiques que tractaven els sindicats eren sobretot qüestions econòmiques però ja no enfocades a la reivindicació laboral, sinó a la gestió de fàbriques, les col·lectivitzacions, l'agrupació d'empreses i, per primer cop, la socialització dels sectors econòmics. A més, també havien de tractar les qüestions de la gestió municipal, ja que gairebé tots els pobles de Catalunya tenien ajuntaments amb representants de la CNT. Quant a l'organització territorial, des de 1937 la Confederació va prendre com a referent la reestructuració en vegueries impulsada per la Generalitat, que substituïen a les províncies. Finalment, havien de fer grans malabarismes per defensar la revolució dels atacs polítics de les forces contràries, mentre predicaven la unitat de les organitzacions antifeixistes. Així, des del mes d'octubre a la comarca hi havia un comitè d'enllaç CNT-UGT. A més, a tots els congressos i plens que celebraven les organitzacions llibertàries hi tractaven el tema de la unitat antifeixista o la unitat sindical. Podríem justificar-ho amb l'argument que els líders llibertaris volien aconseguir armes de la URSS, mentre que els russos tenien la intenció d'atreure líders llibertaris.

En les actes del ple regional de la CRTC del 10 d'octubre de 1936, que tractà sobre el sistema educatiu de la revolució i el CENU, s'ofereixen dades d'afiliació desglossades.³⁸⁹ La CRTC declara 360.977 afiliats. Però ràpidament comprovem l'absència de la gran majoria de sindicats de l'Alt Llobregat i Cardener. Al ple només hi havia representants de Callús (600 afiliats), Navàs (1.200), Construcció de Sallent (200), Puig-reig (650), la Pobla de Lillet (300) i Gironella (3.000). És a dir, que en realitat la CNT de Catalunya sobrepassava de llarg aquella xifra publicada d'afiliats.

El mes de febrer de 1937 se celebrà un congrés regional de sindicats de la CRTC. Aquest cop el nombre de sindicats havia pujat extraordinàriament fins a 593. Recordem que

389 *Solidaridad Obrera*, 10-10-1936, p. 10.

eren sindicats únics que ajuntaven oficis diferents de la mateixa indústria i, per tant, eren més grans que els sindicats de la UGT, que subdividien molt més els sectors laborals. La Confederació declararia un total de 954.547 afiliats. Altres diaris cenetistes es feien ressò de la xifra d'1,2 milions d'afiliats a Catalunya, que també va ser donada al congrés,³⁹⁰ cosa que volia dir pràcticament tota la població activa de Catalunya, mentre que la UGT declarava en aquella primavera mig milió d'afiliats. Malgrat les exageracions, la CNT tenia uns quants centenars de milers de membres més que la UGT;³⁹¹ és a dir, aproximadament 800.000 vs. 485.000 afiliats. Una dada del congrés confederal que pot ajudar a aproximar-se a la realitat³⁹² és el total de 475.000 vots reunits en les votacions als candidats a director de *Solidaridad Obrera*³⁹³ –càrrec que guanyaria Jacint Torhyo.

Quant a la CNT comarcal, la xifra d'afiliació a mitjan 1937 de tota la setena regió s'estimava en unes 35.000 persones. Si

390 *Catalunya*, 25-2-1937, núm. 4, p. 1. La Confederació tenia 2,2 milions d'afiliats a tot Espanya durant la primavera de 1937. El gener 1938, per causa de les pèrdues de la zona republicana de Màlaga, del Cantàbric i de l'Aragó, ja en declarava 1,7 milions al ple nacional de regionals.

391 David BALLESTER, "La UGT de Cataluña durante la Guerra Civil (1936-1939): ¿Un sindicato cara la guerra?", *Studia historica. Historia contemporánea*, 2006, núm. 24, p. 35-55.

392 Gonzalo BERGER MULATTIERI a "El pes específic de la CNT en el context dels fets de maig del 1937: Anàlisi d'afiliació sindical de la Federació Regional de Catalunya" analitza les dades de diverses comarques entre les quals no hi ha el Bages ni el Berguedà. El conjunt de dades analitzades corresponen a un total de 1.794.182 habitants. En aquest segment de població hi ha 420.729 persones amb carnet de la CNT. I encara falten dades de 1.127.034 habitants.

393 *Catalunya*, 3-3-1937, núm. 9, p. 4.

en restem les 7.764 de l'Anoia³⁹⁴ (on destacava Igualada, amb 4.506 persones afiliades, i Capellades, amb 987), ens queden més de 27.000 afiliats de les comarques del Bages,³⁹⁵ el Berguedà³⁹⁶ i el Solsonès;³⁹⁷ de manera aproximativa: 20.000, 6.500 i 220 respectivament.

-
- 394 Gonzalo BERGER MULATTIERI, “El pes específic de la CNT en el context dels fets de maig del 1937 [...]”.
- 395 Del Bages només m’ha estat possible recuperar algunes dades, com ara les afiliacions de 1937: Callús, 600 afiliats; Castellet de Llobregat, 700; Navàs, 1.300; Monistrol de Montserrat, 950, i Súria, 700. Arxiu Comarcal del Bages. Estadístiques UGT. ACBG31-6-T2-62. Als documents reproduïts del Centre Documental de la Memòria Històrica (Salamanca), a l’apartat de confiscacions, apareixen dades de Callús (620 afiliats) i Sallent (Químiques 700, Construcció 200 i la suma de Tèxtil i Metall, 1.500). Segons un informe intern de la CNT, els sindicats de Químiques de la comarca del Bages tenien la següent afiliació: Manresa, 514; Súria, 400; Sallent, 700, i Balsareny, 145. La clau seria conèixer amb exactitud les dades reals dels sindicats de Manresa que tant la CNT com la UGT consideraven com a propis (el Fabril i Tèxtil, el del Metall i el de la Pell). Segons les meves estimacions, Manresa tenia uns 6.000 afiliats a la CNT, que podrien pujar als 12.000 si s’hi afegissin aquests sindicats en disputa. Sense por d’equivocar-me gaire, Sallent podria vorejar els 3.000 afiliats confederals i Cardona els 1.200.
- 396 Del Berguedà, consten les següents dades d’afiliació a la CNT de l’abril de 1938: Pobla de Lillet, 250; Bagà, 206; Guardiola de Berguedà, 250; Fígols SU Miner, 400; Gósol, 30; Borredà, 64; Vilada, 125; Federació Local de Berga, 1.296; Avià, 25; Bergolvan (Cal Rosal), 950; Casserres, 55; Puig-reig, 648; Gironella, 2.300. Total: 6.599. Es pot comprovar la baixada de Puig-reig, la Pobla de Lillet i Fígols respecte de 1931, explicable pel pas de centenars de treballadors als Sindicats d’Oposició primer, i durant la guerra a la UGT. Font: ANC1-886-T-3733. Relacions de sindicats i relacions de membres dels consells municipals de la comarca del Berguedà, 25-4-1938.
- 397 Dades d’afiliació a la CNT al Solsonès: Solsona, 140; Sant Llorenç de Morunys, 60; la Coma, 20. Centre Documental de la

El congrés de sindicats de la CRTC de febrer de 1937 suposava la recuperació de la centralitat del sindicat com a organisme revolucionari, ja que havia estat desplaçat al principi de la guerra per les milícies, els comitès de barri, els comitès superiors, les col·lectivitzacions i els comitès obrers de control de les empreses. Quan el Govern de la Generalitat començà a recuperar competències es va donar un procés continu de reforç de la legitimitat i la força de l'Estat. Les constants regulacions i normatives amenaçaven d'ofegar el procés revolucionari en voler controlar-ho tot des de dalt. Els sindicats cenetistes es veien a si mateixos com a organismes capaços de controlar l'economia sense la participació en el Govern de la Generalitat. Per tant, durant aquest congrés els cenetistes van aprovar la implantació de les federacions d'indústria, que ja havia estat aprovada el 1931, però que mai no s'havia portat a terme. Els sindicats necessitaven entitats superiors per controlar les empreses col·lectivitzades i iniciar un procés de socialització de l'economia sota la direcció d'una força revolucionària. L'existència d'un ampli ventall d'empreses col·lectivitzades, cadascuna amb les seves necessitats i prioritats, dificultava la coordinació i sovint creava situacions de competència entre unes i altres. La socialització servia per agrupar-les. A més oferien a la UGT la possibilitat de participar en el procés de socialització, que es vehicularia a través dels sindicats d'indústria organitzats després en federacions territorials d'indústria. Cada sindicat d'indústria tenia un consell tècnic administratiu que s'encarregava de la gestió de l'empresa fins a una escala regional articulada en sectors productius.

La UGT declarava 35.000 o 31.000 afiliats (segons les fonts; el 23 de novembre de 1936 en declaraven 35.000, mentre que el juny de 1937 es dona l'altra dada), tot i que el més

probable és que fossin 26.000,³⁹⁸ ja que no donaven de baixa a ningú. Uns 12.700 d'aquests membres eren de Manresa, uns 1.300 de Castellet, un miler de Súria, un altre miler de Sallent i un altre de Navarcles, 800 de Cardona i uns 700 de Monistrol, etc., mentre que 2.000 eren del Berguedà, tot i que en reivindicaven 7.000. Per sindicats destacaven molt per sobre de la resta els del Fabril i Tèxtil de Manresa, amb 4.864 membres, i l'ADCI de Manresa, amb 2.485. El binomi UGT-PSUC s'havia desenvolupat de manera espectacular. El PSUC havia crescut fins als 400 membres només a Manresa, i tenia organització en tots els pobles, amb 1.426 afiliats a la Comarcal.³⁹⁹ De fet, en alguns pobles hi havia problemes perquè el PSUC de vegades intentava imposar l'afiliació a la força, com el cas de Castellet de Llobregat denunciat pel POUM. A més, tenia organitzacions satèl·lits com eren els Amics de la URSS, el grup pro Komsomol o el Socors Roig Internacional, grup que declarava 1.200 membres el juny de 1937, dels quals 300 eren de la CNT. El PSUC va organitzar diversos actes d'homenatge a la URSS, als quals la resta de forces republicanes enviarien representació, normalment per reflectir una unitat antifeixista de cara a la ciutadania.

L'origen de l'extraordinària expansió de la UGT rau en la sindicació obligatòria. En aquells moments bona part de la gent de dretes es va veure obligada a afiliar-se a algun sindicat. Un cas paradigmàtic és el de Berga, on el maig de 1936 el Sindicat d'Oficis Varis de la UGT tenia 30 afiliats i el novembre, 560. Recordem que som al 1936, moment en què la classe treballadora estava molt polititzada i organitzada.

398 David BALLESTER, *“L'instrument sindical” del PSUC durant la guerra civil: La UGT de Catalunya (1936-1937)*.

399 José Luis MARTÍN RAMOS, “La afiliación del PSUC durante la guerra civil (1936-1939): Volumen, distribución territorial y composición social”, *Història Moderna i Contemporània*, 2008, núm. 6, p. 280-307.

Una altra font de creixement és l'adhesió de bona part dels Sindicats d'Oposició de Manresa. Quan aquests ingressaren a la UGT a principis de setembre –el 18 de setembre van fer efectiu l'ingrés– la central va experimentar un creixement exponencial que la convertí en la primera força de la ciutat. Hem de considerar que els Sindicats d'Oposició de la comarca tenien més de 7.000 afiliats a l'estiu de 1936, els sindicats afins al POUM una mica més de 1.000, l'ADCI 1.800, la UGT 1.000, i altres sindicats autònoms 1.500. O sigui, de cop i volta es formà un sindicat ugetista molt potent.

Si bé no tots els membres dels Sindicats d'Oposició havien votat per entrar a la UGT, una part significativa sí que va fer-ho. Però a finals del mateix mes de setembre de 1936 ja trobem que alguns militants dels Sindicats d'Oposició han tornat a afiliar-se a la CNT. Aquest és el cas dels consellers Ferràndiz i Nardi. També Francesc Comellas, Josep Espinalt, Ramon Farré, Josep Casasayas o Antoni Camps, que eren firmants del manifest en suport del trentisme, apareixen a les files de la CNT el 1936. Altres noms eren Maria Belmonte, Salvador Camps, Vidal, García, els germans Aparicio... Les bases dels Sindicats d'Oposició eren partidàries de tornar a la CNT, cosa que va ser molt majoritària als pobles (Berga, Puig-reig, Gironella, Pont de Vilomara, Castellet de Llobregat o Sallent, entre d'altres). Però no eren pocs els dirigents que tenien pèssimes relacions personals amb la resta de la CNT.

Els trentistes estaven organitzats específicament al voltant del Grup Sindicalista Revolucionari, que era l'organització política que formava part del Comitè Antifeixista de Manresa. Altres trentistes com ara Marcel Augés, Benet Oriols, Antoni Casas, Josep Gros o Lluís Belmonte passarien al PSUC, que buscava absorbir els quadres més importants dels opositors. Finalment, altres militants s'apropriarien al POUM, com fou l'anomenat Josep Anselmo, els germans Nicolás, Josep Maria Tresserres o Pere Fitó. És a dir, hi havia

un trencament dins els Sindicats d'Oposició i del trentisme, i cada militant agafaria una direcció diferent. Alguns sindicats (sobretot part del Tèxtil, el d'Espectacles i el de Neteja Municipal) tornarien a la CNT durant la tardor de 1936 i engrandirien així aquesta central sindical, que finalment recuperaria bona part de la seva força numèrica. A partir dels Fets de Maig també molts militants del POUM ingressarien als sindicats de la CNT (Carles Costa, Anselmo, Tresserres...) i a la UR (Magí Gamisans), escapant de la repressió estalinista i governamental.

Com se sap, hi havia diversos sindicats de la UGT partidaris de les col·lectivitzacions i de la socialització de l'economia. En trobem un cas paradigmàtic en el Sindicat de la Pell de la UGT de Manresa. Durant l'època d'afiançament de l'aliança CNT-UGT, el 3-4 d'octubre de 1936 es va celebrar una conferència nacional de sindicats del ram de la pell i el calçat. El debat derivaria a la defensa d'una ràpida socialització de tot el ram industrial, posició del sindicat manresà que s'alineava amb la CNT, contra els sindicats partidaris d'una simple intervenció en la indústria, posició habitual de la UGT.⁴⁰⁰ En aquest cas, com en altres de semblants, la influència dels militants ugetistes que provenien dels Sindicats d'Oposició de la CNT, com ara Lluís Canal, dirigent del ram de la pell, resultava determinant per assumir una línia més avançada que la resta de la unió.

A Gironella, el trentista Manuel Guixé va intentar crear la UGT abans de la guerra, però no va tenir èxit perquè tothom havia preferit tornar a la CNT. La UGT va endarrerir la seva introducció al poble a conseqüència de l'assassinat de Guixé a mans del faista Lluís Nicolau, el 27 de juliol, per una qüestió sentimental barrejada amb les diferències polítiques. Sense Guixé al capdavant, la UGT local estaria des del

400 Pere GABRIEL SIRVENT, *Historia de la UGT: Un sindicalismo de guerra, 1936-1939*, p. 298.

principi controlada pel PSUC, i agruparia antics membres dels sindicats catòlics i treballadors sense afiliació prèvia.

La desfeta del trentisme a Manresa va intentar contenir-la l'Agrupació Sindicalista Revolucionària, creada el 18 de gener de 1937. Però ja era tard: el POUM, el PSUC i la CNT ja havien ocupat l'espai polític dels Sindicats d'Oposició i del trentisme. L'agrupació estava dirigida per una junta composta per Josep Planes, Joan Lladó, Joan Arnau, Josep Soler, Salvador Camps, Andreu Nardi i Josep Anselmo. Com hem dit, Anselmo també era afí al POUM i es declarava marxista, però com molts d'aquests militants Anselmo acabaria tornant a la CNT, on va desenvolupar tasques organitzatives i institucionals. L'Agrupació va començar per reorganitzar políticament els seus militants de la Primera Centúria Roja, ja que la propaganda solia presentar-la com si fos enterament afí al POUM o al PSUC, segons la tendència de cada diari. Una altra organització que se sentia postergada pels esdeveniments eren els federals.

Quant al POUM, va esdevenir un dels partits més potents i amb més poder institucional, fins a la seva desfeta després dels Fets de Maig. El POUM tenia organitzacions locals a pràcticament tots els pobles, dos radis a Manresa, un al barri antic i l'altre al barri del Poble Nou, un diari de gran tirada (*El Pla del Bages*), unes joventuts, una secció femenina, una agrupació de pioners (nens i nenes) i el Socors Roig del POUM.

Les Joventuts Llibertàries també van rebre una gran allau d'afiliacions durant la guerra. A Manresa serien ràpidament reorganitzades i ampliades per substituir els militants que havien marxat al front. Així, el 30 d'agost es faria un míting de propaganda de les Joventuts amb la participació de Rafael Alarcón (Joventuts de Manresa), Amador Franco (Joventuts de Barcelona), Fèlix Martí Ibáñez (Universitat Popular) i José Alberola (mestre aragonès vinculat a la ciutat, com ja hem vist). També serien responsables de requisar uns quants

locals als pobles de la Catalunya central, com per exemple a Castellbell i el Vilar, Cardona, Sallent o Súria.⁴⁰¹

Durant la tardor les Joventuts es van reorganitzar a tots els pobles i en el ple nacional de regionals, celebrat a València a principis de 1937, declaraven 34.156 afiliats a Catalunya. Al ple regional de Catalunya, celebrat a Barcelona a primers de març, hi havia representades 193 poblacions, amb 26.000 afiliats. Amb tot, segons la premsa confederal les Joventuts passaven dels 40.000 afiliats. Sigui com sigui, s'havien convertit en un moviment de multituds que gestionava ateneus, escoles, teatres, cooperatives, tallers, terres, diaris i revistes per tot Catalunya i que disposava de càrrecs institucionals i milícies pròpies. Caldria afegir que també molts sindicats tenien grups juvenils federats a les Joventuts sense seguir una base territorial concreta.

A l'Alt Llobregat les Joventuts declaraven més de 1.000 membres l'abril de 1937 (112 a Castellet, 100 a Berga, 130 a Sallent, 104 a Navàs, 35 a Fígols, 35 a Puig-reig, 40 a Olvan, 40 a Gironella, 290 de l'Ateneu Llibertari de Manresa i 450 en aquesta localitat, etc.).⁴⁰² Pel congrés d'abril hi havia 21 agrupacions a la comarca de l'Alt Llobregat i el Cardener, que reunien 1.147 cotitzants.⁴⁰³ A mitjan 1937, la Federació

401 *Solidaridad Obrera*, 26-6-1936.

402 Actes de constitució de les Joventuts Llibertàries de diversos pobles, proporcionades per Pep Cara. La xifra de 1.000 membres surt d'una autorització al militant José Sierra per representar a la Intercomarcal de l'Alt Llobregat i el Cardener (composta de 23 pobles) al congrés extraordinari que es va celebrar el 17 d'abril de 1937.

403 Els pobles amb agrupacions de Joventuts Llibertàries eren: Manresa, Súria i Monistrol (grups creats abans de 1936); Berga, Callús, Navarcles (creats entre el 18 de juliol i l'1 de gener de 1937); i Artès, Avià, Avinyò, Bagà, Balsareny, Castellet, Castells, Fígols, Navàs, Puig-reig, Ruidor, Solsona i Sallent. Cardona no hi consta. Sònia GARANGOU TARRÈS, *Les Joventuts Llibertàries a Catalunya: Origen, Estructura i Context (1932-1939)*, p. 398.

Ibèrica de Joventuts Llibertàries (FIJL) reivindicava 150.000 afiliats a tot Espanya i 300.000 el 1938. En aquell moment les Joventuts manresanes tenien a la junta Josep Martínez i Àngel Sánchez.

Les Joventuts representaven una línia menys col·laboracionista amb les altres forces polítiques i denunciaven obertament el procés en marxa de la contrarevolució, així com el decret de mobilització general de la Generalitat, que pensaven que serviria per enviar al front la gent més implicada en la revolució social. Per això van acceptar l'Escola de Guerra, intentant que els nous oficials formats en la rereguarda fossin revolucionaris.

Així i tot, la direcció de les Joventuts Llibertàries a Catalunya seria sempre de tipus "circumstantialista", com les altres organitzacions anarquistes. L'oposició revolucionària mai no va aconseguir prendre la direcció de l'organització. En aquest sentit, les Joventuts van acceptar també la participació en el Front de Joventuts Revolucionàries, amb altres forces juvenils com ara les Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya (JSUC) o la Joventut Comunista Ibèrica (JCI), entre d'altres. El Front de Joventuts era un intent dels comunistes de crear un moviment juvenil unificat i compactat i si era possible, sota control seu.

A partir dels Fets de Maig a Catalunya les Joventuts Llibertàries patirien una crisi, entre la pèrdua de militants que anaven al front i la no acceptació de la línia política del moviment llibertari. En molts casos el militant va ser substituït per l'afiliat, amb menys implicació i adhesió a les idees. Després dels Fets de Maig els llibertaris van trencar amb el Front de Joventuts, però l'abril de 1938 se'ls va imposar burocràticament des de dalt la participació en l'Aliança Juvenil Antifeixista. La majoria de les Joventuts Llibertàries locals la va boicotejar.

Una nova organització llibertària sorgiria el 1937: Mujeres Libres (o Dones Lliures), que es va fundar a partir de

diverses agrupacions de dones anarcosindicalistes que hi havia en diverses ciutats i pobles. Pel Primer de Maig de 1936 es va publicar una revista amb aquest nom que faria de difusora de la capacitat o apoderament de la dona, així com de la necessitat de la seva organització específica quant a dona dins el moviment llibertari. Els seus articles consistien en una àmplia visió de la política, la guerra, la revolució, les qüestions internacionals, l'economia o les necessitats de les dones de la classe treballadora.

No seria fins a l'agost de 1937 quan aquesta organització va celebrar el seu congrés de fundació a València, amb presència de nombroses delegades que representaven unes 28.000 dones de tot Espanya. També hi havia agrupacions a Castellnou de Bages, Manresa, Monistrol de Montserrat i la Pobla de Lillet que habitualment sortien de les Joventuts, tot i que és evident que les de la Pobla eren el grup anarquista femení Las Rebeldes del Pirineo. A la comarca les activitats habituals serien classes d'ensenyança elemental per a les dones, i a Manresa també s'hi feia formació professional. Les agrupacions solien tenir seccions de treball dins de cada sindicat que agrupaven les dones militants, i a les ciutats més grans se subdividien també en barris.

Mujeres Libres seria menyspreada com a organització i mai no va ser admesa en peu d'igualtat amb la CNT, la FAI i la FIJL. No tenia intencions de crear un moviment feminista autònom, sinó d'impulsar un moviment de dones que fos part integrant del moviment revolucionari per a l'emancipació de tota la humanitat. Amb tot, l'organització de dones del PSUC, Unió de Dones de Catalunya, tindria més força al Bages.

Altres entitats afins al sector llibertari eren Solidaritat Internacional Antifeixista (SIA), que era la resposta del medi llibertari al Socors Roig, dels partits marxistes –que competien entre si–, i que funcionaria des de l'octubre de 1937. La seva tasca principal era la de proveir d'ajuda els soldats del

front i les persones refugiades. Aquesta organització, amb seccions en diversos països europeus, comptaria amb unes 150.000 persones afiliades a tot Espanya i amb 54 grups locals només a Catalunya l'any 1938. Per exemple, a Berga, al capdavant de la SIA hi havia Alfonso Ortiz, Joan Camprobí, Maria Tarrés, Sebastià Orejala, Joan Font... La de Manresa estava dirigida per Salvador Lozano, Rosita Espinalt, Juan Serrano, Josep Buhigas i altres. La de Sallent, per Josep Agustí, Carmen Careta i Àngela Puig, entre d'altres.

Pel que fa a l'economia, cal esmentar que, atès el retrocés del procés revolucionari a partir de mitjan 1937, a principis de 1938 es va crear el Comitè Nacional d'Economia Confederal a fi de centralitzar totes les empreses col·lectivitzades, cooperatives, federacions d'indústries i projectes econòmics de tendència llibertària. La centralització incloïa el nomenament de consells tècnics locals i regionals que portaven la gestió financera. Així, per exemple, a Manresa estaven obligats a passar comptes amb aquest organisme establiments com la cooperativa de consum de la Federació Local, anomenada Cooperativa Confederal, la Fàbrica Vermella (operada directament pel Sindicat Fabril i Tèxtil perquè just abans de la guerra estava aturada) i el taller col·lectivitzat dels sastres de la CNT del carrer Joc de la Pilota.

Per acabar, a Ràdio Manresa sovint s'hi podien escoltar els discursos de les diferents organitzacions antifeixistes de la ciutat. El militant Joan Cortès Sancerni era qui més sovint hi apareixia per fer mítings o conferències. Però a la ràdio de la ciutat també hi vindrien oradors llibertaris més coneguts com ara Ricardo Sanz o Joan Peiró.

La contrarevolució

Una de les claus de la derrota republicana va ser la liquidació de la revolució social que travessava el país. Els triomfs

militars de l'exèrcit nacional van obligar el Govern de la República a construir un exèrcit nou. La immensa majoria dels oficials s'havien amotinats contra la República i el poble no es fiava dels que no ho havien fet, que potser no s'havien sublevat per manca d'oportunitats per fer-ho. Aquests eren els anomenats "militars republicans geogràfics". L'exèrcit republicà estava ple d'aquests oficials que tenien sovint carnets del PCE o del PSUC acabats d'estrenar per cobrir-se les espatlles.

El moviment comunista actuava sota les ordres de la III Internacional, el Komintern, per sabotejar i eventualment destruir la revolució social que tenia lloc a mitja península Ibèrica. Stalin, que aleshores negociava una aliança estratègica amb Anglaterra i França, veia aquesta revolució com un inconvenient. D'acord amb la política internacional de la Unió Soviètica, els comunistes van haver d'oposar-se al moviment que havia creat unes milícies, una economia viable i tot un nou món.

A partir de l'arribada de vaixells russos als ports del Mediterrani carregats d'aliments, medicines i armes, el PSUC va començar a créixer extraordinàriament a Catalunya. El PSUC era la fusió de quatre partits socialistes, tot i que ràpidament va quedar sota el control de l'estalinisme. També la UGT catalana va quedar sotmesa a la política estalinista. Un cop controlades aquestes dues organitzacions van iniciar una gran ofensiva mediàtica i política a fi de desacreditar les principals obres de la revolució: les milícies i les col·lectivititzacions. Les Brigades Internacionals també van ser una poderosa eina de propaganda. Molta gent arribava a creure que el mateix Exèrcit Roig rus estava desembarcant a les costes mediterrànies. D'aquesta manera el comunisme, que comptava amb molts mitjans econòmics, es va desenvolupar espectacularment pel territori català. El PSUC des d'un principi es va presentar com el garant de la propietat privada, de

manera que en poc temps va esdevenir el partit de la petita burgesia.

La idea de la revolució, per tant, va ser sotmesa a una duríssima campanya d'assetjament. Tot anava malament, les crítiques eren constants i qualsevol circumstància era aprofitada pels diaris comunistes per minar la credibilitat dels sectors revolucionaris, exagerant els problemes, silenciament els èxits, utilitzant la crisi econòmica provocada per la mateixa guerra (cues per aconseguir aliments, manca de matèries primeres a la indústria, increment de l'atur, casos de violència a la rereguarda, improvisacions...) com a exemples de la mala gestió i del caos que produïa la revolució. Jugaven amb les paraules. A la socialització de l'economia a partir dels sindicats i les col·lectivitats hi oposaven la cooperativització, la municipalització i les nacionalitzacions, conceptes que podien sonar radicals, però que en la pràctica significaven tornar enrere. Fins i tot van defensar fermament el lliure comerç exterior, la qual cosa representava una tàctica suïcida, ja que totes les empreses, institucions, sindicats o governs competien a l'estranger per les mateixes mercaderies sense tenir una veu comuna. Els venedors internacionals es fregaven les mans. Les crides a la disciplina eren un mantra destinat a fer creure que les milícies eren un desastre, quan tot el front d'Aragó estava inactiu per falta de municions.

El PSUC va rebre l'afiliació de tota la gent descontenta amb la revolució, o directament de la gent que havia estat de dretes abans de la guerra. A les classes mitjanes ERC els semblava poc capaç de garantir el respecte per la propietat privada i corresponsable de la situació revolucionària per inacció. Per tant, una gran massa de gent es va afegir al moviment comunista, que feia bandera del lema "primer guanyar la guerra i després fer la revolució". Aquest lema volia dir que s'havia de paraitzar primer tot el procés revolucionari i destruir-lo després. Les ordres de Stalin estaven clares. Cap estat d'Europa volia una altra revolució.

El diari *UGT*, de la comarca del Bages, era el referent mediàtic del comunisme estalinista a Manresa. La seva estètica i manufactura eren bones. Tots els números feien referència a la guerra, a la unitat, a la disciplina. Exigien un exèrcit popular fort, un sol comandament, que les armes de la reguarda fossin enviades al front, que el poble ho donés tot per guanyar la guerra, que els sindicats es reunissin en una sola organització... El PSUC i la UGT van organitzar una desfilada militar el 7 de març a Manresa, a tall de propaganda de l'exèrcit militaritzat. La desfilada va tenir el suport de la resta de forces polítiques i sindicals i 5.000 persones la presenciaren.

L'aparença d'unitat, però, era falsa. El dia 8 de març, després de la manifestació de les dones pels carrers de Manresa, un grup gran de dones comunistes va assaltar l'edifici de la Telefònica al crit de "Fora banderes". Van treure la bandera roja i negra que penjava d'una finestra. Després van assaltar un local del POUM i van despenjar-ne una bandera amb les sigles. Seguien insultant els revolucionaris i els seus símbols pel carrer fins que un grup de cenetistes van cansar-se de les provocacions i van fer diversos trets a l'aire. Pocs dies abans, el 27 de febrer, havia resultat mort Paulí Hernández, de la CNT. El militant comunista que el va assassinar va al·legar defensa pròpia, quan segons els testimonis no hi va haver cap provocació. L'enterrament d'Hernández va esdevenir una gran manifestació per la pau i la concòrdia.

Els xocs van ser freqüents a la rereguarda catalana –com mostraven els nombrosos enfrontaments entre la força pública i els revolucionaris en poblacions com ara La Fatarella, Olesa, Bellver, Puigcerdà, la Seu d'Urgell, Ripoll...– i la situació va empitjorar definitivament durant els Fets de Maig. Era el punt de ruptura. El país va estar a punt de viure una guerra civil dins la Guerra Civil quan la Guàrdia d'Assalt va entrar per la força a l'edifici de la Telefònica de Barcelona. Aquesta

batalla de quatre dies pels carrers del centre la va guanyar militarment la revolució i políticament la contrarevolució.

Això no es va saber més que *a posteriori*, durant l'estiu de 1937, quan el socialista Juan Negrín va assumir el Govern de la República substituint Largo Caballero. Negrín era un polític socialista aliat dels comunistes estalinistes i va acceptar imposar les mesures contrarevolucionàries que proposaven aquests: van ser dissoltes a la força les col·lectivitzacions de l'Aragó, va ser declarat il·legal el POUM –per més inversemblant que ens sembli, se l'acusava de ser aliat de Franco–, van ser perseguits els participants en els comitès de defensa de la CNT, i van ser empresonats molts revolucionaris del 19 de juliol a la vegada que sortien de les presons nombrosos presos de dretes, que bé escapaven a l'estranger o bé directament creaven la “quinta columna”.⁴⁰⁴ En definitiva, es va utilitzar la legislació per ofegar la revolució.

Amb tot, no tot eren actuacions legals. També es van liquidar alguns membres del POUM a sang freda. Andreu Nin seria la víctima més coneguda de tot aquest procés represiu. A més, les detencions de militants revolucionaris serien una constant, i dins de les presons republicanes es va crear un comitè de presos antifeixistes, compost per anarquistes i membres del POUM. Van portar a terme diverses vagues de fam per denunciar la seva situació. La majoria d'aquests presos no tenien causes pendents, sinó que eren presos “governatius”, per ordres superiors. El 3 de gener de 1938 a la presó de Manresa s'hi va produir una fuga de divuit interns,⁴⁰⁵

404 A finals de 1937 hi havia milers de presos polítics antifeixistes a les presons republicanes. Ja a primers de juliol d'aquell any n'hi havia dos mil. Agustín GUILLAMÓN, *El terror estalinista en Barcelona. 1938*.

405 Heus aquí la llista completa dels evadits, per ordre alfabètic: Juan Artero, Roberto Bigliani Boco, Justo Bueno Pérez, Pío Coletas Robira, Antonio Céspedes Asencio, Silvestre Egea Fernández, Andreu Froment Froment, José Giménez Herrero,

entre els quals hi havia Justo Bueno⁴⁰⁶ i Antonio Ordaz, membres coneguts dels grups anarquistes revolucionaris.⁴⁰⁷ L'evasió es va produir gràcies a una extensa xarxa de fuga present a l'interior i a l'exterior de la presó en la qual participaven anarquistes locals, com era el cas de Josep Barber. El 18 de març una sèrie de presos llibertaris també portarien a terme un motí contra les condicions de la presó. En aquest cas no va haver-hi fugues. Els acusats de ser els responsables del motí eren Joan Aro, Jaume Felip, Josep Fernández, Jesús Figuerola i Josep Valcàrcel.

S'ha de dir que tot aquest procés contrarevolucionari va ser iniciat durant el Govern de Largo Caballero amb el suport dels comitès superiors de la CNT que, burocratitzats, també eren partidaris del lema “primer guanyar la guerra i després fer la revolució”. Aquestes divisions van ser utilitzades en benefici del partit comunista, que liderava la contrarevolució.

El col·laboracionisme total i acrític dels comitès superiors impedia qualsevol reacció decidida per part de les forces revolucionàries per impedir l'erosió de les conquestes del 19 de juliol. La manca de reacció va arribar a tal punt que a l'estiu de 1937, enmig d'una gran onada repressiva, els comitès s'acontentaven a fer comunicats, enviar cartes o entrevistar-se amb Companys i altres polítics que, de fet, estaven d'acord amb liquidar el procés revolucionari per tots els mitjans possibles. Aquesta ceguesa o innocència suïcida provocava una escissió entre els comitès superiors del moviment llibertari i les seves bases. Tant era així que els

Francesc Massip Valls, Salvador Mellado Fernández, Antonio Ordaz Lázaro, Jaume Orriols Cases, Josep Queral Miró, Santiago Queralt Brusi, Caricio Romero Corrador, Manuel Sidoncha Gómez, Doménech Vaca González i Richard Winger. Agustín GUILLAMÓN, “Bueno, Justo (1907-1944)”, *Catalunya*, gener 2014, núm. 157, p. 24-25.

406 Bueno pertanyia al grup que havia executat els germans Badia.

407 Agustín GUILLAMÓN, *La guerra del pan*, nota 424, p. 433.

comitès superiors van crear un “comitè de comitès” que feia les funcions de comitè executiu. A l'estiu de 1937 el comitè de comitès seria substituït per la Comissió Assessora Política, que seria qui determinaria el rumb polític de tot el moviment sense consultar-ho amb les bases. L'existència d'aquesta comissió implicava funcionar com qualsevol altre partit polític burgès. Evidentment aquesta comissió era partidària de no actuar, de no fer nosa, davant cap atac o provocació de les forces antirevolucionàries.

I és que qualsevol defensa armada (Bellver, Móra d'Ebre, Tortosa, Puigcerdà...) era presentada com un violent atac d'una massa d'incontrolats assedegats de sang que atemorien la població civil. Els diaris comunistes i també els catalanistes es van omplir de relats que exageraven i descontextualitzaven la violència revolucionària de l'estiu anterior. Aquest és l'origen de tota la historiografia que criminalitzarà l'anarquisme de la guerra, influïda a més pels treballs periodístics de Josep Maria Planes i Avel·lí Artís-Gener, *Tísner*, de 1933-1934.⁴⁰⁸ Mentrestant, els diaris cenetistes i poumistes estaven retallats per la censura. La situació va arribar a tal punt que va tornar a publicar-se premsa llibertària clandestina. El derrotisme es va escampar per tota la rereguarda.

408 Planes i Tísner van publicar nombrosos articles sobre les activitats criminals de diferents elements de l'anarquisme barceloní. Eren presentats com a personatges foscos que vivien d'activitats criminals. Alguns van ser detinguts i en algun cas van ser assassinats per la policia, de manera que aquests periodistes van ser perseguits per aquests grups anarquistes. Planes seria assassinat l'agost de 1936. Tísner seria el responsable de la identificació caricaturesca del “murcià de la FAI”, assumint que la vessant més radical de l'anarquisme era de fora de Catalunya, mentre que els anarcosindicalistes locals eren “raonables” i favorables a entendre's amb els republicans. Vegeu a *Memòria.cat* la pàgina web dedicada a Josep Maria Planes: Joaquim ALOY, “Josep Maria Planes i Martí: Escriptor manresà (1907-1936): Pioner i víctima del periodisme d'investigació”.

Al setembre de 1937, en un ple de la Confederació Regional de Catalunya, el moviment llibertari va considerar la possibilitat de fer una insurrecció contra els governs català i central. La conclusió fou que no hi havia prou força i que calia esperar.⁴⁰⁹ Però la realitat era que encara confiaven que la CNT tornaria a entrar ben aviat al Govern central amb alguns ministres i que aquests podrien aturar la repressió antirevolucionària. En aquesta reunió el representant de Manresa va dir que als pobles de la comarca els treballadors s'estaven manifestant en contra d'aquests abusos governamentals, però que l'organització no es trobava degudament preparada.⁴¹⁰ Ni una paraula que a Cardona els revolucionaris tenien el control del poble o que a la Fàbrica Nova hi havia hagut una vaga contra el sobreesforç de la guerra. La Comarcal de l'Alt Llobregat sempre va mostrar-se crítica amb la línia oficial, però sense trencar-la.

La militància d'algunes poblacions sabia que s'estava renunciant a la revolució de forma conscient. Per exemple, el maig de 1937 va començar una campanya de difamacions contra Corbella, alcalde de Manresa. Els rumors deien que s'havia escapat a França o Andorra amb diners. La CNT capgiraria la campanya amb uns cartells anunciant un míting pel dia 30 de maig, en els quals es deia que el poble "descobriria" què havia fet Corbella. Al míting va fer acte

409 A l'informe datat del 2 de desembre, els anarcosindicalistes constataren les comarques que podrien controlar en cas de sublevació contra el Govern republicà a Catalunya. Tota la setena regió era considerada com a "pròpia". Document consultable a Pere CORNELLÀ ROCA, "Catalunya, 1937: Dos informes: 'Informe sobre la situación política en Cataluña y estado del orden público en esta región'. 'Situación general de fuerzas en toda Cataluña y en el frente de Aragón'", *Revista de Girona*, 1981, núm. 94, p. 23-33.

410 Agustín GUILLAMÓN, *La represión contra la CNT y los revolucionarios*, p. 368.

de presència Corbella, que desmentí les acusacions i defensà la seva tasca en el Consell Municipal. Tanmateix, un dels oradors, de la CNT, manifestà que els consells municipals havien demostrat el seu límit i que ja no servien; afirmà que ERC i el PSUC estaven fent un bloqueig institucional i que les institucions havien caigut en un burocratisme immobilitista. Els cenetistes eren partidaris de crear consells municipals CNT-UGT. Fa l'efecte que els anarcosindicalistes no havien entès que la UGT i el PSUC en aquella època eren ben bé el mateix.

La repressió governamental deixaria de ser tan intensa quan li va tocar el torn a la UGT, al setembre de 1937, de respondre pels seus assassinats. Immediatament un sector dels comunistes catalans va protestar enèrgicament i, com a conseqüència, la situació es va relaxar. Els presos sortiren gradualment de les presons. Alguns marxarien directament a França per por de ser executats pels grups estalinistes que hi havia dins la policia. Altres s'allistarien a les unitats militars confederals. La revolució s'havia acabat.

Una altra manifestació d'això va ser el ple nacional de la CNT del setembre de 1937. En aquesta reunió la Confederació va acordar donar suport a una República socialista i federal en la qual participarien els llibertaris, cosa allunyada de l'esperit del Congrés de Saragossa i, per cert, en sintonia amb les propostes del trentisme. A més, la CNT es va mostrar partidària de les nacionalitzacions de molts sectors de l'economia, posició oposada a la socialització des de baix que havia defensat uns mesos abans, o a la col·lectivització que havia propugnat feia un any.

L'any 1938 el país ja estava sota el control de l'estalinisme. L'autonomia catalana va quedar dissolta en traslladar-se el Govern de la República a Barcelona, i la ciutat comtal vivia un autèntic estat policial. És en aquest context que la moral popular decau i es perd la fe en la victòria. A partir d'aquest moment tothom comença a desitjar que la guerra s'acabi al

més aviat possible. Durant aquest any es produeix un allunyament de les bases sindicals respecte de l'organització, tal com ho testimonien les constants crides a assistir a les assemblees o a implicar-se en l'esforç de guerra.

La classe treballadora va ser derrotada el maig de 1937, i des d'aleshores feia el que podia per sobreviure. També cal tenir en compte que sindicats com la CNT, que abans de la guerra eren organitzacions de reivindicacions laborals, al 1938 eren institucions que es dedicaven a gestionar ajuntaments, col·lectivitats o empreses. Els sindicats arribaven a ser vistos com una nova classe patronal per la gent comuna, i les bases s'allunyaven de la militància cenetista.⁴¹¹ A la vegada, gran part de la militància llibertària, desencisada amb el decurs dels fets, va marxar al front o es va centrar en el suport als refugiats a través de la Solidaritat Internacional Antifeixista.

Seguint amb el procés iniciat el setembre, durant el gener i febrer de 1938 la CNT va celebrar diversos plens, entre els quals destacava el ple econòmic confederal. El resultat més important d'aquest va ser la creació del Consell d'Economia Confederal, que seria un organisme centralitzador i planificador de l'economia. L'estratègia seguia sent l'apropament a la UGT estalinista. La CNT renunciava als seus principis per tal d'assolir la unitat sindical, i es trobava que la UGT no responia més que amb paraules. La crida a la centralització, a més nacionalitzacions i a la unitat antifeixista anava seguida de l'exigència de disciplina, perquè aleshores la prioritat total era guanyar la guerra.

Anys després, a l'exili, alguns militants cenetistes defensarien la idea que la classe obrera "no estava madura per la revolució". Dir això és negar la possibilitat de cap revolució.

411 Aquesta idea es desprèn de J. Lluís ADÍN [et al.], *Col·lectivitats al Baix Llobregat: 1936-1939*, que recull una valuosa col·lecció d'estudis locals sobre l'efecte de les col·lectivitats.

Difícilment cap altre poble estarà mai més conscienciat que el que va derrotar el feixisme el 19 de juliol.

El final de la guerra

A principis de 1938 es va ensorrar el front d'Aragó. La rereguarda de l'exèrcit republicà, una terra que havia viscut la revolució social, que havia vist les col·lectivitzacions agràries dissoltes *manu militari* per les tropes del general comunista Líster, ja no volia la guerra. Les antigues milícies estaven igualment desmoralitzades. El desastre final va començar quan les primeres unitats van flaquejar al front, cosa que les va dur a patir derrotes militars. Una darrere l'altra van anar caient en un perillós efecte dominó que va fer arribar les tropes nacionals fins al Mediterrani. El front va retrocedir 200 quilòmetres en poques setmanes.

A l'estiu, el Govern republicà contraatacaria amb totes les forces possibles en el que seria la batalla de l'Ebre, la més important de tota la guerra. Però la manca d'avanços va sentenciar definitivament el conflicte. A partir d'aleshores es buscava la sortida més digna possible.

Les cues per comprar aliments –a vegades, simplement pa–, els bombardejos a les ciutats, l'onada de persones refugiades –prop de tres mil només a Manresa–, l'estat policial permanent, els presos polítics, la falsa propaganda que parlava de victòries mentre tothom veia derrotes, o els hospitals plens de ferits, entre altres qüestions, van fer dels últims mesos de la guerra un infern per a molta gent.

Una altra prova del derrotisme imperant és que a poc a poc s'anaven formant grups de gent que havia fugit i s'amagava als boscos i les muntanyes, els “emboscats”. La premsa els acusava de ser feixistes i quintacolumnistes. Si bé és cert que en aquests grups hi havia gent de dretes o indiferent al conflicte, també cal dir que era força habitual torbar-hi

anarquistes que fugien de les últimes llesves a l'exèrcit i revolucionaris de primera hora que buscaven refugi davant les persecucions estalinistes. La policia republicana, el SIM, estava per tot arreu. En algun cas un exèrcit de 1.500 policies va fer batudes per les valls per trobar gent amagada i acusar-la de derrotisme o espionatge. D'altres fugien a França, com fou el cas de Pilar Marín, membre de les Joventuts Llibertàries, que va ser traïda per un agent del PSUC amagat al POUM. Marín, detinguda, passaria a estar amb els presos franquistes. Al final de la guerra quedaria en mans franquistes, cosa que li salvaria la vida, ja que els comunistes espanyols de França tenien l'ordre d'executar-la quan hi arribés. Altres fugitius i desertors, com ara els llibertaris Josep Pinyol, Eustaquio Martín o Emilio Gómez, van ser detinguts fins que van poder fugir a França. En molts pobles hi va haver execucions extrajudicials per part de les "forces de l'ordre" de persones que s'amagaven.

Pel territori circulaven trens carregats de presos antifeixistes amb causes pendents amb el règim. Aquest va ser el cas del jove Valentí Vila, mort d'un tret al cap en plena estació de tren de Sant Vicenç de Castellet l'abril de 1938.⁴¹² Tenia tan sols setze anys. Se l'acusava de derrotisme. Cínicament, tres dies després un tribunal el va declarar innocent.

Manresa va ser bombardejada dos cops, el 21 de desembre de 1938 i el 19 de gener de 1939. Entre els dos atacs van morir trenta-cinc persones. A tot Catalunya els bombardejos van provocar més de cinc mil morts. L'objectiu era clar: demoralitzar la població, tant la civil com les tropes al front, i esquerdar la rereguarda. Ho van aconseguir.

Per acabar, cal recordar un fet lamentable ocorregut al final de la guerra, en els primers dies de febrer de 1939. El front ja s'estava esmicolant del tot. Les tropes franquistes

412 Jordi BONVEHÍ, "Mort entre les vies d'un milicià del POUM", al blog *Històries Manresanes*, 7-9-2010.

avançaven per la línia que anava d'Avià a Balsareny. Per aquest front hi havia el 5è Cos de l'exèrcit republicà, comandat pel comunista Enrique Líster. En aquells moments tothom ja donava per feta la derrota i els grups d'emboscats cada cop eren més nombrosos. Un dia fatídic l'exèrcit republicà en retirada es va trobar un grup d'una quarantena de persones emboscades. Els soldats obriren foc i van causar la mort de dotze persones de Gironella. Entre els morts hi havia Lluís Nicolau, que havia estat un dels executors del president del Govern espanyol Eduardo Dato, el 1921, i que durant la República va viure a Gironella.⁴¹³ Nicolau, que havia tingut un paper important en les col·lectivitzacions d'aquest poble, fugia de les últimes llesves. No seria aquest l'únic cas d'execucions per part de les forces republicanes en retirada. De fet, al Berguedà consta un nombre similar de persones mortes a les acaballes de la guerra com de mortes durant els primers mesos.⁴¹⁴

413 Lluís Nicolau estaria al capdavant del grup Amor y Verdad, de Gironella, adscrit a la FAI. Nicolau encapçalava el sector revolucionari, enemic del trentisme del poble. De fet, s'acusava persones d'aquest grup de la mort al principi de la guerra de Manel Guixé, un trentista amb cert carisma, detingut per ordres del Comitè Antifeixista local, a qui acusaven d'haver robat diners de la CNT local. El cas era que Nicolau estava lligat sentimentalment a l'excompanya de Guixé. Sigui com sigui, Nicolau es dedicarà durant tota la guerra a les empreses col·lectivitzades, treballant amb Hilados y Tejidos Fuster, de Cal Bassats. Xavier TORNAFOCH, "Lluís Nicolau, l'assassí de Dato a Gironella", *L'Erol*, 2009, núm. 101, p. 38.

414 Segons un recompte de l'autor de la Causa General franquista, als pobles del Berguedà, el 1936 hi van morir assassinades 63 persones, el 1937, 17, i el 1938-1939, 63. Podrien adjudicar-se als comitès unes 50 o 60 morts de 1936, i 17 a venjances i actes individuals. Per últim, l'exèrcit republicà en retirada i altres cosos (carabiners, guàrdia nacional) van matar unes 60 persones més. Al Solsonès la situació és la mateixa: 30 morts el 1936 i 28 el 1938-1939.

Un balanç de l'època

Al principi del llibre hem vist la relació entre el moviment obrer i el republicanisme federal. Les primeres societats obreres del segle XIX tenien una tendència lliurepensadora, que es concretava en les idees republicanes federalistes, tot i que també hi havia alguna influència de les idees llibertàries, primer a través dels grups icarians, després mutualistes proudhonians i cooperativistes, més tard organitzacions col·lectivistes societàries i finalment sindicalistes revolucionaris. Aquest corrent republicà federal va quedar sempre latent a l'interior del moviment obrer. Malgrat el creixement de la influència anarquista que es dona des de la dècada de 1910, aquesta tendència federalista seguirà existint al si de la CNT fins als anys trenta.

Caldria dir que si la CNT fou tan gran, precisament va ser perquè era vista no com un sindicat anarquista, sinó com un sindicat unitari. Hem vist que la Confederació era el resultat de mig segle de confluència de moltes societats obreres independents, cadascuna amb les seves característiques i tradicions pròpies. La classe obrera necessitava una eina capaç de millorar l'eficàcia de l'acció col·lectiva, i aquesta eina va ser la CNT. Tot i que s'ha transmès durant molt de temps la idea de la CNT com un sindicat anarquista, en realitat gran part del proletariat la veia, almenys abans de 1933, com un organisme unitari de la classe obrera creat de baix a dalt per les diferents associacions i societats obreres locals. L'anarquisme era una tendència més dins d'aquell enorme i heterogeni cos, però tenia una fortíssima legitimitat per la seva trajectòria revolucionària i perquè la militància anarquista defensava acèrrimament la unitat de la classe treballadora. La unitat era una condició *sine qua non* per a la revolució.

Quan es produí el desenvolupament de la CNT a l'Alt Llobregat, entre 1918 i 1923, els grups anarquistes eren

massa poc nombrosos per tenir un efecte significatiu davant els milers de persones que estan afiliades a la comarca. No hi havia una presència anarquista ben articulada fins a l'època de la creació del setmanari *El Trabajo*, que va ajudar a teixir una sòlida xarxa de grups llibertaris i va començar a fer una formació llibertària més sistemàtica entre els seus lectors i lectores. Els grups anarquistes van anar guanyant preparació i cohesió durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930).

A l'Estat espanyol no hi havia hagut mai cap partit polític reformista capaç d'assolir una millora substancial de les condicions de vida de la classe treballadora. Espanya era un estat amb fortes estructures de caràcter semifeudal, clerical i caciquista. Les millores socials només es produïen sota l'amenaça de la revolució. És una de les raons de la profunda influència de les idees llibertàries a Espanya. El socialisme només va tenir força a partir de 1931, amb les esperances de canvi que comportava la República, però davant la impossibilitat d'aconseguir millores des del Govern, les mateixes bases socialistes es van radicalitzar progressivament amb el pas dels anys. La República va quedar sentenciada per no haver pogut solucionar problemes estructurals vitals com eren l'atur forçós, la situació del camp, la conjuntura de l'exèrcit o la relació Església-Estat. Només una revolució social podia solucionar-ho tot d'un sol cop.

L'afiliació majoritària de la central sindical CNT va arribar al 1931 amb un nivell de politització relativament superficial. Era una base apolítica o republicana amb uns quadres sindicals, la militància, formats en l'anarquisme. La Confederació seria reconstruïda sobre una base unitària. La gent s'hi afiliava perquè buscava un sindicat que li fos útil.

Els primers xocs entre l'anarquisme i altres forces polítiques que operaven al si de la CNT comarcal es produïren quan els marxistes del BOC començaren a controlar alguns sindicats, per la qual cosa van ser expulsats immediatament. Fins aleshores el marxisme havia tingut poca importància en

el moviment obrer, però des de finals dels anys vint havia guanyat certa incidència dins d'alguns sindicats de la CNT.

Amb tot, la qüestió social produeix una sèrie ascendent de conflictes socials que superen la previsió i la capacitat dels mateixos sindicats, com veiem en la insurrecció de l'Alt Llobregat de 1932. El sector trentista creia que les insurreccions i l'actuació de la FAI feien perillar la unitat de la classe obrera, que estava organitzada majoritàriament dins d'una CNT hegemònica. Van denunciar durament els revolucionaris perquè pensaven que les insurreccions amenaçaven aquesta unitat de classe. L'altra raó, i més important, era que el sector revolucionari havia guanyat tant de pes que havia fet fora el trentisme dels llocs clau de l'organització.

Els líders trentistes de la CNT manresana també es consideraven anarquistes. Però alguns, a l'estil de Joan Peiró,⁴¹⁵ proposaven una república federal i socialista com a model de societat revolucionària. És a dir, parlaven d'un estat de transició cap al socialisme llibertari de durada indeterminada, raonament que de fet seria acceptat pel ple nacional de la CNT de setembre de 1937. Altres, com ara Marià Prat, pensaven que l'autèntic esperit de la CNT l'encarnaven els Sindicats d'Oposició. Era el trentisme un republicanisme federal de tipus obrerista? Mirant la qüestió econòmica del seu ideari podem veure que eren clarament socialistes i col·lectivistes, com van demostrar durant el procés revolucionari de 1936. Van donar suport a la socialització i la col·lectivització de la indústria i de la terra i, de fet, la van impulsar en la mesura de les seves possibilitats. Defensaven un socialisme federalista construït a través dels sindicats, la qual cosa no seria pròpiament anarcosindicalisme, sinó un socialisme amb un estat que gestionaria la vida política de la societat.

415 Joan PEIRÓ a *Problemas y cintarazos* defensa un model republicà federal i socialista com a pas previ a la societat sense Estat.

El resultat de la disputa és que la CNT va quedar dividida i afeblida per aquesta escissió. El 1933 i 1934 els trentistes començaren a mirar cap enfora de la CNT i trobaren els catalanistes, els socialistes i els comunistes, que també estaven en procés de buscar un front comú. I en un front comú sovint el grup més beneficiat és qui té una millor estratègia i qui té les idees més clares. La divisió de la CNT va fer que els altres corrents del moviment obrer se n'aprofitessin i comencessin a agafar força a costa seva gràcies al Front Únic i a l'Aliança Obrera, en la qual participaven els trentistes.

El trentisme no va saber capitalitzar la força que tenia a través dels Sindicats d'Oposició. Durant uns quants mesos de 1934, amb l'Aliança Obrera, s'obria una porta perquè el trentisme pogués guanyar pes polític i liderar les esquerres, però aquesta il·lusió es va acabar amb la repressió d'octubre. ERC, el BOC i la CNT-FAI foren les organitzacions que més prestigi assoliren, justament perquè van saber afrontar la situació.

El Partit Sindicalista del Bages no va tenir mai gens d'importància malgrat la suposada força numèrica dels Sindicats d'Oposició. La Federació Sindicalista Llibertària (FSL), que era l'entitat política del trentisme al Bages, no va voler donar suport a la proposta de Pestaña. Al contrari, el van titllar d'oportunista i el van criticar durament des de les pàgines d'*El Trabajo*. Per tant, el trentisme local es va quedar en un apoliticisme, en un sindicalisme "pur", que li va fer caure en un seguidisme respecte d'altres partits.

Durant el 1936 el trentisme manresà va donar suport total al Front d'Esquerres. A pesar de l'ambient unitari que havien contribuït a crear, els líders trentistes no van voler arribar a cap acord amb la CNT-FAI local, ja que les seves diferències havien arribat a qüestions personals, i en comptes d'això van entrar, l'agost del 1936, a una UGT que va quedar ràpidament "estalinitzada" a càrrec del PSUC.

Alguns militants destacats dels Sindicats d'Oposició van acabar afiliats a aquest partit.

Potser els líders dels Sindicats d'Oposició odiaven tant certes persones de la FAI i les Joventuts Llibertàries –o a totes dues com a organitzacions– que van pressionar per entrar a la UGT. Potser pensaven que la controlarien fàcilment. El fet és que finalment van acabar dissolts dins d'aquesta organització sense tenir-hi gaire influència. Molts militants que havien votat a favor d'entrar a la UGT el 1936 van tornar de mica en mica a la CNT empesos pel rebuig que els generava la política estalinista.

El trentisme manresà va desaparèixer del mapa just quan tenia opcions de controlar el Comitè Revolucionari Anti-feixista, quan semblava que podria prendre la UGT, quan més projecció tenia. En aquells moments va ser superat per l'esquerra: el POUM se n'aprofitaria i ocuparia gran part de l'espai polític del trentisme, mentre els líders trentistes passarien al PSUC. La tornada de les bases d'oposició a la CNT dóna bona fe de la seva pèrdua d'influència. Tant va ser així que el gener de 1937 es creà l'Agrupació Sindicalista Revolucionària, que ja no tindria gaire transcendència en la vida política de la ciutat.

El resultat de tot plegat era que el trentisme havia fracassat completament com a projecte polític. Possiblement no va tenir prou temps de cohesionar-se internament i això li va fer prendre decisions equivocades. Els anarquistes acusaven els trentistes d'estar tancats als seus locals i de dedicar-se a “politiquejar”. Segons els anarquistes el trentisme tenia “molts afiliats i pocs militants”.

Un bon baròmetre de la influència que podria tenir aquesta tendència el 1936 és la resposta al cop d'estat. Els trentistes no van ser capaços d'organitzar cap unitat miliciana pròpia fins a l'octubre de 1936 i sempre conjuntament amb altres grups polítics, mentre que els anarquistes (faistes) van enviar al front prop de dos mil voluntaris en dos mesos.

*

Durant l'any 1935 la CNT-FAI, el sector "oficial", de la comarca va fer una reflexió interna sobre la situació i va canviar la seva línia d'actuació. Lentament es va anar apropant a l'Aliança Obrera sense afegir-s'hi, possiblement arrossegats per l'opinió de la seva base social, favorable a la confluència. Es pot veure com en els primers dies de la guerra civil hi ha un contacte directe i fluid entre els comitès de la CNT-FAI i la resta de forces polítiques i sindicals, igual que el que s'havia donat durant el Sis d'Octubre. De fet, tot i comptar amb un Comitè de Milícies Antifeixistes armat, i estant el Comitè Revolucionari Antifeixista mal armat, els anarquistes no van voler imposar la seva força a Manresa, que fàcilment s'hauria imposat també a tot l'Alt Llobregat. Actuaven seguint els interessos de la unitat antifeixista i esperaven els esdeveniments d'altres territoris.

Durant l'estiu i la tardor de 1936 el moviment llibertari va recuperar bona part de la puixança perduda els anys anteriors. Una nova generació de militants formats ideològicament en les Joventuts Llibertàries i els ateneus va col·locar el moviment llibertari com a força predominant a les comarques de l'Alt Llobregat i el Cardener a l'estiu de 1936. Aquesta generació de militants va crear les milícies, va iniciar l'expropiació de la burgesia i va estendre la influència de l'anarquisme més enllà del nombre teòric d'afiliats amb què comptaven. De fet, tres dels quatre alcaldes de Manresa durant la guerra van ser de la CNT, cosa que indica el reconeixement que tenien els altres grups de la influència real de l'anarcosindicalisme. Per no parlar de l'hegemonia de l'anarquisme als pobles miners. Un altre indicador és la repressió franquista, molt més dura envers la CNT de la comarca que no pas cap als altres grups d'esquerres, tot i la teòrica superioritat numèrica de la UGT.

Si la militància anarquista i anarcosindicalista estava situada als fronts de guerra, a les noves institucions republicanes, a les col·lectivitzacions o als càrrecs de la Confederació, la base sindical cenetista agafaria les regnes de l'economia iniciant una etapa autogestionària que encara és digna d'admiració i d'estudi. Això mai no hauria estat possible sense la formació, la propaganda i la teorització realitzades incansablement durant molts anys, cosa que va fer acceptable la idea de la col·lectivització també als ulls d'altres grups polítics i de la majoria de la població. Els trentistes, per cert, també van contribuir a aquesta tasca.

Malgrat que es va establir un règim col·lectivista, no es va arribar a instaurar totalment el comunisme llibertari, com sí que s'havia fet a l'Aragó. A la Catalunya central la revolució va ser de caràcter econòmic i social. Els llibertaris no van abolir totalment l'Estat substituint-lo per noves institucions revolucionàries. Al contrari, van compartir el poder amb ERC, el PSUC i el POUM en tots els àmbits. Aquest poder, malgrat que els municipis es gestionessin amb total autonomia, va quedar a disposició de la Generalitat, que es regia sota un equilibri de programes polítics, segons la correlació de forces entre els diferents partits i sindicats.

Una bona oportunitat per construir un contrapoder propi sorgiria a l'assemblea de comitès revolucionaris, l'1 d'octubre de 1936, o a l'assemblea de consells municipals de la vegueria central, el febrer de 1937. Tots aquests consells, però, miraven a Barcelona: el que es decidís a la ciutat comtal seria el que farien. Una posició més decidida de pobles i comarques de la setena vegueria hauria provocat un terratrèmol polític a Barcelona atesa la posició central d'aquests territoris i la seva importància econòmica i geogràfica. Tanmateix, hem de reconèixer que la clau era Barcelona. I també hem de reconèixer que una hipotètica CNT que hagués impulsat un contrapoder al territori hauria tingut en contra la resta de les forces republicanes, cosa que pesava molt en les decisions.

Un exemple d'això és el cas de Cardona després dels Fets de Maig de 1937. És un episodi que encara cal estudiar amb més detall, però sabem que el poble va viure de forma autònoma durant mesos, sense obeir la Generalitat. Els revolucionaris de Cardona van prendre el poder. Però prendre el poder volia dir la guerra total contra totes les forces polítiques contrarevolucionàries del municipi, com era el cas d'ERC, que literalment se la va fer fora del poble. La CNT estava preparada per fer això?

Per aquest motiu s'entenen les concessions de la CNT catalana. Deixava la revolució per a després del conflicte bèl·lic perquè no volia una guerra total contra la resta de forces d'esquerres. Les col·lectivitzacions havien aconseguit ser una pràctica de consens –acceptades fins i tot per ERC i el PSUC– en un moment de predomini revolucionari, però el comunisme llibertari implicava la victòria política total de l'anarquisme. El comunisme llibertari per naturalesa nega l'espai polític dels partits favorables a un estat i crea institucions per substituir-lo.

Segurament va jugar en contra de la revolució mateixa el fet que els comitès revolucionaris de principis de la guerra no eren organismes realment democràtics, sinó que eren aliances de partits i sindicats fetes des de dalt. Quan la correlació de forces es va decantar per la contrarevolució aquests comitès, després ajuntaments, van deixar de caminar cap a una societat socialista radicalment democràtica. La lliçó del 1936, igual que la de la Rússia bolxevic del 1917, és que tot organisme revolucionari, per ser legítim, ha de ser democràtic i integrar la població en la presa de decisions. Només així serà defensat per la gent: els comitès més democràtics i assemblearis van resistir el canvi de nom i encara eren legítims mig any després de ser legalitzats els ajuntaments. Si a Catalunya, després d'uns dies de lògica confusió, en cada barri i en cada poble els comitès revolucionaris haguessin convocat assemblees populars que haguessin donat peu a uns nous

comitès representatius, i si aquests comitès s'haguessin coordinat a escala superior, ja s'hauria format un sistema de democràcia obrera: l'inici del comunisme llibertari.

El resultat de tot plegat va ser la desafecció i desmoralització de les bases de la Confederació des de mitjan 1937. La gent va deixar de creure en la victòria i va passar simplement a preocupar-se per la seva supervivència personal i familiar. L'afiliació ja no se sentia interpel·lada per la fraseologia revolucionària i patriòtica de la CNT de finals de la guerra. Si lluitava era perquè no guanyés Franco, res més. Es pot veure en cada crida a la participació en les assemblees, en cada denúncia del derrotisme, en cada fugida cap a França, en cada grup de persones que s'amagaven als boscos el 1938 (sense ser realment feixistes)... Una conseqüència directa de la derrota política del maig de 1937. Sense il·lusió no es pot guanyar.

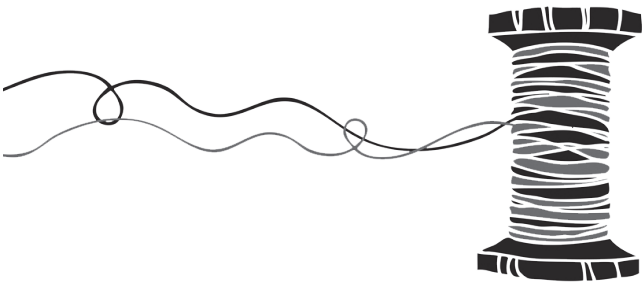
Una altra lliçó, com hem apuntat, és que la CNT tenia força quan era concebuda com una central sindical unitària, com ara el 1910, 1919 o 1931. La classe treballadora necessitava un sindicat i els anarquistes l'estaven construint. Ara bé, quan es va intentar impulsar una "revolució anarquista" (1932-1933) va trencar-se la unitat interna i la Confederació va quedar aïllada i afeblida. Les bases no van seguir la militància radicalitzada. La CNT no tenia prou força per fer la revolució sola. Més endavant, el 1936, tornà a postures unitàries –aquest cop la unitat ja no era dins la CNT com abans, sinó treballant amb la resta d'organitzacions polítiques i sindicals– i dinamitzà el fabulós procés revolucionari que hem vist. Aleshores es creia que la Revolució de 1936 no era cosa només dels anarquistes, sinó de tota la classe treballadora, i fins i tot també de la petita burgesia. Els anarquistes havien estat un dels motors de la revolució, però no l'únic: el moviment cooperativista, el binomi UGT-PSUC, el POUM o ERC se sentien part de la revolució, cosa que anys després

quedaria en l'oblit, i el "mite del 1936" va passar a ser pràcticament patrimoni del moviment llibertari i del POUM.

En conclusió, no es pot parlar d'una victòria política completa de l'anarquisme durant el 1936. Completa hauria estat si s'hagués implantat el comunisme llibertari. La veritable victòria, però, fou veure posades en pràctica les seves idees econòmiques i socials.

II

PART

El franquisme

L'1 d'abril de 1939 va acabar per fi la Guerra Civil espanyola. La població va rebre el final de la guerra amb alleujament, ja que s'acabaven tres anys de conflicte armat i destrucció. La victòria militar del general Franco, però, va sumir tot el país en una prolongada depressió econòmica, social, moral i psicològica. Poca gent imaginava que el règim de Franco duraria gairebé quaranta anys. Havia arribat la "victòria", però no la pau.

Les tropes feixistes van ocupar Manresa un mes i mig abans del final del conflicte, el 24 de gener de 1939, a primera hora del matí. Havien tingut lloc uns quants enfrontaments a la rodalia de la població, però poca cosa més. Les tropes van entrar pel pont de Sant Francesc, que no havia estat volat pels soldats republicans en retirada com altres ponts sobre el Cardener. A Manresa no hi va haver cap resistència mínimament organitzada. Des d'aleshores, cada 24 de gener les campanes de les esglésies i les sirenes de les fàbriques van haver de sonar per celebrar el "dia de la victòria".⁴¹⁶

La retirada és una imatge de soldats republicans, centenars i centenars, que vénen de tot arreu fugint de les tropes franquistes. Cares tristes, desolades, un exèrcit desfet, derrotat moralment, amb poques provisions i amb materials que ja et pots imaginar. I, durant unes hores, l'últim que van fer

416 Joaquim ALOY, "L'entrada de les tropes franquistes a Manresa", a *La Guerra Civil: 1936-1939*.

va ser volar els ponts perquè els franquistes no els atrapin. Marxen ells, i després marxen les autoritats, l'alcalde marxa evidentment, les persones més significades també marxen, cap a la frontera.

Durant unes hores, no hi ha ningú. No han arribat encara els franquistes i no hi ha cap poder oficial. Hi ha un descontrol total, corre la veu de seguida, i és quan assalten Cal Jorba.⁴¹⁷

Els primers símbols externs que la guerra s'estava acabant van ser els continus moviments de tropes pels carrers de les poblacions i per les carreteres. L'ocupació militar va anar seguida d'una onada de violència amb robatoris, saqueigs i violacions, així com detencions, assassinats, escarnis públics, pallisses, escorcolls de pisos i confiscacions de propietats.

Manresa no va ser pas una excepció. Cinc persones van ser assassinades després de l'ocupació per membres de les tropes franquistes: Florinda Subirana, Jeanne Roclandts, Lúcia Garsaball, Joan Camprubí i Maria Llobet. No és casualitat que quatre d'aquestes víctimes fossin dones, prèviament violades i torturades en algun cas, ja que la violència contra la dona sempre ha estat –i encara ho és en l'actualitat– una arma de guerra per infondre terror a la població.⁴¹⁸ A Súria un grup de detinguts van ser traslladats a Manresa a primers de febrer, com s'estava fent des de cada poble. L'endemà uns guàrdies els van recollir de la presó i se'ls van emportar teòricament a Barcelona. Però en arribar a Can Maçana, prop de Marganell, els van fer baixar del camió en què viatjaven, els van fer caminar dins d'un bosc i allà en van afusellar nou. Un dels detinguts va escapar, que és qui va relatar els fets.

Pels pobles se sentien històries semblants d'escenes de violència i de gent desapareguda. Moltes famílies estaven

417 Joaquim ALOY, Ramon FONS, Pere GASOL, *La Guerra Civil: 1936-1939*.

418 Aquests assassinats estan ben documentats a *Memòria.cat*.

destrossades. No sabien si els seus familiars havien marxat a l'exili, estaven detinguts a les presons o havien mort.

Un altre canvi important en la vida quotidiana va ser que la religió catòlica va passar a ser obligatòria i les misses públiques van tornar al carrer. Amb la intenció d'expurgar els pecats dels "rojos", es van començar a construir noves esglésies, com la de Crist Rei, en substitució de les set esglésies enderrocades. També els noms dels carrers van canviar, escombrant així el parèntesi de laïcitat que va suposar la República. L'educació tornava a estar en mans de l'Església, que va imposar el fanatisme i la superstició. La llengua catalana, com és sabut, va quedar apartada de la vida pública igualment i va passar a ser perseguida. Qui la utilitzava es convertia immediatament en una persona sospitosa als ulls del règim.

També vaig ser testimoni en el tramvia del maltracte a un vell que parlava en català (podia ser un home d'uns cinquanta anys), el van tirar a fora a cops. Li van dir: "Hable como los cristianos". Es creien els amos, eren grups de falangistes, criatures molt i molt joves. Donaven bufetades sense més ni més. A les cues per comprar pa, a les dones també les maltractaven: "Tú ¿por qué me miras?" i pum, li donaven una bufetada. Tota aquella situació, era una còpia dels nazis.⁴¹⁹

La família d'Emilià Martínez va deixar d'utilitzar el castellà a casa per ofenses com aquestes. Martínez deia que entre la gent d'esquerres l'ús del català es va convertir en una mena de resistència passiva, ja que poca cosa més podien fer.

Entre l'ambient general de por i derrotisme, contrastaven els partidaris de la dictadura, que celebraven la victòria

419 Entrevista a Joan Busquets feta per Txema Bofill i Pep Cara: "Els maquis som els oblidats de la lluita contra la dictadura franquista", *Catalunya*, octubre 2011, núm. 132, p. 16-17.

franquista i que buscaven revenja pels mals temps de la guerra civil durant els quals havien estat amagats o perseguits. Algunes persones van canviar de bàndol quan van entrar les tropes, i no dubtaven a denunciar els seus antics companys de partit i sindicat. El nou règim premiava els seus partidaris amb quioscos, estancs o ocupacions de funcionari.

La població obrera havia de conviure amb constants privacions en una postguerra caracteritzada per una tremenda misèria econòmica, amb condemnes a mort, represàlies als familiars dels republicans, empresonament de milers de persones, exili i l'amenaça de la guerra europea. En efecte, mig any després del final de la guerra espanyola, començava la segona gran guerra a Europa. La vida no tornaria a ser la mateixa. Però sobretot, la preocupació més important de la ciutat era la fam, tal com relata el manresà Emilià Martínez:

Pocos de nosotros sabíamos qué era eso, esa cosa tan terrible que es el hambre, el hambre de un día tras otro y una semana tras otra y un mes tras otro y, así, dos años largos hasta que nuestros familiares más directos, boicoteados, rechazados, mal vistos en todas partes, pudieron trabajar y mandarnos algo además de comer ellos.

Mi mujer, alta, fuerte y robusta antes, se quedó en ese tiempo totalmente desconocida, perdió cerca de treinta kilos, pero otras lo pasaron aún peor: se las encontró en el piso o en alguna barraca muertas de inanición rodeadas de chiquillos escuálidos y medio muertos también.⁴²⁰

Podem veure el contrast amb la tornada dels fabricants a la ciutat. Per exemple, quan Marià Torrents va recuperar la seva fàbrica hi va trobar una gran quantitat de matèries primeres emmagatzemades, producte de la gestió col·lectiva. Aquesta

420 Emilià Martínez citat a Joaquim ALOY, Pere GASOL, “Viure en una dictadura [...]”, *Dovella*, 2007, núm. 93, p. 30-35.

fortuna asseguraria la viabilitat de l'empresa fins que va tancar amb la crisi del tèxtil dels anys seixanta. Com Torrents hi havia altres fabricants, de famílies prominents, que farien grans fortunes gràcies a la seva fidelitat al règim.

Parlant de les represàlies concretes contra la gent de Manresa, i entrant en xifres, més de 1.800 persones van ser empresonades; és a dir, prop del 5% de la població total de la ciutat. Les presons estaven desbordades i això comportava un fort impacte en tot el municipi. No hi havia família obrera sense familiars empresonats, la gran majoria homes, i més de la meitat de la CNT.⁴²¹ Molts republicans que no es van voler exiliar es van quedar a la ciutat i van patir les represàlies, com reflecteix el fet que un terç de les persones empresonades havia tingut algun càrrec polític o sindical durant la guerra. A més, 800 d'ells van passar pels camps de concentració a fer treballs forçats per reconstruir el país devastat per la guerra. Hi havia tres companyies de presos que reconstruïen les vies de comunicació i alguns edificis. El pont de la Reforma, per exemple, és obra d'una companyia de 140 presos.

D'aquella època també hi ha documentades 149 execucions sumàries en tota la comarca,⁴²² de les quals 41 eren de persones de la capital bagenca. Al Solsonès s'hi van comptabilitzar 46 morts durant la postguerra,⁴²³ mentre que a Berga van ser 63.⁴²⁴ Aquests afusellaments es van produir sobretot al castell del Camp de la Bota de Barcelona, al costat del mar,⁴²⁵ que va ser el final del camí de molts revolucionaris

421 “Els nombres: Les xifres de la repressió”, a *Memòria.cat*.

422 A Santpedor van ser executades set persones, segons Carme BOTIFOLL, *Conflictivitat social i repressió: Santpedor (1931-1945)*.

423 Esther MIRALLES, “Morts de la guerra civil i la dictadura al Solsonès”, al web *Solsonès Memòria*.

424 “Berguedans executats pel franquisme”, llistat molt detallat publicat al blog *Memorial Democràtic del Berguedà*.

425 El primer afusellat al Camp de la Bota, el 14 de febrer de 1939, va ser Eduardo Barriobero, diputat federal i cenetista. Els últims

anarquistes,⁴²⁶ tot i que tampoc se'n van lliurar persones amb càrrecs públics, com ara alcaldes i regidors,⁴²⁷ ni els dirigents

cinc afusellats, el 14 de març de 1952, eren integrants del grup anarquista Talió, del qual parlem més endavant.

426 Alguns noms d'anarquistes del Bages afusellats al Camp de la Bota: de Manresa, Josep Casasayas Rebordosa, José Cayuela Cayuela, Lluís, Pere i Narcís Iglesias Bosch (tres germans), Blas Linares Verdú, Antonio González González, Ceferí Llop Estupiña, Miquel Navarro Vilardell, José Negrete Ibáñez, Mariano Riera Arola, Manuel Ruestres Batra, Jaume Soler Llorens, Joan Sors Solà, Miguel Tur Ollé i Joan Vilaseca Vilatimó; de Sant Joan de Vilatorrada, Joan Iglesias Torres, Pere Moraleda Rodríguez, Pau Oliva Fontanet, Josep Pla Masana i Josep Roca Baldró; de Santpedor, Brigid González Segura, Eladi Pozo Ortuño i Joan Prat Artigas; de Monistrol de Calders, Florenci Saladich Viñeta; de Monistrol de Montserrat, Josep Batista Serra, Antoni Nogueró Rama i Antonio Nogueró Nogueró; de Súria, Andreu Fernández Moreno, Francesc Galindo Milián, Rafael González Sanjosé, Josep González Atienza, Francesc Guzmán Zoilo, Emili Martínez Gil, Emili Monfort Sanfont, Alfons Palma Àvila, Enric Pérez Martínez i Sebastià Pérez Martínez; de Cardona, Ramon Batres Sitges, Joan Hernández Sáez, Joan Martínez González, Francesc Piedra Giménez, Magí Rallés Sans, Joan Raja Dávila i Martí Zomeño Muriana; de Balsareny, Enric Bertomeu Miró i Josep Puigantell Argerich; de Sallent, Isidre Flotats Caus, Eduard Sabartés Nadal i Ramon Vilardell Majoral; de Moià, Jaume Girbau Dachs i Francesc Fernández Guirau; de Callús, Jaume Gall Vilanova; d'Artés, Antoni Fragó Canadell, Josep Ribes Morancho i Sebastià Vilanova Clarà; de Castellbell i el Vilar, Domènec Bargalló Paloma, Esteve Biosca Sánchez, Sebastià Caballol Serra, Joan Esquius Costa, Antoni Franch Tragarró, Francesc Ibáñez Domènech, Francesc Muns Novensà i Rossend Ventura Gomà. Extret de: "Militants de la CNT afusellats pels franquistes a Catalunya (1938-44)", *Diccionari de Sindicats [...]*.

427 Deu alcaldes afusellats de la Catalunya central, segons David BRICOLLÉ, "Els alcaldes afusellats a mans dels franquistes", *Regió7*, 14-10-2013.

obrers.⁴²⁸ A la Barcelona de 1939 s'afusellava a un ritme esgarrifós de 150 persones al dia.⁴²⁹ En total es calculen en unes 3.230 les persones executades a Catalunya en el període 1939-1945, de les quals la meitat eren de la CNT.

La taxa de mortalitat –per gana, maltractaments i malalties– era altíssima a les presons del règim. Els carcellers no tenien cura dels milers d'enemics presos i els deixaven morir de les penalitats que patien a les presons. Els accidents dels condemnats a treballs forçats eren continus. S'estima que entre 1936 i 1944 el bàndol franquista va posar fi a la vida de més de 150.000 persones a tot l'Estat,⁴³⁰ i possiblement la xifra encara es queda curta. A Manresa hi ha una fossa comuna situada al cementiri municipal amb 296 cossos,⁴³¹ majorment de combatents morts durant la guerra.

En definitiva, el moviment obrer, que s'havia construït durant més d'un segle de lluites, estava desfet. Les organitzacions d'esquerres havien estat escombrades del mapa. La

428 Xavier TORNAFOCH YUSTE, "Els dirigents obrers de Gironella (1936-1945): Guerra, repressió i exili", *L'Erol*, 2011, núm. 110, p. 36-38.

429 La cita completa, sobre els afusellaments, és: "tan solo en Madrid, entre 200 y 250 al día, en Barcelona, 150; en Sevilla, una ciudad que nunca estuvo en manos de los republicanos, 80". Ray MOSELEY, *El Conde Ciano: La sombra de Mussolini*, p. 73-74.

430 Actualment es considera probable una xifra entre 140.000 i 200.000 persones executades pel franquisme. A aquesta xifra hauria d'afegir-s'hi 50.000 persones mortes a les presons del règim durant la postguerra, segons "Balance aproximativo de la represión durante la GCE", al web *Memoria republicana*, de la Sociedad Benéfica de Historiadores Aficionados y Creadores (SBHAC).

431 Sobre la fossa del cementiri de Manresa, vegeu "Manresa: Cementiri de Manresa", al web del Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya *Fosses i Repressió*.

victòria de la reacció va imposar noves lleis que beneficiaven completament la patronal. Les posicions de poder tornaven a estar en mans dels antics propietaris de les empreses, i també en mans d'una nova casta d'oportunistes, falangistes, carlins i nacionalcatolicistes, que s'acomodaven al règim. Les jornades de treball tornaven a ser llarguíssimes, però aquest cop com a càstig: algunes empreses van obligar a treballar fins a divuit hores al dia.

Amb la desfeta del front català el gener de 1939, una llarga columna de gairebé mig milió de persones⁴³² va anar a buscar la salvació a França. Dos mil d'aquests exiliats eren del Bages. L'Estat francès va amuntegar els refugiats que fugien de la desfeta a les platges mediterrànies, a la intempèrie, sota el fred de l'hivern. En aquelles platges d'una França que mirava cap a un altre cantó acabaren els somnis d'un món millor sota el comunisme llibertari, o com a mínim en una democràcia republicana. Els anys següents prop de dos terços dels refugiats van tornar a Espanya a enfrontar-se amb el seu destí. La resta va viure una devastadora guerra de cinc anys, la guerra europea.

La Segona Guerra Mundial

La invasió nazi de Polònia, el mes de setembre de 1939, va ser el detonant del conflicte internacional que s'havia estat gestant durant la dècada dels anys trenta. Alemanya va envair Polònia i en resposta Anglaterra i França li van declarar la guerra. Tot i que Espanya estava destrossada per la guerra civil, s'esperava que fes costat als seus aliats alemanys, tal com va fer Mussolini, situació que hauria fet perillar la vida

432 En una conferència que va pronunciar a la seu de la Federació Local de París, l'abril de 1964, Josep Peirats va dir que uns vuitanta mil refugiats eren de la CNT i del moviment llibertari.

de centenars de milers de presoners, refugiades i exiliades a França que havien perdut la guerra.

Les autoritats franceses, per tal d'aprofitar l'experiència en la guerra de les persones refugiades que tenia amuntegades a les platges del sud, van oferir-los l'amnistia si s'allistaven a la Legió Estrangera. Aquí va començar per a alguns milers de persones un llarg períple d'operacions militars amb els aliats, que els portaria a l'Àfrica Subsahariana i Equatorial, a Algèria, a Anglaterra, a Noruega, etc.

Altres milers de refugiats van acabar com a treballadors "voluntaris" en la construcció de les defenses militars de França —o això, o ser deportats a Espanya, la qual cosa suposava, en molts casos, ser executats. D'aquesta manera, molts republicans espanyols van treballar en la construcció de les defenses costaneres de l'Atlàntic francès. Molts altres van anar a la Línia Maginot, una muralla militar defensiva que corria paral·lela a la frontera amb Alemanya. D'altres van construir pantans, vies de ferrocarril o carreteres, o bé van treballar a les mines i a les pedreres. Aquest contingent de treballadors van ser tractats com a ciutadans de segona i esdevingueren mà d'obra barata per a l'esforç de guerra francès.

França, però, va ser derrotada de manera humiliant el mes de juny de 1940, i tots els refugiats que treballaven per a l'Estat francès van passar automàticament a ser presoners dels alemanys i els seus aliats feixistes de França. No donava gaires garanties de futur aparèixer com un "roig" espanyol als ulls dels feixistes. Els nazis van endur-se molts d'aquests presoners a les seves fàbriques d'armament d'Alemanya per fer material de guerra. Tanmateix, també van enviar unes dotze mil persones directament als camps d'extermini. El camp de Mauthausen va ser el que va rebre més espanyols, uns set mil. En aquest camp hi van anar a parar alguns cenetistes de la Catalunya central, com va ser el cas de Marcel·lí Checa, els Camps (pare i fill), els germans Cazorla de Súria, Lluís Paggerols i Roc Casafont de Gironella, Bernat Toran de Fígols,

Miguel Bueno, Alfonsina Bueno i Josep Ester Borràs de Berga... De Manresa es té constància que setze persones van ser mortes al terrible camp d'extermini de Mauthausen-Gusen.⁴³³ L'escriptor manresà Amat-Piniella ens va llegar unes detalladíssimes descripcions de la realitat dels camps:

Eren introduïts de nit, vestits amb l'Uniforme d'estiu, sense roba interior ni calçat, i tot i que la capacitat normal d'una barraca de dues ales era de dues-centes persones, el mateix espai arribava a encabir-ne més de mil cinc-centes. Sense foc, ni mantes, ni llits, ni màrfegues, ni mobles de cap mena, amb l'única d'una sopa aigualida al migdia, aquella multitud constantment renovada arrossegava una agonia lenta de fam, de fred, de malalties i de terror. Sovint calia "fer lloc" i aleshores eren portats a grans colles a la cambra de gas o eren morts a destraldades o a trets per agents de la Gestapo o SS afanyosos d'emocions fortes. L'atapeïment no permetia estar-hi ajagut ni assegut; la cridòria dels qui es tornaven bojós i es barallaven fins a estrangular-se els uns als altres trencava de tant en tant el silenci d'indiferència d'aquella massa humana reduïda a la més extrema depauperació.⁴³⁴

Josep Ester Borràs va fundar un comitè de la CNT dins el camp. Aquest comitè col·laboraria amb la resta de forces antifeixistes espanyoles, amb les quals es va crear un comitè de presoners conjunt, que fins i tot va aconseguir armes tot just abans de l'arribada de les tropes alliberadores.

A França, després de la invasió nazi, es va organitzar una resistència antifeixista. Molts cenetistes hi van participar i,

433 Per un estudi més profund d'aquest tema seria molt recomanable llegir l'article de Montserrat ROIG "Els deportats del Bages, Berguedà i Solsonès als camps nazis", en què s'explica el nom, l'origen i detalls de les persones deportades procedents de la Catalunya central. També es pot llegir el llibre autobiogràfic de Jacint CARRIÓ, *Manresa – Mauthausen-Gusen*.

434 Joaquim AMAT-PINIELLA, *K. L. Reich*, p. 157.

de fet, s'estima que uns vint mil espanyols van pertànyer a diferents grups de la Resistència, que van comptar amb l'ajuda d'entre quaranta i seixanta mil persones més de suport i d'enllaç. A França la Resistència va ser un moviment de multituds, que a finals de 1944 aplegava unes dues-centes mil persones, mig milió comptant els suports. La participació ibèrica va ser molt important, especialment al sud, on van alliberar moltes ciutats i regions senceres⁴³⁵ després del desembarcament de Normandia, el 1944.

Concretament, va haver-hi una unitat de l'exèrcit aliat que passaria a la història per haver estat la primera que entrà a alliberar París: era la 9a Companyia, coneguda entre els aliats com la Nueve, així en castellà, ja que els seus integrants eren majoritàriament espanyols. L'any següent la Nueve, composta per uns quatre mil soldats, també va participar en l'alliberament d'Estrasburg i va arribar fins als Alps austríacs, a Berchtesgaden, al Niu de l'Àliga, que era com es coneixia el refugi del mateix Adolf Hitler. En aquella unitat hi havia molts cenetistes que s'havien allistat a l'exèrcit francès i que tenien la intenció de poder-se quedar les armes per, un cop acabada la guerra, tornar amb elles a Espanya.

Pel que fa al paper exercit pels republicans espanyols en la Resistència, podem parlar d'algunes operacions importants, com ara la que va portar a terme el llibertari de Peguera (Berguedà) Ramon Vila Capdevila, posteriorment conegut com a *Caracremada*. Vila dirigia una unitat de resistents, el batalló Llibertat, que va fer volar un tren de la divisió Panzer SS Das Reich, una de les més sanguinàries. En represàlia, els nazis van organitzar la massacre d'Oradour-sur-Glâne, el 10 de juny de 1944, una de les carnisseries més bestials del conflicte a França. Els nazis van tancar tota la població a l'església

435 Concretament, els republicans espanyols van alliberar els departaments d'Arieja, Baixos Pirineus, Alts Pirineus i Pirineus Atlàntics.

i hi van calar foc. Van assassinar més de sis-centes persones. Més tard, una nova acció del batalló Llibertat va exterminar completament la unitat que havia comès aquest crim execrable.⁴³⁶ Aquest és un dels molts exemples –probablement un dels més espectaculars– de les accions militars dels antifeixistes espanyols i catalans a França. Altres republicans van lluitar a l'exèrcit anglès, com els mil dos-cents combatents que van desembarcar a Noruega el 1940. D'altres van combatre a la URSS amb l'Exèrcit Roig i d'altres es van quedar a l'Àfrica francesa amb els americans.

Els comunistes espanyols, per la seva banda, van organitzar una invasió a la Val d'Aran des de França a l'octubre de 1944, amb la idea que Franco respongués militarment i entrés així a participar en la Segona Guerra Mundial, respecte de la qual s'havia mantingut neutral, de manera que els aliats alliberessin també Espanya. L'escamot estava format per entre quatre i set mil milicians, segons les diferents versions. En l'expedició van participar-hi també llibertaris a títol individual, com ara el conegut historiador Antonio Téllez. L'operació, no obstant, estava planificada per servir als interessos propagandístics del Partit Comunista (PC), i no tenia gaires possibilitats reals d'èxit militar. Al PC li interessava principalment que la seva organització, la Unió Nacional Espanyola (UNE), aparegués davant dels aliats com a responsable directa de la iniciativa.

El meu pare em telefonà: “Han matat en Ramon Mialet, Ramon Folch, el seu cunyat, en Pedro Pérez, en Miguel González. Per telèfon és fumut dir-te qui ho ha fet, però són els que estan amb tu, els teus”. Els vaig dir al José Abad,

436 Per a més informació sobre el batalló Llibertat i d'altres unitats llibertàries durant la Segona Guerra Mundial a França, podeu trobar-la al treball: CAZAFORTINES, *Anarquistas y vascos en la Segunda Guerra Mundial*, publicada en línia.

al Ramon Munt i al Mauricio Pascual, que eren companys, allò que m'acabava de dir el meu pare, l'assassinat de cinc o sis companys. Vam decidir fugir. Vam deixar les metralletes penjades allà. No ens vam endur les armes. Al tren direcció a Perpinyà els gendarmes ens van agafar. Ens van entregar als guerrillers de Prades. Hi va haver un interrogatori una mica sèrio sobre el per què havíem fugit. Mentre esperaven informes, ens tanquen en una habitació on hi havia un noi del POUM. Ell ens va fotre molta por. Ens deia "Això va molt malament. Hi ha una espècie de purgues". Allà hi havia una festa, gent ballant. Durant la festa, hi ha un amic del noi del POUM i ens diu "Foteu el camp". I vam marxar. Vam arribar a casa els pares i ens van donar totes les notícies: n'hi havien molts més que havien mort, no sols el Mialet i d'altres, sinó molts més. "És qüestió que no et quedis a dormir aquí, ja que t'han vingut a buscar".⁴³⁷

El fracàs de l'operació va provocar la caiguda de nombrosos militants antifeixistes, majorment comunistes, en mans del règim franquista. Els guerrillers que no havien caigut presoners o morts –hi va haver 588 baixes–, un cop retornats i detinguts a França, van ser destinats a les guerres d'Indoxina o d'Algèria, enviats per les autoritats franceses sota l'amenaça d'extradició a Espanya.

Tot i resultar desastrosa, aquesta operació va significar un tret de sortida simbòlic de les guerrilles antifranquistes. Les guerrilles ja havien estat actuant des del mateix final de la guerra civil, però a partir de 1943 i 1944 van anar millorant l'organització i l'armament. Quan ja es veia clara la victòria aliada contra els nazis es va produir un renaixement de l'esperança de veure Espanya alliberada per les tropes aliades, que estaven derrotant els règims feixistes europeus. Durant

437 Entrevista a Enric Melich Gutiérrez feta per Txema Bofill i Pep Cara: "Cal despertar i aixecar la consciència del poble", *Catalunya*, juliol 2012, núm. 141, p. 16-17.

aquells anys es va obrir una porta de llibertat, que tornava a semblar possible.

Pel que fa als manresans, Pedro Flores i d'altres van participar en l'alliberament d'Aush, capital del departament francès de Gers. Flores i altres cenetistes combatien a la unitat Camilo Ortega Guerrero, àlies Camilo *el Rojo*, dins de la Unió Nacional (UNE), organització politicomilitar controlada pels comunistes. Tot i ser els llibertaris majoria numèrica dins de la seva 35a Brigada (140 cenetistes del total de 300), aquesta era políticament procomunista. Els cenetistes es van organitzar a l'interior de la unitat i fins i tot van valorar afegir-se al batalló cenetista Bidó V, que operava a la propera regió de Bordeus. Finalment en van desistir. Flores també participaria en la mencionada invasió de la Val d'Aran.

Els comunistes i els llibertaris seguien enfrontats a França. Dins d'aquesta disputa, pel que afecta la gent de la comarca, destaquen les execucions dels cenetistes Lorenzo Belmonte, de Castellbell i el Vilar, i Molina. Un dia van sortir a agafar armes que els aliats havien llançat en paracaigudes i no van tornar mai. Els va assassinar un grup de guerrillers estalinistes. Un altre cas va tenir lloc a Castèthnau de Durban, al departament d'Arieja. A casa d'un tal Rodríguez, de Manresa, hi vivien la seva dona, la seva filla Palmira amb el seu marit, Ricardo Roy, i els seus dos fills petits. Un dissabte al vespre havien convidat a cafè i sopar José García Gálvez, de Manresa, i Gràcia, de Sant Vicenç de Castellet. De cop i volta un grup armat d'Unió Nacional va entrar a la casa disparant i els va matar a tots excepte a Roy, que es va poder escapar i prendria venjança un temps després. El grup atacant era de maquis comunistes. L'odi cap als estalinistes calaria en el moviment llibertari.

D'altra banda, a l'Estat espanyol també hi havia gent organitzada en xarxes d'evasió. Aquestes persones rebien el nom de "passadors" i possibilitaven la fugida tant d'aviadors anglesos com de població jueva que fugia de França a través del territori espanyol. Les vies d'escapada anaven des del Pirineu fins al sud de la península per poder embarcar-se cap a Anglaterra des de Gibraltar.

La més famosa d'aquestes xarxes va ser la de Francisco Ponzán, que partia del Pirineu aragonès. El polifacètic Josep Ester Borràs també col·laboraria amb la xarxa de Ponzán. Hi havia altres vies d'escapada que travessaven Andorra i arribaven al consolat anglès de Barcelona, com ara la que formava Joan Català,⁴³⁸ militant anarquista de l'Alt Urgell. La ruta que feia servir arribava a peu fins a Manresa, a través de camins de muntanya, amb descans en masies segures. A Manresa o Sant Vicenç de Castellet agafaven el tren fins a Barcelona i acompanyaven els evadits al consolat britànic, aleshores situat a la plaça Urquinaona. Així es van salvar milers de persones del terror nazi.⁴³⁹ Altres passadors que podríem destacar van ser el cenetista Quimet Baldrich, veterà de la columna Terra i Llibertat, i el comunista Joan Peramiqúel, de Sùria.

438 Article sobre Joan Català: Jordi BONVEHÍ, "El camí cap a la llibertat", al blog *Històries Manresanes*, 10-5-2014.

439 Segons l'article d'Andrés LUENGO i Josep CALVET, "Passadors, guies de llibertat: Les èpiques xarxes d'evasió durant la segona guerra mundial" (*Sàpiens*, novembre 2008, núm. 73, p. 18-25), fins a cent mil persones van travessar el territori espanyol i van arribar als consolats estrangers i a Gibraltar.

La reconstrucció del moviment llibertari als anys quaranta

Després del final de la guerra, l'any 1939, les diferents organitzacions antifeixistes intentarien reconstruir-se dins de les presons, espanyoles i franceses, i a l'exili. Tant era així que algunes vegades es reconstruïa la mateixa organització en diferents indrets a la vegada; així va passar, per exemple, amb la CNT, que durant el 1939 es va refundar paral·lelament al camp de concentració d'Albatera (Alacant) i a París. A les presons els militants s'organitzaven en comitès de solidaritat per galeria i comitès de penal (una mena de federació de comitès de galeria d'un mateix centre penitenciari), fins que els descobrien i havien de tornar a començar.

La funció de les organitzacions antifeixistes d'aquest primer franquisme era intentar rescatar de les presons les persones més compromeses de l'organització, que corrien el perill de ser executades. La policia del règim, però, n'estava molt al cas. Des del 1939 fins al 1952 van caure quinze comitès nacionals de la CNT que s'havien intentat reconstruir en la clandestinitat.

Els esforços organitzatius amb més èxit dels anarcosindicalistes van tenir lloc a partir de 1942 a Espanya i a França. A França, en concret, la CNT va celebrar plens a Mauriac, el 1943, i a Muret, el març de 1944, just abans del desembarcament de Normandia.

A finals de 1944 el feixisme internacional estava condemnat a una imminent derrota militar. Era qüestió de temps. Hi havia l'esperança que els països aliats derroquessin també els dictadors ibèrics Franco i Salazar tot just després de vèncer Alemanya. Aquest va ser, com hem dit, un dels motius de l'intent d'ocupació de la Val d'Aran per part dels refugiats espanyols. Els comunistes pensaven que si es portava la guerra a Espanya i Franco responia amb violència, es mostraria clarament com un enemic dels aliats i aquests envairien

també Espanya. Era un càlcul força raonable. Però els franquistes també s'estaven adonant de la inevitable derrota de Hitler i Mussolini, així que relaxaven la repressió i alhora intentaven congraciarse amb els americans i els anglesos. Amb aquesta intenció es van desfer dels símbols, de la parafernàlia i del llenguatge feixista i van dedicar-se a la guerra contra el "comunisme internacional", que també era una obsessió dels líders anglosaxons.

En aquest context es produí un renaixement de la resistència antifeixista tant a França com a Espanya. El maig de 1945, la CNT de l'exili va celebrar un congrés a París al qual van acudir delegats en representació d'unes 35.000 persones. Hi van assistir delegacions d'Espanya, d'Àfrica del Nord, de Bèlgica, d'Anglaterra, d'Amèrica Llatina i de totes les regions de França. L'anarcosindicalisme era la força més nombrosa de l'exili ibèric.⁴⁴⁰ El congrés de París era el punt culminant de la reconstrucció del Moviment Llibertari Espanyol (MLE), com es coneixia des de finals de la guerra civil la tríada CNT, FAI i Joventuts Llibertàries.

A l'interior de l'Espanya franquista les noves esperances d'un canvi de règim relativament proper van crear la base d'un creixement espectacular dels sindicats clandestins de la CNT. Durant aquesta època unes 60.000 persones estaven vinculades a l'anarcosindicalisme clandestí d'una manera o

440 El 1948 la policia francesa fa un informe sobre els republicans espanyols. Hi consten 98.000 espanyols enregistrats amb inclinacions polítiques, entre els quals hi ha uns 41.000 anarquistes, 30.400 socialistes i 22.200 comunistes. Segons informacions de 1947, s'estimava el sector ortodox del moviment llibertari exiliat a França en unes 30.000 persones i 8.000 de les Joventuts; i el sector col·laboracionista en unes 8.000 i 4.000 de les seves joventuts. Informació extreta originalment de l'ADHG (Archive Départementale de la Haute-Garonne), 127w8, i consultada a Alicia ALTED i Lucienne DOMERGUE [coord.], *El exilio republicano español en Toulouse, 1939-1999*, p. 151.

altra, i d'aquestes unes 20.000 residien a Catalunya. La CNT clandestina es concebia com un moviment de multituds i s'estructurava en sindicats i en rams, que funcionaven amb les seves assemblees de sindicat, els seus comitès, plens, plenàries i premsa pròpia. En aquells anys hi havia uns vint periòdics anarquistes i cenetistes; per exemple, *Solidaridad Obrera* tenia tirades espectaculars de fins a 15.000 exemplars malgrat la il·legalitat. En el punt més àlgid, els anys 1945-1946, el moviment llibertari podia estar en contacte amb 150.000 o 200.000 persones.⁴⁴¹ També es van reorganitzar la FAI i les Joventuts Llibertàries, aquestes dedicades a les activitats de la guerrilla. I tot això sense comptar els nombrosos grups guerrillers de les muntanyes i amb les estructures d'altres partits i sindicats, sobretot el PCE i el PSOE-UGT, que també tenien les seves organitzacions clandestines.

El ressorgiment de les organitzacions il·lustra la nova esperança que durant un temps va abraçar qui volia veure derrocat el règim de Franco. Els aliats havien vençut el nazisme de Hitler i el feixisme de Mussolini. Rússia havia desfet tots els règims d'extrema dreta dels països de l'est d'Europa, aliats dels nazis. Espanya havia de ser la pròxima parada i era qüestió de temps que les tropes aliades es posicionessin per abatre també definitivament el dictador espanyol.

Així s'explica la gran massa de gent afiliada a la CNT. Els seus militants creien en una intervenció imminent dels aliats de la Segona Guerra Mundial i, per tant, pensaven que la seva organització, la CNT, havia d'estar perfectament organitzada i ben col·locada per davant de totes les altres organitzacions democràtiques que s'enfrontaven a la dictadura. Els esdeveniments van frustrar tràgicament aquestes esperances.

441 Abel PAZ, *El anarquismo contra el estado franquista: CNT 1939-1951*, p. 158, citant a Juan Manuel MOLINA, *El movimiento clandestino en España (1939 a 1949)*. México: Editores Mexicanos Unidos, 1976.

En un país de vint-i-cinc milions de persones, la força de totes les organitzacions antifranquistes que estaven realment disposades a tornar a lluitar per la caiguda del règim no deixava de ser una ínfima minoria de la població. El pessimisme s'havia instaurat entre la classe obrera, que ja havia estat derrotada el 1937, amb el triomf de la contrarevolució, i un altre cop el 1939, amb el triomf del feixisme. Ja no es confiava gens en les possibilitats reals de derrocar Franco des de dins del país, sinó que majoritàriament es deixava la responsabilitat del canvi a una possible operació militar de les potències democràtiques que no va arribar mai. A més, les penalitats d'aquells anys feien que la majoria de la gent estigués més preocupada per tirar endavant que no pas per ajudar les forces antifranquistes.

La vaga de la Fàbrica Nova

L'any 1942 va resultar fatídic per al moviment llibertari de Manresa, ja que van ser detinguts Jaume Charles Balp i Florenci Mas Gibal, juntament amb els col·laboradors Pere Ribas Munné i Sebastià Vilaplana Duch, tots de la CNT. Més tard caigué també Fermín Fibas Arenillas. Durant aquest any foren sotmesos a diversos consells de guerra els cenetistes del Bages Francesc Vila Pujantell, Felip Aguilar Prat, d'Artés, i Rossend Ventura Gomà, a més de Joan Lloret Bardona, de Sant Vicenç de Castellet. També Ramon Planas resultaria detingut quan tornava de França.

Malgrat això, a finals d'any es reorganitzà el moviment llibertari de la Catalunya central. El primer comitè estava format, entre d'altres, pels germans Bruno i Jep Campos, *Jep el de la pipa*. Però aquest comitè va ser descobert i l'organització va quedar escapçada.

No obstant aquests cops, el 1944 ja hi tornava a haver una nova CNT. Fins i tot existien diversos grups de les Joventuts

Llibertàries, com indica el fet que en un ple regional clandestí de les Joventuts Llibertàries de 1944 hi van assistir delegacions de Barcelona, el Baix Llobregat, Lleida, Tarragona, Sabadell i Manresa.⁴⁴² Pedro Flores afirma que la CNT manresana tenia centenars de membres en aquella època. Emilià Martínez diu que hi havia un centenar de cotitzants només entre els ferroviaris.⁴⁴³ Al Berguedà se sap que hi havia unes dues-centes cotitzacions. Fins i tot s'havia reconstruït el sindicat de Fígols. Feien servir un doble sistema d'afiliació. D'una banda, el sistema sindical, amb els treballadors dividits en rams i en sindicats, que aplegava la majoria de la gent. Era una inèrcia del passat sindicalista i era la posició predominant. De l'altra, un sistema basat en grups d'afinitat, també vinculats a la CNT, però amb una influència més clara de l'anarquisme tradicional.

En aquell moment hi havia molts militants que participaven en el moviment en la clandestinitat. Alguns dels noms que ens han arribat són els manresans Miquel *Saleta*, Manuel Benítez, José Sanz i Josep Pinyol; José Monte, de Balsareny; Llorenç Grinyó, de Sant Vicenç de Castellet; o Andrés Morales, de Berga. Alguns contribuïrien a la guerrilla, d'altres reconstruirien sindicats i grups llibertaris.

Des de 1944 es van anar produint vagues a tot Catalunya que ja no podien ser silenciades per la censura franquista. El racionament, l'increment del cost de la vida, el mercat negre i la caiguda del poder adquisitiu dels salaris feien que la situació social hagués esdevingut explosiva. El mateix governador civil de la província de Barcelona reconeix, a mitjan 1945, conflictes al sector del tèxtil, del metall i de les químiques. Una de les vagues més importants va ser la

442 Pedro FLORES, *Las luchas sociales en el Alto Llobregat y Cardener [...]*, p. 366.

443 Emilià MARTÍNEZ, "Les lluites socials i la vaga de 1947 a Manresa", *Dovella*, 1984, núm. 12, p. 27.

de l'empresa metal·lúrgica Maquinista Terrestre i Marítima, amb fàbriques als barris de la Barceloneta i Sant Andreu de Barcelona, en què 1.800 obrers van aturar totalment la producció, entre altres motius, per celebrar la capitulació japonesa en la Segona Guerra Mundial.

Solidaridad Obrera, l'abril de 1946, reproduïx un manifest del Comitè Regional de la CNT de Catalunya:

Los movimientos huelguísticos de Manresa, Tarrasa, Sabadell, Barcelona, etcétera, son la expresión de un proletariado que empieza a despertar de un letargo en que le sumió el terror gubernamental. Son los primeros chispazos organizados de rebeldía, usando la táctica de acción directa, fruto de los largos años de lucha encuadrados en la organización libertaria.

El manifest menciona la vaga de Manresa del 25 de gener de 1946, que va ser la primera vegada des de l'inici de la dictadura franquista que una ciutat industrial proclamava la vaga general, el germen de la qual van protagonitzar novament les dones treballadores del tèxtil.

Les obreres es trobaven que, a causa de la sequera dels rius i dels freqüents sabotatges a les línies elèctriques provocats pels grups guerrillers, hi havia nombrosos talls de corrent a les fàbriques. Les interrupcions podien durar hores o dies sencers. Quan es produïen els talls de llum, la fàbrica parava i les treballadores havien de marxar a casa i esperar el restabliment de l'electricitat. Tenien l'obligació d'incorporar-se immediatament a la feina en el moment en què es restablia el subministrament, sota pena de sancions o d'acomiadament. El temps d'espera durant els talls d'energia no els era abonat. Les treballadores, doncs, vivien amb una incertesa constant i sabent que el seu sou, ja de per si baix, disminuiria en funció de les hores que no podien treballar.

Aquesta situació es va allargar durant més d'un mes. Cansades, les treballadores van exigir a les empreses una compensació per les hores de restricció. Hi va haver un primer diàleg entre la patronal i la plantilla, que finalment va saldar-se amb una acceptació de les reivindicacions de les treballadores. Parlem de treballadores, perquè tot i que també hi havia homes, aquests, segons tots els relats, romanien passius, arrossegats per l'ambient depressiu de la postguerra. Aquesta victòria va estimular una demanda col·lectiva d'un augment dels salaris per compensar la pujada del preu d'articles de primera necessitat. Aleshores es va produir una vaga de braços caiguts a totes les fàbriques del tèxtil de Manresa, i novament les obreres van aconseguir una victòria.

Tanmateix, el 25 de gener de 1946 la patronal es va venjar. El dia anterior havia estat un dia festiu –la celebració de l'entrada de les tropes franquistes a Manresa– i no s'havia treballat. La patronal va descomptar la paga d'aquest dia i les treballadores de la fàbrica Bertrand i Serra, la Fàbrica Nova, es van negar a cobrar la setmanada, la paga setmanal. La discussió entre la patronal i les obreres va arribar a un punt mort i es va declarar una vaga. Ràpidament el conflicte es va estendre per totes les fàbriques del ram i la patronal va amenaçar amb un locaut. En resposta a l'amenaça, les treballadores del tèxtil de la Fàbrica Nova van ocupar els tallers i van amenaçar de posar-los en marxa pel seu compte.

L'ultimàtum va provocar el pànic entre les autoritats. S'hi van enviar forts contingents de policies armats que van rondar per tota la ciutat. Amb tot, aquesta ostentació de força no va espantar les treballadores; al contrari, van seguir amb la vaga, que fins i tot es va contagiar a altres sectors industrials. La ciutat començava a tenir símptomes d'autèntica revolta social. El governador civil va intervenir directament en el conflicte intentant que la situació no es desbordés i va convocar una reunió entre la patronal i les obreres al saló de l'Ajuntament, que no va tenir resultats.

Amb les negociacions trencades, la vaga entrava en una fase d'enfrontament. Imitant les de la Fàbrica Nova, les treballadores del tèxtil de les altres fàbriques van organitzar piquets per ocupar-les. Amb aquest nivell d'autoorganització, el comitè d'enllaç local CNT-UGT va fer una crida a la solidaritat que va paraitzar totalment la ciutat. Fins i tot els comerços i els bars van abaixar la persiana. Al carrer van tenir-hi lloc diversos xocs entre vaguistes i policia, sense víctimes. Aleshores, entre dotze i catorze militants de la CNT van ser detinguts acusats de promoure l'agitació. Van ser passats en un camió descobert emmanillats de dos en dos pels carrers de la ciutat, dient que se'ls emportarien a la presó Model de Barcelona per afusellar-los si no s'aturava la vaga. Malgrat tot, la vaga continuava.

Davant d'aquesta determinació, la patronal i les autoritats van haver de cedir. Van abonar la jornada del 24 de gener, van crear economats a les fàbriques i van renunciar a prendre represàlies. Al cap d'uns dies, però, la patronal manresana va trencar la seva paraula –cosa habitual, d'altra banda– i es van fer noves detencions.

Els detinguts van patir tortures terribles. Un d'ells, Lorente, que havia acabat delatant els seus companys, adonant-se del que havia fet es va suïcidar a la presó.⁴⁴⁴ A part de Lorente, també van ser detinguts Emilià Martínez, Víctor Serra i Jep Campos, entre d'altres. Fins a una vintena, gairebé tots cenetistes. Campos, a qui van trencar la mandíbula, amb prou feines va poder sortir amb vida de les pallisses.

La vaga va tenir repercussions en altres ciutats com ara Terrassa, Sabadell o Mataró, i en aquestes dues últimes s'hi van produir vagues semblants. Altos Hornos, de l'Hospitalet, i la Maquinista Terrestre i Marítima, de Barcelona, també van declarar-se en vaga amb assemblees multitudinàries de

444 Emilià MARTÍNEZ, "Les lluites socials i la vaga de 1947 a Manresa", p. 26.

treballadors. La vaga va servir per trencar els mecanismes de la por de la postguerra i va animar a enfortir la lluita social.

La decadència del moviment llibertari

L'auge de lluites socials i laborals del primer franquisme va començar a declinar el 1947. En aquest any, el règim franquista començava a ser vist pels Estats Units com una peça important en la Guerra Freda contra la Unió Soviètica. Amb aquesta recobrada seguretat, Franco va portar a terme dures operacions contra la dissidència interna, focalitzada en els sindicats i la guerrilla.

Els conflictes laborals continuaven, ja que les injustícies socials i econòmiques eren brutals durant la postguerra. El 1949 va haver-hi un seguit de vagues en empreses de tot l'Estat. Era l'inici d'un nou cicle de lluites socials que va culminar amb la vaga de tramvies, acompanyada de la vaga general, del 22 de març de 1951, a Barcelona. Aquesta fou l'última gran lluita laboral feta per la generació que va perdre la guerra, però també seria considerada com la primera gran vaga d'una nova època. Es va convocar a causa de l'increment de la tarifa dels tramvies, després d'un llarg hivern en què el cost de la vida havia pujat considerablement i hi havia hagut talls de llum i diverses tensions. A la vaga general hi van participar unes 300.000 persones. També es va fer notar a Manresa, on el sector del tèxtil va aturar la producció totalment. També l'any 1951 va tenir lloc una vaga a les mines de Fígols per motius salarials que va durar cinc dies.

Però tornem uns anys enrere. Després de les represàlies de la vaga de 1946 la CNT de Manresa havia quedat molt malparada i, per rematar-la, el 1947 va quedar pràcticament desmantellada amb una nova caiguda. La causa d'aquest nou sotrac va ser la detenció d'un enllaç sindical que s'havia

oblidat la cartera en una taverna perquè estava borratxo. La policia va trobar-hi uns segells de la CNT. L'enllaç fou detingut i després d'una pallissa delatà sis noms, de dos homes i quatre dones, també del sindicat. Els van detenir a tots, i a partir d'aquests detinguts van aconseguir, mitjançant la tortura sistemàtica, detenir trenta persones més. Aquesta vegada, però, la policia no va anar més enllà, simplement perquè ja no ho necessitava. Com a conseqüència d'aquest cop, l'organització ja no es va veure amb cor de continuar una activitat sindical clandestina i a la pràctica va quedar dissolta. L'estructura sindical es va demostrar clarament inapropiada per a una situació de clandestinitat.⁴⁴⁵

En aquest cas hi ha una història fosca darrere d'aquests fets, com recorda Emilià Martínez.⁴⁴⁶ D'una banda tenim Jep Campos, que era l'encarregat de recollir les cotitzacions de Manresa. Campos estava en contacte amb un comitè regional situat a Sabadell. Els militants partidaris d'organitzar-se com a grups d'afinitat tancats van advertir els partidaris de mantenir una estructura sindical que aquesta decisió els portaria al desastre. Després de la vaga de la Fàbrica Nova, els dos sectors havien tingut alguna discussió al voltant de la forma d'organitzar el moviment en la clandestinitat i van deixar de relacionar-se.

Un dia va aparèixer Manuel del Canto amb un company de Barcelona que afirmava que el comitè regional autèntic residia a Barcelona. Això volia dir que el comitè de Sabadell era fals i que usurpava la identitat de la CNT per quedar-se amb els diners de les cotitzacions. Davant d'això, es va convocar una reunió de tots dos sectors a la Torre de Santa Caterina, a la qual van assistir una quinzena d'individus.

445 Pedro FLORES, *Las luchas sociales en el Alto Llobregat y Cardoner [...]* , p. 366.

446 Carta d'Emilià Martínez a Pedro Flores. Manresa, 26 de juny de 1973.

Semblava que la cosa havia quedat convenientment aclarida, però en realitat no fou així: Campos, per influència de Joan Font, àlies *el Sabater*, va ignorar l'advertència i va seguir confiant en el comitè de Sabadell, al qual va continuar enviant les cotitzacions com si no hagués passat res. Font havia estat membre del grup promotor de l'Ateneu Cultural Popular dels anys trenta.

D'altra banda, vindria el desastre protagonitzat pel sector d'Emilià Martínez. Com hem explicat abans, un enllaç que anava ebri va provocar la caiguda de l'organització manresana. No només s'havia oblidat la cartera a la taverna, sinó que va ser detingut pels guàrdies municipals perquè estava cridant al carrer “¡Muera Franco!”, “¡Abajo la dictadura!” o “¡Viva la CNT!”. De la trentena de detencions, en un domicili van trobar-hi una llista d'afiliacions. I a partir de les pallisses algun detingut va esmentar també la reunió de la Torre de Santa Caterina, en la qual també hi havien anat els representants dels grups d'afinitat, que de moment s'havien salvat. En definitiva, tots aquests militants van passar mesos de detencions, fins que per fortuna la majoria van ser posats en llibertat. Però el mal ja estava fet. Les rancúnies i els odis personals eren tan grans que ja no es parlaven. Tothom desconfiava dels altres i cadascú es va dedicar a refer la seva vida sense tornar-se a interessar pel moviment llibertari durant dècades. La barbàrie havia guanyat la partida.

Aquesta caiguda s'havia produït just abans de la visita de Franco a Manresa, que va tenir lloc el maig de 1947. El dictador va visitar la Pirelli i la Fàbrica Nova, principal escenari de la vaga obrera de l'any anterior, com ja hem vist; va dir que calia més diàleg entre les administracions de les empreses i els obrers, però sense fer cap referència a la vaga. Durant els anys 1947, 1948 i 1949 el governador civil de Barcelona va visitar Manresa per comprovar l'estat de la ciutat i fer un seguiment especial de les conseqüències de la vaga de 1946.

Més endavant parlarem del que havia preparat el moviment llibertari a Franco per a la seva visita a la comarca.

Si bé l'organització a Manresa ja es podia donar per acabada el 1947, a Berga encara estava activa, com ho testimonia una reunió que es va fer aquell any al cementiri del poble amb militants llibertaris de l'exterior (de França) i de l'interior, i que va comptar amb la participació de Josep Peirats, entre d'altres, que havien vingut escortats per Marcel·lí Masana. No obstant això, al Berguedà l'organització llibertària clandestina va quedar definitivament desarticulada el 10 de novembre de 1949. Després d'una batuda de la Guàrdia Civil, prop d'una vintena de persones van ser detingudes a Berga acusades de col·laborar amb la guerrilla. El dia 14 de novembre n'assassinaren tres: Joan Vilella, pagès de Santa Eugínia, i Josep Puertas i Josep Bertobillo, tots dos miners de Fígols. A Berga també havia caigut el guerriller Francisco Denis, àlies *Català*, el juliol anterior, que va ser torturat a la caserna de la Guàrdia Civil de Sallent fins que es va suïcidar amb una càpsula de verí que portava amagada.

Diversos militants que havien caigut per diferents causes van ser jutjats el 1952 a Barcelona. En aquest procés penal es van jutjar una trentena de cenetistes detinguts per la seva col·laboració amb la guerrilla antifranquista, per reconstruir sindicats o per altres activitats clandestines.⁴⁴⁷ Entre els processats n'hi havia set relacionats amb la Catalunya central: Antonio Moreno, José Iglesias, Josep Pinyot, Antonio Bravo, Joan Martínez, Pedro López i Pere Obiols. Tots van rebre diferents condemnes de presó. Però també es van decretar onze penes de mort, de les quals se'n van executar cinc.

447 Es pot trobar un esborrany del consell de guerra entre els papers de Pedro Flores, a la Biblioteca del Casino de Manresa, carpeta II.

La CNT de l'interior (d'Espanya) va entrar en una etapa generalitzada de crisi des dels primers anys de la dècada de 1950. Des de finals de la guerra havien caigut catorze comitès nacionals i seixanta-un comitès regionals.⁴⁴⁸ La repressió va portar a la presó milers de militants anarcosindicalistes, molts d'ells militants clau de l'organització, cosa que va deixar els sindicats sense els quadres necessaris per seguir endavant amb l'activitat clandestina.⁴⁴⁹ Per això, ja des de 1949 l'organització es dedicava exclusivament a recollir les cotitzacions d'una afiliació cada cop més minvada i els sindicats ja no eren més que entitats d'ajuda mútua i de suport als presos. Entre 1950 i 1951, després de diverses caigudes, molts grups i sindicats van quedar sense contacte amb els comitès. Es pot dir que la intenció que tenia la CNT de ser una organització sindical de multituds va jugar en contra de la seva supervivència. El comitè nacional dels anys cinquanta mantenia una ficció de funcionament, però a la pràctica va romandre totalment inactiu fins al 1957.

*

A l'exterior les coses tampoc no anaven bé. D'una banda, el règim de Franco seguia el camí de la normalització de les seves relacions amb la comunitat internacional. El 1952 Espanya fou admesa a la UNESCO, fet que va desencadenar nombroses protestes de l'exili. També es va signar un concordat amb el Vaticà, i un altre acord amb els Estats Units. L'any 1959 el mateix president dels Estats Units, Eisenhower, va visitar Espanya; era el primer president democràtic que visitava

448 Ángel HERRERÍN LÓPEZ, *La represión contra la CNT (1939-1975)* [...], p. 388.

449 Entre 1946 i 1951 van ser detingudes 1.651 persones considerades anarquistes segons un resum estadístic general, citat a *ibídem*, p. 155.

el país sota la dictadura. El règim es consolidava a poc a poc, fent palesa la derrota política definitiva de l'exili ibèric.

Tornat al món llibertari, un xoc de posicions havia produït una escissió al segon congrés cenetista de l'exili, celebrat a França el 1946. A partir d'aleshores hi va haver dues CNT, i cadascuna representava una tendència: els ortodoxos, que rebutjaven col·laborar amb les altres forces democràtiques antifranquistes, i els col·laboracionistes, que sí que n'eren partidaris. Els primers eren majoria a l'exili i els segons a l'interior. Van ser uns anys d'enfrontaments interns que van desencantar molts militants i que van impedir que gran part de les noves generacions nascudes o polititzades a França connectessin amb l'anarquisme. La divisió entre les dues tendències continuaria fins als anys seixanta.

Per si l'escissió no havia fet prou, a l'interior d'Espanya l'organització anarcosindicalista entrà en contacte no només amb forces republicanes, sinó també amb figures del règim que aparentment estaven descontentes amb el Govern de Franco. Eren els últims mesos de la Segona Guerra Mundial i un sector del règim que volia congraciarse amb els aliats, i que s'estava plantejant un règim de transició cap a una monarquia regida per Joan de Borbó, va contactar amb diverses personalitats republicanes de l'exili i de l'interior, entre elles els llibertaris. Els contactes entre monàrquics, socialistes i llibertaris van continuar durant uns quants anys.

També hi havia el fosc cas del Partit Laborista, que era un partit organitzat dins del règim franquista per la intel·ligència britànica entre 1940 i 1941 a fi d'atreure sindicalistes a les seves files, amb la promesa que podrien tenir càrrecs al Sindicato Vertical.⁴⁵⁰ Alguns destacats militants del Partit Sindicalista i la CNT s'hi van afegir, com foren Ricard

450 Es pot fer un seguiment d'aquest partit als papers desclassificats per la CIA, amb el col·laboracionista José Expósito Leiva com a contacte amb els americans.

Fornells, Pedro Corrons, Sebastià Clarà i Josep Corbella, que havia estat l'alcalde de Manresa entre 1936 i 1938. Corbella arribaria fins i tot a demanar que la gent de la CNT ingressés al partit, sense èxit. Va intentar convèncer Joan Peiró. És important no confondre aquesta iniciativa de 1940 amb el cincpuntisme dels anys seixanta, que veurem més endavant, ja que les intencions eren totalment diferents, en perjudici del laborisme. També va haver-hi propostes de crear altres partits, com ara el Partit Llibertari d'Horacio M. Prieto, el Partit Obrer del Treball de Garcia Oliver o el Partit Federal Ibèric com a organismes polítics del moviment llibertari. Cap d'elles no arribaria enlloc. Per entendre la posició de Corbella, Flores explica que la seva difícil situació familiar li faria prendre aquell camí.⁴⁵¹

Podem imaginar el xoc que aquestes iniciatives van produir a l'exili, però s'entenen en el clima de creixent desesperació dins d'una CNT que veia com el canvi de règim no arribava. En aquelles condicions el discurs era que qualsevol canvi polític era bo per petit que fos.

Les altres forces polítiques també van patir greus crisis internes a l'exili. Per exemple, hi havia dues UGT, una procomunista i l'altra socialista. El PSOE també estava dividit i el PCE havia tingut una crisi interna respecte al trencament de Tito, president de Iugoslàvia, amb la Rússia de Stalin i començava a tenir escissions per l'esquerra causades pel seu sectarisme. Els republicans quedaven reduïts a la mínima expressió, així com els nacionalistes bascos, catalans i gallecs. La dècada dels cinquanta va resultar desastrosa per a la lluita per les llibertats. Com hem dit, es marcava la fi d'una època.

*

451 Pedro FLORES, *Las luchas sociales en el Alto Llobregat y Cardener [...]*, p. 226-227.

La CNT de l'exili vivia aleshores una greu crisi interna. Quan el moviment llibertari es va recompondre després de la fi de la guerra europea, dues faccions van xocar durament a França. Com hem apuntat més amunt, hi havia, d'una banda, els col·laboracionistes, que defensaven que el Moviment Llibertari Espanyol havia de seguir donant suport a la unitat d'acció amb la resta de les forces republicanes amb l'objectiu d'aconseguir un canvi de règim a Espanya. I de l'altra, el corrent més ortodox, que tornava als principis apolítics de l'anarcosindicalisme i renegava de qualsevol contacte amb organitzacions sense finalitats revolucionàries. Eren coneguts com "els pellroges". En total ja no quedaven més de 10.000 persones vinculades a les dues CNT de l'exili.

Com a curiositat caldria afegir que la Intercomarcal de l'Alt Llobregat i el Cardener a l'exili era del sector ortodox. En formaven part una quarantena de militants, entre els quals hi havia Guillem Codina, Pedro Cano, Josep Barber i Pedro Flores.⁴⁵² Els dos primers, Codina i Cano, estaven entre els convocants d'un míting regional (a nivell de Catalunya) de la CNT celebrat el 1947 a Tolosa. Van ser secretaris de la Intercomarcal a l'exili el militant de Berga Josep Ester Borràs i més tard, als anys cinquanta, Ramon Faura, de Gironella.

La CNT creava federacions a França seguint un doble marc territorial. D'una banda, en un marc francès, que agrupava la militància segons el seu lloc de residència (París, Tolosa, Bordeus, Marsella...); i de l'altra, en un marc espanyol, que agrupava la militància segons el seu lloc d'origen (Catalunya, Centre, Llevant, Nord...). De fet, ja no era una organització sindical, ja que no feia acció sindical a França, sinó que se

452 En una reunió de la Intercomarcal celebrada a Tolosa el 26-1-1947 van participar-hi: per Marsella, Cubinsa i Espinosa; per Isèra, Alaro; per Alier, Ballesta; per Tarn, Benítez. També hi eren Casals, Hernández, Gómez, Tragant, Marin, Deseuran, Bruch, Bueno, Malsand, etc. Informació extreta dels papers de Pedro Flores, carpeta II.

centrava en la política de l'Estat espanyol i de la seva pròpia organització. Si necessitaven un sindicat, s'afiliaven als sindicats francesos. Així, en aquella època la CNT de l'exili era una mena d'organització política sota la forma pública de sindicat. Totes les lluites per controlar els comitès i la guerra interna de tendències van fastiguejar a molts militants, que es van apartar definitivament de l'anarcosindicalisme.

L'organització intercomarcal va seguir el camí de la resta de l'exili confederal. El temps, l'edat i els conflictes personals van perjudicar aquesta militància dels anys trenta. Flores també participaria en àmbits culturals com ara l'Ateneu Cervantes de Lió o l'*Enciclopèdia anarquista*, que era un projecte de Víctor García –l'àlies de Germinal Gracia– de recuperar la memòria de tota la militància llibertària prèvia, nom per nom.

És interessant ressenyar que cap a finals dels anys seixanta, quan Flores va començar el seu projecte de recollir la memòria llibertària de la comarca, la majoria de militants estaven retirats, sense voler saber res de l'organització, d'altres expulsats, i encara d'altres sense contacte, esperant temps millors. L'abundant correspondència mostra una profunda amargura i un pessimisme vital causat per la derrota, l'exili i la mala gestió que els comitès del moviment llibertari havien fet de tota la riquesa humana que es va reunir a França el 1939 i el 1945. La diàspora era encara més gran; així, abunden les cartes de militants de la comarca exiliats a Mont-real, Buenos Aires, Caracas, Cuernavaca (Mèxic) i moltes localitats de França. La majoria demostren estar descontents i decebutos amb l'organització. De les cartes es desprèn que eren gent d'idees, molt moralista, que defensava a capa i espasa els valors llibertaris que havien après a les Joventuts als anys trenta, malgrat les diferències particulars que hi havia entre ells.

No obstant això, en l'àmbit internacional, el moviment anarquista va viure un breu renaixement després de la Guerra

Mundial, a finals de la dècada de 1940, sobretot a França, Itàlia i Mèxic. L'Associació Internacional de Treballadors (AIT) es va reconstituir el 1951 a Tolosa de Llenguadoc, enmig dels debats i els balanços sobre la Guerra Civil espanyola i el paper de la CNT en la revolució i en el Govern de la República. Amb tot, el moviment anarquista internacional encara era molt petit i girava entorn dels espanyols exiliats.

La guerrilla llibertària

Des del final de la guerra civil les diferents forces polítiques antifeixistes van organitzar grups guerrillers. En un primer moment eren grups de persones que s'amagaven de la repressió, que fugien de les presons i dels camps de concentració. Al cap d'un temps els grups ja tenien armament i van millorar molt les seves tàctiques. El primer xoc armat entre guerrillers i la Guàrdia Civil a Catalunya data del 8 de novembre de 1941. Amb l'ajuda dels guerrillers que venien de l'exili a França, la guerrilla espanyola va arribar a estar en condicions d'amenaçar el règim franquista.

Pel que fa a la Catalunya central, una de les primeres accions guerrilleres es produí el 9 de desembre de 1944, quan va tenir lloc una cacera de maquis a Sant Mateu de Bages. Eren guerrillers comunistes, ja que el moviment llibertari mai no els va reivindicar com a seus. Els relats parlen de guerrillers molt joves que o bé havien fugit amagant-se de la Guàrdia Civil, o bé provenien de França a través de la fracassada invasió de la Val d'Aran. Es refugiaven a la masoveria El Borrell, que pertanyia al mas Semís. El cas és que aquell dia van caure en una emboscada de la Guàrdia Civil i el Sometent de Súria. Els guerrillers, un cop rodejada la casa de nit mentre dormien, no van oferir cap resistència. Malgrat això, el capità dels guàrdies civils els va ordenar alinear-se contra la paret i els va metrallar amb el seu *naranjero*. Un dels guerrillers va

poder escapar-se. Els cossos dels altres nou van ser enterrats al cementiri de Sant Mateu, però mai no van ser registrades les defuncions, ja que la Guàrdia Civil argumentava que els maquis anaven indocumentats, segurament per evitar represàlies contra les seves famílies.⁴⁵³

El període de màxima intensitat de la guerrilla tingué lloc entre 1945 i 1947. A partir d'aleshores la repressió que va patir es va intensificar i, a poc a poc, les partides van anar caient una darrera l'altra. Molts integrants i enllaços van resultar morts o detinguts i d'altres van escapar-se a França o al Marroc. En aquells anys va augmentar l'acció de la guerrilla urbana a Barcelona, animada pels grups llibertaris. Però sense bases suficients, aquests militants van ser sistemàticament delmats. Gent com ara José Sabater, Julio Rodríguez, Pedro Adrover, Raúl Carballeira, Francisco Martínez, Manuel Sabater o José López Penedo van morir en xocs amb la policia o van ser executats al garrot vil o afusellats. Es calcula que en total van venir de França 350 guerrillers llibertaris, dels quals un 65% caigué en mans de la policia i un centenar van perdre la vida.⁴⁵⁴

Els llibertaris també utilitzarien com a base per a les seves activitats clandestines la mina de Pimorent (Puymorens), a França. Era una mina de ferro a 2.000 metres d'altitud situada en una falca de terra entre Andorra, França i Catalunya. A la mina hi havia tota mena de treballadors estrangers (italians, búlgars, algerians i espanyols). Diversos cenetistes hi van trobar feina, entre ells Pedro Flores. Per Pimorent hi passaria Peirats de camí a la trobada del cementiri de Berga.

Els últims contingents importants van ser evacuats el 1952, ja que les organitzacions antifeixistes van deixar de donar suport a la guerrilla com a tàctica per derrotar el fran-

453 Marta GÓMEZ i Glòria SARRI, "Nou Maquis morts al Borrell de Sant Mateu de Bages", *Dovella*, 2009, núm. 101, p. 39-41.

454 Eduardo PONS PRADES, *Los derrotados y el exilio*, p. 255-256.

quisme. La CNT de l'exili fins i tot va desautoritzar la lluita armada, tot i que les partides guerrilleres encara rebien suport dels exiliats anarquistes a títol individual. La guerrilla llibertària a Catalunya va durar fins al 1963, any de la caiguda de l'últim resistent, Ramon Vila, Caracremada. Quant a la forma de funcionament, Joan Busquets recorda:

Hi havia un comitè de defensa fixe a Barcelona i grups voltants que venien de França i entraven en contacte amb els de l'interior. I conjuntament es feien treballs o no... Depenia. Però hi havia un contacte permanent entre els dos grups.⁴⁵⁵

Probablement la partida guerrillera més famosa de Catalunya va ser la de Quico Sabaté. Quico va fer el seu primer viatge a Catalunya el 1944 per incorporar-se als grups d'acció contra el franquisme, i va formar un grup guerriller. Compaginava feines de manyà, llauner i agricultor a França amb els robatoris als franquistes rics a Espanya, sabotatges i tota mena d'accions de guerrilla urbana, així com el trasllat de propaganda elaborada a França per a la reconstrucció dels sindicats a l'interior. Va ser proclamat l'enemic públic número u del règim.

El grup de Sabaté va col·laborar amb altres grups guerrillers, com ara el de Marcel·lí Massana i el de Josep Lluís Facerias, i els d'altres ciutats com eren Madrid o Saragossa. Quico va morir el dia 5 de gener de 1960, cosit a trets per la Guàrdia Civil. Pel que fa a la gent de la Catalunya central en contacte amb Sabater, hem d'esmentar Antonio Malpica, de Cardona, que durant l'any 1960 va estar al grup de Quico Sabater.

455 Entrevista a Joan Busquets feta per Txema Bofill i Pep Cara: "Els maquis som els oblidats de la lluita contra la dictadura franquista", *Catalunya*, octubre 2011, núm. 132, p. 16-17.

Un altre grup important va ser el de Josep Lluís Facerias, militant de la CNT i de les Joventuts Llibertàries. Les Joventuts s'havien tornat a constituir a Catalunya des de principis dels anys quaranta. Publicaven la revista *Ruta*. L'any 1947 Facerias estava pres a la Model de Barcelona i es va convèncer que la lluita armada era el mitjà més ràpid per obtenir diners i contribuir a l'activitat de la CNT i dels militants presos i les seves famílies. Des de la seva sortida de la presó, aquell any, es va convertir en el cap d'una partida que va romandre activa durant tota una dècada, fins que el 30 d'agost de 1957 va caure víctima d'una emboscada a Barcelona. Un dels seus companys de partida va ser Agustín Vicente, natural de Cardona. Vicente va ser acusat de diversos robatoris i de fer volar un polvorí militar a Sant Feliu de Llobregat. Fugiria a Itàlia després d'un període d'empresonament.

A la Catalunya central el grup guerriller més conegut va ser el de Marcel·lí Massana, àlies *Panxo*. El grup de Massana va operar durant sis anys a les comarques del Bages i el Berguedà, on tenia més de cinquanta bases en masies, pobles i ciutats. L'èxit de Massana es basava en la prudència, l'aplicació del sentit comú i el coneixement del terreny d'operacions, que era casa seva. En el seu grup intentaven evitar baixes inútils i no s'enfrontaven amb la força pública a menys que fos totalment necessari. Massana també era molt reservat i cautelós, a vegades ni tan sols informava els seus companys de l'itinerari que seguiria el grup.

La guerrilla de Massana va participar en nombrosos segrestos de personalitats addictes al règim, sabotatges i atracaments a fàbriques i mines, com ara l'empresa Carbur de Berga. Els sabotatges consistien principalment a fer volar torretes d'alta tensió. Una acció de càstig contra els empresaris partidaris del franquisme es va produir a la fàbrica tèxtil La Plana, l'amo de la qual abusava de la seva autoritat sobre les treballadores. Assabentat d'aquest fet, Massana va fer passejar

en calçotets per les naus de la fàbrica el senyor Coloma davant de les obreres.⁴⁵⁶

Els grups de Massana van passar a l'altra banda del Pirineu més d'una cinquantena de persones que fugien de la repressió franquista. Però a començaments de 1951 Massana va desistir de la lluita armada, que considerava una via poc efectiva per derrocar el règim, i es va quedar definitivament a França. No tornaria a Catalunya fins a l'any 1977. Un conegut membre de l'Alt Llobregat dels grups de Massana era Joan Busquets, conegut com *el Senzill*.

Dues de les bases del grup de Massana també les feien servir altres grups: eren les masies de Can Flaquer i de Casasayas (o Casasayas). A la segona hi vivia el masover Sorribas, el ja esmentat *Vegetarià*, fundador del grup naturista dels anys trenta. També hi vivia Miquel Bonet, *Saleta*, un conegut enllaç de la guerrilla. Després d'un segrest, les cases van ser descobertes i els seus habitants van haver d'exiliar-se a França.

Un dels grups guerrillers que utilitzaven bases del grup de Massana era Talión, menys conegut que els anteriors. Estava liderat per Julio Rodríguez Fernández, àlies *el Cubano*, i n'eren membres, entre d'altres, Pere Adrover Font, Josep Corral Martí, Manuel Fornés Marín i Francisco Martínez Márquez. El 9 d'octubre de 1949 el grup va participar amb el de Facerias en el famós robatori del *meublé* La Casita Blanca, a Barcelona.⁴⁵⁷ El grup va estar integrat en diverses fases

456 “Marcel·lí Massana i Bancells, ‘Pancho’”, *Sindominio.net/marxa-maquis*. Jordi BIGUES, “Seixanta-nou anys de l'assalt a la colònia de la Plana d'Avià”, *Directa*, 26-1-2018 [consultat al blog *Nord-Est Llibertari*].

457 Una de les maneres d'aconseguir diners era atracar *meublés*, establiments que servien per tenir relacions extramatrimonials, ja que asseguraven discreció en una societat conservadora. Els atracaments en aquests llocs eren una bona opció, atès que les persones adinerades no solien denunciar els robatoris per por

per molts altres militants com ara José Guerrero Motas, àlies *Manolo* (ferit en un xoc amb la Guàrdia Civil a la masia Els Casals, prop de Santpedor), Antonio Bravo Soler, José Maria Requena, Pedro López Tapias i Josep Pinyol Dulcet, tots de Manresa. Van caure més tard i van ser jutjats el 1952.

Els cinc últims executats al Camp de la Bota, el 14 de març de 1952, eren guerrillers del grup Talión: Jordi Pons, àlies *Taràntula*, Pere Adrover Font (*el Iaio*), *Genís* Urrea Peña, José Pérez Pedrero (*Tragapanes*) i Santiago Amir Cruanyes (*Sheriff*), tots anarquistes i lluitadors contra el franquisme.

Tots aquests grups a mitjan 1949 van confluïr a Barcelona per dur a terme diverses accions, entre d'altres intentar assassinar Franco. Quan van arribar a la ciutat comtal, però, es van dedicar a fer atracaments, com el de La Casita Blanca, amb els quals atreïen l'atenció de la policia. Un darrere l'altre, molts d'aquests grups van ser detinguts, i tota aquesta onada de detencions acabaria suposant el final de la guerrilla urbana de Barcelona.

Així mateix, hem de parlar de Ramon Vila. Ja hem dit que aquest militant havia participat en la Segona Guerra Mundial, al centre de França. Malgrat que la CNT es va desvincular de la lluita armada l'any 1953, Ramon Vila, àlies *Caracremada*, la va continuar practicant fins al dia de la seva mort. Durant gairebé dues dècades de lluita va fer nombrosos sabotatges, segrestos i altres accions.

L'acció més destacada de Vila va ser l'intent de matar Franco, el 15 d'abril de 1947. Per a l'ocasió es van ajuntar a Sallent uns cinquanta guerrillers llibertaris, entre ells els grups de Los Maños i de Ramon Vila. Com s'explica al documental *Objetivo: matar a Franco*, es volia aprofitar la visita del Generalísimo a la vila, que vindria acompanyat de Quintela,

de l'escàndol. A la Casita Blanca els activistes van aconseguir un botí de 37.000 pessetes. El 1951 una partida de guerrillers repetirien l'acció.

l'odiat cap de la Brigada Políticossocial de Barcelona. El pla era col·locar unes mines al pas de la caravana i disparar amb metralletes. Però algú del grup es va avançar i va disparar massa d'hora, de manera que es va activar la defensa del dictador. La repressió va caure amb molta contundència, com hem vist, sobre els llibertaris de Manresa.

Una altra acció desgraciada seria la caiguda d'un grup dirigit per Vila en el qual participaven Manuel Sabaté i l'italià Helios Ziglioli. El juny de 1949 anaven a integrar-se en la lluita clandestina de Barcelona. Havien deixat a la Pobla de Lillet la major part del grup amb Francisco Denis, detingut un mes més tard a Sallent, i ells van continuar el camí. Arribant a una base, una masia, van topar-se amb la Guàrdia Civil, xoc en el qual resultà ferit Ziglioli. Vila i Sabaté van haver de separar-se, i aquest últim va ser detingut a Moià abans d'agafar un autobús per arribar a Manresa. Manuel Sabaté seria executat el 24 de febrer de 1950. Ramon Vila sempre es culpària a si mateix de la caiguda, tot i que la resta dels companys mai no li van retreure res.

El dia 7 d'agost de 1963, Vila queia mort durant un enfrontament amb la Guàrdia Civil a la Creu del Perelló, al terme municipal de Castelnou de Bages. Va tardar tota la nit a morir de les ferides, empunyant una metralladora. La partida de la Guàrdia Civil, composta de dos-cents guàrdies, no es va atrevir a apropar-se al cadàver fins l'endemà.

La guerrilla va ser un problema per al règim franquista, però no va aconseguir mai fer-lo trontollar. Com a milícia armada eren unitats poc nombroses i relativament mal armades i sense un bon aparell de propaganda que expressés els desitjos de la població general. No van gaudir mai d'un suport popular suficient. La població civil estava en aquells

anys més preocupada per sobreviure que per canviar el règim.⁴⁵⁸

Entre 1950 i 1953 les organitzacions antifeixistes, com ara el PCE i la CNT, van descartar la via armada en la lluita contra el franquisme i van optar exclusivament per la via política o sindical, de manera que van girar l'esquena a la guerrilla. Malauradament, aquesta va consumir tota una generació de joves revolucionaris, alguns vinculats a les Joventuts Llibertàries de la postguerra i d'altres als cercles juvenils de l'exili al sud de França.

Per exemple, a Berga l'organització clandestina antifranquista va quedar desarticulada el 1949 quan la Guàrdia Civil va detenir vint persones acusades de col·laborar amb la guerrilla i va assassinar-ne tres, Vilella, Puertas i Bertobillo. Un silenci còmplice va tapar els fets, d'alguna manera culpabilitzant els morts per "estar ficats on no tocava". El règim estava guanyant legitimitat als ulls d'una població atemorida per la brutalitat de la repressió i cansada de dècades de violència política.

*

Un altre mitjà de lluita molt diferent va ser la Ràdio Llibertària, que va emetre durant el 1947 des de Font Romeu, al Rosselló, cap a l'interior de la Catalunya franquista, fins que va ser tancada per les autoritats franceses. També hi havia una altra ràdio llibertària que emetia des de la colònia Aymare, al departament de Lot, al sud de França, en una masia comprada per anarquistes exiliats que acollia persones malaltes i gent gran del moviment llibertari. Aquestes ràdios van ser clausurades per ordre del Govern francès i únicament va

458 Jordi PLANES, "El 'maquis' al Bages", *Dovella*, 1982, núm. 7, p. 32-33.

aguantar una ràdio comunista coneguda com La Pirenaica, que emetia des de Moscou.

Un intent de recuperació

El règim de Franco va sobreviure a la postguerra perquè es va saber adaptar a les necessitats estratègiques dels aliats en el nou context de la Guerra Freda. D'aquesta manera, als anys cinquanta el franquisme va ser acceptat pels diferents organismes del bloc occidental. Malgrat tots els esforços, les organitzacions de l'exili no van aconseguir arrossegar les potències aliades a la lluita contra la dictadura a Espanya.

A dins del territori espanyol, tal com hem vist, la vaga de tramvies de 1951 inaugurà una nova època per al moviment obrer. Durant aquella dècada arribaren noves onades migratòries a Catalunya que sumaren més d'un milió de persones, provinents sobretot d'Andalusia. Per exemple, Manresa ciutat va passar de 36.381 habitants el 1940 a 52.216 l'any 1960. Durant la dècada dels anys cinquanta la població manresana va augmentar en unes 12.000 persones i la del Bages en unes 25.000. La gent que arribava es va anar instal·lant en barris nous, com ara el de la Sagrada Família, la Mion o el Poble nou, que van créixer de forma espectacular durant aquells anys. De totes maneres, el Bages no va experimentar un creixement tan explosiu com el d'altres llocs de Catalunya. Si en vint-i-cinc anys, de 1940 a 1965, la població de Catalunya va créixer en un 75%, al Bages el creixement va ser de "només" un 39,27%.⁴⁵⁹ En tot cas, la nova població implicava un canvi substancial en la composició de la classe obrera, ja que es tractava d'una immigració fonamentalment obrera i alhora filla de la seva època: catòlica i conservadora i que, en

459 Xavier RUBIO CANO, "La població de Manresa i del Bages, 1939-1959", a *Memòria.cat*.

bona mesura, havia assimilat els valors del règim... O això aparentava.

Hem de tenir en compte que la repressió franquista a Andalusia va ser la més dura de tot Espanya. Es calcula que més de 50.000 hi van ser assassinades pel feixisme durant la guerra i la postguerra. El sentiment de por i de derrota era tan gran que la gent va emigrar en massa durant la postguerra per no haver d'aguantar l'opressió del caciquisme en una època en què la gent passava gana. Una teoria de la conspiració catalanista diu que aquesta gent va venir a Catalunya a "espanyolitzar-la", sense tenir en compte que una dècada després moltes persones d'origen andalús estaven militant al moviment sindical clandestí i a l'incipient moviment veïnal.

Un cop constatada la dificultat de crear o fer funcionar sindicats clandestins al marge del Sindicato Vertical (anomenat oficialment Organización Sindical Española, OSE), es començava a reconstruir el moviment obrer fent ús de certs mecanismes legals dins les estructures franquistes. A partir de 1951 hi ha notícies de la presència a Terrassa i Barcelona de militants obrers independents que feien d'enllaços sindicals. De fet, la vaga general de 1951 es va decidir en una assemblea celebrada dins de la seu del Sindicato Vertical de la Via Laietana de Barcelona. És a dir, molts treballadors amb passat d'esquerres ja estaven ocupant càrrecs sindicals dins de la legalitat. És el que s'anomenava nuclis d'oposició obrera.

L'existència d'aquests nuclis comptava amb el suport del PSUC, mentre que la CNT i la UGT no veien amb bons ulls aquestes tàctiques. Consideraven a tots els treballadors que es prestaven a fer d'enllaços sindicals dins de l'OSE com a traïdors i partidaris del règim. Així doncs, la CNT i la UGT expulsaven qualsevol afiliat que operés dins del Sindicato Vertical, cosa que no volia dir que no hi hagués treballadors d'origen i tendència realment anarcosindicalista dins l'OSE. De fet, el Sindicat d'Espectacles de Barcelona de l'OSE estava

controlat per antics anarcosindicalistes, alguns d'ells afiliats a la Falange. En moltes empreses, els mateixos treballadors convencien coneguts que eren antics militants de la CNT perquè es presentessin als càrrecs del Sindicato Vertical. La intenció no era donar suport al règim, sinó representar els interessos dels treballadors davant la patronal i l'administració. Era un moviment de base que feia servir els mecanismes legals de l'Estat que hi havia en aquell moment. La manca de flexibilitat que va tenir el moviment llibertari en aquell moment li jugaria una mala passada en el futur.

Les vagues de 1956, 1957 i 1958 van ser convocades i liderades per treballadors inserits dins del moviment sindical franquista. De fet, la vaga general de 1957 mostrava les potencialitats d'aquesta nova forma organitzativa. A Barcelona, la vaga general va rebre el suport per primera vegada dels estudiants, que estaven començant un procés de politització contra el règim.⁴⁶⁰ A més, a les eleccions sindicals d'aquell mateix any, els treballadors van presentar candidatures d'oposició que van aconseguir uns quants representants.

Per fer front a la situació i no quedar-se enrere davant d'aquell creixent moviment sindical, la CNT i la UGT van formar l'Aliança Sindical Obrera (ASO). L'ASO va col·laborar amb les lluites dels miners asturians, però en realitat mai no va aconseguir tenir gaire importància. Paral·lelament, a l'exili, la CNT, la UGT i Solidaritat dels Treballadors Bascos (ELA-STB) van crear l'Aliança Sindical (AS), que va entrar en conflicte amb l'ASO. Un cop més, els problemes entre les diferents agrupacions de l'exili van fer que les noves aliances fracassessin igualment.

Durant la dècada dels anys cinquanta, bona part de l'obrerisme d'oposició es vehicularia a través d'associacions catòliques, cada cop més crítiques amb el règim, com

460 Aquesta politització, però, va estar capitalitzada bé per l'humanisme catòlic o bé pels comunistes.

la Joventut Obrera Cristiana (JOC) o la Germandat Obrera d'Acció Catòlica (HOAC). Les seves activitats no eren tan perseguides com les del sindicalisme amb orígens anteriors a la guerra, i constituïen una nova via d'entrada a l'associació i la politització.

*

Tornant al moviment llibertari, cal esmentar que les Joventuts Llibertàries de París van organitzar entre 1952 i 1955 diverses "concentracions" de joves a la colònia Aymare durant els mesos d'agost. Aquests campaments d'estiu van tenir continuïtat durant tota la dècada en altres llocs. Al principi van servir de punt de contacte de la joventut llibertària espanyola de l'exili. Amb el temps també van comptar amb la participació d'una cada cop més nombrosa representació de jovent europeu. En especial hi van participar joves de França i d'Itàlia, però també d'Anglaterra, Holanda, Suïssa, Alemanya i Bulgària. Aquests campaments van ser l'origen d'un petit moviment llibertari europeu que va tenir una gran expansió als anys seixanta.

Les Joventuts Llibertàries dels seixanta a França eren una mostra del canvi que s'havia produït a l'exili. Els joves ja estaven molt adaptats al país d'acollida, tot i que conservaven llaços amb la generació anterior. Però ara també tenien vincles amb altres joves europeus, sobretot amb els francesos.

A començaments d'aquella dècada, l'esperit unitari entre els republicans de l'exili estava més que oblidat. Totes les forces anaven per camins diferents. Paradoxalment, això va propiciar que els dos corrents llibertaris deixessin de banda les seves diferències, ja que el corrent col·laboracionista no tenia aliats amb qui poder cooperar i va fer un gir cap a la banda aïllacionista dels pellroges. Així, se celebrà de forma unitària entre els dos corrents el congrés de Limoges l'estiu de 1961. En aquesta trobada es va posar fi a la divisió confe-

deral amb la integració en el Secretariat Intercontinental del sector col·laboracionista expulsat, però també es va constatar la davallada que havia suposat l'escissió per a la CNT. En el moment de la reunificació, ja tan sols es comptabilitzaven 5.500 afiliats. Així mateix, la mitjana d'edat de la militància anarcosindicalista era cada cop més alta, ja que no havien aconseguit atreure gent nova.

La part més interessant del congrés va ser la posada en marxa d'un organisme clandestí conegut com a Defensa Interior. Tenia per objectiu general dinamitzar les accions armades contra el franquisme, amb la finalitat específica d'eliminar el general Franco. Defensa Interior va quedar formada per quatre militants exiliats a Europa, dos a Amèrica i un a l'Àfrica. De la CNT a Europa, hi participaren Acracio Ruiz i Cipriano Mera; de la FAI en representació de l'exili llibertari d'Amèrica i d'Europa respectivament, Joan Garcia Oliver i Germinal Esgleas; de la FIJL d'Amèrica, Octavio Alberola, fill de José Alberola, que va estar vinculat a Manresa durant el 1931; i finalment, representant la CNT a l'Àfrica, Juan Jimeno.

Defensa Interior i la lluita armada contra Franco

La creació d'aquesta nova organització armada, just després de la mort de Quico Sabater, va tenir lloc en un moment clau pel que feia als esdeveniments internacionals contemporanis. S'acabava de produir la Revolució Cubana, que va impactar molt fortament en el jovent de l'època. Que un grup petit de revolucionaris emprengué una revolta –i que tingués èxit– va provocar la rèplica del model a tota l'Amèrica Llatina i més enllà. A més, les colònies africanes i asiàtiques estaven aconseguint la independència a través de moviments d'alliberament, de manera que s'obrien nous escenaris revolucionaris en l'anomenat Tercer Món. La guerra d'in-

dependència d'Algèria, per exemple, va rebre el suport del moviment llibertari francès. I el moviment contra la guerra del Vietnam va ser importantíssim per als joves d'esquerreres europeus, des del moviment estudiantil al pacifisme, passant pels hippies i la contracultura. Tot plegat va generar un cert despertar en la consciència col·lectiva del moment, cosa que també volien aprofitar els llibertaris de Defensa Interior.

Les primeres accions van tenir lloc el mes de juny de 1961; diversos artefactes van esclatar a Madrid, València i Barcelona, i a l'agost, al Valle de los Caídos i a Donostia, prop de la residència d'estiu de Franco. També un grup va sabotejar la línia de ferrocarril entre Manresa i Terrassa-Sabadell, així com les línies elèctriques, com feien els guerrillers d'uns anys enrere. La policia va detenir ràpidament molts joves llibertaris, però cap d'ells estava implicat en les accions, i és que la majoria dels activistes venien de França. Un d'ells, Jordi Cornell Grau, va ser condemnat a mort, però afortunadament, gràcies a la pressió internacional, va ser indultat.

No van tenir la mateixa sort Francisco Granados i Joaquín Delgado l'estiu de 1963. Granados va ser enviat a Madrid per preparar un atemptat contra Franco. Malauradament, un seguit de descoordinacions i la mala sort van fer que el projecte fracassés. Aleshores Delgado, natural de Cardona, també va ser enviat a Madrid. Finalment la policia els va descobrir i els va detenir a tots dos el 31 de juliol. Aquest cop el règim franquista els va executar de seguida, el 16 d'agost, seguint el destí de Sacco i Vanzetti o de Joaquim Penina. La ràpida execució va impedir una campanya més consistent i va repercutir enormement en els mitjans llibertaris.

A més, una col·laboració entre els governs espanyol i francès va provocar la detenció de seixanta militants llibertaris a França, que poc després van ser alliberats. Aquesta onada repressiva va espantar molt la vella guàrdia confederal, que veia perillar la seva tranquil·litat. Havien refet les seves vides a França i no volien tornar a fer les maletes.

Entre altres problemes, ja s'havia donat un cert allunyament de la CNT i la FAI franceses respecte a les Joventuts Llibertàries (FIJL) i Defensa Interior, malgrat que aquestes dues últimes organitzacions comptaven amb el suport de les dues més veteranes, que estaven totalment burocratitzades i temien que el Govern francès il·legalitzés el moviment llibertari ibèric exiliat a França. Al congrés de Montpeller de 1965 el sector oficial de la CNT i la FAI es va desvincular totalment de l'acció armada. Aquest rebuig va aprofundir el distanciament del jovent llibertari respecte de les organitzacions de la Guerra Civil espanyola. Defensa Interior es va desintegrar l'any 1964. Però el 1966 el seu llegat va ser recollit pel Grupo Primero de Mayo, nascut a França amb intencions revolucionàries.

Consideramos que los objetivos de la oposición tolerada, secundada en ello por la oposición clásica, se limitan a la simple demanda de libertad sindical y derecho de huelga. Estos [objetivos] deben ser aumentados con un exigencia más general, más concreta, más urgente y más positiva: la libertad para todos los prisioneros políticos [...]. Se trata de sensibilizar al máximo, en esta primera fase, a la opinión pública sobre la situación de los prisioneros. Esta campaña servirá, indiscutiblemente, para estimular y desarrollar después todas las otras formas de lucha contra los fascismos ibéricos.⁴⁶¹

L'aparició d'aquest grup marcava una ruptura entre la FIJL i la CNT-FAI. Era la constatació del final de les estructures que havien conformat el Moviment Llibertari Espanyol a l'exili. Un dels actes més importants del Grupo Primero de Mayo va ser el segrest de monsenyor Ussia, conseller

461 Extret del dossier *Historia de las Juventudes Libertarias*, editat el 2009 a València pels Joves Anarcosindicalistas de la CGT.

eclesiàstic de l'ambaixada espanyola a París. La CNT es va desvincular ràpidament de l'acció.

La CNT ja havia entrat en una etapa de crisi terminal quan des del Secretariat s'impulsava una política sectària que va fer fora nombrosos militants que fins i tot havien donat suport a les tàctiques "ortodoxes" –o pellrogues, dels partidaris del sector d'Esgleas i Montseny– durant els anys quaranta i cinquanta. A partir d'aquell moment es forma un sector escindit al voltant de la revista *Presencia* que serà conegut com a Frente Libertario, al qual estaria vinculat Pedro Flores.

De totes les escissions hem sortit amb el cul pelat. A París hi ha una escissió de la CNT a l'any 1945 i dura fins l'any 1961, fins al congrés de Limoges, on van fer la reunificació. Són molts anys perduts. A més, quan es reunifiquen ja no és com abans. La segona escissió va ser quan la CNT ortodoxa de Tolosa va fer una sèrie d'expulsions. Gurucharri va ser expulsat en aquell moment, i es crea el grup de dissidents de Besiers, i d'aquí surt Frente Libertario. Les divisions encasellen i separen. Un dia em presenten a Barcelona un tal Navarro de l'Hospitalet: "Aquí el compañero Melich, pero cuidado que es de Frente Libertario. ¡Atención!" I no era veritat. No ho era. Quan hi ha Frente Libertario és quan jo sóc representant en llibreria i venia llibres a uns i als altres. Però en venir aquí a Barcelona i no adherir-me a la local de la CNT espanyola, era senyal per ells que jo era dels altres.⁴⁶²

El 1968, l'anarquisme ibèric a l'exili romanica dividit en diverses faccions enemistades entre si. A més, entre les repercussions de la revolta del Maig del 68, hi hagué la dissolució definitiva de les Joventuts Llibertàries després de fer

462 Entrevista a Enric Melich Gutiérrez feta per Txema Bofill i Pep Cara: "Cal despertar i aixecar la consciència del poble", *Catalunya*, juliol 2012, núm. 141, p. 16-17.

autocrítica i una anàlisi de la situació de l'Europa d'aquell temps. Calia un nou anarquisme per a una altra societat.

Els anys seixanta a Catalunya

Durant la vaga minera d'Astúries de 1962 es va generar un procés d'autoorganització entre els miners. Aquests, en comptes de construir noves centrals sindicals, actuaven dins de les estructures del Sindicato Vertical, com ja hem vist abans. Els miners feien assemblees i elegien els seus representants, organitzats en el que anomenaven comissions obreres. En un principi aquest procés assembleari va romandre aïllat a Astúries, però durant altres vagues d'aquell any es va repetir a Euskadi, Madrid i Catalunya.

Durant aquell 1962 a les mines de Fígols, a la Pobla de Lillet i a Vallcebre van esclatar vagues relacionades amb una altra vaga de Barcelona. Malgrat això, els comitès de vaga encara no estaven relacionats amb les altres comissions obreres d'arreu de l'Estat.

Al mes de novembre de 1964 va néixer la Comissió Obrera de Catalunya en una assemblea de més de tres-centes persones a l'església de Sant Medir de Barcelona. El gener de 1965 es va publicar un full informatiu editat per la Comissió Obrera Central de Barcelona que anunciava i explicava el procés de formació de Comissions Obreres (CCOO). La Comissió Obrera Central també va convocar una concentració a Barcelona on assistiren unes quinze mil persones. Era una fita històrica, ja que era la primera manifestació massiva que es produïa a Barcelona des de la vaga de 1951. Els conflictes laborals, un cert oberturisme del règim i el context internacional contribuirien a escalfar l'ambient.

Aquell any 1965 es deduïa que el PSUC obtindria la direcció de tot el moviment sindical de CCOO. Havien col·locat hàbilment els seus quadres als llocs de responsabilitat. Úni-

cament el Front Obrer de Catalunya (FOC) rivalitzava amb els comunistes. Així, quan el FOC va aconseguir controlar les CCOO de Barcelona, el PSUC reaccionaria creant per sobre la Coordinadora Nacional de Catalunya. El FOC era de tendència molt heterogènia i rebia molta militància de les organitzacions de cristians de base i dels grups de joves escoltistes.

L'any 1967 el Tribunal Suprem va declarar il·legals totes les CCOO, perquè es consideraven filials del Partit Comunista. La repressió va debilitar-les, alhora que va enfortir el corrent comunista dins de l'organització, que estava més preparat per afrontar la clandestinitat. La seva organització juvenil seria fundada a les Torres de Fals (Bages), sota l'aparència d'una excursió de joves.

Les primeres Comissions Obreres de la Catalunya central es van formar a Sallent el 1966, en una assemblea de treballadors de les mines al bosc de Can Roca. A Manresa no van arribar-hi fins al 1967-1968. El PSUC va ser la força impulsora de CCOO a la comarca. A la capital del Bages el partit es va fundar el 1967 amb una dotzena de militants, i al cap d'uns mesos ja n'eren entre vuitanta i noranta.⁴⁶³ La seva militància es basava en el jovent del Centre Excursionista del Bages i d'Art Viu, una associació cultural que tenia la cobertura del Cercle Artístic. En un principi el PSUC no era gaire fort ni a Sallent ni a Manresa, però era l'única força política opositora organitzada i a poc a poc començava a tenir influència en algunes empreses, sobretot a la Fàbrica Nova i a les mines. A finals dels anys seixanta ja tenia dues cèl·lules a Manresa (que no es coneixien entre si, a causa de les pràctiques de seguretat del partit), diverses cèl·lules a Sallent, i a Navarces no hi havia una cèl·lula reconeguda sinó només contactes. A més,

463 Entre altres militants del PSUC, hi havia Emili Martínez Balles-ter, fill del cenetista Emilià Martínez Espinosa.

funcionava un comitè miner amb treballadors de les mines de Sallent, Súria i Cardona.⁴⁶⁴

Un altre moviment que s'obria pas durant aquella dècada era el cristianisme de base. Estava influït per la doctrina social de l'Església, detallada al Concili Vaticà II, celebrat a Roma el 1962, que va suposar una “revolució” dins l'Església catòlica. Una part dels cristians es decantava per una tendència socialitzant, encara que no purament socialista. Moltes persones es van polititzar i van adquirir una consciència crítica vers el franquisme a partir de la seva militància a la Joventut Obrera Cristiana, a Acció Catòlica o en algunes parròquies. Part d'aquesta gent evolucionaria cap a posicions més radicals, sobretot cap al marxisme; molts van afiliar-se a CCOO i alguns també al PSUC o al FOC. D'altres van formar la Unió Sindical Obrera (USO),⁴⁶⁵ que seria el segon sindicat d'oposició més important fins a la mort de Franco. Com que la USO es definia com un sindicat catòlic, l'organització era tolerada pel règim, a diferència de les CCOO. Aquesta central sindical cristiana no va arrelar realment a la comarca fins després de la mort del dictador.

*

Cap al 1965 la militància confederal de la CNT estava pràcticament dissolta. Per capgirar la situació, a Madrid un grup de militants van decidir contactar amb diversos representants del Sindicato Vertical per crear una plataforma sobre la base de cinc punts. Es tractava del cincpuntisme.⁴⁶⁶

464 Jofre PADULLÉS, *Lògiques del secret. La cultura de la clandestinitat a la comarca del Bages (1946-1977)*.

465 La USO va ser fundada a Astúries de forma clandestina.

466 Els cinc punts eren: 1) Sindicat únic amb afiliació automàtica de tots els treballadors independentment de la seva ideologia i creences. 2) Principis del sindicalisme: a) autogovern democràtic dels treballadors de la seva organització; b) independència

Després d'unes quantes reunions es va arribar a un acord per presentar candidatures conjuntes a les eleccions sindicals de 1966 entre exmembres de la CNT i "falangistes d'esquerrers". D'aquesta manera ambdues parts pretenien contrarestar la creixent influència de les CCOO. Era una mena de dreceira per recuperar el camí perdut pel moviment llibertari de l'interior respecte del comunisme, que tenia la militància repartida entre les CCOO i l'entrisme al Sindicato Vertical. Per la part falangista, el règim sentia la "necesidad de engullir algún sector de la oposición obrera".⁴⁶⁷

A les eleccions d'enllaços sindicals de 1966 l'aliança cincpuntista va guanyar el Sindicat d'Espectacles de Barcelona. L'historiador Herrerín cita un informe policial⁴⁶⁸ en què es diu que la coalició també va poder controlar l'Organització Sindical de Manresa, el Sindicato Vertical local, però aquesta informació ha estat desmentida per anarcosindicalistes manresans.⁴⁶⁹

A Catalunya les CCOO van guanyar els sindicats del metall, la construcció, els transports i el tèxtil. A tot l'Estat les CCOO van experimentar un avanç important, que el règim intentà frenar il·legalitzant el sindicat el 1967, l'any següent

respecte del Govern i les administracions de l'Estat; c) autonomia respecte de totes les organitzacions polítiques; d) separació de les organitzacions empresarials. 3) Creació i promoció d'un mutualisme laboral. 4) Dret de vaga. 5) Desenvolupament del cooperativisme tant de producció com de consum.

467 Paraules de Rodolfo Martín Villa, citat per Abdón MATEOS, "La denuncia del sindicato Vertical", a *Las relaciones entre España y la Organización Internacional del Trabajo*, p. 94.

468 Són notes de la policia de Barcelona citades per Ángel HERRERÍN LÓPEZ, *La represión contra la CNT (1939-1975) [...]*, p. 278-279.

469 En l'entrevista feta per l'autor, Ramon Cayuela afirma que no va haver-hi mai anarcosindicalistes manresans afectes al cincpuntisme. En tot cas hi havia gent, com ara la seva família, que van participar en el Sindicato Vertical, però sense vinculació amb el cincpuntisme; són coses que cal no confondre.

de les eleccions (fins aleshores el sindicat era al·legal, clandestí). Mentrestant, el cincpuntisme estava provocant una seriosa crisi interna en el moviment anarcosindicalista, perquè els resultava aberrant pactar amb el règim franquista, que estava celebrant els seus “veinticinco años de paz”. Així, es va començar una campanya de desqualificació contra els militants implicats, cosa que faria que molts es replantegessin la seva adhesió.

El cincpuntisme va fracassar totalment en els seus objectius. No va poder aturar la influència de les CCOO en el moviment obrer, que combinava l'entrisme dins el Sindicato Vertical amb l'acció clandestina. El cincpuntisme era una renúncia, de fet, a l'acció sindical clandestina. No va obtenir el suport de la classe treballadora, que en general ho veia com una jugada del règim per aconseguir una nova legitimitat. També va ser duríssimament atacat des de tots els sectors llibertaris de l'exili, que aquest cop es van posar d'acord davant d'aquella “desviació”. Finalment, alguns dels impulsors del cincpuntisme van acabar integrats dins les estructures del règim. El fracàs va ser absolut.

Tota aquella situació feia vaticinar una extinció de l'anarquisme. A més, el 1965 es va dissoldre l'Aliança Sindical Obrera (ASO), l'última aliança entre forces antifranquistes amb participació llibertària.

*

Als anys seixanta Manresa va arribar als 57.000 habitants. La comarca venia d'una dècada de creixement econòmic després d'una postguerra molt dura. La societat tornava a ser optimista envers el futur. Aquest optimisme, que tenia una base material (l'anomenat *desarrollismo* franquista), també tindria una contrapartida negativa, com fou la crisi del sector del tèxtil. El 1963 Manresa encara tenia uns 150.000 fusos i 4.000 telers, cosa que la convertia en tota una potència del

sector. Però en tres anys (1963-1966) la ciutat passaria de 15.000 a 10.000 treballadors ocupats.

Al Bages es van produir una sèrie de conflictes laborals al tèxtil durant el 1963 i el 1964. Les empreses cotoneres es trobaven en una situació de crisi. Això va comportar el tancament d'algunes empreses, com foren la fàbrica del Salt, la dels Polvorers, la del Pont de Navarcles, la Fàbrica Blanca, la fàbrica del Guix, Cal Serrano, Filatures Carreras o la fàbrica del Pont de Fusta, així com de diverses colònies industrials, com ara la d'Avià o Els Comdals.⁴⁷⁰ La problemàtica de les colònies era més greu, perquè a l'atur s'hi sumava el desnonament de les famílies, que havien de marxar.⁴⁷¹ Aquests conflictes no tenien encara vinculació amb les organitzacions obreres existents.

Amb tot, sorgien noves formes de contestació, com eren les dels cristians de base o les del moviment estudiantil, cada cop més actiu i polititzat. El símbol del moment seria la tancada a l'església dels Caputxins de Sarrià, a Barcelona, el 1966, que donaria lloc al Sindicat Democràtic d'Estudiants. L'acció seria coneguda com la Caputxinada.

En aquest context de protesta creixent, als Països Catalans i al País Basc també va emergir el factor nacional com un eix de reivindicació específic. La repressió contra la cultura i la llengua catalanes havia anat animant una desafecció al règim cada cop més gran per part d'alguns sectors de la societat. A la formació d'aquest esperit de resistència hi van contribuir expressions culturals com la Nova Cançó o el teatre.

A finals de la dècada les forces d'oposició al franquisme estaven definitivament en marxa. Però el factor decisiu tornaria

470 Josep CAMPRUBÍ PLANS, *Fàbriques i Empreses: 10 anys de reportatges a 'Regió7'*, p. 199-200.

471 Nadia VARO MORAL, *La conflictividad laboral femenina durante el franquismo en la provincia de Barcelona*.

a ser el moviment obrer. Era la classe treballadora qui paralitzava el país, qui esperonava la resistència. Un exemple d'això va ser la vaga de la SEAT de 1967, quan tres mil treballadors van abandonar la cadena de muntatge per protestar contra els ritmes de treball. Era l'empresa model del règim.

La vaga de La Maquinista el 1968 o la de Camy el 1969 desencadenarien l'ambient de radicalització del que havia començat uns anys enrere. Del PSUC se n'escindiria el 1967 un grup leninista anomenat Unidad, germen del futur Partit Comunista d'Espanya (Internacional). Del PCE i el PSUC en sortiria més tard l'Organització Comunista d'Espanya (Bandera Roja). Del PSUC també se'n separaria el 1970 la Lliga Comunista Revolucionària, de tendència trotskista. De les bases del FOC en naixerien les Plataformes Anticapitalistes, embrió del moviment autònom, que també tindria altres gènesis. És a dir, l'extrema esquerra comença a esdevenir tota una galàxia de sigles difícil de resseguir.

La reactivació de la lluita obrera i la vaga de Sallent

Tot just començar la dècada dels anys setanta la situació política i social es va animar molt arreu de l'Estat. Com sempre, les lluites socials de Barcelona marcaven la pauta. Les vagues de la Harry Walker (62 dies), La Maquinista (69 dies), la Philips o la SAFA de Blanes van reactivar molt la lluita obrera. Eren conflictes silenciats per la premsa però que aconseguien transcendir perquè el moviment obrer cada cop estava més ben organitzat. Els sindicats es convertien en altaveus dels conflictes laborals d'arreu, si bé les vagues eren conduïdes realment pels treballadors, sense gaire ingerència de les estructures sindicals. Per exemple, sobre la vaga de la Harry Walker:

Aquesta vaga mantinguda a la Harry Walker, de Barcelona, des del mes de desembre de 1970 al de febrer de 1971, com les altres d'aquests darrers anys, demostra l'aparició a Catalunya d'un nou sindicalisme que ha sabut crear novament una organització, uns quadres, un nou estil i una nova estratègia, en la clandestinitat i sota la repressió policíaca, patronal, falangista i del "Tribunal de Orden Público", després de la desfeta de 1939 i de la salvatge repressió dels anys quaranta, que deixà sense direcció i quadres a la massa obrera catalana vençuda pel feixisme franquista, i la posà a la mercè dels "Sindicatos Verticales de Falange Española" (CNS).⁴⁷²

Es tracta de l'aparició d'un moviment obrer "autònom", no controlat per burocràcies, en mans realment del mateix moviment obrer, com havia succeït per exemple amb les vagues mineres d'Astúries de 1962.

A Granada, el mes de juliol de 1970, una manifestació pacífica durant la vaga de la construcció va acabar a trets i tres treballadors van resultar morts. A tot l'Estat les protestes van ser massives. A Manresa també es va organitzar una protesta per aquest motiu, que va aplegar centenars de persones en un ambient d'indignació.

Al Bages la dècada dels setanta va començar amb la vaga de les mines de potassa de Sùria. Quatre-cents treballadors van aturar la producció durant tot un mes. El conflicte venia des de 1963, però l'empresa sempre havia acomiadat tota la gent que creava organització sindical dins de les mines. Aquest cop, però, la vaga faria que a tots els pobles miners del Bages i als barris obrers de Manresa es fessin col·lectes de solidaritat amb els vaguistes i les seves famílies, animant la resistència.

El sector del tèxtil també va estar molt actiu durant aquells anys. El març de 1970, els treballadors de l'empresa Auxiliar Tèxtil Manresana van aturar la feina en protesta per

472 Joan FONT, *La vaga de l'Harry Walker [...]*.

qüestions de salut laboral, en el marc d'una vaga sectorial de vint-i-quatre hores per pactar un nou conveni. Sis mil treballadors, i sobretot treballadores, van participar-hi a la província de Barcelona. CCOO va seguir convocant vagues del sector l'any següent. Se'n van produir dues. La primera, el 13 de novembre de 1971, va ser seguida de forma multitudinària. La segona, el 19 de novembre, l'endemà d'una detenció a Sabadell, va aplegar unes tres mil persones de Sabadell, Terrassa, Mataró i Manresa.⁴⁷³ El 1972 es repetiria aquesta onada de vagues.

L'impuls més gran va ser el de la vaga de la SEAT de 1971 a Barcelona. Set mil treballadors van ocupar l'empresa com a protesta per l'empresonament de vint-i-tres vaguistes. El governador civil va ordenar a les forces de l'ordre el desallotjament de la fàbrica. Els enfrontaments van ser duríssims i els obrers van lluitar taller per taller contra la policia. De resultes d'aquells xocs va morir l'obrer Antonio Ruiz, el dia 18 d'octubre de 1971, cosa que va intensificar encara més el conflicte.

*

Aleshores es va reactivar el conflicte miner de la comarca. El 22 de desembre de 1971 els treballadors de les mines de potassa de Sallent es van tancar a la mina. El conflicte traspassà les fronteres laborals i el poble sencer es bolcà en una tasca de solidaritat. Fins i tot tancaren els bars i els comerços. Des del Govern Civil s'envià un fort contingent policial. Els miners, davant d'això, van suspendre les negociacions amb la propietat de la mina. La tensió era palpable a tot el poble. El 14 de gener de 1972 la vaga s'estendria també a Vilaforns.

473 José Fernando MOTA MUÑOZ, *El moviment obrer al tèxtil català [...]*.

El conflicte s'agreuà el 10 de febrer, quan un miner va ser detingut. Dos dies després es va declarar la vaga general a Sallent. Les dones es van tancar a l'església, mesura bastant freqüent en molts conflictes polítics i socials de l'època. Cada cop més sacerdots simpatitzaven amb la causa obrera. La fàbrica de Les Culleres també s'aturà. El dia 14 es va fer un altre cop vaga general a tot el poble. La vaga era indefinida i el dia 16 triomfaria completament. Els obrers assoliren les seves reivindicacions, entre les quals hi havia la llibertat dels detinguts i la readmissió de totes les persones acomiadades durant el conflicte.

El pitjor senyal de cara al futur el donava la desunió de les forces polítiques de l'oposició, que no van intentar estendre la vaga a altres llocs. La divisió entre les diferents forces va fer que no s'apostés seriosament per una vaga general indefinida, mesura que realment hauria determinat la situació política del país. Es tracta d'una vella dinàmica: els dirigents i els obrers, per camins diferents.

Els conflictes laborals continuaren durant tota la dècada a la comarca. Per exemple, l'any 1972, a més de la vaga de Sallent, destacarien la vaga de la Fàbrica Nova i la de la Pirelli. El 1973 els conflictes més importants serien el del sector de la construcció, el de la banca de Manresa, la mineria de Cardona, la Pirelli, la Casals Cardona, la SAF i Tèxtil Riba. I l'any 1974, Tallers Ratera, Ubach, Lemmerz, Maquinària Industrial, Unicar, Foneria i Metal·lúrgica Tèxtil.⁴⁷⁴

Per situar-nos en el context de l'època, caldria dir que fins als anys setanta, en una nit qualsevol, a les tres, quatre o cinc de la matinada, els carrers estaven plens de gent que anava a treballar. Com que no hi havia autobusos, la gent recorria els pobles i els barris caminant, de vegades fins a cinc o sis

474 La llista de conflictes es pot trobar a Gal·la GARCIA CASARRAMONA, *El moviment obrer a la comarca del Bages [...]*, p. 100-101.

quilòmetres. No eren poques les persones que feien a peu tota la distància que hi havia entre la colònia La Botjosa i Vilafruns de Sallent, o entre el Xup o Els Comdals i la Fàbrica Nova en el cas de Manresa, o entre Berga i Cal Rosal. Eren poblacions molt industrialitzades, amb empreses que funcionaven amb torns. Per exemple, al Berguedà hi havia la mina de Fígols, en què treballava una plantilla de 1.800 treballadors, sense comptar tots els que treballaven en tallers del voltant. També hi havia la fàbrica de ciment i la tèrmica, tot el tèxtil i les colònies industrials de l'Alt Llobregat. Fins i tot la caserna militar donava vida al comerç. Aquí ens podem fer una idea del que va suposar la crisi que començava en aquells anys. La situació es repetia poble a poble: Manresa, Cardona, Sallent, Navarcles, Sant Vicenç de Castellet, Monistrol de Montserrat, Súria, Gironella, Puig-reig...

Els anys setanta fins a la mort de Franco

La ciutat de Manresa durant els anys setanta va créixer en 10.000 persones, un increment bastant pronunciat: de 57.846 el 1970 a 67.014 el 1981. Són els anys del *baby boom*, l'explosió demogràfica més important del segle xx a l'Estat espanyol. La ciutat creixia en nombre d'habitants i, per tant, s'havien de construir nous habitatges per acomodar-los. Durant aquesta dècada es van habilitar els barris de la Font dels Capellans, del Xup, un bon tros de Sagrada Família, Plaça Catalunya, Valldaura, etc.

Són també els anys de la constitució de les primeres associacions de veïns i veïnes, propiciada per la llei d'associacions de 1964. A Manresa la primera associació veïnal va ser la del barri de la Mion, fundada el 1971. A partir d'aleshores se'n van crear d'altres, com la del Xup, el 1973, o la de la Font dels Capellans, el 1974. Cap al 1977 ja n'hi havia disset, xifra que evidenciava un nou subjecte social que aparegué

als anys setanta: els barris. Els barris d'arreu de l'Estat van entrar en una fase de reivindicacions de serveis socials (escoles, hospitals, centres comunitaris), urbanístics (parcs públics, clavegueram, xarxa viària, il·luminació), de transport (línies d'autobusos, noves connexions amb altres ciutats, carreteres) i polítiques i socials (representativitat política dels barris, festes majors). S'obria gradualment un altre escenari de lluites socials que esclataria després del franquisme.

*

El ritme polític del període 1970-1975 va estar marcat per l'Assemblea de Catalunya, que a la comarca estava encarnada per l'Assemblea del Bages. L'Assemblea era una coalició o aliança entre diverses forces polítiques: els comunistes, els socialistes, els nacionalistes d'esquerres i uns quants democratacristians. La força més important era el PSUC, que no actuava com un partit comunista a l'ús, sinó que es presentava com un partit que buscava la democràcia i que lluitava contra la dictadura. L'Assemblea del Bages es va dotar d'un comitè dirigent anomenat Comissió per a la Promoció Política (CPP), que aniria marcant les convocatòries.

La primera aparició de l'Assemblea del Bages va ser per protestar contra el procés de Burgos de 1970, que dictaria sentència de pena de mort contra sis militants d'ETA. La manifestació de Manresa va aplegar unes dues mil persones el 20 de setembre, cosa que va suposar un esdeveniment molt important a la ciutat i representà un punt de partida per al nou moviment antifranquista de finals d'aquest període. Gràcies a l'enorme campanya de pressió i solidaritat a tot l'Estat i també a nivell internacional, finalment les penes de mort van ser indultades.

Tota activitat clandestina tenia els seus riscos, i a l'octubre de 1973, 113 persones de l'Assemblea de Catalunya van ser detingudes en una església de Barcelona quan hi feien

una reunió. El suport popular que van tenir els detinguts va donar un gran impuls a l'organització.

El 1975 es vivia una radicalització de la situació social i política. En aquells moments la propaganda subversiva ja era ben visible a Manresa. Així, aquell any va aparèixer una octaveta amb reivindicacions laborals signada per “Trabajadores Anticapitalistas del Bages”. També va aparèixer una altra octaveta, aquesta contra les execucions de dos integrants d'ETA i tres del FRAP, esdevingudes el 27 de setembre de 1975, i que serien les últimes perpetrades pel franquisme. Arran d'aquesta protesta, a partir del 10 d'octubre, i al llarg de sis dies, tretze persones van ser detingudes a Manresa per actuacions clandestines i propaganda subversiva. A les primeres quatre se les vinculava al Cercle Obrer Comunista i a les Plataformes Anticapitalistes.⁴⁷⁵ A partir d'aquestes detencions s'escorcollaren uns quants immobles, en un dels quals, al carrer Cantarell, va ser descobert un dipòsit de propaganda, troballa que va conduir a l'arrest de set militants del PSUC. Dues persones més caurien l'endemà. Un mes i mig després foren detingudes quatre persones més que estaven en recerca i captura. I més tard fou el torn de dos treballadors, aquest cop per enganxar propaganda subversiva. Tots aquests detinguts van ser posats en llibertat a principis de desembre d'aquell any, després de la mort de Franco. La seva arribada a Manresa va ser multitudinària.

475 Maria Teresa Vilajeliu, Maria Carme Cots, Josep Subirana i Josep Armengou. Aquest últim fou fundador de CCOO a les mines de Fígols. Vegeu la resta de detencions a: Joaquim ALOY BOSCH [*et al.*], “Les últimes detencions del franquisme [...]”, a *Memòria.cat*.

El moviment llibertari dels anys setanta

Pel que fa al moviment llibertari ibèric i català, el començament dels setanta suposà una reactivació de les seves activitats basada en dos àmbits: d'una banda, en el moviment obrer de tipus autònom o assembleari i, de l'altra, en el moviment estudiantil. Novament és el moviment obrer el que crea un entorn adequat per a la praxi anarcosindicalista, que es trobava fora del mapa sindical. Així, l'espai de l'anarcosindicalisme és ocupat per un moviment obrer autònom que en alguns casos és genuïnament llibertari i que es complementa amb grups sorgits a les facultats, sovint amb ideologies difuses que vénen de l'onada contestatària del Maig del 68.

Cal no confondre's amb l'*autonomia operaia* d'Itàlia,⁴⁷⁶ que en aquells moments tenia molta força. A Catalunya aquestes idees estaven començant a debatre's en revistes com ara *¿Qué Hacer?*, *Nuestra Clase* o *Lucha y Teoría*, i en grups com les Plataformes Anticapitalistes o els Cercles de Formació de Quadres, que evolucionarien cap a l'autonomia des de

476 L'autonomia obrera italiana (també coneguda com a *autonomia operaia* o *proletaria*), d'origen marxista, es basava en una politització dels obrers precaris, normalment joves, que defensaven un "comunisme immediat" que substituiria la idea marxista d'una etapa de transició al socialisme. Aquesta idea canvià al llarg dels anys setanta des d'un obrerisme inicial cap a una cerca de formes de vida alternatives que acabà confluint amb la gent més marginada de la societat: sense sostre, persones psiquiatritzades, homosexuals, prostitutes, presos, etc. Això es va conèixer com a autonomia difusa o creativa. Les tàctiques solien ser les okupacions, les "autoreduccions" (no pagar transport, no pagar concerts, menjar gratis, robar i expropiar), l'espontaneïtat, els disturbis a les manifestacions, la lluita armada, la contracultura, etc. Així i tot, és la força revolucionària que va estar darrere de l'auge de la lluita social l'any 1977 a Itàlia. Aquest entorn fou durament castigat des de 1979, després de l'assassinat del polític Aldo Moro: es van fer unes dotze mil detencions.

posicions crítiques amb el paper dels partits d'esquerres dins del moviment obrer. De tota manera també hi havia certa relació amb Itàlia, tal com ho testimonia la presència de la revista *Nuestra Clase* al congrés de Lotta Continua el 1971.

És dubtós que aquestes revistes i grups tinguessin gaire impacte en el moviment llibertari, que en aquells moments just tornava a despertar-se. Se'ls pot considerar “companys de ruta”, tenint en compte que formaven un altre moviment polític diferenciat, que podem identificar amb l'autonomia. A cavall entre els dos móns, hi hauria el Moviment Ibèric d'Alliberament, més conegut com a MIL, amb la sigla en castellà. El MIL era una confluència de militants llibertaris del sud de França i de Catalunya que venien de l'experiència de la revista *Nuestra Clase* o de posicions de l'extrema esquerra. Dins del grup s'hi barrejaven idees consellistes,⁴⁷⁷ situacionistes⁴⁷⁸ i anarcocomunistes, i part de la seva tasca va ser introduir-les i difondre-les a Catalunya, que era el seu àmbit d'acció.

En la meua vida, he tingut dues sorts: tenir setze anys durant el maig del 68 i viure a Tolosa, que era la capital dels refugiats espanyols. Tota la gent que em trobava al carrer, a les botigues, era gent que havia conegut la revolució i el moviment dels maquis. Et podies trobar amb el Massana, amb gent que havia practicat la lluita armada aquí. Aquestes trobades i el fet que Tolosa bullia d'activitat l'any 68, immediatament, va portar a plantejar la qüestió de la lluita armada. Era una evidència absoluta fer la lluita armada al

477 Idea partidària que la societat comunista s'articuli a través de consells obrers –d'aquí el nom– com a eix vertebrador. Aquestes idees venien del comunisme d'esquerra dels anys vint d'Alemanya, Holanda i Itàlia.

478 Idea semblant a l'anterior pel que fa a l'organització de la societat, però amb una teorització de la vida quotidiana, de l'art i de la societat dels anys seixanta. Aquestes idees van ser difoses per l'anomenada Internacional Situacionista.

costat d'Euskadi o de Catalunya. Primer em vaig trobar amb els bascos, vaig estar al costat del País Basc amb els grups de suport a ETA i, després, em vaig trobar amb l'Oriol Solé i vam venir a Barcelona, naturalment.⁴⁷⁹

La branca armada del moviment, els Grups Autònoms de Combat (MIL-GAC), va operar des de 1971 fins al 1973 i la seva irrupció va provocar un auge d'altres grups autònoms que s'embranchaven en barris i empreses i que s'estenien per les comarques. Alguns també practicaven una lluita armada similar. El MIL va portar a terme l'execució d'Antonio Creix, cap de la Brigada Político-social.

Creix era un torturador cruel de detinguts polítics, un comissari de la temible BPS (Brigada Político-Social). Després de l'execució de Manzanos, va provocar tot de detencions al País Basc. Fou pilar del procés de Burgos a etarres i el responsable de la repressió i de la mort d'obrers a Granada. Creix venia regularment a Catalunya. Puig va aconseguir la informació i era un objectiu important en aquell moment del franquisme.⁴⁸⁰

Malauradament, el MIL va passar a la història arran de la caiguda de gairebé tots els seus militants, ocorreguda el setembre de 1973, just un mes després que el grup hagués decidit dissoldre's. Van ser detinguts i empresonats Oriol Solé Sugranyes, Josep Pons Llobet, Santi Soler, Xavier Garriga i Salvador Puig Antich. Aquest últim va ser condemnat a mort i executat a garrot vil el 2 de març de 1974, fet al qual

479 Jean-Marc Rouillan en una entrevista feta per Víctor Ricou: "L'autonomia no té res a veure amb l'absència d'organització", *La Directa*, 13-3-2013, núm. 309, p. 4-5.

480 Jean-Marc Rouillan en una entrevista feta per Txema Bofill, Pep Cara i Gerard Vilardaga: "Si oblides que l'essencial és l'enfrontament, ets menys lliure", *Catalunya*, novembre 2012, núm. 144, p. 16-17.

va seguir una llarga sèrie d'atemptats amb explosius protagonitzats per altres grups autònoms. La mort de Puig Antich va electritzar el món antagonista de Barcelona i també d'altres ciutats de l'Estat. A França es formaria una nova organització continuadora del llegat del MIL, els Grups d'Acció Revolucionària Internacionalista (GARI). Convé destacar la nul·la implicació de l'Assemblea de Catalunya o del PSUC en la campanya per salvar Puig Antich, campanya que tingué un caràcter popular i de base. Anys després, fugint de la presó de Segòvia, Oriol Solé Sugranyes moriria d'un tret d'un guàrdia civil. Estava a punt de passar la frontera.

Inspirats pel MIL, com hem dit, diversos grups autònoms de Barcelona i l'àrea metropolitana van emprendre una ofensiva armada contra l'Estat franquista que incloïa atemptats, robatoris, segrestos i agitació obrera i estudiantil. Aquesta xarxa de grups va ser coneguda com a Organització de Lluita Armada (OLLA), que era un nom imposat per la policia, ja que els grups no solien tenir nom o s'ajuntaven per una acció concreta i després es dissolien.⁴⁸¹ El març de 1974, després de la mort de Puig Antich, van ser detingudes vint-i-dues persones vinculades amb aquesta xarxa, que en realitat era la xarxa de suport del MIL. Al novembre tindria lloc una nova batuda policial que comportaria vint detinguts més. Aquestes dues greus caigudes provocarien l'exili a França i el pas a la clandestinitat de moltes persones, que durant anys practicarien la lluita armada no només contra el franquisme sinó també contra el capitalisme després de la mort de Franco. Els grups d'autodefensa obrera es van estendre per alguns barris i van arrelar també en algunes empreses grans. La llavor revolucionària plantada pel MIL va germinar.

Quant a les línies més tradicionals de l'anarquisme, a tot arreu començaven a néixer grups d'afinitat. Alguns pretenien

481 Joni D., *Grups autònoms: Una crònica armada de la transacció democràtica*, p. 69.

sortir de l'àmbit local i establir una organització formal. Per exemple, la federació de grups Solidaritat (Fèlix Carrasquer, Luis Andrés Edo, Carlos Ramos, etc.), present a les principals ciutats espanyoles, seria una de les organitzacions clau per a la reconstrucció de la CNT després de la mort de Franco. En un moment en què el moviment llibertari estava desestructurat, diverses iniciatives van intentar reconstituir-lo, entre les quals destacà la primera conferència llibertària, celebrada a mitjan 1973 a iniciativa dels Grups d'Acció Directa de Barcelona, que a la pràctica eren una xarxa de grups. La idea de la conferència era clarificar qui era qui en aquell ambient confús, on proliferaven comitès fantasma dels diversos sectors enfrontats a l'exili i dels quals no es coneixien les posicions. De la trobada en va sortir la segona iniciativa: la creació de diverses publicacions com ara *Opinió Libertaria*, *CNT Informa* i *Acción Anarcosindicalista*. La gran diferència entre els grups llibertaris i els grups autònoms era que els primers creaven les bases d'una organització sindical formal mentre que els segons pretenien promoure processos organitzatius més amplis.

Aquesta onada de grups juvenils, que van crear el seu propi comitè de relacions, convivia amb la precària pervivència d'òrgans del vell moviment llibertari, com ara les revistes *Tierra y Libertad*, *Presencia* o *Frente Libertario*. A Catalunya coexistien fins a tres comitès regionals de la CNT, amb seus a Barcelona, Terrassa i Mataró, que pertanyien respectivament als militants cincpuntistes, als ortodoxos del sector FAI i al sector Frente Libertario. Cap dels tres no tenia activitat real i eren a la pràctica comitès de relacions entre militants.

A mitjan 1975 se celebrà la segona conferència llibertària, aquest cop amb molta més participació de grups de l'exili, tant de la CNT com dels grups anarquistes. S'assentaven definitivament les bases de la reconstrucció de la CNT.

A Manresa encara hi quedaven anarquistes, que conformaven un petit moviment basat en els grups d'afinitat. Lluís Martínez recorda que el seu avi matern formava part d'un d'aquests grups d'afinitat.⁴⁸² Es trobaven a la Torre de Santa Caterina, lloc habitual de reunió des dels anys quaranta. Arribaven tots per separat i tornaven cadascun pel seu compte, mai junts. Un d'ells era Joan Badia, mort el 1973. Emilià Martínez esmenta Ferré, Simó, els germans Castellón de Manresa i Mas Pla de Balsareny com a militants de la seva generació actius el 1973. Aquest seria el sector més veterà. Emilià Martínez, per cert, rebria una sol·licitud per participar en una revista impulsada per Juan Gómez Casas, entre d'altres, anomenada *Sindicalismo*, apareguda l'estiu de 1975. Del primer número se'n van esgotar tots els quinze mil exemplars.

Enric Martí rememorava algunes reunions clandestines en pisos particulars abans de la mort de Franco. A Manresa feien pintades anarquistes i de la CNT, però poca cosa més. Emilià Martínez recordava que hi havia un grup d'estudiants interessats en l'anarquisme; segurament es referia al grup de Martí.⁴⁸³ Martínez explicava també que en aquell moment ja es podia aconseguir pràcticament qualsevol lectura marxista a Manresa, gairebé a plena llum del dia, mentre que hi havia poques edicions llibertàries i totes venien de l'exterior.

Els anarquistes no van participar ni a l'Assemblea de Catalunya ni a la del Bages, exceptuant alguna persona a títol individual. A la comarca en realitat l'anarquisme estava organitzat de manera informal i clandestina. Aquest era el cas de Juan Cayuela, que rebia el diari *Solidaridad Obrera* a casa, a la barriada manresana de Sant Pau, i després el distribuïa entre els militants de la comarca. Cayuela havia participat en

482 Lluís Martínez, en una entrevista feta per l'autor, recorda que aquests militants tenien pseudònims com ara *el Bruno*, *el Chispas* o *el Joyero*.

483 Carta d'Emilià Martínez a Pedro Flores. Manresa, 11 d'abril de 1973.

la vaga de la Fàbrica Nova i tenia un germà que havia estat afusellat pel règim.⁴⁸⁴ A casa seva s'hi feien reunions de militants anarcosindicalistes. De vegades també venia gent de França per portar propaganda, correu i notícies personals. Aquests militants tenien influència al sector del metall i al del tèxtil. De fet, hi van participar i van guanyar a les eleccions d'enllaços sindicals de 1975 d'aquests sectors, fins que més tard van arribar consignes de França de deixar de participar al Sindicato Vertical. Aleshores s'hi ficaria CCOO i coparia tots els càrrecs.⁴⁸⁵

El contacte de la comarca amb el Secretariat Intercontinental del Moviment Llibertari de Tolosa era José Monte, de Balsareny. Flores reprovava el fet que la seva única activitat consistís a enviar de tant en tant retalls de diari crítics amb el règim. I quan Pedro Flores s'hi va posar en contacte per reconstruir la CNT el 1976, Monte va ser incapaç de donar cap nom. No havia fet una xarxa de contactes, a diferència dels altres grups esmentats abans. Flores s'integraria al grup d'Emilià Martínez i Cristòbal Castelló.

Finalment, Jean-Marc Rouillan, militant del MIL d'aquella època, recorda que tenien un contacte a Sallent, on feien una parada quan venien de França clandestinament. Els grups armats independentistes catalans tenien els mateixos enllaços que els llibertaris. Per exemple, els militants del Front d'Alliberament Català del Berguedà tenien contactes llibertaris a Perpinyà per aconseguir armes i guies per a les rutes d'entrada a Catalunya. El pas habitual per anar de França a Barcelona era amb cotxe o tren via Puigcerdà. El MIL havia tingut masies llogades a Bagà i Guardiola del Berguedà,

484 Es tracta de José Cayuela Cayuela, afusellat el 16 de juliol de 1939.

485 Ramon Cayuela, en una entrevista feta per l'autor, recorda que a les eleccions van participar-hi amb Pedro Duran i gent de la Unión de Trabajadores y Técnicos (UTT), de la CNS.

que utilitzaven com a bases o pisos francs. Els les havien aconseguit uns contactes de la mina de Fígols l'any 1971.⁴⁸⁶

La seguretat era una obsessió per a la gent d'esquerres. Així ho recorda Joan Planas, membre del PSUC:

Ens reuníem a cases particulars, a llocs una mica amagats. Quan feia bon temps ens podíem reunir al bosc o si feia mal temps a locals que ens podia haver deixat l'església. Una de les persones que ens va deixar més coses va ser el capellà de la parròquia de la Sagrada Família, un tal Ramon, que tenia connotacions obreres i deixava els locals de la parròquia per fer reunions.

Les reunions grans es feien en cap de setmana i les més petites, entre setmana, a la tarda-vespre. Aquestes reunions no solament servien per coordinar el moviment obrer, sinó que alhora era una escola. Aquestes reunions ens van ensenyar una forma pedagògica d'abordar les relacions socials.⁴⁸⁷

Per fer-nos una idea del funcionament del PSUC, podem resseguir el relat de Planas, que amb disset anys, el 1970, començà a anar a les reunions clandestines del partit. Segons ell tothom havia de donar l'opinió de com estaven les coses a la seva empresa i quins eren els problemes tant de l'empresa com del sector. Si algú feia alguna proposta tothom havia d'opinar sobre el tema. Això no vol dir, segons Planas, que el debat fos totalment assembleari, sinó que el partit tenia la pretensió d'escoltar a tothom i d'anar integrant el jovent. En aquelles reunions no només s'hi aprenia la problemàtica d'un sector concret, sinó els problemes de la classe treballadora.

486 Records de Joan Calsapeu Layret, citat a *Oriol Solé Sugranyes: 40 anys després*, p. 92.

487 Entrevista de l'autor amb Joan Planas.

Les reivindicacions típiques eren molt bàsiques (augments salarials, mitja hora per esmorzar...) però cohesionaven molt les plantilles. No era només una forma d'organitzar-se, sinó també una forma d'aprendre. En moltes empreses es parlava de política durant l'hora del descans o del dinar. D'aquesta manera va anar penetrant el sindicalisme de CCOO a les empreses i va anar guanyant molta influència el PSUC sobretot, però també altres partits com ara el PCE, la Lliga Comunista Revolucionària o el Moviment Comunista. L'anarquisme i l'anarcosindicalisme, com hem vist, encara no estaven reorganitzats, tot i que hi havia persones que després formarien part de la CNT que van assistir a algunes de les reunions de formació descrites per Planas:⁴⁸⁸

Érem la contrapropaganda del règim. En una nit es podien repartir entre dotze i tretze mil fulls. Aquí a Manresa érem una xarxa d'unes cent cinquanta persones i hi havia sis o set nuclis de joves comunistes organitzats. Hi havia tasques directes, gent organitzada dins de les empreses, i tasques complementàries allí on hi havia carències. Això anava en paral·lel a una activitat lúdica amb intenció de projecció de discurs. És a dir, en els nostres espais d'oci, bé fos l'escoltisme, excursionisme, etc., també intentàvem projectar xerrades o debats, que solien ser molt oberts.

*

L'Estat espanyol estava en ple procés de canvi. Encara resistia la dictadura de Francisco Franco, però des de 1973 s'intuïa que el canvi cap a una democràcia liberal, com les de la resta d'Europa, era inevitabe. L'almirall Carrero Blanco va ser nomenat cap del Govern el juny de 1973. Sis mesos després va ser l'objectiu d'un espectacular atemptat d'ETA que va posar fi a la seva vida. Amb Carrero acabava el continuisme del

488 *Ibidem.*

règim. A poc a poc s'obririen camí els reformistes del franquisme, com ara Manuel Fraga i Adolfo Suárez.

El 1975 el franquisme estava a la defensiva. L'oposició deia que el règim estava "bunqueritzat"; és a dir, vivia ficat dins un cau i s'amagava de la realitat. Les vagues es multiplicaven i la població començava a perdre la por. El setembre de 1975 van ser executats cinc militants d'ETA i del FRAP. Les protestes van ser generalitzades, no només a tot l'Estat, sinó també en altres països on també es van condemnar els assassinats. Es van produir també nombrosos atacs a les ambaixades espanyoles. A tot arreu es parlava de política. Ja no callava ningú.

L'1 d'octubre, Franco denunciava davant del seu públic a Madrid el "complot judeo-masónico contra España y la subversión comunista-terrorista". Aquella veu feble denotava la malaltia terminal que patia. El 20 de novembre el dictador moria, al seu llit. Acabaven quaranta anys d'una dictadura que ho havia canviat tot.

Un balanç del període

Per resumir el llarg període del franquisme podem començar amb la terrible repressió que van patir totes les esquerres. Tanmateix, durant els anys 1944-1946 el moviment llibertari va aconseguir reconstruir bona part de la seva estructura de forma totalment clandestina. Com que part del seu èxit depenia de la possibilitat d'una intervenció militar dels aliats, quan aquesta esperança es va desestimar, cap al 1947, el moviment va ser escombrat per la repressió. D'una altra banda feia la seva aparició un nou perfil sociològic, el jovent activat durant la guerra civil que portaria a terme una lluita guerrillera contra el règim. Aquesta generació, però, seria derrotada per la força. A més, s'hi sumava la situació

de divisió a l'exili, que va fer molt de mal a l'anarcosindicalisme, allunyant a les noves generacions del moviment.

D'aquesta manera, es pot dir que als anys cinquanta el moviment llibertari deixa de ser un actor rellevant en el panorama polític espanyol i català. Les noves generacions obreres comencen gradualment a posar en pràctica una nova forma d'organització i resistència política basada en l'acció sindical dins les estructures del Sindicato Vertical (OSE), i uns anys després en les Comissions Obreres. L'exili llibertari a França, que ha perdut contacte amb la realitat espanyola, desautoritza qualsevol mena d'intervenció organitzada per part de militants llibertaris en les estructures de l'OSE. Aquest buit l'aprofitarà el Partit Comunista, que prendrà la direcció política del nou moviment sindical.

L'anarcosindicalisme, malgrat un breu període de reconstrucció a inicis dels seixanta, entra en una nova fase d'enfrontaments interns que el porta a desaparèixer durant una dècada. Ni tan sols funciona la tàctica de Defensa Interior d'activar grups de lluita armada, perquè són eliminats per la repressió del règim, que està molt atent a qualsevol intent de desestabilització provinent dels llibertaris. A més, la desautorització de la lluita armada per part dels comitès anarcosindicalistes de l'exili acaba provocant l'extinció d'aquelles incipients estructures milicianes, la qual cosa serà motiu de noves ruptures internes.

Això no obstant, com hem dit, un sector del moviment llibertari de l'interior intenta posar en pràctica una nova tàctica similar a la dels comunistes. Per portar-la a terme s'alien amb "l'esquerra del règim", amb alguns elements de la Falange, per intentar sobrepassar en les eleccions sindicals unes Comissions Obreres cada cop més prestigioses. Amb tot, aquesta reacció arriba massa tard i la classe obrera, com era lògic, prefereix un organisme assembleari. A més, l'anomenat cincpuntisme apareix als ulls de tothom no com una

tàctica dels llibertaris, sinó del règim, que s'interpreta que els utilitza com a titelles.

Així, arriben els anys setanta amb el fracàs de totes les vies que havia intentat el moviment llibertari. És en aquest moment quan s'activa un nou cicle de lluites socials i sindicals (1969-1977) molt profund a tot Espanya. Per absència de rivals, a Catalunya les CCOO i el PSUC seran les organitzacions més ben preparades per capitalitzar la situació després de la mort de Franco. Amb tot, i malgrat la falta d'un anarquisme organitzat, un sector important de la classe treballadora practicarà i defensarà l'assemblearisme i s'organitzarà de manera crítica respecte de les CCOO.

Postfranquisme i Transició

La mort del general Franco, el 20 de novembre de 1975, va suposar l'inici d'un període de canvis polítics profunds. Els moviments reformistes dins del mateix règim ja venien d'enrere. En primer lloc caldria esmentar la proclamació com a rei de Juan Carlos I, nét d'Alfons XIII. El dictador havia designat Juan Carlos de Borbó com el seu successor el juliol de 1969, nomenament ratificat per les Corts franquistes. Evidentment, el franquisme, com a ideologia antidemocràtica i que definia Espanya com a regne des de 1947, no volia instaurar una república, també per no connectar-se simbòlicament amb l'etapa anterior.

El primer Govern de la Transició va ser encapçalat per Arias Navarro, que ja era president abans de la mort del Caudillo. El vicepresident Manuel Fraga va presentar un programa de "reforma en la continuïtat" cap a una democràcia "liberal", semblant a la de la resta de països europeus occidentals. La idea era que el procés fos tutelat pel poder franquista, de manera que les Leyes Fundamentales del Reino anessin canviant molt a poc a poc per adequar-se als requeriments de la modernitat democràtica.

Fraga, com a ministre de Governació, es convertí en el botxí de Vitòria el 3 de març de 1976, durant una vaga general a la ciutat, quan els treballadors i les seves famílies es van tancar en assemblea dins d'una església. La repressió salvatge per part de la policia, que va disparar amb armes de foc, va provocar la mort de cinc persones i cent cinquanta ferits de bala. Fraga faria famosa la frase "La calle es mía".

La massacre de Vitòria va marcar un abans i un després en la Transició: quedà en evidència el tarannà despòtic d'un govern pretesament reformista i s'accelerà l'acció de l'oposició democràtica.

L'oposició partia de l'exemple revolucionari de Portugal, que el 25 d'abril de 1974 havia derrocat el règim dictatorial que patia el país des dels anys vint. Les elits internacionals tenien por que a Espanya hi tingués lloc una revolució popular com la de l'estat veí. Per això el Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE), liderat per Felipe González, va rebre un gran suport de la socialdemocràcia alemanya i de la Internacional Socialista.

Aquest esforç socialdemòcrata estava destinat a combatre sobretot el Partit Comunista d'Espanya (PCE), que es veia com una amenaça per als interessos del capitalisme. El cert és que els comunistes espanyols i catalans dels anys setanta lideraven indiscutiblement el bloc de l'oposició al règim de Franco. Des de 1974 hi havia la Junta Democràtica, integrada pel PCE i altres partits socialistes. La Junta s'oposava a la "monarquia franquista", defensava la "ruptura democràtica" i demanava, entre altres punts, l'amnistia dels presos polítics, el reconeixement de totes les llibertats i drets civils i la celebració d'una consulta popular per elegir la forma d'Estat. El comunisme comptava amb la col·laboració de CCOO, que convocava vagues il·legals de caràcter polític en defensa de les reivindicacions de la Junta. D'altra banda, el juny de 1975 es va fundar la Plataforma de Convergència Democràtica, composta pel PSOE, altres partits socialdemòcrates i democristians i la UGT. La Junta i la Plataforma es van fusionar el març de 1976 en la Coordinació Democràtica o Platajunta, i a l'octubre aquesta constituí la Plataforma d'Organismes Democràtics (POD), juntament amb l'Assemblea de Catalunya i altres espais conjunts de les Illes, País Valencià, Galícia i les Canàries. L'Assemblea de Catalunya, creada el 1971 i composta per una gran diversitat de partits, sindicats, organitzacions

socials i personalitats, va ser una plataforma pionera de coordinació de la resistència contra la dictadura.

Arias Navarro dimetí el juliol de 1976 i el succeí en la presidència del Govern Adolfo Suárez, un polític molt més presentable, un falangista “convers” que no despertava suspicàcies en el sector franquista més reaccionari i que tenia molt bona premsa. Suárez i els seus partidaris van apostar per una transició a un sistema democràtic des de dins mateix de les estructures franquistes, mitjançant la Ley para la Reforma Política, vuitena Ley Fundamental del Movimiento, aprovada i sotmesa a referèndum el 15 de desembre de 1976, que disposava la convocatòria de les primeres eleccions lliures des de 1936, de les quals sorgirien unes noves Corts constituents.

Suárez va establir converses amb l’oposició democràtica, que pressionava fortament per la legalització dels partits i sindicats, per l’amnistia total dels presos polítics, pels estatuts d’autonomia, per la dissolució de les institucions franquistes i, en definitiva, per una ruptura real amb el règim. Per aquests motius es va convocar una vaga general pel 12 de novembre de 1976, que va resultar massiva, però que no va modificar el ritme del Govern de Suárez, que anava aplicant les reformes a poc a poc.

Tot el procés de la Transició va perillar durant l’última setmana de gener de 1977, a causa dels franquistes del “búnquer”, que volien aturar els canvis en marxa. En una manifestació proamnistia a Madrid uns provocadors feixistes de Fuerza Nueva van assassinar un jove estudiant. L’endemà, un grup de pistolers de la ultradreta van entrar en un despatx d’advocats vinculats a CCOO i el PCE i van assassinar cinc membres del bufet, situat al carrer Atocha de Madrid. En resposta, el grup armat GRAPO va segrestar aquell mateix dia un general, president del Consell Suprem de Justícia Militar.

El funeral dels advocats assassinats va esdevenir una mostra de solidaritat multitudinària amb el Partit Comunista.

D'aquesta manera va quedar clar que la Transició no seria creïble sense la participació del PCE, i Suárez va haver de replantejar-se la decisió de no legalitzar-lo fins després de les eleccions, previstes per al juny. Finalment el PCE, malgrat la desaprovació de l'exèrcit, va poder ser legal a partir del 9 d'abril i a finals d'aquell mes també ho seria CCOO. La legalització d'aquestes organitzacions donava via lliure a l'admissió d'altres entitats. A canvi, com a contrapartida, els comunistes van haver d'acceptar la monarquia i la bandera *rojigualda* i es van haver de comprometre a frenar la pressió al carrer.

Les primeres eleccions generals es van celebrar el 15 de juny de 1977, per sufragi universal directe. La participació va ser molt alta, del 78%, i el partit més votat va ser el d'Adolfo Suárez, la Unió de Centre Democràtic (UCD). Les eleccions van suposar una derrota per al Partit Comunista, que va quedar en tercer lloc i molt lluny del PSOE, que de sobte s'havia convertit en el partit hegemònic de l'esquerra. També es dibuixaren com a forces regionals clau el Partit Nacionalista Basc (PNB) a Euskadi i els partits que acabarien formant Convergència i Unió (CiU) a Catalunya. Així quedà pràcticament conformat el mapa polític (substituint més endavant el pes de la UCD pel del Partit Popular, refundació d'Alianza Popular) que ha perdurat fins als nostres dies i que alguns anomenen Règim del 78. Aquestes eleccions van representar un desastre per a tota la galàxia de partits d'extrema esquerra que s'hi van presentar. Pensaven obtenir uns quants diputats i, en canvi, van trobar-se amb uns resultats molt decebedors que refutaven les expectatives tan optimistes de les seves anàlisis.⁴⁸⁹

489 En aquest aspecte resulta molt aclaridora l'experiència de l'Organización de la Izquierda Comunista (OIC), que arribaria al seu zenit just en les eleccions de juny de 1977. (Joel SANS MOLES, "Crisis de militancia en el cambio de ciclo de la transición: La experiencia de la Organización").

El segon Govern de Suárez va promulgar la llei d'amnistia, que ampliava l'amnistia parcial de 1976, de manera que incloïa tots els actes d'intencionalitat política tipificats com a delictes o faltes ocorreguts entre el 18 de juliol de 1936 i el 15 de desembre de 1976. Així, quedaven amnistiats no només els presos polítics i altres represaliats pel règim, sinó també el genocidi i tots els crims comesos pel franquisme durant la guerra civil i la dictadura. La llei va ser aprovada el 15 d'octubre de 1977 per gairebé tots els grups parlamentaris, excepte pels franquistes d'Alianza Popular. L'amnistia, d'altra banda, no contemplava qui no era considerat pres polític, com era el cas, entre d'altres, de molts anarquistes que preferien autoanomenar-se "presos socials" a fi de no diferenciar-se de la resta dels presos.

Arran de la crisi internacional del petroli desencadenada el 1973, l'Estat espanyol es trobava en una situació de depressió econòmica, amb un estancament de l'activitat productiva, una forta inflació (de prop del 20%), i un ràpid augment de l'atur (l'any 1977 hi havia més de 800.000 persones aturades). Era de preveure una contestació al carrer esperonada per la crisi. En efecte, la dècada dels setanta es va caracteritzar, i no només a Espanya, per un intens cicle de lluites.

Gràcies a l'altíssima conflictivitat obrera, davant de la qual l'aparell estatal va haver de cedir per aconseguir uns mínims de pau social, la llei de relacions laborals de 1976 representa la quota més alta de drets individuals favorables als treballadors a què s'ha arribat mai a l'Estat espanyol. Així, entre d'altres regulacions, si una persona era acomiadada de forma improcedent, tenia dret a cobrar fins a cinc anualitats del seu salari de cop. A més, si quedava invàlida de primer grau i tenia família nombrosa aquesta xifra es multiplicava per 1,1. Si era "gran invàlid" i tenia família nombrosa la indemnització es multiplicava per 2. A més, el treballador podia triar si tornava a treballar a l'empresa o no en cas d'acomiadament improcedent. Amb aquesta legislació laboral, conquerida

per la lluita obrera amb grans esforços, els treballadors quedaven més protegits i sense tanta por de plantar cara ni de perdre la feina.

L'Estatut dels Treballadors de 1980, redactat per Manuel Chaves, d'una banda no deixava de ser fruit d'un període de grans mobilitzacions de la classe treballadora, però alhora anunciava una nova època per a les relacions laborals, que es caracteritzaria durant les següents dècades, i fins a l'actualitat, pel sindicalisme de concertació i per una contínua pèrdua de drets. L'estatut de 1980 va limitar les indemnitzacions, i la potestat de quedar-se l'empresa en fallida va tornar a ser de l'empresari en exclusiva, mentre que amb la llei de 1976 els treballadors d'una empresa en bancarrota podien optar per quedar-se-la si volien.

Però, com havia arribat el moviment sindical a ser tan potent? Per començar, l'Organització Sindical Espanyola estava molt desacreditada "per mèrits propis". A més, les Plataformes Anticapitalistes (en l'òrbita de les Comissions Obreres) van cridar al boicot de les eleccions sindicals de 1971. Tal va ser l'èxit de la iniciativa que l'abstenció va ser del 80% en moltes zones. El règim va quedar seriosament deslegitimat. No obstant això, a les eleccions sindicals de 1975 els quadres de CCOO van presentar candidatures unitàries democràtiques i obreres (CUDO) per copar els càrrecs de representants dels treballadors. L'estratègia va resultar molt encertada en aquell context polític. La Unió Sindical Obrera (USO) també va presentar les seves pròpies candidatures, de manera que encara es va aprofundir més la situació de desbordament del Sindicato Vertical. Els llibertaris, per la seva banda, van fer una crida a l'abstenció tant a les eleccions sindicals de 1971 com a les de 1975, per mostrar així el rebuig al sistema sindical franquista, que calia liquidar urgentment. La negativa a participar en les eleccions sindicals seria el cavall de batalla

intern dels anys següents i arribaria a ser motiu d'escissions en la Confederació.⁴⁹⁰

La CNT va rebutjar els Pactes de la Moncloa, uns acords crucials signats l'octubre de 1977 pel Govern espanyol, els principals partits polítics amb representació parlamentària, els sindicats majoritaris (CCOO i UGT) i les associacions patronals. El Govern de Suárez volia aturar així la conflictivitat social i preparar el terreny per a l'aprovació de la Constitució. Amb el fantasma del feixisme ben present i l'exèrcit descontent, l'amenaça d'un panorama involucionista va forçar CCOO i UGT a firmar. D'una banda, el pacte econòmic establia mesures de control de la inflació com la limitació de les disponibilitats líquides, la devaluació de la pesseta, la restricció de l'augment dels salaris i la reducció de la despesa pública. No obstant, també es preveia l'extensió de la prestació per desocupació, l'increment de les pensions i més despesa en educació i sanitat. D'altra banda, el pacte jurídic-polític incloïa la despenalització dels anticonceptius i de l'adulteri i l'ampliació de la llibertat d'expressió i de premsa. Amb la signatura dels Pactes, el control de l'activitat sindical va quedar en mans dels principals partits polítics d'esquerres (socialistes i comunistes).

Los políticos profesionales que han dado a luz en el palacio de la Presidencia del Gobierno un "compromiso histórico a la española" son sin duda la plana mayor del electoralismo actual: de Fraga a Carrillo, pasando por los televisivos Felipe y Suárez, los mejores especialistas del país en marketing político nos han preparado ya la campaña de Navidad para promocionar el producto que más se va a consumir en los próximos dos meses: AUSTERIDAD.

Con esta imagen de marca nos presentan los acuerdos de la Moncloa: aceptación incondicional del programa eco-

490 Pablo César CARMONA PASCUAL, *Libertarias y contraculturales [...]*, p. 140.

nómico del gran capital (presente en el gobierno Suárez con ministros como Oliart, Cavero o Garrigues Walker), a cambio de una participación de los partidos de la izquierda parlamentaria en los tejemanajes en los que se cuecen grandes decisiones políticas que luego pagamos los ciudadanos de a pie. Esa presencia no llega por ahora a las carteras ministeriales insistentemente pedidas por los carrillistas y hábilmente rechazadas por los del PSOE a la espera de su hora, pero todos quedan comprometidos en la defensa del famoso paquete económico de Fuentes Quintana.

En ese paquete hay un reforzamiento del papel económico y laboral del Estado; se cercenan las reivindicaciones salariales mientras las subidas de precios se disparan este otoño en espera de ser “controladas” en el invierno por las manipulaciones oficiales del índice; hay un tratamiento poco menos que caritativo del pavoroso problema del paro y la crisis de las empresas, verdadero chantaje a las condiciones de vida de los trabajadores; hay en fin mayores facilidades para el despido patronal, con esa amenaza de diezmar las plantillas en las empresas que se desmanden...

Lo que no hay en todo el “paquete” es ni una coma que moleste a la dominación capitalista ni que alivie la explotación del obrero. Eso sí, los dirigentes del PCE nos aseguran que es la hora del sacrificio, de “salvar la crisis y el vacío”, de cerrar filas tras la monarquía y el capitalismo, de alejar peligrosos fantasmas de revolución o socialismo.⁴⁹¹

Els Pactes de la Moncloa van comportar la desactivació progressiva de la combativitat al carrer, tot i que les lluites populars van poder continuar encara un temps. Malauradament, com que les organitzacions majoritàries van firmar-los, i atesa també la feblesa de les organitzacions revolucionàries (comunistes, independentistes, anarquistes, autònomes i

491 “¿Qué se ha pactado en la Moncloa?”, *Bicicleta*, noviembre 1977, núm. 1, p. 7.

anarcosindicalistes), la situació no va poder derivar cap a un procés revolucionari.

El problema fue que la CNT no tuvo tiempo de consolidarse como sindicato independiente que defendiera a los trabajadores sin pactar con el poder. Por otro lado los Pactos de la Moncloa fueron utilizados por los partidos políticos para repartirse el Franquismo –yo ahora digo que no hay una democracia sino un franquismo de partidos. Al pactar, ellos y el PSOE se repartieron el pastel franquista para acabar con la incipiente sociedad civil que se estaba organizando, fuera o no libertaria y acabar con los movimientos sociales.

Esto lo ves claramente en lo ocurrido con las Asociaciones de Vecinos, órganos populares de base. A partir de cierto momento fueron orquestadas por los comunistas. En el 77 cuando surgen los ateneos libertarios la gente se da cuenta que las AA.VV., eran órganos del poder del PSOE-PCE cuando llegan a los ayuntamientos. Excepto en el País Vasco, este detalle es importante, los ayuntamientos a todos los dirigentes los cooptan y prometen descentralización municipal, educación... Todo esto ha sido mentira, los partidos fagocitaron a los líderes de las AA.VV.

[...] La universidad se la quedó el PCE, los ayuntamientos el PSOE y el mundo del poder se lo quedó UCD y los franquistas.⁴⁹²

La Transició a la comarca

Entre 1970 i 1981, la població de Manresa augmenta en uns 10.000 habitants. En aquests anys el creixement ja no és tant

492 “Entrevista a José Ribas, fundador de la revista *Ajoblanco*”, *Alasbarricadas.org*, 4-2-2008.

un producte de la immigració –que també n’hi havia–, sinó del fet que la gent que havia arribat als anys cinquanta i seixanta començava a tenir descendència.

La crisi econòmica internacional que havia començat el 1973 es nota molt durant tot el període de la Transició. Per exemple, el tancament de la fàbrica Gallifa de Sant Joan de Vilatorrada, el 1977, va ser un cop molt dur per a l’economia de la comarca. Tot i així, la Pirelli i altres empreses del voltant van poder absorbir una part de la plantilla acomiadada. En definitiva, però, la indústria del tèxtil ja estava declinant, amb un degoteig de tancaments a tot arreu, incloent-hi les colònies industrials, cosa que deixava sense feina, i de vegades sense llar, a les famílies que hi treballaven. L’atur tornava a ser un gran problema per a la classe treballadora. La ciutat, aprofitant la seva posició geogràfica, que la convertia en un punt d’abastiment de mercaderies per a tota la Catalunya central, s’orientava cap al comerç. Això no obstant, el Bages continuava perdent força econòmica respecte a la mitjana de Catalunya, en gran part a causa de la pèssima connexió viària del centre de Catalunya amb Barcelona, Lleida o Girona als anys setanta.

En matèria d’urbanisme, a Manresa caldria parlar de la Font dels Capellans, barri construït cap al 1974; i poc després arribà el torn de la Balconada. Eren nous barris producte de l’expansió urbana: la ciutat creixia i calia proveir la població d’habitatges adients. La Balconada començà a edificar-se el 1975. Els seus primers cinc-cents habitatges els van ocupar famílies que venien del Barri Antic, d’Escodines i la barriada de la Mion. Aquí podem intuir el principi de l’abandonament i la posterior degradació del Barri Antic, entre tancaments d’empreses i la construcció de nous barris i zones residencials. La Balconada seguí creixent durant els anys vuitanta, amb un dels percentatges de població immigrada d’Andalusia més elevats de tot Catalunya.

Pel que fa a la política institucional, l'alcalde en funcions que va estar al capdavant de Manresa durant els primers anys de la Transició va ser Ramon Roqueta. Era de família industrial vinatera i havia substituït Ramon Soldevila, que ja feia deu anys que ocupava el càrrec. Tots dos havien estat nomenats a dit com a càrrecs de confiança del règim. Caldria esperar fins a l'any 1979 perquè es celebressin les primeres eleccions municipals, en les quals va sortir elegit alcalde el socialista Joan Cornet, que dirigiria la ciutat durant gairebé una dècada, fins al 1987. El primer govern municipal, però, va ser fruit d'un pacte democràtic de diverses forces polítiques (PSC, PSUC, PSAN i CDC).

Respecte a l'articulació de l'oposició democràtica a la comarca, la primera secció territorial de l'Assemblea de Catalunya va ser l'Assemblea del Bages, creada al principi de la dècada. Després de la mort de Franco, l'Assemblea del Bages va convocar unes quantes manifestacions per reclamar el final definitiu del règim. Així doncs, l'abril de 1976 unes vuit-centes persones es manifestaren a Manresa exigint un Ajuntament democràtic, convocatòria que acabà amb un míting multitudinari.⁴⁹³ També a la Diada d'aquell any unes tres mil persones van omplir el pavelló del Vell Congost reivindicant democràcia i autonomia per a Catalunya.⁴⁹⁴

El comitè executiu de l'Assemblea del Bages era l'anomenada Comissió de Promoció Política (CPP), de tendència socialista, integrada per gent del PSC i també del partit independentista PSAN. El PSC, creat el 1978 a partir de la unió de diferents variants del partit (PSC-Reagrupament, PSC-Congrés i Federació Catalana del PSOE), aniria agafant molta força; a les eleccions al Congrés dels Diputats de l'1 de

493 Àngels FUSTÉ, Felip GONZÁLEZ i Jordi SARDANS, *La Transició: 1975-1983*, p. 115.

494 Joaquim ALOY BOSCH i Oriol LUJÁN FELIU, "El míting de la Diada Nacional del 1976 a Manresa", a *Memòria.cat*.

març de 1979 resultà la força més votada a Manresa, i també guanyà les eleccions municipals del 3 d'abril d'aquell mateix any: el PSC obtingué la majoria d'alcaldies del Bages i del Berguedà.

No obstant això, després de la mort del dictador el partit-moviment més gran de la comarca, i de Catalunya, era el PSUC. Durant deu anys havia fet molta feina d'educació i de formació de quadres per a la democràcia. Els comunistes eren una força clau per a la lluita antifranquista i la transició a la democràcia: lideraven les esquerres perquè comptaven amb més militants i perquè tenien una gran influència entre la classe obrera a través de CCOO, als barris per mitjà d'algunes associacions veïnals, i entre el jovent gràcies a diverses entitats culturals. L'any 1976 el PSUC tenia una militància d'unes dues-centes persones a Manresa i d'unes cinc-centes a tota la comarca. Aquestes xifres augmentaven amb tota la gent simpatitzant que o bé relacionava el PSUC amb una revolució social d'estil soviètic –cosa que aleshores no es veia tan impossible–, o bé amb l'arribada de la democràcia gràcies al “compromís històric” entre comunisme i dreta postfranquista, que permetria la legalització del Partit Comunista i de CCOO l'abril de 1977, com hem dit.

El PSUC de Manresa va celebrar el seu acte més multitudinari el 3 de juliol de 1976 amb un míting comarcal a la Sala Loiola, amb motiu del quarantè aniversari del partit. La sala estava plena de gom a gom amb unes dues mil persones de públic en un clima eufòric.

A la comarca del Bages, com a la resta de Catalunya, CCOO era el sindicat majoritari. Es considerava hereu de les lluites contra el franquisme i per la democràcia. A partir de la mort de Franco, rep una allau d'afiliacions, de manera que capitalitza gairebé tota la força aconseguida amb la tàctica de l'entrisme en el sindicalisme vertical de la dictadura. El 1977 el sindicat afirmava tenir unes dotze mil persones afiliades. A part de l'hegemonia sindical de CCOO, també altres

sindicats com ara UGT, CNT i USOC tenien presència a la comarca, però sempre molt més reduïda que Comissions. De fet, la UGT va ser residual fins que va acollir un sector important de militants d'USOC (Unió Sindical Obrera de Catalunya).

El PSUC tenia pràcticament tots els càrrecs importants dels sindicats de CCOO. Ara bé, també compartia militància amb un ampli ventall de partits marxistes. A les eleccions de 1977 n'eren disset i cap d'ells assoliria representació institucional excepte el PSUC. El gran nombre de partits d'extrema esquerra ens evidencia una societat molt polititzada amb molta presència d'organitzacions revolucionàries i, alhora, ens indica una mancança crònica d'entesa pel que fa a les tàctiques i estratègies que calia seguir per assolir una societat millor.

La força de CCOO un cop legalitzada es va veure al míting del 30 d'abril de 1977 a la Pista Castell, on van anar unes 1.200 persones per escoltar els diversos ponents. L'endemà, el Primer de Maig, es va celebrar un acte unitari, també multitudinari, amb la presència d'altres sindicats: UGT, USOC, CNT i SOC (Solidaritat d'Obrers de Catalunya). Aquest ambient d'entusiasme contrastava profundament amb el Primer de Maig de l'any anterior, que es recordaria per les càrregues dels grisos, que van impedir qualsevol manifestació o concentració a la ciutat.

Com hem dit, els primers ajuntaments electes serien els de 1979 i al de Manresa es formà un govern de coalició amb el PSC, PSUC, PSAN i CDC. Tanmateix, les disputes entre els partits farien saltar pels aires el pacte de govern: primer amb la sortida de CDC, per posicions incompatibles amb la resta dels partits, i després amb l'expulsió del PSUC, acusat des del PSC de "fer política des del carrer" i de tensar el Consistori.

Finalment, hem de parlar del Pacte del Bages, un pacte social entre el sindicalisme i l'esquerra institucional, d'una

banda, i la burgesia de la comarca, de l'altra. El Pacte el van signar el 1979 l'alcalde de Manresa Ramon Roqueta, altres alcaldes de la comarca, l'empresariat –a disgust–, representat per Ferran i Sala, la Caixa de Manresa i la Caixa de Pensions de Barcelona, i els sindicats (CCOO). A les reunions van tractar de la crisi que afectava el tèxtil i la metal·lúrgia –la crisi del segon sector derivava de la del primer, que ja no comprava maquinària– i també de la crisi de la mineria.

Un acord del Pacte del Bages fou que, a canvi de la concessió sindical de garantir una certa estabilitat i pau social, les caixes avançarien l'atur als treballadors. Fins aleshores, per cobrar l'atur calia esperar entre vuit i deu mesos. Amb l'acord es neutralitzava una part de la pobresa. Un altre acord va ser que Caixa de Manresa es comprometia a finançar parcialment les empreses cooperativitzades o col·lectivitzades. CCOO presentà un pla de viabilitat econòmica per a la comarca i la Caixa de Pensions de Barcelona el finançaria. Les possibilitats que tenia el Pacte d'intervenir en l'economia de la comarca eren molt remotes, però en canvi sí que podia ajudar a rebaixar la tensió produïda per les desigualtats socials.

El renaixement de l'anarcosindicalisme

El 29 de febrer de 1976, diferents –i molt diversos– grups llibertaris i autònoms van celebrar una assemblea de constitució de la CNT a l'església de Sant Medir del barri de la Bordeta de Barcelona, al mateix lloc on s'havien fundat les Comissions Obreres de Catalunya el 1964. L'assemblea, formada per unes tres-centes persones, va resultar tot un èxit, ja que es van col·locar els fonaments que donarien peu a la nova CNT. A partir d'aquesta trobada es va constituir un comitè provisional que va dur a terme nombroses reunions per implantar i consolidar la nova central sindical. En

aquells moments l'organització tenia unes dues mil persones vinculades.

Però d'on sortien tots aquells col·lectius? Eren grups i petites organitzacions formades per estudiants i treballadores joves que s'havien desenvolupat al marge dels problemes de l'exili confederal, fortament dividit i enfrontat entre si. Solidaritat, Organització Llibertària de Treballadors, Moviment Comunista Llibertari, Grups Obrers Autònoms, Front Sindicalista Revolucionari o Moviment Revolucionari Autogestionari eren els noms d'alguns d'aquests grups, que responien a diverses formes d'entendre l'anarcosindicalisme, l'autogestió o el comunisme llibertari. Alguns militaven a CCOO, altres anaven pel seu compte en els polígons industrials; alguns en el moviment estudiantil, altres als barris obrers; uns venien del marxisme consellista, altres de l'autonomia obrera; alguns del comunisme llibertari, altres del cristianisme de base autogestionari. Tots, però, sentien la necessitat de crear una estructura que els englobés a tots alhora. Aquesta estructura seria la CNT.

Tanmateix, els nous inicis de la Confederació van ser molt confusos, ja que hi havia en funcionament fins a quatre comitès regionals de la CNT, que no es coneixien entre si. A més, en poc temps van arribar cenetistes exiliats de França disposats a posar en marxa una estructura sindical. I amb ells es va generar un cert ambient de competició pels càrrecs sindicals entre les diferents tradicions de l'exili que va acabar per desplaçar tota la generació de joves treballadores esmentada abans. Possiblement va ser l'error més catastròfic de la CNT dels setanta.

Malgrat això, el sindicat va poder consolidar-se en pocs mesos. Cada cap de setmana hi havia reunions de militants que reorganitzaven els primers sindicats. El maig de 1976 va tornar a imprimir-se *Solidaridad Obrera*, portaveu de la CNT de Catalunya. Les manifestacions al carrer eren bastant freqüents i els conflictes d'una empresa rebotaven i

es reproduïen aquí i allà, per tot arreu. La gent estava molt receptiva a les idees revolucionàries i les agrupacions d'esquerres aplegaven cada cop més gent.

A finals de juliol de 1976 es va constituir un nou Comitè Nacional a Madrid, amb Juan Gómez Casas com a secretari general. El 30 d'octubre es va fer el primer acte públic de la Confederació a Catalunya, al pavelló d'esports de Mataró, on van assistir unes quatre mil persones. Aquest míting va produir un cert efecte de crida que va comportar noves adhesions de treballadors. Aquell any 1976, arran dels milers de conflictes laborals oberts, la CNT va començar a tenir un cert pes sindical.

La Coordinadora d'Organitzacions Sindicals (COS), que agrupava CCOO, UGT i USO, va convocar una vaga general de vint-i-quatre hores pel 12 de novembre de 1976, que va ser un èxit total, i fins i tot la televisió va aturar l'emissió. La CNT també s'hi va adherir i la militància anarcosindicalista va participar en els piquets i en les manifestacions.

Però fou la vaga de la plantilla de Roca de Gavà, entre l'octubre de 1976 i el febrer de 1977, la que contribuiria definitivament a la resurrecció de la CNT.⁴⁹⁵ Arran d'una vaga sostinguda durant 41 dies des del 28 de febrer d'aquell any, els 4.500 treballadors decideixen que l'assemblea serà la seva forma d'organització, escullen delegats i portaveus revocables en qualsevol moment per a les negociacions amb l'empresa i comuniquen la ruptura total amb el Sindicato Vertical. El 28 d'octubre, mentre una delegació de cinc treballadors és a Madrid negociant el conveni amb una proposta de 32 punts decidits en assemblea, els companys aturen la producció durant vint-i-quatre hores com a mesura de pressió. L'empresa

495 Sobre la vaga de Roca, vegeu el llibre autoeditat de Jerónimo CASASOLA DEL POZO *Roca: La gran huelga del 76. 95 días en lucha*. Es va publicar el 2004 i el Centre d'Estudis de Gavà el va digitalitzar el 2017.

reacciona anunciant sancions i acomiadaments d'alguns delegats. Immediatament, el 8 de novembre, els treballadors reunits en assemblea decideixen anar a la vaga indefinida. L'endemà a les sis de la tarda la Guàrdia Civil desallotja la fàbrica i els obrers es manifesten pels carrers de Gavà. El dia 10 la Guàrdia Civil torna a la càrrega i els treballadors i altres veïns i veïnes del Poblat Roca es defensen amb pedres i barriades. La vaga duraria 95 dies.

¿Qué se gana con esta huelga? No se gana nada material. Se gana el orgullo y la dignidad y eso se lo podremos decir a nuestros hijos: “Tu padre arriesgó toda la seguridad de su familia por un puesto de trabajo y unos compañeros despedidos, y eso no se puede pagar”.⁴⁹⁶

CCOO s'oposava a les assemblees i preferia una representació basada en els sindicats, forma de procedir que va ser rebutjada per la plantilla de Roca. Els tribunals van acabar donant la raó als treballadors, reconeixent l'assemblea com a legítima representant en les negociacions amb l'empresa. Una bona part dels treballadors van confluïr en l'única força sindical que els donava suport sense demanar-los res a canvi, la CNT. Així, a començaments de l'any 1977 la CNT ja era un referent de lluita als polígons i als barris obrers i sobrepasava els quaranta mil afiliats a Catalunya.

La joventut, l'autonomia i la contracultura

Parlar dels anys setanta sense esmentar la contracultura i l'aparició d'un anarquisme lúdic, experimental i vivencial no permetria tenir una imatge completa de l'època. De totes

496 Arxiu Nacional de Catalunya. Vaga de Roca, 8-1-1977. Casset núm. 615.

maneres, però, a l'Alt Llobregat aquesta forma d'anarquisme va arribar anys més tard que a Barcelona.

Els ecos del Maig del 68 van arribar molt lentament a Catalunya. El 68 va suposar un replantejament de les lluites de l'esquerra, fins aleshores dominada d'una banda per una socialdemocràcia cada cop més integrada dins les estructures del capitalisme, i de l'altra per un marxisme-leninisme que mirava cap al bloc soviètic. La rigidesa d'aquest marxisme va fer que les generacions de joves dels anys seixanta rebutgessin els límits marcats per la fèrria disciplina de partit i la burocràcia. El jovent revolucionari volia anar més enllà i durant tota la dècada i la següent es va deixar portar per noves utopies que arribaven d'arreu a través del nou mitjà de masses que era la televisió: la Revolució Cubana, la Revolució Cultural Xinesa, la resistència contra la guerra del Vietnam, la lluita dels afroamericans pels seus drets civils, les guerrilles d'Amèrica Llatina, la lluita palestina, la descolonització dels països africans, el Xile de Salvador Allende...

Però tornant enrere, bona part d'aquests moviments revolucionaris no es poden explicar sense entendre l'aparició d'un nou subjecte polític a la societat occidental: el jovent. La gent de classe obrera començava a treballar tan jove, sovint des de la infantesa, que el seu procés de politització es donava dins el món del treball. Les joventuts dels partits polítics eren comunes als anys vint i trenta, encara que sempre a l'ombra de les seves respectives organitzacions d'adults. Després de la Segona Guerra Mundial als països capitalistes "avançats" va tenir lloc una expansió econòmica sense precedents durant tres dècades seguides. Això va permetre que una part dels fills i filles de la classe treballadora i la petita burgesia pogués cursar estudis superiors.

Ara bé, si el creixement econòmic revertí en progressos per a les classes populars va ser perquè aquestes van lluitar per aconseguir-los, aprofitant la posició favorable que els donava la nova conjuntura internacional de la Guerra Freda,

amb un gran bloc de països comunistes en l'òrbita soviètica i amb uns partits i sindicats socialdemòcrates i comunistes forts a l'Europa occidental capitalista. Així, les esquerres van assolir grans avenços socials, pressionant des de l'oposició o bé des del govern, i també des del carrer, i els partits de dretes havien de cedir per por que el comunisme s'estengués encara més. Amb aquesta correlació de forces, en alguns estats (Regne Unit, França, Alemanya, Itàlia o Estats Units) les universitats toleraven la presència de catedràtics i professors marxistes o lliurepensadors.

A finals dels anys seixanta el cicle expansiu de les economies occidentals arribava al límit. Les noves generacions d'estudiants començaven a trobar-se amb poques perspectives de millorar la seva situació. Com hem vist, hi havia un clima favorable a la utopia esperonat per les revolucions de l'anomenat Tercer Món (Xina, Cuba, Algèria, Vietnam...) i els processos de descolonització, que deixaven països sencers en mans de governs d'esquerres que es posicionaven amb el bloc socialista. Així, ciutats com ara San Francisco, Nova York, París, Londres, Amsterdam, Copenhaguen, Berlín, Milà o Bolonya es van convertir en espais on el jovent experimentava amb la llibertat, posava en qüestió el vell món i rebutjava els valors arcaics, clericals, moralistes i reaccionaris de la societat.

En aquest context irrompé amb força el moviment d'alliberament de la dona (o segona onada del feminisme), denunciant com l'ordre social imperant és patriarcal i masclista, és a dir, inferioritza i subordina sistemàticament les dones. Les lluites de les dones pels seus drets ja venien de molt enrere, avançant amb enormes esforços, maldant contra una opressió masclista tan brutal com naturalitzada. Cal recordar que bona part dels estats no reconegueren les dones com a subjecte polític, amb dret a votar, fins a l'època d'entreguerres, i molts altres països encara van trigar més temps. Algunes de les reivindicacions del moviment

feminista durant els anys seixanta i setanta van ser el dret a l'avortament, als mètodes anticonceptius i a la planificació familiar; la igualtat salarial entre homes i dones; el dret al divorci i a la llibertat sexual... El fet que durant la Segona Guerra Mundial moltes dones ocupessin llocs de treball que els homes que eren al front havien deixat vacants va contribuir a consolidar la idea que la independència econòmica respecte del marit era clau per a l'emancipació efectiva de la dona. Inspirat pel feminisme també va sorgir el moviment d'alliberament de les persones homosexuals, que reclamaren el seu reconeixement, visibilitat i drets dins la societat.

En definitiva, van ser uns anys marcats per un esclat d'experimentació amb les idees, la cultura, la música, les arts, la sexualitat, la festa, les drogues i especialment amb altres formes de viure en comunitat. Així van florir la cultura *underground* (o contracultura), el moviment hippy, les comunes (cases comunals) i el moviment autònom. A més, aquesta exploració col·lectiva no va donar-se només entre el jovent universitari, sinó que en molts casos va contagiar els joves dels barris obrers, que també van fer seu el rebuig de l'ordre capitalista.⁴⁹⁷

La qüestió és que per aquest jovent la revolució no podia separar-se de la vida quotidiana, sinó que començava per canviar la pròpia vida, sense haver d'esperar que l'alliberament arribés en un futur més o menys llunyà, determinat, segons propugnava l'ortodòxia marxista, pel desenvolupament teòricament inexorable de les forces productives. A més, el desig de rebel·lió de molts joves no encaixava en l'autoritarisme de certes organitzacions comunistes. Així, el trencament generacional es va expressar també com un

497 Per captar millor aquest esperit de ruptura amb tot, recomano la lectura del llibre de Marcello TARÌ, *Un comunismo más fuerte que la metrópoli: La autonomía italiana en la década de 1970*, en què l'autor reconstrueix el moviment autònom italià.

allunyament del dogmatisme soviètic, una reivindicació de lectures heterodoxes del marxisme i un retrobament de l'anarquisme. Els assajos amb unes formes organitzatives més horitzontals i que alhora donaven més importància a la individualitat personal entroncaven d'alguna manera amb la tradició anarquista.

Es va donar una influència recíproca entre els nous moviments socials dels anys seixanta i setanta, com ara el feminisme o el moviment estudiantil, i les noves teories de l'emancipació. El marxisme es reinterpretava en clau crítica recuperant les obres de Gramsci, Lukács, Pannekoek, Korsch o Bordiga. Destacà la teoria crítica de l'Escola de Frankfurt, amb Adorno, Horkheimer, Benjamin, Marcuse, Fromm i Habermas com a principals exponents. També resultarien molt influents autors com Lefebvre, Foucault, Derrida, Deleuze o Guattari. Sense oblidar la rica producció teòrica del situacionisme (Debord, Vaneigem...) i del moviment autònom (Negri, Tronti...).

Com era d'esperar, l'anarquisme va quedar molt influenciat per tota aquella nova constel·lació de pensaments i pràctiques. Si a França el moviment anarquista va experimentar un punt d'inflexió el 1968, i a Itàlia l'estiu de 1969, a Espanya va suposar un canvi significatiu l'entrada en acció l'any 1968 de grups llibertaris estudiantils, com el grup Ácrata de Madrid,⁴⁹⁸ a cavall entre la contracultura, l'activisme polític i la sàtira irreverent, que entroncava amb el situacionisme francès. També aquell mateix any el militant anarcosindicalista Luis Andrés Edo va escriure a la presó de Sòria el manuscrit *La Corriente*.⁴⁹⁹ Aquesta obra, que no va ser publicada fins més endavant, és fruit de les reflexions i debats que van tenir lloc dins les presons franquistes en

498 Per a més informació, vegeu Miquel AMORÓS, 1968: *El año sublime de la acracia*.

499 Luis Andrés EDO, *La Corriente*.

l'àmbit llibertari i que donarien peu a un sector conegut com "els apatxes".

La tesi principal de *La Corriente* és la renúncia a les estructures organitzatives formals, donat l'estat repressiu en què es vivia, i l'adopció d'unes idees-força i d'unes pràctiques mitjançant les quals els plantejaments anarquistes podrien influir en la societat. Aquesta opció encaixava molt bé en la manera d'entendre l'anarquisme de bona part de la nova generació. També enllaçava amb l'autonomia italiana, entesa com a pràctica social autoorganitzada. Pel que fa a la CNT, *La Corriente* considerava que havia d'esdevenir una "organització integral", que combinés el sindicalisme amb les lluites comunitàries i l'assaig d'altres formes de vida.

Tota aquesta actitud de revolta antiautoritària del jovent coincideix en el temps amb l'eclosió de l'autonomia obrera, les Plataformes Anticapitalistes de CCOO, els Grups Obrers Autònoms (GOA) i el Moviment Ibèric d'Alliberament (MIL), així com amb la intensificació de la conflictivitat obrera amb vagues com la de la Harry Walker i la de La Maquinista a Barcelona, la d'AEG a Terrassa, les vagues generals de Granada, Vigo i Ferrol, o la tensa situació d'Euskadi en aquells anys del tardofranquisme i la Transició.

*

A Catalunya l'esperit antiautoritari i *underground* es va difondre a través de revistes com ara *Ajoblanco* o *Star*. La primera connectava l'anarquisme tradicional amb la pràctica de noves formes de vida alliberadores; entenien que estaven fent difusió d'una cultura per a una "vida nova". Aquesta publicació va tenir una propagació massiva, amb vendes de cinquanta mil exemplars en els seus millors moments. La segona revista era més de temàtica musical però també tenia

un to llibertari.⁵⁰⁰ El còmic també va fer una tremenda difusió de la contracultura en aquests anys. Van començar a organitzar-se festivals de música, alguns dels quals van ser multitudinaris i esdevingueren referents, com va ser el cas pioner del Canet Rock, que va aplegar unes vint-i-cinc mil persones en la primera edició, el juliol de 1975.

L'escena musical va tenir un paper fonamental en l'agitació cultural i política de l'època. Durant els anys seixanta i setanta a Catalunya, una munió d'artistes van crear una nova cultura musical caracteritzada per l'expressió de grans aspiracions de llibertat. Els dos estils principals que escoltava la gent d'esquerres eren els cantautors (de la *chanson* francesa, la cançó protesta nord-americana, els cantautors d'Amèrica Llatina o la Nova Cançó catalana) i el rock progressiu i psicodèlic. Al principi la música polititzada seria principalment la dels cantautors, com ara Raimon, Joan Manuel Serrat, Lluís Llach, Maria del Mar Bonet, Quico Pi de la Serra o Ovidi Montllor, entre d'altres, que van tenir molt d'impacte i van crear autèntics himnes generacionals. Després apareixeria, a principis dels setanta, la música laietana, un so de fusió amb influències del rock progressiu, el jazz, la rumba, la salsa o les arrels mediterrànies, amb noms com Màquina!, Jaume Sisa, Pau Riba, Gato Pérez o l'Orquestra Plateria, entre molts d'altres, i que vindria a ser la música dels joves hippies i altres inconformistes.

Aquesta música, que resultava molt atractiva per al jove, també va arribar al Bages. Així, el 1970 es va crear el grup manresà Fusioon, un nom destacat de la música laietana. També van proliferar els festivals de concerts de bandes de rock, com el de Granollers. El 1972 al poliesportiu de Sallent s'hi va organitzar un festival de sis hores. Un dels

500 Joan ZAMBRANA CAPITÁN, *La alternativa libertaria: Catalunya 1976-1979*, p. 103-104.

organitzadors era Agustín Rueda;⁵⁰¹ aquí podem veure una afinitat natural entre la gent més d'esquerres i l'ambient *underground* i contracultural.

A partir de 1976 aquesta confluència es consolida. Podríem esmentar, per exemple, el grup Suck E. E., en la qual tocava el manresà Beni Simón.⁵⁰² El grup actuà a la Fira Anarquista del cap d'any de 1976, celebrada a les Cotxeres de Sants, participà en les Jornades Llibertàries l'estiu següent i tocà en alguns espais llibertaris, com ara el Saló Diana.

Un cronista de primera fila d'aquesta nova onada cultural va ser el manresà Claudi Montaña, de simpaties llibertàries. Venia del Cine-Club Manresa però es va instal·lar a Barcelona, on va viure en l'ambient contracultural. A les revistes *Star*, *Vibraciones*, *Fotogramas* o *Discopress* hi va difondre la música progressiva i l'estil laietà.

De fet, a Manresa, el Cine-Club va rebre un boom d'activitat durant la Transició. Primer en un local al carrer de la Mel, després a l'Hotel Pere III i finalment a la Sala Loiola, es va convertir en el principal referent cultural i d'oci de la ciutat. Una sessió normal de cinema aplegava unes dues-centes persones, però una de bona ben bé en podia ajuntar més de quatre-centes, com va ser el cas de la projecció de la pel·lícula de Giuliano Montaldo *Sacco i Vanzetti*, que tothom recorda com un dels principals esdeveniments culturals. També s'hi van projectar altres pel·lícules de caràcter social, com ara algunes de Pasolini o el documental sobre la vaga de Laforsa de Cornellà, o *La sal de la tierra*, sobre la lluita de classes. Com que les pel·lícules eren el dissabte, la gent solia passar

501 El festival es va celebrar el 24 de setembre de 1972. Hi van tocar els grups OM, Jaume Sisa, Ia & Batiste, Baf, Slo-Blo i Bueyes Madereros. L'organitzava un grup format per Jordi Fàbregas, de Coses, Albert Playà, Josep Escudé, Rosa Pujantell i Agustín Rueda. Vegeu "El cartell de les 6 Hores de Música Progressiva de Sallent, 1972", a *La web sense nom*.

502 Juanjo S., "Suck Electrònic Enciclopèdic VI", *La web sense nom*.

per la Sala Loiola abans de sortir de copes.⁵⁰³ Es diu que la gent d'esquerres normalment “s’hi deixava veure”, ja que era un lloc molt important de la vida cultural de la ciutat.

El teatre també va ser un focus d’acció llibertària. L’Assemblea d’Actors i Directors, que es va formar a Barcelona l’estiu de 1976, es va convertir en un fenomen social que reivindicava l’espai públic i criticava amb duresa i ironia la moral cristiana, especialment en qüestions de sexualitat. Fins i tot tenia un esperit col·lectivista, ja que van promoure un sou igualitari per a tota la gent que hi treballava, independentment de la seva posició en la jerarquia teatral. L’Assemblea va organitzar el festival de teatre Grec 76, amb lema “Al servei del poble”, a l’aleshores semiabandonat teatre de Montjuïc, que va esdevenir un èxit de públic sense precedents. D’altra banda, un grup d’actors vinculat al Sindicat d’Espectacles de la CNT va ocupar el cinema Saló Diana, que es va convertir en un punt de referència cultural per a la joventut.⁵⁰⁴

En aquells moments es va “conquerir” l’espai públic en nombrosos actes: els mercats del Born i de les Flors, el Moll de la Fusta, el parc Güell, la Rambla... De fet, la Rambla de Barcelona es va convertir en un punt neuràlgic de l’ambient contracultural i de l’esquerra revolucionària: estava plena de paradetes de tota mena de revistes, discos, iconografia i propaganda política. Era vista com un espai de llibertat. L’altre nucli referent de Barcelona era el barri de la Ribera, on hi havia el Diana, la Zeleste, el Mercat del Born o la seu del Sindicato Vertical, on es reunia l’Assemblea d’Actors i Directors.

A la Catalunya central aquestes conquestes de l’espai públic serien en gran mesura gràcies a la cultura popular, en especial a partir de la reactivació de les festes majors –com

503 Vegeu el web del Cineclub Manresa: *Cineclubmanresa.cat*.

504 Joan ZAMBRANA CAPITÁN, *La alternativa libertaria* [...], p. 101.

ara la de Manresa, que va fer-se a l'antiga caserna del Carme— o dels carnivals.

Tot això, anarcosindicalisme i neoanarquisme (o contracultura), va confluïr l'estiu de 1977 en una gran explosió sociocultural en dos actes: d'una banda el míting de Montjuïc, i de l'altra les Jornades Llibertàries Internacionals.

Aquests van ser els dos actes més massius del moviment llibertari durant la Transició. El primer va ser un gran míting polític i sindical, organitzat per la CNT el 2 de juliol d'aquell 1977. Davant de més de 150.000 persones —algunes fonts indiquen que eren 300.000—, les principals figures cenetistes, com eren Federica Montseny, Josep Peirats, Juan Gómez Casas o Enric Marco, van explicar les propostes de la Confederació.

Les Jornades Llibertàries van tenir lloc entre el 22 i el 25 del mateix mes. S'havien organitzat per convertir-se en una mena de comunitat lliure de persones, atès que les activitats eren culturals i d'exaltació de la llibertat. Era un moment en què la societat despertava del malson franquista, repressiu i antiquat. La idea inicial de les Jornades va sortir del grup d'actors vinculats al Sindicat d'Espectacles de la CNT, però en comprovar que les seves previsions estaven superant les seves capacitats van demanar ajuda al Comitè Regional de Catalunya. El Comitè es va bolcar en la infraestructura i va fer una crida a l'organització de tot el territori espanyol. Es va triar el parc Güell, aleshores abandonat, com a lloc de celebració dels actes. Les Jornades van ser igualment un acte multitudinari i s'hi van difondre totes les lluites socials i les problemàtiques en les quals estava treballant el moviment llibertari. Es calcula que pels diferents actes van passar-hi fins a 600.000 persones. Fins i tot durant els dies de les Jornades es va editar el diari Barcelona Libertaria, amb una tirada de 40.000 exemplars.

L'anarquisme mai no havia portat a terme actes com aquells, cosa que va sorprendre a tothom. Evidentment, el poder va organitzar una resposta.

La reconstrucció de la CNT a la comarca

Segons Pedro Flores,⁵⁰⁵ durant el mes d'abril de 1976 els antics cenetistes que residien a la comarca es van començar a posar en contacte entre ells. En un primer moment la realitat va ser decebedora, perquè van trobar molt poca gent que pogués tirar endavant un sindicat. La militància cenetista estava envellida i feia molts anys que s'havia apartat de l'organització sindical. Per exemple, a Gironella hi havia la companya Maria Salmaurí, de 74 anys; a Sant Vicenç de Castellet, Germinal Grinyó, actiu des dels anys vint; a Balsareny, José Monte,⁵⁰⁶ i així a cada poble. En resum, poca gent i amb molts anys al damunt.

A la CNT de Manresa hi conflueixen tres grups: un grup "històric" de cenetistes veterans com ara Emilià Martínez, Miquel Bonet, Cristóbal Castellón, José Albacete, Víctor Serra o Isidro Jiménez; un grup de joves, entre els quals hi havia Enric Martí,⁵⁰⁷ Carme Cots, Albert Puntí i Enric Serra;

505 Pedro FLORES, *Las luchas sociales [...]*, p. 376.

506 Es diu que José Monte Villalba va penjar la bandera negra i vermella a Balsareny el dia de la mort de Franco.

507 Enric Martí, en una entrevista feta per l'autor, recorda que eren un grup d'uns deu o dotze joves. Deia que ell "portava dintre la CNT". Martí provenia del moviment veïnal i escolta. Va participar en la creació de l'Associació Veïnal de la Carretera de Santpedor i la de la Font dels Capellans. També col·laborava amb els socialistes del Bages. Des del 1976 fins al 1982 la seva vida va ser la CNT. Actualment forma part de l'Associació Veïnal de Cal Gravat i va estar al capdavant de la Federació d'Associacions Veïnals de Manresa fins el 2017. Segueix considerant-se anarcosindicalista.

i un tercer sector que provenia dels comitès d'empresa d'alguns sectors format, entre d'altres, per Juan Cayuela i els seus fills Ramon, Josep i Valentí, i que tenia presència al comitè de la Lemmerz i en altres empreses del metall i del tèxtil. Aquests sindicalistes actius als comitès d'empresa expliquen que van publicar una octaveta i que arran d'això els joves van posar-se en contacte amb ells. Sigui com sigui, sembla que els contactes van començar una mica des de tots tres grups alhora. D'altra banda, del nucli anarcosindicalista del Berguedà destaquen, entre d'altres, Manuel Alías i Josep Dachs, de Berga, i Antoni Estrada, de Gironella.

En el marc de les trobades i reunions fetes per reconstruir la CNT a partir de l'assemblea fundacional de febrer de 1976 a l'església de Sant Medir de Barcelona, el dia 7 de maig d'aquell any la petita Federació Local de Manresa entra en contacte amb el Comitè Regional de Catalunya, i dos dies després es forma una comissió que comença a establir relacions amb gent nova durant tot l'estiu: contacten amb els Cayuela i Joan Torres, i aquests els presentaran el grup de joves, que en general eren treballadors que no confiaven en CCOO o que tenien una afinitat prèvia amb la CNT. Al mes de setembre surt un manifest –l'octaveta abans mencionada– que es difon per tot arreu i dona a conèixer la Federació Local de la CNT, que en aquells moments ja té trenta-cinc o quaranta membres. També s'ocupen d'informar de la seva existència a l'exili cenetista.

Hi havia un ambient fraternal i molt optimista, i totes les diferències es van deixar de banda per tal de tirar endavant l'organització. A finals d'any la CNT de Manresa va llogar un local al carrer Carrió, 5, gràcies a les aportacions econòmiques de Jesús García, que venia de l'exili. Fins aleshores els sindicats es reunien en locals particulars de militants,

com era la botiga de mobles El Bello Hogar, de Cristóbal Castellón.⁵⁰⁸

A poc a poc anaven arribant vells militants de l'exili: Jesús García, Josep Barber, Manuel del Canto, Luis Gil, Codina, Pinyol Dolcet... Solien venir uns quants dies a veure la família i a intercanviar salutacions i informació amb el sindicat i tornaven a marxar. Però amb l'exili també arribaven els seus problemes crònics: quan es fundava un sindicat a Espanya, a l'exili discutien si aquest era afí a un sector o a l'altre.

En resum, és a partir de la tardor de 1976 que la CNT de Manresa reapareix com a sindicat de debò i comencen a funcionar petits nuclis en diferents sectors, com és el del metall (SAF), el fabril i tèxtil, el de l'ensenyament i el d'oficis varis. Ràpidament, a principis de l'any següent, el sindicat ja té uns tres-cents afiliats, gràcies als nuclis anarcosindicalistes preexistents en algunes fàbriques i a l'acció sindical de carismàtica i amb experiència. Hi havia alguns sindicalistes, generalment amb càrrecs sindicals, que tenien un ascendent –un prestigi, un respecte guanyat pel seu compromís i sacrifici– sobre els seus companys de feina, de manera que si aquestes persones carismàtiques decidien afiliar-se a la CNT, molts altres treballadors s'hi afiliaven també. A més de Manresa, també es formen altres nuclis cenetistes locals a Balsareny i a Cardona, que fan els seus primers passos a finals de 1976.

El gener de 1977 va sortir el primer número de la *CNT del Bages*, un periòdic mensual publicat durant aquell any i fins al gener de 1978, amb una breu reaparició el març de 1981, i que va ser la publicació portaveu de la CNT de la comarca. Tenia un format de revista amb il·lustracions i tractava de

508 Entrevista de l'autor amb Enric Martí. És una botiga de mobles que hi ha al carrer Mel, 7.

temàtiques sindicals, laborals i socials, i les pròpies del moviment llibertari.⁵⁰⁹

La CNT va començar a agafar certa força a la comarca a partir del míting del dissabte 2 d'abril de 1977, celebrat al Vell Congost davant de més de dues mil persones. Hi participaren com a conferenciants Luis Andrés Edo i Enric Marco, entre d'altres. S'hi explicà la història, els objectius i el funcionament de la CNT i es defensà la unitat d'acció amb altres sindicats (CCOO, UGT i USO), que havien enviat representants a l'acte. Segons Pedro Flores, l'acte va ser fluix, amb “unas docenas de jóvenes venidos de Barcelona que sin ton ni son, interrumpían a los oradores con gritos, despliegue de banderas y carreras por la pista. Era un carnaval poco serio”.⁵¹⁰ Flores considerava que el moment que es vivia era com una festa per a la joventut, que veia organitzacions com la CNT com un símbol de la llibertat. De totes maneres, gràcies al míting es va difondre molt la imatge del sindicat i molts joves treballadors s'hi afiliarien arran d'aquell acte.⁵¹¹ A més, el míting del Congost va animar molt el grup organitzador.⁵¹² Tanmateix, vist retrospectivament també hi ha la sensació que no es va saber connectar del tot.⁵¹³

És a dir, el que s'evidenciava en realitat era un xoc entre diferents formes d'entendre l'organització cenetista. D'una banda hi havia el jovent que rebutjava la burocràcia i volia que el sindicat rutllés amb voluntaris, sense alliberats sindicals, i de la manera més horitzontal possible. De l'altra, el sector sindicalista –on també hi havia gent jove–, que tenia la prioritat de crear un sindicat funcional i capaç de convertir-se en una alternativa a CCOO. Alguns dels més joves actuaven

509 Gairebé tots els números de *CNT del Bages* es poden trobar a l'Arxiu Comarcal del Bages.

510 Pedro FLORES, *Las luchas sociales [...]*

511 “El mitin del Congost”, *CNT del Bages*, abril 1977, núm. 4, p. 2.

512 Entrevista de l'autor amb Enric Martí.

513 Entrevistes de l'autor amb Dídac Jiménez i Enric Martí.

gairebé en contra de CCOO, imbuïts alguns d'un antimarxisme visceral après de les experiències dels veterans, i de lectures pròpies, respecte del paper del comunisme durant la guerra civil i la Segona Guerra Mundial. Bé, de fet en aquells moments els blocs no eren gaire evidents de cara enfora i predominava un sentiment d'unitat. Fos com fos, les dues visions van conviure dins de la mateixa organització amb certes tensions que esclatarien durant els anys 1978 i 1979.

El cas és que la CNT pren volada a la comarca a partir del míting del Congost d'abril de 1977 i en poc temps es creen diversos sindicats: de mineria i construcció a Sallent i Balsareny, de metal·lúrgia a Manresa, d'oficis varis a Cardona i nous nuclis locals a Berga, Sant Vicenç de Castellet, Santpedor, Artés, Navarcles, Monistrol, Castellbell i el Vilar i Solsona.

A nivell de funcionament, a la central sindical s'hi podien distingir dos sectors: la gent de les seccions sindicals, dedicades al dia a dia de cada empresa, i els militants que portaven el pes de l'organització, que estaven més vinculats en un sentit orgànic intern a la CNT i que acudien a tots els conflictes sindicals que tenien lloc a la comarca: Artés, colònia Valls, neteja i escombraries, benzineres...

El 15 de maig de 1977 es celebrà el primer ple comarcal des de la reactivació de la CNT, en què van participar els sindicats d'Oficis Varis de Sallent, Sant Vicenç, Balsareny i Cardona, i de la ciutat de Manresa els d'Oficis Varis, Metall, Fabril i Ensenyament. En aquest ple va formar-se un comitè comarcal integrat per Emilio Ruber, Cristóbal Castellón, Enric Martí, Juan Cayuela i per un delegat de cada sindicat. La Federació Comarcal sorgida d'aquest ple era en realitat una intercomarcal, ja que agrupava també nuclis locals i sindicats del Berguedà i del Solsonès a més dels del Bages, com en els vells temps de la Federació Comarcal de l'Alt Llobregat i el Cardener. Ara, però, es plantejava una CNT-Bages, una nova personalitat comarcal del sindicat que no agradava

a la militància més veterana. Cap a finals de 1977 es va crear el Sindicat de Químiques, amb seccions a la Pirelli i la Lemmerz, el de la Construcció i els SOV de Súria i la Pobla de Lillet, antics bastions anarquistes.

Si en altres pobles l'activitat normal per crear sindicats era fer xerrades de presentació, a Berga s'hi va organitzar un míting. Es va fer al Patronat (carrer Cardona, 1), un local que era propietat de l'Església però que havia estat la seu de la CNT durant la guerra civil, i que tenia un teatre, l'escenari del qual es va fer servir com a tribuna per al míting. L'acte va ser massiu: les set-centes cadires van quedar plenes i fins i tot va caldre col·locar altaveus a fora del local perquè la gent pogués sentir les intervencions.

A Berga el grup impulsor del sindicat era gent del poble, com ara Agustín Quesada, però no va passar gaire temps fins que se'ls van afegir militants de l'exili llibertari de França. Al Berguedà no hi va haver gaires problemes amb aquests exiliats perquè venien a aportar la seva experiència organitzativa i no van entrar en polèmiques i enfrontaments, a diferència del que passava a Barcelona i en altres llocs. Entre els militants més destacats hi havia els incombustibles Ramon Casals (*Ramonet Xic*) i Josep Ester Borràs, i també figures llibertàries de l'alçada de Marcel·lí Massana. El local de la CNT s'aconseguí amb l'ajuda de Josep Ester, que tenia familiars amb simpaties franquistes i també recursos i li van deixar un local de la seva propietat.

A Berga, com en altres llocs, a la CNT s'hi afiliava gent amb familiars cenetistes, molts dels quals eren exiliats. Tenia fama de sindicat combatiu, amb militants disposats a tot, capaços d'arribar a la violència si fos necessari. Era una reputació guanyada al llarg d'anys de lluita en la clandestinitat i d'acció de les guerrilles. A més, havia estat l'organització amb més protagonisme en la Revolució de 1936 i en general en les lluites obreres a Catalunya durant el primer terç del segle xx. La Confederació generava un respecte que li feia

guanyar molts conflictes sindicals sense haver de dedicar-hi tots els recursos.⁵¹⁴

A principis de 1978 ja hi ha federacions locals a Manresa (amb local al carrer Carrió, 5), Berga (Fra Frederic, 5), Sallent (Clos, 5, 1a), Balsareny (Enero, 8) i Sant Vicenç de Castellet (Sant Joan, 45). En aquests moments la CNT ja tenia unes 2.500 persones afiliades en tota la Intercomarcal, 3.000 si comptem la gent que no estava al corrent de pagament. Segons dades de la Confederació, el desembre de 1977 hi havia a Manresa 939 afiliats; a Monistrol de Montserrat, 285; a Berga, 620; a Sallent, 112; a Sant Vicenç de Castellet, 113; a Balsareny, 200, i a Cardona, 190.⁵¹⁵ Per fer-nos una idea del gran creixement sindical que es vivia aleshores, moltes tardes hi havia cua al local de Manresa per afiliar-se o fer consultes. A Sallent recorden que arribaven feixos de carnets que repartien a les colònies industrials. Després era complicat cobrar les cotitzacions, però de carnets van repartir-se'n molts. A Berga recorden que a vegades per error algun treballador anava al local de CCOO quan en realitat volia afiliar-se a la CNT.

La Federació Local de Sallent va publicar el periòdic mensual *Autogestión*, que va durar des del 1978 fins al 1983. Tenia un estil molt semblant al d'altres diaris llibertaris de l'època i tractava tant de cultura llibertària com de qüestions sindicals. Durant el 1978 la Federació Local de Manresa va editar el *Boletín CNT*, en què s'informava de la detenció d'anarquistes, es protestava contra les eleccions i es parlava de temes econòmics.

514 Entrevista de l'autor amb Josep Quevedo.

515 Joan ZAMBRANA CAPITÁN, *La alternativa libertaria[...]*, p. 132-134. Altres memòries més optimistes asseguren que eren 3.000 membres només a Manresa i 5.000 a la Comarcal.

Les vagues i lluites obreres

La CNT, que en principi havia accedito a que los companeros de gasolineras sollicitasen y fuesen a la huelga legal, actualmente y en defensa de la integridad física de estos trabajadores, se ve obligada a aconsejar el abandono del puesto de trabajo a todos los trabajadores, porque están siendo coaccionados y obligados a trabajar.

Ante esto, la huelga va a ser una “huelga salvaje”, por la actuación de las fuerzas de orden público. Según las consignas captadas mediante una emisora de radioaficionados, las fuerzas de orden público están obligando a que las gasolineras trabajen. Si esta actuación prosigue, la CNT tiene que manifestar que endurecerá sus respuestas.⁵¹⁶

D'aquesta manera va començar la vaga més important que va gestionar la CNT durant la Transició: la vaga de les benzineres de la província de Barcelona. La Confederació feia mesos que s'havia establert en el ram de les benzineres i era el sindicat majoritari del sector, i el setembre de 1977 va començar una reclamació col·lectiva per un augment de sou. Les negociacions no van arribar enlloc i es va iniciar una vaga del sector, però la patronal seguia sense canviar d'opinió, així que el 20 d'octubre cinc-cents treballadors reunits en assemblea als locals de la CNT de Barcelona van decidir convocar una vaga salvatge; és a dir, una vaga com les d'abans, plantejada fins a la victòria, amb tots els mitjans.

La vaga va deixar desabastida la major part de la província de Barcelona. Les benzineres del Bages i del Berguedà també van tancar, malgrat que de vegades van ser protegides dels piquets per la Guàrdia Civil armada amb metralleres. Els piquets recorrien totes les benzineres seguint la carretera del

516 “La huelga de gasolineras seguirá durante todo el día”, *La Vanguardia*, 23-10-1977, p. 23.

Llobregat o la del Cardener i els treballadors tancaven, sense que calgués fer cap amenaça. Però després apareixia la Guàrdia Civil, amenaçava els treballadors i tornaven a obrir.⁵¹⁷ Seguidament arribava un altre cotxe de piquets i tancaven un altre cop.

Les benzineres van demostrar ser un sector estratègic de l'economia i les autoritats van respondre amb contundència. Els locals sindicals de Barcelona van ser assaltats per “desconeguts”, tant de les forces policials o parapoliciales com de l'extrema dreta, i se'n van endur 60.000 pessetes. El robatori clarament estava destinat a posar fi a la vaga de les benzineres. Membres del comitè de vaga van patir amenaces de mort per telèfon, d'aquí que el comunicat parlés “d'amenaces físiques”.⁵¹⁸ Amb tot, la vaga va aconseguir un augment de sou del 90% respecte de la quantitat que reclamaven les assemblees. Tot un èxit. El desembre de 1977 la CNT tenia a Catalunya 65.839 afiliats i era el segon sindicat més important; a principis de l'any següent sobrepassaria els 100.000.

Arran d'aquesta vaga es començà a generar un clima de linxament contra l'anarquisme i l'anarcosindicalisme, propiciat també a partir dels Pactes de la Moncloa, signats a l'octubre de 1977 per les forces polítiques postfranquistes i les forces polítiques i sindicals d'esquerra. La CNT i altres forces d'extrema esquerra en van quedar al marge.

*

Tornant a l'Alt Llobregat, durant la tardor de 1977 esclata a les mines de Fígols, a l'empresa Carbons de Berga, SA, un conflicte sindical de rellevància per a la comarca. Dos anys abans s'havia produït una explosió de gas grisú a la mina de

517 Martí va ser piquet d'aquesta vaga.

518 “Huelga total de gasolineras en Barcelona”, *Diario 16*, 21-10-1977, p. 8.

la Consolació, que va fer trenta morts. Era l'accident més greu en cinquanta anys. A finals de 1977, amb el record encara ben viu de l'accident, l'empresa va desatendre diverses demandes d'augment de sou i de millora de les mesures de seguretat de la mina. I, a sobre, va anunciar que suprimiria 429 llocs de treball i que tancaria durant unes setmanes, en una mena de locaut encobert, amb la finalitat de readmetre després únicament a qui la direcció volgués. El 7 de desembre, 225 miners es van tancar dins la mina. A partir d'aquell moment es van desencadenar nombrosos actes de solidaritat per tota la comarca, que també es van estendre per les mines de Sallent i Balsareny. L'empresa va fer marxa enrere, va readmetre els acomiadats i va millorar les condicions de tota la plantilla. La vaga va ser tot un èxit.⁵¹⁹

Aquest conflicte va tenir una participació significativa de la CNT, que va formar part del comitè de vaga de la mina juntament amb CCOO, USO i UGT. També es va crear un comitè de dones, que coordinava totes les activitats de suport de la comarca. Les manifestacions i les activitats de recapte solidari per a la vaga van recórrer els carrers de tots els pobles al crit d'"El poble unit mai serà oprimit".

L'assassinat d'Agustín Rueda

Agustín Rueda Sierra, *Denis*, va néixer el 1952 a la barriada de la Botjosa de Sallent. La seva vida i el seu pensament estigueren sempre vinculats a aquesta colònia minera. La mare era teixidora i el pare miner, i ell va començar a treballar amb tretze anys. Mirant de dinamitzar el barri, el jove Agustín, juntament amb altres companys, munta un club juvenil que organitza xerrades, projeccions, recitals... També

519 Josep SALLENTCERCS, "Cercs homenatja els 225 treballadors que es van tancar 93 hores a la mina", *Regió7*, 4-5-2010.

impulsa la creació d'un equip de futbol autogestionat, el Dynamo ERT, sigla d'Explosivos Río Tinto, l'empresa per a la qual treballaven els jugadors. L'Agustín s'implica a fons en la vaga de Sallent de febrer de 1972: participa en les assemblees, manifestacions, grups de suport i acull a casa seva reunions dels comitès de vaga.

El 17 de novembre de 1972 la mare d'un miner mor atropellada a la sortida de la colònia. Durant la manifestació que es produeix a continuació Agustín Rueda és detingut i enviat a la presó Model de Barcelona, d'on surt el febrer de 1973. A partir d'aleshores tot són maldecaps. No li donen feina, la seva mare es queda cega, l'empresa i la Guàrdia Civil tanquen el club juvenil... i tot just llavors el criden a files. Mentre està fent el servei militar moren el seu pare i la seva mare.

Quan torna, l'octubre de 1975, els patrons continuen boicotejant-lo i no troba feina. Marxa a França l'abril de 1976 i entra en contacte amb els grups autònoms de Perpinyà. L'exili llibertari, però, estava fortament infiltrat pels serveis secrets franquistes. Creua la frontera en diverses ocasions per ajudar desertors del servei militar i fer difusió de llibres i pamflets anarquistes. Torna a Sallent el novembre de 1976 però les autoritats segueixen foragitant-lo. Decideix tornar a França el febrer de 1977. Després cau detingut per la Guàrdia Civil a la frontera espanyola. Algunes versions diuen que portava fotocopiadores des de França per a la CNT, altres diuen que eren explosius. Al grup d'Agustín hi havia un infiltrat, Antonio Soler, que els havia delatat.

Després de ser apallissat a la comissaria de la Via Laietana de Barcelona, Agustín passa a la presó de Girona, des d'on estableix contacte amb la Coordinadora de Presos en Lluita (COPEL), que aleshores tenia molta força i suposava un important procés d'autoorganització dels interns proper als plantejaments llibertaris. La COPEL reclamava l'amnistia per als presos socials, no només per als presos polítics, i denunciava el sistema penal i penitenciari. Probablement per

la seva implicació amb la COPEL, l'1 de gener de 1978 Agustín és traslladat a la presó de Carabanchel sense coneixement dels seus advocats. La seva família i els comitès pro presos de Madrid, Barcelona i Sallent topen amb el silenci administratiu i la mentida institucional i durant més de dos mesos no saben on para l'Agustín. El 13 de març de 1978, al cap de pocs dies d'haver-lo localitzat, Agustín Rueda i set reclusos més són sotmesos a interrogatoris i tortures per part dels funcionaris de la presó. Després de la brutal pallissa, l'Agustín agonitza durant hores davant la indiferència dels metges de la presó, que no fan res per ajudar-lo, i davant la impotència i desesperació del seu company de cel·la, Alfredo Casal. Finalment, mor aquella nit a la infermeria penitenciària.

La germana d'Agustín, María Rueda, i el seu amic de tota la vida Manel Tirado, entre d'altres, van anar a buscar el cadàver a Madrid, que va ser traslladat fins al cementiri de Sallent sota la custòdia d'un furgó policial, que no va permetre que la comitiva s'aturés a la colònia. L'enterrament va tenir lloc en un clima de ràbia i indignació, mentre la Guàrdia Civil rodejava tot el recinte del cementiri. Immediatament es va convocar una vaga espontània a Sallent, que va tenir molt de seguiment.

Aquesta resposta col·lectiva a l'assassinat d'Agustín Rueda posa de manifest com Sallent era un poble força radicalitzat, amb una llarga tradició de lluita obrera. Així mateix, el 7 d'octubre de 1978 es va intentar fer un acte en record del guerriller Ramon Vila, que va quedar suspès per les autoritats. Tot i així, molts militants cenetistes van acudir a Sallent; entre d'altres, Enric Marco i Joan Ferrer, que havien de fer de ponents. La Guàrdia Civil va ocupar militarment el poble, com ho havia fet uns mesos abans durant l'enterrament d'Agustín Rueda, i va evitar la celebració de l'acte. Finalment, Ramon Vila va ser homenatjat l'any 2000 en la III Marxa-Homenatge als Maquis. Havien hagut de passar

vint-i-dos anys per poder commemorar dignament la memòria d'aquest company.

Des de 2004, el poliesportiu municipal de Sallent porta el nom d'Agustín Rueda.⁵²⁰

La crisi de la CNT

Els Pactes de la Moncloa van posar fi a les expectatives de grans transformacions en la societat espanyola. Com hem apuntat més amunt, estaven concebuts per aconseguir una estabilitat social als carrers, ja que l'altíssima conflictivitat estava fent trontollar el Govern de transició. Per això, el partit dels franquistes reformistes, la UCD, va proposar a les diferents forces de l'oposició PSOE i PCE, els seus sindicats afins UGT i CCOO, etc. un pacte contra l'amenaça de l'"involucionisme polític", de manera que socialistes i comunistes tinguessin ben present la possibilitat d'un cop d'estat provocat pels franquistes més ultres, que no volien cap canvi democràtic.

En aquells moments l'exèrcit, la policia, la judicatura, el cos diplomàtic i el funcionariat en general eren els mateixos que havien servit a la dictadura. A més, es començava a

520 Entre d'altres fonts sobre Agustín Rueda, destaquem l'entrada "Biografia d'Agustín Rueda", 28-4-2011, del blog del Centre d'Estudis Pedro Flores que inclou, entre d'altres materials, "Agustín Rueda. Para que su recuerdo siempre nos acompañe", un relat colpidor d'Alfredo Casal Ortega, company de cel·la d'Agustín, a qui estigué fent costat desesperadament en les seves últimes hores de vida, mentre agonitzava com a conseqüència de la tortura, davant la passivitat absoluta del personal mèdic de la presó. També podem llegir aquest text a "Deixes enrere la tortura i la mort... Agustín Rueda", 14-3-2013, al blog *Ingovernables.noblogs.org*. Destaquem també l'entrevista a Manel Tirado, amic de la infància i joventut d'Agustín Rueda, publicada al web *B Llibertari*, 25-6-2013.

viure el naixement d'una extrema dreta amb dues vessants, la política i la "de carrer". Aquesta vessant de carrer volia dir terrorisme feixista i paramilitarisme. Els atemptats contra locals de partits, sindicats, llibreries i militants d'esquerres, la guerra bruta parapolicial al País Basc, les desaparicions i els muntatges policials eren cada cop més freqüents. Un total de 49 persones van ser assassinades pel terrorisme ultra durant la Transició. Les manifestacions eren fortament reprimides i moltes acabaven amb càrregues policials. Només el 1977 la policia va carregar contra 788 manifestacions. La policia va matar durant aquests anys 54 persones en manifestacions i altres circumstàncies, 8 més van ser assassinades a la presó, com Agustín Rueda, i unes altres 51 van morir en enfrontaments entre policies i grups armats, la major part membres d'ETA.⁵²¹ Per acabar, els grups d'esquerra i els sindicats tenien nombrosos infiltrats de la policia que creaven situacions internes conflictives.

Així es va arribar al 15 de gener de 1978, amb un clima polític molt crispat, i un ambient dins l'anarcosindicalisme no menys convuls ateses les creixents disputes internes entre sectors. La CNT havia convocat una manifestació d'oposició als Pactes de la Moncloa. En acabar l'acte, que va aplegar unes quinze mil persones que van omplir els carrers de Barcelona, un grup de joves va llançar còctels Molotov contra la sala de festes Scala.⁵²² L'edifici va cremar molt ràpidament i l'incendi va provocar la mort de quatre treballadors que hi havia a dins, que paradoxalment eren afiliats de la CNT. A partir

521 Alejandro TORRÚS, "La Transición, un cuento de hadas con 591 muertos", *Público*, 26-1-2013.

522 Xavier CAÑADAS GASCÓN, *Caso Scala: Terrorismo de estado y algo más*. Segons converses de l'autor amb Cañadas Gascón, quan ells van tirar els còctels Molotov l'edifici ja estava cremant per un altre cantó. Les portes de la sala estaven tancades amb cadenes. En les investigacions van trobar-se restes d'una bomba incendiària de napalm, que aleshores només tenia l'exèrcit.

d'aquí comencen les detencions i s'inicia un linxament mediàtic contra la central sindical i l'anarquisme que serà molt difícil d'aturar. Temps després es va saber que entre el grup de joves hi havia un infiltrat, col·laborador de la policia, que va incitar la resta a actuar contra un "símbol de la burgesia", que era l'Scala.

De totes maneres, la situació interna dels sindicats de la CNT es va polaritzar tremendament. La gestió del cas estava condicionada per la disputa entre les tendències internes.⁵²³ La Confederació va perdre en poques setmanes milers de persones afiliades perquè se la relacionava amb fets violents com eren l'Scala, la mort d'Agustín Rueda, les detencions de l'Exèrcit Revolucionari d'Alliberament dels Treballadors (ERAT)⁵²⁴ o l'atemptat feixista contra el local de la CNT a Madrid. El cas era vincular-la amb afers tèrbols allunyats de les lluites laborals. Un altre factor que cal tenir en compte és que a partir de conèixer-se la infiltració de l'Scala proliferarien tota mena de teories de la conspiració que contribuirien a estendre la sensació general de desconfiança.

El 1978 es va donar també un enfrontament polític i sindical entre la CNT i CCOO. La discrepància venia de l'acceptació d'aquesta última dels Pactes de la Moncloa i de l'abandó de les dinàmiques assembleàries que havien caracteritzat les Comissions Obreres durant els seus primers

523 Just en aquelles setmanes s'estava expulsant dels sindicats els membres dels Grups d'Afinitat Anarcosindicalista, acusats de portar a terme "activitats paral·leles" per controlar les estructures de la CNT. El procés es donava a la vegada que l'arraconament progressiu de les tendències partidàries de l'autonomia o el consellisme dins del sindicat, com ara els grups Askatasuna, d'Euskal Herria, Palante!, de Madrid, o Autonomía Obrera.

524 Format per llibertaris vinculats a la CNT de la SEAT, desmantellat el 17 d'abril de 1978.

anys.⁵²⁵ Ara els representants sindicals volien substituir les delegacions nomenades per les assemblees, cosa que tenia un impacte directe en el desenvolupament dels conflictes. El debat sobre si participar o no en els convenis col·lectius, un marc legal creat pel franquisme, va contribuir a polaritzar la situació dins de la CNT.

La CNT es va abocar al boicot de les eleccions sindicals d'aquell any. Segons el sector partidari de presentar-s'hi, l'efecte del boicot va ser l'automarginació de la Confederació en molts sectors i empreses. El cert era que les assemblees obreres estaven en retrocés, l'atur augmentava molt ràpidament i les condicions de treball es deterioraven per la crisi. Les eleccions sindicals van constatar un gran índex d'abstenció, fins al 60% en algunes zones de Catalunya. L'afebliment de la CNT i de les assemblees de treballadors durant aquell any va provocar un augment de la legitimitat dels comitès d'empresa sorgits de les eleccions.⁵²⁶ No es veia cap altra alternativa. La CNT no va poder capitalitzar l'abstencionisme.

Sólo la CNT, y un hondo malestar de grupos autónomos, se han opuesto a las elecciones. Los comentarios interesados de las “grandes” centrales señalaban que los de la CNT rehusaban las elecciones, no por principio anarcosindicalista, sino para no ser derrotados por los votos. Sin embargo, en-

525 Enmig se situava la UGT, que feia gala de la moderació sindical. Havia rebut molts diners de la socialdemocràcia alemanya, i va experimentar un creixement espectacular, de manera que va passar de 7.000 afiliats a tot Espanya representats al congrés d'abril de 1976 a dos milions (segons la propaganda) el 1978; i a Catalunya, de només 164 afiliats el 1975 a mig milió a finals de 1977 (també segons la propaganda pròpia). Deixant de banda les exageracions, la UGT s'havia convertit en una central sindical que calia tenir en compte (Rubén VEGA GARCIA, *Historia de la UGT: La reconstrucción del sindicalismo en democracia, 1976-1994*, p. 35).

526 Joan ZAMBRANA CAPITÁN, *La alternativa libertaria [...]*, p. 188.

cuestas publicadas por Cambio 16 a lo largo de 1977 (y que en materia parlamentaria fueron bastante aproximadas), revelan una popularidad (conocimiento e imagen) de la CNT mayor (48 por ciento), que la de CCOO (46 por ciento) y USO (38 por ciento), y sólo menor que la de UGT (59 por ciento), véase Cambio 16 del 14.8.77. Sin entrar en ese tipo de competencias, lo que está claro es que puede haber sorpresas si las centrales “grandes”, en convivencia con el Gobierno, se empeñan en montajes electoralistas que no hayan sido previamente decididos y asumidos por los trabajadores.⁵²⁷

Finalment, l'electritzada situació que hi havia dins de la Confederació va empitjorar encara més com a conseqüència del trasllat del Comitè Nacional a Barcelona. Una organització que pretenia i presumia de no tenir dirigents dedicava molts esforços al control ideològic de tots els sindicats: eren autèntiques lluites de poder. De manera que es va passar d'entendre la CNT com la “casa gran del moviment llibertari”, en què cabien totes les sensibilitats, a expulsar grups, com ara el grup editor de *Solidaridad Obrera* o els Grups d'Afinitat Anarcosindicalista, en funció d'un criteri ideològic particular del sector que dominava els comitès més importants (el nacional, el regional de Catalunya i el local de Barcelona). El pitjor era que aquesta lluita de poder sovint va arribar a les mans i no van estalviar-se atacs a locals sindicals o amenaces de mort.

Seguint amb la pràctica dels mitjans de comunicació de presentar la CNT com un sindicat ple de gent estrafo-lària (Jornades Llibertàries), de xantatge violent (vaga de benzineres) o de terrorisme (cas Scala), a partir de mitjan 1978 es parlaria de l'anarcosindicalisme com un moviment

527 “Autoorganización obrera sí, elecciones sindicales no”, *Bicicleta*, novembre 1977, núm. 1, p. 10-11.

dividit i enfrontat, amb la qual cosa s'aguditzaven encara més les diferències.

Es va arribar, aleshores, al V Congrés de la CNT, que va tenir lloc a Madrid entre el 8 i el 16 de desembre de 1979, amb una organització molt afeblida. Era el primer congrés celebrat des de 1936. Havien passat molts anys i la convocatòria del congrés s'havia anat endarrerint, primer perquè calia consolidar les estructures sindicals i després perquè cada posició ideològica volia agafar força de cara a les votacions.

Les xifres del V Congrés constataren la forta reducció de la Confederació, amb un total de prop de 30.000 persones afiliades a uns 350 sindicats, de les quals 16.952 eren de Catalunya. Segons xifres del ple regional de setembre de 1979, a Manresa hi havia 6 sindicats i unes 548 persones afiliades; a Sallent, 80; a Monistrol, 65, i a Berga, 6 sindicats amb 201 persones afiliades.⁵²⁸ Pel congrés confederal de desembre aquesta suma, que ja no arribava a mil cotitzants entre tots els sindicats de l'Alt Llobregat, encara seria més baixa.

El V Congrés es va desenvolupar en un clima d'impugnacions, amenaces d'expulsions, desorientació i enfrontaments que va generar molt de desànim. Per exemple, en el punt de "Principis, tàctiques i finalitats" només un 32% de les delegacions va votar. Però el punt que portaria cua seria "Estratègia laboral i sindical". Aquí hi havia dues tendències molt clares: una que es posicionava a favor i l'altra en contra de participar en les eleccions sindicals, copar els comitès d'empresa i signar convenis col·lectius. Aquest punt va dividir definitivament la Confederació en dues organitzacions diferenciades, ja que 53 sindicats van abandonar el congrés com a protesta per la manca de democràcia interna de l'organització que havia quedat palesa aquells dies. Entre aquests sindicats hi havia el d'Oficis Varis de Manresa.⁵²⁹ Els sindicats descontents

528 Joan ZAMBRANA CAPITÁN, *La alternativa libertaria [...]*, p. 132-134.

529 Carlos César CARMONA PASCUAL, *Transiciones [...]*, p. 126.

van convocar una comissió tècnica impugnadora el gener de 1980, de resultes de la qual es va expulsar Enric Marco, el secretari general anterior, i diversos locals dels sindicats impugnadors van ser atacats violentament.⁵³⁰ Per consegüent, aquest sector va celebrar un congrés a València el mes de juliol d'aquell any amb la participació d'uns setanta sindicats. Era la constatació d'una escissió.

D'aquest congrés a València va néixer la CNT - Congrés de València o CNT-Renovada, que a Catalunya es va dir Confederació Catalana del Treball (CCT). Aquest sector al principi tenia poca afiliació, menys de deu mil persones. Quant a estratègia sindical, al Congrés de València es va decidir que els delegats participarien en els comitès d'empresa per "buidar-los de contingut" des de dins.

Pel que fa a l'altre sector de la CNT, anomenat sector "exili-FAI" o "oficial", es va conèixer com a CNT-AIT, ja que mantenia la vinculació amb la internacional anarcosindicalista. Tot i així, el seu secretari, José Bondía, va acabar donant suport a la participació en els comitès d'empresa i ho defensaria al VI Congrés, celebrat el 1983 a Barcelona, ja sense la presència de la CNT-Renovada. En el moment d'aquest congrés de 1983, es deia que la CNT-AIT tenia 41.075 afiliats (16.656 dels quals a Catalunya), segons informacions del diari *CNT* del gener d'aquell any. Aquestes xifres, que haurien suposat una pujada de l'afiliació respecte de 1979, probablement eren exagerades. De fet, dos números després en el mateix diari *CNT*, en diverses entrevistes, es deixa entreveure una suma de 10.974 afiliats.⁵³¹ La Comarcal de l'Alt

530 Vegeu, per exemple, Enric CANALS, "Graves incidentes entre cenetistas en Mataró", *El País*, 18-3-1980.

531 Totes aquestes xifres surten de Miguel ÍÑIGUEZ, *Enciclopedia Histórica del Anarquismo Español*. Vegeu també *CNT*, números 66 a 72, gener, febrer i març de 1983. En aquests números de la publicació veiem que les dades d'afiliació no estaven clares. S'afirmava que des del maig de 1977 s'havien concedit 401.522

Llobregat estava representada per quatre sindicats de Manresa (Oficis Varis, Químiques, Tèxtil i Metall), els sindicats d'Oficis Varis de Berga, Monistrol, Sallent i Súria, i dos més que apareixen a les actes conjuntament com a Montserrat (Balsareny i Sant Vicenç de Castellet). La part més ressenyable d'aquest VI Congrés era que en una sessió la CNT va aprovar per majoria simple presentar-se a les eleccions sindicals i que en la següent sessió es va anul·lar aquesta decisió.

La situació anòmala que vivia la Confederació va traduir-se en noves escissions i expulsions a partir d'aquest congrés. D'aquí va sorgir la CNT - Sindicats d'Oposició –no era una nova central sindical, sinó un grup de sindicats–, que finalment s'uniria a la CNT-Renovada en el congrés d'unificació de 1984. El congrés d'unificació suposaria el pas definitiu de bona part de la CNT-AIT a la nova CNT-Unificada, per bé que no va ser de manera automàtica, sinó que encara trigaria uns anys a produir-se, ja que cada sindicat havia d'acceptar la nova situació. Aquesta central sindical, la CNT-Unificada, conformaria les estructures bàsiques per a l'actual Confederació General del Treball (CGT).

carnets, 182.540 dels quals a Catalunya. També es deia que l'afiliació en el moment del congrés era de 86.345 persones a tot l'Estat, però que el nombre de cotitzants era de només 41.075, amb 16.656 afiliats al corrent de pagament a Catalunya. En canvi, al Comitè Nacional només hi havia cotitzacions de 10.974 persones.

L'anarcosindicalisme durant els anys 1978-1983 a la Catalunya central

La CNT-AIT d'aquesta època encara organitzava nombroses xerrades i mítings en molts llocs, com ara el de l'1 d'abril de 1979 a Manresa davant més de dues-centes persones, en el qual van parlar, entre d'altres, Enric Martí, Genís Sabaté i Albert Puntí. Es va dir, entre altres coses, que la CNT no estava en condicions de poder oferir alternatives davant la crisi econòmica (desencadenada a nivell mundial a partir de 1973 i coneguda com a crisi del petroli) i l'ofensiva neoliberal que el capitalisme estava efectuant. Per a la CNT el pacte social portava a la congelació salarial i la precarització del treball, amb l'amenaça de l'atur, que s'utilitzava per atemorir la classe treballadora. La CNT proposava, entre altres coses, rebutjar les lleis del Parlament i que els sindicats controlessin l'Institut Nacional de Previsió i la Seguretat Social. A Berga el míting més gran fou el de febrer de 1980, a càrrec d'Enric Marco, Francesc Boldú i Josep Costa Font.

Recordem que encara era una època amb empreses de plantilles importants, com ara la Pirelli, amb 2.039 treballadors, la fàbrica Nova, amb 1.746, l'Auxiliar Tèxtil, amb 425, o Cots i Claret, amb 323. Això sense comptar amb la indústria metal·lúrgica, la indústria química o el que quedava de la tèxtil, i tot un seguit de tallers auxiliars d'aquelles empreses.

La CNT no es va presentar a les primeres eleccions sindicals, com hem dit. Aquesta situació va provocar, segons el sector partidari de presentar-s'hi, desavinences amb molts treballadors. Pragmàticament, al Bages hi havia la possibilitat de ser la primera central sindical del sector tèxtil i tenir bons resultats tant en la mineria com en el metall i les químiques; i al Berguedà podria haver estat la primera força en la mineria i el tèxtil.⁵³²

532 Entrevista de l'autor a Josep Quevedo.

Des del moment de la seva creació, la CNS ha estat el principal instrument de la burgesia industrial per a reprimir els treballadors, raó per la qual el nostre principal objectiu ha sigut l'intentar destruir o neutralitzar el sindicat vertical. És per aquesta última raó pel que nombrosos treballadors s'han presentat a les eleccions d'enllaços sindicals.⁵³³

No ho entenien així els de l'altre sector, que concebien les eleccions sindicals com una forma d'adhesió al Sindicato Vertical i com un símbol del franquisme. Encara que ara hi hagués un nou sistema sindical, no volien legitimar-lo. A més, els treballadors ja havien abandonat les assemblees, producte del desànim que seguiria als Pactes de la Moncloa. Els Grups d'Afinitat Anarcosindicalista buscaven donar-li la volta a la situació i reacomodar-se en el sistema de representació unitària dels comitès d'empresa, a fi de no allunyar-se dels treballadors. Malauradament per ells, el sector ortodox ja estava ben organitzat i no va permetre que proliferessin: primer van ser expulsats diversos grups autònoms (Palante!, de Madrid, i Askatasuna, d'Euskadi), i després anirien contra els anomenats "paral·lels".

A Manresa el conflicte començà amb una baixada de la participació en les assemblees del sindicat. Això va permetre que els comitès sempre estiguessin controlats per unes poques persones. La Federació Local estava en mans d'Emilio Ruber des de 1978, mentre que el Sindicat d'Oficis Varis (SOV) de Manresa li feia oposició (Martí, Serra, Grandon, Pedro Ramos, Emilià Martínez...). Podríem dir que Ruber representava la facció ortodoxa CNT-AIT o "de la FAI". Ruber era secundat pel Sindicat de Construcció, amb Estanislau Bonet al capdavant, fill de Miquel Bonet. Enmig hi havia el Fabril i Tèxtil, amb els Cayuela, Víctor Serra, Miquel Bonet, Jaume Arnau, Castro... i el del Metall, que estava dividit. El

533 "Ruptura sindical", *CNT del Bages*, març 1977, núm. 2.

de Químiques, amb Pedro Flores, entre d'altres, s'alineava normalment amb el SOV, i va impugnar el V Congrés, però alhora va criticar l'escissió que el SOV promovia.

A finals de 1979 el SOV de Manresa va ser expulsat i passaria a la Confederació Catalana del Treball (CCT). Tenien un local al passeig Pere III, 14-16, i van crear el Sindicat d'Ensenyament amb estudiants i mestres. D'aquest grup de la CCT de 1980 en va quedar poca gent en el que seria l'organització sindical successora, la CGT.⁵³⁴ A Berga, la CCT, sorgida també del SOV, va canviar de local, del carrer Fra Frederic al carrer Pietat.

El dia 7 de juny de 1980 el CCT de Manresa feia la seva primera aparició pública a les pàgines del diari *Regió7*, sota el titular "Un vell sindicat amb lletres noves". Era la constatació de la greu escissió que estava patint l'anarcosindicalisme. A la mateixa pàgina s'hi podia llegir la resposta de la CNT-AIT, que negava que hi hagués dues CNT, assegurant que només la seva era la legítima.⁵³⁵ La CCT, malgrat que estava en contra de les eleccions sindicals, el que volia era que les seccions sindicals funcionessin realment. La idea era fer formacions senzilles en matèria de salaris i cotitzacions a la seguretat social, de manera que amb el temps es pogués comptar amb gent preparada per assumir el control d'algunes empreses en fallida, en la línia de projectes de cooperativització o col·lectivització. Però a les formacions hi assistia poca gent i els

534 Lluís Martínez, en una entrevista feta per l'autor, recorda: "Hi havia l'Enric Martí, actual president de la FAVM, l'Enric Serra, que té el bar Sical, la Rosa, que té el bar Porró, Juan Ortiz, que també estava a l'Associació Veïnal de la Balconada i que té dedicada la pista esportiva, o l'Antonio Grandon, que ara pertany a una església budista i que va ser qui va contactar amb el Lluís Martínez perquè entrés al sindicat. En aquell moment en molts sindicats s'hi entrava per aval". El pseudònim de Martínez era *el Rubio*.

535 *Regió7*, 07-6-1980, p. 12.

mateixos treballadors no tenien aquestes ambicions.⁵³⁶ La CCT acabaria participant en les eleccions sindicals.

El sector CNT-AIT, encara majoritari, va mantenir les sigles. Com que havien expulsat el SOV, van haver de refer-lo; per això, a principis de 1980 van dissoldre el Sindicat de la Construcció i els seus membres van passar en bloc al SOV reconstruït, que passaria a estar format per militants com ara Ruber, Bonet, Lluís Rius, Jesús Herrero, Escribano, Juan *el Joyero*, *el Lechuga* i altres. A la Federació Local hi havia també, com hem dit, Químiques, Tèxtil i Metall, cada cop més crítics amb el SOV. De totes maneres, el SOV de Manresa rebia el suport polític dels sindicats de Balsareny, Monistrol de Montserrat, Sant Vicenç de Castellet i Súria. A Ruber el substituirà Ramon Cayuela, del Tèxtil, com a secretari del Comitè Comarcal.

Va ser una època molt conflictiva dins l'anarcosindicalisme. El procés d'expulsió del SOV va venir acompanyat de la impugnació del tresorer de la Federació Local de Manresa, Castellón, per part del secretari general d'aquesta, Ruber. Castellón es negava a concedir diners per als projectes de Ruber (un ateneu i un diari) perquè creia que no arribarien a bon port i que els malversaria, com ja s'havia donat el cas. Al seu torn, el mateix Ruber va ser impugnat per Químiques, Metall i Tèxtil. El resultat van ser diverses dimissions i abandonaments de l'organització. La major part de l'afiliació no volia saber-ne res i, per tant, la situació continuaria empitjorant.

536 Com a curiositat, segons Enric Martí, l'advocat que feia aquesta formació l'any 1976-1977 era Santiago Vidal, el jutge que va redactar la Constitució catalana. Aleshores era un advocat jove que col·laborava amb els sindicats. Després, cap a 1978, fou substituït per José Manuel Morillas. Més endavant, el 2016, com a senador d'ERC, va haver de dimitir per haver donat "massa detalls foscos" sobre el procés sobiranista en diferents conferències.

A Sallent la situació era diferent. Des de la convocatòria de les primeres eleccions sindicals a la mina, els treballadors animaven el sindicat a presentar-s'hi. Per decidir-ho, es va convocar una assemblea general en què van arribar a la conclusió que farien bé d'anar a les eleccions. Fins i tot els militants veterans van donar-hi el vistiplau. Així doncs, s'hi van presentar, i van aconseguir dos delegats. Com que sabien que el V Congrés s'havia posicionat contra les eleccions sindicals, van informar el Comitè Regional que s'atindrien a les conseqüències i que serien un sindicat independent per no causar problemes. El Comitè no els va respondre i a la pràctica van seguir federats a la CNT-AIT fins al 1984.⁵³⁷

La CNT-AIT encara tenia certa força durant el període 1980-1983,⁵³⁸ si bé finalment els sindicats es van anar decantant per participar en les eleccions sindicals, com s'havia fet Sallent, i cap al 1984 gairebé tots estaven en procés de reunificació amb els de la CNT-Renovada o CCT. Es van fer dues reunions de reunificació tant a Manresa com a Sallent. A Sallent hi havia una bona relació entre els dos sectors, però a Manresa estaven enfrontats. Així, el nucli que quedava a Manresa de la tendència CNT-AIT era cada vegada més reduït, organitzat en el SOV reconstruït, fet que s'explicava també per la crisi que patien els sectors de la metal·lúrgia i el tèxtil. Aleshores a Manresa hi quedaven al voltant de cinc-cents afiliats, segons Flores,⁵³⁹ amb un SOV d'uns seixanta o setanta afiliats, i és una estimació de màxims.

537 Entrevista de l'autor amb Marc Vinyals, Pere Giner i Máximo de la Corte.

538 De manera informal i estimativa es diu que hi havia dos mil afiliats; possiblement, comptant tota la Comarcal. El 1983 encara quedaven uns cinquanta cotitzants a Balsareny i quaranta a Sant Vicenç.

539 Carta de Pedro Flores a Marco Alcón, novembre de 1983. Biblioteca del Casino de Manresa. Fons Pedro Flores, carpeta VIII.

Durant el VI Congrés de la CNT-AIT, celebrat com dèiem a Barcelona el 1983, Pedro Flores, representant de Químiques, entrà en conflicte amb el sindicat de Balsareny, que més endavant demanaria la seva expulsió. Flores estava marcat pel sector FAI i va rebre acusacions de ser partidari de l'escissió. Circulava una carta d'un militant que l'acusava d'haver estat cincpuntista, entre altres coses. El cas és que Flores va ser expulsat malgrat la defensa que rebia del Sindicat de Químiques i d'alguns grups anarquistes. Posteriorment Balsareny, ja sense afiliació, abandonaria la Comarcal del Bages i passaria a unir-se a Terrassa.⁵⁴⁰

Tot i estar en una situació d'evident feblesa, l'anarcosindicalisme del Bages va participar en diversos conflictes laborals que es van produir durant aquells anys a la comarca, com van ser el de l'empresa SAF, la neteja viària de ferrocarrils i les escombraries de l'empresa Loscos, Famasa de Santpedor, la fàbrica Nova, la Pirelli o el del conveni del metall. De fet, es va convocar una vaga del metall que va tenir un seguiment del 70% en les empreses del Bages i que va estar a punt de ser indefinida. Cayuela recorda que en una assemblea celebrada en una esplanada al passeig Pere III, amb prop de cinc mil treballadors, CCOO proposava una vaga de vint-i-quatre hores, mentre que la CNT –ell era el representant de la proposta– proposava la indefinida. En aquest cas, la posició de CCOO va guanyar per molt poc.⁵⁴¹ Aquest conflicte també va afectar el Berguedà, on es van dur a terme manifestacions amb unes dues-centes persones.

540 Aquests sindicats de Terrassa o Balsareny eren afins al sector partidari de l'organització integral (com ara el de Martorell), és a dir, al sindicat tal com proposava Luis Andrés Edo, entès com un moviment social, no restringit exclusivament al camp laboral. Aquest sector acabaria donant lloc als noranta a la CNT-Catalunya desfederada (CNT-Joaquín Costa).

541 Entrevista de l'autor a Ramon Cayuela.

Pel que fa a la neteja i les escombraries, aquest sector va aconseguir el conveni estatal de neteja viària gràcies a la tasca de la CNT de Manresa. La vaga va durar una sola nit, en què van amagar els camions d'escombraries, i l'Ajuntament i l'empresa van acceptar el conveni i l'augment dels sous. Probablement es tractava d'un dels millors convenis signats de l'època. De seguida tota la plantilla es va afiliar al sindicat. Aquesta seria la vaga amb més èxit d'aquells anys. En aquest sector la CGT ha anat mantenint presència durant molt de temps.

Els conflictes en aquella època eren encara multitudinaris, com fou el cas de les assemblees del conveni de la Pirelli, a les quals assistiren milers de persones, com ara l'assemblea del Congost; o durant el conflicte de la SAF, quan va venir Quico Pi de la Serra a cantar per la caixa de resistència dels treballadors a la Sala Loiola, plena de gom a gom. Per guanyar la vaga de la SAF, els treballadors es van tancar a l'empresa. Al tercer dia la direcció va fer un locaut, que aixecà al sisè. Però com que la problemàtica continuava igual, amb seixanta-sis treballadors acomiadats, la plantilla en assemblea va convocar una vaga general indefinida el 22 d'octubre. Aquesta nova vaga provocà que l'empresa acceptés sis dies després gairebé totes les reivindicacions dels treballadors.⁵⁴² El paper que va tenir-hi la CNT va ser molt important.

Pel Primer de Maig de 1979 a Manresa van sortir al carrer més de mil persones, mentre que l'any següent ja es notava una baixada forta, amb només unes cinc-centes.⁵⁴³ En el cas de Berga, també l'1 de maig de 1979 més de tres mil persones van sortir en protesta pel tancament de la fàbrica tèxtil de cal Rosal; els treballadors i les treballadores van tancar-se

542 El relat es pot llegir a "Se ganó en S.A.F. Manresa", *Bicicleta*, desembre 1980, núm. 34, p. 17.

543 Vegeu a *El Pou de la Gallina*, "El Primer de Maig de 1980", 15-6-2015, una foto comentada d'aquesta manifestació. Els sindicats CCOO i CNT van acusar la UGT de trencar la unitat sindical.

a les instal·lacions. Aquell va ser un any de fallida d'empreses, la qual cosa va resultar en més de sis mil aturats al Bages. Davant d'aquesta situació, es va crear una assemblea d'aturats al Bages i una altra al Berguedà, impulsades pels llibertaris totes dues, i que durien a terme diverses accions, com ara l'ocupació de l'INEM de Berga o de la sala de plens de l'Ajuntament de Manresa. L'assemblea de Berga va aconseguir uns quants llocs de treball gràcies a l'acció directa. La borsa de treball, també promoguda pel sector llibertari, es va pactar amb l'Ajuntament i va durar un any i mig. Aquestes assemblees durarien fins a mitjans dels vuitanta.

Durant la vaga de l'empresa Lemmerz de 1981, un grup de persones afiliades a la CNT van participar molt activament en les accions que es van dur a terme contra els acomiadaments: manifestacions pels carrers de la ciutat, mítings a les places, recollida de diners, creació d'una caixa de resistència, aturades de protesta en altres empreses o una marxa reivindicativa fins a Barcelona. De fet, la CNT participava en el comitè de vaga. Aquesta vaga va ser molt important per al conjunt de manresans, ja que la Lemmerz donava feina a molta gent de la ciutat. A la manifestació unitària de Manresa hi van participar unes 6.000 persones, 3.500 segons els diaris.⁵⁴⁴ És a dir, fou una de les manifestacions més importants del període de la Transició a la ciutat i probablement, l'última ocasió en què el sindicalisme va demostrar ser un moviment de multituds a Manresa.

Quant a MAB, SA, empresa tèxtil de Navarces, l'any 1982 els treballadors i treballadores es van negar a acceptar el quart torn de treball i es van declarar en vaga indefinida. L'aturada va durar sis setmanes, fins que la magistratura va donar la raó parcialment a la plantilla reconeixent el quart torn com a voluntari. La vaga coincidia amb la de SAFA de

544 Jordi BONVEHÍ, "La marxa dels treballadors de la Lemmerz", al blog *Històries Manresanes*, 26-4-2013.

Berga, també del tèxtil, que era un sector en crisi terminal, ja que durant els anys vuitanta una gran majoria d'empreses va haver de tancar.

Finalment, també caldria esmentar el conflicte de les mines d'Explosivos Río Tinto (ERT), de Sallent. Durant l'any 1983, CCOO i UGT van negociar amb l'empresa a Madrid un acord de salaris i ocupació. Al mes de maig es va conèixer que els miners perdrien sis mesos de pagament retroactiu. En un dia aparentment normal, el 31 de maig, el torn de nit del pou 3 de Vilaforns no va sortir. La resta dels miners van preguntar-se per què i es van convocar diverses assemblees als pous al llarg dels torns de dia. Al final, seixanta-un miners van protagonitzar una tancada al pou 3 de Vilaforns, a 500 metres de profunditat, i la resta de treballadors de les mines de Sallent i Vilaforns van declarar-se en vaga. Immediatament la Guàrdia Civil va ocupar les instal·lacions de les mines i va fer fora les famílies, companyes i persones solidàries que esperaven fora de la boca del pou. L'empresa pensava que els miners tancats tenien aliments suficients perquè havien preparat la tancada amb antel·lació. Però no era així, sinó que la decisió va ser espontània i van haver de sobreviure a base de sucre durant els últims set dels vint-i-dos dies que duraria la vaga. Quatre treballadors no ho van poder suportar i van haver de ser evacuats per deshidratació i desnutrició.

En aquesta vaga la CNT va ser molt activa, una mica per casualitat. El primer dia, en veure que els treballadors no sortien, els companys els van trucar per telèfon. Va respondre Pere Giner, militant de la CNT. A partir d'aleshores es convertiria en el portaveu de la tancada i el seu sindicat organitzaria la resposta des de l'exterior. La tancada, de fet, l'havien començat treballadors de forma autònoma. La CNT es posaria ràpidament mans a l'obra i portaria a terme una campanya de solidaritat que va incloure una marxa a peu entre Balsareny i Sallent que va aplegar unes cent persones.

També es van fer uns piquets que tancaven les botigues de Sallent intentant crear una vaga general que, tanmateix, no va aconseguir aturar el poble.⁵⁴⁵

Malgrat tot, la vaga no acabaria bé. Els treballadors comptaven que CCOO i UGT com a mínim no firmarien cap acord fins que no acabés la tancada. No va ser així. El representant d'UGT diria que “s’havien tancat ells sols i que els donessin pel cul”.⁵⁴⁶ L’empresa, ERT, va ser molt dura contra els treballadors tancats i els va tallar fins i tot l’aigua. Posteriorment els va denunciar per la via penal per “ocupació il·legal”. Les famílies cridaven: “ERT asesina, quiere matarnos de sed y hambre”. La Guàrdia Civil va impedir que estiguessin a prop del pou.

Finalment, en sortir del pou, el 25 de juny, uns quants van anar famèlics cap a l’hospital. A sis d’ells se’ls va acomiadar, però per mediació del comitè d’empresa se’ls va recol·locar en els tallers de l’exterior de la mina, i a vuit se’ls va castigar sense ocupació (sense tasques). Cal explicar que aleshores la CNT no estava al comitè d’empresa perquè havien acordat amb el Comitè Regional no presentar-se a les segones eleccions sindicals de 1982, cosa que van lamentar després, ja que l’actuació del comitè en contra de la vaga va ser clau. A les següents eleccions traurien tres delegats, els mateixos que havien tret a les de 1980, i que més o menys han mantingut al llarg dels anys, ja com a CGT a partir de 1989.

Si a les primeres eleccions havia quedat CCOO com a primera força sindical amb molta diferència, a les segones la UGT va igualar les posicions, resultat que quedarà igual fins als nostres dies.

*

545 Xavier DOMÈNECH, “La Guardia Civil ocupa las minas de Sallent”, *El País*, 21-6-1983.

546 Entrevista de l’autor a Pere Giner, de Sallent.

Altres sindicats de l'època que potser es podrien confondre amb els llibertaris foren els Col·lectius de Treballadors (CCTT) i l'Associació Obrera Assembleista (AOA). Aquests sindicats eren molt petits i estaven vinculats respectivament al Partit Socialista d'Alliberament Nacional dels Països Catalans (PSAN) i al Partit Comunista d'Espanya (marxista-leninista), el PCE (ml). Van participar amb la CNT i USO en una breu Coalició Obrera del Bages (COB), que agrupava els sindicats minoritaris. Aquesta coalició no seria gaire activa més enllà de les manifestacions del Primer de Maig. Els CCTT acabarien fusionant-se amb altres sindicats, com era Solidaritat d'Obrers de Catalunya (SOC), per formar la Confederació Sindical dels Treballadors de Catalunya (CSTC), precursora de l'actual Intersindical-CSC.

Els nous moviments socials

A finals dels anys setanta van aparèixer els anomenats moviments socials. El concepte es va estendre molt de pressa, ja que van sorgir, a més del moviment estudiantil i del moviment veïnal, que ja havien tingut un paper cabdal en l'oposició al franquisme i com a espais d'autoorganització popular, l'antimilitarisme, que tornava a agafar força, així com el feminisme, l'ecologisme i el moviment antinuclear. Malgrat que omplien els carrers amb les seves mobilitzacions, la sociologia i la premsa de l'època els anomenaven "moviments marginals".

A la comarca del Bages el col·lectiu que reflecteix millor el que s'entén com a moviment social va ser Patinet. Era un grup ecologista sorgit a partir del rebuig a les centrals nuclears, que s'estaven construint durant els anys setanta a l'Estat espanyol, i arran d'una nova consciència respecte a l'impacte de la humanitat en el planeta i el medi ambient. A Calaf s'hi buscava urani i s'especulava amb la creació d'una mina

d'aquest mineral tan perillós, cosa que generava malestar entre la població de les comarques centrals. Després de l'accident nuclear de Harrisburg, als Estats Units, del 17 d'abril de 1979, el moviment antinuclear va agafar molta força a tot el món i es va convocar un Dia Antinuclear pel 3 de juny d'aquell any.

A Manresa i a Calaf el moviment Patinet va convocar una Setmana Antinuclear el gener de 1980, que incloïa una cercavila, la projecció d'una pel·lícula a la Sala Lloiola, vídeo-fòrums a la sala d'actes del Teatre Conservatori i a la seu de la CNT, una concentració davant de FECSA, el 19 de gener de 1980, i una seguda antinuclear. També van organitzar una marxa contra l'explotació de l'urani, que va recórrer el territori per l'agost d'aquell mateix any. Fins i tot van participar en la Coordinadora Comarcal per la Defensa del Medi Ambient, formada per ERC, el PSC, el PSAN, el PSUC, la JCC, CCOO, la CNT, la CCT, el Centre Excursionista i el mateix Patinet.

Patinet era un col·lectiu autònom en el qual hi havia llibertaris, gent del PSAN, comunistes del PSUC i gent diversa d'esquerres, tots a títol individual. La seva preocupació pel medi ambient també va omplir les pàgines de les publicacions llibertàries de la comarca. Per exemple, al primer número de la revista llibertària *Txani*, Contxa i Maite escriuen que "l'home ha actuat de forma nefasta sobre el medi, sense pensar en les repercussions. La degradació s'endevina irreversible. La influència de la ciutat és negativa. La ciutat no respon a les necessitats animals ni humanes". També al periòdic *CNT del Bages* hi havia articles relacionats amb l'ecologisme. De vegades s'hi reproduïen articles de la revista *Alfalfa*, que era del grup editorial d'*Ajoblanco*. Al local de la CNT de Manresa s'hi reunia un grup ecologista que portava sobretot la gent del Sindicat d'Ensenyament.

En relació amb la lluita contra la mina d'urani, cal dir que el 27 de maig de 1980 va explotar una bomba atribuïda a un

grup ecologista anomenat Front de Defensa de la Terra a la mina de carbó a cel obert de Calaf.⁵⁴⁷ Els autors no van ser descoberts.

Un altre moviment molt arrelat a la comarca va ser l'anti-militarisme. Aquest tenia dues vessants: el rebuig popular al servei militar i la lluita contra l'entrada de l'Estat espanyol a l'OTAN. Respecte a la primera qüestió, a Manresa es va crear el 1979 l'Assemblea d'Objectors de Consciència. A les pàgines de la *Txani* Joan Torres relata una trobada catalana d'objectors de consciència que es va fer a Manresa els dies 15 i 16 de setembre de 1979, en què es va valorar l'assemblea estatal del Moviment d'Objecció de Consciència que s'havia celebrat a Euskadi i la declaració ideològica que s'hi havia pronunciat. Es va parlar també de Gerard F. Franquesa, nascut a Manresa i amb residència a Figueres, que estava empresonat per objector de consciència. Torres proposava organitzar actes de solidaritat i difusió amb la finalitat de crear una mena de federació de fronts de lluita que possibilités la rotació de la gent en els diferents àmbits socials, seguint un model de moviment popular. L'Assemblea d'Objectors va rebre el suport de la CNT i d'altres grups de l'extrema esquerra local. També es va celebrar a Manresa una assemblea ciutadana anticaserma, arran de la possibilitat que s'instal·lés a la comarca (al municipi de Rajadell) un gran complex militar amb deu mil soldats, segons escrivia Enric Serra a *Bicicleta*.⁵⁴⁸ Fruit de la col·laboració amb altres moviments, uns quants objectors de consciència manresans van fer una vaga de fam del 25 de maig a l'1 de juny de 1989, protestant per l'empresonament d'objectors a Barcelona i Euskal Herria.

547 *Regió7*, 28-5-1980.

548 Enric SERRA, "Ante la posibilidad de un complejo militar en Manresa", *Bicicleta*, octubre 1980, núm. 32, p.26.

Pel que fa a la lluita contra l'OTAN, el 31 d'agost de 1980 es va fer una marxa en contra de l'ingrés de l'Estat espanyol en aquesta organització. El moviment anirà agafant força durant els anys següents fins a arribar al referèndum de 1986, sobre si Espanya havia d'ingressar a l'OTAN o no. Durant l'estiu de 1981 es va iniciar una lluita contra la instal·lació del complex militar a Rajadell, que va comportar manifestacions, concerts i acampades de protesta. També es van pintar molts murals de grans dimensions a les parets de Manresa i dels pobles afectats, alguns dels quals encara es poden veure. Les primeres pintades polítiques estaven vinculades als partits polítics d'esquerres, en especial del PSUC, però els moviments reivindicatius com eren l'antimilitarista o el de solidaritat internacionalista van fer-ne un ús molt gran.

Pel que fa al moviment feminista, al Bages era un moviment social vehiculat a través de l'Associació de Dones del Bages. L'Associació s'havia creat gràcies a l'impuls que va agafar el feminisme a partir de l'Any Internacional de la Dona (1975) i de les Primeres Jornades Catalanes de la Dona a Barcelona (maig de 1976), que era un intent unitari d'organitzar un moviment de dones. Arran dels debats i les activitats de difusió es va formar un gran grup d'unes setanta dones, que el juliol de 1978 legalitzarien l'Associació al registre d'entitats. En poc temps es crearien grups i noves seccions als pobles del Bages i als barris de Manresa, i el moviment creixeria fins a compondre's d'unes tres-centes dones.⁵⁴⁹

Una de les seves principals reivindicacions va ser la creació d'un centre de planificació familiar gratuïta. Aleshores la sanitat pública no ofería encara aquest tipus de serveis. L'Associació de Dones va pressionar tots els partits polítics i finalment es va aconseguir aquesta reivindicació l'any 1981.

549 Gal·la GARCIA CASARRAMONA, *El moviment feminista a Manresa: Una història per descobrir [...]*, p. 34.

El centre oferia informació i recursos sobre salut sexual i reproductiva, mètodes anticonceptius o prevenció del càncer, així com assistència psicosocial. Estava situat a pocs metres de la seu de Falange Espanyola i va rebre nombrosos petits atacs dels feixistes, sobretot pintades.⁵⁵⁰ Quan l'Estat va assumir la planificació familiar la participació de les dones feministes es va veure molt minvada, ja que l'Administració no proporciona espais que la gent pugui sentir propis. És a dir, el centre va passar de ser un espai autogestionat a ser un servei assistencial.⁵⁵¹

Aquestes dones feministes solien tenir una doble militància. Moltes provenien dels moviments cristians de base, altres del comunisme, de partits d'esquerres o de l'associacionisme, en especial del moviment veïnal. Per exemple, el 1984 l'Associació de Dones organitzà al carrer una concentració de confluència entre les treballadores del sector tèxtil i el moviment feminista.

L'Associació va lluitar per l'apoderament de la dona a còpia de cursos, xerrades i altres activitats que combinaven amb accions reivindicatives. També tenien lemes, eslògans i crits de guerra com ara "Dret al propi cos", "Anticonceptius per no avortar. Avortament lliure i gratuït per no morir", "Jo també sóc adúltera", "Igual salari per igual treball", "Dona: si t'agredeixen, respon!", "Lliure en la maternitat, autònoma en el treball, protagonista en la societat". Tots són lemes que malauradament les dones encara ara han de cridar.

El cooperativisme va viure un breu període de revifament entre 1978 i 1983 de la mà de la Cooperativa Obrera Manresana (COM). Agafava el nom de l'antic projecte cooperatiu

550 Jordí BONVEHÍ, "La creació del Centre de Planificació Familiar", al blog *Històries Manresanes*, 21-12-2014.

551 Aquesta informació surt de la xerrada que va fer Montserrat Català l'11 d'abril de 2015 dins les Jornades de Lluites Socials de Manresa, celebrades a l'Ateneu La Sèquia.

dels anys trenta, però no hi tenia una vinculació real, sinó que partia de l'economat de Comissions Obreres. La COM va intentar impulsar un moviment de cooperatives de consum a imitació del cooperativisme sindical italià. Va tenir implantació a Cornellà, Barcelona, Manresa i en altres localitats de l'Estat, com ara Móstoles. A Manresa la COM va treballar per regenerar la intercooperació a escala comarcal; així, va col·laborar amb la Unió de Cooperadors de Súria, amb una altra cooperativa agrària de Solsona i també, de forma secundària, amb gent vinculada amb altres experiències, com va ser el cas d'alguns excooperativistes de la comarca o fins i tot la CNT de Sallent.

La COM tenia el local de l'economat a la zona de les Bases de Manresa, al nord de la ciutat. Era una mena de supermercat d'uns 450 metres quadrats que venia els productes a bon preu, sense afany de lucre. Però resulta que hi havia molts productes que no es venien perquè eren vistos com a massa barats i fins que no els apujaven de preu no començaven a vendre's. Al cooperativisme de consum dels anys de la Transició va faltar-li relleu generacional i militància per poder transmetre a la gent el seu funcionament i finalitats. I, al cap de poc, quan van començar a implantar-se els supermercats, les cooperatives ja no van poder oferir preus competitius.

En els primers anys de la dècada dels vuitanta, CCOO decidí renunciar al cooperativisme quan fallà Móstoles, cosa que determinaria la desaparició de totes les cooperatives vinculades a aquest sindicat, excepte la de Manresa, que va romandre oberta per l'obstinació dels seus membres. No obstant això, la COM va rebre el cop de gràcia el 1982, arran de la conflictiva escissió del PSUC, que donaria lloc al Partit dels Comunistes de Catalunya (PCC). En aquell moment, la cooperativa es trobava enmig d'una ampliació de capital i el seu gerent era partidari del sector del PCC. Els partidaris de l'altre bàndol no van estalviar-se acusacions personals contra el responsable de la gestió econòmica de la cooperativa i van

maniobrar per adjudicar-li el deute individualment, en lloc d'assumir-lo col·lectivament, com seria esperable. Així van ensorrar la Cooperativa Obrera Manresana.⁵⁵² Com veiem, els problemes interns de l'esquerra colpejaven de ple els projectes econòmics i socials alternatius.

Amb tot, a banda de la trajectòria de la COM, durant aquesta època al Bages hi va haver sis cooperatives de consum més. Pel que fa al cooperativisme de treball, va tenir un breu renaixement durant aquests anys, amb quaranta-quatre empreses de treball associat al Bages. Destacaven les empreses de la construcció, del tèxtil i dels transports. També es van posar en marxa cooperatives en altres sectors, com ara l'actual escola La Flama o la Societat Cooperativa de Planning Familiar de Manresa.⁵⁵³

Durant la Transició va faltar més determinació per poder instaurar un corrent d'opinió favorable a l'autogestió obrera. Les fàbriques ocupades i cooperativitzades no van durar gaire i moltes van tancar mesos o anys després. Competir en el mercat capitalista amb unes altres regles del joc no era (ni és) gens fàcil. No obstant, a tot l'Estat unes mil empreses van quedar sota el control dels treballadors, de manera que van generar ocupació per a desenes de milers de persones. Haurien estat tota una potència econòmica si haguessin pogut conformar un moviment socioeconòmic cohesionat. De totes maneres, l'Estat no les veia amb mals ulls, ja que ho considerava una forma de combatre l'atur i de reduir la possible conflictivitat social derivada, però els botiguers i la patronal els van declarar la guerra ofegant-les financerament.

A la comarca hi tenim diversos exemples d'empreses que van quedar sota la gestió de la seva plantilla. Podem

552 Entrevista de l'autor a Joan Planas.

553 Glòria ZOMEÑO i Ignacio IRAZOQUI, *Cooperativas y movimiento cooperativo en el Bages*, 1984. Treball mecanografiat localitzat a l'Arxiu Comarcal del Bages.

mencionar la fàbrica Gallifa i Càrniques Badia, de Cardona, Terrafos Bages, Transports Muntané, la fàbrica Vella de Sallent, diverses filatures de Súria i de Manresa, la Cooperativa Tèxtil de Viladomiu i algunes petites empreses metal·lúrgiques de Manresa. Aquestes empreses durant un temps van poder rebre crèdits de Caixa de Manresa, ja que el seu president tenia una visió social de la funció de la caixa d'estalvis. Però amb la seva mort els crèdits i el suport financer es van aturar. Moltes van haver de tancar. Els treballadors es van anar desmoralitzant amb els pactes socials, ja que es deixava de parlar de quedar-se amb les empreses i es passava a parlar de convenis i de percentatges. Per descomptat, els sindicats en les altes esferes negociaven el tancament de les empreses, sense oferir cap alternativa de sector econòmic. CCOO i UGT van permetre la destrucció del teixit productiu de l'Alt Llobregat i el Cardener.

Un altre moviment social important va ser, com hem apuntat, el veïnal. Probablement va ser el més potent i massiu després del sindical. Les associacions de veïns van proliferar durant els anys setanta. Feia anys que hi havia autoorganització clandestina als barris; i a partir de la llei d'associacions del franquisme de 1964, que permetia per primer cop des del final de la guerra civil la formació d'entitats, es van constituir les primeres "associacions de caps de família". Estaven arrellades als barris obrers i sovint connectaven amb les lluites sindicals del moment. Conflüïen amb CCOO en no poques ocasions.

Ja després del franquisme les associacions veïnals van expandir-se per tot arreu, i els partits polítics, sobretot el PSC, el PSUC i CiU, van copar-ne les juntes directives. Això feia que la gent realment independent quedés en minoria i no sabés ben bé què fer per convertir el moviment veïnal en un subjecte polític. Per exemple, des de la revista *Totxo*, de l'AV de Sagrada Família, un articulista es queixava el 1977 que els

partits no havien deixat participar les associacions veïnals en les eleccions municipals. Des de les pàgines de *CNT del Bages* se li contestava que aquestes associacions havien de quedar al marge de l'administració local per tal de tenir les mans lliures.⁵⁵⁴

Les lluites veïnals van aconseguir millores immediates en molts barris gràcies a la pressió popular. Un cop assolits els objectius bàsics, però, les associacions no van poder desenvolupar millor la seva tasca. Van quedar sotmeses als interessos dels partits polítics i van perdre l'oportunitat d'esdevenir subjectes polítics autònoms, com ho van ser el moviment antimilitarista o l'ecologista, però en canvi van tenir molta més força numèrica i arrelament territorial que aquests. Tinguem en compte que la mitjana d'edat de les associacions era bastant baixa, compostes per gent jove, i que cada entitat era capaç de mobilitzar centenars de persones del seu barri. Les associacions veïnals comptaven amb molta legitimitat popular i eren un moviment social paral·lel al dels partits i sindicats. A la ciutat de Manresa es va celebrar la primera assemblea d'associacions veïnals de Catalunya, el 2 de desembre de 1979, amb l'objectiu d'intentar impulsar el moviment. Per fer-nos-en una idea, a la segona assemblea de Catalunya, el 1980, el moviment assegurava tenir setanta mil persones vinculades.

L'abril de 1979, el militant cenetista Enric Serra escrivia un interessant article que feia notar la problemàtica de les associacions de veïns:

L'objectiu és aconseguir una forma d'organització ciutadana que permeti que a cada poble o ciutat siguin tots els veïns els qui participin dels afers que els afecten i prenguin les decisions que creguin oportunes. S'ha de canviar el funcionament de les associacions veïnals, eliminant les juntes

554 “Comentaris al Totxo”, *CNT del Bages*, setembre 1977, núm. 7, p. 8.

directives, substituint-les amb una coordinadora de comissions de treball obertes i assembleàries. La FAVM no hauria de ser burocràtica i cada delegat hauria de ser revocable. Totes les organitzacions del barri haurien de ser autogestionades.⁵⁵⁵

Els llibertaris van tenir certa influència en algunes associacions, com és ara la de la Font dels Capellans, la de la Balconada, la de Sant Pau i la d'Escodines, a Manresa, o la de Santa Eulàlia, a Berga, influència basada en personalitats concretes i no tant en el moviment anarquista en si, que entenia aquest camp d'actuació com a secundari. Tanmateix, com hem dit, hi havia una progressiva usurpació dels moviments populars per part dels partits polítics que el moviment llibertari és mostraria incapaç de revertir. Un cop controlades les associacions veïnals, diverses persones de les juntes directives passaven a militar als partits –o a treballar a les regidories i secretaries dels ajuntaments–, de manera que les associacions van quedar buides de contingut polític. A partir d'aleshores el rol d'aquestes va ser quedar-se en la prestació de serveis, molt dependents dels recursos de les administracions públiques. En resum, el problema era que els llibertaris no van aconseguir fer del moviment veïnal un moviment popular ben articulat:

[...] debido fundamentalmente a la situación interna de las AA.VV. y en particular al monopolio que sobre ellas detentan determinados partidos, la mayoría de los libertarios están fuera y han intentado crear otras organizaciones [...] el sindicalismo de barrio ni siquiera es mantenido. Sus actividades tienden a limitarse casi exclusivamente a aspectos olvidados o abandonados por las AA.VV.: culturales, ecológicos, marginales, de vida cotidiana o hacen especial hincapié en el terreno organizativo, asambleísmo... pero se

555 Enric SERRA, “Municipi Lliure o Comuna Llibertària”, *Regió7*, 28-4-1979.

sigue conservando una visión parcial defensiva y aislada de las luchas.⁵⁵⁶

En resum, durant l'època de la Transició a Manresa hi va haver moviments socials al marge del sindicalisme i dels partits. El problema va ser que mai no es van organitzar conjuntament ni van tenir un projecte comú intersectorial, de manera que no es van convertir en agents socials capaços de capitalitzar la mobilització de la societat per construir un món diferent. Al contrari, en els moviments socials –amb totes les seves lluites parcials– sovint s'oblidava el component de classe, la lluita de classes, per aconseguir millores immediates de les condicions de vida dins del capitalisme de l'estat del benestar.

Els col·lectius específicament llibertaris

El moviment llibertari d'aquests anys va dedicar la majoria de les seves energies a reconstruir la CNT. Aquesta va ser la tasca principal durant els anys setanta. I si bé els esforços s'enfocaven en la creació de sindicats i en la participació en els conflictes laborals, també hi havia inquietud per obrir altres espais, com ara els ateneus.

A Manresa, el Txani va ser un col·lectiu llibertari no específicament anarcosindicalista, –tot i que també hi participava gent militant a la CNT,– que tenia intenció d'obrir un ateneu. No el van poder obrir, però sí que van crear la revista homònima el 1978, amb una tirada de mil exemplars. Era una publicació de prou qualitat, probablement de les millors que es van fer a les comarques, i tractava d'anarcosindicalisme, educació lliure, moviments socials i altres temàtiques i preocupacions del moment. A la revista hi van participar

556 “La marginació social a Manresa”, *Dovella*, 1987, núm. 23, p. 40-45.

Enric Serra, Carles Perramon, Quico Romera, Elena Gascón, Elena Sarri, Jaume Domingo, Juan Torres, Pedro Flores, Diego Jiménez, Juan Quinto i Rosa Mari Soler. Pel que fa a l'ateneu llibertari, Emilio Ruber va intentar comprar un local a Manresa per crear-lo, però mai no ho va aconseguir. Deia que comptava amb un grup d'uns quaranta joves per crear unes Joventuts Llibertàries.

A Berga es va obrir l'Ateneu Popular del Berguedà el 1978. Estava legalitzat dins de la seu de la CNT, al local del carrer Fra Frederic. L'ateneu era plural i hi militava gent llibertària i gent catalanista, fins que alguns d'aquests últims van decidir donar suport a Convergència i Unió en unes eleccions. Aquesta decisió va fer esclatar una crisi interna amb molta tensió i els catalanistes van marxar. A continuació, l'ateneu va quedar com a Ateneu Cultural Llibertari, i agrupava unes seixanta persones associades, sobretot gent jove. Tenia una publicació que es deia *El Finestral*.⁵⁵⁷ L'any 1980, un grup de llibertaris de la Pobla de Lillet traurien una revista pròpia anomenada *Rebost de Confitures i Fruits Saborosos*.

A Berga hi va haver una certa continuïtat entre els ateneus i el Centre d'Estudis Josep Ester Borràs, creat el 1987, uns anys després de la mort d'aquest conegut militant, el 13 d'abril de 1980. El Centre, concebut en els seus inicis per cobrir el vessant més social de l'anarcosindicalisme a Berga, va començar a fer activitats culturals obertes al públic a partir de 1998, i comptà amb la donació del fons documental i la biblioteca particular de Josep Ester.

A les comarques de la Catalunya central també hi havia la FAI. Tenia dos grups, un a Manresa i l'altre a Berga, amb una bona quantitat de membres al principi, aproximadament

557 Tècnicament la revista *El Finestral* estava signada per l'Ateneu Popular del Berguedà i Col·lectius Llibertaris. S'entén que eren dues entitats diferenciades, l'ateneu i els col·lectius, i que aquests últims els hem d'entendre com a diversos grups d'afinitat anarquistes de Berga.

entre quaranta i cinquanta a Manresa i vint-i-cinc a Berga. La FAI de Berga va donar suport principalment als escissionistes, que amb el temps formarien la CGT. La FAI manresana, però, va romandre partidària del sector CNT-AIT, tot i que hi havia gent gran que havia estat trentista abans del franquisme. En aquest sentit, tant a la FAI manresana com a la berguedana la majoria de la gent era bastant jove, si bé hi havia uns quants militants veterans, majoritàriament vinguts de l'exili.

En realitat aquests grups no són gens fàcils d'històriar. La FAI es componia de grups d'afinitat que es creaven i es dissolien amb facilitat. A més, tenien un funcionament semiclandestí, que feia que ningú no reconegués ser de l'organització. Des de finals del franquisme, a Manresa hi havia el grup d'afinitat Ilegals, format per la gent més veterana. Però després, cap al 1980, sorgí un altre grup amb gent més jove, a partir del contacte que va fer Lluís Rius amb llibertaris d'altres llocs de l'Estat a través del comitè pro presos. Rius, que representava Manresa, entrà en relació amb militants que el posaren en contacte amb una federació, alhora que formava el grup d'afinitat de Manresa, que s'acabà federant en l'esmentada federació. Aquesta al final va resultar ser la Federació Ibèrica de Grups Anarquistes (FIGA). Quan es van adonar de la confusió van donar-se de baixa i van entrar a la FAI. A la comarca hi havia altres grups d'afinitat que mai no van federar-se a la FAI.

Parlant de la joventut, també es va fundar un petit grup de les Joventuts Llibertàries a Berga. Com a anècdota, podem explicar que al grup s'hi va afiliar un veterà militant d'abans de la guerra que aleshores devia tenir setanta anys. Aquesta manera d'entendre les organitzacions llibertàries era compartida per altres militants veterans d'arreu que també se sentien de les Joventuts malgrat que fossin d'edat avançada.

Com a curiositat, als llibres d'història local de la Transició es mostra la foto del maqui Marcel·lí Massana firmant llibres

el 20 d'octubre de 1979 a la Trobada dels Patriotes Catalans, un acte promogut per les organitzacions independentistes BEAN, FNC, IPC i PSAN. Reclamaven una abstenció activa al referèndum de l'Estatut d'Autonomia, celebrat el 25 d'octubre de 1979. Des d'aleshores alguns sectors independentistes reivindiquen en Massana, com el Casal Panxo, de Berga. Cal dir que el guerriller llibertari mai no deixaria de considerar-se anarquista, fins a la seva mort, ocorreguda l'any 1981. La Trobada, per cert, va tenir més èxit de públic que la convocada l'endemà per l'Ajuntament de Manresa a favor de l'Estatut. Aquests sectors independentistes, llibertaris i comunistes també havien fet campanya pel no a la Constitució de 1978.

Finalment, el 1977 i el 1978 es van produir diversos actes antifeixistes, sobretot pintades i algunes baralles amb falangistes. Per exemple, un grup va trencar la placa d'homenatge a *los caídos* de la Seu de Manresa. Arran d'aquesta acció la Seu va passar a ser coneguda com la Seu Anarquista. El 28 de maig de 1979 uns desconeguts van col·locar una bomba incendiària dins de l'edifici, amb la qual es van cremar dues imatges, una de la Verge de l'Alba i una altra del pas de la Mare de Déu dels Dolors. L'acció va ser reivindicada per la Fuerza Joven pro Legalización de la Marihuana.⁵⁵⁸ En aquesta època comencen les primeres accions del grup armat independentista Terra Lliure i alguns atracaments de grups llibertaris autònoms.

El desencant

L'etapa oberta en morir el dictador Francisco Franco va concloure el 28 d'octubre de 1982 amb una victòria aclaparadora a les urnes del Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE).

558 ABC, 30-5-1979, p. 54.

Majoria absoluta amb més de deu milions de vots en unes eleccions que van tenir l'índex més elevat de participació de tota la Transició. A Manresa el comunisme va deixar, definitivament, de ser una alternativa al PSC, que va guanyar amb diferència. Les eleccions de 1982 generalment es presenten com el final del període encetat el 1975. Felipe González arribava al Govern pràcticament per aclamació popular. El PSOE va recollir el vot que durant els anys previs havia anat a les esquerres, sobretot gràcies a una promesa demagògica de crear 800.000 llocs de treball si guanyava i a la necessitat de posar fi d'una vegada per totes al colpisme dels militars i sectors de l'extrema dreta.

De fet, un dels efectes de l'intent de cop d'estat de Tejero va ser que gran part de la població tanqués definitivament files amb la democràcia liberal i acceptés la monarquia, personificada en la figura del rei Juan Carlos I. També va suposar el punt final per a una bona part de l'extrema dreta partidària del règim franquista.

La veritat era que el país ja feia temps que estava esgotat. Era una sensació que es va conèixer com "el desencant". Aquest pessimisme tenia l'arrel en el fet que el poble s'havia deslliurat de la dictadura per caure en una crisi econòmica crònica. La partitocràcia, el joc dels partits polítics que hegemonitzen el poder, generava unes condicions de passivitat, passotisme i despreocupació pels problemes socials. El desencant neix en les eleccions de 1977, guanyades per Suárez. La crisi i l'atur eren preocupacions quotidianes, però aquest cop sense gaires esperances en les possibilitats de la lluita social. S'obria el camí per a la instauració del capitalisme neoliberal i l'entrada de l'Estat espanyol en institucions internacionals com l'OTAN o la Comunitat Econòmica Europea, que es va produir durant els anys vuitanta.

Per a l'esquerra d'intenció revolucionària, aquesta situació suposava una derrota total. Des de 1979 algunes organitzacions i partits petits de caràcter marxista anaven entrant al

PSOE, al PSC i al PS d'Euskadi, amb la idea de “radicalitzar-los”. Però a la pràctica això va suposar la seva desaparició del mapa quan el socialisme va arribar al poder i va col·locar la seva gent als nombrosos càrrecs que s’havien d’omplir.

La situació va ser especialment greu per al PCE i el PSUC, que van patir una fuga de quadres de grans dimensions cap al PSOE i el PSC, respectivament. Aquests quadres s’havien format durant la lluita contra el franquisme i ara passaven en bloc als partits que prenién el poder. El mateix es podia veure en el moviment veïnal o en altres moviments socials, com ara el feminista, que van nodrir amb els seus efectius el socialisme. A més, el PSUC entrà en crisi i es dividí en dos partits el 1983: el PSUC i el PCC. Aquest últim s’endugué el 75% de la militància de base, però només el 25% dels quadres i el 10% dels càrrecs institucionals. Això va fer que a les següents eleccions a la Generalitat el PCC no assolís cap diputat.

Per il·lustrar quin tipus de socialisme ostentava el poder, l'alcalde del PSC de Sant Joan de Vilatorrada declarava que l'Ajuntament només pot funcionar si s'organitza com una empresa. Amb aquesta mentalitat van governar els socialistes molts pobles i ciutats, com ara Manresa o Barcelona. Les seves polítiques econòmiques no distaven gens de les polítiques neoliberals del Govern de CiU, que controlava la Generalitat i que, per cert, ja havia aconseguit canalitzar l'esperit autonomista identitari de la societat catalana i controlar la majoria de les institucions durant vint anys.

Els sindicats van quedar sota mínims. Per exemple, Comissions Obreres, que durant els anys 1977 i 1978 presumia de tenir més d'un milió d'afiliats,⁵⁵⁹ o dos segons altres

559 “CCOO cuenta con un millón trescientos mil afiliados”, *El País*, 14-9-1977.

fonts,⁵⁶⁰ va passar a tenir-ne menys de 400.000 en la dècada dels vuitanta. Aquesta era la central sindical més gran del país. Altres sindicats més petits van desaparèixer, a l'igual de molts partits d'extrema esquerra. L'anarcosindicalisme formà part d'aquest destí comú a tota l'esquerra revolucionària, exceptuant el cas del País Basc, que va quedar al marge de la davallada amb el moviment abertzale.

En el cas del sindicalisme, l'aparició de la burocràcia sindical desactivava els corrents crítics. L'estratificació laboral dins les empreses en moltes escales i categories salarials fragmentava les reivindicacions. I la desindustrialització i la terciarització de l'economia també afectaven la cohesió de les plantilles, de manera que cada treballador mirava pels seus interessos personals. A mesura que els pactes socials debilitaven el sindicalisme i el feien derivar cap al pactisme i el model de sindicats-gestoria, la gent desconfiava cada cop més dels sindicats com a estructures per lluitar.

Es produí un canvi de mentalitat. La gent començava a creure en una solució màgica: el PSOE ho arreglarà tot. I amb el PSOE al poder es desmantellaren les estructures de lluita clàssiques. Es fomentava molt un imaginari pel qual ser europeu era ser progressista. Això ja prefigurava l'entrada a la Comunitat Econòmica Europea, que era vista com el progrés que necessitava Espanya, i no pas un canvi de les relacions entre classes. L'esquerra acceptà que aquest estat de coses ja li estava bé. A més, el consumisme aparegué amb força i canvià l'escala de valors de la societat.

Un altre problema social va ser el de l'heroïna. La droga va penetrar en la societat a través de les presons, segons algunes fonts, per desmuntar el fort moviment d'autoorganització dels presos, que durant l'any 1977 havien protagonitzat

560 Dades de CCOO. Taula d'afiliació trobada a *La evolución de la afiliación a CCOO: 1978-2007*, p. 16.

nombrosos motins. La droga entrava a les presons per desbaratar la solidaritat interna entre els reclusos i per destruir-los també físicament:

[...] fue causa de verdaderas sangrías humanas por las deficientes condiciones higiénicas asociadas a su consumo intravenoso: no faltaba droga, faltaban jeringas y agujas –chutas–, por lo que no fue extraño que centenares de reclusos de una misma galería las compartiesen, o se fabricasen rudimentariamente las suyas propias con los escasos materiales a su alcance. Todo ello comportó la retransmisión del SIDA, la hepatitis y otras enfermedades que resultaron mortales.⁵⁶¹

A partir de les presons les drogues també van expandir-se per tots els barris obrers del país. La xacra de l'heroïna es va endur una generació de joves i va contribuir a la desfeta dels vincles solidaris dins de les comunitats i els barris, a la irrupció de la policia amb l'excusa de la lluita contra les drogues, a l'estigmatització de certes àrees de les ciutats i a l'extensió de malalties associades a la drogoaddicció. Segons un estudi fet l'any 1987, a Manresa i comarca s'estimaven en unes 250 les persones toxicòmanes, sense comptar el consum esporàdic.⁵⁶²

En el moviment anarquista la introducció de les drogues va provocar la generalització d'infiltracions i delacions. Si ja era un moviment molt infiltrat des de l'exili, ara la manca de prevenció del consum entre la militància va comportar que la policia pogués pressionar alguns dels seus militants perquè delatessin els seus companys. D'aquesta manera

561 Enric LLOPIS, "El movimiento social de los presos en la Transición: Reseña de *Cárceles en llamas* (Virus), de César Lorenzo Rubio". *Rebelión.org*, 6-6-2014.

562 "La marginació social a Manresa", *Dovella*, 1987, núm. 23, p. 40-45.

empitjorava un panorama ja molt malmès a causa de l'escissió i els problemes interns.

A la manca de perspectives sindicals, al tancament de molts ateneus i la dissolució de col·lectius i a la propagació de la droga entre el jovent susceptible de poder ser influït per l'anarquisme s'hi sumava la derrota de l'activisme armat. Al llarg dels anys setanta van caure moltes petites bandes d'atracadors socials –en el sentit que donaven una part del seu botí a causes socials o que consideraven justes– que es reivindicaven com a llibertaris, així com molts activistes dels grups autònoms que utilitzaven la lluita armada. Si ja el setembre de 1979 la CNT assumia com a propis cinquanta-un presos, durant la primera part dels anys vuitanta es calculava que hi havia un centenar o més d'anarquistes presos.

Un balanç de l'època

Entre l'extrema esquerra i la CNT de la Transició corria la sensació que vivien un moment únic de conscienciació de la gent: una etapa que podria portar Espanya a una revolució social. L'optimisme imperant gràcies a la mort de Franco feia obviar el gran pes del franquisme sociològic, que es pot comprovar a través de les eleccions de l'època, que indicaven que la societat no era d'esquerres, sinó que l'Estat estava dividit en dos grans blocs pràcticament iguals de nombrosos, dreta i esquerra, amb dos poders regionals de centredreta: el PNB a Euskadi i CiU a Catalunya. Un mapa polític que ens ha arribat pràcticament inalterat fins fa uns pocs anys.

A més, aleshores hi havia un postfranquisme o neofeixisme de carrer que hauria estat capaç d'exercir un paper decisiu si hagués estat convenientment utilitzat per altes instàncies de l'Estat. Per fortuna no es va donar el cas, en el sentit que no va produir-se un retorn a la dictadura, però vam ser testimonis de la continuïtat del feixisme amb el

Frente Nacional de Blas Piñar, el cop d'estat fallit de Tejero, la massacre d'Atocha, els 200.000 falangistes amb llicència d'armes, una Guàrdia Civil addicta a l'antic règim, un exèrcit preparat per reprimir el poble... En fi, que era molt prematur pensar en revolucions en aquestes condicions. La classe obrera no estava preparada per derrotar per la força el postfranquisme. El clima de violència al carrer va decantar la població cap a la democràcia com a mal menor. L'esquerra revolucionària no va tenir en compte l'efecte dels mitjans de comunicació sobre l'opinió pública, que arran dels assassinats –més de cinc-cents en el període– i els enterraments defugiria tant la ultradreta com l'extrema esquerra.

La derrota de l'anarcosindicalisme i de l'uguetisme als anys cinquanta va permetre que el comunisme tingués la seva ocasió d'or als seixanta. La van aprofitar molt bé, i uns anys després CCOO esdevindria el principal sindicat del país, superant o absorbint el mateix Sindicato Vertical del règim un cop mort Franco. D'aquesta manera el Partit Comunista, que era el més gran de l'oposició al franquisme, es va presentar davant la societat com el partit garant de la democràcia. Va renunciar a tot el seu bagatge comunista, cosa que també faria la central sindical Comissions Obreres.

La CNT va actuar com a oposició per l'esquerra de CCOO, organitzant gairebé tot el moviment autònom i assembleari de Catalunya en una gran central sindical anticapitalista. A més, l'anarquisme va confluïr àmpliament amb el moviment juvenil a través de la contracultura. En el moment de màxim creixement de la CNT, i en el moment de màxim descontentament popular vers l'esquerra democràtica que havia signat els Pactes de la Moncloa, la CNT patí d'una banda un atac extern per part dels serveis secrets de l'Estat, i de l'altra una greu crisi interna que la portaria a la divisió. Les causes d'ambdós factors ja feia anys que es gestaven a l'ombra. Així, la CNT estava infiltrada des de la seva època clandestina, ja que no funcionava gens bé a l'exili. La pugna entre

diverses tendències internes que es disputaven el control del sindicat també va contribuir a crear un ambient nociu que portava inexorablement a l'autodestrucció, fruit d'una dinàmica grupuscular de dècades. Tot i això, el col·lapse no seria immediat com es pensa sovint, sinó que es produiria en fases entre 1978 i 1984.

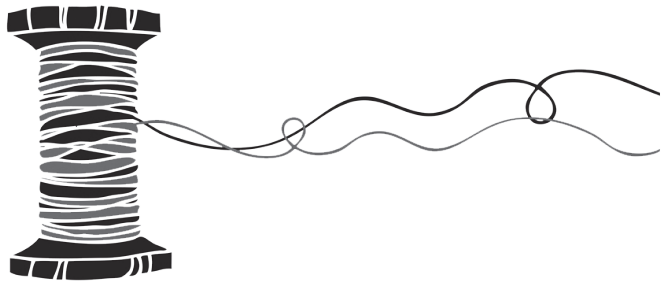
Estratègicament, la Confederació es va ressentir de no haver potenciat més els territoris on els sindicats anarcosindicalistes ja eren forts, ni d'haver desenvolupat les seccions sindicals ni els rams en què tenia presència. En general, les seccions sindicals confederals de les empreses estaven en mans de figures carismàtiques i tenien molt poca participació directa dels treballadors (excepte durant les vagues), de manera que la democràcia obrera s'abocava directament al sindicat, on es feien grans assemblees que fàcilment podien esdevenir un guirigall. A més, les juntes patien la tensió entre les diverses faccions de què ja hem parlat. Es podria dir que la majoria de sindicats tenien els peus de fang i no van consolidar-se.

L'anarquisme com a moviment no va superar la contracultura. Tampoc no va arribar a crear un teixit associatiu propi que complementés la vessant sindical i que connectés, per exemple, amb el moviment veïnal. Un moviment fort i dinàmic no hauria patit aquesta situació d'implosió. Durant aquella mateixa època al País Basc hi havia un moviment popular autòcton que va saber suportar la repressió de l'Estat i va ser capaç d'absorbir el moviment assembleari de les fàbriques i la contracultura juvenil que ha arribat als nostres dies. Certament, l'anarquisme o anarcosindicalisme català, encara que hagués sabut romandre unit, no hauria pogut fer cap revolució als vuitanta, i de fet ni tan sols tenia prou força per impulsar una vaga general d'abast estatal en el context de la desindustrialització; però segurament sí que hauria pogut dinamitzar de forma decisiva una sèrie de

moviments populars de les dècades següents en combinació amb vagues locals i comarcals.

III

PART

La democràcia

A escala global, les derrotes dels diferents processos revolucionaris dels anys seixanta i setanta van deixar els moviments radicals bastant desarticulats durant la dècada següent. Són anys de transició cap a les noves formes de lluita que es desenvoluparan a finals de segle. De fet, la crisi dels anys vuitanta en els moviments revolucionaris de tot el món, exceptuant les guerrilles d'Amèrica Central, va ser molt més profunda que la dels anys cinquanta.

A la dècada dels cinquanta encara hi havia un moviment anarcosindicalista amb cert pes a Xile, l'Argentina o l'Uruguai; l'anarquisme era viu a Itàlia i França, i començava a preparar-se l'eclosió dels anys seixanta. El marxisme gaudia de molta popularitat arreu, i fins i tot altres corrents polítics assumien l'anàlisi marxista, com era el cas de la teologia de l'alliberament, el socialisme àrab o molts moviments d'alliberament nacional.

Tanmateix, als vuitanta l'anarquisme era un moviment merament de resistència. Numèricament molt petit, estava concentrat en diferents "guetos activistes" a les ciutats més grans. Malgrat això, demostrava capacitat de reacció i acabà assimilant el llegat de l'autonomia, d'origen marxista, de la dècada anterior. L'anarquisme continuà bategant en l'okupació, moviment sorgit principalment a Holanda, Alemanya, Itàlia i Gran Bretanya, i també en la contracultura, especialment en la subcultura punk, però també en d'altres, com ara la heavy, l'skinhead, la hardcore, la ravera, etc. Es va valdre així mateix del contacte permanent amb altres memòries rebels:

entre d'altres, la memòria de la Guerra Civil espanyola i la Revolució de 1936, les vivències de l'exili llatinoamericà que fugia de les terribles dictadures del Con Sud, la lluita armada autònoma i revolucionària europea dels anys setanta, el Maig del 68, la Revolució dels Clavells de Portugal, el suport a les lluites de Palestina i del Sàhara Occidental, la Nicaragua sandinista o el procés d'El Salvador.

Aquest moviment, que vivia d'epopeies protagonitzades per altres, s'havia d'enfrontar a una situació radicalment diferent a Europa. Eren els anys de la victòria del model econòmic i polític del neoliberalisme de Margaret Thatcher i Ronald Reagan. Eren els anys de la caiguda del mur de Berlín, la descomposició de la Unió Soviètica, el final de la Guerra Freda, la proclamació de la fi de la història, la imposició de la globalització capitalista i l'entrada d'Espanya a la Unió Europea i a l'OTAN... Moments molt poc donats a somiar utopies, ja que es començava a viure la utopia dels altres, de l'enemic de classe, que és la distopia de la gent de baix.

De la Transició a la reconversió

Des de 1982 a Espanya manava el Partit Socialista, liderat per Felipe González. Aquests governs socialistes es recorden sobretot per haver traït les il·lusions de milions de persones d'esqueres i per haver estat els governs dels GAL, de l'atur i de la corrupció.

El país patia una crisi molt prolongada, iniciada a mitjans dels anys setanta. La indústria pesant, creada durant la fase aïllacionista del franquisme, quan els països democràtics giraven més o menys l'esquena a la dictadura, va ser desmantellada. La Transició va endarrerir el procés lleugerament, ja que hi havia fortes qüestions polítiques damunt la taula. Però un cop arribada l'esquerra al poder –i amb ella,

l'estabilitat— el capitalisme internacional va trobar l'instrument perfecte per dur a terme la desitjada reconversió.

Si ja existien unes causes latents per a aquesta reconversió —l'obsolescència de la indústria, per exemple—, hi va haver un altre factor determinant de la seva execució: l'entrada de l'Estat espanyol a la Comunitat Econòmica Europea (CEE). Aquesta aliança de països europeus estava basada en l'eix França-Alemanya, dos estats que determinaven el futur econòmic de cada estat membre que entrava al club, modificant-ne les economies segons els interessos estratègics dels membres més antics. La indústria espanyola, antiquada però en gran mesura pública, sobrava. Si el Govern de Felipe González volia adherir-se a la CEE havia de jubilar-la. També havia de desmantellar l'agricultura, la pesca, la ramaderia... i, en definitiva, tot el que un país necessita per ser sobirà i viable econòmicament. Espanya havia de convertir-se en un estat de serveis, sobretot explotant el turisme com a principal font d'ingressos.

La pertinença al bloc geopolític liderat pels Estats Units es va consolidar amb l'adhesió de l'Estat espanyol a l'OTAN. En dos referèndums, es va col·locar sota l'òrbita dels nord-americans, que van instal·lar diverses bases militars en territori espanyol. Ni la implantació de la política neoliberal, ni la reconversió industrial, ni l'entrada a l'OTAN podria haver-les imposat un govern que no fos d'esquerres i que no tingués el suport de la majoria social. En aquest cas el Partit Socialista va ser l'eina clau, ja que va capitalitzar la Transició, l'arribada de la democràcia, la modernització de l'Estat... i, al capdavall, la fi de l'amenaça revolucionària en aquesta part del continent.

La reconversió va afectar molt durament totes les àrees industrials: Astúries, la ria de Bilbao, Sagunt, Ferrol, Vigo, la badia de Cadis, Cartagena... Eren les mateixes mesures que s'estaven implantant a Gran Bretanya o als mateixos Estats Units, que aleshores estaven deslocalitzant la indústria als

països asiàtics o a Mèxic, on la mà d'obra era molt més barata. Els governs occidentals també subvencionaven l'abandonament de grans àrees agrícoles i ramaderes i retallaven les ajudes, amb la qual cosa causaven la ruïna de molts pagesos. Quan l'economia mundial es reactivarà als anys noranta ho farà a costa d'un grandíssim endeutament que encara dura i promocionant la cultura del crèdit fàcil, que serà la causant de futures bombolles especulatives.⁵⁶³

La reconversió industrial va deixar desarborat definitivament un moviment obrer que ja havia patit la profunda derrota de la Transició. Les grans lluites per la supervivència de les mines, dels ports, de les grans fàbriques, del camp, van conformar una bona part del paisatge des de 1984 fins, aproximadament, el 1992. Les imatges d'enfrontaments a les drassanes i ports públics o a les valls mineres van suposar els últims sospirs d'aquell moviment obrer dels seixanta i setanta.

Si la memòria del moviment obrer se centra més en les lluites dels anys setanta que en les dels vuitanta és perquè la derrota aquest cop va resultar més tràgica, ja que donava via lliure a una hegemonia total del capitalisme en un moment en què a tot el món se celebrava la caiguda del mur de Berlín i l'ensorrament de la Unió Soviètica.

La nova Manresa postindustrial

Els anys vuitanta són els dels socialistes al poder a tot arreu. També a Manresa en un principi, tot i que les eleccions de 1987 donaren l'alcaldia a Juli Sancliments, de CiU. La pèrdua de Manresa no era més que una conseqüència de les polítiques generals del PSOE. La crisi de la reconversió

563 “Crisis económica (II): Los años 80: Treinta años de crisis abierta del capitalismo”, *Revista Internacional*, abril 1999, núm. 97.

industrial a la Catalunya central va centrar-se en el tèxtil i el metall. Desenes d'empreses van haver de tancar, fins i tot colònies industrials senceres, i van deixar sense feina milers de persones.

Probablement el símbol de la indústria tèxtil de Manresa era la fàbrica Bertrand i Serra, la Fàbrica Nova. Aquesta companyia va tancar portes a finals de l'any 1989, un cop els treballadors van rebutjar-ne el pla de viabilitat, que consistia a reduir la plantilla i quedar-se amb només 100 treballadors en comptes de tancar la fàbrica i deixar tots els 340 al carrer (n'havia tingut més de 1.200 el 1979). Però la decisió de la plantilla era ferma: o tots o ningú. L'empresa va decidir que ningú, i va tancar. El moviment obrer ja no tenia la força d'abans; això estava clar.

Un altre tancament important va ser el de l'Auxiliar Tèxtil Manresana. Els treballadors aquest cop van dur a terme tota mena d'accions, com ara manifestacions de més de tres-centes persones, pintades, talls de trànsit... Però també van perdre.⁵⁶⁴ Aquesta situació es va repetir a tots els pobles.

La reconversió a la comarca no va suposar grans enfrontaments ni disturbis remarcables com els d'altres parts de l'Estat. Els sindicats majoritaris havien aconseguit calmar la situació gràcies al control dels comitès d'empresa.

Ni tan sols sortien manifestacions el Primer de Maig, ja que tots els sindicats convocaven actes el 30 d'abril i el dia 1 se n'anaven a Barcelona. Per fer-nos-en una idea, l'última convocatòria feta pel Primer de Maig seria la de 1989, convocada només per CCOO, en què aplegaren unes cent persones, mentre que els anys anteriors continuaven sortint al carrer centenars de persones a la tradicional manifestació d'UGT i CCOO. Dins de Comissions Obreres encara hi havia una aparença radical perquè el sindicat englobava tota mena de

564 Jaume PUIG, "Fa 25 anys que tancava l'Auxiliar Tèxtil", *El Pou de la Gallina*, 22-8-2015.

grups comunistes, com ara el Moviment Comunista (MC), la Lliga Comunista Revolucionària (LCR) o el Partit dels i les Comunistes de Catalunya (PCC), que parlaven de la revolució socialista. Tenien moltes dissensions internes, però de cara enfora donaven una imatge d'unitat. Aquesta era la principal organització de l'esquerra.

Una conseqüència de la crisi en què es trobava la ciutat era, d'una banda, la reducció de la població per primera vegada en moltes dècades: de 67.000 habitants l'any 1981 la ciutat passaria a 66.000 el 1991. De l'altra, el Barri Antic va caure en una marginació molt acusada deguda a l'envelliment de la població, ja que el jovent se n'havia anat a altres barris i pobles del voltant. Aquesta serà una de les causes principals per les quals la nova immigració provinent del Marroc que apareix a mitjans dels noranta s'assentarà al Barri Antic i actualment constitueix una important part de la població del barri.

La difícil supervivència de l'anarcosindicalisme

El 1984 va celebrar-se, com hem esmentat, el congrés d'unificació, que intentaria recollir els trossos trencats de l'anarcosindicalisme. Fins aleshores a Catalunya hi havia fins a quatre grups que s'anomenaven CNT: la CNT-AIT oficial, els sindicats de la CNT-Renovada (o CNT - Congrés de València), els sindicats desfederats (molts per participar en les eleccions sindicals) i un grup que volia crear una CNT - Països Catalans.⁵⁶⁵

565 Era la Federació Anarquista Comunista de Catalunya (FACC), que incloïa el Col·lectiu Icària, de Barcelona, com a grup més conegut. La FACC va intentar formar part de l'MDT el 1983, que veien amb possibilitats, però la deriva marxista-leninista de l'organització va fer que desistís.

En aquest congrés va néixer CNT-Unificada,⁵⁶⁶ que va agrupar molts sindicats, entre els quals hi havia Oficis Varis, Metall, Tèxtil i Químiques de Manresa, els de Sallent i els de Berga. Amb aquests sindicats es va crear una federació local de sindicats de Manresa i després una intercomarcal. Durant els anys vuitanta tenien alguns centenars d'afiliats a les comarques de l'Alt Llobregat. En una fitxa de cotitzacions de l'any 1987 es dona la xifra de 1.300 cotitzants al corrent de pagament a la territorial de Catalunya.⁵⁶⁷ La mitjana de cotitzacions és de 130 cotitzants a la Federació Local de Manresa i 66 a la de Sallent. Com que la majoria dels sindicats pagaven tard o es quedaven una part de les quotes per dedicar-les a la seva pròpia economia, les xifres en realitat eren superiors. Podria ser d'uns 150 afiliats a Manresa, 80 a Sallent, 1.800 a tot Catalunya i uns 15.000 a tot l'Estat. Una altra referència de l'escàs impacte de la CNT-Unificada d'aquesta època podria ser que a les eleccions sindicals de 1986 aquest sindicat obtindria només 1.200 delegats, 373 dels quals a Catalunya,⁵⁶⁸ tota una gerra d'aigua freda per a les expectatives del sindicat. La CNT-Unificada guanyaria empenta a finals dels vuitanta amb l'entrada de nous sindicats. Per comparar podríem considerar que CCOO afirmava tenir uns 3.500 afiliats a la Catalunya central el 1990, un nombre molt exagerat segons els militants d'altres sindicats.⁵⁶⁹

566 Recordem que la CNT-Renovada és aquella central sindical fundada el 1980, mentre que la CNT-Unificada és la que surt del congrés de 1984, tot i que a partir d'aleshores es coneixeran indistintament amb els dos noms fins a la creació de la CGT, el 1989.

567 Dades del Comitè Confederal de Catalunya, relatives a l'any 1987. Font: Fundació Salvador Seguí.

568 Memòria de l'XI Congrés Confederal de la CNT-Unificada (o CGT). Madrid, 1, 2 i 3 de desembre de 1989.

569 *Regió7*, 3-6-1990, especial quinze anys de CCOO. Hi donen la xifra de 3.500 afiliats.

A finals de la dècada dels vuitanta, la CNT-AIT denuncià judicialment la CNT-Unificada per usurpació de la sigla i la justícia acabarà donant-li la raó. La sigla era molt important per a la gent gran per motius emocionals i simbòlics. Però el que era més important era que el patrimoni històric del moviment llibertari, aquell que havia estat construït per l'anarcosindicalisme abans de la guerra, passava a ser reconegut com a herència legítima del sindicat CNT-AIT. Tanmateix, com que era un sindicat molt feble, els governs mai no es van prendre seriosament la idea de retornar-los el patrimoni. En comptes d'això els cedien alguns locals del Ministeri de Treball quan la CNT feia soroll i ocupava algun edifici.

Després de la decisió judicial, l'any 1989, la CNT-Unificada o Renovada va haver de canviar-se el nom i va passar a ser coneguda com la Confederació General del Treball (CGT), que és la denominació que ha arribat als nostres dies. En aquella època ja reclamaven uns cinquanta mil afiliats, dels quals entre deu i quinze mil eren a Catalunya, la qual cosa indica que havien tingut un fort creixement des del 1984. Aquest nombre seria el que habitualment reivindicaria la CGT durant els quinze anys següents sense publicar xifres concretes, però en aquelles dates era exagerat.

Els problemes interns més destacats d'aquesta central sindical van ser la participació de gent que venia del Partit Humanista i que suposadament tenia intencions de controlar el sindicat, o les declaracions de José March, secretari general, que defensava la idea que la CGT havia de ser un sindicat autònom neutre i participar en la concertació, cosa que feia sonar totes les alarmes. La connivència de gent de la CGT amb alguns partits –Izquierda Unida, per exemple– va suposar la sortida d'un sector més llibertari, que va crear el sindicat Solidaridad Obrera a Madrid.

De fet, part d'aquests problemes ja es deixen entreveure quan al congrés de 1991 els cinc sindicats de la CGT de

Manresa presents (SOV, Metall, Químiques, Neteja i Tèxtil) es queixen formalment que la mesa del congrés no té presents els símbols tradicionals de l'anarcosindicalisme i que el sindicat estava perdent els principis. De fet, la CGT expulsaria als anys noranta un grup d'afiliats vinculats a ERC que segons els anarcosindicalistes volien dominar el sindicat. A Manresa la CGT va tenir locals al carrer Barreres, 3, i més tard, a Sobrerroca, 25. Tenia presència al sector del metall i la neteja viària, i després entraria a l'empresa pública: entre d'altres, Correos, Renfe, Ferrocarrils de la Generalitat o Ensenyament.

Pel que fa a la CNT-AIT de la comarca, després de la desfeta de 1984 amb prou feines li quedava implantació –de totes maneres, tenia més afiliats que en l'actualitat–, amb un sindicat a Manresa i diversos nuclis a Balsareny, Súria i Monistrol. La CNT va entrar en una crisi profunda amb la decepció de veure passar la majoria dels sindicats a la central sindical anarcosindicalista rival. La CNT-AIT tornaria a tenir una mica més d'activitat a partir de les vagues als ports i drassanes de Puerto Real de 1987 i fins aproximadament el 1992. En el VII Congrés de Bilbao de 1990 només hi apareix representada Súria, però no Manresa.

A grans trets, la CNT-AIT d'aquella època se centrava en la propaganda i en la memòria històrica. A més, començà a fer bandera de dues idees-força que alguns moviments socials van assimilar: l'activisme sense alliberats i l'activisme sense subvencions. La CGT feia servir ambdues coses de manera pragmàtica, i des de la CNT-AIT se l'atacava per això. Pel que fa a la primera qüestió, la figura de l'alliberat sindical, pagat per l'empresa, era vista des de la CNT-AIT com un distanciament del delegat respecte de la resta de la plantilla que generava una jerarquia entre representants i representats; i consideraven també que hi havia delegats que, com que vivien en una posició més còmoda, no tenien gaires ganes

de desafiar l'empresa per no perdre els seus privilegis, cosa bastant habitual als sindicats majoritaris. Pel que fa a les subvencions, l'argument era que dependre econòmicament de l'Estat els col·locava en una posició de subordinació, ja que quan aquest volgués podria retallar la subvenció. Aquesta relació de poder anava contra el principi d'autogestió. La CGT es defensava dient que només rebia una part molt petita de diners que no arribava al 10% de la seva economia. A més, si el sindicat no les acceptés, les subvencions no cobrades anirien a parar als altres sindicats. Deien que estava bé que els impostos beneficiessin de tant en tant els treballadors i les seves organitzacions.

A Manresa també hi havia qui estava vinculat a la FAI i alhora a la CNT-AIT, el revifament de la qual vindrà a partir de la dècada dels noranta amb la implicació d'un sector de gent jove. La CNT-AIT va tenir locals al llarg dels vuitanta a Sobrerroca, 9, 1r, a la Muralla de Sant Francesc, 13, 1r, i a Sant Antoni, 2, en un edifici propietat del veterà faista Francesc Codinas, natural del barri d'Escodines, que vivia a Tolosa de Llenguadoc i que va cedir l'espai al sindicat. A Berga la CNT-AIT es va quedar amb el local del carrer Fra Frederic, però pocs anys més tard el sindicat es va dissoldre. La CCT-CNT berguedana, la futura CGT, va marxar del local del carrer Fra Frederic arran de l'escissió i es va instal·lar al carrer Pietat.

Pel que fa a la premsa llibertària de l'època, el 1979 va aparèixer *La Revistilla* de Berga, que era una revista en format de quartilla. L'equip de redacció estava compost de vuit o deu persones afins a la CNT-Renovada de Berga i tenia seccions de literatura, poesia i història. El Centre d'Estudis Josep Ester Borràs (CEJEB) es va fundar el 1986. La CNT-Unificada de Berga (canvia el nom el 1984 però no la gent)⁵⁷⁰ també tenia

570 Recordem que la CNT-Renovada passa a dir-se CNT-Unificada a partir del congrés d'unificació de 1984, tot i que la gent sovint s'hi referiria indistintament amb tots dos noms.

amb un comitè pro presos.⁵⁷¹ A partir del 1989 aquest sindicat va anar declinant fins a la seva dissolució.

La Federació Intercomarcal del Bages-Berguedà de la CNT-Unificada va editar a Sallent una publicació entre els anys 1987 i 1988 que es deia Poc a Poc, que ja portava el logotip amb el qual actualment reconeixem la CGT, però amb la sigla CNT.

Quant a conflictivitat, l'anarcosindicalisme va estar present sobretot en la qüestió social, en els actes contra l'OTAN i en les campanyes d'objecció de consciència i d'insubmissió. Les dues CNT (CNT-AIT i CNT-Unificada) van donar suport a totes les campanyes. Però com que no tenien prou forces per convocar en solitari una vaga general, la vaga contra l'OTAN del 20 de juny de 1985 només la va convocar CCOO, amb una participació molt reduïda, ja que era només de dues hores. Així i tot, es van detenir set piquets a Manresa i es va assolir l'aturada d'uns quatre mil treballadors.⁵⁷²

I ja cap a finals de la dècada, el 14 de desembre de 1988, la futura CGT va participar activament en la vaga general estatal. Va compartir els piquets amb els independentistes del Moviment de Defensa de la Terra (MDT). El míting, a càrrec de la CGT, el va fer Joan Ortiz amb un llenguatge, segons la gent jove, excessivament obrerista que aleshores ja sonava antic.⁵⁷³ Aquesta vaga va tenir un gran seguiment al Bages, i va aplegar unes mil cinc-cents persones a la manifestació de Manresa segons el *Regió7*, que aleshores ja començava a incloure articles defensant el “dret a no fer vaga” i el “dret a treballar”. La CGT també va tenir participació en la vaga del 28 de març de 1992, que va resultar un fracàs perquè CCOO i

571 Entrevista de l'autor a Josep Quevedo.

572 *Regió7*, 21-6-1985.

573 Entrevista de l'autor amb Dídac Jiménez.

UGT van convocar només una aturada de dotze hores i, com era lògic, els treballadors no se la van prendre seriosament.

L'aparició en escena de l'independentisme revolucionari a Manresa

Als anys setanta hi havia una tendència dins de l'independentisme català que tenia un perfil marxista i que s'emmirallava en altres processos d'alliberament nacional d'altres territoris, com el País Basc, Irlanda del Nord, Còrsega o Bretanya. Durant la Transició gran part d'aquesta tendència s'organitzava dins de partits com ara el Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN), el Bloc d'Esquerra d'Alliberament Nacional (BEAN) o els Nacionalistes d'Esquerres (NE). Una part de la militància d'aquests partits adoptarien amb el temps una línia més moderada i acabarien apropant-se a ERC. Però no tota la militància de base estava d'acord amb aquesta renúncia a la revolució, de manera que als vuitanta va sorgir a Catalunya un moviment independentista ben diferenciat.

L'enfonsament de les esquerres revolucionàries –les leninistes i les llibertàries– i la crisi de l'independentisme de la Transició a principis dels vuitanta van deixar via lliure a nous moviments d'esquerres, que ara tenien la seva oportunitat, com va ser el cas del comunisme heterodox de la Lliga Comunista Revolucionària (LCR), del Moviment Comunista (MC) o del Moviment de Defensa de la Terra (MDT), fundat el 1983. L'independentisme revolucionari tenia també un referent armat, Terra Lliure, que intentava emular a Catalunya l'organització basca ETA, però a una escala molt més modesta, malgrat que duia a terme accions armades des de 1979.

Manresa va tenir certa importància en la història de l'independentisme revolucionari, ja que de la capital del Bages eren els militants de Terra Lliure que van atemptar contra el

periodista Jiménez Losantos.⁵⁷⁴ També hi havia militants de la comarca implicats en l'assalt que va protagonitzar ETA-PM a la caserna militar de Berga. Aquest va ser l'inici d'un nou espai polític, ja que a partir de les detencions per l'assalt es crearia primer un grup de suport als detinguts i després un nucli dels Comitès de Solidaritat dels Patriotes Catalans (CSPC). El 1983 es va crear el Moviment Independentista del Bages, que seria l'expressió política del moviment, a imitació del berguedà.

Com hem dit, l'independentisme revolucionari es va veure beneficiat de la crisi del comunisme i de l'anarcosindicalisme i quedaria com l'únic corrent revolucionari actiu, que giraria entorn de la lluita armada, les relacions amb Euskal Herria, la lluita antirepressiva i les reivindicacions nacionals. A més, ja en línia amb els moviments socials del moment, malgrat la seva adhesió al marxisme-leninisme, els seus grups adoptaven l'assemblearisme com a forma de funcionament i l'autogestió com a principi que calia defensar.

Durant el 1987 diversos col·lectius independentistes de la comarca es van fusionar i van crear l'MDT-Bages, que aleshores tenia una trentena de militants molt joves. L'any següent es van crear les Joventuts Independentistes Revolucionàries (JIR).⁵⁷⁵ No eren més nombrosos que els comunistes del PCC, majoritaris entre les esquerres, però aconseguirien fer-se un lloc a la ciutat.

L'independentisme revolucionari sempre ha tingut dues potes: una de més nacional, partidària de crear un "front patriòtic" amb altres partits i moviments independentistes burgesos, i l'altra més social, amb la intenció que l'alliberament nacional i el social estiguin en la mateixa lluita, que aleshores anomenaven "política independentista de combat".

574 Eren Pere Bascompte i Jaume Llussà.

575 "Història de l'independentisme a Manresa", al web *Esquerra Republicana de Catalunya: Manresa*.

La militància del Bages va apostar per la segona opció. A les eleccions europees de 1987 l'independentisme va fer campanya a favor de la formació abertzale Herri Batasuna, i a Manresa assoliria tres-cents vots, cosa que era un escàndol per a les dretes, però indicava que hi havia unes simpaties que s'havien de canalitzar.

L'abril de 1989 dos militants són detinguts acusats de ser membres de Terra Lliure i de fer diversos atemptats, acusació per la qual han de pagar amb penes de cinc i sis anys de presó.⁵⁷⁶ A partir d'aquestes detencions es crea un comitè antirepressiu, que juntament amb l'MDT organitza el festival Rock Antirepressiu, a la Pista Castell de Manresa, que seria un model seguit per tots els concerts reivindicatius que han celebrat els moviments antagonistes durant les últimes dècades.⁵⁷⁷ El festival Rock Antirepressiu celebraria deu edicions i aproparia l'MDT al jovent de la ciutat.

Un altre fet remarcable que va afectar l'independentisme va ser l'explosió d'una bomba el 4 de novembre de 1989, que va destruir totalment el Casal Alimara, que era un local de diversos col·lectius d'esquerres –entre els quals, els grups independentistes– de Manresa, situat al carrer Guimerà, 53. La detonació, reivindicada posteriorment pel grup feixista Milícia Catalana, no va causar ferits, però es va organitzar una manifestació de rebuig que va arribar a la comissaria. S'acusava la Policia Nacional d'estar-hi al darrere, ja que es van produir altres atemptats contra l'esquerra. Certs elements parapolicials volien crear a Catalunya uns altres GAL. La policia va carregar contra la manifestació.

El Casal Alimara és el primer exemple de centre social a Manresa. Creat l'abril de 1986, tenia un caràcter obert i plural i entre els col·lectius que li donaven vida hi havia diversos

576 Sebastià Datzira i Marcel·lí Canet.

577 “Història de l'independentisme a Manresa”, al web *Esquerra Republicana de Catalunya: Manresa*.

grups comunistes, grups de l'Esquerra Independentista, anti-militaristes i llibertaris. A més, estaven porta amb porta amb el Casal de la Dona, amb el qual compartien campanyes.

Finalment, aquesta situació d'atacs de l'extrema dreta provocaria la confluència de diversos col·lectius (com ara l'MDT, però també grups de joves diversos i el col·lectiu llibertari Skabetxina) per crear l'Ateneu Popular La Seca, que seria una continuació de l'Alimara. La Seca, inaugurada el maig de 1990, estaria primer situada al carrer Jorbetes, després es desplaçaria al carrer Barreres, 8, i finalment aniria al carrer Talamanca, 8. L'Ateneu representà el cor dels moviments socials dels anys noranta, tot i la seva orientació principalment ludicofestiva.⁵⁷⁸

El procés d'implantació de l'independentisme d'intenció revolucionària a Manresa va ser en paral·lel al de molts altres pobles de la comarca, en alguns més i en d'altres menys. Cal dir que coincideix amb aquesta època el replegament dels moviments socials al Barri Antic de Manresa, de manera que semblava que els barris quedessin abandonats per les esquerres. També cal destacar que l'independentisme apareix lligat eminentment a la joventut i no té un arrelament sindical, fet que ha estat sempre el seu taló d'Aquilles.

En les eleccions municipals de 1991 hi participa un partit independentista, Esquerra Nacionalista de Manresa, en coalició amb Alternativa Verda, i obté tres regidors. Alternativa Verda posteriorment derivaria cap a Iniciativa per Catalunya. En aquelles eleccions es va presentar per primera vegada a Manresa la Candidatura d'Unitat Popular (CUP), però no va arribar a obtenir cap regidor.

Aquesta primera etapa acabà l'any 1992, quan, coincidint amb els Jocs Olímpics de Barcelona, el jutge Baltasar Garzón de l'Audiència Nacional va ordenar una operació per eliminar l'independentisme d'intenció revolucionària. Les

578 *Ibidem.*

més de quaranta-cinc detencions van suposar la desaparició de Terra Lliure i una greu crisi per a l'MDT. De les persones detingudes, quatre eren de Manresa –segons la policia era el “comando Manresa”– i tres acabarien complint penes de presó.⁵⁷⁹ Entre els detinguts hi havia també un llibertari, Guillem de Pallejà, que treballava aleshores a l'Escola Agrària de Manresa. El van detenir probablement pel seu passat com a militant als grups autònoms dels anys setanta i per les seves connexions amb l'esquerra revolucionària.⁵⁸⁰ Tots els detinguts van ser molt durament torturats per la Guàrdia Civil i els tres presos independentistes serien repetidament reivindicats des dels carrers manresans.

Per resumir, es podria dir que l'independentisme va aconseguir crear un moviment encapçalat per l'MDT, centrat en la lluita antirepressiva, les manifestacions de suport als presos i els concerts, i comptà amb seus en espais comuns com ara L'Alimara, La Seca o alguns bars. Més endavant, als anys noranta, aquest moviment va créixer, eixamplà la seva base social i es configurà l'espai polític de l'Esquerra Independentista, incloent-hi l'aposta electoral, la Festa Major Alternativa, nous col·lectius, nous bars o fins i tot el frustrat Club de Futbol del Barri Antic.

L'anarquisme “autònom” dels anys noranta

Hem mencionat abans el Kolectivo Skabetxina, col·lectiu llibertari manresà que va estar actiu entre 1986 i 1990. Ara toca explicar-ne l'origen. Tot venia d'un programa de ràdio del barri de la Mion fet per tres joves que havien estat a

579 Els quatre eren Esteve Camellas, Teresa Mas, Jordi Bardina i David Martínez.

580 Entrevista a Guillem de Pallejà feta per Txema Bofill i Pep Cara: “Ens tenen un odi immens als que lluitem contra el sistema”, *Catalunya*, abril 2012, núm. 138, p. 16-17.

l'Associació de Joves contra l'Atur, creada per l'Ajuntament, però que amb el temps van agafar les regnes de l'associació fent campanyes, concerts i fins i tot organitzant una trobada estatal d'associacions contra l'atur. L'associació tindria un centenar d'inscrits.⁵⁸¹

Al programa de ràdio hi emetien La Polla Records, Monstruación, Último Resorte i altres grups de punk-rock. Van editar un fanzine amb tres companys més. Políticament estaven en contra dels partits polítics i les institucions, i a favor de l'acció directa i de l'autonomia... Fins i tot, algú va impulsar un grup d'alliberament animal, cosa mai vista a Manresa.

Però estem parlant no d'una autonomia obrerista com la dels anys setanta, sinó d'una autonomia juvenil semblant a la de Lucha Autónoma de Madrid, basada en grups que barrejaven anarquisme i marxisme –tot i que en realitat se'ls podria considerar llibertaris de debò– i que admiraven el que estaven fent altres joves autònoms a Alemanya, Holanda o Itàlia.⁵⁸² Caldria fer primer un aclariment pel que fa a aquest nou anarquisme que definim com a “autònom”.

La lluita anarcosindicalista havia perdut l'atractiu per al jovent, que es trobava amb feines precàries en un moment d'expansió econòmica. Els enfrontaments entre els sectors que reivindicaven l'anarcosindicalisme no van poder ser superats en tota la dècada dels vuitanta i dels noranta, i fins i tot les seves rivalitats perjudicaven altres projectes fora de l'àmbit anarcosindicalista. Per tant, l'activitat llibertària va buscar altres referents. Aquesta autonomia dels anys noranta ja no era igual que la dels setanta. Aquest moviment autònom era força més contracultural i juvenil, i no s'enfocava en el moviment obrer, sinó en la participació en lluites socials

581 Marc PADRÓ DULCET i Marc RODRÍGUEZ JUANOLA, *Des de la reserva: 35 anys de construcció d'alternatives a Manresa*, p. 21.

582 Entrevista de l'autor a Lluís Martínez.

—en la mesura de les possibilitats del jovent de l'època— i la potenciació de formes de vida alternativa.

Skabetxina definia així la seva manera d'entendre l'autonomia: “Los autónomos pretendemos tomar las riendas de nuestra voluntad. Defendemos la autonomía y la autogestión. No queremos depender ni de partidos ni de sindicatos. La teoría de la revolución social, sus promesas, no nos convence. Se trata de actuar ya y no de esperar”.⁵⁸³ Es pot entendre que es tracta d'una generació llibertària nova, que trencava amb l'anterior i que desconfiava de les estructures de lluita existents.

L'entrada d'aquestes idees va venir gràcies a la revista *La Lletra A* i a *El Lokal*, distribuïdora de música, revistes, llibres i fanzines de Barcelona. Aquests van ser els nodes que farien de punt de connexió entre, d'una banda, l'anarquisme més tradicional, representat per la CNT i la CGT i els ateneus llibertaris, i, de l'altra, altres moviments com eren el d'Euskal Herria, que aleshores gaudia d'un potent moviment juvenil molt inquiet que creava ràdios lliures, revistes, fanzines i *gaztetxes* (centres socials) per tot arreu. Aquest moviment d'Euskadi bevia de la contracultura punk i del conflicte social basc i es feia dir autònom. El jovent basc veia que l'anarquisme d'alguna manera s'havia de fondre amb el moviment popular local, que aleshores estava liderat pel moviment abertzale. Una altra influència de l'autonomia venia dels moviments juvenils alemanys i holandesos. Aquests moviments també tenien influències tant llibertàries com marxistes, però en arribar a casa nostra les seves idees i estètica, tal com ocorria en el cas de l'autonomia basca, es consideraven moviments antiautoritaris i, per tant, “germans” de l'anarquisme. Així doncs, *El Lokal* va servir per posar en contacte el moviment anarquista de Barcelona amb l'autonomia basca, alemanya i holandesa. Era el lloc de referència i el punt de

583 *Skabetxina*, juny 1988, núm. 4.

trobada no només de la gent dels moviments socials de Barcelona, sinó també de la gent llibertària de les comarques.

Tota aquesta introducció serveix per entendre que hi havia gent de la Catalunya central que tenia relacions amb els col·lectius de Barcelona i que també llegia les revistes llibertàries que difonien aquestes noves tipologies llibertàries.

A la comarca del Bages fins i tot arribaria de manera casual un altre component nou, que podríem considerar autònom, de les mans del Col·lectiu Icària. Aquest grup va organitzar les Xerrades Internacionals Anarcoindependentistes a la masia La Plana de Santa Maria d'Oló. A les jornades van assistir-hi el col·lectiu Zirikatu de Biscaia, el col·lectiu ecologista llibertari de la CGT, Kenka de Gipúscoa i Arabisen de Canàries. Com a jornades estaven concebudes de forma més ambiciosa i, consegüentment, la sensació final va ser un xic decebedora.⁵⁸⁴ En aquest sentit, la nova autonomia, a més d'incloure certs elements marxistes també podia admetre reivindicacions d'alliberament nacional.

En aquells anys es començava a parlar de l'okupació. A Barcelona l'okupació va néixer l'any 1986 a càrrec de joves punks, i molt aviat va quedar vinculada al moviment llibertari a través de l'Ateneu Llibertari de Gràcia i de l'Ateneu Llibertari del Poble-sec. Aquests ateneus introduïrien en l'anarquisme aquesta nova generació que ja no es polititzava per la conflictivitat obrera sinó a través de la música, les xerrades, les conferències, les revistes i fanzines. Als anys noranta a Barcelona van aparèixer noves okupacions, cada cop més duradores i més polititzades, com ara l'Ateneu Llibertari de Sants, l'Ateneu Llibertari de Korneyà, la Kasa de la Muntanya o el Cinema Princesa.

El Princesa, de fet, va ser l'okupació que popularitzaria aquest moviment. L'edifici, que estava al centre de Barcelona,

584 Ricard VARGAS GOLARONS [et al.], *Anarquisme i alliberament nacional*, p. 184-185.

va ser okupat el 1996 i durant més de sis mesos s'hi van programar activitats de manera continuada, i el desallotjament va provocar uns disturbis tan grans que va convertir-se en un fenomen mediàtic. Aquesta fama, juntament amb altres casos semblants del moviment okupa a Madrid, va atreure noves generacions de tot l'Estat cap a l'okupació i, indirectament, també cap a l'anarquisme.

Tornant a Manresa, l'okupació arribaria a partir del moviment juvenil que rondava l'Ateneu La Seca, que no estava okupat, i de persones del nou Local del Siskelles, inaugurat el 1993. D'aquest local en sortirà un grup, el Kol-lektiu l'Eskerda, que intentaria okupar locals per a activitats culturals i artístiques. Amb tot això, en els primers mesos de l'any 1993 es crearia l'Assemblea d'Okupes, que també provaria d'okupar algun edifici, com ara el de Galceran Andreu, 9, anomenat La Bomba. Problemes de convivència i de drogues portarien la gent més polititzada a abandonar el projecte i l'Assemblea decauria.⁵⁸⁵ Aquesta primera etapa d'okupació manresana finalitzaria aquí.

Seguint les petjades d'El Lokal es va crear a Manresa l'associació cultural Txani. Recuperava el nom de la revista dels anys setanta, però no hi tenia cap vinculació directa. El Txani de Manresa, situat al carrer Vilanova, 22, era una distribuïdora de material cultural anarquista, autònom o contracultural i també servia com a espai de trobada per a la gent llibertària de la ciutat a mitjans i finals dels anys noranta. El jovent que freqüentava les festes reivindicatives de l'Ateneu La Seca, per exemple, també llegia alguna cosa que trobava al Txani, però sobretot hi comprava música.

El col·lectiu del Txani també va formar una assemblea llibertària. De fet, sovint es confonen els noms, ja que es va fer dir Txani / Assemblea Llibertària. Aquest grup va participar

585 Marc PADRÓ DULCET i Marc RODRÍGUEZ JUANOLA, *Des de la reserva [...]*, p. 45.

en la Xarxa d' Afinitat Anarquista de l' any 1997. La Xarxa era un intent de crear una organització específica a Catalunya i es basava sobretot en locals i ateneus llibertaris. Quedaria dinamitada pels enfrontaments entre els espais afins a la CNT i els espais més propers a la CGT, quan en una assemblea de col·lectius i ateneus algú va acusar aquest últim sindicat de tenir afiliats funcionaris de presons i policies. El Txani duraria fins al canvi de segle.

A finals de la dècada, gent diversa que participava en el Txani / Assemblea Llibertària va formar part de l' Asamblea de Apoyo a las Personas Presas en Lucha (AAPPEL). En aquells anys la qüestió dels presos era probablement el tema central de l' activitat de molts grups llibertaris, tret de la difusió cultural i de la memòria històrica. L' AAPPEL denunciava les condicions de les presons, el règim FIES, els càstigs, l' aïllament, les tortures... i tota mena de problemes habituals en la vida dels presos. A més, també col·laborava en la difusió de campanyes d' un abast més gran com eren les de Mumia Abu-Jamal, Francisco Brotons, els presos del GRAPO / PCE(r) o la dels Quatre de Còrdova i d' altres presos anarquistes.

Pel que fa a Berga, en el marc d' aquest sector autònom, l' any 1995 un grup de joves que venia o que tenia relació amb l' Ateneu Popular Can Neles, de principis dels noranta, i que editava un butlletí anomenat *El GNYC*, va inaugurar l' Ateneu Llibertari del Berguedà. Aquest ateneu encara continua obert i segueix fent la seva activitat habitual de caràcter polític i cultural. Està situat a la casa Cal Corneta del carrer Pinsania, 7. Als anys noranta, però, servia sobretot com a espai de socialització del jovent contracultural i alternatiu del poble. Els concerts de música punk van aconseguir crear un entorn de joves interessats en les idees revolucionàries, igual que passava en altres pobles, ja que aleshores la música marcava molt.

Poca cosa més hi havia a la resta de la Catalunya central tret de Sallent, on més o menys sempre hi ha hagut una militància llibertària, que estava afiliada a la CGT, al voltant de les mines de potassa. A Sallent també hi havia l'Ateneu Popular Ferroka, de caràcter més juvenil i punk, que va estar actiu entre 1995 i 2003. Organitzava la Festa Major Alternativa, concerts i alguna xerrada sobre zapatisme.

L'anarquisme de caràcter més "tradicional"

A començaments de la dècada dels noranta l'anarquisme va tenir un breu revifament, afavorit per la barreja que es creava entre els veterans que venien del moviment llibertari dels anys setanta i el nou jovent polititzat en les lluites de finals dels vuitanta. El cas és que el 1992 el moviment llibertari de Barcelona es va veure amb prou força per organitzar el Certamen Anarquista Mundial, que va tenir una participació d'unes sis-centes persones. Però l'esdeveniment més multitudinari de l'època va ser l'Exposició Internacional Anarquista, que celebrava el vint-i-cinquè aniversari de les Jornades Llibertàries de 1977. Va tenir lloc a les Cotxeres de Sants i va durar una setmana, amb una assistència d'unes quinze mil persones.

Si bé és cert que a principis dels noranta la CNT-AIT catalana també es va refer en certa manera, ràpidament va tornar a patir una greu crisi interna. Com a resultat, la major part de la Confederació Regional catalana va quedar desfederada l'any 1993 i els sindicats existents, dividits en dos bàndols: el sector desfederat, anomenat CNT-Joaquín Costa, i el federat amb la resta de l'Estat.

A Manresa hi havia un sindicat de la CNT-AIT que tenia continuïtat des dels anys setanta. En aquells moments tenia com a secretari Lluís Rius i estava ubicat al carrer Sant Antoni, 2, on avui dia hi ha la plaça del Salt. Aquesta CNT no

tenia gaire funcionament sindical, sinó que era més aviat un “sindicat de pressió” dins de la CNT. És a dir, un d'aquells sindicats pendents de la vida interna i dels comicis, que estaven a l'òrbita de la FAI. De fet, a Manresa hi havia un grup d'afinitat de la FAI que continuava des dels anys setanta, que seria l'encarregat de portar el Comitè Peninsular en dues etapes durant els noranta i editaria un número d'una revista anomenada *Acció Directa*. En tot l'Estat espanyol hi havia sindicats de la CNT amb les mateixes característiques que aquest i amb una vinculació política estreta amb la FAI, que marcava aleshores la línia ideològica i política de tota la Confederació.

A més, a principis dels noranta també hi havia un grup de les Joventuts Llibertàries, que estava d'alguna manera molt tancat en si mateix, no feia pràcticament activitats públiques i es dedicava a qüestions internes en col·laboració amb altres grups de la CNT, la FAI o altres grups de les Joventuts de la resta de l'Estat.

Cap a l'any 1996, la CNT manresana seria desfederada – paradoxalment després d'haver contribuït a la desfederació de l'anomenada CNT-Joaquín Costa⁵⁸⁶ perquè no estava al

586 La desfederació, que va acabar aplegant una majoria de sindicats, es va produir per un conjunt de factors. Primer, per l'existència latent de dues formes d'entendre el rol de la CNT: el sector Joaquín Costa l'entenia més com una organització global de l'anarquisme i el sector Medinaceli més com un sindicat, perquè ja comptava amb la FAI com a organització específicament anarquista. Segon, per qüestions personals i de poder (dues xarxes de militants es disputaven la direcció). I tercer, perquè un sindicat va signar un acomiadament massiu (decisió de l'assemblea de treballadors), motiu pel qual va ser expulsat. Altres sindicats van abandonar la Confederació com a protesta, la qual cosa va provocar noves expulsions. En definitiva, la situació va portar a una desfederació d'un seguit de sindicats que es van agrupar en la CNT - Catalunya (col·loquialment coneguda com a CNT - Joaquín Costa perquè tenia el local en aquest carrer de

corrent de pagament. El seu local l'assaltaren cenetistes d'altres pobles, que es van endur la documentació i els llibres de la biblioteca. El sindicat va haver d'esperar vint anys per recuperar els fons que s'havien endut.

Al mateix local va obrir el 1995 l'Ateneu Llibertari l'Estaca. De fet, aquest ateneu entraria dins de l'esmentat anarquisme "autònom", si bé la seva relació política els feia afins al sector anarcosindicalista "ortodox" que els apadrinava. Aquest espai era un intent de donar nova vida al local de la CNT, un intent d'obertura. L'Ateneu servia de lloc de reunió per a joves, que el feien servir de local d'assaig per als grups de música i de biblioteca. Hi havia entre dotze i quinze punks molt joves, adolescents per als quals el sindicalisme no era una prioritat, que feien ús del pis de baix del local.⁵⁸⁷ Al pis de dalt hi havia el sindicat.

El 1994 l'Ateneu va editar un butlletí-fanzine anomenat *1 de Gener*, en honor a la revolta zapatista, el qual duraria fins a mitjans del 1996. Com que eren joves, les seves assemblees solien ser llargues. Ho discutien tot. Van derivar en grup llibertari de forma gairebé natural. La seva principal militància va ser l'antifeixisme. Bàsicament enganxaven cartells,

Barcelona). Després, els punts de conflicte serien els locals i el diari, *Solidaridad Obrera*, que es passaria als desfederats, amb la qual cosa el sector que quedava federat a la CNT, que tenia el local a la plaça del Duc de Medinaceli de Barcelona, va haver de refundar un altre diari amb el mateix nom.

587 Ciscu i Jordi Muñoz, de família comunista, van començar militant als Col·lectius de Joves Comunistes (CJC). Expliquen que a la vegada que eren a L'Estaca també militaven en un d'aquests grups comunistes. No van poder suportar l'ambient asfixiant de l'organització, que fins i tot els va col·locar un supervisor perquè no es fiaven del grup de Manresa. De fet, expliquen que van participar en un congrés a Barcelona en què van constatar amb sorpresa i humor com de la dotzena de persones que *hi* havia a la mesa (el comitè dirigent) cap ni un se'l podia catalogar de jove. El grup de Manresa es va dissoldre cap al 1996.

feien pintades, dibuixaven murals o penjaven pancartes. De tant en tant participaven en alguna convocatòria o col·laboraven amb els SHARP, un dels grups de La Seca, que era el que més confrontava de forma física els neonazis. Van intentar crear una plataforma o assemblea antifeixista, però no va prosperar perquè no van poder entendre's amb el sector independentista.

També van participar a la Festa Major Alternativa. Aquí també va haver-hi friccions. Pels independentistes o per altres grups de l'esquerra els llibertaris de L'Estaca eren "els punkis". Se sentien menyspreats per l'entorn independentista triplement: com a joves, com a anarquistes i com a punks, cosa que els va fer reaccionar escrivint les seves pancartes en castellà o rebentant preus a la barra de les barraques.

Cap al 1997-1998 aquest sector compost per la CNT-AIT, la FAI, les Joventuts Llibertàries i L'Estaca va deixar de tenir activitat i no la recuperaria fins al 2005, ja d'una altra manera, a través del sindicalisme i l'okupació.

D'aquesta època dels noranta l'esdeveniment llibertari més multitudinari va ser la Festa de l'Anarquia, o Festa de l'A, organitzada el 1997 entre el Txani, L'Estaca, l'Ateneu Llibertari d'Igualada, El Lokal i gent a títol individual. Van enganxar-se cinc mil cartells per anunciar-la. Va ser un festival de música amb diverses bandes de rock i punk, que va celebrar-se a la Pista Castell de Manresa, plena de gom a gom amb unes dues mil persones. L'èxit va ser tan gran que es va acabar la cervesa a la una de la matinada i van haver-se de vendre cubates i calimotxos a baix preu, amb la qual cosa no es va poder aprofitar tot el possible benefici econòmic de l'esdeveniment. No seria aquest l'únic festival del moment.⁵⁸⁸

588 El 4 d'octubre de 1997 en un festival antifeixista van tocar Malarians, Skaparàpid, Skacha, Ostia Puta i Falta Aprendiz. L'organitzava l'associació Txani / Assemblea Llibertària i Sharp Manresa.

En resum, l'anarquisme encara tenia una relació molt estreta amb la contracultura i la festa.⁵⁸⁹

Cal mencionar que a Berga als noranta hi havia el Centre d'Estudis Josep Ester Borràs (CEJEB), però aleshores de forma nominal, ja que no organitzava activitats. No seria fins al 1998 que el centre tornaria a tenir una activitat oberta gràcies a la incorporació de nous militants provinents de diversos àmbits llibertaris, independentistes i comunistes. En un principi es reunien al bar Escac i els actes públics els feien al centre cívic. Algunes xerrades, relacionades amb la llarga història revolucionària del Berguedà, van aplegar fins a un centenar de persones. En aquell moment el Centre s'ocupava d'una funció que cap altre col·lectiu estava portant a terme, que era la difusió cultural a base de xerrades.

En aquells anys també hi havia la CNT i les Joventuts Llibertàries, que de forma similar a la CGT o a l'esmentat CEJEB fins a l'etapa iniciada el 1997, feien actes de caràcter intern. Ara sorprèn la manca de projecció pública d'aquells grups, que passaven anys sencers, com qui diu, tancats al local.

Una de les contribucions més importants del CEJEB i de l'Ateneu Llibertari del Berguedà van ser les marxades d'homenatge als maquis, que eren actes simbòlics en format d'excursió per recordar la lluita guerrillera del moviment llibertari contra la dictadura franquista. Les marxades havien tingut origen a Barcelona, però en les primeres edicions ja van connectar amb grups llibertaris de les comarques de

589 Els concerts eren la forma d'aconseguir diners de tots els col·lectius de totes les tendències. L'any 2001 el Txani organitzà amb el col·lectiu Baladre un festival de concerts dins de la campanya per la renda bàsica sota el lema "Por la autogestión de los espacios y las personas". A la Pista Castell de Manresa van tocar-hi Barricada, La Polla Records, O Jarbanzo Negro i Frog.

Lleida i de la Catalunya central. La segona marxa, d'homenatge a en Caracremada, apareixeria a dues pàgines al *Regió7*.⁵⁹⁰

En aquest aspecte també cal esmentar el grup Amics d'Agustín Rueda, de Sallent. Va néixer l'any 1997 amb l'objectiu de preparar un homenatge al poble amb motiu del vintè aniversari de la mort d'Agustín. La gent de Berga baixaria a l'homenatge i a partir d'aquí començaria una col·laboració que encara és vigent.

Per acabar, cal recordar dos fets. El primer és el naixement d'*El Pèsol Negre*, diari que va començar a publicar-se l'any 1998, aleshores en format fanzine, i que encara continua com a degà de la premsa llibertària de la regió. En segon lloc, la creació de l'Associació Columna Terra i Llibertat, el 2001, en un principi com a local per acollir el CEJEB, al carrer Balç, 4, al costat del qual el 2004 obrirà les portes l'Ateneu Columna Terra i Llibertat.

Berga es convertia així en un dels punts més actius de la militància llibertària en relació amb el seu nombre d'habitants. De totes maneres, això es desenvoluparia a partir de l'any 2000.

Pel que fa a les confluències, el 1998 es va celebrar la Trobada per l'A,⁵⁹¹ una fira al carrer organitzada pel Txani / Assemblea Llibertària, l'Agrupació Anarquista de Torelló, l'Ateneu Llibertari del Berguedà i l'Ateneu Llibertari d'Igualada. Això s'esdevenia al marge de la ja esmentada Xarxa d'afinitat Anarquista amb la intenció d'establir lligams més estrets entre els grups llibertaris de comarques. De fet, aquí començaria una col·laboració amb l'entorn llibertari d'Igualada que es vehicularia a través de l'elaboració de l'*Agenda Llibertària*, de l'organització de concerts i posteriorment de l'activitat de la CNT.

590 *Regió7*, 10-8-1998.

591 *El Pèsol Negre*, març 1998, núm. 1 [1a època], p. 2.

Com veiem, es podria considerar que el moviment llibertari de la Catalunya central va revifar a finals dels anys noranta a partir de tots aquests projectes, que tenien en comú la seva orientació autònoma o contracultural i la recuperació de la memòria històrica de l'anarquisme tradicional. L'aparició de nous espais de politització i socialització a mitjans de la dècada (el Txani, L'Estaca, el CEJEB, Ferroka o l'Ateneu Llibertari del Berguedà) implicaven una nova via d'entrada i de confluència de la gent jove amb les idees llibertàries i anti-capitalistes. Malgrat això, l'anarquisme de comarques no va crear altres estructures per capitalitzar la seva base social, per acumular-la. De manera que la gent, un cop cremada una etapa juvenil, abandonava el moviment, amb excepcions.

Els moviments socials a cavall dels vuitanta i els noranta

A finals dels anys vuitanta i principis dels anys noranta va aparèixer un fenomen nou relacionat amb les campanyes de solidaritat. Les organitzacions no governamentals van arrelar a tot arreu i també al territori de la Catalunya central. A més, van aplegar força gent que volia portar a terme una activitat social. No tenien una intencionalitat revolucionària, sinó una simple actuació solidària respecte als problemes de l'anomenat Tercer Món o de crítica a les polítiques del primer món. A Manresa van crear-se algunes ONG a principis dels anys noranta i en la pràctica van constituir un moviment social amb un caràcter propi. Les més conegudes són Creu Roja, Amics de la UNESCO, Justícia i Pau, i Bages per a Tothom, però n'hi ha d'altres. El moviment de les ONG intentava que la gent es plantegés la seva forma de vida respecte a la natura o respecte al patiment de milions

de persones en altres països. Era un moviment per la conscienciació de la societat.

Les activitats més importants que van dur a terme les ONG van ser les Fires de la Solidaritat, que se celebren a la ciutat des de 1994, la campanya del 0,7%,⁵⁹² les protestes contra el deute extern dels països del Tercer Món, la lluita contra la globalització capitalista, el suport a l'objecció de consciència al servei militar... o, ja als anys 2000, la protesta contra les guerres d'Afganistan i de l'Iraq. Les entitats van rebre suport institucional i dels mitjans de comunicació per a les seves campanyes, i a partir dels noranta es van obrir alguns centres on es feien conferències i altres activitats. El més conegut és la Casa Flors Sirera – Casa per la Solidaritat i la Pau, de Manresa, que pren el nom de la cooperant manresana morta a Ruanda. El moviment veïnal, per la seva banda, també celebrava les seves pròpies fires.

Si fem menció d'aquest moviment és per remarcar l'escàs poder de convocatòria dels moviments anticapitalistes existents a la ciutat. Una de les principals causes va ser la caiguda del mur de Berlín, l'any 1989, i l'ensorrament de la Unió Soviètica, el 1991. Una altra causa era que la generació que venia de la Transició s'estava retirant. Aquests fets van transformar les correlacions dins les esquerres, ja que els moviments comunistes van patir una crisi molt important que els va deixar fora de lloc durant anys. Així, gran part de la militància comunista va deixar l'activisme i alguns grups i col·lectius socials van desaparèixer per aquesta raó a principis dels anys noranta, com va ser el cas de la Comissió per la Pau o l'Associació de Dones del Bages. La Comissió era un col·lectiu pacifista que va impulsar accions com ara

592 Aquesta campanya demanava al Govern espanyol que destinés un 0,7% dels pressupostos de l'Estat a les ONG i als projectes solidaris d'ajuda al Tercer Món.

acampades i concerts contra una caserna militar que es volia instal·lar a Rajadell.

L'Associació de Dones, de la qual ja hem parlat abans, havia fet diverses activitats reivindicatives durant els anys vuitanta, com ara la inauguració simbòlica de la plaça Vuit de Març, el 1989 a la plaça Espanya. També havien participat en l'acampada antimilitarista de dones, el 22 de maig de 1988 a Rajadell, organitzada conjuntament amb Dones Antimilitaristes, Dones del MOC, Dones de Mili-KK i l'Eix Violeta.⁵⁹³ L'Associació va muntar altres campanyes importants per l'avortament lliure i contra les violacions, en les quals prestarien un servei d'assessorament i instal·larien un punt d'informació. A més de tot això, l'Associació va obrir el 1984 el Casal de la Dona, al carrer Àngel Guimerà 53, 3r 2a, on compartiria escala, i destí, amb el Casal Alimara. L'Associació, que tenia una cinquantena de dones de mitjana durant els vuitanta, es va dissoldre el 1992 durant aquesta època de reflux, i alguns projectes del moviment feminista, com era el punt d'informació de la dona, van ser assumits per les institucions.

L'antimilitarisme va ser un dels moviments socials més importants de l'època. Organitzava congressos estatals i catalans i tenia col·lectius per tot el territori. A Manresa, a banda de l'Assemblea per l'Objecció de Consciència, també es va crear l'Assemblea Antimilitarista del Bages, més propera a l'Esquerra Independentista però independent d'aquesta. Fins i tot hi havia una coordinadora d'entitats antimilitaristes i pacifistes.

L'any 1984 s'introduí la prestació social substitutòria, que pretenia canalitzar el cada cop major nombre d'objectors al servei militar. És a partir d'aleshores que comencen a aparèixer joves insubmisos tant al servei militar com a la prestació

593 Gal·la GARCIA CASARRAMONA, *El moviment feminista a Manresa: Una història per descobrir*, p. 92.

substitutòria. El moviment es va radicalitzar molt, ja que els insubmisos anaven a la presó. Per exemple, el 1990 hi havia 2.450 presos per insubmissió a tot l'Estat. I per cada pres hi havia una campanya i un seguit d'accions solidàries o reivindicatives que aportaven més suport al moviment. Cada cap de setmana les solidàries del Bages baixaven a Barcelona per alguna cosa o altra. Àngel Parés, Lluís Parareda, Jordi Pujol, Toni Francitorras, Jacob Montsech o Jaume Reig serien alguns dels insubmisos de la comarca. En altres ocasions els judicis que se celebraven a Manresa eren contestats per una sonora protesta, gràcies al fet que La Seca estava just davant dels jutjats del carrer Talamanca.

El moviment va agafar molta empenta a principis dels noranta perquè canalitzava la lluita pacifista i anti-OTAN dels vuitanta. En el referèndum sobre l'entrada a l'OTAN tota l'esquerra manresana s'hi va posicionar en contra. Destacaria en aquest aspecte la Marxa per la Pau del 5 de maig de 1985, quan una manifestació va recórrer durant hores tots els barris de Manresa. Malgrat això, la ciutadania en general va votar favorablement. Aquesta derrota va derivar en protestes contra la instal·lació de bases nord-americanes a Rota, Morón i Torrejón, contra la creació de noves casernes militars, contra el sentiment militarista a la societat i contra el servei militar. Així, les protestes i reivindicacions s'encavalcaven.

El moviment antimilitarista i proinsubmissió va convocar diverses accions a la capital del Bages, com ara l'organització el 1988 d'un autobús cap a Iruña per assistir a una protesta a favor de la insubmissió, el sorteig de quintos de cervesa al carrer i sobretot diverses acampades a Rajadell contra la caserna militar, com ja hem dit. El moviment declinaria durant la segona meitat de la dècada dels noranta quan el Govern d'Aznar va decidir crear un exèrcit professional i posar fi al servei militar. Però aquesta decisió del Govern espanyol havia estat en realitat provocada per la popularitat de les idees antimilitaristes a la societat, cosa que no ha succeït

en cap país de l'Europa occidental i que hauria de considerar-se un exemple de victòria d'un moviment social.

El moviment antifeixista també va tenir un fort pes a Manresa arran de l'auge de grups neonazis a la ciutat entre 1988 i 1990. Ja hem comentat la història de la bomba detonada el 1989 contra el Casal Alimara, al carrer Àngel Guimerà. Aquell mateix any, durant el festival musical Rock Antirepressiu de la Pista Castell, els neonazis van llençar pedres des del parc de Puigterrà contra els assistents, fet que va causar pànic entre el públic concentrat a la pista. Després d'una violenta baralla entre assistents i agressors, alguns joves van rebre pallisses quan tornaven sols a casa. En un altre concert l'any següent els neonazis van llançar còctels Molotov a les persones que estaven desmuntant un escenari.

Aquesta era la part més espectacular d'una època en la qual els atacs, pallisses i persecucions a joves d'esquerres eren comuns. Per tant, la mateixa gent d'esquerres, que era víctima d'aquests atacs, es va organitzar i així va néixer un moviment antifeixista que tristament encara és necessari a la ciutat. Alguns dirigents del partit neofeixista Plataforma per Catalunya eren aleshores *matons* feixistes que causaven aquesta mena d'incidents des de principis dels noranta. Entre els grups que van respondre als atacs feixistes hi havia SHARP Manresa o la Plataforma Antifeixista de Sallent, tots dos juvenils. La Plataforma va fer una acció per retirar –o per fer pressió perquè l'Ajuntament retirés– un monument *a los caídos*. El feixisme manresà va declinar a finals dels noranta i només causaria problemes de tant en tant a l'estació de Renfe quan arribaven neonazis de fora que venien a la discoteca Pont Aeri.

El 27 de gener de 1994 les grans centrals sindicals van convocar una vaga general contra les polítiques neoliberals

del Govern espanyol. La vaga, a Catalunya convocada per CCOO, UGT i CGT, va tenir un fort seguiment excepte en el comerç. A la manifestació de Barcelona, convocada pels tres sindicats abans mencionats, hi van anar unes 250.000 persones (55.000 segons la Guàrdia Urbana), mentre que la manifestació de la CNT va reunir-ne unes 2.000.⁵⁹⁴ A l'Alt Llobregat la vaga tindria un seguiment del 90%: es van paraitzar tots els sectors econòmics i van sortir milers de persones als carrers de Berga i Manresa, 2.000 en aquesta última. El dia abans de la vaga van ser detingudes tres independentistes per empaperar seus bancàries i llençar-hi bombes de pintura contra els vidres. Això va comportar que la manifestació dels moviments alternatius, convocada per l'Assemblea d'Unitat Popular (AUP), les Joventuts Independentistes Revolucionàries (JIR), l'AJCA, l'Ateneu La Seca, Skabetxina i l'Assemblea Llibertària, es donés en un ambient combatiu que derivaria en càrregues policials. La línia Barcelona-Manresa-Lleida es va veure afectada per un explosiu que va provocar danys a les vies. L'acció va ser reivindicada per grups anarquistes, presumiblement de Barcelona.

Pel que fa als independentistes, durant els anys noranta es van consolidar com a moviment polític dins la dispersió que caracteritzava tota l'esquerra anticapitalista. L'MDT impulsa a partir de 1993 l'Assemblea d'Unitat Popular (AUP), i a Manresa en sorgeix una de les primeres. A les eleccions municipals de 1995 l'AUP va treure un regidor, que participaria en l'anomenat "pacte de progrés" al govern de

594 "La Generalitat asegura que sólo paró la tercera parte de los trabajadores", *La Vanguardia*, 28-1-1994. És possible que la manifestació cenetista fos del doble que la xifra donada per *La Vanguardia*. La pàgina 14 d'aquest diari estava dedicada als piquets de Manresa.

l'Ajuntament.⁵⁹⁵ A part del tema municipal també van treballar força el tema de l'organització juvenil, en aquest cas les Joventuts Independentistes Revolucionàries (JIR), que a finals de la dècada acabarien confluint amb Maulets. Aquest entorn conformava un perfil sociològic propi, format en l'èpica de Terra Lliure i la lluita armada i la repressió que van patir. Però arran de la greu crisi que va suposar per a l'MDT l'Operació Garzón de 1992, a la qual ja ens hem referit, aquest sector va centrar-se en la qüestió institucional i la tasca associativa (la FMA, els actes de l'11 de setembre i del 12 d'octubre i els actes de solidaritat amb els presos i preses polítiques independentistes). De fet, alguns s'afegirien a ERC, que havia adoptat un discurs independentista.

Tanmateix, com hem dit, el perfil majoritari de l'independentisme estava en els moviments socials (en l'antimilitarisme en especial), a La Seca i els col·lectius d'aquest espai (Dones Inquietes, SHARP, el Club de Futbol del Barri Antic, etc.), en l'ambient festiu dels festivals antirepressius i en els bars "del rotllo" (l'Havana i el Marsupilami). De manera que havia sorgit un nou perfil sociològic de l'Esquerra Independentista. Cap al 1996 un grup de joves independentistes van crear la Plataforma per la Unitat d'Acció (PUA), que agafaria el relleu de l'MDT en l'activisme de carrer i que seria l'embrió de l'organització política Endavant-OSAN. Els seus referents eren els moviments socials, els centres socials, l'okupació o el moviment abertzale basc.

595 El govern municipal de 1995 va estar compost per un pacte entre el PSC, ICV, ERC i l'AUP. Era una coalició d'esquerres per fer fora a l'anterior batlle, de Convergència i Unió. Després de l'assassinat d'ETA del regidor del PP Miguel Ángel Blanco, el regidor de l'AUP es va negar a donar suport a la declaració condemnatòria del ple manresa perquè no s'hi feia cap referència a les causes del conflicte basc i no demanava res al Govern espanyol. Seria l'inici d'una crisi del govern municipal.

Al Berguedà l'Esquerra Independentista faria un homenatge als caiguts de Terra Lliure al Pi de les Tres Branques el 1996. Hi hauria una baralla entre la PUA i Estat Català, que aleshores comptava amb alguns neonazis a les seves files. Podem veure que el moviment independentista era molt variat.

Possiblement les aportacions més interessants per als moviments socials de l'Esquerra Independentista de la ciutat van ser, d'una banda, el naixement de dos espais. El primer va ser el Batzac, creat el 1996 per l'AUP, l'Assemblea Antimilitarista del Bages (ja que alguns insubmisos venien del moviment independentista), les JIR i el col·lectiu feminista Dones Inquietes (nascudes a La Seca el 1995), i el segon va ser el centre social alternatiu La Fona, obert per la PUA-Bages l'any 1998.

De l'altra, fou clau l'organització de la Festa Major Alternativa de Manresa, la primera que s'organitzava als Països Catalans. A la Festa Major (institucional) de 1991 hi va haver aldarulls a la ciutat i a l'estiu de 1992 un grup de joves va decidir muntar a la plaça Europa una festa paral·lela⁵⁹⁶ sense permís a la festa oficial de l'Ajuntament, que veien com a antiquada i comercialitzada. A partir d'aquell any, cada estiu la festa alternativa va anar guanyant més legitimitat, potència i qualitat, i passà a celebrar-se a la plaça de Puigmercadal.

La de Manresa va ser un format de festa popular que s'estendria per tots els Països Catalans amb els seus principis d'autogestió i autoorganització per part, sobretot, dels col·lectius independentistes, alguns moviments socials i, en menor mesura, dels llibertaris. Centenars de bandes de música passarien pels seus escenaris amb milers de persones de públic. La FMA també aprofitaria per treure al carrer temes

596 La primera Festa Major Alternativa la va organitzar l'Ateneu La Seca, la CUP, el Casal Catalanocubà de Manresa i els Comitès de Solidaritat amb els Patriotes Catalans.

d'interès per als moviments socials i en moltes edicions es farien cercaviles o manifestacions per la ciutat.

A partir de 1998 l'anticapitalisme s'activava gràcies a dos factors. El primer va ser la PUA, que va impulsar el casal La Fona i va organitzar un concert-festival al Congost el 10 de setembre sota el lema "Construïm un poble viu". I no estaven sols, ja que una setmana després es va celebrar un altre festival, aquest cop organitzat pel Txani, l'Assemblea Antimilitarista i Baladre, sota el lema "Contra la pobresa".⁵⁹⁷ El 12 d'octubre de 1998 va haver-hi una manifestació antifeixista convocada per una plataforma creada per a l'ocasió anomenada Movimiento Antifascista de Acción Directa (MADAD).⁵⁹⁸ No estava vinculada a cap moviment previ. Recordem que durant aquests anys el moviment antifeixista de Barcelona va enfrontar-se físicament, amb forts disturbis, als grups neonazis i feixistes que volien celebrar aquesta data al barri de Sants. Eventualment els disturbis van evitar que es tornessin a fer actes tan obertament a Barcelona i es van traslladar a Montjuïc, un lloc molt més secundari. L'antifeixisme, per tant, agafaria molta empenta.

El segon factor va ser el moviment estudiantil, que es va començar a activar i fer visible a la tardor de 1998. Després d'una manifestació el 28 de novembre per l'ensenyament públic, que va aplegar uns cent cinquanta estudiants, es va dur a terme una acció contra la seu del Partit Popular de Manresa, que fou assaltada per una quinzena de joves que van destrossar el mobiliari, fet que va provocar un escàndol a la ciutat.⁵⁹⁹ El moviment estudiantil tornaria a convocar una altra manifestació el febrer de 1999, en què es va acabar

597 El festival va tenir lloc el 19 de setembre de 1998. Hi van tocar La Polla, Banda Jachís i Komando Tripontxi.

598 *InfoUsurpa*.

599 "Un grupo de jóvenes asalta la sede del PP de Manresa", *El País*, 28-11-1998.

llençant ous contra la comissaria de la Policia Nacional, que se la considerava feixista. Les assemblees d'estudiants van crear la Coordinadora d'Estudiants del Bages, basada en estudiants de secundària de quinze a divuit anys. El PP també seria rebut amb una altra protesta durant la seva reunió a Manresa de 1999.

Tornant al 1998, també aquest any va haver-hi una campanya contra la Constitució, vigent des de feia vint anys. Alguns col·lectius van fer pintades i el 6 de desembre hi hagué una concentració. L'any següent, els grups antirepressius van convocar una concentració contra la condemna a mort de l'activista estatunidenc Mumia Abu-Jamal. Pel novembre, l'Assemblea Llibertària i La Seca celebrarien un festival sota el títol "L'acte de desobediència, com a acte de llibertat, és el principi de la raó".

Per acabar, el 2000 el diari *Regió7* feia un balanç de vint accions de sabotatge (trencament de vidres, pintades, bombes de pintura, etc.) contra les ETT i les immobiliàries de la ciutat des de 1996, suposadament vinculades a l'entorn de la PUA.

L'entrada en escena d'aquesta generació de finals dels noranta té a veure amb l'aparició d'un nou perfil sociològic.⁶⁰⁰ És el d'un jovent provinent de famílies progressistes i d'esquerres, amb un cert nivell cultural, socialitzat en caus i esplais, que conformaria l'actiu militant dels moviments socials a partir des d'aleshores.

600 Entrevista de l'autor a Arnau Carné.

La importància de l'escena musical en la politització de la joventut

La música als anys vuitanta i noranta era una forma molt habitual de politització. D'acord, podem assumir que era una politització molt superficial, però també servia per crear un lligam emocional amb una estètica i unes idees. Aquesta va ser la fórmula a través de la qual milers de joves van arribar als moviments socials d'aquells moments, a l'independentisme revolucionari o a l'anarquisme dels anys noranta. Les bandes de música punk de l'estil de La Polla Records, Eskorbuto, Los Muertos de Cristo o Sin Dios van fer més per difondre l'anarquisme en aquesta època que els llibres de Bakunin o Kropotkin, que ja no coneixia gairebé ningú excepte els militants més veterans. De la mateixa manera, els independentistes tenien Inadaptats, KOP, Kortatu o Brams; els comunistes, Reincidentes, Boikot o Banda Bassotti; els autònoms, Habeas Corpus i Hechos Contra el Decoro; i els alternatius, Manu Chao, Ojos de Brujo, Celtas Cortos, Ampanoia, Ska-P, i tants altres.

A principis dels anys vuitanta els barris obrers es decantaven per la música rock. Això no volia dir que no hi hagués molta gent que escoltava altres estils, pop i flamenc sobretot. Però el heavy, i també el punk, era una música amb contingut social, amb lletres compromeses, que intentava remoure les consciències. En molts casos era la que produïa el jovent d'altres territoris amb un moviment popular més actiu, com podia ser el País Basc. El cas és que durant una dècada aquesta va ser la "banda sonora" juvenil. Anys més tard el jovent de classe obrera es decantaria per la música electrònica, amb les seves derivacions i subcultura pròpia (la ruta del Bakalao, el *makineo*, les discoteques dels polígons, el *tuning*, etc.), que en alguns casos tendria perillosament cap al neofeixisme.

A la dècada següent el jovent preferiria majoritàriament els ritmes llatins, el hip-hop, el reggaeton i similars, en general sense gaire contingut social o polític (amb honroses excepcions), i fins i tot exaltant els valors masclistes, el culte al cos, els diners fàcils i altres valors similars.

Tornant als vuitanta, si ja durant la Transició van arribar al Bages els primers grups de rock (Barón Rojo el 1982), va ser durant el carnaval de 1984 quan arribarien definitivament el heavy i el punk. El 3 i el 4 de març van tocar a la Pista Castell els grups Zeus, K-melot, Último Resorte, Kangrena i Españoles Todos. A partir d'aleshores i fins al 1997 la Pista Castell es convertiria en un lloc mític d'oci nocturn per al jovent. Aquí podem entendre l'origen dels futurs festivals reivindicatius. Pels concerts de la Pista Castell van passar-hi tota mena de bandes que es reivindicaven de l'esquerra revolucionària: entre d'altres, Koskorrada, Potato, Reincidentes, Brams, Inadaptats, Dr. Calypso, Def Con Dos, Banda Bassotti o Red Alert.⁶⁰¹

Darrere d'aquesta escena musical també hi havia tota la tasca que feien els segells de música alternativa com ara Discos Suicidas, Oihuka o Esan Ozenki, d'Euskadi; Potencial Hardcore, de Madrid, o més endavant Propaganda Pel Fet, de Manresa. Aquest segell discogràfic manresà editava i edita discos de música de diversos estils però de temàtica anticapitalista; per exemple: At Versaris, Habeas Corpus, Obrint Pas, La Gran Orquesta Republicana, Pirat's Sound Sistema, Ki Sap o Feliu Ventura. Han tingut bastant d'èxit com a discogràfica i també han organitzat uns quants festivals, com ara el del Vell Congost de 2001, al qual van assistir unes tres mil persones. Així mateix, han tingut prou potencial per obrir una sala de concerts i discoteca a Manresa, la Sala Stroika.

601 Jordi SARDANS i Ferran SARDANS, "La Pista Castell clou 60 anys d'activitat esportiva i lúdica", *El Pou de la Gallina*, abril 2010, núm. 253, p. 14-21.

Avui dia la música ja no té tanta importància com a mitjà de socialització i politització. Aquest sentiment en part es va perdre amb la generalització d'Internet i la facilitat d'accés a la música. Però als noranta totes les distribuïdores, les *distris*, tenien música en casset i després en CD. I la gent buscava grups i bandes noves, i després anava als seus concerts, comprava samarretes i *parxes* i creava la seva pròpia identitat personal en funció dels seus gustos musicals.

Aleshores els concerts eren molt importants per als moviments polítics i socials. Bàsicament eren la principal font d'ingressos en la majoria dels casos. Amb un bon festival o unes festes majors es podia fer prou diners per pagar totes les despeses del col·lectiu o de l'organització de tot l'any. A més, servia per fer propaganda de les idees. No era –ni ho és ara– gens estrany aturar un concert per llegir manifestos, cremar banderes o cridar lemes polítics davant un públic entusiasta, borratxo i còmplice.

La part dolenta de tot això és que molta gent es quedava només amb aquesta part lúdica dels moviments socials, en què el consum d'alcohol i drogues era habitual. En un ambient festiu es produeixen molts problemes. De vegades la policia aprofitava els controls d'alcohol i drogues per marcar territori. Les baralles, els robatoris de material o de diners, la gent que es colava o que colava els seus amics, els assetjaments sexuals... Totes aquestes conductes comportarien també greus problemes polítics, personals i d'imatge davant la societat. També hi havia col·lectius que amb el temps van acabar derivant en organitzadors de festes i res més, nodrits per gent que li agradava la festa, de manera que tota la seva activitat política girava entorn de l'oci. Un exemple extrem d'això són les “zones temporalment autònomes” que es creen amb les raves, festes de música electrònica que no demanen permís.

La irrupció, a mitjans dels dos mil, del veganisme i del moviment *straight edge*, que rebutja el consum de drogues i

alcohol i que sovint aposta pel veganisme, té l'origen en un rebuig a l'ambient decadent que es generava en certs espais, molt allunyat de la societat ideal somniada per l'esquerra anticapitalista, feminista, socialista o llibertària.

De tot aquest entramat musical podríem fer esment dels següents grups de música de l'Alt Llobregat actius al llarg del temps: Cabrianes MC, Street Bastards, Frog, CO2, THC, Malas Trogança, Golpe de Rabia, Raimon, Garfunkel i el Piltrafilla, Hormigón Armado, Manolito, Tinajas, Akapela Punk (coral llibertària), Falta Aprendiz, The Ajos Porros Band, Kolumna Metralla, Pariéndola o l'Orquestra Tumultuosa. Inevitablement ens en deixarem uns quants que podríem considerar llibertaris o com a mínim companys de viatge.

El món davant del canvi de segle

Després de la caiguda de la Unió Soviètica gran part de l'esquerra estava desmanegada. No tenia un discurs adient, havia perdut legitimitat i estava desmoralitzada. El capitalisme estava a l'ofensiva i els països que quedaven sota el sistema socialista (la Xina, Cuba, el Vietnam o Corea del Nord) no podien ser considerats exemple de res. Potser només Cuba se salvaria, però no per a la gent llibertària.

El capitalisme neoliberal va començar a imposar grans tractats internacionals de lliure comerç. Això volia dir que per fer negocis les fronteres deixarien de tenir importància. La Comunitat Econòmica Europea es va convertir en la Unió Europea i finalment va tenir la seva pròpia moneda, l'euro. Però la Unió Europea no deixava de ser un gran espai sotmès als dissenys de les elits financeres i polítiques de Frankfurt, Brussel·les, Berlín, París i Londres.

També els Estats Units van crear el seu propi espai macroeconòmic, l'Àrea de Lliure Comerç d'Amèrica del Nord (NAFTA), amb Mèxic i el Canadà. I aquí va sorgir la primera

resistència significativa del lloc més insospitat: Chiapas. A les muntanyes de la selva Lacandona, a Mèxic, hi vivien nombroses comunitats indígenes que estaven organitzades de manera autònoma, ja que l'Estat els girava l'esquena. Als anys vuitanta havia aparegut una petita guerrilla d'orientació marxista-leninista, que amb el temps va adaptar la seva manera de pensar i d'actuar a la idiosincràsia dels pobles indígenes. Així va néixer l'1 de gener de 1994 la guerrilla zapatista de l'EZLN. Aquest moviment va saber utilitzar els mitjans de comunicació per transmetre el seu ideari i les seves reivindicacions i va poder evitar hàbilment una intervenció militar de l'exèrcit mexicà. De seguida van visitar Chiapas nombrosos activistes de tot el món, que van meravellar-se amb l'autoorganització dels pobles indígenes i la fortalesa del discurs zapatista. El zapatisme era una barreja entre diverses ideologies, però vist en perspectiva era una aplicació de molts dels ideals del moviment llibertari de tota la vida. Això va permetre que l'anarquisme global tingués un reforç moral de primer ordre, ja que podia reivindicar la revolta zapatista com a societat llibertària.

A més, el zapatisme posava el dit a la nafra en una qüestió totalment estratègica, com era la dels tractats de lliure comerç. D'aquesta manera els moviments que denunciaven aquests tractats, normalment ONG i partits institucionals d'esquerra o sindicats, van rebre el suport de l'activisme anticapitalista internacional, que se sumava a poc a poc a les protestes. Aquestes van pujar de to l'any 1999 a Seattle, durant la reunió de l'Organització Mundial de Comerç. Cada cimera o reunió de les elits financeres i polítiques passaria a ser contestada per multitudinàries manifestacions i contracimeres que sovint acabaven amb potents disturbis. Així va passar a Davos, Washington, Quebec, Londres, Berlín, Niça, Göteborg, Barcelona, Gènova... La llista va ser llarguíssima i va durar fins a mitjans de la dècada del 2000.

Aquest activisme anticapitalista va formar una generació nova que barrejava les seves experiències en protestes amb una formació en les qüestions sobre les quals protestava i després amb modes de vida alternatius com ara l'okupació, el neoruralisme, les identitats de gènere, la defensa de la terra, etc. D'aquesta manera les idees revolucionàries, llibertàries i antiautoritàries també van rebre una forta empenta aprofitant l'espectacularitat dels disturbis i les formes organitzatives habituals en el moviment antiglobalització.

El segle XXI

L'any 2001, un 11 de setembre, els Estats Units van patir l'atac de les Torres Bessones. A partir d'aquell moment el món va entrar en una dinàmica bel·licista que va dur a les guerres de l'Afganistan, de l'Iraq i més tard de Líbia i de Síria. La força del moviment antiglobalització, iniciat uns anys abans, es va desviar cap al moviment de protesta contra la guerra, ja que era evident que la intenció dels Estats Units era envair aquests països per motius geoestratègics i no pas per liquidar el terrorisme, que era la justificació oficial. Entre 2001 i 2005 els carrers d'Europa Occidental van estar ocupats per nombrosíssimes manifestacions contra la guerra.⁶⁰²

Manresa també va convocar una gran manifestació contra la guerra el 12 d'abril de 2003, amb més de 1.500 persones. També es va tallar la C-55 entre Manresa i Sant Joan de Vilatorrada. Igualment destacable va ser la consulta popular contra la guerra organitzada per la societat civil de Manresa, que va reunir milers de vots contra la intervenció de l'Estat espanyol en la guerra de l'Iraq.

D'altra banda, aquest període es coneix per la bombolla especulativa. Les ciutats queien en una voràgine

602 Recordem també que una de les conseqüències que van tenir aquestes guerres a l'Estat espanyol va ser l'atac terrorista a Madrid l'11 de març de 2004, que va provocar gairebé dos-cents morts. Aquest atemptat i la manera en què el Govern va gestionar-lo, acusant ETA i amagant la realitat, va produir la derrota electoral del Partit Popular i la victòria del socialista José Luis Rodríguez Zapatero.

constructora, mentre tothom s'endeutava per consumir més productes, animats pels mitjans de comunicació controlats per la banca, que ho fomentaven. Aquest procés va comportar l'aparició d'una gran migració que venia a treballar a la construcció o al camp. També es va produir una forta expansió econòmica. Amb tot, aquest període duraria des de mitjans dels noranta fins al 2007-2008, quan la bombolla especulativa va esclatar i va provocar una crisi econòmica mundial de la qual encara sentim els efectes.

Pel que fa a moviments de caràcter insurreccional o potencialment revolucionaris, a la dècada de 2000-2010 en trobem quatre d'importants: l'*Argentinazo* de 2001, la revolta de les *banlieues* franceses de 2005, la comuna d'Oaxaca de 2006 i la revolta grega de 2008.

L'*Argentinazo* van ser unes grans protestes populars que van derrocar tres governs nacionals en un dia i mig. Davant de l'empobriment de les classes mitjanes i la generalització de l'atur, molta gent va autoorganitzar-se i formar assemblees populars, cooperatives i clubs d'intercanvi de béns i serveis sense moneda, va ocupar empreses i va muntar piquets per tallar les vies de comunicació. Tot i que l'anarquisme va tenir-hi una influència mínima, en realitat aquesta autoorganització era molt similar a la idea llibertària. A més, l'Argentina era un país amb estructures socials similars a les europees i, per tant, la seva experiència era molt aplicable a casa nostra. Les fàbriques recuperades –o sigui, ocupades per la seva plantilla, que les tornava a posar en funcionament sense patrons– recordaven les col·lectivitzacions industrials de la Revolució de 1936, o com a mínim a les que es van ocupar als anys setanta. Els piquets eren assemblees d'aturats que tallaven carreteres i no dubtaven a enfrontar-se a la policia. Les assemblees populars es van imitar i popularitzar a Catalunya a partir del moviment del 15-M. Els clubs d'intercanvi van ser una inspiració per a l'economia social catalana. És a dir, l'experiència de l'Argentina va tenir certa

importància en la prefiguració dels moviments contestataris i antagonistes europeus contemporanis.

La segona experiència va tenir lloc a Mèxic. Aquest cop una part important de la població d'un estat mexicà, Oaxaca, va entrar en revolta oberta contra un govern estatal fraudulent. La revolta estava liderada d'una banda pel sindicat de professors i de l'altra per una assemblea popular que incloïa indígenes, pagesos, estudiants i gent polititzada. A més, des dels anys noranta a Oaxaca ja hi havia molts municipis autònoms, que rebutjaven obeir el Govern mexicà i que gestionaven tots els aspectes de la seva vida per si mateixos. La revolta d'Oaxaca va rebre molta atenció entre l'activisme anticapitalista occidental, i fins i tot hi havia força gent estrangera participant en la revolta. Es van rodar documentals i entrevistes, i si més no en molts llocs es van organitzar xerrades o actes de suport a Oaxaca.

L'any 2005 les perifèries urbanes franceses van cremar sobtadament. La violència policial era habitual a les *banlieues*, els suburbis poblats per immigrants o francesos de segona o tercera generació –és a dir, fills i filles d'immigrants dels anys cinquanta, seixanta i setanta. La pau social va saltar pels aires arran d'un doble assassinat que la policia va cometre a París. Durant setmanes les *banlieues* van cremar amb forts disturbis nocturns, durant els quals van incendiar-se milers de cotxes. Les protestes van estendre's per tot França i Bèlgica i eren el senyal de la manca d'integració de generacions senceres que quedaven marginades als guetos urbans. Els espectaculars disturbis van captivar l'atenció dels moviments anticapitalistes, que van donar suport a les revoltes unànimement. Anys després, revoltes d'aquesta mena s'han repetit al Regne Unit, a Alemanya, a Suècia i als Estats Units.

Finalment, la quarta experiència va tenir lloc a Grècia. El país hel·lè tenia un moviment anarquista juvenil molt gran. Predominava a les universitats d'Atenes i tenia força presència a través de les okupacions de centres socials. Al barri amb

més simpatitzants anarquistes un grup de policies van assassinar un noi de quinze anys. Aquesta va ser l'espurna que va encendre uns disturbis que van durar més de tres setmanes. El moviment llibertari grec va créixer de forma exponencial durant l'any següent i va començar a preocupar el Govern. Tant és així que les elits gregues van potenciar els neonazis d'Alba Daurada per frenar-lo.

Les generacions que van iniciar-se en l'activisme als anys noranta i als dos mil van rebre un "baptisme" amb la música, les okupacions, els moviments socials i el moviment antiglobalització. Es van formar políticament a còpia de xerrades, assemblees i molta literatura provinent d'un auge de les editorials alternatives que publicaven llibres sobre les experiències esmentades i altres qüestions, i que estimulaven la imaginació de l'activisme. Tot això es retroalimentava amb les manifestacions de Barcelona, amb els exemples d'insurreccions en altres països que acabem de comentar i amb una escena llibertària internacional molt dinàmica –i molt viatgera–, present pràcticament a tot el món. L'anarquisme va renéixer i va guanyar pes entre la joventut activista, que ja no combregava amb el comunisme marxista. La tendència antiautoritària va instaurar-se amb molta força en els moviments socials, de tal manera que ja tots es consideraven assemblearis i practicaven l'autogestió i l'acció directa.

Els moviments socials de la comarca en el canvi de segle

A continuació ressenyarem breument el que ha tingut lloc a la ciutat de Manresa i comarca en els últims decennis.

Pel que fa a l'ambient anticapitalista, a finals dels noranta la Catalunya central estava poc connectada amb els altres territoris. De la manca de connexió de Manresa n'és testimoni el

butlletí *Contra-Infos*, de Barcelona, que en aquells moments era el mitjà de contrainformació més complet de Catalunya, tret de la tasca que també estaven fent les ràdios lliures com ara Ràdio Bronka, Contrabanda FM o Ràdio Pica. Encara no havien aparegut els portals web de notícies *Indymedia Barcelona*, *A las barricadas*, *La Haine* o *Kaos en la red*, tots creats pels volts de l'any 2001 per cobrir la contracimera de Barcelona organitzada contra el Banc Mundial.⁶⁰³ Aleshores la informació a través d'Internet encara no era predominant, sinó que els fanzines, les ràdios lliures i alguns diaris eren el mitjà habitual per informar-se en els àmbits antagonistes. El cas és que entre 1998 i 2004 Manresa gairebé no apareix al *Contra-Infos*, possiblement per falta de contacte amb l'antagonisme barceloní. És a partir de 2002 quan comencen a publicar-se notícies de Manresa a la premsa contrainformativa catalana, tot i que comparativament hi sortia menys sovint que Vic o Igualada. Després de Barcelona, que entre 1999 i 2001 va viure un cicle molt important de mobilitzacions entre l'antifeixisme, l'okupació i el moviment antiglobalització, eren Terrassa, Girona i Cornellà les ciutats on tenien més vitalitat els diversos moviments anticapitalistes: okupes, de l'Esquerra Independentista, sindicalistes revolucionaris, ecologistes, antipatriarcal o anarquistes.

A Manresa, la situació durant els primers anys del segle XXI era de continuïtat respecte del que havia succeït a finals de la dècada anterior. S'estava coent un entorn anticapitalista cada cop més visible al carrer. Per exemple, la manifestació del

603 En un context de grans protestes anticapitalistes internacionals que suposaven disturbis considerables, el Banc Mundial tenia previst reunir-se a Barcelona el juny de 2001. Però veient la contracimera que estaven preparant els moviments socials locals, va decidir no arriscar-se a repetir el ridícul que havien fet l'Organització Mundial del Comerç a Seattle el 1999 o el Fons Monetari Internacional i el mateix Banc Mundial a Praga el 2000, quan es va aconseguir bloquejar les cimeres.

Primer de Maig celebrada el 30 d'abril de 2000 va comptar amb un centenar de manifestants, convocats per la Plataforma Manresa Anticapitalista, que van recórrer els carrers de la ciutat denunciant les empreses de treball temporal. Alguns locals d'ETTs van ser atacats i destrossats.⁶⁰⁴ Després de la manifestació dues persones van ser detingudes, la qual cosa va provocar nous actes de protesta al carrer. El diari *Regió7* recollia amb escàndol aquests fets i acusava els detinguts d'agressió a un guàrdia de seguretat.⁶⁰⁵

Manresa Anticapitalista era una coordinadora formada el 2000 per l'Ateneu Popular La Seca, la PUA, Maulets i Txani / Assemblea Llibertària. Darrere d'aquesta plataforma hi havia una nova generació que s'havia implicat en el moviment estudiantil de finals dels noranta i que alhora militava a l'Assemblea Llibertària o a l'Esquerra Independentista. Tots dos sectors van impulsar una sèrie de locals propis i finalment, el primer centre social okupat, del qual parlarem de seguida.

L'any 2000 es va organitzar una important campanya unitària contra la visita del rei Juan Carlos I a la fàbrica Pirelli, causa a la qual es va sumar tot l'anticapitalisme de la ciutat, representat aleshores per la Coordinadora d'Estudiants del Bages, la CGT, l'AUP, ERC, el Col·lectiu Desvalls, la PUA, JERC, Txani / Assemblea Llibertària, l'Ateneu Popular La Seca, Maulets i Dones Inquietes;⁶⁰⁶ és a dir, col·lectius independentistes i llibertaris.

Tot aquest jovent va participar a Manresa en els conflictes més importants de l'època, com van ser la vaga general del 21 de juny de 2002, en la qual es van manifestar més de tres mil persones pel passeig Pere III; la protesta contra la

604 *Contra-Infos*.

605 *Regió7*, 3-5-2000.

606 "Constitueixen una plataforma contra la visita del rei Joan Carles a Manresa", *Vilaweb*, 20-6-2000.

introducció de mesures neoliberals a l'ensenyament, amb aldarulls entre estudiants i la policia durant una manifestació el 2002, o les accions i protestes contra la guerra de l'Iraq el 2003, que també van mobilitzar milers de persones.

En aquells anys era sobretot el moviment independentista, amb les seves constants campanyes i manifestacions, el que més gent podia moure entre el jovent anticapitalista local. L'any 2000 diversos centenars de persones es van manifestar a Montserrat en solidaritat amb els presos d'ETA. Així mateix, es va formar un moviment de suport als militants de l'Esquerra Independentista empresonats a partir de gener de 2001 per vincles amb ETA: Zigor Larredonda, Diego Sánchez, Laura Riera, Marina Bernadó, Dolores López (*Lola*) i Juan Ramón Rodríguez (*Juanra*).

Com a mesura del creixement de l'Esquerra Independentista podríem prendre els resultats aconseguits per la CUP de Manresa en les successives eleccions municipals: 471 vots el 1991; 2.486, en coalició amb Iniciativa per Catalunya - Els Verds, el 1995; 585 el 1999; 1.114 el 2003; 1.590 el 2007; 1.981 el 2011, i 2.986 el 2015.

A començaments de segle el moviment social més nombrós era encara el veïnal. La generació de la Transició seguia omplint els centres veïnals i els casals. Tanmateix, amb el temps la participació va anar minvant considerablement, cosa que va fer perdre el Casal d'Escodines, que durant la Transició havia estat ocupat per la gent del barri amb la intenció de fer-hi un centre cívic. A finals dels vuitanta es va enderrocar la presó que hi havia on avui hi ha el pati del Casal. Però l'elevat cost de les obres estructurals que s'havien de fer va dur l'Associació Veïnal d'Escodines a posar-se en mans de l'Ajuntament, que va pagar les obres però va quedar-se la propietat. D'aquesta manera el moviment veïnal perdia un espai, encara que en teoria seguia fent-se'n càrrec. De l'Associació va ser-ne

president Josep Lluís Martínez,⁶⁰⁷ que va intentar crear des del seu barri un moviment social actiu. No va tenir èxit. També ho va intentar gent propera a l'Esquerra Independentista al Barri Antic. Aquí i allà sempre hi ha gent lligada a l'esquerra alternativa als barris. Tot i així, actualment les associacions veïnals funcionen en general com a prestadores de serveis i club social, i rarament esdevenen un subjecte polític consistent. Els polítics els presenten projectes que afecten el barri, buscant la seva aprovació, però si no l'obtenen acostuma a ser irrellevant, ja que les entitats cada cop tenen menys poder de convocatòria i el seu públic ha envellit.

També en aquests primers anys del segle els grups d'esqueres van patir atacs dels feixistes de la comarca. Per exemple, a Sallent, l'Ateneu Ferroka va ser incendiat el 2000. L'any següent l'Ateneu Popular La Falç, d'Artés, va ser cremat per un grup de neonazis. Durant els dies següents es van organitzar actes de condemna i rebuig al feixisme. En aquells anys els feixistes ja estaven molt a la baixa respecte de la dècada anterior, però així i tot hi havia un perill latent. El 2002 a Sant Vicenç de Castellet, per posar un exemple, un grup de joves skinheads van apallissar un home d'origen magrebí mentre proferien insults racistes. Li van fer ferides tan greus que no hauria sobreviscut si no hagués estat per la ràpida hospitalització. Arran d'aquests fets, la policia va fer quinze detencions. Unes dues-centes persones van manifestar-se exigint la llibertat dels detinguts, que serien processats. El feixisme ha sabut trobar la porta d'entrada a molts barris obrers europeus, i el Bages no n'ha estat una excepció.

607 Martínez, nascut a Múrcia, es va criar al barri de Torre Romeu de Sabadell. Després marxaria a Barcelona, a la Vila de Gràcia, on participaria en l'Ateneu Llibertari del barri. A finals de la Transició s'instal·laria a Manresa, on regentaria l'estanc d'Escodines durant molts anys.

El 2003 s'activà la Coordinadora Antirepressiva de Manresa per tractar el cas d'un jove independentista detingut a Sant Joan de Vilatorrada suposadament acusat de terrorisme. La policia li va requisar una bombona de càmping-gas i material d'escalada i espeleologia. Després d'haver esmerçat molts esforços en la campanya de suport, es va saber que el noi, que patia algun trastorn, s'havia inventat la major part de la història i que en realitat no l'havien detingut per terrorisme sinó per altres motius. També el cas dels tres joves de Torà va activar la solidaritat bagenca, com la de moltes altres comarques. Tres nois d'aquest poble de la província de Lleida van ser arrestats acusats d'atacar seus bancàries i van patir greus tortures policials mentre estaven detinguts. A Manresa es va fer una concentració i es va participar en la manifestació a Torà, on van assistir unes mil persones solidàries. També a la manifestació de Manresa contra la guerra de l'Iraq es faria referència a aquests joves. Encara queden pintades als murs que recorden aquest cas.

Més endavant, la Coordinadora Antirepressiva es dedicà a la lluita contra la construcció de la presó de Lledoners i a denunciar l'actitud dels Mossos d'Esquadra, que acabaven d'introduir-se a la Catalunya central. Per justificar-se davant d'altres cossos policials, els Mossos van protagonitzar casos d'assetjament a activistes dels moviments socials i de l'esquerra revolucionària. La denúncia dels abusos de poder exercits tant pels Mossos d'Esquadra com per la Policia Nacional ha estat constant des de finals dels noranta.

Pel que fa a l'ecologisme, a Manresa també van tenir-hi lloc diverses accions de protesta. Per exemple, el 2003, un nombros grup de persones va entrar en un supermercat per fer una acció de denúncia contra els transgènics, que consistia a omplir un carro de la compra amb productes que contenien organismes modificats genèticament. Quan l'encarregat del supermercat se'n va adonar va trucar a la policia. Però els

agents, en comptes de conformar-se a controlar la situació, van identificar tots els participants en l'acció. Deu serien jutjats pels fets, que finalment van ser desestimats.⁶⁰⁸

El moviment ecologista, per la seva crítica més o menys radical a l'impacte insostenible de la societat industrialista, extractivista i consumista sobre el planeta, conté una gran potencialitat anticapitalista. A nivell organitzatiu, hi trobem des d'un activisme professionalitzat encapçalat per grans ONG com ara Greenpeace o WWF fins a petits grups activistes locals, passant per federacions i entitats de mida mitjana com ara Ecologistes en Acció. A Manresa el col·lectiu ecologista que va funcionar durant tota la dècada dels noranta i uns anys del nou segle va ser L'Alzina. Juntament amb altres col·lectius ecologistes de caràcter local d'altres poblacions i comarques va constituir la federació Ecologistes de Catalunya el 2002.

El que més abundava al Bages, però, eren grups organitzats per tractar problemàtiques concretes, com la dels runams salins produïts a les mines de potassa de Sallent, Súria i Cardona. Els residus miners abocats des dels anys vint han format grans muntanyes de sal, que acaba arribant als rius contaminant-ho tot al seu pas. Amb la finalitat d'aturar l'impacte mediambiental que genera aquesta indústria va néixer la plataforma MontSalat el 1997. Durant anys s'ha dedicat a elaborar i difondre estudis sobre la contaminació de l'empresa ICL-Iberpotash, continuadora d'Explosivos Río Tinto, que gestiona l'explotació de la potassa. Així mateix, el 2007 es posà en marxa la plataforma Prou Sal, que porta a terme una activitat més reivindicativa que l'anterior.

El juliol de 2008 a Santa Maria d'Oló es va celebrar una trobada de moviments socials, en la qual van participar més de 350 persones, titulada "Posem en marxa el decreixement, construïm contrapoder". L'objectiu, molt ambiciós, era

608 *Contra-Infos*, 2-12-2003.

crear un gran moviment popular que aglutinés l'esquerra anticapitalista i l'ecologista. El decreixement és l'aspiració a una societat postcapitalista respectuosa amb el medi ambient, així com la posada en pràctica d'estratègies per reduir radicalment el consumisme i anar-nos desconnectant del capitalisme. També és una forma d'actualitzar el discurs i la pràctica de l'ecologisme, que s'havia quedat una mica desfasat entre els partits verds, les ONG i les plataformes. La trobada a les masies de Cal Cases i de Clapers, al municipi de Santa Maria d'Oló, era la culminació d'una marxa en bicicleta de difusió del decreixement anomenada Temps de Re-voltes, promoguda per l'entorn activista del qual formava part Enric Duran.⁶⁰⁹ Aquest militant impulsaria a partir de 2010 la Cooperativa Integral Catalana, una xarxa cooperativista i col·lectivitzadora centrada a cobrir de manera autogestionària totes les necessitats bàsiques.

Entre aquesta iniciativa de la Cooperativa Integral i la dels grups locals i comarcals, com el que s'havia reunit a Oló, es van anar formant ecoxarxes, com ara l'Ecoxarxa del Bages, des de la qual es fomenten mercats d'intercanvi de serveis i productes de proximitat. Tenen la seva pròpia moneda social i des de 2012 munten mercats als pobles anomenats Mercats de l'Estraperlo, amb els quals difonen una altra manera d'entendre el món.

El 2007 va aparèixer un nou referent vivencial alhora que polític: Cal Cases, situat també al terme municipal de Santa Maria d'Oló. Era i és un projecte col·lectiu a mig camí entre una casa comunal i una cooperativa d'habitatge. A Cal Cases hi viuen diversos militants que provenen de l'activisme barceloní, relacionats amb l'Ateneu Rosa de Foc de Gràcia, i

609 Enric Duran va saltar a la fama després de demanar crèdits als bancs sense tenir cap intenció de tornar-los. Amb aquests diners es van finançar molts projectes socials.

que també han desenvolupat molta activitat política i social al Bages.

En resum, durant la dècada del 2000 hi havia moviments socials que procedien de dècades anteriors, com eren el moviment veïnal, les ONG i l'ecologisme. A més, hi havia un entorn independentista que havia estat actiu als vuitanta i primers dels noranta i que ja no tenia gaire activitat al carrer i s'havia centrat en la política institucional i alguns actes lúdics de socialització. El seu equivalent llibertari contemporani de l'època o bé militava exclusivament en l'anarcosindicalisme o bé havia deixat la militància activa.

A partir de l'any 1998 s'activà una nova generació de joves de tendència anticapitalista que conformà els col·lectius llibertaris i de l'Esquerra Independentista contemporània. Aquesta nova fornada d'activistes impulsà diverses coordinadores, com ara Manresa Anticapitalista o la Coordinadora Antirepressiva, i practicà un activisme de carrer enfocat en diverses temàtiques: guerra de l'Iraq, antifeixisme, solidaritat internacionalista, denúncia de l'especulació, feminisme, ecologisme i okupació.

El moviment de les okupacions i els ateneus

Tornant a l'inici de la dècada, entre l'any 2001 i el 2002 diversos espais per on es movia el jovent anticapitalista de la ciutat van tancar portes. L'Ateneu La Seca s'havia quedat sense forces. El Txani / Assemblea Llibertària va reobrir breument un local al carrer Camp d'Urgell, 26, a finals de 2001, que no va prosperar. La PUA / Endavant va centrar-se tant en el CSA La Fona, fundat el 1999 al carrer Barreres, que va deixar de prioritzar el seu propi col·lectiu polític. La Fona duraria pocs anys.

Aleshores, en vista de la manca d'espais, el moviment okupa de Manresa va fer la seva reaparició el 18 de maig de 2002 amb un cercavila festiu pels carrers del centre de la ciutat, durant el qual es va alliberar un edifici al carrer Na Bastardes,⁶¹⁰ que va ser anomenat Centre Social Okupat Na Bastardes.

Dins el CSO hi havia gent de diverses tendències ideològiques, principalment anarquistes, autònoms, estudiants provinents de la Coordinadora d'Estudiants del Bages i algunes persones vinculades a l'Esquerra Independentista. A Na Bastardes hi participaven entre trenta i cinquanta persones, que era ja un nombre considerable. Políticament era un espai plural, tot i que era coneguda com a "autònoma". Aquesta era l'etiqueta política més utilitzada per recordar aquest centre social.

Durant els anys d'existència de Na Bastardes (2002-2005), aquest CSO va ser un punt de referència a la ciutat per muntar-hi xerrades polítiques i altres activitats més lúdiques que servien com a forma de socialització, en especial per a la gent jove polititzada, i també com a eina de politització. Immediatament es va poder convertir en l'espai de trobada del jovent anticapitalista de Manresa. L'activitat de carrer també va ser molt elevada. Els components del CSO recorden que Na Bastardes responia al carrer a tot el que passava en aquells moments.

Un dels fronts més importants de l'activisme autònom manresà va ser la lluita contra la repressió. Destacaven, és clar, les activitats relacionades amb el suport a les persones preses. Es van fer un munt de campanyes: de suport a presos polítics, contra el règim FIES, en solidaritat amb presos en vaga de fam, campanyes concretes (joves de Torà, Amadeu Casellas, Núria Pòrtulas, Franki de Terrassa, etc.), marxés

610 Jordi BONVEHÍ, "Okupació i resistència (2002-2013)", al blog *Històries Manresanes*, 13-4-2013.

contra les presons (marxa a Ponent de 2001), manifestacions a Barcelona, el Tomb Antirepressiu, la campanya contra la construcció del centre penitenciari de Lledoners...

La campanya contra la construcció de la presó de Lledoners, que hem esmentat unes pàgines abans, va néixer amb l'arribada de gent de l'Ateneu Llibertari d'Igualada per fer una xerrada. En aquells moments la ubicació de la presó de la Catalunya central no estava clara i s'especulava que Òdena seria el lloc més probable. Així doncs, es va fer una campanya conjunta Anoia-Bages amb xerrades, murals i accions, titulada "La presó ni aquí ni enlloc". La campanya va atreure gent que el que no volia era que li instal·lessin una presó prop de casa seva, però que tant li era si la construïen en un altre lloc. Aquest va ser un punt interessant de debat.

El panorama repressiu va resultar modificat per l'arribada dels Mossos d'Esquadra al Bages l'any 2001. Es van estrenar atropellant una nena de set anys.

Pel que fa a les detencions i empresonaments d'anarquistes ocorreguts en aquells anys, que van donar lloc a campanyes de solidaritat, van ser: el 2003, quatre persones detingudes a Barcelona el 3 de febrer i quatre més a Viladecans el 3 de setembre; i el 2006, a Barcelona, quatre detencions el 4 de febrer (l'anomenat cas 4-F), dues el 9 de febrer i quatre el 9 de maig. Aquestes arrestos i empresonaments a Catalunya se sumaven a altres de la resta de l'Estat, i també d'altres països com Itàlia. Les campanyes de suport a les persones detingudes i preses no es limitaven a les del propi país, sinó que sovint s'adreçaven a companys i companyes d'altres punts del món, pels quals també es recollien diners, es feien xerrades, pancartes, cartells, pintades, es repartien octavetes... Per acabar, hi havia les campanyes de rebuig a les ordenances de civisme i d'insubmissió a les penes multa, que també són formes de repressió.

Una altra àrea d'acció seria la de l'activisme social, que participava en les campanyes ja esmentades abans, com ara

la de la guerra de l'Iraq, que al principi fins i tot tenia un to bastant radical a Manresa, com podria deduir-se de la convergència entre okupes i la Plataforma Aturem la Guerra, fruit de la qual es va okupar el 2003 La Casa de la Guerra, a la plaça Sant Domènec. Algun participant recorda que durant un mes i mig davant de la seu del Partit Popular hi havia permanentment un cotxe de secretes.⁶¹¹ Tot això duraria fins que els partits d'esquerres es van apropiari definitivament de la campanya i la van allunyar de l'activisme de carrer. Altres fets que cal destacar van ser el suport a la vaga general de 2002, la lluita contra l'especulació (en plena bombolla immobiliària), la denúncia del concepte de *civisme*, la lluita contra les ETT o la defensa del territori.

La tasca politicocultural tampoc no es va deixar de banda. Per Manresa van passar-hi tota mena de xerrades i debats sobre les idees llibertàries,⁶¹² entre els quals cal posar en relleu les jornades sobre la guerrilla i el maquis a Na Bastardes i el pas de Lucio Urtubia pel Banzai.

L'assemblea de Na Bastardes va participar en la Festa Major Alternativa (FMA) i va xocar amb la forma de fer habitual fins aleshores, ja que tant el CSO com l'Assemblea de Joves (independentista) volien donar-li un aire més polititzat i que no fos únicament un espai de festes, amb música i alcohol; volien que tingués una vessant més marcadament anticapitalista, tot i que ja tenia la intenció de ser-ho. El resultat va ser la reintroducció de xerrades i de manifestacions antirepressives, que si més no es reproduïen cada any a la FMA. La visió de Na Bastardes era que part del grup organitzador de les festes estava preocupat per la imatge pública que es transmetria des de la FMA (basada en bons concerts) però que a l'hora de la veritat eren els col·lectius activistes

611 Entrevista de l'autor a Bernat Segon.

612 Un cas curiós és el pas d'Oriol Junqueras pel CSO Na Bastardes per parlar de la guerra civil.

qui més treballaven en la infraestructura i els actes públics, mentre que la resta es quedaven de festa o només s'ocupaven de muntar el concert. Així, el fet que Na Bastardes sempre quedés a càrrec de la manifestació va ser un motiu de desavinences de l'assemblea del CSO, i els espais okupats successius (ZTA Banzai i La Tremenda), respecte de les festes alternatives.

En paral·lel a La Fona i Na Bastardes, el 2002 també s'obre el Casal Popular La Fadulla, de caràcter independentista, però autònom respecte de les organitzacions tradicionals de l'Esquerra Independentista. Avui dia hi té la seu la cooperativa de consum L'Almàixera. De fet, aquest espai, que no era okupat, no tenia gaire relació amb l'entorn del qual parlem, però l'esmentem per fer recull de locals alternatius.

Fins a l'any 2002 la gent llibertària de Manresa es trobava en franca minoria respecte del moviment independentista, que gaudia d'una certa força social dins de l'esquerra extraparlamentària d'aquells anys. Manresa ha estat des de la Transició una ciutat bastant independentista. Això feia que els llibertaris o autònoms estiguessin més a la defensiva.

Cal mencionar la creixent connexió de la gent llibertària de Manresa amb els grups de Berga i de Sallent, gràcies a la participació conjunta en les Marxes-Homenatge als Maquis i en diverses activitats organitzades pels col·lectius d'aquests pobles. Això va contribuir a generar la sensació de formar part d'un mateix moviment. *El Pèsol Negre* també ajudava a cohesionar i, de passada, servia per arribar a nous llocs on deu anys abans, per exemple, semblava inimaginable tenir-hi presència. Seria la gent de Berga la que va oferir a la manresana d'entrar a participar en el col·lectiu editorial de la publicació.

Des de Na Bastardes, la gent que venia d'aquest entorn ocuparia La Tremenda, espai feminista i antipatriarcal, i la

Zona Temporalment Autònoma (ZTA) Banzai, que es reivindicava com a anarquista. Com que –amb incorporacions i abandonaments– es tracta aproximadament del mateix grup de persones, podríem descriure les activitats d'aquests tres col·lectius emmarcant-les en un mateix espai polític. D'aquesta època, 2000-2005, l'acte més multitudinari va ser el concert del 3 de juliol de 2004 al Vell Congost de Manresa. Van tocar-hi quatre bandes de punk conegudes⁶¹³ i s'hi van aplegar més de dues mil persones.

Així doncs, l'any 2004 un grup de dones que estaven implicades també a Na Bastardes inicien el col·lectiu Columna Clitoriana, del qual parlarem més endavant. Dos anys després okuparien el seu propi centre social, anomenat CSO La Tremenda, al carrer Sant Salvador, xamfrà amb Hospital. L'edifici era propietat de Fecsa-Endesa i va ser desallotjat el 2014. El desallotjament va ser contestat amb dues manifestacions, d'unes dues-centes persones la primera i de més d'un centenar la segona, i amb diverses accions de protesta, com quan es van treure al carrer els mobles de l'oficina de Fecsa de Manresa. Als anys finals de la seva vida, l'immoble de La Tremenda va continuar l'activitat duta a terme a Na Bastardes i a Banzai, donant espai als diferents col·lectius llibertaris de la ciutat. També l'any 2004 es va okupar una casa propietat de Ferrocarrils de la Generalitat, anomenada Can Kristu.

Després del desallotjament de Na Bastardes, ocorregut el desembre de 2005, un grup sorgit d'aquest entorn va okupar a principis de 2007 l'anomenada ZTA Banzai. Estava al carrer Camp d'Urgell, xamfrà amb el carrer de la Mel. Políticament aquest espai es va posicionar dins de l'anarquisme revolucionari, que sovint rep l'apel·latiu

613 El concert estava programat per fer-se a Balaguer, però va ser prohibit. Així, els col·lectius organitzadors, Kamilasetas i Ales-trinxeres, van buscar un altre lloc, en aquest cas Manresa. Els grups eren The Meas & The Kagas (successors de La Polla Records), Ostia Puta, Commando 9 mm i El Oso Yonki.

d'anarcoinsurreccionalista.⁶¹⁴ Possiblement aquesta seria una de les causes que els va fer caure en l'aïllament respecte dels moviments socials i d'altres col·lectius locals, dinàmica que intentarien trencar més endavant, cap al 2010. Potser era un estat d'ànim col·lectiu, impulsat per unes lectures i experiències vitals, que va radicalitzar-los. Però si bé era cert que amb altres col·lectius de Manresa no hi tenien més que contactes puntuals, en canvi tenien bones relacions amb els llibertaris de l'Ateneu Columna Terra i Llibertat, de Berga, i participaven en *El Pèsol Negre* i en les festes de la Patum i, per descomptat, en altres projectes llibertaris de Barcelona.

Parlant de contactes, cal esmentar la Xarxa Anarquista. Aquesta coordinació va ser proposada per l'Ateneu Columna Terra i Llibertat aprofitant la Marxa-Homenatge als Maquis de 2007. Allà, en un alberg, va tenir lloc una gran assemblea amb gent de diversos col·lectius de Catalunya. Aleshores es va fer la proposta i gairebé tothom va acceptar formar part de la Xarxa. De Manresa hi participaria un grup d'afinitat vinculat al Banzai i gent a títol individual. El periòdic anarquista de Barcelona *Antisistema* passaria a ser considerat l'altaveu de la Xarxa Anarquista. Aquesta duraria uns dos o tres anys i va quedar dissolta a causa de la disparitat de criteris entre els seus components, bàsicament com a conseqüència de les grans diferències de concepte sobre la

614 L'anarcoinsurreccionalisme és una tàctica promoguda pels anarquistes italians dels anys vuitanta Alfredo Bonanno i Constantino Cavalieri, entre d'altres. Defensa una lluita violenta contra les estructures de dominació que ens envolten i ens oprimeixen, rebutja l'organització com a mètode per assolir l'alliberament i aposta per la "informalitat anàrquica", basada en la confiança mútua i la diversitat de tàctiques. Segons aquesta idea, l'escalada d'accions armades, d'actes de desobediència i de revoltes provocarà tal tensió dins la societat que podrà desembocar en una insurrecció generalitzada.

funció de les organitzacions que hi havia entre anarcoindividualistes i anarquistes socials.

Al Banzai va obrir la Contraescola, que era un espai de politització, debat i socialització de coneixements dels seus membres. També va néixer un grup d'homes contra el patriarcat, que mirava de fer front a la influència de les conductes masculistes i patriarcals en els homes, reflex del procés que estaven seguint també les dones de La Tremenda. Pel Banzai hi van passar moltes persones en les xerrades que organitzaven. També van iniciar-se aquí els cabarets, festes amb actuacions còmiques, musicals i teatrals, que després han continuat en altres espais.

Entre l'any 2005 i el 2006 l'activitat seguia a bon ritme. Destaquem les campanyes a favor de Juan Sorroche i Núria Pòrtulas, presos llibertaris de Girona. En una acció es va desplegar una pancarta des de l'ajuntament, aleshores en obres. Però possiblement l'acció més espectacular va tenir lloc a la plaça Sant Domènec de Manresa durant l'emissió de les campanades de TV3 de la nit de Cap d'Any, quan un grup de solidaris desplegaren una pancarta que deia "Prou repressió contra els moviments socials" en uns globus que feien volar per sobre de la gentada de la plaça i davant de les càmeres de televisió.

Altres accions destacables són els *escraches* o escarnis. Així, quan la consellera d'Interior de la Generalitat, Montserrat Tura, va anar al Tennis de Manresa després de les seves ofensives declaracions arran de l'assassinat de Josep Maria Isanta a la Patum de Berga de 2005, va ser rebuda amb crits i pancartes dins de les instal·lacions de l'entitat que l'havia convidada. També durant el judici de la masia okupada de la Font van fer-se escarnis al domicili d'un regidor d'ERC, del tripartit.

A Manresa també s'han fet accions relacionades amb el moviment d'alliberament animal, com va ser el cas de dos sabotatges durant la campanya contra l'empresa UPS. Durant

aquests anys es difon pel moviment de les okupacions de tot Catalunya el veganisme. D'aquesta manera, avui dia a la majoria dels centres socials no s'utilitzen productes d'origen animal en els àpats, amb la intenció de posar en pràctica una nova ètica de respecte al medi ambient i als éssers vius del planeta.

La difusió cultural ha estat sempre molt prolífica dins del moviment autònom llibertari. A Manresa va obrir La Distri el 2008 a la casa okupada de Les Bigues per difondre textos, fanzines i llibres i per organitzar debats, no sempre amb bona acollida. Més endavant, la seu d'aquesta distribuïdora llibertària es va traslladar a una altra casa okupada, El Laberint. Com a mostra del contacte internacional entre la gent llibertària de Manresa i la d'altres parts del món, esmentem un llibre editat entre Bogotà i Manresa el 2011 titulat *Anarquismo y poder popular: Teoría y práctica suramericana*.⁶¹⁵ No cal dir que també hi ha hagut contactes amb gent llibertària d'altres països, com ara Itàlia.

L'exemple de les okupacions ja estava consolidat a mitjans de la dècada, i el grup impulsor de la CNT de Manresa va okupar també un edifici al carrer Jorbetes, 22, anomenat CSO Valldaura, que encara perdura. La CNT-AIT va tenir allà la seva seu sindical fins que el 2010 van traslladar-se a la plaça Catalunya, 9, 1r. L'any 2005 es va okupar La Cocktelera; era en principi una okupació com a habitatge (no com a centre social) que no va tenir gaire sort i va ser ràpidament desallotjada pels Mossos d'Esquadra, que van fer sis detencions.⁶¹⁶

615 Vegeu-ne la referència completa a la bibliografia.

616 Un dels detinguts era un noi acusat de trencar-li el dit a un mossos d'esquadra. "Nou judici a l'okupació a Manresa", *El Pèsol Negre*, juny-juliol 2006, núm. 28, p. 8.

Després del desallotjament del Banzai l'abril de 2011, l'entorn llibertari autònom feia les seves activitats entre La Tremenda i La Sèquia, de la qual ara parlarem. Més tard, el 2014, com ja hem dit, es va produir el desallotjament de La Tremenda. Com a conseqüència d'això aquell mateix any es va okupar un nou edifici, que s'anomena Ateneu Anarquista La Ruda, situat al carrer Verge de l'Alba, 12. A Berga, el 2016 es va okupar el CSOA La Pastera, situat a la plaça del Forn. Aquesta és l'okupació política més recent de les comarques centrals de Catalunya.

Les okupacions de centres socials i l'abundància d'immobles buits van atraure gent d'altres llocs, que es van instal·lar a Manresa. En molts casos eren gent punk que okupava edificis per viure-hi. El *Regió7* en va fer un balanç el 2009 en un article que comptabilitzava dotze cases okupades amb noms com ara Kan Soroll, Kan Xines o Kan Pixa.⁶¹⁷ D'altres eren okupades per gent dels moviments socials com a habitatge, com és el cas d'El Laberint o Les Bigues a Manresa, i Ca l'Okupi a Berga.

Dins de les okupacions d'habitatges també caldria destacar la proliferació d'habitatges okupats a partir ja de 2010 per la Plataforma d'Afectades per la Hipoteca i el Capitalisme (PAHC Bages), o per joves militants independentistes d'Arran, o molts pisos del barri de la Guia, al costat de l'estació de la Renfe. Una altra okupació destacable és la masia Rural Xup, o simplement El Xup, que és una casa al costat d'aquest barri de Manresa, que també ha estat espai per a assemblees, xerrades, tallers o festes. En aquest sentit, de masies okupades n'hi ha hagut diverses al Bages.

En alguns edificis s'hi fan activitats artístiques o culturals –per exemple, a la colònia de Cal Rosal, a Berga, hi té el

617 A l'article del *Regió7* de 19 de setembre de 2009 "El moviment okupa creix a Manresa i ja disposa d'un mínim de dotze cases" es barregen centres socials amb habitatges okupats.

seu espai el projecte Konvent 2.0–, en d'altres s'hi munten festes, i en la majoria hi ha pisos per viure-hi. Tot plegat va contribuir a normalitzar molt la idea de l'okupació i la desobediència a les lleis.

El 2009 l'Assemblea de Joves de Manresa i Maulets van okupar la casa Llissach. Amb aquesta okupació va obrir portes l'Ateneu Popular La Sèquia, que ràpidament va aplegar molta joventut. Després s'hi va afegir la colla bastonera Manrússia Van del Pal i la cooperativa de consum La Guixa. La Sèquia venia a substituir un fallit centre social anomenat Ateneu Vallfonollosa, situat al carrer del mateix nom, que va ser desallotjat al cap de quinze dies que l'okupessin grups de l'Esquerra Independentista.

Posteriorment, el 2011, La Sèquia es traslladaria a la Casa Amigant, al costat de l'Ajuntament. Era un antic convent de monges que havia estat reconvertit en residència per a gent gran i que ara estava abandonat. La Sèquia en aquest nou indret es va convertir en l'espai referent per als moviments socials, des de la seva obertura fins al 2015. L'Ateneu va portar a terme una setmana de lluita durant el seu judici, a finals de 2013, durant la qual es va ocupar la plaça Major amb una acampada i amb activitats molt concorregudes. A la manifestació de suport van participar-hi unes cinc-centes persones.

A Santpedor l'any 2014 també un grup de joves, seguint l'exemple de La Sèquia, van okupar l'ateneu Ca La Teia, que el 2016 va resistir un intent de desallotjament. Als pobles les okupacions solen ser més efímeres, ja que la propietat està molt més vigilada i el veïnat es coneix. Però això no vol dir que no s'hi hagin produït intents d'okupacions per crear centres socials. A Calaf, per exemple, el 2006 s'hi va intentar obrir un ateneu okupat.

Tanmateix, el moviment okupa no es limita només a immobles, sinó que també s'han okupat espais per a altres usos, com ara horts. Així, els jardins dels cingles de la Seu

de Manresa van estar okupats un temps per fer-ne horts. Va ser també el cas d'una masia a la Font o altres zones buides a Saleses. Un altre ús és el cultural. Així, la Sala Ciutat es va okupar el 2015 per evitar que fos enderrocada. L'assemblea de la Sala es va dedicar a projectar pel·lícules i programar actuacions gratuïtes per a la gent del barri, tot denunciant la manca d'espais específics per a aquestes activitats i el fet que la gent jove del Barri Antic –en gran part d'origen immigrant– no havia anat mai al cinema o al teatre. Aquesta okupació va ser motiu d'atenció mediàtica a causa dels estira-i-arroses entre l'Ajuntament i els okupants. La Sala, finalment, va ser enderrocada.

Pel que fa als espais dins els centre socials, la majoria tenen un bar, que és normalment la font de finançament més important i, per tant, de les primeres sales que s'obren al públic. Alguns centres socials tenen biblioteques, d'altres gimnasos, d'altres espais per a infants, rocòdroms, sales de reunió, sales d'actes, ordinadors, etc. Tot això depèn de la configuració dels edificis i de l'interès del grup impulsor del projecte.

El feminisme autònom

El 2003 un grup de dones es reuneixen per preparar el Vuit de Març, dia de la dona treballadora. Comencen a fer accions: pinten un mural, penjen pancartes, llegeixen un comunicat en un concert... Al cap d'un temps sorgeix un col·lectiu de dones que es diu Columna Clitoriana. En un principi eren, sobretot, dones del CSO Na Bastardes, però també n'hi havia que no hi participaven. També comptaven amb alguna antiga militant del col·lectiu de dones de la generació anterior, Dones Inquietes. Durant aquesta època elaboren un fanzine que es deia *Oculata però evident* i tractava sobre els diferents debats que havien portat a terme: qüestions de gènere, antropologia, salut, coneixement del propi cos... El fanzine el

presenten a la plaça Europa i organitzen un cercavila disfresades de rols de dona. El grup es consolida i vol tenir un espai propi no mixt, només gestionat per dones, per estalviar-se segons quines dinàmiques. No hi havia hagut cap problema a Na Bastardes, simplement volien seguir el seu propi camí.

D'aquesta manera comencen a buscar un local o un edifici. Quan en troben un preparen el terreny per okupar-lo, però no entren a revisar-lo. I el dia que hi entren, resulta que el local està destrossat per dins. La frustració d'estar preparant l'okupació durant mesos i no poder dur-la a terme les porta a okupar un altre immoble aquella mateixa setmana. Serà l'edifici del nou CSO La Tremenda. La preparació i adequació de l'espai duraria aproximadament un any, en el qual el col·lectiu estaria més o menys aturat políticament. De fet, durant les obres van descobrir com sortien rols entre elles que consideren masculinitzats i feminitzats –implícitament, dinàmiques de poder–, cosa que comportaria un debat.

Un cop recuperada l'activitat van impulsar una campanya contra Inditex, el grup empresarial de Zara. Van recopilar informació, després la van exposar al carrer amb plafons i cartells, i cada setmana feien accions i protestes davant les botigues de la multinacional. Això va provocar identificacions policials. El grup va fer moltes activitats i va intentar donar resposta a tot el que podien. També es van organitzar debats amb les feministes d'altres èpoques com, per exemple, l'Associació de Dones del Bages, que estaven en una altra situació. Així mateix, van establir relacions amb grups feministes de Barcelona i Terrassa.

Una de les reflexions al voltant de l'activitat de La Tremenda és que van caure en l'especialització,⁶¹⁸ i d'alguna manera s'esperava que el col·lectiu Columna Clitoriana donés resposta a tot el que passava des d'una perspectiva feminista. Tot i que hi havia altres grups de dones feministes,

618 Entrevista de l'autor a Marina Gràcia.

el que feia activitats de carrer era aquest. Això implicava una responsabilitat. El col·lectiu va editar també el llibre *El traç de les invisibles: Reflexions entorn al treball des d'una perspectiva de gènere*,⁶¹⁹ va muntar innumerables jornades al llarg dels anys i va escriure moltes pàgines a *El Pèsol Negre*.

Entre 2008 i 2009 va fer la seva aparició el grup SCUM Manresa, que suposava un xoc cultural dins del feminisme. Basant-se en la provocació i amb un llenguatge volgudament violent, SCUM plantejava les qüestions de gènere donant-li la volta a la situació. Aquest cop la dona amenaçava l'home i posava damunt de la taula l'existència d'opressió de gènere també dins dels cercles activistes i okupes. SCUM no era part de la línia de Columna Clitoriana però va generar debats interessants i van donar-los igualment cabuda a l'espai de La Tremenda.

La Columna Clitoriana tenia una mitjana de deu dones, en temporades bones unes setze o disset i en dolentes sis o set. Actualment ja no funciona com a tal però encara és un grup d'afinitat i una xarxa de suport mutu entre dones al voltant de l'Ateneu Anarquista La Ruda. La Tremenda seria un espai vinculat més aviat a l'entorn llibertari o autònom. Tot i això, al grup hi participaven dones que no es consideraven d'aquests entorns.

La línia feminista de carrer a la ciutat la va seguir el col·lectiu Acció Lila, vinculat a l'Ateneu La Sèquia. Era una nova generació de dones joves que va entrar en escena cap al 2010-2012.

619 Vegeu-ne la referència completa a la bibliografia.

L'anarcosindicalisme de la primera dècada del segle XXI

L'any 2005 un grup de joves vinculat a la CNT-AIT va ocupar el CSO Valldaura. Era la reentrada del sindicat a la ciutat. L'espai era una fàbrica antiga, molt malmesa, que va haver de rehabilitar-se profundament. Malgrat l'esforç, no va donar mai bona imatge perquè era la seu d'un sindicat, encara que no es dediquessin a l'activisme laboral. El CSO va servir principalment de sala de concerts fins a altes hores de la nit, així com d'oficina sindical. Això no obstant, en poc temps va reunir un nucli relativament nombrós de joves, uns vint-i-cinc aproximadament.

Una part del grup motor d'aquesta nova CNT procedia de Monistrol de Montserrat, on hi havia un sindicat de la CNT que venia de la Transició i que cap al 2002 s'havia reactivat amb nous joves de la zona que treballaven al monestir de Montserrat. Com que eren de tota la comarca i no només de Monistrol, aquests joves traslladarien el sindicat a Manresa. El sindicat de Monistrol desapareixeria al cap de poc.

Per dir-ho així, la CNT-AIT funcionava com un col·lectiu –o com un grup de propaganda de les idees anarcosindicalistes–, i no tant com un sindicat. En aquests primers anys la CNT es va abocar en la campanya d'Amadeu Casellas, pres llibertari en vaga de fam i afiliat a aquesta central sindical. La CNT va ser la cara pública de la campanya, en què van col·laborar altres grups com ara Banzai o La Tremenda, que donaven suport amb propaganda i participació en les concentracions. Un altre conflicte va ser el de la Societat General d'Autors i Editors (SGAE), que va denunciar la CNT-AIT per difamació quan el sindicat va emetre un comunicat en solidaritat amb el portal anarquista *Alasbarricadas*, que aleshores estava denunciat per Ramoncín, un cantant de l'SGAE.

Però, a poc a poc, la CNT-AIT manresana va anar implicant-se en alguns conflictes laborals com és ara el de Bonet

Roca, CESPÀ o els ajuntaments de Manresa i de Sant Salvador de Guardiola. També van fer alguns piquets de solidaritat amb vagues que portaven a terme altres sindicats de la CNT, com ara la de Mercadona.

Pel que fa al conflicte de l'Ajuntament de Manresa, podem veure les diferències sindicals entre la CNT i la CGT. En un principi alguns treballadors es van afiliar a la CNT i es creà una secció sindical, que començà a convocar assemblees, informar i fer alguna formació bàsica sobre nòmines. Tenien la idea de seguir amb aquesta dinàmica fins a poder organitzar des de la secció una assemblea de treballadors que fos representativa de la plantilla i que fos legítima davant l'empresa, l'Ajuntament. Des de la CNT es considerava que en aquell moment hi havia desenes de treballadors que els escoltaven. De fet, van haver de fer fora a membres de la Policia Municipal, que també volien anar a les reunions. Aleshores es van convocar les eleccions sindicals i entrà en joc la CGT, que volia entrar al comitè d'empresa. Gràcies a la campanya electoral, aquesta central sindical en poc temps atragué la majoria dels treballadors que la CNT havia aconseguit captar i obtingué tres delegats.

Vet aquí un dels problemes que té el sindicalisme cenetista, i és que quan xoca amb els comitès d'empresa li és molt difícil fer entendre als treballadors que la seva força està en la secció sindical, en l'assemblea de treballadors. A més, en el cas de l'Ajuntament de Manresa, els sindicalistes de la CNT tenien poca experiència, tampoc no eren gaires, la secció sindical era nova i no tenien gaires oportunitats davant de la CGT, que parlava un llenguatge sindicalista molt semblant al de la CNT i, sent realistes, tenien més trajectòria.

La CGT va tenir presència als principals conflictes laborals de la comarca: la mineria de potassa, la vaga general de

2002 i el tancament de la Pirelli.⁶²⁰ El conflicte miner torna aproximadament cada dècada o cada quinze anys. En aquest cas, el 2001 l'empresa Iberpotash feia una reestructuració i amenaçava d'acomiadar 174 treballadors.⁶²¹ Les mines van aturar-se vint-i-quatre hores el 21 de juny. Els piquets van fer alguns actes de sabotatge a Súria i Sallent, i a la manifestació d'aquell dia, a Manresa, van anar-hi amb explosius que feien esclatar com si fossin petards. En aquesta lluita la CGT va tenir una posició radical, intentant que la vaga durés més i que les reivindicacions fossin millors per als interessos de la plantilla.

Durant la vaga general de 2002, contra la reforma laboral, la CGT era un dels sindicats convocants juntament amb CCOO i UGT. Per tant, van muntar piquets conjunts els tres sindicats. Com sempre, una prioritat era paralitzar el transport. En aquesta ocasió van poder tancar la Renfe i van evitar que sortissin trens cap a Barcelona. A la manifestació unitària a Manresa van anar-hi més de dues mil persones, amb un bloc de la CGT i llibertaris.

Finalment, la CGT també va participar en el conflicte del tancament de la Pirelli, que començà el 2007 quan l'empresa va anunciar un expedient de regulació d'ocupació per a l'any següent. En efecte, el 2008, amb l'excusa de la crisi econòmica mundial i del tancament de fàbriques de cotxes, 280 treballadors van quedar afectats per l'ERO, el 30% de la plantilla aproximadament. Però el conflicte va esclatar de debò quan aquests treballadors van rebre la notícia del seu acomiadament per boca dels guàrdies de seguretat que els impedien l'entrada a la feina. Primer els van comunicar que estaven

620 Vegeu una gràfica del recorregut de la CGT en les eleccions sindicals des del 1995 fins al 2004 a Antonio RIVERA, “¿Que veinte años no es nada? Apuntes apresurados para una historia de la CGT, 1984-2004”, *Libre Pensamiento*, estiu 2005, núm. 48, p. 51.

621 Jordi BONVEHÍ, “La gran marxa minera del 2001”, al blog *Històries Manresanes*, 10-5-2014.

acomiadats i després els van negar l'entrada al recinte. La CGT va dirigir les protestes i algunes mobilitzacions, ja que el comitè d'empresa, amb presència predominant de CCOO i UGT, no tenia pensat fer-hi gran cosa. De sobte l'empresa va aplicar un altre expedient a 490 treballadors més. Aquest cop ja es donava la batalla per perduda. CCOO es va dedicar a pactar el tancament definitiu, mentre alguns dels seus afiliats destacats miraven d'escalar posicions (alguns es col·locarien com a càrrecs polítics amb el Govern del tripartit). Aquest sindicat s'ha fet especialista en la negociació d'expedients de regulació.

L'Ajuntament de Manresa i les administracions de la comarca tampoc no van adonar-se, o no volien veure, que Pirelli era una empresa totalment estratègica per a l'economia comarcal i que el seu tancament comportaria necessàriament el d'altres empreses. Avui dia en molts polígons encara prevalen les naus tancades.

L'agitació llibertària al Berguedà

Tornant a Berga, al voltant de l'any 2000 s'activa una nova generació de joves que suposen un punt d'inflexió en la consolidació del moviment llibertari local. A causa d'aquesta nova aflluència, el Centre d'Estudis Josep Ester Borràs (CEJEB) obre el seu local l'any 2001. Durant aquests anys (1998-2003) la gran majoria de les campanyes promogudes pels llibertaris eren per normalitzar l'anarquisme, que a Berga era vist poc menys que com el dimoni, ja que la propaganda franquista hi havia destacat durant dècades i la Transició va durar massa poc per canviar aquesta percepció.

Però també es van organitzar campanyes que anaven més enllà de la propaganda i la memòria històrica, com ara la crítica als Mossos d'Esquadra i a l'ordenança de civisme. Els Mossos s'havien desplegat a Berga l'any 1998, i ràpidament

van entrar en conflicte amb els moviments socials, a qui volien marcar. Les festes de la Patum, per exemple, solien –i solen– estar rodejades de policia per evitar baralles i avalots, però també per deixar-se veure. Sovint la policia assetjava la festa arrancant els cartells i posant multes sense motiu.

En canvi, curiosament, a l'edició de la Patum de 2005, els Mossos no van fer acte de presència. Aleshores, una vintena de joves amb ganes de brega i van presentar-se a la zona de les barraques dels concerts i van començar a apallissar persones a l'atzar, armats amb cadenes i navalles. Un noi, en Josep Maria Isanta, va rebre una ganivetada mortal quan va intervenir per ajudar el seu germà, que estava sent atacat.⁶²² Quinze persones més van quedar ferides. La gent de l'organització es va fer un tip de trucar els Mossos, que van arribar un hora després –estem parlant d'un poble petit com és Berga–, quan ja feia estona que els agressors havien fugit. En comptes de perseguir-los es van posar a identificar diverses persones de la festa, entre elles algunes persones ferides que havien d'anar ràpidament a l'hospital. El grup agressor estava despolititzat; obeïa només a joves de barri que recorrien a la violència gratuïta per divertir-se amb l'excusa de la festa i l'alcohol.

En fi, tot plegat va resultar un xoc molt dur per als moviments de Berga. El Pep Isanta era amic personal de molts militants de l'Ateneu Columna Terra i Llibertat i de la gent dels moviments socials en general, i de fet ell organitzava un festival de música anomenat Punk al Bosc. Aquest entorn va convocar una assemblea popular, a partir de la qual es va constituir la Plataforma per la Convivència. Els moviments socials van col·laborar-hi i durant anys es van fer actes de record al noi mort. En arribar el judici la posició de la plataforma es dividiria entre qui volia una forta condemna judicial i qui volia aprofitar el judici –no dubtaven que els

622 Ramon MASSANA, “Cas Isanta. Una història de violència, a deu anys vista”, *El Crític*, 13-11-2015.

agressors acabarien a la presó– per evidenciar la denegació d’auxili per part dels Mossos d’Esquadra; és a dir, per polititzar el judici. Finalment, set adults van ser condemnats a penes d’entre 25 i 43 anys de presó, dos més a 11 anys –un dels quals va morir a la presó per sobredosi– i quatre menors a 3 i 7 anys.

Els fets de la Patum de 2005 van agreujar la ja tensa relació entre els Mossos i els moviments socials de la Catalunya central. Aquella Patum va tenir certes conseqüències indirectes, com ara intentar que l’economia dels col·lectius no es basés exclusivament en la venda d’alcohol. Avui dia les festes encara són l’entrada més gran d’ingressos de qualsevol col·lectiu; tot i això, l’Ateneu Columna Terra i Llibertat es dedica a editar llibres –entre d’altres, un d’homenatge a Isanta– i treu l’*Agenda Llibertària* cada any des de per diversificar les fonts d’ingressos. A més, és dels pocs col·lectius amb cotitzacions.

L’altra campanya més important desplegada pels col·lectius llibertaris de Berga va ser la de l’ordenança de civisme. L’Ajuntament de Berga seguia els passos del de Barcelona, que pretenia regular tota la vida al carrer penalitzant com a incíviques moltes pràctiques quotidianes diverses, com ara la venda ambulant, patinar, fer pintades, enganxar cartells, jugar a pilota, dormir al carrer o manifestar-se sense permís. Les multes, doncs, es convertien d’una banda en una mena de moralitat legalitzada –algunes de les conductes prohibides es basaven en els codis morals tradicionals–, i de l’altra també en una font d’ingressos per als consistoris.

La campanya contra l’ordenança va començar en un principi canviant els noms dels carrers, cosa que va empenyar l’alcalde. No li agradaven ni els cartells polítics als carrers, ni les pintades, ni molt menys un canvi de nom. A conseqüència d’això es van produir algunes identificacions i, per tant, també algunes multes. Després la campanya derivaria en una actuació contra les multes i contra l’alcalde.

Pocs mesos després van celebrar-se les eleccions municipals de 2007 i la CUP s'hi va presentar. La candidatura partia d'un rebuig inicial contra l'ordenança, però amb el temps va matisar la seva posició demanant només alguns canvis en certs punts de la normativa. La campanya en contra de l'ordenança va seguir de totes maneres durant la campanya electoral i la CUP es va molestar. Amb la nova alcaldia de CiU, que tenia el suport de la CUP, l'Ajuntament va introduir una nova ordenança del civisme. Aquest és un moment de ruptura entre l'independentisme i els llibertaris a Berga.

Enmig de tot això hi havia l'Ateneu Llibertari del Berguedà, que no volia trencar relacions amb ningú. Aquest ateneu, com que és a dalt del poble –de fet, també se'l coneix per l'Ateneu de Dalt–, és un bon lloc des d'on fer radiodifusió, i hi tenia la seu Ràdio Korneta, ràdio lliure que emetia des de la 90.6 de l'FM. Un dels programes de l'emissora, però, l'organitzaven partidaris de la derogació de l'ordenança de civisme, que eren de l'Ateneu Columna Terra i Llibertat. En un dels programes van criticar àcidament la CUP per haver aprovat la nova ordenança. Aleshores tant a la ràdio com a l'Ateneu hi havia membres de la formació política independentista que es van prendre les crítiques personalment. El programa va ser expulsat de la ràdio i els seus locutors mai no van ser readmesos a l'Ateneu Llibertari. El resultat va ser una divisió dels moviments socials berguedans. Molta gent dels moviments socials, tot i reconèixer –no tothom–, que els expulsats tenien raó, no va trencar lligams amb l'entorn de la CUP, que ara predomina entre les esquerres del poble, fins al punt de tenir l'alcaldia.

Un altre resultat va ser la continuació dels enfrontaments des d'un terreny personal, escenificat en diversos atacs contra l'Ateneu Columna i Ca l'Okupi i contra persones concretes, cosa que va provocar una manifestació de resposta amb unes vuitanta persones el gener de 2009.

L'Ateneu de Dalt, doncs, va perdre molts contactes amb la resta de Catalunya. La gent de l'Ateneu Columna Terra i Llibertat va poder explicar àmpliament la seva versió i el de Dalt va quedar relativament aïllat; només tenia com a aliats la gent de la CUP, alguns moviments socials i persones concretes. No obstant això, a les festes que feien al local o a les barraques de la Patum que muntaven no hi faltava gent. Amb el temps el conflicte es va anar refredant, i amb l'arribada a Berga de gent nova que no tenia res a veure amb el passat les coses van relaxar-se una mica. Ara a l'Ateneu Llibertari hi ha la ràdio successora de Korneta, que es diu Ràdio Pinsània.

Cap al 2006 els diferents col·lectius polítics de Berga es van anar diluint en assemblees plurals, com és el cas de l'Assemblea de Joves o les diverses plataformes. Des de l'Ateneu Columna intentaren la mateixa estratègia, però des del sindicalisme. És així com va néixer el Sindicat de l'Alt Llobregat. Era un intent de crear un sindicat local de tendència anarcosindicalista però independent de les centrals sindicals CGT i CNT, que veien enfrontades i sectàries. Així i tot, com que dins del nucli fundador hi havia gent de la CGT, finalment van optar per afegir-se a aquesta central. Des de la seva fundació, el 2010-2011, han organitzat campanyes contra el setmanari *Berguedà Actual*, un supermercat, dos bars i una botiga. No estem parlant de molta gent militant, tan sols de col·lectius anarcosindicalistes amb funcions sindicals. En tractem més endavant.

El frustrat salt als pobles

Cap a mitjans de la dècada van aparèixer una sèrie de grups llibertaris o autònoms als pobles que no van poder fructificar. Van donar vida breument a alguns espais que ja sortien

de la dinàmica de Manresa i de Berga, les dues ciutats que sempre han encapçalat el moviment.

Així, a Navarcles es va formar Cal Carrasclet, que era un intent de centre social, i Ca n'Escaiola, que era una masia okupada on es feien jornades. També a Navarcles es va editar el fanzine *Anarko-Territoris* i es va crear el mitjà digital *Navarcles Llibertari*. Al Berguedà l'Associació Cultural La Fona, de Gironella, va obrir l'Ateneu Popular Olvanès, que duraria tres o quatre anys. A grans trets, era un ateneu de caràcter independentista però amb reconeixement del passat llibertari del seu poble. A Sallent els llibertaris de mitjans de la dècada van intentar obrir, sense èxit, l'Ateneu Llibertari Ramon Vila Capdevila. Finalment, a Calaf va obrir el CSO El Cuartelillo, en una antiga caserna de la Guàrdia Civil.

La gent dels pobles era massa escassa per aconseguir que els projectes poguessin fructificar. La contínua migració vers les ciutats i pobles més grans per estudis i feina –la majoria dels impulsors i impulsores era gent jove– impossibilitava una estabilitat necessària per consolidar els espais. Influxa també que per animar un grup iniciador es necessita un entorn social afí, que en aquests casos estava per construir. Per tant, es respirava aquesta sensació de soledat, d'estar trencant el gel en una societat no preparada o, en alguns casos, directament hostil.

En canvi, el moviment independentista revolucionari sí que ho va poder portar a terme. L'existència d'un catalanisme progressista comportava una normalització del discurs independentista. A partir d'aquest discurs en alguns pobles va sorgir de forma natural una tendència anticapitalista construïda sobre la base dels casals i els ateneus populars que obria el jovent (dels quals parlarem més endavant). La música i les festes majors van ajudar-los molt en aquesta tasca.

La crisi i el procés sobiranista

Dels últims anys, per contextualitzar, cal parlar principalment de dues qüestions. D'una banda, la traducció a la realitat quotidiana de la crisi econòmica iniciada el 2008. De l'altra, la consolidació definitiva del fenomen independentista, quan una gran part de la societat va decidir apostar per l'autodeterminació de Catalunya.

Pel que fa a la crisi, som testimonis de l'empobriment generalitzat de les classes mitjanes i baixes de la societat. La major part de la població ha estat àmpliament castigada: atur galopant i cronificat, destrucció d'ocupació i precarització de les condicions de treball, tall del crèdit i endeutament, execucions hipotecàries i desnonaments, pensionistes estafats, emigració cap altres països de milers de joves a la recerca de feina, augment de les càrregues tributàries, retallades dràstiques en els serveis públics com la sanitat i l'educació... Tot aquest patiment, tota aquesta austeritat exigida i imposada pels governs, apel·lant a la responsabilitat de tothom per fer front a la crisi, ha contrastat descaradament amb el rescat de la banca privada i les caixes d'estalvi a costa de l'erari públic, mentre els banquers no han deixat d'embutxacar-se diners per sota de la taula. Ha resultat evident que el sistema bancari sencer està podrit i que els governs es pleguen als interessos dels mercats financers. Hem vist com s'agreujava la polarització social entre unes classes populars cada cop més empobrides i una classe poderosa que acapara una enorme riquesa, molt sovint guanyada amb mètodes corruptes i evadint sistemàticament impostos a través de paradisos fiscals. El 2010, en plena crisi global, vàiem per televisió freqüents disturbis a Grècia i en altres països, i no acabàvem d'entendre per què aquí no passava res.

Aquesta aparent passivitat acabaria amb la vaga general del 29 de setembre de 2010. Era la primera vaga general de caràcter estatal des del 2002. Les últimes vagues generals

fins aleshores (1992, 1994 i 2002) no havien aconseguit revertir la situació de deteriorament dels drets socials. A més, els sindicats feia molts anys que estaven emmanillats per diferents pactes socials amb la patronal i amb el Govern de Rodríguez Zapatero. Ara per fi tornava a veure's una convocatòria de vaga.

No es pot dir que aquesta nova vaga aconseguís revertir la reforma laboral ni les altres mesures antisocials del Govern, però sí que va marcar clarament un abans i un després pel que fa a la mobilització social i l'autoorganització popular. La vaga venia precedida a Barcelona de tot un moviment de rearticulació a través de l'anomenada Assemblea de Barcelona, un espai assembleari i transversal en què van confluïr diversos col·lectius, centres socials, sindicats alternatius i comitès d'empresa. La crida inicial que donà lloc a l'Assemblea de Barcelona la va fer el Comitè de Conveni dels treballadors dels autobusos de TMB, que acabaven de guanyar una important lluita laboral. Durant els mesos previs a la vaga es van anar formant comitès locals i assemblees de barri. A més, també feia mesos que funcionava una coordinadora d'accions, l'acció culminant de la qual va ser l'espectacular okupació el dia 25 de setembre de 2010 de l'enorme edifici del Banesto a la plaça Catalunya de Barcelona, que va inflamar extraordinàriament l'ambient per a la vaga. Els piquets, organitzats principalment des dels comitès de vaga dels barris, van ser molt concorreguts: confluïren al carrer gent dels moviments socials, dels sindicats i algunes plantilles d'empreses en vaga. Tanmateix, les dues centrals sindicals majoritàries, CCOO i UGT, havien perdut molta força i credibilitat en els últims lustres, de manera que només van tenir una presència important en els piquets dels polígons, però no en els de la ciutat. La jornada de vaga va assolir uns nivells de combativitat com gairebé no es recordaven, amb la gent animadíssima, enfrontaments amb la policia, pluges de llambordes i contenidors en flames.

Tan animats van quedar els moviments socials que alguns sindicats minoritaris (CGT, CNT-Joaquín Costa, COS i Solidaritat Obrera) van convocar vaga general pel 27 de gener de 2011, precedida d'una manifestació el 22 de gener contra la retallada de les pensions. La vaga va ser un fracàs en termes de seguiment en els centres de treball, ja que el sindicalisme alternatiu no tenia prou forces per aturar la ciutat de Barcelona, i molt menys tot Catalunya. Però aquesta gerra d'aigua freda no va refredar del tot l'ambient, perquè sí que va ser una bona jornada de lluita, amb manifestacions molt concorregudes

Durant la primavera de 2011 hi va haver vagues estudiantils, conflictes laborals, el Primer de Maig, grups i pàgines de Facebook que animaven a protestar i sortir al carrer... fins que el 15 de maig de 2011, després d'una manifestació convocada en més de cinquanta ciutats per la plataforma Democràcia Real Ya (DRY), sorgida a les xarxes socials, amb el lema "No som mercaderia en mans de polítics i banquers", la gent va decidir no tornar-se'n a casa, sinó acampar a la plaça del Sol de Madrid i a la plaça de Catalunya de Barcelona. De la nit al dia aquestes acampades van esdevenir multitudinàries i de seguida van proliferar-ne a les places de molts barris, pobles i ciutats espanyoles. Havia nascut el moviment del 15-M, inspirat en part per altres revoltes del moment: les protestes massives per la democràcia i els drets socials desencadenades en molts països àrabs, amb especial incidència a Tunísia, Egipte, Líbia i Síria, i que serien conegudes com la Primavera Àrab; també les combatives protestes a Grècia contra les dures mesures d'austeritat associades al rescat financer; la vaga general d'una setmana a França que arribà a bloquejar les refineries de petroli; o l'exemple d'Islàndia, on la mobilització ciutadana havia aconseguit la caiguda del Govern, el rebuig al pagament del deute bancari extern i l'inici d'un procés constituent. S'estava obrint una escletxa en la mentalitat dels pobles.

Un dels llibres més venuts del Sant Jordi de 2011 havia estat *Indigneu-vos*, del francès Stéphane Hessel. I aquesta paraula va venir a qualificar a la gran onada de gent que de sobte havia ocupat les places del país: els indignats. Cada dia les acampades guanyaven més legitimitat i força; l'ambient era tan potent que les autoritats no s'atreuen a desallotjar-les. Bé, sí que van desallotjar l'acampada de Barcelona el 27 de maig, un cop passades les eleccions municipals del 22 de maig, però la plaça de Catalunya es va tornar a ocupar immediatament, de manera que la resposta a la repressió encara va reforçar més l'impuls indignat. Les places centrals de moltes ciutats van esdevenir llocs exuberants d'autoorganització popular i d'intel·ligència col·lectiva, on es parlava de política, de política des de baix, feta per la gent. Les grans assemblees van polititzar molta gent i els moviments socials per fi van trobar orelles ansioses d'escoltar els seus missatges.

El 15-M català va estendre's pels barris de Barcelona i també per altres municipis, de manera que molts pobles tenien la seva pròpia acampada o assemblea indignada. Era com si tothom volgués participar en aquest moviment de multituds, que no va aturar-se per la jornada de reflexió de les eleccions del 22 de maig. "La democràcia és al carrer" i "Ningú no ens representa", es deia des de les places. S'havia creat una nova forma de fer política. Una de les accions més sonades dutes a terme per l'acampada de Barcelona va ser l'encerclament del Parlament de Catalunya el 15 de juny de 2011 per intentar aturar l'aprovació de les retallades en educació, sanitat, benestar social, cultura i altres serveis públics, previstes en l'anomenada Llei Òmnibus impulsada pel Govern de CiU.

A Manresa també va sorgir una acampada a la plaça Sant Domènec, que va durar unes quantes setmanes i va aconseguir reunir unes sis-centes persones en algunes de les assemblees que s'hi van fer. Es va intentar donar continuïtat al moviment després de l'estiu, però sense gaire èxit. La

part més activa de l'acampada continuaria fent coses en els moviments socials, sobretot a través de l'Ateneu La Sèquia, i altres participants es tornarien a trobar al Procés Constituent, o a les Jornades Municipalistes, o acabarien en l'entorn del partit Podem.

L'empenta del 15-M va anar molt més enllà de la primavera del 2011: va donar lloc a un cicle de mobilitzacions molt actiu i ampli. Les acampades es van anar desmuntant per si mateixes –la de Sol es va aixecar el 12 de juny de 2011, la de plaça de Catalunya el 30 de juny–, però en tot cas amb la idea que no marxaven sinó que s'expandien. Efectivament, les assemblees de barris i pobles van continuar funcionant en molts casos i es van establir espais de trobada periòdics, com ara l'Assemblea Popular de Madrid o l'Espai de Coordinació de Barris de Barcelona. A més, es van crear tota mena de nous col·lectius activistes dedicats a una àrea temàtica determinada. La Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) que havia sorgit el febrer de 2009 a Barcelona per fer front al greu problema dels desnonaments i reivindicar el dret a un habitatge digne, va agafar encara més ressò a partir del 15-M i es van multiplicar els nodes locals de la PAH. La gent gran es va organitzar amb la Marea Pensionista, en defensa de les pensions públiques, i amb els Iaioflautes, nom que desmentia la idea difosa per certa premsa que els indignats eren només joves *perroflautes*. Les plantilles dels hospitals i ambulatoris, juntament amb els usuaris, es van mobilitzar per la sanitat pública a través de la Marea Blanca i de col·lectius com Dempeus per la salut pública o Jo Sí Sanitat Universal. La comunitat educativa va formar la Marea Verde, principalment a la Comunidad de Madrid, i a Catalunya l'Assemblea Grogà. Les feministes, la Marea Lila. Els emigrants de l'Estat espanyol, la Marea Grana. Els treballadors subcontractats de Telefónica, la Marea Blava... I un llarg etcètera de col·lectius, plataformes i mareas. Els moviments socials creixien i es feien més ambiciosos. Ambiciosa, per exemple, va ser

l'okupació de Can Batlló com a gran espai social del barri de Sants de Barcelona, o de Can Sanpere, a Premià de Mar, o de l'Espai pels Somnis, a Igualada, o de l'Ateneu La Flor de Maig, al barri del Poblenou de Barcelona.

Amb aquest ambient s'arribà al 29 de març de 2012. Haviem aparegut literalment centenars de col·lectius i assemblees a tot el territori. Els sindicats van convocar vaga general contra la reforma laboral que havia imposat el Govern de Rajoy. Immediatament els barris es van llançar a una activitat frenètica per organitzar-la i difondre-la. La vaga va ser un èxit tant en termes de tancament dels centres de treball com per la massiva assistència als nombrosos piquets i a les diverses manifestacions convocades. El 29-M serà recordat pels espectaculars disturbis (més intensos encara que els del 29-S de 2010) que van tenir lloc a Barcelona al voltant de la manifestació anticapitalista més gran de les últimes dècades, que va aplegar unes cinquanta mil persones, a més dels centenars de milers de persones de la manifestació oficial. Aquesta vaga va produir una forta onada de detencions: més de 110 als Països Catalans i moltes desenes més a Madrid, Navarra, Canàries o Galícia; més de 250 a tot Espanya. Els moviments socials van passar-se mesos muntant grups de suport, com ara Reguarda en Moviment, i fent actes de solidaritat contra la repressió. Pel Primer de Maig de 2012 va celebrar-se a Barcelona una gran manifestació antirepressiva, que va comptar amb unes quinze mil persones.

A finals d'aquell any també va tenir lloc una altra vaga general, la del 14 de novembre. Aquest cop la cosa no va ser tan esclatant, però es podia veure que els sectors anticapitalistes estaven guanyant molta força i que CCOO i UGT ja no tenien la legitimitat d'antany. S'havia arribat a un punt d'inflexió en què, si bé els sindicats alternatius no podien convocar una vaga general per si mateixos, els majoritaris sabien que per si sols ja no podien aturar l'economia del país. En tot cas, la repressió desencadenada arran de les vagues

va desgastar a tothom. A més, l'economia no es va ressentir gaire de les vagues, i fins i tot bona part del comerç al centre de les ciutats seguia obert en els dies d'aturada general. Un cop trencada la solidaritat de classe i instaurat l'individualisme en les passades dècades costava fer entendre que una victòria d'una lluita col·lectiva beneficiaria a tothom.

La fi d'aquest cicle de mobilitzacions la va marcar l'auge de Podem i de Barcelona En Comú (BeC), nous partits d'esquerra que es presentaven com a candidatures ciutadanes per canviar la manera de fer política i posar les institucions al servei del bé comú. El maig de 2015 BeC va guanyar les eleccions municipals a Barcelona i Podem es va convertir en la tercera força política a les eleccions al Congrés dels Diputats de desembre del mateix any (i En Comú Podem va resultar la llista més votada a Catalunya). Per la seva banda, la CUP va passar de tres a deu diputats a les eleccions al Parlament de setembre d'aquell any, de manera que va passar a ser força decisòria. Quan la gent va deixar de creure en canvis socials a través de l'autoorganització popular autònoma, fora del joc electoral i la màquinària estatal, va començar a pensar que si governessin les noves esquerres tot milloraria. En definitiva, s'arribava a una fi d'etapa de l'activisme d'aquest país.

De manera paral·lela a aquesta institucionalització de les lluites, i com a colofó del cicle de protesta, va haver-hi el Primer de Maig de 2014 i després, el dia 26 del mateix mes, la resistència del Centre Social Autogestionat Can Vies de Barcelona. El desallotjament va ser contestat amb uns enormes disturbis que van durar dies, incloent-hi la crema de l'excavadora que havia començat a enderrocar l'edifici. La brutal resposta policial va generar tot un moviment de protesta i solidaritat molt estès pel territori que va rebre el nom d'Efecte Can Vies. Els disturbis es van repetir el maig de 2016 arran del desallotjament del Banc Expropiat de Gràcia, okupat l'octubre de 2011, durant l'època de l'extensió del 15-M als barris. A hores d'ara, quan s'escriuen aquestes línies, els

moviments socials tornen a iniciar un altre cicle que encara no s'ha definit del tot, però que se centra, sembla, en la lluita contra l'especulació immobiliària, l'encariment de la vida, el turisme massiu i la gentrificació dels barris, i en el feminisme, l'antiracisme i l'ecologisme.

Quant al procés sobiranista, té l'origen en les successives retallades del nou Estatut d'Autonomia de Catalunya aprovat pel Parlament el 2005. Primer, el Congrés dels Diputats i el Senat en van retocar més de la meitat dels articles, de manera que el text que es va ratificar en referèndum el juny de 2006 ja estava substancialment modificat. En canvi, el nou Estatut d'Andalusia va ser aprovat l'any següent sense grans entrebancs. I després, el 2010, el Tribunal Constitucional (TC) va fer pública una sentència favorable al recurs d'inconstitucionalitat que el PP havia presentat contra l'Estatut, de manera que 14 articles van ser declarats inconstitucionals, 27 van ser reïnterpretats i es remarcà la nul·litat jurídica del preàmbul. Des d'aleshores, el PP ha presentat desenes de recursos d'inconstitucionalitat contra tota mena de lleis aprovades pel Parlament, lleis que el TC ha suspès i anul·lat sistemàticament.

La sentència del Tribunal Constitucional va ser contestada el 10 de juliol de 2010 per la manifestació més multitudinària que s'havia vist mai a Barcelona fins aleshores, i que inauguraria una època de massives mobilitzacions pel dret a l'autodeterminació del poble de Catalunya, especialment en ocasió de la Diada de l'Onze de Setembre, sobretot a partir de la de 2012.

D'una banda, el moviment va ser impulsat per la societat civil: es va anar coent en les onades de consultes municipals sobre la independència que seguiren a la primera d'Arenys de Munt (2009) i es va consolidar amb la constitució de l'Assemblea Nacional Catalana (2011-2012) i amb les campanyes desplegades per Òmnium Cultural, a més de

l'empenta aportada per l'Esquerra Independentista. Sense tota aquesta força popular, les institucions mai no haurien mogut fitxa i la dreta catalanista no s'hauria vist arrossegada cap a una posició netament independentista. No obstant, d'altra banda, també és cert que col·locar-se hàbilment al capdavant del procés va permetre al Govern de CiU recuperar-se de l'enorme impopularitat que afrontava després d'haver aprovat les brutals retallades de 2011. El cas, doncs, és que es configurà un moviment transversal i ambivalent, alhora institucional i popular, que comptaria amb el suport d'alguns grans mitjans de comunicació com TV3, Catalunya Ràdio, *El Punt Avui* o *l'Ara*.

Mentrestant, el Govern de Mariano Rajoy, autoritari i corrupte, afavoria en gran mesura que la gent cada dia veiés més difícil l'encaix de Catalunya dins Espanya; la intolerància demofòbica del PP va fer créixer extraordinàriament el sentiment independentista. Les negatives del Govern espanyol a negociar un referèndum van convertir l'independentisme en un moviment per la democràcia, de manera que el procés va guanyar la partida a nivell discursiu, mentre l'Estat es refugiava en la llei a través del Tribunal Constitucional i la Fiscalia.

El 9 de novembre de 2014, malgrat el bloqueig estatal, es va celebrar una consulta popular sobre la independència que, tot i ser convocada pel Govern de la Generalitat, representà un primer exercici de desobediència ciutadana massiva. L'any següent CiU i ERC van presentar-se conjuntament amb la candidatura de Junts pel Sí a les eleccions anticipades al Parlament del 27 de setembre, en què van guanyar les forces independentistes. Enmig d'intenses negociacions i debats, la CUP decidí finalment no investir president Artur Mas, entre d'altres motius pel fet de ser responsable directe de les retallades, i va ser substituït per Carles Puigdemont, fermament independentista. A partir d'aquí, el procés es desencallà i es va posar rumb a la convocatòria d'un referèndum d'autodeterminació i a la construcció d'estructures

d'estat. En aquest sentit, la resposta a l'atemptat terrorista del 17 d'agost de 2017 a la Rambla de Barcelona va ser una ocasió per aparèixer com a estadistes i millorar la imatge dels Mossos d'Esquadra davant l'opinió pública.

Malgrat l'oposició furibunda de tota la maquinària estatal i un desplegament policial que semblava d'altres temps, finalment el referèndum es va poder portar a terme l'1 d'octubre de 2017, gràcies a la determinació de milers i milers de persones que van anar a votar i van defensar els col·legis, les urnes, les paperetes, i al capdavant la dignitat de la gent, enmig d'una brutal violència policial. La repressió va generar una resposta multitudinària, que va desembocar en la vaga general del 3 d'octubre, convocada pel sindicalisme alternatiu (CGT, CNT, Solidaritat Obrera, Intersindical Alternativa de Catalunya, Intersindical-CSC i COS), que va paraitzar el país. La vaga conflüia amb una "aturada de país" convocada per les entitats sobiranistes, els partits polítics, la Generalitat i els sindicats CCOO i UGT, que ara estaven totalment fora de joc. La vaga va ser un èxit total que va desbordar completament les expectatives de tothom.

Pel que fa a Manresa, la ciutat va viure les manifestacions més grans de la seva història: el dijous 28 de setembre de 2017 el Comitè de Defensa del Referèndum (CDR), amb el suport de les entitats sobiranistes, va organitzar una manifestació que va aplegar deu mil persones. El dia 3 d'octubre la manifestació de la vaga general n'aplegaria unes vint-i-cinc mil, cosa mai vista abans.

Els CDR (comitès de defensa del referèndum, i després de la república, o del barri, o de vaga, i també hi ha qui voldria que fos de revolució) són organismes de base, assemblees locals impulsades principalment per l'Esquerra Independentista, però on també participen membres d'altres partits i entitats independentistes, com ara l'ANC i Òmnium Cultural. No obstant, en molts casos els comitès han anat per lliure, esperonats pels moviments socials i també per un nou

independentisme popular que no obeeix partits. La militància anarquista també ha participat en aquests comitès en molts barris de Barcelona i en altres pobles i ciutats, com és el cas del CDR de Manresa.

Després de l'1-O van precipitar-se els esdeveniments: declaració parcial d'independència el 10 d'octubre, proclamació de la República Catalana el 27 d'octubre, suspensió de l'autogovern de Catalunya a través de l'article 155 de la Constitució, empresonament de consellers i dels presidents de l'ANC i Òmnium, exili de Puigdemont, Anna Gabriel i altres càrrecs electes, persecució dels CDR... i un incansable clam popular de solidaritat contra tanta infàmia. A hores d'ara, mentre s'escriuen aquestes línies, els presos polítics de l'independentisme, malgrat la caiguda del Govern de Rajoy i l'aixecament del 155, segueixen entre barrots.

Els recents moviments socials a l'Alt Llobregat

En definitiva, com hem vist abans, els moviments socials van poder desenvolupar-se durant tota la dècada fins a arribar a l'any 2011, quan van rebre la influència del nou cicle de mobilitzacions socials.

L'Ateneu La Sèquia ha estat el nucli i l'ànima dels moviments socials dels últims anys. Ja des dels seus inicis el 2009 a la Casa Llissach havia aplegat moltes persones joves noves, però a partir de l'okupació el 2011 de la Casa Amigant el gran dinamisme dels seus col·lectius impulsors va augmentar encara més. Des dels grups de l'Esquerra Independentista com ara Arran Manresa i el Sindicat d'Estudiants dels Països Catalans (SEPC), fins al feminista Acció Lila, passant pels de cultura popular com són La Gatzara i la colla bastonera Manrússia Van del Pal, la cooperativa de consum La Guixa, la PAHC Bages, la Xarxa d'Aliments, un grup de salut, el Cor de Queixes (més endavant Incordis), l'Ecoxarxa del Bages...

L'Ateneu ha estat una font de projectes i de confluències molt diverses que ha aconseguit reforçar els moviments socials de tota la comarca.

Fruit d'aquest nou dinamisme va produir-se a La Sèquia una trobada de moviments socials i col·lectius l'any 2013 anomenada Fem Xarxa Bages, una "trobada per l'autogestió i el cooperativisme". Les jornades van posar en contacte molta gent i van servir per iniciar nous projectes conjunts. A més, van aconseguir arribar a altres pobles com ara Artés, Moià, Santpedor o Sallent.

Amb tot, no se sap si la jornada va tenir-hi alguna cosa a veure, però al cap de dos o tres mesos es va crear la Coordinadora per la Transformació Social Contra el Capitalisme i el Patriarcat del Bages, que ajuntava col·lectius dels moviments socials de caràcter més anticapitalista que vivencial. Hi van participar els grups de l'Esquerra Independentista (CUP Manresa, Arran Manresa, Arran Sallent, SEPC i Endavant Bages), d'altres afins a l'EI però independents (Acció Lila i Assemblea de Joves de Santpedor), La Sèquia, i llibertaris com ara la CNT Manresa i l'Assemblea Llibertària del Bages. La CGT va romandre'n al marge, ja que no volia participar en espais amb partits polítics. En resum, era una coordinació pensada per poder portar a terme mobilitzacions socials. Els seus punts forts van ser la convocatòria de manifestacions anticapitalistes pel Primer de Maig i pel Vuit de Març.

Malauradament la Coordinadora va néixer després de les vagues generals. Per tant, era una eina creada per a una circumstància que ja no es donava. Com hem apuntat abans, aquestes vagues –convocades pels sindicats, és clar, però amb piquets i blocs convocats per plataformes de col·lectius socials i alternatius– van tenir un seguiment desigual quant a la paralització de l'economia (total en la indústria, escassa en el comerç), però amb una creixent capacitat de convocatòria dels sectors anticapitalistes.

A Manresa, per la vaga general del 29 de setembre de 2010, la manifestació alternativa –a la dels sindicats majoritaris, s’entén– va aplegar unes sis-centes persones, mentre que la dels majoritaris va rebre el suport d’unes mil o mil cinc-centes. La manifestació alternativa estava convocada per la CGT, la CNT, l’Esquerra Independentista i els grups llibertaris i autònoms. Va acabar a la plaça Major en un ambient d’eufòria i amb llançament d’ampolles de vidre contra les portes de l’Ajuntament, cosa que va provocar la detenció de cinc joves.

El 29 de març de 2012, la vaga general va ser molt seguida i va duplicar la participació a les manifestacions. La dels sindicats majoritaris va aplegar unes dues mil persones, la mateixa quantitat que es va manifestar en l’alternativa, convocada pels mateixos grups que el 29-S del 2010, més el sindicat d’ensenyament USTEC, la qual cosa indicava que la correlació havia canviat en benefici de l’anticapitalisme.

Per la vaga general del 14 de novembre de 2012, en canvi, la manifestació dels majoritaris va ser de mil cinc-centes persones, mentre que l’alternativa va baixar a mil participants. De totes maneres, era una demostració de força dels moviments socials i el sindicalisme alternatiu. Aquest cop un piquet de vuitanta persones va tallar la carretera C-55 i va provocar grans cues de vehicles. En les dues vagues generals de 2012 la convocatòria anticapitalista sortia d’una coordinadora de grups i organitzacions feta per a l’ocasió i composta per l’Esquerra Independentista, La Sèquia, la CNT i els llibertaris. La CGT local va fer convocatòries pel seu compte i va aconseguir entre cent cinquanta i dues-centes persones en cada manifestació. La CGT també va atrevir-se a convocar en solitari una vaga general a tot l’Estat pel 31 d’octubre de 2012, però que va tenir molt poc seguiment.

L’inici d’aquesta nova etapa de mobilitzacions a la comarca es pot resseguir fins al Primer de Maig de 2009. Era la primera vegada en anys que es convocava a Manresa una

manifestació pel 30 d'abril. Van convocar-la els sindicats majoritaris, que van aplegar també els partits d'esquerres i la federació veïnal, i de seguida van convocar-la també els dos sectors anticapitalistes majoritaris: l'Esquerra Independentista i el moviment llibertari, aquest cop format per la CGT i autònoms. La manifestació en si va ser molt anecdòtica, amb la participació de només tres-centes persones entre tots els blocs, però almenys es va trencar la passivitat. Des del 2013 tots els Primers de Maig hi ha hagut manifestacions convocades pels sectors anticapitalistes de la ciutat: les organitzacions de l'Esquerra Independentista, Acció Lila, llibertaris i autònoms, la CNT, la PAHC i La Sèquia, però no la CGT, que preferia convocar els seus militants a Barcelona. Concretament, les edicions de 2014 i 2015 van ser un èxit de convocatòria, amb unes cinc-centes persones, entre les quals hi havia representants del moviment veïnal i militants d'alguns partits polítics que s'hi havien afegit pel seu compte (d'ERC, PSC, Esquerra Unida i Podem).

*

Deixant de banda les vagues generals i els Primers de Maig, aquesta època també va estar marcada per l'aparició el desembre de 2012 de la Plataforma d'Afectades per la Hipoteca i el Capitalisme (PAHC) del Bages. La PAHC ha estat el moviment social més fort dels últims anys i s'ha convertit en una mena de sindicalisme comunitari centrat en l'habitatge. La seva prioritat ha estat evitar per tots els mitjans possibles els desnonaments i que ningú no es quedi sense sostre. Per tant, ha hagut de recórrer a l'okupació de blocs buits propietat de la banca especuladora: al Bages la PAHC ha okupat set edificis i una masia. A més, s'han produït moltes okupacions individuals assessorades per la PAHC, que ha ajudat a punxar la llum i l'aigua i a negociar amb els bancs i les administracions.

El moviment per l'habitatge digne a Manresa ha tingut una evident orientació radical. No ha passat com en altres pobles on les PAH són dirigides per persones afins a partits d'esquerra (els Comuns, Podem i ICV). En aquest cas, el fet de tenir la seu a l'Ateneu La Sèquia hi ha tingut alguna cosa a veure, així com el fet d'haver-se constituït amb l'acompanyament de la PAHC Sabadell. La PAHC Bages, a més, va propiciar la creació de la PAHC Berguedà, que també va okupar una casa a Puig-reig. A banda de l'habitatge, han intentat cobrir altres necessitats bàsiques com són els subministraments a través de l'Aliança contra la Pobresa Energètica o la Xarxa d'Aliments de Manresa, que eren entitats independents però inspirades en la Plataforma. La PAHC ha estat un moviment clau per evitar el desenvolupament del feixisme populista als barris, ja que ha connectat directament la població local amb la immigrada, totes dues afectades pels mateixos problemes. Entre les tasques socials que ha desenvolupat la PAHC hi ha el servei jurídic gratuït, l'assessorament legal i administratiu i, per descomptat, un suport moral a les famílies afectades, així com una escola popular de repàs.⁶²³ Últimament han sorgit noves plataformes que imiten les pràctiques de la PAHC, com ara Les Aamas (Assemblea d'Afectades pel Masclisme i el Patriarcat), o Acció Sindical del Bages, amb la idea de ser un sindicat sociolaboral de persones precàries.

*

623 En concret, actualment (2019) hi ha quatre escoles en marxa sortides de la PAHC: l'Escola Popular, amb uns cinquanta nens i nenes de primària, una dotzena de l'ESO i una vintena de professors (anomenats acompanyants); l'Escola Popular de Boxa, amb un grup de joves; l'Escola de Joves, amb una trentena de participants, i l'Escola Soror, un espai de trobada i acompanyament entre dones, normalment immigrades.

Un altre moviment social, el feminisme, ha tingut un gran creixement, tot i que encara insuficient. L'augment de la violència masclista i l'amenaça de retrocés de drets de les dones dels últims anys han activat una nova generació de dones joves i no tan joves que s'han organitzat en els diferents col·lectius feministes de la ciutat (Acció Lila, Assemblea de Dones Solidàries i comissions de dones dels partits i de les associacions) i han creat la Coordinadora Feminista del Bages. La seva acció ha combinat una militància cap endins dels moviments socials, intentant que s'assumeixin punts clau del feminisme, i cap enfora, cap a la ciutadania, amb accions, xerrades, concentracions i manifestacions. Cada Vuit de Març entre cinquanta i cent cinquanta dones han sortit al carrer. El Vuit de març de 2018 va esdevenir un gran salt endavant: amb motiu de la primera vaga general feminista, es van manifestar a Manresa entre dues mil i quatre mil persones, cosa que es va repetir el 2019.

*

Pel que fa a la mai superada qüestió del feixisme, l'any 2012 un grup d'uns catorze neonazis van intentar assassinar dos joves que feien cua en un concert a la Sala Stroika de Manresa. La pallissa que van rebre els va portar a l'hospital i va fer perillar la seva vida. Fruit dels actes de rebuig contra aquesta acció va néixer Manresa Antifeixista, que va recollir el testimoni del moviment antifeixista de la ciutat. Aquest col·lectiu va durar uns dos anys. Posteriorment, s'ha fundat el node local bagenc d'Unitat Contra el Feixisme i el Racisme (UCFR), amb l'objectiu de continuar la tasca de Manresa Antifeixista i d'estendre-la a molts més àmbits de la societat, no dubtant a col·laborar amb partits polítics institucionals i amb les administracions. Aquest moviment intenta promoure una educació ciutadana en valors no feixistes, també denuncia atacs racistes, com ara el de Sant Salvador de

Guardiola contra els habitants d'un alberg de joves, de classe baixa, i dona suport als refugiats de les guerres de l'Orient Mitjà. Amb la intenció d'impedir la proliferació del feixisme en l'esport hi ha la penya de bàsquet Zona Roja.

*

Caldria mencionar també altres moviments socials, com ara l'Assemblea Groga, que exigeix que es deixi de privatitzar el sistema educatiu. Al Bages no ha tingut una activitat continuada i amb el final del cicle de mobilitzacions es va aturar. Una altra plataforma ciutadana ha estat la de la Balconada, contra l'ampliació de les places d'aparcament de l'hospital mentre els carrers estaven plens de bonys. Les continuades protestes del barri van tenir molta ressonància.

*

Els moviments polítics alternatius que aposten per la via parlamentària institucional han crescut bastant els últims cinc anys. A les eleccions s'ha pogut veure a tot arreu un creixement de l'Esquerra Independentista, que governa des de 2015 a Berga, Navàs i Monistrol de Calders, i té un pacte a Artés per governar. L'Esquerra Independentista té força de convocatòria i encara impulsa la FMA de Manresa, que amb els anys s'ha consolidat com a espai popular de festes al carrer. A més, no ha abandonat totalment l'acció de carrer, com testimonien les okupacions d'Arran de l'any 2016 a Sallent i Manresa.

Al Bages també va aparèixer el fenomen de Podem, que a poc a poc està substituint Iniciativa i Esquerra Unida per tota la comarca. Aquest sector té l'Espai Roig del Bages, un centre social compartit entre diversos partits (Esquerra Unida i Podem) i grups (feminista, assemblea d'aturats, solidaritat internacionalista, centre cultural...). Els partits polítics afins als moviments socials tenen el risc de fer perillar l'autonomia

d'aquests moviments, ja que en algunes ocasions frenen les seves accions al carrer esperant els ritmes del consistori, que suposadament haurà d'aprovar alguna proposta favorable als interessos del moviment en qüestió. Això és profundament desapoderador i desmobilitzador, en el sentit que elimina la capacitat política dels moviments socials, que la cedeixen als partits polítics amb representació institucional.

*

A més de l'Ateneu La Sèquia, que d'alguna manera ha estat un centre neuràlgic dels moviments socials, hi ha o hi ha hagut altres ateneus populars, ja siguin okupats o bé llogats, normalment de caràcter independentista, com ara els d'Artés (La Falç), Avinyó (La Teia), Sallent (Rocaus), Berga (Cal Panxo), Solsona (La Fura), Manresa (Batzac), Santpedor (Ca La Teia) o Moià (La Pólvora), així com els ateneus berguedans Columna Terra i Llibertat i el Llibertari, ja esmentats abans. A Manresa durant uns quants anys va funcionar l'Ateneu Ca la Samsona, al barri d'Escodines, que era un espai social i bar amb actuacions que de tant en tant programava activitats d'interès per als moviments socials. Les diverses okupacions han acollit centenars de persones i han contribuït a l'extensió de les idees anticapitalistes entre el jovent que, si més no, ha portat tota la societat una miqueta més cap a l'esquerra.

*

Finalment, a la comarca hi ha diversos mitjans de comunicació alternatius, crítics i compromesos amb la transformació social: *El Pèsol Negre*, que surt cada dos mesos en paper, i el seu web *B Llibertari. Portal d'informació del Bages i el Berguedà*; també l'*Apunt*, portal de comunicació del Bages, el Berguedà i el Solsonès, i *Ràdio Bala*, ràdio lliure de Manresa que emet

des de la 106.4 de l'FM. Avui dia cada col·lectiu i organització té el seu mitjà digital, sigui web, blog o xarxes socials. El paper dels mitjans d'informació alternatius és important per donar a conèixer les activitats i els posicionaments dels diferents grups de l'esquerra anticapitalista. Així i tot, la premsa generalista local (*Regió7*, *ManresaInfo* o *Canal Taronja*) no deixa de publicar les activitats més destacades que fan els moviments socials.

El moviment anarquista al Bages dels últims anys

Ara ens centrarem en el recorregut del moviment llibertari al Bages durant els últims anys. Tot i que l'àmbit anarquista comparteix el destí i el desenvolupament dels moviments socials abans detallats, hem de remarcar que té una línia característica pròpia. L'anarquisme local i comarcal dels primers anys del segle XXI partia d'un clar desavantatge quantitau. Això afectava les expectatives, que eren modestes per necessitat. No obstant això, impulsat pel seu ideal de transformació social radical, el moviment tenia fortes ambicions. Per tant, es movia entre la cautela de la constatació d'una realitat molt adversa i les ganes de convertir-se en una alternativa real i, consegüentment, alternava moments de retraïment i moments d'activitat frenètica.

Cap al 2010 a Manresa hi convivia tres entorns llibertaris: el que es movia al voltant de la CNT i el CSO Valldaura, el de la CGT i el de les okupacions de La Tremenda i el Banzai. En aquest punt ens centrarem en aquest últim sector, que és el que ha estat més visible habitualment; dels altres dos en parlarem més endavant. Doncs bé, a finals de la dècada aquest entorn havia quedat relativament afeblit pels ritmes habituals en qualsevol grup de persones: ritme desenfrenat durant un temps i més relaxat en altres moments. En aquest cas se sumava que hi havia gent que marxava de la ciutat durant

temporades llargues per anar-se'n a altres països –molt comú avui dia entre la gent jove– o se n'anaven a viure a Barcelona. També hi havia hagut diferències tàctiques entre col·laborar amb altres grups de Manresa o fer les coses només amb la gent anarquista de la resta de Catalunya. Aquesta diferència era, de fet, política. Recordem que algunes persones tenien la sensació que s'havien “tancat” massa. Val a dir que també hi havia hagut diferències personals que es barrejaven amb els posicionaments polítics.

En resum, pel 2010 la decisió predominant era la de tornar als espais unitaris, cosa que refermava més o menys la vaga general del 29 de setembre, en la qual van implicar-se fent pintades, penjant pancartes i col·laborant amb el piquet de la CNT. No obstant això, no van sentir-se animades a participar del 15-M local, pensant que no tenien res en comú amb la gent de la plaça i que seria una pèrdua de temps.

Així doncs, la seva acció política seguia altres direccions. Per exemple, la denúncia del comportament dels cossos policials. En aquest aspecte cal ressaltar dos assassinats comesos per la policia el 2011, el de Mustafà el Marrakchi, el 31 d'agost, i el de Sergio Escobar, el 30 de desembre. Tots dos crims van ser contestats amb manifestacions de protesta, d'unes tres-centes persones cadascuna, que van ajuntar les famílies i les amistats amb tota la gent solidària.

Durant aquests anys La Tremenda va reactivar-se amb noves activitats, com ara cabarets, jornades d'autogestió, la presentació de Ràdio Bala, assemblees, cafetes,⁶²⁴ etc. D'aquestes xerrades va sortir la necessitat d'establir alguna mena d'entitat llibertària comuna. A la tardor de 2012 es produirien els primers debats, que generarien l'Assemblea Llibertària

624 Una *cafeta* és obrir un centre social com a bar. Pot haver-hi música o alguna actuació, però no és un festival o una jornada en especial. El diners que es recapten són una font d'ingressos dels col·lectius que l'organitzen.

del Bages, el col·lectiu més visible durant uns anys. De fet, a pesar del que podria deduir-se pel nom, només al principi va ser una assemblea de debat; amb els mesos va esdevenir un col·lectiu i va participar en la Coordinadora per la Transformació Social Contra el Capitalisme i el Patriarcat del Bages.

La principal campanya que va dur a terme l'Assemblea Llibertària del Bages va ser "Stop 101", una denúncia de l'ordenança del civisme de Manresa, aplicada des de 2012. Amb aquest lema va omplir-se la ciutat de pintades. L'Assemblea es va afegir a la Federació Anarquista de Catalunya, la FAC, el 2015, coordinant-se amb col·lectius llibertaris de tot el territori català. Ja havia participat en els debats que es van portar a terme a la FAC el 2013-2014, però en aquell moment havia decidit no entrar-hi. Cal dir que l'Assemblea va abandonar la dinàmica informal dins de l'entorn llibertari local. Primer perquè volia reivindicar-se obertament com a anarquista i no com a autònoma; segon perquè va organitzar una sèrie de debats interns per posicionar-se ideològicament i tàcticament dins de l'anarquisme i de la societat manresana; tercer perquè intentava coordinar-se amb altres grups tant de Manresa com de fora. L'Assemblea també organitzava actes a l'Ateneu La Sèquia. En resum, es tractava d'un col·lectiu d'anarquisme social. Com dèiem, a finals de 2015 s'incorporà a la FAC, però a la tardor de 2016 va haver de dissoldre's per manca de forces i perquè tenia altres prioritats. La majoria dels seus militants quedarien vinculats a altres projectes de La Ruda i a la CNT. Tanmateix, cap al 2018 es reprendria l'activitat amb el nom d'Espai Anarquista del Bages.

Les coordinacions entre els grups llibertaris manresans han estat normalment informals, per exemple per convocar els blocs llibertaris de les manifestacions i piquets de les vagues generals o també per organitzar les jornades de la Primavera Llibertària, unes jornades culturals d'un mes de durada de les quals es van fer quatre edicions, entre els anys 2013 i 2017. És bastant comú convocar una assemblea per a

una campanya concreta amb les persones interessades en la temàtica i no lligar-la a col·lectius i organitzacions. Així es va fer per tractar la qüestió del control social o el *fracking*, i així es va crear l'assemblea de Recuperem la Sala Ciutat el 2015. D'aquesta manera se supera l'àmbit estrictament llibertari i s'obre la temàtica a altres persones que hi puguin estar interessades.

Una altra organització que cal esmentar és Embat, també d'àmbit català, i que tenia un nucli a Manresa que va sorgir de l'Assemblea Llibertària, d'entre les persones interessades en el municipalisme llibertari. Van presentar una mena de programa per a les eleccions municipals, sense presentar-s'hi, a fi de demostrar què es pot fer avui dia en una ciutat com Manresa des d'una postura llibertària i sense caure en escenaris utòpics massa llunyans. De resultes d'això van impulsar la creació de l'Assemblea Popular de Manresa, que no va tenir gaire èxit perquè els ànims en l'activisme de la ciutat van decaure després de les eleccions municipals de 2015. L'Assemblea Popular estava concebuda per ajuntar els diferents activistes de la ciutat en una mena d'organisme de contrapoder a l'Ajuntament. No era el moment adequat. Des d'aleshores Embat ha quedat sense activitat al Bages.

El CSO La Tremenda va ser desallotjat, com hem dit, el 2014. Van organitzar dues manifestacions de protesta, la primera de les quals va reunir unes tres-centes persones. L'Ateneu Anarquista La Ruda, okupat el novembre de 2014, fou l'espai que continuà amb la tradició de les okupacions llibertàries i autònomes manresanes. A aquest espai de mica en mica s'hi anaren incorporant noves persones llibertàries que arribaven de Barcelona. D'aquesta manera, a La Ruda s'hi troben una sèrie de grups d'afinitat, tres o quatre, que no tenen nom ni estructura tangible i que s'organitzen de manera informal.

Aquestes persones nouvingudes eren gent de Barcelona cansada de la vida a la gran ciutat i del seu ritme accelerat.

En la recerca d'un lloc amb una vida més tranquil·la, i barata, trobaven Manresa o Berga gràcies als contactes personals que havien teixit abans. En alguns casos venien a viure a la ciutat directament, en altres llogaven masies, o les okupaven, intentant viure-hi una vida rural, de pagès. Aquest procés de reemigració de la ciutat al camp ha estat continu des dels anys setanta, però només a partir de mitjans de la dècada dels 2000 aquest flux ha pogut contribuir substancialment a la vida política alternativa de la ciutat. Avui dia tot aquest entorn de Manresa inclou moltes persones, actives en molts espais diferents, des de les okupacions fins a projectes de vida en comú, passant pels col·lectius llibertaris i els moviments socials, en què també participen.

Una lluita particular del sector llibertari comarcal és el feminisme. Durant una dècada aquesta lluita va estar encapçalada pel col·lectiu Columna Clitoriana, però el 2014 es va crear un altre projecte que es deia Tres No Som Multitud, que tractava de diversos aspectes de la sexualitat i el feminisme, com són la transsexualitat, la superació del binarisme de gènere, l'economia feminista o la diversitat funcional. Aquest no era un col·lectiu típic, sinó una plataforma d'iniciatives en què cadascú pot aparèixer amb un projecte per impulsar-lo, com per exemple els tallers per combatre el racisme o el suport als refugiats sirians i immigrants.

En definitiva, aquest entorn llibertari del Bages, perquè va més enllà de Manresa, no és fàcil de quantificar, ja que moltes persones van i vénen, d'altres estan actives només una part de l'any o en projectes puntuals, i d'altres participen en diversos col·lectius a la vegada. De totes maneres, es dona una sociabilitat pròpia que engloba unes quantes desenes de persones. Però, malgrat el nombre –més d'un centenar–, no han conformat mai un moviment homogeni o cohesionat, sinó que hi ha diverses formes de concebre tant l'anarquisme o l'autonomia com la seva relació amb la societat.

Un altre aspecte central ha estat la lluita contra la repressió. Aquesta ha tingut tres vessants. La primera, la protesta antipolicial, denunciant davant l'opinió pública el comportament dels cossos policials. La segona, la denúncia del sistema de presons i de les condicions en què viuen les preses. En aquest sentit s'han fet diverses campanyes de suport envers alguns presos de Lledoners, com ara José Antonio López Cabrera, que va protagonitzar una vaga de fam de més de seixanta dies, Joaquín Manrique, que va patir una greu malaltia a la presó, José Antúnez Becerra, que també va fer una vaga de fam, o Lluís Dalmau, que va morir a Lledoners en males condicions. El grup de suport als presos va participar en la campanya estatal "Presó = Tortura". La tercera vessant han estat les detencions de militants del moviment llibertari, de la qual tractarem en la secció següent.

La repressió contra el moviment llibertari

Les detencions d'activistes llibertaris de Manresa es van donar en el marc de les operacions antiterroristes que va iniciar l'Estat espanyol contra l'entorn anarquista un cop desapareguda ETA. Tot va començar el 7 de febrer de 2013 amb un artefacte explosiu que la policia va desactivar a la catedral de l'Almudena de Madrid i amb l'explosió el 2 d'octubre del mateix any d'una bomba casolana a la basílica del Pilar de Saragossa, que no causà ferits. Totes dues accions van ser reivindicades per un presumpte grup autoanomenat Comando Insurreccional Mateu Morral, del qual ningú no havia sentit a parlar mai. Al cap d'uns dies, el 13 de novembre de 2013, dues persones xilenes que vivien a Barcelona, Mónica Caballero i Francisco Solar –juntament amb tres persones més, que van ser alliberades poc temps després– van ser detingudes per la Policia Nacional com a responsables

dels fets enmig d'una histèrica campanya mediàtica plena de desinformació.

La complicitat acrítica dels mitjans de comunicació amb el relat policial es va repetir durant l'Operació Pandora, el 16 de desembre de 2014. Els Mossos d'Esquadra van detenir onze persones a Barcelona, Sabadell, Manresa i Madrid. Una de les detingudes a Barcelona era de Manresa. Durant les detencions la policia va escorcollar diversos centres socials i ateneus llibertaris, que van quedar completament destrossats. A més, van requisar tota mena de material electrònic i llibretes i agendes on poguéss haver-hi apuntats noms específics. En el marc d'aquesta operació més de quatre-cents antdisturbis armats i amb el suport d'un helicòpter van assaltar la Kasa de la Muntanya de Barcelona, violant la legislació de drets humans, com els va fer veure una secretària judicial en presentar-se al lloc dels fets.

Tota aquesta gent se l'acusava d'estar darrere d'una sèrie d'atacs que havien patit sucursals bancàries el 2012 i 2013, així com de l'enviament de cartes bomba i dels artefactes de l'Almudena i el Pilar. Si ho mirem amb perspectiva, aquests anys coincideixen amb el fenomen del 15-M i amb l'esclat de la indignació. Tot i que hi havia algunes reivindicacions de sabotatges per part de gent anarquista, mai no va quedar clara la relació de cap persona detinguda amb els fets que els imputaven.

Les persones detingudes formaven part, suposadament –no es va demostrar en cap cas–, dels Grups Anarquistes Coordinats (GAC), que segons la policia era una “organització terrorista de caire anarquista violent” vinculada a la Federació Anarquista Informal – Front Revolucionari Internacional (FAI/FRI), una presumpta organització terrorista internacional reconeguda per la UE. Els cos d'investigadors dels Mossos d'Esquadra no s'havia adonat que la FAI/FRI havia estat descatalogada com a terrorista el 2010. Tampoc no sabia, o potser no li importava, que els GAC eren grups

públics i que feien o intentaven fer una activitat pública típica dels grups llibertaris (xerrades, propaganda, jornades i campanyes activistes). El cas és que tota aquesta gent va anar sortint de la presó sota fiança fins que un parell d'anys més tard tota la causa penal va quedar sobreseguda.

El 30 de març de 2015, tres mesos després de l'Operació Pandora, va irrompre l'Operació Pinyata. La Policia Nacional va escorcollar diversos domicilis i centres socials i va detenir un total de trenta-nou persones a Madrid, Barcelona i Palència, quinze de les quals sota la llei antiterrorista i la resta acusades de resistència i usurpació. Era un cas clar d'intimidació contra el moviment anarquista, però també contra els moviments socials, amb la intenció que l'escarment als anarquistes, que suposadament tenien menys base social, servís per atemorir a tothom.

El 28 d'octubre de 2015 la repressió tornava a Barcelona amb l'Operació Pandora II. En aquest cas els Mossos d'Esquadra van detenir nou persones de Barcelona i Manresa, acusades d'organització criminal: pertànyer als GAC. Al llarg de 2016 els càrrecs contra elles van caure i la causa es va arxivar.⁶²⁵

En total, entre 2013 i 2015, més de seixanta persones de tendència llibertària van ser detingudes al llarg d'una ofensiva repressiva de l'Estat contra el moviment anarquista. A més, també es van efectuar operacions policials antiterroristes contra altres moviments com l'esquerra abertzale basca, Causa Galiza o Reconstrucción Comunista. Mentrestant, també entre 2013 i 2015, es va gestar i aprovar la llei de seguretat ciutadana, més coneguda com a llei Mordassa, que implica la criminalització sistemàtica de la protesta

625 Algunes de les fonts consultades sobre les operacions Pandora, Pinyata i Pandora II: <<https://efectopandora.wordpress.com>>, <https://15mpedia.org/wiki/Operaci3n_Pandora>, <https://15mpedia.org/wiki/Operaci3n_Piñata>.

i la dissidència, l'enduriment de les condemnes i multes i l'agreujament de la impunitat policial.

En conjunt, en els últims anys de protestes, centenars d'activistes han estat detinguts en tota mena de contextos: els desallotjaments de centres socials okupats (Can Vies o el Banc Expropiat), les vagues generals, l'encerclament del Parlament o del Congrés, l'Efecte Gamonal, les Marxes de la Dignitat, les accions del Sindicato Andaluz de Trabajadores (SAT), el moviment *straight edge* i un llarg etcètera. Pel que fa a Mónica i Francisco, van ser condemnats a set anys de presó pels danys de la basílica del Pilar, amb proves gens sòlides, i més tard van ser deportats, com a principis del segle xx.

Avui dia es coneix que les operacions contra anarquistes es van idear durant les mateixes setmanes de les acampades del 15-M. La por a la conjunció entre el moviment anarquista i el 15-M espantava els caps dels Mossos d'Esquadra. Les investigacions durarien anys, però l'acarnissament contra uns activistes determinats s'interpretava com un avís per als moviments socials: si no s'adaptaven a una forma regulada de fer les coses, patirien aquesta mena de repressió.

Cada cop repressiu va ser contestat a Manresa i a Berga amb manifestacions i concentracions per expressar el rebuig dels moviments socials i la gent conscienciada contra aquestes detencions, de caràcter polític. Algunes de les convocatòries arribarien a treure al carrer centenars de persones, en una demostració de força col·lectiva. De fet, la repressió no va aconseguir aïllar l'entorn de les persones detingudes, ja que avui dia segueixen actives en diferents àmbits.

L'anarcosindicalisme dels últims anys

Començàvem el llibre parlant del moviment obrer i el sindicalisme i l'acabarem d'igual manera. Com hem vist, des dels anys noranta el sindicalisme ja no és pas la militància

vehicular dels llibertaris, sinó que aquests prefereixen centrar-se, d'una banda, en els moviments socials i, de l'altra, en la construcció de noves formes de vida lliure. Malgrat això, el sindicalisme encara compta amb certa força, i és que el conflicte de classes segueix existint en la nostra societat. Sempre hi haurà persones que s'organitzaran sindicalment per fer front a les actuals condicions de precarització laboral i a la destrucció del teixit productiu de l'interior de Catalunya.

L'anarcosindicalisme de Manresa segueix dividit en dues organitzacions: la CNT i la CGT. La primera ha deixat de ser un grup de propaganda sindical i cada cop actua més com un sindicat, fent acció sindical. La CNT manresana també va incloure durant un temps el nucli de Berga, i de forma intermitent també un d'Igualada. Entre tots aquests grups la CNT de l'Alt Llobregat suma unes cinquanta persones. És a dir, encara li queda molt de camí. Entre els últims conflictes en què s'ha implicat hi ha el de Phone House i el de Bo de Debò.

La CGT de la Catalunya central, per la seva banda, compta amb les federacions locals de Manresa i Sallent i amb el Sindicat d'Oficis Varis de Berga. Entre totes sumen al voltant de 500 afiliats, amb certa força en la mineria de Sallent-Súria (Activitats Diverses, 132; Energia, Minería, Químiques i afins, 201) i a Manresa (Activitats Diverses, 95; Metall, 33).⁶²⁶ En total té vint-i-quatre delegats sindicals, que fa que CGT sigui la quarta central sindical de la comarca, per darrere de CCOO, UGT i USO.⁶²⁷ Aquests delegats pertanyen a seccions presents en diversos comitès d'empreses importants, com ara Iberpotash, Mafrica, Stradivarius, Sanejament

626 Dades de cotitzacions del mes d'abril de 2017 proporcionades per la CGT de Catalunya, sindicat que aleshores tenia poc més de quinze mil afiliats al corrent de pagament.

627 CCOO té 543 delegats sindicals, la UGT 439 i la USO 85. Font: *Eleccions sindicals: Dades de l'any 2015*, Generalitat de Catalunya, 2016.

Manresa, l'Ajuntament de Manresa, etc., i també en empreses i serveis d'àmbit estatal o català com són Correos, Unipost, Renfe, FGC, ensenyament, sanitat, etc. Per poblacions destaca Sallent amb vuit delegats, Manresa amb cinc i Santpedor amb quatre; Súria queda amb tres, Sant Joan amb dos i Sant Fruitós i Balsareny amb un. Així i tot, el sindicat assegura que no té com a prioritat l'acció sindical basada en els comitès, sinó que planteja l'acció directa.⁶²⁸ A més de l'activitat purament sindical, la CGT de Manresa ha organitzat també diferents conferències, presentacions de llibres i altres actes culturals. En aquest sentit, la CGT impulsa el Centre d'Estudis Pedro Flores, ubicat al seu local sindical, al carrer Circumval·lació, 77, 2n.

A Berga la CGT no comptava amb cap delegat i funcionava de forma molt semblant a com ho feia la CNT local, centrada en la propaganda i sense fer acció sindical pròpiament dita. Últimament, però, la CGT berguedana ha passat de vint a més de cinquanta afiliats, compta amb cinc seccions sindicals i espera organitzar-ne tres més. En el moment d'acabar aquest llibre, la CGT berguedana havia tret quatre delegats a Montajes Rus, una empresa del sector del metall. A Sallent, el sindicat de la CGT constata que hi ha una manca de relleu generacional, ja que la seva militància principal es basa en la mineria. Això no obstant, cada cop hi ha més afiliació vinculada a altres sectors econòmics. Ara l'empresa Iberpotash s'està centrant en Súria i anuncia que tancarà les instal·lacions de Sallent, cosa que provocarà problemes en el futur tant per a Sallent en general com per a l'anarcosindicalisme local. La gent jove del poble ha anat pivotant cap a l'Esquerra Independentista, molt més dinàmica, i l'anarquisme no ha estat capaç de tenir-hi gaire incidència.

Per últim, a començaments del 2019 ha sorgit una nova iniciativa sindical de base, l'Acció Sindical del Bages. Es tracta

628 Entrevista de l'autor a Lluís Martínez.

d'un projecte més de la ja extensa xarxa d'agrupacions que s'ha format al voltant de la PAHC del Bages.

Tot i que les xifres no semblen dolentes, per tal que tinguin un impacte en la classe treballadora aquests sindicats encara han de créixer molt. Han de multiplicar-se. El sindicalisme té sentit si organitza la classe obrera, li dona experiència associativa i guanya conflictes laborals. Per vèncer cal tenir la força numèrica i la determinació per paraitzar l'activitat productiva, i això s'assoleix amb militància.

En aquest món globalitzat aquesta tasca és cada vegada més complicada a causa de la deslocalització de la producció, la divisió de les empreses en cada cop més tallers subcontractats o la destrucció del teixit industrial en benefici del comerç i l'hostaleria, sectors més difícils d'organitzar. Per tant, calen noves formes d'incidència en els llocs de treball que tinguin en compte els canvis de paradigma que ha portat a terme el capitalisme.

'El Pèsol Negre' i la contrainformació

Per concloure aquest llibre farem un petit apartat sobre la premsa llibertària i contrainformativa, de notícies d'interès per a l'activisme anticapitalista. Parlar d'això és parlar d'*El Pèsol Negre*, que ara mateix és el degà de la premsa llibertària de la Catalunya central, ja que ha durat més que cap altre diari o publicació d'altres èpoques.

El Pèsol Negre va començar l'any 1997 com a fanzine, fet amb fulls DIN A4 doblegats pel mig. D'aquesta època només se'n van fer dos números. A finals de l'any 2000 començava una segona època més seriosa, que arriba fins als nostres dies. La publicació ja tenia format de diari i se subtitulava com a "publicació llibertària del Berguedà". El grup editor d'*El Pèsol* es reunia a l'Ateneu Llibertari del Berguedà i no deixaria de reunir-s'hi fins a mitjans de la dècada.

Els primers números tracten de la temàtica habitual en la premsa llibertària del moment: presos i repressió, desplegament dels Mossos d'Esquadra, tema laboral i ETT, cultura, immigració, opinió lliure, conflicte basc, notícies internacionals i un llarg etcètera. Potser la secció més interessant d'aquells primers números eren les pàgines d'opinió. En aquells moments s'hi debatia sobre el nacionalisme i la qüestió nacional, cosa que va resultar molt polèmica donades les diferents sensibilitats presents a Berga, i que de fet anys després seguirien camins diferents. Un altre punt de conflicte va ocórrer amb el Casal Panxo, el 2002, arran de la campanya "Berga es mou" impulsada pels moviments socials. Des d'*El Pèsol* s'acusava el Casal d'institucionalista i de voler allunyar la campanya dels carrers.

En fi, és relativament fàcil seguir la vida social vinculada a l'entorn llibertari a través de les pàgines d'aquesta publicació. Així es pot recordar la mort de Ramonet Xic el 2001, les primeres plaques commemoratives dels maquis a Berga, l'okupació de l'antiga caserna de la Guàrdia Civil, les noranta persones que van manifestar-se contra els Mossos d'Esquadra, la persona morta a Cercs en ser reduïda per una parella de mossos, o la vigilància policial a la qual eren sotmeses diverses persones de tendència llibertària de Berga.

A partir de 2004 un grup de Manresa (de l'entorn de Na Bastardes, La Tremenda i Banzai) es vincula a l'edició d'*El Pèsol Negre* i comença a compartir la difusió de la publicació, participar en la redacció de les notícies i aconseguir anunciants. Òbviament comencen cada cop més a tractar-se qüestions locals de Manresa. De fet, a través dels números es pot seguir la llarga llista d'okupacions en aquesta ciutat, així com la campanya contra la construcció de la presó de Lledoners.

Cap al 2005 comencen a crear-se portals web vinculats a *El Pèsol Negre*: el *Berguedà Llibertari* i el *Bages Llibertari*, que un any després es fusionarien en el *B Llibertari*.

A mitjans de la dècada *El Pèsol* es fa ressò de l'aparició de molts projectes nous: entre d'altres, Cal Carrasclat de Navarces, l'Ateneu Popular Olvanès, La Fona de Gironella, el centre social de Calaf, el festival Punk al Bosc i la Patum autogestionada.

A la Patum de 2005 és assassinat Josep Isanta, com ja hem explicat abans. El número 27 d'*El Pèsol* servirà de recordatori, homenatge i recull de totes les notícies relacionades amb aquells fets funestos. Són els mesos de més difusió de la publicació, que va arribar als vuit mil exemplars, distribuïts gratuïtament, quantitat que evidencia el gran impacte que tenia a la comarca del Berguedà. De fet, *El Pèsol Negre* ha estat una de les poques publicacions alternatives d'àmbit local que ha arribat a tenir força incidència en el poble on s'edita.

Les crítiques d'*El Pèsol* a l'ordenança del civisme es van fer més àcides i dures, fins a tal punt que es va donar la ruptura amb l'Esquerra Independentista exposada abans. Per la mateixa època a Manresa apareixia el Banzai, que va anar evolucionant políticament cap a un anarquisme radical. No seguirem esmentant temàtiques presents a *El Pèsol* perquè són similars a les que es van treballant en els diferents moviments socials i al moviment llibertari de les comarques, de les quals ja hem parlat. A partir de 2010 potser es nota una baixada en la influència d'*El Pèsol*, propiciada per la generalització de la informació per Internet, que ha fet que els diaris en paper ja no es llegeixin tant, tot i que encara ara *El Pèsol Negre* té una tirada important, d'uns quatre mil exemplars.

Pel que fa a altres mitjans, caldria tornar a remarcar Ràdio Bala, nascuda el 2010 a Manresa com una emissora alternativa de difusió de tota mena de qüestions vinculades amb les idees llibertàries. El seu aparell emissor provenia de Ràdio Korneta de Berga, i abans havia estat de Ràdio Bronka de Barcelona. La nova ràdio devia el seu nom al fet que per fer l'estudi de gravació van haver d'aixecar un mur de bales de palla. No hi havia una línia editorial concreta i en cada pro-

grama s'hi feia i s'hi deia el que es volia. No era un mitjà gaire escoltat tot i tenir un potencial bastant gran de poder ser-ho algun dia. Aquests mitjans són reflex del moviment que els impulsa. Si el moviment és fort, els mitjans funcionen.

Perspectives

Després de la travessia del desert dels anys vuitanta i noranta, en l'última dècada –arran de la crisi sistèmica i del moviment del 15-M– les idees anticapitalistes han rebut cada cop més suport. Per descomptat, sempre sense arribar al nivell de popularitat de les primeres dècades del segle xx, ni tampoc encara al dels anys setanta, però és innegable que l'activisme ha crescut força en els últims anys.

Si els moviments anticapitalistes es consoliden i creixen, és probable que algun dia puguin esdevenir hegemònics. No obstant això, els moviments locals estan subjectes als mateixos cicles de mobilització que es donen a escales majors. Com que la crisi encara no ha acabat i es veu cada cop més clara la possibilitat que una crisi enllaci amb una altra de nova –el capitalisme és crisi– podem tenir la certesa que la gent continuarà organitzant-se entorn dels mitjans necessaris per a la vida: sostre, treball, alimentació, medi ambient, aigua, energia... Tanmateix, els cicles de mobilització, amb les seves fases de creixement i de retraïment, són vistos com un problema que pateixen els moviments transformadors. El fet que no puguin ser controlats per ningú és positiu des d'una perspectiva antiautoritària. Però alhora, caldria reflexionar per què la gent es motiva de cop i desapareix de l'escena també de cop.

Un altre problema és el sectarisme entre els grups, que els porta a enfrontaments periòdics entre col·lectius per qüestions ideològiques i, de vegades, personals. També és problemàtica l'arrogància dels moviments revolucionaris

respecte d'altres col·lectius i moviments que no creuen en la revolució, ja que aquesta actitud impedeix que una població que no està polititzada, o que ho està superficialment, entengui què volen aquests moviments radicals i ho puguin compartir en el futur. Finalment, la repressió policial i la criminalització mediàtica afebleixen la unitat i la credibilitat d'aquests moviments transformadors i els fan bolcar-se en tasques defensives –donar suport a les persones represaliades, recaptar diners per advocats o organitzar actes públics– en comptes de fer la seva feina política habitual.

Fent un balanç dels últims trenta anys veiem com s'ha pogut articular un moviment popular transformador en diverses ocasions: el moviment veïnal dels setanta, el moviment antimilitarista i anti-OTAN dels vuitanta, el moviment antiglobalització dels 2000, el moviment contra la guerra de 2003, el moviment 15-M... Però cap d'aquests moviments no ha pogut desenvolupar-se com a subjecte polític autònom a causa de l'acció dels partits polítics, que pretenien monopolitzar-lo i marcar-li l'agenda. Cada cop que algun d'aquests moviments convocava un congrés o trobada, predominava internament un corrent favorable a deixar la política als polítics i centrar-se en campanyes locals i no actuar com a contrapoder. Aquest corrent era impulsat en part pels mateixos partits, que no volien perdre l'hegemonia de l'acció política. D'aquesta manera, l'acció independent del moviment en qüestió durava uns mesos o com a molt uns pocs anys, depenent de cada cas. Així, cap d'aquests moviments dels últims trenta anys no ha arribat a assolir la força revolucionària del moviment obrer de principis del segle xx. Evidentment, també hi ha hagut altres obstacles, com ara el context general d'hegemonia del capitalisme a tots els nivells, la manca de referents clars, la falta de solidesa dels projectes polítics o els ja mencionats cicles activistes.

Al Bages també s'han esbossat moviments populars transformadors algunes vegades: la reunió de moviments socials

de 2008, el 15-M manresà, la Fem Xarxa Bages el 2013 o l'Assemblea Popular de Manresa de 2015. Però mai no ha sorgit cap organisme impulsat des dels moviments socials que sigui entès d'aquesta manera, com a contrapoder, com a subjecte polític. Ha pesat molt la manca de referents o d'exemples i també un cert sentiment d'inferioritat respecte de Barcelona. Si allà no són capaços de fer-ho, aquí ni es planteja.

Això no obstant, cada col·lectiu dels moviments socials té una activitat pròpia que de tant en tant es coordina amb la dels altres. Ho vam poder veure amb Manresa Anticapitalista (2000-2002), la Coordinadora Antirepressiva (2003-2005) o la Coordinadora per la Transformació Social (2013-2015). Les coordinacions s'activen en períodes d'ascens dels moviments socials i es desfan en els moments de descens. Després cada col·lectiu o moviment camina uns anys pel seu compte amb projectes propis. També vam ser testimonis de la mateixa dinàmica en alguns casals i ateneus de tipus unitari (Alimara, La Seca, Na Bastardes o La Sèquia), que van contribuir a impulsar els moviments anticapitalistes.

El territori de la Catalunya central no ha sortit pas de la crisi econòmica. De fet, el desmantellament de grans empreses a les comarques de tot Catalunya agreuja el procés de centralització de l'activitat econòmica cap a Barcelona i el seu voltant i retarda tota recuperació possible.

A més, Barcelona està en un procés molt agut d'encariment de la vida i d'elitització. La ciutat s'està tornant tan cara que està expulsant molta gent que no es pot permetre viure-hi. Moltes d'aquestes persones arriben a Manresa, amb la qual cosa s'amplia la distància econòmica amb Barcelona.

Mentrestant, els sectors més colpejats per la crisi pateixen un empobriment molt acusat i el desmantellament dels seus drets socials. És previsible un increment de les resistències davant d'aquest escenari de precarització generalitzada, que no garanteix uns mínims de vida digna. Les lluites per

l'habitatge, pels barris, contra la pobresa energètica o per l'accés als aliments hauran de confluir amb altres lluites sociolaborals per iniciar un nou cicle de mobilitzacions.

Pel que fa a l'anarquisme, veiem que hi ha dues posicions predominants. La primera és la d'aquelles persones i col·lectius que aposten per crear un moviment llibertari centrat en si mateix, basat en les experiències de l'autogestió i l'autosuficiència a tots els nivells. Aquesta posició ha guanyat molta força en l'anarquisme europeu de les últimes dècades. No seria correcte denominar-la individualista, perquè no ho és, la qual cosa no vol dir que no hi hagi gent que es consideri individualista llibertària, que també n'hi ha. Seria més aviat un anarquisme comunitari o comunal, però que entén la comunitat únicament com la de la gent que participa en aquest entorn i no pas comunitats humanes més grans com poden ser els barris, el municipi, la classe obrera o el poble. No pretén salvar ni arreglar-li la vida a ningú, sinó fer-ne una de nova, un nou món paral·lel al predominant. És un moviment fortament antiautoritari, antipolític, antipolicial i antiinstitucional. És l'anarquisme de l'okupació, de l'autogestió, del neoruralisme, de les lluites contra el patriarcat i l'heteronormativitat, de la lluita contra els grans projectes d'infraestructures del capitalisme... S'organitza en grups d'afinitat en què tothom es coneix des de fa anys i és un anarquisme barrejat políticament amb l'autonomia, entesa com la teoria revolucionària que col·loca l'enfocament en les identitats subordinades: dones, persones LGTBI, gent empresonada, persones migrades, etc.

La segona posició seria la d'aquelles persones, col·lectius i organitzacions que pretenen un canvi social cap a una societat comunista llibertària. Aquesta és la posició dominant entre la gent llibertària que participa en els moviments socials, en les organitzacions anarcosindicalistes CGT i CNT, o en l'anarquisme social. Això no vol dir que dintre d'aquests

grups no hi hagi gent que a títol personal també comparteixi espais i formes de vida amb l'altre model descrit abans. No són compartiments estancs, sinó descripcions a grans trets. Aquest anarquisme social o socialista busca millorar les condicions per a la revolució i ho fa a través de les causes materials. Busca intervenir en la societat per tal que el seu missatge i les seves idees arribin a tothom a fi de crear comunitat, una comunitat de lluita, un subjecte del canvi social. Com és lògic, també intenta buscar forces aliades amb altres grups de l'esquerra.

Dintre de les esquerres revolucionàries hi ha conflictes entre tendències polítiques. La competició entre les idees continua des del segle XIX, avui dia centrada més aviat entre el bloc independentista d'alliberament nacional, de tendència marxista, i el bloc llibertari. Com aquell qui diu, el comunisme tradicional no ha tornat a aixecar el cap a l'Alt Llobregat i ha derivat en la socialdemocràcia que representa l'espai polític dels Comuns i Podem. Alguns d'aquests conflictes han dividit els ambients activistes d'alguns pobles de tal manera que resulta molt difícil qualsevol confluència.

L'única possibilitat de crear un moviment social fort és que les diferències polítiques i ideològiques de la gent que li dóna vida no l'afectin i que tothom respecti els espais unitaris. Malauradament sempre hi ha amenaces; els moviments es tensen quan governen les esquerres parlamentàries. Els partits "amics dels moviments", en voler ajudar-los, al mateix temps els desmobilitzen, ja que aquests esperen que les institucions puguin resoldre les seves reivindicacions. També els partits tenen la capacitat d'absorbir militants destacats dels moviments, fet que a la llarga acaba afeblint el moviment social, sense quadres capaços. Aquesta situació va ocórrer amb el moviment veïnal que, com hem descrit, va quedar buidat de continguts. Al cap i a la fi, per canviar la societat es necessita molta gent que s'autoorganitzi en un fort moviment social i popular que tingui el seu caràcter

propí. Això també ho reconeixen des dels partits polítics d'esquerres: sense la mobilització al carrer, des del Govern no poden fer res. El conflicte d'interessos entre els partits i els moviments sembla evident.

Finalment, l'aparició a l'Orient Mitjà d'un moviment revolucionari com és el moviment d'alliberament kurd i la seva proposta del confederalisme democràtic, que té uns plantejaments i unes pràctiques molt afins als de l'anarquisme, contribueix enormement a la transmissió de les idees i les experiències llibertàries a les generacions futures, especialment ara que estan intentant difondre-les per altres països.⁶²⁹ Així mateix, els moviments populars indígenes, camperols i socials de l'Amèrica Llatina també tenen una empremta llibertària o autònoma important. Per tant, és probable que pugui haver-hi una futura convergència entre diversos moviments revolucionaris i que les idees d'uns influeixin en les dels altres, i viceversa, a fi de crear un nou món. I com que els cicles revolucionaris són així, cíclics, com ens mostra la història, en el proper cicle aquestes idees haurien de tenir-hi alguna cosa a dir.

I comptem, també, amb el bagatge del moviment obrer de principis del segle xx. Era un moviment popular plural: tenia els seus sindicats, diaris, cooperatives, ateneus, associacions... i tenia una visió de futur. La militància llibertària va ajudar a construir aquest moviment obrer, i en fer-ho va crear una gran força autònoma que tenia veu pròpia i que no depenia de cap partit polític. La tasca d'avui és crear un moviment popular arrelat al territori i a la idiosincràsia de la gent, que tingui veu pròpia, que sigui autònom dels partits polítics. És en aquesta mena DE moviments on té lloc una expansió de les idees llibertàries. Perquè si l'anarquisme no lliga el seu

629 A l'estiu de 2016 va celebrar-se un seminari d'una setmana sobre el confederalisme democràtic a l'*Ateneu La Ruda*.

destí a un poble en moviment, a un poble en lluita, quedarà tan sols com una forma de vida al marge de la societat.

Annex fotogràfic

Vaga de la Telefònica de 1931. Detall de la Guàrdia d'Assalt davant l'edifici del passeig Pere III de Manresa. Cortesia de Joaquim Aloy.

Excursió del grup anarquista "Amor y verdad" de Gironella. Anys trenta. Centre d'Estudis Josep Ester Borràs.

Detall de la repressió de la vaga revolucionària de Fígols del gener de 1932. Cortesia de Joaquim Aloy.

Soldats entrant a Súria per controlar la vaga revolucionària,
22 de gener de 1932. Cortesia de Joaquim Aloy.

Detenció de Miguel Bueno a Berga després de l'intent
que la vaga esdevingués revolucionària, 1932.
Centre d'Estudis Josep Ester Borràs.

Destrució produïda per una bomba en la insurrecció del 9 de desembre de 1933 a Manresa. Cortesia de Joaquim Aloy.

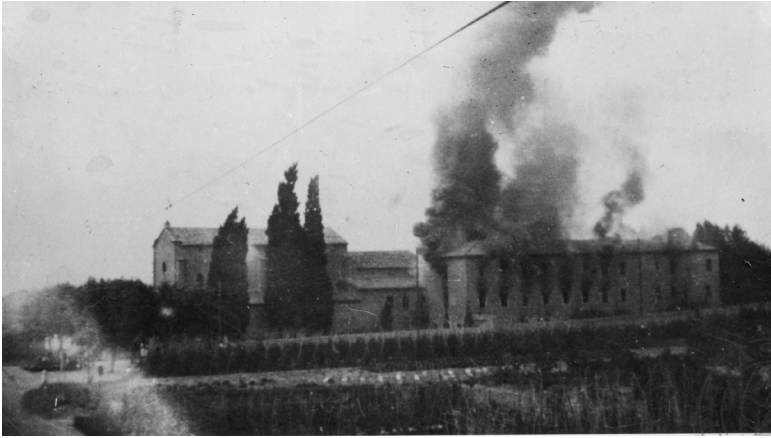
Soldats a l'entrada de la Fàbrica Nova de Manresa amb motiu del Sis d'Octubre de 1934. Cortesia de Joaquim Aloy.

Repressió de la Revolució del Sis d'Octubre de 1934. Arxiu Comarcal del Bages, fons Ajuntament de Manresa, UC 520. Autor: Casals, 7/10/1934.

Reunió de les Joventuts Llibertàries de Manresa, 1935. Arxiu Comarcal del Bages, fons Ajuntament de Manresa, UC 537.

Crema del convent de les Caputxines de Manresa, 1936.
Arxiu Comarcal del Bages, fons Ajuntament de Manresa, UC 539.

Grup de la columna Terra i Llibertat, 1936. Pedro Flores
està assegut amb el diari. Arxiu Comarcal del Bages,
fons Ajuntament de Manresa, UC 550.

Grup de la columna Terra i Llibertat, 1936.
Arxiu Comarcal del Bages, fons Ajuntament de Manresa, UC 549.

Milicians de la Poble de Lillet voluntaris a la columna anarquista
Terra i Llibertat al front de Madrid l'any 1936.
Centre d'Estudis Josep Ester Borràs.

Grup de la columna Terra i Llibertat. Front de Terol, Aguilón de los Navarros, 1938. Arxiu Comarcal del Bages, fons Ajuntament de Manresa, UC 582.

Agrupació de berguedans a l'exili. Prades, 1946.
Centre d'Estudis Josep Ester Borràs.

Detall del públic del míting del Congost, 2 d'abril de 1977.
Cortesia de Lluís Rius.

Tribuna del míting del Congost, 1977. A la dreta,
Enric Marco i Luis Andrés Edo. Cortesia de Lluís Rius.

Intervenció d'Enric Marco al míting del Congost, 1977.
Cortesia de Lluís Rius.

Local de la CNT-AIT de Manresa al carrer Carrió núm. 5, 1977.
Cortesia de Lluís Rius.

Conferència de la CNT-AIT, c. 1979. Cortesia de Lluís Rius.

Local de la CNT-AIT de Manresa al carrer Muralla de Sant Francesc, núm. 15, 1983. Cortesia de Lluís Rius.

Local de la CNT-AIT de Manresa al carrer Sant Antoni, núm. 2, c. 1990. Cortesia de Lluís Rius.

Acció dels grups anticapitalistes durant la retransmissió de la Cavalcada de Reis de 2002 a Manresa. Cortesia d'Albert Masdeu.

Manifestació contra l'especulació de la Plataforma Manresa Anticapitalista, 2002. Cortesia d'Albert Masdeu.

Detall del CSO Na Bastardes, 2002. Cortesia d'Albert Masdeu.

Manifestació a Berga contra els abusos policials dels Mossos d'Esquadra, 2004. Centre d'Estudis Josep Ester Borràs.

Marxa d'Homenatge als Maquis, 2007.
Centre d'Estudis Josep Ester Borràs.

Campanya de la CNT-AIT per la readmissió d'acomiadats de l'Ajuntament de Manresa, 2010. *El Pèsol Negre*, núm. 50.

Manifestació de rebuig a l'assassinat de Musta, Manresa, 14 de gener de 2012. *El Pèsol Negre*, núm. 56.

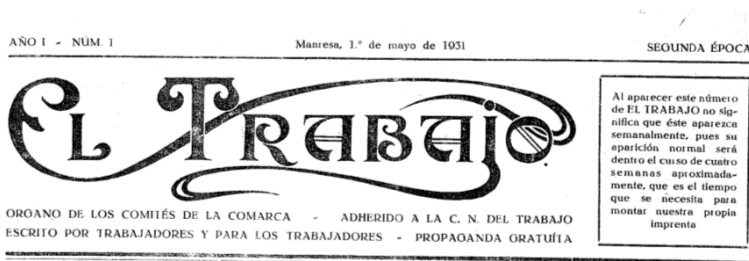
Vaga general del 14-N, 2012. *El Pèsol Negre*, núm. 59.

La Revista Social, núm. 1, 1872.

El Trabajo, núm. 1 de la primera època, 1922.

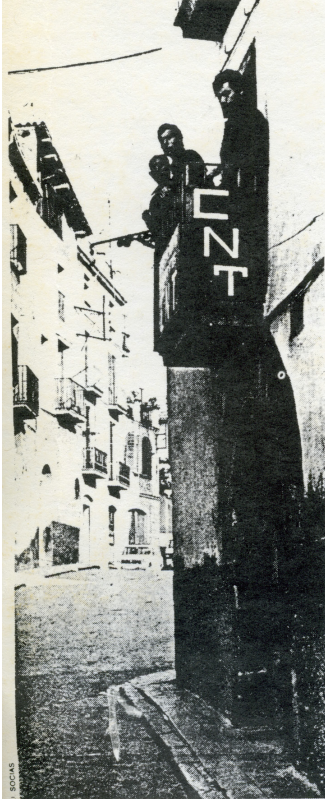
El Trabajo, núm. 1 de la segona època, 1931.

El Trabajo, núm. 1 de la tercera època, 1937.

CNT del Bages, núm. 2, 1977.

Cuenca minera de Sallent: Un pueblo libertario

Ramón Vila Capdevila

En la zona de Rajadell, cerca de la vía férrea, y al iniciarse el día 2 de agosto de 1963, se produjeron tres voladuras casi simultáneas; tres voladuras de otras tantas torretas o castilletes de conducción eléctrica, en el lugar conocido por «Cam Prim» en el término municipal de Rajadell. Dos de aquellas torretas sufrieron grandes averías pero quedaron en pie. La tercera cayó entera a tierra. Habían sido aserradas dos de sus patas y colocado material explosivo «plástico» en las otras dos. ... Sobre la una de la madrugada del miércoles pasado, día siete, un cabo, que con dos guardias civiles estaba apostado en La Creu de Perelló, término municipal de Castellnou de Bagès, allí por las proximidades del Castillo de Balsareny, vio avanzar a un hombre por un estrecho sendero que en dirección al castillo iba.

— ¡Alto a la...! El cabo no pudo terminar la orden conminatoria; girando rápidamente sobre sus talones, el desconocido hizo fuego contra el guardia civil rozando la bala el tricrónimo. La respuesta no se hizo esperar y el malhechor fue abatido de certeros disparos, pese a la oscuridad y a la maleza. ... Una de las balas había hecho blanco en el corazón de Ramón Vila Capdevila y su muerte fue instantánea. ... El «Caraquemada» vestía pantalón azul, camisa caqui y chaqueta gris, calzando botas de montaña. Sus pertrechos asombran a todos cuantos los hemos contemplado, pareciendo imposible que un hombre de 57 años llevara encima tanta cosa y tanto peso: un macuto-mochila, una bolsa de espaldas y un macuto de mano; en ellos, material diverso para aserrar hierro y perforar; tela de plástico explosivo; cuatro cantimploras de plástico y una bota de vino; una pastura, hecha a base de garbanzos y patatas cocidas; cuyo olor y contemplación causa náuseas, suficiente para comer tres o cuatro días; un bote de «Nescafé» envuelto en un periódico francés; un aparato de radio transistor; un tomo de la *Aritmética Razonada* (?), encendedor, tabaco, etc. En cuanto al armamento, una pistola tipo «Parabellum» del calibre nueve, con treinta y ocho cartuchos sueltos, además del cargador, y otra pistola «Flassá», del calibre 45, con treinta y ocho cartuchos en tres cargadores colocados en una bolsa. Al cinto, atada con una cuerda, como una de las pistolas, una bomba de mano tipo «sifón» sin marca, y un rollo de dos metros de mecha negra de combustión lenta, cinta aislante y un enorme manajo de llaves de todos los tipos entre las que hay muchas para automóviles y bastantes para masías, casas de campo, garajes, etc. ... Completaba el equipaje del bandolero un colchón montañero con cremallera, y un impermeable. ... La noticia de la muerte del «Caraquemada», fue pronto conocida por toda Cataluña, causando profunda sensación en Berga, ya que cerca de esta población, en Peguera, nació Ramon Vila el 2 de abril de 1908. Y por esta comarca y la de Rajadell ha perpetrado la mayoría de los delitos a lo largo de veintitrés años. ... (Por qué, 14-8-1963)

PELIGROSO TERRORISTA SORPRENDIDO POR LA BENEMERITA

HIZO FUEGO CONTRA LA GUARDIA CIVIL Y ESTA, AL REPULER LA AGRESION, LE DIO MUERTE

Bercelona, 7. — «Cera quanada» se peligrós terrorista ha sido muerto anoche por la Guardia Civil en la comarca de Berga cerca de Tordell, en un tiroteo que costó la Benemerita con un grupo de individuos, que se forma nocturno se dirige a la frontera francesa.

El Estado se llama Ramon Vila Capdevila, tenía 57 años y era conocido por el grupo de "Cera", que se llama "Caraquemada". Había pertenecido a la Federación Anarquista Democrática y era uno de sus más destacados elementos de acción, junto con el también llamado Miquel y el abolicionista Andrés de la Comandancia de Tordell, entre los otros de nombre; Puede asegurarse que en nombre anarquista se han perpetrado en Cataluña, el "Cera" (pero se ha ya publicado).

El hecho es que se le reconocieron los rasgos de un criminal en la sociedad catalana, en el momento de su muerte, los guardias que se encontraban en el momento de su muerte, y que por esta razón al momento de la ejecución...

El último maqui

CNT del Bages, núm. 2, 1977.

El Pèsol Negre, núm. 1, 2000.

El Pèsol Negre, núm. 65, 2014.

24 DIVISION		153 BRIGADA MIXTA		2º BATAILLON	
Lista de los componentes de la Compañía de Ametralladoras.					
CLASES	NOMBRES Y APELLIDOS	ORGANIZACION E INGRESO EN LA MISMA			
Capitán	Juan Asencio Sanchez	C.N.T.	desde	1934.	
D. Político	José Martínez Fernandez	C.N.T.	"	1932.	(En la Academia)
D. Político	José Binol Golset	C.N.T.	"	1932.	(Interino)
Teniente	Agustín Bautista Serrano	C.N.T.	"	1932.	
id	Juan Jover Polo	U.G.T.	"	1936.	
Sargento	Federico Diaz Sanchez	C.N.T.	"	1931	
id	Cristobal Ballesta Perez	C.N.T.	"	1930	(Ayudante)
id	Ramon Companys lto	C.N.T.	"	1930	
Cabos	Pedro Garcia Bayo	C.N.T.	"	1930	
id	Ginés Zamora Paredes	C.N.T.	"	1931	(Farriell)
id	Andrés Alonso Piñero	C.N.T.	"	1936	
id	Domingo Perez Portela	C.N.T.	"	1936	
id	Antonio Pose Rodriguez	C.N.T.	"	1936	
id	Antonio Perez Albarez	C.N.T.	"	1933	
id	Florencio Camprubi Casals	C.N.T.	"	1936	
id	Francisco Frenandez Cano	C.N.T.	"	1934	(Practicant)
id	Juan Casas Valls	C.N.T.	"	1935	
id	Jose Carmona Navarro	C.N.T.	"	1931	
Soldado	Ramon Cuiradas Martin	U.G.T.	"	1932	(Camillero)
id	Antonio Mengual Garcia	C.N.T.	"	1930	(Camillero)
id	Juan Gonzalez Galera	C.N.T.	"	1936	(Cocinero)
id	Juan Navarro Martinez	C.N.T.	"	1932	(Cocinero)
id	José Tapias Salcedo	C.N.T.	"	1932	(Ordenanza)
id	Domingo Molina Lopez	C.N.T.	"	1933	(Brabero)
id	Francisco Moreno Martinez	C.N.T.	"	1936	(Hospitalizado)
id	Antonio Puig Grao	C.N.T.	"		
id	Emersindo Diegez Dieguez	C.N.T.	"	1933	
id	Manuel Alvarez Leon	C.N.T.	"	1933	
id	Sotero Gomez Garcia	C.N.T.	"	1935	
id	Roque Haro Castano	C.N.T.	"	1933	
id	Marcelino Checa Perales	C.N.T.	"	1936	(Enlace)
id	Antonio Merina Muñoz	C.N.T.	"	1932	
id	Juan Rubio Martin	C.N.T.	"	1935	
id	Antonio Lopez Lázaro	C.N.T.	"	1935	
id	Agustín Samper Beltran	C.N.T.	"	1932	
id	Paulino Prat Amanaque	C.N.T.	"	1932	
id	Ricardo Mendez Diaz	C.N.T.	"	1936	(Braberi)
id	José Abella Alvarez	C.N.T.	"	1929	
id	Felix Valiente Beteta	Por estar con permiso se Descos.			
id	Francisco Vives Esbrí	"	"	"	"
id J	Juan Torres Balastegui	C.N.T.	"	1936	
id	Marcelino Rijs Sandri	C.N.T.	"	1935	
id	Clemente Masó Jorba	C.N.T.	"	1931	
id	Miguel Bragalló Escudero	C.N.T.	"	1934	
id	Bautista Ruana Pasoual	C.N.T.	"	1936	
id	Francisco Martinez Martinez	C.N.T.	"	1936	
id	Benjamin Asunción Olmos	C.N.T.	"	1934	
id	José Gnochez Maldonado	C.N.T.	"	1936	
id	Alfonso Carridn Fernadez	C.N.T.	"	1936	
id	Domingo Gil	C.N.T.	"	1934	
id	José Martienz Casrillo	C.N.T.	"	1931	
id	Salvador Ribas Ventura	C.N.T.	"	1938	(Ayu. Comisar.)

Llistat complet de la Companyia de Metralladores del 2n Batalló de la 153a Brigada Mixta, que participà en la batalla de l'Ebre, sector Segre.
Centre Documental de la Memòria Històrica (Salamanca).

13

APPELLIDOS		ORGANIZACIÓN E INGRESO EN LA M.	
Idado.....	Felix Gisvert Subirana	C.N.T.	desde
"	Pedro Perez Baulenas	C.N.T.	" 1937
"	Rafael Arbusó Canet	C.N.T.	" 1924
"	Juan Cipriani Rovira	C.N.T.	" 1936
"	Manuel Franch Perez	U.G.T.	" 1937
"	Juan Sentura Edo	U.G.T.	" 1934
"	Cerardo Gili Riera	C.N.T.	" 1929
"	Vicente Toledo Rueda	C.N.T.	" 1935
"	Remigio Flordehis Salmon	U.C.T.	" 1935
"	Baudilio Casademunt Solé	C.N.T.	" 1930
"	Marcos Jordán Colai	U.C.T.	" 1933
"	Pedro Gimenez Solis	U.C.T.	" 1936
"	Antonio Garcoés Mallada	U.C.T.	" 1935
"	Miguel Mayoral Camundi	U.C.T.	" 1936
"	Manuel Mateo Torres	(Sin Organización)	
"	José Serrate Gambal	C.N.T.	" 1935
"	Bomingo Perez Portela	C.N.T.	" 1934
"	Juan Torres Balastigán	C.N.T.	" 1936
"	Julían Cuerrero Solano	(Sin Organización)	

Compartamento de "La Casilla" a 17 Enero de 1938

E. COMISARIO

Llistat complet de la Companyia de Metralladores del 2n Batalló de la 153a Brigada Mixta, que participà en la batalla de l'Ebre, sector Segre. Centre Documental de la Memòria Històrica (Salamanca).

Cartell propagandístic del míting del Congost, 1977. IISH, Amsterdam.

Composició de la Columna Terra i Llibertat			Delegats de l'Organització
* Font: Arxius de Pedro Flores			Germainal de Sousa (FAI) José Ramos (CNT)
Comitè de Guerra:			
Primer període (set-oct. 36)		Segon període (des de nov. 36)	
Tomàs Asensio (Barcelona)		Manuel García (Barcelona)	
José Martínez (Espanyolera)		José Martínez (Olesa/Espanyolera)	
José Pérez (Balsareny)		Peñaroya (Cardona)	
Antonio Ginestet (Manresa)		Manuel Benítez (Manresa)	
Salvador Lozano (Manresa)		Pedro Flores (Manresa)	
José Carmona (Manresa)		Pérez Navarro (Sallent)	
Sanitat	Transports	Investigació	
Dr. Nombela	Pere Fitó (Castellet de Llobregat)	Juan Valdés (Manresa)	
Josep Fariols (Súria)		Baldú (Barcelona)	
Ramon Casals (Berga)			
Cultura i propaganda	Intendència	Estadística	
? (Olesa/Espanyolera)	Josep Viladomiu (Gironella)	Jaume Crauselles (Sallent)	
Delegats de centúria:			Annexes
García (Olesa/Espanyolera)	Juan Valdés (Manresa)	Centúria <i>Dinamiters de Linares</i>	
Paredes (Olesa/Espanyolera)	Salvador Lozano (Manresa)	<i>Bateria Sacco i Vanzetti</i>	
Enrique Flores (Súria)	José Soler (Manresa)		
Carlos Monte (Balsareny)	Joan Figueras (Manresa)		
Luis Gil (Sallent)	Pedro Flores (Manresa)		
Joan Butchacas (Sallent)	José García (Manresa)		
Josep Roura (Artes)	Peñaroya (Cardona)		
Villanueva (?)	Emilio Espinosa (Cardona)		

* La llista no és exhaustiva però indicativa d'alguns responsables de la Columna

Esquema de la composició de la columna Terra i Llibertat, octubre de 1936. Elaborat per l'autor segons les dades de Pedro Flores (Biblioteca del Casino de Manresa, fons Pedro Flores).

Milícies de la Catalunya central

Unitat	Força	Localitat	Destinació	Data de Sortida	Composició política
1-Miners a Barcelona	40	Sallent, Figols	Batallia de Barcelona	17-18 de juliol	CNT/FAI
2-Grup «Paso a la Idea»	60	Manresa	Tardienta (Aragó)	23 de juliol	CNT/FAI
3-Centúria «Dinamiters de Figols»	125	Barcelona	Saragossa (Aragó)	24 de juliol	CNT/FAI
4-Grup d'ERC del Berguedà	-	Berga	Alcanyís (Aragó)	24 de juliol	ERC
5- Grup a Columna Lenin	-	Manresa	Sarinyena (Aragó)	29 de juliol	POUM
6-Batalió de Metrallores n.4	400	Manresa	Fornillos (Aragó)	2 d'agost	Militar
7- Grup d'Estat Català	-	Manresa	Eivissa	11 d'agost	Estat Català
8- Grup d'Estat Català	-	Manresa	Portocristo (Mallorca)	12 d'agost	Estat Català
9- Grup a Columna Ascaso	-	Manresa	Osca (Aragó)	14 d'agost	CNT/FAI
10- Grup del POUM	35	Manresa	Portocristo (Mallorca)	20 d'agost	POUM
11- Grup a Columna Macià	-	Manresa	Saragossa (Aragó)	25 d'agost	Estat Català
12- Grup a Columna Macià	-	Manresa	Saragossa (Aragó)	19 de setembre	Estat Català
13- Primera Centúria Roja	175	Manresa	Fornillos (Aragó)	28 de setembre	UGT/PSUC, ERC/EC, CNT, POUM
14-Columna Terra i Llibertat *	900	Manresa	Serra de Gredos (Toledo)	9 de setembre	CNT/FAI
16-Columna Defensa Costera **	2000	Manresa	Costa de Tarragona	31 d'octubre	UGT/PSUC, CNT, ERC/EC, POUM, P-Sindicalista, Militars i Guàrdies
17- Centúria CNT-UGT de Castellet	120	Castellet del Llob.	?	14 de novembre	UGT, CNT, POUM
18- Grup a Columna Lenin	-	Manresa	Tierz (Aragó)	21 de novembre	POUM
19- Grup del POUM reforç PCR	-	Manresa	Fornillos (Aragó)	23 de desembre	POUM
20- Grup de federals	-	Manresa	?	novembre	Partit Federal
21-Centúries del PSUC Alt Llobregat	250	Barcelona	30 Divisió (Aragó)	27 de març	PSUC

Les unitats més importants apareixen en negreta / Les unitats que eren reforços d'altres estan precedides de guió «-»

La mida habitual dels grups oscil·lava entre 15 i 25 milicians.

* La Columna Terra i Llibertat va sortir de Manresa amb entre 8 i 10 centúries. Sortiria de Barcelona amb unes 15, completant-se a Madrid.

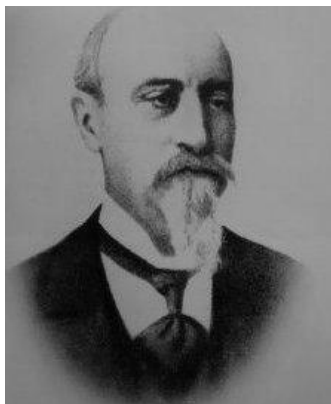
La Columna estaria dividida en 3 batallons, però aparegaria aproximadament uns 2000 milicians, contant rellius. És difícil de saber quants milicians eren de l'Alt Llobregat

No seria agosarat assumir que n'erem uns 1500 de la Catalunya central.

** La Columna de Defensa Costera estaria dividida en 4 batallons: un batalló desplegat a l'Ampolla (del POUM i catalanistes d'ERC i EC), un altre a l'Armetia de Mar

(UGT i CNT-Sindicalistes d'Oposició), un altre a Sant Carles de la Ripita (CNT-FAI) i l'altre a Salou (guàrdies i 50 milicians del Partit Sindicalista)

Esquema aproximat de les diferents unitats milicianes sortides cap al front entre 1936 i 1937, abans de la militarització. Elaborat per l'autor.

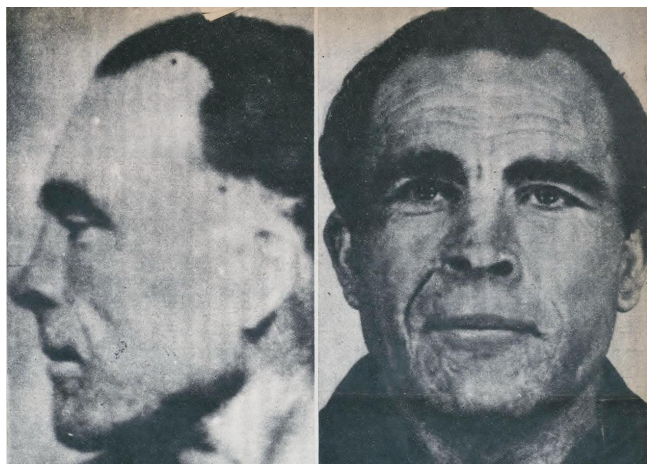
José López Montenegro

Fitxa policial de Joaquim Penina

Ramon Vila. Centre d'Estudis Josep Ester Borràs

Fitxa policial de Ramon Vila

Retrats policials de Francisco Granados i Joaquín Delgado

Retrat policial d'Agustín Rueda

Annex

Locals

Les Tres Classes de Vapor, Manresa: c. Vestals, 6, 2a (ca. 1870-1899)

Seu de *La Revista Social*, Manresa: c. Vestals, 6, 2a (1872)

Ateneu Obrer Manresà: passeig Pere III (1887-1893); c. Born, 13, pral. (1893-1921); c. de les Piques, 1 (1922-1939)

Local anarquista de Manresa: c. de la Codinella (1891-1893)

Seu dels socialistes de Manresa: Cafè Santo Domingo, Muralla del Carme

Centre Republicà: c. Vestals, 10 (1900-1920)

Seu del diari *La Mujer Moderna*, Manresa: c. Urgell, 26, pral. (1904)

Seu de la Federació Local de Societats Obreres de Manresa: c. Talamanca, 3 (1911-1917)

Seu de la Federació Local de Sindicats de la CNT de Manresa: c. Casanova, 7 (1917-1923)

Seu de la CNT de Súrria: c. Sant Jaume, 28, 2a (1912-1923)

Seu del diari *El Trabajo*, Manresa: c. Caputxins, 37, 2n 2a (1922-1923); c. Carrió, 5, bxs. (1931-33); ctra. de Cardona, 32 (1933-1934)

Comitè de Relacions Anarquistes de l'Alt Llobregat i el Cardener, Manresa: c. l'Era del Firmat (1928)

Cooperativa Obrera Manresana / seu de la UGT de Manresa: c. Bonsuccés, xamfrà amb c. Esquilets

Federació Local de la CNT de Manresa: c. Urgell, 12 (1930-1933)

Seu social de la CNT Manresa: passeig Pere III, 45 (1930-1939)

Ateneu Cultural Popular de Manresa: c. Mesquita, 12 (1931-1936); c. Sobrerroca, 42 (1936); c. Sant Miquel, 11 (1936-39)

Ateneu Cultural de Divulgació Social, Manresa: c. Pedregar, 15 (1932-1933)

Ateneu Sindicalista de Manresa / seu de la Federació Local de la CNT d'Oposició (trentista): c. Urgell, 12 (1934-1936)

Impremta d'*El Trabajo*: carretera de Cardona, 32 (1932-1934)

Ateneu Popular de Manresa: Casa Torres, pl. d'en Creus

Ateneu de les Joventuts Llibertàries de Manresa: pl. Valldaura, 2 (1936-1939)

Seu de la Federació Local de la CNT després de l'escissió: passatge Sense Nom, 8, 1a (1933-1936)

Seu de Luz y Vida, Gironella: c. Joaquim Penina, 91, 1r 2a (1932-1938)

Seu del POUM de Manresa: c. Joc de la Pilota, 10 (1933-1936)

Seu de les Joventuts Llibertàries de Manresa: pl. Vall-
daura, 1 (1936-1939)

Seu de la CNT de Manresa: edifici dels Germans de les
Escoles Cristianes (juliol-octubre 1936)

Seu de la CNT de Manresa: c. Àngel Guimerà, 48-50
(1936-1939)

Seu de la UGT: edifici del Convent de Sant Francesc
(1936-1939)

Seu de les Joventuts Llibertàries de Berga: pl. Catalunya,
5-6-7 (1936-1939)

Seu de la CNT de Berga: c. Cardona, 1 (1936-1939)

Seu de la CNT de Sallent: c. Clos, 6 (1934-1939)

Seu de l'Agrupació Naturista Llibertària: Casa Batlle o
torre Nofre Batlle, camí de la Cova

Seu del Comitè Antifeixista de Manresa: Casino - Casa
del Poble, passeig Pere III, 35 (1936-1939)

Seu de la Federació Local de la CNT de Manresa: c. Car-
rió, 5, 1r (1977-1984)

Seu de la Federació Local de la CNT de Berga: c. Frai
Federico, 5 (1978-1990)

Seu de la Federació Local de la CNT de Sallent / actual
CGT: c. Clos, 5, 1a (1978-actualitat)

Seu de la CCT de Manresa: passeig Pere III, 14-16 (1979-
1984)

Seu de la CCT de Berga: c. de la Pietat (1980-1989)

Seus de la CGT de Manresa: c. Barreres, 3; c. Sobrerroca, 25; c. Circumval·lació, 77, 2n (anys vuitanta - actualitat)

Seu de la CNT de Manresa / Ateneu L'Estaca: c. Sant Antoni, 2 (anys vuitanta - noranta)

Seu de la CNT de Manresa: pl. Catalunya, 9, 1r (2010 - actualitat)

Casal de la Dona: c. Àngel Guimerà, 53, 3r 2a

Casal Alimara, Manresa: c. Àngel Guimerà, 53, 3r 1a (anys vuitanta)

Ateneu Popular La Seca, Manresa: c. Jorbetes, 14; c. Barreres, 8; c. Talamanca, 8 (1990-2000)

Local del Txani, Manresa: c. Vilanova, 22 (anys noranta); c. Camp d'Urgell, 26 (2001)

CEJEB, Berga: c. Balç, 4 (2001 - actualitat)

Ateneu Llibertari del Berguedà: c. Pinsania (1996 - actualitat)

CSO Na Bastardes: c. Na Bastardes, 13 (2002-2005)

CSO Valldaura: c. Jorbetes, 22 (2005 - actualitat)

CSO La Tremenda: c. Sant Salvador, 22-24 (2004-2013)

ZTA Banzai: c. Camp d'Urgell, 9 (2007-2011)

Ateneu Popular La Sèquia: Casa Llisach, c. Alfons XII (2009-2011); c. Amigant (2011 - actualitat)

Ateneu Anarquista La Ruda: c. Verge de l'Alba, 12 (2014 - actualitat)

La Regadora: c. Talamanca, 8 (2018 - actualitat)

Cronologia de fets destacats

Vaga general, 1855, motí a Berga

Motí a Manresa, 1869; esglésies cremades

Revolta cantonal, Manresa, 1873

Avalot dels consums, Manresa i Gironella, 1878

Vaga de Cal Pons, Puig-reig, 1873

Vaga a Manresa i l'Alt Llobregat, 1890; disturbis a la fàbrica Gallifa de Sant Joan de Vilatorrada

Bombes a Berga (colònia Rosal), 1891

Vaga a la Fàbrica Nova, Manresa, 1897; aldarulls a Manresa

Vaga general, 1901; influència a Manresa

Vagues parcials, 1902 i 1904

Avalot a Súria, 9 de febrer de 1909; un mort

Vaga general, 1909; enfrontaments a tot el centre de Manresa (pl. Infants, Muralla, passeig, ctra. De Vic...), dues esglésies cremades, dos morts; influència a Sant Vicenç, Monistrol de Montserrat, Moià, Artés, Balsareny...

Vaga del metall 1912-1913; molta influència a Manresa i Balsareny

Avalot dels burots, Artés, 2 de gener de 1917

Vaga general, 1917; Manresa paralitzada del 13 al 19 d'agost, dies abans vaga de ferrocarrils

Cicle de vagues, 1919-1920; paralitzat el tèxtil, el vidre i el metall

Motí a Gironella, novembre de 1919; els obrers rodegen la caserna de la Guàrdia Civil

Intent d'assassinat d'Àngel Pestaña, c. Cantarell, Manresa, 25 d'agost de 1922; l'intenten tornar a matar a l'hospital de Sant Andreu; es convoca vaga de resposta

Tiroteig de la Gàbia, passeig Pere III, Manresa, 6 d'abril de 1923

Disturbis al Teatre Nou de Manresa, 12 de juliol de 1923

Descoberta de bombes a la ctra. De Rubí, Manresa, setembre de 1923

Atemptat frustrat contra el rei Alfons XIII, 1929, Súria

Vaga general, 12 de desembre de 1930; diversos detinguts a Manresa

Proclamació de la República, 14 d'abril de 1931; gran manifestació dels sindicats

Vagues de 1931: vaga general i a la Telefònica, Manresa, juliol; mineria, Cardona, 13 de juliol; construcció, Sallent, juliol; metall, premsa, fabril i tèxtil, transport, etc., Manresa, setembre; vaga general, Manresa, 4 de setembre

Revolta de l'Alt Llobregat, 18-23 de gener de 1932; extensió per tota la comarca; proclamació del comunisme llibertari a Fígols, Navarcles, Cardona, Balsareny, Súria i Sallent; vagues generals a Manresa, Puig-reig, Gironella, Berga, Sant Vicenç, etc.

Vaga insurreccional, 8 de gener de 1933; els revoltosos prenen Sallent; dos morts en tiroteigs

Vaga insurreccional, 9 de desembre de 1933; bombes a Manresa; sabotatge de torretes elèctriques per la comarca

Generalització de petites explosions per la comarca durant els conflictes vaguistes

Vagues de 1934: vaga general, Manresa, 13 de març; mineria, Cardona, març; mineria i construcció, Sallent, març-juliol; aldarulls a Sallent i explosió de bomba en una fàbrica de la Pobla de Lillet

Revolució d'Octubre de 1934, 6-9 d'octubre de 1934; enfrontaments el dia 6

Aldarulls i crema d'esglésies, 19-25 de juliol de 1936; especialment a Manresa, Sant Joan i Santpedor

Fets de Maig, 1937

Caiguda de Manresa en mans franquistes, 24 de gener de 1939

Execucions "legals" al Camp de la Bota de Barcelona, i "extrajudicials" a Manresa, Súria, Berga, etc.

Vaga de la Fàbrica Nova, Manresa, 1946

Guerrilla llibertària, 1944-1960

Vaga general, 1951; vaga a Fígols

Vaga de mineria, 1964, Súria

Vaga general, Sallent, 1972

Mítinq del Congost de Manresa, 2 d'abril de 1977

Vaga de mineria, Fígols, desembre de 1977

Vaga per Agustín Rueda, Sallent, 14 de març de 1978

Vaga de mineria, Sallent, juny de 1983

Vagues generals de la democràcia, 1985, 1988, 1992, 1994, 2002, 2010 i 2012

686 / ANNEX

Protestes contra la guerra d'Iraq, 2003

Detencions d'anarquistes, 18 de desembre de 2014, 28
d'octubre de 2015 i octubre de 2017

Bibliografía

ABAD DE SANTILLÁN, Diego. *Por qué perdimos la guerra: Una contribución a la historia de la tragedia española*. Barcelona: Plaza & Janés, 1977.

ABELLÓ, Teresa. “L’ajut mutu en els inicis de l’associacionisme obrer: cooperatives i sindicats”. *Revista d’Etnologia de Catalunya*, 1997, núm. 11, p. 58-67.

Actas de los Consejos y Comisión Federal de la Región Española: 1870-1874. 2 vol. [Barcelona]: Facultad de Filosofía y Letras. Universidad de Barcelona. Publicaciones de la Cátedra de Historia General de España, 1969.

ADAM, Joan. “La vaga del gener de 1946 a Manresa”. *Dovella*, 1989, núm. 28, p. 5-13.

ADÍN, J. Lluís [et al.]. *Col·lectivititzacions al Baix Llobregat: 1936-1939*. Centre d’Estudis Comarcals del Baix Llobregat; [Barcelona]: Abadia de Montserrat, 1989. (Biblioteca Abat Oliba, 69).

AISA PÀMPOLS, Manel. *La huelga de alquileres y el Comité de Defensa Económica*. Barcelona: El Lokal, 2014.

ALCALÁ, César. “Carlos VII nos relata la III guerra carlista”. *Tradición Viva*. <<http://www.lavoz.circulocarlista.com/historia-del-carlismo/historia-2/carlosviinosrelatalaiiguerracarlista>>

“Alegato del Fiscal contra Ferrer Guardia”. *La Alcarria Obrera*, 14-12-2011. <<https://laalcarriaobrero.blogspot.com.es/2011/12/alegato-del-fiscal-contra-ferrer.html>>.

ALERT PUIG, Josep; PARCERISAS ESTRUCH, Conxita [coord.]. “Bela espero. El XVIII Congrés Català d’Esperanto”. *Memòria i Història de Manresa*. <<http://www.memoria.cat/republica/content/bela-espero-el-xviii-congrés-català-desperanto>>.

ALERT PUIG, Josep; PARCERISAS ESTRUCH, Conxita [coord.]. “CENU”. *Memòria i Història de Manresa*. <<http://www.memoria.cat/mestres/content/cenu>>.

ALERT PUIG, Josep; PARCERISAS ESTRUCH, Conxita [coord.]. “Document de declaració de socis de l’Ateneu Obrer Manresà”. *Memòria i Història de Manresa*. <<http://www.memoria.cat/republica/content/13-153>>.

ALERT PUIG, Josep; PARCERISAS ESTRUCH, Conxita [coord.]. “El CENU i l’educació en temps de guerra”. *Memòria i Història de Manresa*. <<http://www.memoria.cat/mestres/content/el-cenu-i-leducacio-en-temps-de-guerra>>.

ALERT PUIG, Josep; PARCERISAS ESTRUCH, Conxita [coord.]. “Els nombres: Les xifres de la repressió”. *Memòria i Història de Manresa*. <<http://www.memoria.cat/censpresos/content/els-nombres-les-xifres-de-la-repressió>>.

ALERT PUIG, Josep. “Qui era Rafael Corvinos?”. *Memòria i Història de Manresa*. [Article basat en l’entrevista original publicada a *Regió7*, 20-8-1984]. <<http://www.memoria.cat/corvinos/qui-era-rafael-corvinos>>.

ALGUÉ, Jordi; ARCEDA, Miquel; LLOBET, Ester; SELLARÉS, Rossend; VILÀ, Arcadi. *Silencis: República, guerra civil i repressió franquista a Navàs (1931-1945)*. Navàs: Ajuntament de Navàs, 2014.

“A los anarquistas...”. *Tierra* [L’Havana], 13-11-1924; *El Libertario* [Buenos Aires], 15-12-1924.

ALOY, Joaquim. “L’enderrocament de les esglésies: Les obres públiques”. *Memòria i Història de Manresa*. <<http://www.memoria.cat/laseu/content/lenderrocament-de-les-esglésies-les-obres-públiques>>.

ALOY, Joaquim; BASIANA, Jordi; GASOL, Pere. *Papers catalans espoliats: L'Arxiu de Salamanca i la Catalunya central*. Manresa: Zenobita, 2007.

ALOY, Joaquim [et al.]. “Les últimes detencions del franquisme a Manresa (octubre-desembre 1975)”. *Memòria i Història de Manresa*. <<http://www.memoria.cat/detencions1975/content/premsa-de-lèpoca>>.

ALOY, Joaquim; FONS, Ramon; GASOL, Pere; SARDANS, Jordi. *La Guerra Civil: 1936-1939*. 2 vol. Manresa: Parcir Edicions Selectes, 1992-1993. (Història Gràfica de Manresa).

ALOY, Joaquim; FONS, Ramon; GASOL, Pere. “Noms i cognoms de les víctimes mortals”. *Memòria i Història de Manresa*. <<http://www.memoria.cat/morts/content/noms-i-cognoms-de-les-víctimes-mortals>>.

ALOY, Joaquim; GASOL, Pere. “Documents de la repressió a la rereguarda republicana”. *Memòria i Història de Manresa*. <<http://www.memoria.cat/repressions/documentos-de-la-repressió-la-reguarda-republicana>>.

ALOY, Joaquim; GASOL, Pere. “Viure en una dictadura: Els primers anys del franquisme a Manresa (1939-1959)”. *Dovella*, 2007, núm. 93, p. 30-35.

ALOY, Joaquim. “L'entrada de les tropes franquistes a Manresa”. A: ALOY, Joaquim; FONS, Ramon; GASOL, Pere. *La Guerra Civil: 1936-1939*. Manresa: Parcir Edicions Selectes, 1993, vol. 2. (Història Gràfica de Manresa).

ALOY, Joaquim; LUJÁN FELIU, Oriol. “El míting de la Diada Nacional del 1976 a Manresa”. *Memòria i Història de Manresa*. <<http://www.memoria.cat/diada1976/content/marc-històric>>.

ALOY, Joaquim; SARDANS, Jordi. *La República: 1931-1936*. 2 vol. Manresa: Parcir Edicions Selectes, 1990-1991. (Història Gràfica de Manresa).

ALTED, Alicia; DOMERGUE, Lucienne [coord.]. *El exilio republicano español en Toulouse, 1939-1999*. Madrid: Universidad Nacional de Educación a Distancia, 2003.

AMAT-PINIELLA, Joaquim. *K. L. Reich*. Barcelona: Edicions 62, 2001.

AMORÓS, Miquel. *1968: El año sublime de la acracia*. Bilbao: Murturreko, 2014.

AMORÓS, Miquel. *José Pellicer. El anarquista íntegro*. Barcelona: Virus, 2009.

“*Anarquía sin adjetivos*, de Tarrida del Mármol”. *La Alcarria Obrera*, 25-12-2007. <<https://laalcarriaobrera.blogspot.com.es/2007/12/anarquía-sin-adjetivos.html>>.

Anarquismo y poder popular. Teoría y práctica sudamericana. [Bogotá-Manresa]: Ediciones Gato Negro, 2011.

Asociación Internacional de los Trabajadores: III Congreso Obrero de la Región Española: Celebrado en Córdoba del 25 de diciembre de 1872 al 2 de enero de 1873. Córdoba: Secretaría de Cultura. Secretariado Permanente del Comité Confederal. Confederación Nacional del Trabajo, 2013. <<http://memoriahistorica.cnt.es/wp-content/uploads/2013/04/Actas-del-III-Congreso-de-la-Region-Española-de-la-AIT-Cordoba-1873.pdf>>.

“Autoorganización obrera sí, elecciones sindicales no”. *Bicicleta*, noviembre de 1977, núm. 1, p. 10-11.

AVILÉS, Juan. “Un punto de inflexión en la historia del anarquismo: El congreso revolucionario de Londres de 1881”. *Cuadernos de Historia Contemporánea*, 2012, vol. 34, p. 159-180. <<http://revistas.ucm.es/index.php/CHCO/article/viewFile/40071/38500>>.

BACARDIT GAMISANTS, Miquel. “Magí Gamisans ‘Gamis’, un home de poble. Relat històric de la vida d’un idealista com tants n’hi havia a la Catalunya del segle xx”. *Dovella*, 2012, núm. 110, p. 40-47.

BADAL, Miguel A. “Los orígenes del Primero de Mayo”. *Red-libertaria.net*. [Extret de: *Humanismo y Acracia: Órgano de expresión humanista y libertario*]. <<http://red-libertaria.net/los-origenes-del-primero-de-mayo/>>.

BALIUS, Jaume. “Por los fueros de la verdad”. *Solidaridad Obrera/Le Combat Syndicaliste*, 2-9-1971.

BALLESTER, David. “*L’instrument sindical*” del PSUC durant la guerra civil: *La UGT de Catalunya (1936-1937)*. [Bellaterra]: Universitat Autònoma de Barcelona, 1997.

BALLESTER, David. “La UGT de Cataluña durante la Guerra Civil (1936-1939): ¿Un sindicato cara la guerra?”. *Studia historica. Historia contemporánea*, 2006, núm. 24, p. 35-55.

BENET, Josep; MARTÍ, Casimir. *Barcelona a mitjan segle XIX: El moviment obrer durant el Bienni Progressista, 1854-1856*. 2 vol. Barcelona: Curial, 1976. [Consultat a: *Diccionari de Sindicats, Sindicalistes i de la Història del Moviment Obrer de Catalunya*. <<http://www.veuobrera.org/00finest/855comun.htm>>].

BERGER MULATTIERI, Gonzalo. “El pes específic de la CNT en el context dels fets de maig del 1937: Anàlisi d’afiliació sindical de la Federació Regional de Catalunya”. A: *Academia.edu*, 2015.

BERGER MULATTIERI, Gonzalo. *Les milícies antifeixistes de Catalunya: 21 de juliol-31 de desembre de 1936* (Tesi doctoral). Universitat de Barcelona, 2017.

“Biografia d’Agustín Rueda”. *Centre d’Estudis Pedro Flores*, 28-4-2011. <<http://centrestudispedroflores.blogspot.com/2011/04/biografia-agustin-rueda-sallent.html>>.

BOIXADER, Alba; SERRA, Rosa. “Memorias de un deportado”. *L’Erol*, 2007, núm. 94, p. 8-10.

BONVEHÍ CASTANYER, Jordi. “El camí cap a la llibertat”. *Històries Manresanes*, 10-5-2014. <<http://historiesmanresanes.blogspot.com.es/2014/05/el-cami-cap-la-llibertat.html>>.

BONVEHÍ CASTANYER, Jordi. “El gran soviets de Manresa”. *Històries Manresanes*, 28-5-2013. <<http://historiesmanresanes.blogspot.com/2013/05/el-gran-soviet-de-manresa.html>>.

BONVEHÍ CASTANYER, Jordi. “Homenatge a l’anarquisme manresà”. *Històries Manresanes*, 28-2-2012. <http://historiesmanresanes.blogspot.com.es/2012_01_01_archive.html>.

BONVEHÍ CASTANYER, Jordi. “La marxa dels treballadors de la Lemmerz”. *Històries Manresanes*, 26-4-2013. <http://historiesmanresanes.blogspot.com.es/2013_04_01_archive.html>.

BONVEHÍ CASTANYER, Jordi. “La ciutat de les bombes”. *Històries Manresanes*, 15-4-2014. <<http://historiesmanresanes.blogspot.com.es/2014/04/la-ciutat-de-les-bombes.html>>.

BONVEHÍ CASTANYER, Jordi. “La creació del Centre de Planificació Familiar”. *Històries Manresanes*, 21-12-2014. <<http://historiesmanresanes.blogspot.com.es/2014/12/la-creacio-del-centre-de-planificacio.html>>.

BONVEHÍ CASTANYER, Jordi. “La gran marxa minera del 2001”. *Històries Manresanes*, 10-5-2014. <<http://historiesmanresanes.blogspot.com.es/2014/05/el-cami-cap-la-llibertat.html>>.

BONVEHÍ CASTANYER, Jordi. “La revolta dels burots d’Artes: Un exemple de caciquisme al Principat”. *El Principat*, 2-1-2016. <<http://www.historiesdeuropa.cat/2017/12/31/la-revolta-dels-burots-dartes/>>.

BONVEHÍ CASTANYER, Jordi. “L’escola manresana durant la Guerra Civil”. *Històries Manresanes*, 23-5-2016. <http://historiesmanresanes.blogspot.com.es/2016/05/lescola-manresana-durant-la-guerra-civil_23.html>.

BONVEHÍ CASTANYER, Jordi. “L’estat de setge de gener de 1932”. *Històries Manresanes*, 26-11-2013. <<http://historiesmanresanes.com>>.

blogspot.com.es/2013/11/lestat-de-setge-del-gener-de-1932.html>.

BONVEHÍ CASTANYER, Jordi. “Mort entre les vies d’un milicià del POUM”. *Històries Manresanes*, 7-9-2010. <<http://www.historiesmanresanes.blogspot.com.es/2010/09/mort-entre-les-vies-dun-milicia-del.html>>.

BONVEHÍ CASTANYER, Jordi. “Okupació i resistència (2002-2013)”. *Històries Manresanes*, 13-4-2013. <<http://historiesmanresanes.blogspot.com.es/2013/04/okupacio-i-resistencia-2002-2013.html>>.

BONVEHÍ CASTANYER, Jordi. “Paulí Malsand Blanco”. *Històries Manresanes*, 12-6-2008. <<http://historiesmanresanes.blogspot.com.es/2008/06/paul-malsand-blanco.html>>.

BOTIFOLL, Carme. *Conflictivitat social i repressió: Santpedor (1931-1945)*. Vic: Eumo, 2010.

BRICOLLÉ, David. “Els alcaldes afusellats a mans dels franquistes”. *Regió7*, 14-10-2013. <<http://www.regio7.cat/bages/2013/06/20/alcaldes-afusellats-mans-dels-franquistes/236589.html>>.

CALERO, Juan Pablo. “Vísperas de la revolución. El congreso de la CNT (1936)”. *Germinal*, abril 2009, núm. 7, p. 97-132. <<http://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/3785901.pdf>>.

CAMPRUBÍ PLANS, Josep. *Fàbriques i Empreses: 10 anys de reportatges a ‘Regió7’, 1984-1994*. Manresa: 1994.

CANALS, Enric. “Graves incidentes entre cenetistas en Mataró”. *El País*, 18-3-1980. <http://elpais.com/diario/1980/03/18/economia/322182016_850215.html>

CAÑADAS GASCÓN, Xavier. *Caso Scala: Terrorismo de estado y algo más*. Barcelona: Virus, 2008.

CARA RINCÓN, Josep. *‘El Trabajo’: Setmanari portaveu dels comitès de la CNT de les comarques del Berguedà i del Bages (1922-23,*

1931-34, 1937-38) (Treball per a l'obtenció del Diploma d'Estudis Avançats). Universitat de Barcelona, 2003. [Enllaçat al blog de Pep Cara *Rebequeries*]. <<http://www.bllibertari.org/pepcara/el-trabajo-setmanari-portaveu-dels-comites-de-la-cnt-de-les-comarques-del-bergueda-i-del-bages-1922-23-1931-34-1937-38.html>>

CARA RINCÓN, Josep. “Fa cinc anys que va sortir el primer Pèsol Negre”. Al blog: *Rebequeries*. [Originalment publicat a *El Pèsol Negre*, maig-juny 2003, número 13, dossier central]. <<http://www.bllibertari.org/pepcara/fa-cinc-anys-que-va-sortir-el-primer-pesol-negre.html>>.

CARA RINCÓN, Josep; JANÉ, Jordi. “El moviment obrer al s. XX: L'altra cara de la industrialització berguedana”. *L'Erol*, 2001, núm. 70, p. 27-37.

CARMONA PASCUAL, Pablo César. *Libertarias y contraculturales: El asalto a la sociedad disciplinaria: Entre Barcelona y Madrid 1965-1979* (Tesi doctoral). Universidad Complutense de Madrid, 2012. <http://www.cedall.org/Documentacio/e-books/Paco_Carmona_Libertarias/PABLO_CARMONA_Libertarias_y_Contraculturales.pdf>.

CARMONA PASCUAL, Pablo César. *Transiciones: De la asamblea obrera al proceso del pacto social: CNT (1976-1981)*. Madrid: Fundación de Estudios Libertarios Anselmo Lorenzo, 2004.

CARRIÓ VILASECA, Jacint. *Manresa-Mauthausen-Gusen. Deportació i retorn d'un home compromès amb la llibertat*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 2001.

CASAL, Alfredo. “Agustín Rueda. Para que su recuerdo siempre nos acompañe”, 2009. Escrit reproduït en castellà a “Biografia d'Agustín Rueda”, 28-4-2011, al blog del Centre d'Estudis Pedro Flores, i en català a “Deixes enrere la tortura i la mort... Agustín Rueda”, 14-3-2013, a *Ingovernables.noblogs.org*.

CASANOVAS ROMEU, Àngels. *Miquel Carreras Costajussà (1905-1938)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011. (Biblioteca Serra d'Or, 438).

CASASOLA DEL POZO, Jerónimo. *Roca: La gran huelga del 76. 95 días en lucha*. Autoeditat el 2004 i digitalitzat el 2017 pel Centre d'Estudis de Gavà. <http://centrestudis.gava.ppe.entitats.diba.cat/wp-content/uploads/sites/10/2017/12/La_Gran_Huelga_del_76-Jeronimo_Casasola_del_Pozo_2004-AR.pdf>

CASAS SORIANO, Just. *Els fets de juliol de 1936 a Barcelona: Els protagonistes i les víctimes*. Barcelona: Base, 2016.

CASTELLS DURAN, Antoni. *Les col·lectivitzacions a Barcelona (1936-1939)*. Barcelona: Hacer, 1993.

CAZAFORTINES. *Anarquistas y vascos en la Segunda Guerra Mundial*. 4 vol. <<http://rojoynegro.info/articulo/cultura-libre/anarquistas-vascos-la-segunda-guerra-mundial>>.

“CCOO cuenta con un millón trescientos mil afiliados”. *El País*, 14-9-1977.

CERVELLÓ, Zurita. “Per Manresa i per l'ideal, no enderroqueu la Seu”. *El Pla de Bages*, 5-10-1936.

COMAS, Francesc. *Històries de Manresa*. Manresa: Regió7; Zenobita, 2010.

“Comentaris al Totxo”. *CNT del Bages*, setembre 1977, núm. 7, p. 8.

“Constitueixen una plataforma contra la visita del rei Joan Carles a Manresa”. *Vilaweb*, 20-6-2000. <<https://www.vilaweb.cat/noticia/1140655/20000620/constitueixen-plataforma-visita-rei-joan-carles-manresa.html>>.

CORNELLÀ ROCA, Pere. “Catalunya, 1937: Dos informes: ‘Informe sobre la situación política en Cataluña y estado del orden público en esta región’. ‘Situación general de fuerzas en toda Cataluña y en el frente de Aragón’”. *Revista de Girona*, 1981,

núm. 94, p. 23-33. <http://www.revistadegirona.cat/recursos/1981/0094_023.pdf>.

“Crisis económica (II): Los años 80: Treinta años de crisis abierta del capitalismo”. A: *Corriente Comunista Internacional*. [Original: *Revista Internacional*, abril 1999, núm. 97]. <<http://es.internationalism.org/revista-internacional/199904/1168/crisis-economica-ii-los-anos-80-treinta-anos-de-crisis-abierta-del>>.

Crònica de la Guerra Civil a Catalunya. 2 vol. Barcelona: Edicions Dau, 2008.

CUADRAT, Xavier. *Socialismo y anarquismo en Cataluña (1899-1911): Los orígenes de la CNT*. Madrid: Ediciones de la Revista del Trabajo, 1976.

CUADROS, Ignasi. “Els topònims municipals de la 7a Regió durant la Guerra Civil i la Revolució de 1936”. *Dovella*, 1989, núm. 33, p. 57-59.

“Deixes enrere la tortura i la mort... Agustín Rueda”. *Ingovernables.noblogs.org*, 14-3-2013. <<https://ingovernables.noblogs.org/post/2013/03/14/deixes-enrere-la-tortura-i-la-mort-agustin-rueda/>>.

DÍAZ NOSTY, Bernardo. *La comuna asturiana: Revolución de octubre de 1934*. Madrid: Zero/ZYX, 1974.

Diccionari de Sindicats, Sindicalistes i de la Història del Moviment Obrer de Catalunya (dels orígens fins l'any 1939). <<http://www.veuobrera.org/>>.

Diccionari de Sindicats [...]

D., Joni. *Grups autònoms: Una crònica armada de la transacció democràtica*. Barcelona: El Lokal, 2013.

DOMÈNECH, Xavier. “La Guardia Civil ocupa las minas de Sallent”. *El País*, 21-6-1983. <https://elpais.com/diario/1983/06/21/economia/424994418_850215.html>.

DURGAN, Andy. *Comunismo, revolución y movimiento obrero en Cataluña 1920-1936: Los orígenes del POUM*. Barcelona: Laertes, 2016.

EDO, Luis Andrés. *La Corriente*. [Barcelona]: Fundació d'Estudis Llibertaris i Anarcosindicalistes, 2002.

“El atentado contra Ángel Pestaña y los Libres”. *La Alcarria Obrera*, 25-5-2009. <<https://laalcarriaobrera.blogspot.com.es/2009/03/el-atentado-contrangel-pestana-y-los.html>>.

“El cartell de les 6 Hores de Música Progressiva de Sallent, 1972”. *La web sense nom*, 19-4-2014. <<http://lwsn.net/article/el-cartell-de-les-6-hores-de-musica-progressiva-de-sallent-1972>>.

Eleccions sindicals: Dades de l'any 2015. Barcelona: Observatori del Treball i Model Productiu. Departament de Treball, Afers Socials i Famílies. Generalitat de Catalunya, 2016. <http://www.ccoo.cat/pdf_documents/2016/dades_oficials_generalitat_eleccions_sindicals_2015.pdf>

“El mitin del Congost”. *CNT del Bages*, abril 1977, núm 4, p. 2.

“El moviment okupa creix a Manresa i ja disposa d'un mínim de dotze cases”. *Regió7*, 19-9-2009.

“El Primer de Maig de 1980”. *El Pou de la Gallina*, 15-6-2015. <<http://www.elpou.cat/noticia/2043/primer/maig/1980>>.

El traç de les invisibles: Reflexions entorn al treball des d'una perspectiva de gènere. Manresa: Columna Clitoriana, 2011.

“El transporte en Manresa”. *Tierra y Libertad*, 27-2-1937, p. 5.

ENRECH, Carles. *El pla contra la muntanya. La crisi de la indústria tèxtil del pla i la colonització fabril de la muntanya (1874-1904)*. Lleida: Universitat de Lleida, 2003.

ENRECH, Carles. *Indústria i ofici. Conflicte social i jerarquies obreres a la Catalunya tèxtil (1881-1923)*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2005.

FÀBREGA ENFEDAQUE, Albert. "Les lluites pel control de 'Minas de Potasa de Sùria, S.A.' durant el primer any de la Guerra Civil (1936-1937)". *Dovella*, 2012, núm. 109, p. 36-40.

FÀBREGAS, Joan P. *Vuitanta dies al govern de la Generalitat: El que vaig fer i el que no em deixaren fer*. Barcelona: Descontrol, 2016 [Barcelona: Bosch, 1937].

FELIPÓ ORIOL, Ramon. "Papers del Berguedà a Salamanca". *L'Erol*, 2004, núm. 83, p. 9-21.

FERNÁNDEZ GÓMEZ, Francisco de Paula. "El camino hacia la informalidad y la fobia anti-organizativa". *Movimiento Anarquista en España*, 13-1-2006. <<http://brevehistoriadelmovimientoanarquista.blogspot.com.es/2012/09/1885-1893-el-camino-hacia-la.html>>.

FERRANDO, A. "El camí ral de Coll de Daví i el bandoler Capablanca". *Xtec-net*. <<http://www.xtec.cat/ceipvilomara/municipi/Camiralibandolers.htm>>.

FERRAN TOLEDANO, Lluís. "La República desde abajo: El republicanismo más allá de Pi y Margall (1873)". *Rebelión*, 25-6-2007 [Originalment publicat a *El Viejo Topo*, abril 2007, núm. 231, p. 74-77]. <<http://www.rebellion.org/noticia.php?id=52692>>.

FERRER, Joaquim. *El primer "1er de maig" a Catalunya*. Barcelona: Nova Terra, 1972.

FLORES MARTÍNEZ, Pedro. *Las luchas sociales en el Alto Llobregat y Cardoner: Contribución a la historia de Manresa y comarca*. Barcelona: [edició de l'autor], 1981.

Pedro FLORES, *Las luchas sociales [...]*

FLORES MARTÍNEZ, Pedro; SERRA CARNÉ, Jaume (ed.). *Memòries de Pedro Flores: A la recerca de l'ideal anarquista*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages; Arxiu Comarcal del Bages, 2003.

Pedro FLORES, *Memòries de Pedro Flores [...]*

FONT GARCIA, Lluïsa. “Sofia Quer i Roca”. *Manresanes que han fet història*. <<http://manresanes.blogspot.com.es/2008/05/sofia-quer-i-roca.html>>.

FONT, Joan. *La vaga de l'Harry Walker: Un exemple de l'autonomia obrera a la Barcelona de 1970*. París: Edicions Catalanes de París, 1972.

FORTICH, Ramon. *Apuntes històrics de la Cardona bimilenaria e historiografia del 14 de abril de 1931 al 1 de febrero de 1939*. [Biblioteca del Casino de Manresa, fons Pedro Flores, carpeta IX].

FUSTÉ, Àngels; GONZÁLEZ, Felip; SARDANS, Jordi. *La Transició: 1975-1983*. 2 vol. Manresa: Parcir Edicions Selectes, 1995-1997. (Història Gràfica de Manresa).

GABRIEL SIRVENT, Pere. *Classe obrera i sindicats a Catalunya, 1903-1920* (Tesi doctoral). Universitat de Barcelona, 1981. <<http://www.cedall.org/Documentacio/Catala/cedall103410200.htm>>.

GABRIEL SIRVENT, Pere. *Historia de la UGT: Un sindicalismo de guerra, 1936-1939*. Madrid: Siglo XXI, 2011.

GARANGOU TARRÈS, Sònia. *Les Joventuts Llibertàries a Catalunya: Origen, estructura i context (1932-1939)* (Tesi doctoral). Universitat de Barcelona, 2016. <<http://www.tdx.cat/handle/10803/398541>>.

GARCIA CASARRAMONA, Gal·la. *El moviment feminista a Manresa: Una història per descobrir*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages; Ajuntament de Manresa, 2006.

GARCIA CASARRAMONA, Gal·la. *El moviment obrer a la comarca del Bages: 1939-1982: El paper de CCOO i UGT en la lluita sindical*. Manresa: Zenobita, 2010.

GARCIA CASARRAMONA, Gal·la; SERRA CARNÉ, Jaume. *Bages: Una història per conèixer: El moviment obrer i sindical al Bages (1939-1982)*. Manresa: Zenobita, 2011.

GARCIA OLIVER, Joan. “Desde la línea de fuego”. *Tierra y Libertad*, 8-4-1932.

GARCIA OLIVER, Joan. *El eco de los pasos*. París: Ruedo Ibérico, 1978.

GASOL PUJOL, Pere; ALOY BOSCH, Joaquim. *Joves i republicans: La República a Manresa, 1931-1936*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages; Ajuntament de Manresa, 2001.

GASOL PUJOL, Pere. “Manresa: Els morts a la rereguarda republicana (1936-1939)”. *Memòria i Història de Manresa*. <<http://www.memoria.cat/repressions/manresa-els-morts-la-rereguarda-republicana-1936-1939>>.

GIRÁLDEZ MACÍA, Jesús. *Creyeron que éramos rebaño: La insurrección del Alto Llobregat y la deportación de anarquistas a Canarias y África durante la República*. Málaga: Zambra, 2009.

GÓMEZ CASAS, Juan. *Historia de la FAI: Aproximación a la historia de la organización específica del anarquismo y sus antecedentes de la Alianza de la Democracia Socialista*. [Madrid]: Fundación de Estudios Libertarios Anselmo Lorenzo, 2002.

GÓMEZ, Marta; SARRI, Glòria. “Nou Maquis morts al Borrell de Sant Mateu de Bages”. *Dovella*, 2009, núm. 101, p. 39-41.

GONZÁLEZ AGAPITO, Josep. “L'anàlisi del CENU en un discurs de Josep Puig i Elias”. *Educació i Història: Revista d'Història de l'Educació*, juliol-desembre 2008, núm. 12, p. 143-172. <<https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000055/00000055.pdf>>.

GUÀRDIA SERENTILL, Meritxell. *Biografia de Ramona Berni i Toldrà*. <<https://docs.google.com/file/d/0ByhuTeUpjf8DbVkxVzhzU2lWTnc/edit?pref=2&pli=1>>.

GUILLAMÓN, Agustín. “Bueno, Justo (1907-1944)”. *Catalunya*, gener 2014, núm. 157, p. 24-25. <<http://www.revistacatalunya.cat/wp-content/uploads/2014/01/pdf157.pdf>>.

GUILLAMÓN, Agustín. *El terror estalinista en Barcelona. 1938*. Barcelona: Aldarull; Descontrol, 2014.

GUILLAMÓN, Agustín. *Insurrección: Las sangrientas jornadas del 3 al 7 de mayo de 1937*. Barcelona: Descontrol, 2017.

GUILLAMÓN, Agustín. *La guerra del pan: Hambre y violencia en la Barcelona revolucionaria: De diciembre de 1936 a mayo de 1937*. Barcelona: Aldarull; Dskntrl-ed!, 2014.

GUILLAMÓN, Agustín. *La represión contra la CNT y los revolucionarios: Hambre y violencia en la Barcelona revolucionaria: De mayo a septiembre de 1937*. Barcelona: Descontrol, 2016.

HERRERÍN LÓPEZ, Ángel. *La represión contra la CNT (1939-1975): Clandestinidad y exilio*. Madrid: Siglo XXI, 2004.

Historia de las Juventudes Libertarias. València: Jóvenes Anarcosindicalistas, 2009. <http://arxiu.cgtpv.org/IMG/pdf/Especial_1_.pdf>

“Història de l’independentisme a Manresa”. A: *Esquerra Republicana de Catalunya: Manresa*. <<http://locals.esquerra.cat/manresa/document/35>>.

HOBBSAWM, Eric. *Rebeldes primitivos: Estudio sobre las formas arcaicas de los movimientos sociales en los siglos XIX y XX*. [Barcelona]: Booket, 2010.

“Huelga total de gasolineras en Barcelona”. *Diario 16*, 21-10-1977, p. 8.

INSTITUT PER A LA PROMOCIÓ I LA FORMACIÓ COOPERATIVES DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA. *La Unió de Cooperadors de Súria, cooperativa de consum (1917-1992)*. Generalitat de Catalunya, Departament de Treball, 1992.

ÍÑIGUEZ, Miguel. *Enciclopedia Histórica del Anarquismo Español*. 3 vol. Vitòria: Asociación Isaac Puentes, 2008.

IZARD, Miquel. *Revolució industrial i obrerisme: Les Tres Classes de Vapor a Catalunya (1869-1913)*. Barcelona: Ariel, 1970.

KROPOTKIN, Piotr. “Origen de la anarquía”, capítol de *La ciencia moderna y el anarquismo* reproduït al blog *La Alcarria Obrera*. <<https://laalcarriaobrero.blogspot.com/2011/08/origen-de-la-anarquia-segun-piotr.html>>.

“La CNT en la Segunda República”. A: *CNT-València*. <<https://valencia.cnt.es/que-es-la-cnt/historia/1931-1936-la-cnt-en-la-2a-republica/>>.

La evolución de la afiliación a CCOO: 1978-2007. Madrid: Confederación Sindical de Comisiones Obreras, 2008. <http://www2.ccoo.es/comunes/recursos/1/155484-Publicacion_La_evolucion_de_la_afiliacion_a_CCOO_en_formato_PDF.pdf>.

“La Generalitat assegura que sólo paró la tercera parte de los trabajadores”. *La Vanguardia*, 28-1-1994.

“La huelga de gasolineras seguirá durante todo el día”. *La Vanguardia*, 23-10-1977, p. 23.

“La marginació social a Manresa”. *Dovella*, 1987, núm. 23, p. 40-45.

LLOPIS, Enric. “El movimiento social de los presos en la Transición: Reseña de *Cárceles en llamas* (Virus), de César Lorenzo Rubio”. *Rebelión.org*, 6-6-2014. <<http://www.rebelion.org/noticia.php?id=185671>>.

LLOP, José. *El movimiento libertario español: Pasado, presente y futuro*. París: Ruedo Ibérico. 1974.

LLORENS CONSCUTELL, Concepció. “La desamortització de Mendizábal a Manresa”. A: *Miscel·lània d'Estudis Bagençs*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1983. (*Miscel·lània d'Estudis Bagençs*, 3).

LORENZO, Anselmo. *El Proletariado Militante*. Consultat a la Biblioteca Virtual Antorcha. <http://www.antorcha.net/biblioteca_virtual/historia/proletariado/caratula.html>. També

en línia a: <http://www.enxarxa.com/biblioteca/LORENZO/El_proletariado_militante2.pdf>.

LUENGO, Andrés; CALVET, Josep. “Passadors, guies de llibertat: Les èpiques xarxes d’evasió durant la segona guerra mundial”. *Sàpiens*, novembre 2008, núm. 73, p. 18-25.

Luz y vida: Portavoz del Grupo Espartaco: Periódico obrero defensor de los oprimidos: Una publicación obrera de Gironella. Gironella: Ajuntament de Gironella; Berga: Centre d’Estudis Josep Ester Borràs, 2003. [Ed. facsímil. Original: any 1, núm. 1 (1932) – any 2, núm. 28 (1933)].

MADARIAGA FERNÁNDEZ, FRANCISCO JAVIER DE. *Las industrias de guerra de Cataluña durante la Guerra Civil*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 2003.

MAJÓ GARRIGA, Adam. “Josep Piñol Dulcet: 17 anys de guerra. 1936-1953”. *Dovella*, 2003, núm. 80-81, p. 5-17.

MANENT PESAS, Joan. *Records d’un sindicalista llibertari català, 1916-1943*. París: Edicions Catalanes de París, 1976.

“Marcel.lí Massana i Bancells, Pancho”. A: *Sindominio.net/marxa-maquis*. <http://www.sindominio.net/marxa-maquis/article.php?id_article=18>.

MARQUÈS MIR, Jaume. *Història de l’organització sindical tèxtil “El Ràdium”*. Barcelona: La Llar del Llibre, 1988.

MARTÍNEZ ESPINOSA, Emilià. “Com es va portar a terme la col·lectivització dels Ferrocarrils de la Generalitat”. *Memòria i Història de Manresa*. [Reproducció de l’escrit original de 2-10-1982]. <<http://www.memoria.cat/les-col·lectivitzacions-durant-la-guerra-civil-del-1936>>.

MARTÍNEZ ESPINOSA, Emilià. “Les lluites socials i la vaga de 1947 a Manresa”. *Dovella*, 1984, núm. 12. p. 26-28.

MARTÍNEZ ESPINOSA, Emilià. “Notícia breu, amb comentaris, de l’inici, a Ferrocarrils Catalans (el Carrilet), de la revolució col·lectivista de l’any 36”, *Dovella*, 1983, núm. 10, p. 11-20.

MARTÍNEZ MUÑOZ, Domènec. “Organització municipal i economia de Cardona durant la Guerra Civil (1936-1939)”. *Cardener*, 1983, núm. 1.

MARTÍN RAMOS, José Luis. “La afiliación del PSUC durante la guerra civil (1936-1939): Volumen, distribución territorial y composición social”. *Revista HMiC: Història Moderna i Contemporània*, 2008, núm. 6, p. 280-307.

MASSANA, Ramon. “Cas Isanta. Una història de violència, a deu anys vista”. *El Crític*, 13-11-2015.

MATEOS, Abdón. “La denuncia del Sindicato Vertical”. A: CUESTA BUSTILLO, Josefina; MATEOS, Abdón; MARTÍNEZ QUINTEIRO. *Las relaciones entre España y la Organización Internacional del Trabajo*. Madrid: Consejo Económico y Social, 1994-1997.

MAZAÑA BOIX, Gonçal. *Història del moviment llibertari a les comarques del Bages-Berguedà*. [Biblioteca del Casino de Manresa, fons Pedro Flores, carpeta I].

MEMORIAL DEMOCRÀTIC DEL BERGUEDÀ. “Berguedans executats pel franquisme”. *Memorial Democràtic del Berguedà*, 21-11-2012. <<http://memorialdemocraticbergueda.blogspot.com/2012/04/bergedans-executats-pel-franquisme.html>>.

MEMORIAL DEMOCRÀTIC; LLETRA (UOC). “Manresa: Cementiri de Manresa”. *Fosses i Repressió*. <<http://fossesirepressio.cat/ca/manresa-cementiri-varies-ubicacions>>.

“Militants de la CNT afusellats pels franquistes a Catalunya (1938-44)”. A: *Diccionari de Sindicats, Sindicalistes i de la Història del Moviment Obrer de Catalunya*. <<http://www.veuobrera.org/00fine-x/repr-cnt.htm>>.

MIRALLES, Esther. “Morts de la guerra civil i la dictadura al Solsonès”. A: *Solsonès Memòria*. Solsona: Centre d’Estudis La-

cetans. <<http://lacetans.org/solsonesmemoria/investigacio/morts-guerra-civil-dictadura/mortalitat-de-civils-durant-la-dictadura/#cap-inv>>.

MORATÓ, Juan José. “Anselmo Lorenzo”. A: *Líderes del Movimiento Obrero español, 1868-1921*. Madrid: Cuadernos para el Diálogo, 1972.

MOSELEY, Ray. *El Conde Ciano: La sombra de Mussolini*. Madrid: Temas de Hoy, 2001.

MOTA MUÑOZ, José Fernando. *El moviment obrer al tèxtil català en el franquisme i la transició (1960-1981): Història de Comissions Obreres del Tèxtil de Catalunya*. <<https://www.nodo50.org/casc/mota/El-moviment-obrer-al-textil-catala-en-el-franquisme-i-la-transicio-1960-1981>>.

NIN, Andreu. *La huelga general de enero y sus enseñanzas*. Madrid: Ediciones Comunismo, 1932.

“Nou judici a l’okupació a Manresa”. *El Pèsol Negre*, juny-juliol 2006, núm. 28, p. 8. <<http://es.slideshare.net/cgtmanresa/el-psol-negre-n-27-abrilmaig-200628>>.

OLIVA LLORENS, Jordi. “El cost humà de la Guerra Civil de 1936-1939: Els combatents morts”. *Recerques: Història, economia, cultura*, 1994, núm. 30, p. 87-102.

OLIVERAS SAMITIER, Josep. “La Ciutat de les Bases de Manresa”. *Dovella*, 1992, núm. 41, p. 41-44.

OLLER VILA, Josep. “Les lluites obreres de 1890”. *L’Erol*, 1990, núm. 32, p. 27-31.

Oriol Solé Sugranyes: 40 anys després. Barcelona: Descontrol, 2016.

“Pacto de Unión y Solidaridad de 1888”. *La Alcarria Obrera*, 25-11-2008. <<http://laalcarriaobrera.blogspot.com.es/2008/11/pacto-de-unión-y-solidaridad-de-1888.html>>.

PADRÓ DULCET, Marc; RODRÍGUEZ JUANOLA, Marc. *Des de la reserva: 35 anys de construcció d'alternatives a Manresa*. [Manresa]: FMA, 2017.

PADULLÉS PLATA, Jofre. *Lògiques del secret. La cultura de la clandestinitat a la comarca del Bages (1946-1977)*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 2010.

“Parlem amb... Jaume Cruselles”. *El Pèsol Negre*, primavera-estiu 2017, núm. 73, p. 16.

PAZ, Abel. *Durruti en la revolución española*. Madrid: Fundación de Estudios Libertarios Anselmo Lorenzo, 1996.

PAZ, Abel. *El anarquismo contra el estado franquista: CNT 1939-1951*. Madrid: Fundación de Estudios Libertarios Anselmo Lorenzo, 2004.

PAZ, Abel [et al.]. *La Barcelona rebelde: Guía de una ciudad silenciada*. Barcelona: Octaedro, 2003.

PEIRATS, Josep. *La CNT y la revolución española*. 3 vol. Cali: Madre Tierra - Asociación Artística La Cuchilla, 1988.

PEIRATS, Josep. *Los anarquistas en la crisis política española (1869-1939)*. Buenos Aires: Libros de Anarres, 2006.

PEIRÓ, Joan. *Problemas y cintarazos*. Rennes: Imprimeries Réunies, 1946.

PÉREZ LEDESMA, Manuel. “El Primero de Mayo de 1890: Los orígenes de una celebración”. *Tiempo de Historia*, 1-5-1976, núm. 18, p. 4-17.

PERRAMON AUGUÉ, Montserrat. “Les vagues del 1890 a Manresa”. *Dovella*, 1990, núm. 35-36, p. 33-36.

PESTAÑA, Ángel [et al.]. “Manifiesto de los Treinta”. *Rojo y Negro*, desembre 2012, núm. 263, p. 17. [Originalment publicat a *L'Opinió* (Barcelona), 30-8-1931 i a *La Tierra* (Madrid),

1-9-1931]. <http://memorialibertaria.org/sites/default/files/rojoynegro263web_17.pdf>.

PLANES, Jordi. “El ‘maquis’ al Bages”. *Dovella*, 1982, núm. 7, p. 31-33.

“Ple de Sindicats de la Confederació Regional del Treball de Catalunya (CRTC)”. A: *Diccionari de Sindicats, Sindicalistes i de la Història del Moviment Obrer de Catalunya*. <<http://www.veuobrera.org/00finest/931ple08.htm>>.

POBLET FEIJOO, Francesc. *Els inicis del moviment esperantista a Catalunya = La komenca esperanto-movado en Katalunio*. Sabadell: KEA; O Limaco Edizioni, 2004.

PONS PRADES, Eduardo. *Los derrotados y el exilio*. Barcelona: Bru-guera, 1977.

“Programa del grupo anarquista de Sallent, titulado La Vida”. *El Pèsol Negre*, febrer-març 2002, núm. 9, p. 5-6.

PUIG, Jaume. “Fa 25 anys que tancava l’Auxiliar Tèxtil”. *El Pou de la Gallina*, 22-8-2015. <<http://www.elpou.cat/noticia/2093/anys/tancava/auxiliar/textil>>.

PUPLO. “La Insurrección del Alto Llobregat de 1932”. *Alasbar-ricadas.org*. <<http://www.alasbarricadas.org/forums/viewtopic.php?f=19&t=1140>>.

“¿Qué se ha pactado en la Moncloa?”. *Bicicleta*, novembre 1977, núm. 1, p. 7.

REGUANT, Josep. *Súria: Història en imatges (1894-1975)*. Barcelo-na: Angle, 2000.

RÍO SANTOS, Sonia del. *Corporativismo y relaciones laborales en Cataluña (1928-1929): Una aproximación desde la prensa obrera*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2002.

RIPOLL, Xavier. “L’associacionisme”. Al blog: *Història del moviment obrer a Catalunya*. <<http://www.xtec.cat/~xripoll/hist4/obrer3.htm>>.

RIVERA, Antonio. “¿Que veinte años no es nada? Apuntes apresurados para una historia de la CGT, 1984-2004”. *Libre Pensamiento*, estiu 2005, núm. 48, p. 41-53. <<http://librepensamiento.org/lp/48.pdf>>

RODRÍGUEZ CALLEJA, María. *El 1er de Maig a Catalunya (1890-1918): Afirmació, lluita i festa* (Tesi doctoral). Universitat Autònoma de Barcelona, 2012.

ROIG, Montserrat. “Els deportats del Bages, Berguedà i Solsonès als camps nazis”. *Dovella*, 1989, núm. 28, p. 23-29.

RUBÍ CASALS, Maria Gemma. *La Restauració: 1875-1931*. 2 vol. Manresa: Parcir Edicions Selectes, 1996-2000. (Història Gràfica de Manresa).

RUBIO CANO, Xavier. “La població de Manresa i del Bages, 1939-1959”. *Memòria i Història de Manresa*. <<http://www.memoria.cat/franquisme/content/la-poblacio-de-manresa-i-del-bages-1939-1959>>.

“Ruptura sindical”. *CNT del Bages*, març 1977, núm. 2.

SALLENCERCS, Josep. “Cercs homenatja els 225 treballadors que es van tancar 93 hores a la mina”. *Regió7*, 4-5-2010. <<http://www.regio7.cat/bergueda/2010/05/04/cercs-homenatja-225-treballadors-que-tancar-93-hores-mina/82247.html>>.

SANS MOLES, Joel. “Crisis de militancia en el cambio de ciclo de la transición: La experiencia de la Organización”. A: *Academia.edu*. <https://www.academia.edu/30950772/Crisis_de_militancia_en_el_cambio_de_ciclo_de_la_transición_la_experiencia_de_la_Organización_de_Izquierda_Comunista>.

SANZ, Ricardo. *El sindicalismo y la política: Los “Solidarios” y “Nosotros”*. Tolosa: Dulaurier, 1966. <<https://es.scribd.com/>>

document/363666568/Sanz-Ricardo-El-Sindicalismo-y-La-Politica-Los-Solidarios-y-Nosotros>.

SARDANS, Ferran. “Manresa es revolta i crema durant una setmana”. *El Pou de la Gallina*, 22-1-2013. <<http://www.elpou.cat/noticia/756/manresa/revolta/crema/durant/setmana>>.

SARDANS, Jordi; GASOL, Pere. “Manresa: Els fets del 6 d’octubre i les seves repercussions”. *Dovella*, 1983, núm. 11, p. 32-36.

SARDANS, Jordi. “Josep Corbella: una vida de pel·lícula”. *Regió7*, 29-6-2011. <<http://www.regio7.cat/opinio/2011/06/29/josep-corbella-vida-pellicula/153078.html>>.

SARDANS, Jordi; SARDANS, Ferran. “La Pista Castell clou 60 anys d’activitat esportiva i lúdica”. *El Pou de la Gallina*, abril 2010, núm. 253, p. 14-21. <<http://www.elpou.cat/uploads/pou-abril-101.pdf>>.

SARRET ARBÓS, Joaquim. *Història de la indústria, del comerç i dels gremis de Manresa*. Manresa: Imprenta y Encuadernaciones de Sant Josep, 1923. (Monumenta Historica Civitatis Minorisae, 3).

SERRA, Enric. “Ante la posibilidad de un complejo militar en Manresa”. *Bicicleta*, octubre 1980, núm. 32, p. 26.

SERRA, Enric. “Municipi Lliure o Comuna Llibertària”. *Regió7*, 28-4-1979.

SERRA CARNÉ, Jaume. “Els Fets de Gener de 1932 al Bages i al Berguedà”. A: *Miscel·lània d’Estudis Bagencs*. Manresa: Centre d’Estudis del Bages, 1985, p. 155-175. (Miscel·lània d’Estudis Bagencs, 4).

SERRA CARNÉ, Jaume. *El moviment obrer al Bages i al Berguedà durant la Segona República*. Manresa: Centre d’Estudis del Bages, 1988.

SERRA CARNÉ, Jaume. “La vaga de 1900 a Manresa”. A: *L’activitat industrial a la Catalunya interior: De l’antiguitat als nostres dies*.

Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1989 (Miscel·lània d'Estudis Bagencs, 6).

SERRA CARNÉ, Jaume. "Notes sobre el moviment obrer al Berguedà durant la Segona República". *L'Erol*, 1989, núm. 28. p. 13-17.

SERRA CARNÉ, Jaume. "Notes sobre la politització a Manresa durant la Segona República". *Dovella*, 1988, núm. 27, p. 25-29.

SERRA, Esteve. *La Manresa industrial: Itineraris per la història de la ciutat*. Manresa: Ajuntament de Manresa.

S., Juanjo. "Suck Electrònic Enciclopèdic VI". *La web sense nom*, 24-12-2012. <<http://www.lwsn.net/article/suck-electronic-enciclopèdic-vi>>.

Skabetxina, juny 1988, núm. 4.

"Sobre el movimiento ciudadano". *Bicicleta*, març 1979, núm. 14, p. 40-41.

SOCIEDAD BENÉFICA DE HISTORIADORES AFICIONADOS Y CREADORES (SBHAC). "138 Brigada Mixta". Al web *Memoria republicana*. [Informació extreta i revisada de: ENGEL, Carlos. *Historia de las brigadas mixtas del Ejército Popular de la República*. Madrid: Almena, 1999]. <<http://www.sbhac.net/Republica/Fuerzas/EPR/EprL/BM138.htm>>.

SOCIEDAD BENÉFICA DE HISTORIADORES AFICIONADOS Y CREADORES (SBHAC). "153 Brigada Mixta". Al web *Memoria republicana*. [Informació extreta i revisada de: ENGEL, Carlos. *Historia de las brigadas mixtas del Ejército Popular de la República*. Madrid: Almena, 1999]. <<http://www.sbhac.net/Republica/Fuerzas/EPR/EprL/BM153.htm>>.

SOCIEDAD BENÉFICA DE HISTORIADORES AFICIONADOS Y CREADORES (SBHAC). "Balance aproximativo de la represión durante la GGe.". Al web *Memoria republicana*. <<http://www.sbhac.net/Republica/Victimas/Repre.htm>>.

SOLANELLES MOLLAR, Toni. “La indústria”. <<http://www.oociti-es.org/thetropics/shores/2617/historia.htm>>.

SOLANELLES MOLLAR, Toni. *Sant Joan de Vilatorrada: Història en imatges: 1880-1979*. Manresa: Angle; Centre d'Estudis del Bages, 1999.

SOLÀ PARERA, Àngels. “El carrer Cantarell i el naixement de la indústria cotonera manresana al principi del segle XIX”. *Dovella*, 2003, núm. 82. p. 7-12.

SOLÉ SABATÉ, Josep Maria [dir. científic]. *La Guerra Civil a Catalunya (1936-1939)*. Vol. 2: *Una revolució en plena guerra*. Barcelona: Edicions 62, 2004.

TARÌ, Marcello. *Un comunismo más fuerte que la metrópoli: La autonomía italiana en la década de 1970*. Madrid: Traficantes de Sueños, 2016.

“Tercer Congrés Confederat de la CNT: Madrid, 11-16 de juny de 1931”. *Diccionari de Sindicats, Sindicalistes i de la Història del Moviment Obrer de Catalunya*. <<http://www.veuobrera.org/01biogra/1biogr-t.htm>>.

TERMES, Josep. *Anarquismo y sindicalismo en España: La Primera Internacional (1864-1881)*. Barcelona: Ariel, 1971.

TERMES, Josep. *De la Revolució de Setembre a la fi de la Guerra Civil (1868-1939)*. Barcelona: Edicions 62, 1987. (Història de Catalunya, 6 [col·lecció dirigida per Pierre Vilar]).

TORNAFOCH YUSTE, Xavier. “Els dirigents obrers de Gironella (1936-1945): Guerra, repressió i exili”. *L'Erol*, 2011, núm. 110, p. 36-38.

TORNAFOCH YUSTE, Xavier. “Lluís Nicolau, l'assassí de Dato a Gironella”. *L'Erol*, 2009, núm. 101, p. 37-38.

TORRES, David. “La Revista Ara (1930-1932) i la recepció de l'avantguarda a Manresa”. *Dovella*, 1995, núm. 50, p. 17-20.

TORRÚS, Alejandro. “La Transición, un cuento de hadas con 591 muertos”. *Público*, 26-1-2013. <<http://www.publico.es/politica/transicion-cuento-hadas-591-muertos.html>>.

“Un grupo de jóvenes asalta la sede del PP de Manresa”. *El País*, 28-11-1998.

VALLS PUEYO, Joan. “Wenceslau Dutrem i Solanich, un farmacèutic de Castellbell i el Vilar: L’entorn familiar d’un farmacèutic llibertari i les relacions del seu fill amb Trotski”. *Dovella*, 2012, núm. 111, p. 39-48.

VARGAS GOLARONS, Ricard [et al.]. *Anarquisme i alliberament nacional*. Barcelona: Catarko; La Ciutat Invisible; Col·lectiu Negres Tempestes; Virus, 2007.

VARO MORAL, Nadia. *La conflictividad laboral femenina durante el franquismo en la provincia de Barcelona*. Madrid: Fundación 1º de Mayo, 2004. <<http://www2.1mayo.ccoo.es/publicaciones/doctrab/doc305.pdf>>.

VEGA, Eulàlia. “Radicals i moderats a Barcelona i el seu entorn: una reflexió sobre les seves causes”. A: OYÓN, José Luís; GALLARDO, Juan José [coord.]. *El Cinturón Rojinegro: Radicalismo cenetista y obrerismo en la periferia de Barcelona: 1918-1939*. Barcelona: Carena; Grupo de Historia José Berruezo, 2004. (Ágora, 9).

VEGA GARCIA, Rubén. *Historia de la UGT: La reconstrucción del sindicalismo en democracia, 1976-1994*. Madrid: Siglo XXI de España, 2008, vol. 6.

VILÀ VALENTÍ, J.; RIU, M.; BAJONA [codir.]. *Història de la ciutat de Manresa: 1900-1950*. 3 vol. Manresa: Fundació Caixa de Manresa, 1991-1992.

VITAL, Ferran. “El Pistolerisme”. *Sàpiens*, 27-3-2010. <<http://blogs.sapiens.cat/historiadorvital/2010/03/27/>>.

ZAMBRANA CAPITÁN, Joan. *El anarquismo organizado en los orígenes de la CNT (Tierra y Libertad 1910-1919)*. <http://www.centrefedericamontseny.org/anarquismo_organizado_cnt.pdf>.

ZAMBRANA CAPITÁN, Joan. *El movimiento obrero catalán en el periódico Solidaridad Obrera (1907-1919)*. Barcelona: Cedall, 2012. <<http://www.cedall.org/Documentacio/IHL/MovObreroCat20SolidaridadObrera19071919.pdf>>.

ZAMBRANA CAPITÁN, Joan. *La alternativa libertaria: Catalunya 1976-1979*. Badalona: Fet a mà, 1999.

ZAMBRANA CAPITÁN, Joan. “La Asamblea Nacional de Sociades Obreres, Mataró, 18-10-1914”. *Cedall*, 2010. <[http://www.cedall.org/Documentacio/IHL/LA ASAMBLEA DE MATARO DEL 18.pdf](http://www.cedall.org/Documentacio/IHL/LA_ASAMBLEA_DE_MATARO_DEL_18.pdf)>.

ZOMEÑO, Glòria; IRAZOQUI, Ignacio. *Cooperativas y movimiento cooperativo en el Bages*. Text mecanografiat, 1984. Arxiu Comarcal del Bages.

Diaris i dossiers

Consultes a Internet (premsa generalista):

ABC

Diario 16

El País

El Pou de la Gallina

La Vanguardia

Regió7

Consultes a Internet (publicacions llibertàries):

Bicicleta

Butlletí CNT-AIT Anoia

Catalunya

CNT

El Pèsol Negre

La Tramontana

Sindicalismo

Solidaridad Obrera

Tierra y Libertad

Consultes a l'Arxiu Comarcal del Bages:

Avant!

Bages Ciutat

CNT del Bages

Diario de Avisos de Manresa

El Dia

El Eco Posibilista

El Pla de Bages

El Trabajo

La Antorcha Manresana

La Corona de Aragón

La Fraternidad

La Montaña

La Montaña Republicana

La Mujer Moderna

La Revista Social

Patria: diario independiente de avisos y noticias

Revista del Ateneo Obrero Manresano

Txani

UGT. Diari dels sindicats de Manresa i comarca

Consultes a la biblioteca La Inquieta:

Anuari Contra-Infos, edicions de 1997-1999, 2000, 2001, 2002, 2003 i 2004.

Consultes a la Fundació Salvador Seguí:

Memòria del Congrés Confederal de la CNT (Madrid, 11-16 de juny de 1931)

Actes de plens, plenàries i congressos de la CNT i CGT

Dades d'afiliacions de CGT

Arxius

Arxiu Comarcal del Bages

Fons de l'Ajuntament de Manresa (procedent de l'Arxiu Històric de la ciutat de Manresa). Període Segona República.

Fons Joaquim Sarret i Arbós

Arxiu Històric Nacional (AHN Madrid). Causa General de la província de Barcelona

Arxiu Històric Municipal de Cardona

Arxiu Municipal de Navàs

Arxiu Municipal de Sallent

Arxiu Municipal de Súria

Arxiu Nacional de Catalunya

Fons ANC1-1 Generalitat de Catalunya (Segona República)

Fons ANC1-886 Llei 21/2005 de restitució a la Generalitat de Catalunya

Ateneu Enciclopèdic Popular

Biblioteca del Casino de Manresa. Fons Pedro Flores

Biblioteca Pública Arús (Barcelona)

Centre de Documentació Antiautoritari i Llibertari (CEDALL)

Central Intelligence Agency (CIA). Freedom of Information Act Electronic Reading Room

Centre d'Estudis Josep Ester Borràs (Berga)

Centre Documental de la Memòria Històrica (AHN Salamanca). Secció Polític-Social. Barcelona-Manresa

Fundació Anselmo Lorenzo (Madrid)

Fundació Salvador Seguí (Barcelona, Madrid, València)

Institut Internacional d'Història Social (Amsterdam)

Fons CNT i FAI

Revistes Catalanes amb Accés Obert (RACÓ)

Trencadís. Fons locals digitalitzats. Xarxa de Biblioteques Municipals de la Diputació de Barcelona. Diaris i revistes locals: Manresa

Entrevistes

De l'autor

Josep Quevedo, 15 de gener de 2015.

Lluís Martínez, 30 d'abril de 2015.

Joan Planas, 19 de maig de 2015.

Anna Baselga, 25 de maig de 2016.

Pau Barcenilla, 28 de maig de 2016.

Pep Cara, 18 de juny de 2016.

Dídac Jiménez, 30 de juny de 2016.

Bernat Segon, 30 de juny de 2016.

Samuel Rius, 1 de juliol de 2016.

Marc Vinyals, Pere Giner i Máximo de la Corte, 8 de juliol de 2016.

Enric Martí, 22 de juliol de 2016.

Xiscu i Jordi Muñoz, 31 d'agost de 2016.

Arnau Carné, 16 de setembre de 2016.

Marina Gràcia, 19 de setembre de 2016.

Ramon Cayuela, 13 d'octubre de 2016.

Lluís Rius, 9 de març de 2017.

D'altres

Emilià Martínez Espinosa, entrevistat per ell mateix amb motiu del cinquantè aniversari de la revolta de l'Alt Llobregat.

“La revolta de l'Alt Llobregat”. *Memòria i Història de Manresa*. [Originalment publicada a *Regió7*, 20-2-1982].
<<http://www.memoria.cat/la-revolta-de-lalt-lobregat>>.

Enric Melich Gutiérrez, entrevistat per Txema Bofill i Pep Cara.

“Cal despertar i aixecar la consciència del poble”. *Catalunya*, juliol 2012, núm. 141, p. 16-17. <<http://www.revistacatalunya.cat/cat141.pdf>>.

Gentil Puig Moreno (fill de Nònit Puig), entrevistat per Jordi Sardans.

“El Maig del 68 va ser una parida que va donar el fill anys més tard amb noves formes de militància contràries als estalinians”. *El Pou de la Gallina*, 3-1-2014. <<http://www.elpou.cat/noticia/1301/maig/ser/parida/donar/fill/anys/tard/amb/noves/formes/militancia/contraries/estalinians>>.

Guillem de Pallejà, entrevistat per Txema Bofill i Pep Cara.

“Ens tenen un odi immens als que lluitem contra el sistema”. *Catalunya*, abril 2012, núm. 138, p. 16-17. <<http://www.revistacatalunya.cat/cat138.pdf>>.

Jean-Marc Rouillan, entrevistat per Txema Bofill, Pep Cara i Gerard Vilardaga.

“Si oblidés que l’essencial és l’enfrontament, ets menys lliure”. *Catalunya*, novembre 2012, núm. 144, p. 16-17. <<http://www.rojoynegro.info/sites/default/files/pdf-cat144.pdf>>.

Jean-Marc Rouillan, entrevistat per Víctor Ricou.

“L’autonomia no té res a veure amb l’absència d’organització”. *La Directa*, 13-3-2013, núm. 309, p. 4-5. <https://issuu.com/setmanari_directa/docs/directa309>.

Joan Busquets, entrevistat per Txema Bofill i Pep Cara.

“Els maquis som els oblidats de la lluita contra la dictadura franquista”. *Catalunya*, octubre 2011, núm. 132, p. 16-17. <<http://www.revistacatalunya.cat/cat132.pdf>>.

Joaquim Aloy, entrevistat per Judit Suárez Gutiérrez.

ALOY, Joaquim; FONS, Ramon; GASOL, Pere. *La Guerra Civil: 1936-1939*. Manresa: Parcir Edicions Selectes, 1992-1993, p. 79. (Història Gràfica de Manresa).

Manel Tirado, entrevistat per *El Pèsol Negre*.

“Entrevista sencera realitzada a en Manel Tirado, amic de la infància i la joventut d’Agustín Rueda”. *B Llibertari*, 25-6-2013. <<http://www.bllibertari.org/entrevista-sencera-realitzada-a-manel-tirado-amic-de-la-infancia-i-la-joventut-dagustin-rueda.html>>.

Pepe Ribas, entrevistat per José Daniel López (Radio Elo).

“Entrevista a José Ribas, fundador de la revista *Ajo blanco*”. *Alasbarricadas.org*, 4-2-2008. <<http://www.alasbarricadas.org/noticias/node/6852>>.

Llocs web

Acracia. <<http://www.acracia.org>>.

A las barricadas. <<http://www.alasbarricadas.org>>.

B Llibertari. <<http://www.bllibertari.org>>.

Cedall. <<http://www.cedall.org>>.

Centre d'Estudis Josep Ester Borràs. <<http://www.cejeb.org>>.

Centre d'Estudis Pedro Flores. <<http://centrestudispedroflores.blogspot.com>>.

Cineclub Manresa. <<http://cineclubmanresa.cat>>.

Diccionari de Sindicats, Sindicalistes i de la Història del Moviment Obrer de Catalunya. <<http://www.veuobrera.org>>.

Diccionari de Sindicats [...]

Històries Manresanes. <<http://www.historiesmanresanes.blogspot.com.es>>.

Indymedia Barcelona. <<http://barcelona.indymedia.org>>.

La web sense nom. <<http://lwsn.net>>.

Les Vagues de Manresa (1890). <<http://vaguesmanresa1890.blogspot.com.es>>.

Manresanes que han fet història. <<http://manresanes.blogspot.com.es>>.

Manres. <<http://manres.blogspot.com>>.

Memòria i Història de Manresa. <<http://www.memoria.cat>>.

Memòria.cat

Memorial Democràtic del Berguedà. <<http://www.memorialdemocratic.blogspot.com>>.

